www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

توضیح المسائل

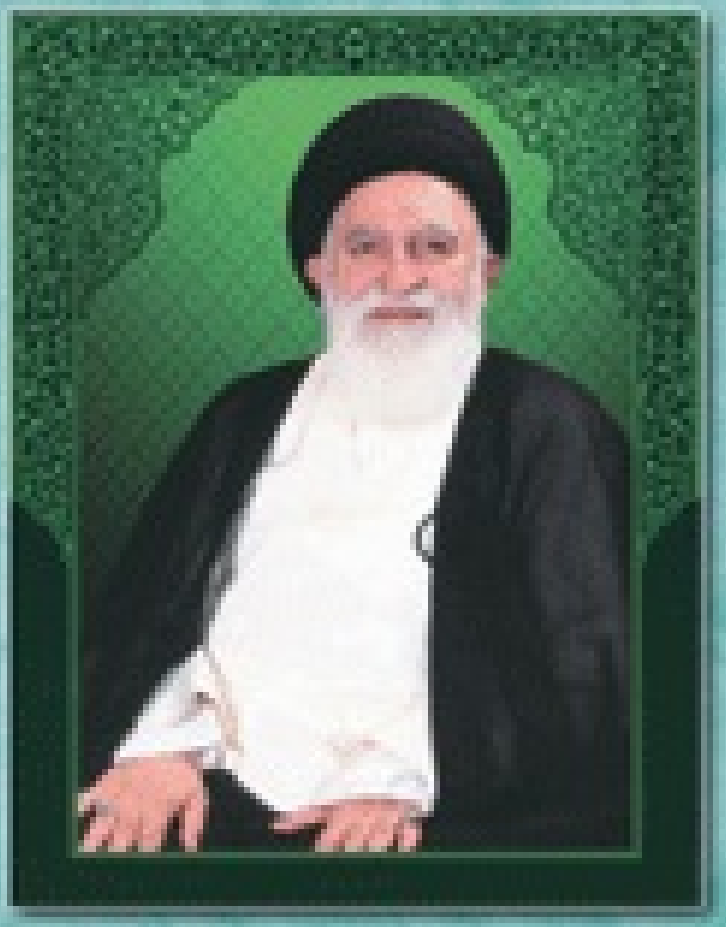

مطابق با فتاوی

آیت الله العظمی سید محمد جواد علوی بروجردی ؒ

بسم الله الرحمن الرحیم

رساله توضیح المسائل مطابق بافتاوی آیت الله العظمی سید محمد جواد علوی بروجردی دامت برکاته

نویسنده:

آیت الله العظمی حاج سید محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی

ناشر چاپي:

موسسه آیت الله العظمی بروجردی

ناشر دیجیتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌اي قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

رساله توضیح المسائل حضرت آیت الله حاج سید محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی دامت برکاته ----- ۱۹

مشخصات کتاب ----- ۱۹

اشاره ----- ۱۹

فهرست مطالب ----- ۲۶

احکام تقلید ----- ۴۰

اشاره ----- ۴۰

علائم بلوغ ----- ۴۳

احکام طهارت ----- ۴۴

آب مطلق و مضاف ----- ۴۴

اشاره ----- ۴۴

۱ _ آب کر ----- ۴۴

۲ _ آب قلیل ----- ۴۶

۳ _ آب جاری ----- ۴۶

۴ _ آب باران ----- ۴۷

۵ _ آب چاه ----- ۴۸

احکام آب ها ----- ۴۸

احکام تخلّی (بول و غائط کردن) ----- ۵۰

اشاره ----- ۵۰

استبراء ----- ۵۲

مستحبات و مکروهات تخلّی ----- ۵۳

نجاسات ----- ۵۳

اشاره ----- ۵۳

۱ و ۲ _ بول و غائط ----- ۵۳

۳ _ منی ---------- ۵۴
۴ _ مردار ---------- ۵۴
۵ _ خون ---------- ۵۵
۶ و ۷ _ سگ و خوک ---------- ۵۶
۸ _ شراب ---------- ۵۶
۹ _ فقاع ---------- ۵۶
عرق جنب از حرام ---------- ۵۶
راه ثابت شدن نجاست ---------- ۵۷
راه نجس شدن چیزهای پاک ---------- ۵۷
احکام نجاسات ---------- ۵۹
مطهّرات ---------- ۶۰
اشاره ---------- ۶۰
۱ _ آب ---------- ۶۱
۲ _ زمین ---------- ۶۵
۳ _ آفتاب ---------- ۶۶
۴ _ استحاله ---------- ۶۷
۵ _ انتقال ---------- ۶۸
۶ _ تبعیّت ---------- ۶۸
۷ _ برطرف شدن عین نجاست ---------- ۶۹
۸ _ استبراء حیوان نجاست خوار ---------- ۷۰
۹ _ غایب شدن مسلمان ---------- ۷۰
احکام ظرف ها ---------- ۷۱
اشاره ---------- ۷۱
وضو ---------- ۷۲
اشاره ---------- ۷۲
وضوی ارتماسی ---------- ۷۵

دعاهایی که موقع وضو گرفتن مستحب است ---------- ۷۵
شرایط وضو ---------- ۷۶
احکام وضو ---------- ۸۱
چیزهایی که باید برای آن ها وضو گرفت ---------- ۸۳
چیزهایی که وضو را باطل می کند ---------- ۸۴
احکام وضوی جبیره ---------- ۸۵
غسل های واجب ---------- ۸۷
اشاره ---------- ۸۷
احکام جنابت ---------- ۸۸
اشاره ---------- ۸۸
چیزهایی که بر جنب حرام است ---------- ۸۹
غسل جنابت ---------- ۹۰
غسل ترتیبی ---------- ۹۰
غسل ارتماسی ---------- ۹۱
احکام غسل کردن ---------- ۹۱
استحاضه ---------- ۹۴
اشاره ---------- ۹۴
احکام استحاضه ---------- ۹۴
حیض ---------- ۹۹
اشاره ---------- ۹۹
احکام حائض ---------- ۱۰۱
اقسام زن های حائض ---------- ۱۰۴
اشاره ---------- ۱۰۴
۱ _ صاحب عادت وقتیّه و عددیّه ---------- ۱۰۵
۲ _ صاحب عادت وقتیّه ---------- ۱۰۸
۳ _ صاحب عادت عددیّه ---------- ۱۰۹

۴ _ مضطربه ---------- ۱۱۰
۵ _ مبتدئه ---------- ۱۱۱
۶ _ ناسِیه ---------- ۱۱۱
مسائل متفرقه حیض ---------- ۱۱۲
نفاس ---------- ۱۱۳
غسل مس میت ---------- ۱۱۵
احکام محتضر ---------- ۱۱۷
اشاره ---------- ۱۱۷
احکام بعد از مرگ ---------- ۱۱۸
احکام غسل، کفن، نماز و دفن میت ---------- ۱۱۸
احکام غسل میت ---------- ۱۱۹
احکام کفن میت ---------- ۱۲۱
احکام حنوط ---------- ۱۲۳
احکام نماز میت ---------- ۱۲۴
دستور نماز میت ---------- ۱۲۶
مستحبات نماز میت ---------- ۱۲۷
احکام دفن ---------- ۱۲۹
مستحبات دفن و تلقین میّت ---------- ۱۳۰
نماز وحشت ---------- ۱۳۳
نبش قبر ---------- ۱۳۴
غسل های مستحب ---------- ۱۳۴
تیمّم ---------- ۱۳۷
اشاره ---------- ۱۳۷
اوّل از موارد تیمّم ---------- ۱۳۷
دوم از موارد تیمّم ---------- ۱۳۹
سوم از موارد تیمّم ---------- ۱۳۹

چهارم از موارد تیمّم ---------- ۱۴۰
پنجم از موارد تیمّم ---------- ۱۴۰
ششم از موارد تیمّم ---------- ۱۴۱
هفتم از موارد تیمّم ---------- ۱۴۱
چیزهایی که تیمّم به آن ها صحیح است ---------- ۱۴۲
دستور تیمّم بدل از وضو ---------- ۱۴۳
دستور تیمّم بدل از غسل ---------- ۱۴۴
احکام تیمّم ---------- ۱۴۴
احکام نماز ---------- ۱۴۸
اشاره ---------- ۱۴۸
نمازهای واجب ---------- ۱۴۹
نمازهای واجب یومیّه ---------- ۱۴۹
اشاره ---------- ۱۴۹
وقت نماز ظهر و عصر ---------- ۱۴۹
وقت نماز مغرب و عشا ---------- ۱۵۰
وقت نماز صبح ---------- ۱۵۱
احکام وقت نماز ---------- ۱۵۲
نمازهایی که باید به ترتیب خوانده شود ---------- ۱۵۴
نمازهای مستحب ---------- ۱۵۵
اشاره ---------- ۱۵۵
وقت نافله های یومیّه ---------- ۱۵۶
نماز غفیله ---------- ۱۵۷
احکام قبله ---------- ۱۵۷
پوشانیدن بدن در نماز ---------- ۱۵۹
لباس نمازگزار ---------- ۱۶۰
اشاره ---------- ۱۶۰

شرط اوّل ---------- ۱۶۰
شرط دوم ---------- ۱۶۳
شرط سوم ---------- ۱۶۴
شرط چهارم ---------- ۱۶۴
شرط پنجم ---------- ۱۶۵
شرط ششم ---------- ۱۶۵
مواردی که لازم نیست بدن و لباس نمازگزار پاک باشد ---------- ۱۶۷
چیزهایی که در لباس نمازگزار مستحب است ---------- ۱۷۰
چیزهایی که در لباس نمازگزار مکروه است ---------- ۱۷۰
مکان نمازگزار ---------- ۱۷۰
اشاره ---------- ۱۷۰
شرط اوّل ---------- ۱۷۰
شرط دوم ---------- ۱۷۲
شرط سوم ---------- ۱۷۲
شرط چهارم ---------- ۱۷۲
شرط پنجم ---------- ۱۷۲
شرط ششم ---------- ۱۷۲
شرط هفتم ---------- ۱۷۳
شرط هشتم ---------- ۱۷۳
شرط نهم ---------- ۱۷۳
شرط دهم ---------- ۱۷۳
جاهایی که نماز خواندن در آن ها مکروه است ---------- ۱۷۴
احکام مسجد ---------- ۱۷۵
اذان و اقامه ---------- ۱۷۷
اشاره ---------- ۱۷۷
ترجمه اذان و اقامه ---------- ۱۷۸

واجبات نماز ---------- ۱۸۱
اشاره ---------- ۱۸۱
نیّت ---------- ۱۸۲
تکبیرة الاحرام ---------- ۱۸۳
قرائت ---------- ۱۸۶
رکوع ---------- ۱۹۲
سجود ---------- ۱۹۴
چیزهایی که سجده بر آن ها صحیح است ---------- ۱۹۸
مستحبات و مکروهات سجده ---------- ۲۰۰
سجده واجب قرآن ---------- ۲۰۲
تشهّد ---------- ۲۰۳
سلام نماز ---------- ۲۰۳
ترتیب ---------- ۲۰۴
موالات ---------- ۲۰۴
قنوت ---------- ۲۰۵
ترجمه نماز ---------- ۲۰۵
تعقیب نماز ---------- ۲۰۸
اشاره ---------- ۲۰۸
صلوات بر پیغمبر ---------- ۲۰۸
مبطلات نماز ---------- ۲۰۸
چیزهایی که در نماز مکروه است ---------- ۲۱۳
مواردی که می شود نماز واجب را شکست ---------- ۲۱۳
شکیات نماز ---------- ۲۱۴
اشاره ---------- ۲۱۴
شک های باطل ---------- ۲۱۴
شک هایی که نباید به آن ها اعتنا کرد ---------- ۲۱۶

شک های صحیح ---------- ۲۲۱
نماز احتیاط ---------- ۲۲۴
سجده سهو ---------- ۲۲۷
دستور سجده سهو ---------- ۲۲۹
قضای سجده و تشهّد فراموش شده ---------- ۲۲۹
کم و زیاد کردن اجزا و شرایط نماز ---------- ۲۳۱
نماز مسافر ---------- ۲۳۲
مسائل متفرقه ---------- ۲۴۴
نماز قضا ---------- ۲۴۶
اشاره ---------- ۲۴۶
نماز قضای پدر و مادر که بر پسر بزرگ تر واجب است ---------- ۲۴۹
نماز جماعت ---------- ۲۵۰
اشاره ---------- ۲۵۰
شرایط امام جماعت ---------- ۲۵۶
احکام جماعت ---------- ۲۵۷
چیزهایی که در نماز جماعت مستحب است ---------- ۲۵۹
چیزهایی که در نماز جماعت مکروه است ---------- ۲۶۰
نماز آیات ---------- ۲۶۰
اشاره ---------- ۲۶۰
دستور نماز آیات ---------- ۲۶۳
نماز عید فطر و قربان ---------- ۲۶۴
اجیر گرفتن برای نماز ---------- ۲۶۶
احکام روزه ---------- ۲۶۹
اشاره ---------- ۲۶۹
نیت ---------- ۲۶۹
چیزهایی که روزه را باطل می کند ---------- ۲۷۲

اشاره ---------- ۲۷۲
۱ ـ خوردن و آشامیدن ---------- ۲۷۲
۲ ـ جماع ---------- ۲۷۳
۳ ـ استمناء ---------- ۲۷۴
۴ ـ دروغ بستن به خدا و پیغمبر ---------- ۲۷۴
۵ ـ رساندن غبار غلیظ به حلق ---------- ۲۷۵
۶ ـ باقیماندن بر جنابت، حیض و نفاس تا اذان صبح ---------- ۲۷۶
۷ ـ اماله کردن ---------- ۲۷۹
۸ ـ قی کردن عمدی ---------- ۲۷۹
احکام چیزهایی که روزه را باطل می کند ---------- ۲۸۰
آنچه برای روزه دار مکروه است ---------- ۲۸۱
جاهایی که قضا و کفاره واجب است ---------- ۲۸۱
کفاره روزه ---------- ۲۸۱
جاهایی که فقط قضای روزه واجب است ---------- ۲۸۵
احکام روزه قضا ---------- ۲۸۷
احکام روزه مسافر ---------- ۲۸۹
کسانی که روزه بر آن ها واجب نیست ---------- ۲۹۰
راه ثابت شدن اوّل ماه ---------- ۲۹۱
روزه های حرام و مکروه ---------- ۲۹۲
روزه های مستحب ---------- ۲۹۳
مواردی که مستحب است انسان از کارهایی که روزه را باطل می کند خودداری نماید ---------- ۲۹۴
احکام اعتکاف ---------- ۲۹۵
احکام خمس ---------- ۲۹۸
اشاره ---------- ۲۹۸
۱ ـ منفعت کسب ---------- ۲۹۸
۲ ـ معدن ---------- ۳۰۵

۳ _ گنج ---------- ۳۰۶
۴ _ مال حلال مخلوط به حرام ---------- ۳۰۷
۵ _ جواهری که با غواصی به دست می آید ---------- ۳۰۸
۶ _ غنیمت ---------- ۳۰۹
۷ _ زمینی که کافر ذمّی از مسلمان بخرد ---------- ۳۱۰
مصرف خمس ---------- ۳۱۰
احکام زکات ---------- ۳۱۳
اشاره ---------- ۳۱۳
شرایط واجب شدن زکات ---------- ۳۱۳
زکات گندم و جو و خرما و کشمش ---------- ۳۱۴
نصاب طلا ---------- ۳۱۹
نصاب نقره ---------- ۳۲۰
زکات شتر، گاو و گوسفند ---------- ۳۲۲
اشاره ---------- ۳۲۲
نصاب شتر ---------- ۳۲۲
نصاب گاو ---------- ۳۲۴
نصاب گوسفند ---------- ۳۲۴
مصرف زکات ---------- ۳۲۶
شرایط کسانی که مستحق زکاتند ---------- ۳۲۹
نیت زکات ---------- ۳۳۰
مسائل متفرقه زکات ---------- ۳۳۱
زکات فطره ---------- ۳۳۵
مصرف زکات فطره ---------- ۳۳۷
مسائل متفرقه زکات فطره ---------- ۳۳۸
احکام حج ---------- ۳۴۰
احکام خرید و فروش ---------- ۳۴۳

چیزهایی که در خرید و فروش مستحب است ---- ۳۴۳
معاملات مکروه ---- ۳۴۴
معاملات حرام ---- ۳۴۴
شرایط فروشنده و خریدار ---- ۳۴۸
شرایط جنس و عوض آن ---- ۳۵۰
صیغه خرید و فروش ---- ۳۵۱
خرید و فروش میوه ها ---- ۳۵۱
نقد و نسیه ---- ۳۵۲
معامله سلف ---- ۳۵۳
اشاره ---- ۳۵۳
شرایط معامله سلف ---- ۳۵۳
احکام معامله سلف ---- ۳۵۴
فروش طلا و نقره به طلا و نقره ---- ۳۵۵
مواردی که انسان می تواند معامله را به هم بزند ---- ۳۵۶
مسائل متفرقه ---- ۳۵۹
احکام شرکت ---- ۳۶۰
احکام صلح ---- ۳۶۴
احکام اجاره ---- ۳۶۷
اشاره ---- ۳۶۷
شرایط مالی که آن را اجاره می دهند ---- ۳۶۸
شرایط استفاده ای که مال را برای آن اجاره می دهند ---- ۳۶۹
مسائل متفرقه اجاره ---- ۳۷۰
احکام جعاله ---- ۳۷۴
احکام مزارعه ---- ۳۷۶
احکام مساقات ---- ۳۷۹
اشاره ---- ۳۷۹

کسانی که نمی توانند در مال خود تصرف کنند ---------- ۳۸۱
احکام وکالت ---------- ۳۸۲
احکام قرض ---------- ۳۸۵
احکام حواله دادن ---------- ۳۸۸
احکام رهن ---------- ۳۹۰
احکام ضامن شدن ---------- ۳۹۲
احکام کفالت ---------- ۳۹۴
احکام ودیعه (امانت) ---------- ۳۹۵
احکام عاریه ---------- ۳۹۸
احکام نکاح یا ازدواج و زناشویی ---------- ۴۰۱
اشاره ---------- ۴۰۱
احکام عقد ---------- ۴۰۱
دستور خواندن عقد دائم ---------- ۴۰۲
دستور خواندن عقد غیر دائم ---------- ۴۰۲
شرایط عقد ---------- ۴۰۲
عیب هایی که به سبب آن ها می شود عقد را به هم زد ---------- ۴۰۴
عدّه ای از زن ها که ازدواج با آن ها حرام است ---------- ۴۰۴
احکام عقد دائم ---------- ۴۰۷
متعه یا صیغه ---------- ۴۰۸
احکام نگاه کردن ---------- ۴۰۹
مسائل متفرقه زناشویی ---------- ۴۱۱
احکام شیر دادن ---------- ۴۱۴
اشاره ---------- ۴۱۴
شرایط شیر دادنی که علت محرم شدن است ---------- ۴۱۶
آداب شیر دادن ---------- ۴۱۸
مسائل متفرقهٔ شیر دادن ---------- ۴۱۸

احکام طلاق ---------- ۴۲۱
اشاره ---------- ۴۲۱
عدّهٔ طلاق ---------- ۴۲۳
عدّهٔ زنی که شوهرش مرده ---------- ۴۲۴
طلاق بائن و طلاق رجعی ---------- ۴۲۴
احکام رجوع کردن ---------- ۴۲۵
طلاق خلع ---------- ۴۲۶
طلاق مبارات ---------- ۴۲۶
احکام متفرقهٔ طلاق ---------- ۴۲۷
مسائل تلقیح ---------- ۴۲۹
سقط جنین ---------- ۴۳۱
نفقه ---------- ۴۳۲
عقیقه ---------- ۴۳۴
حق حضانت (نگهداری کودک) ---------- ۴۳۶
احکام غصب ---------- ۴۳۹
تقاص ---------- ۴۴۳
اشاره ---------- ۴۴۳
احکام مالی که انسان آن را پیدا می کند ---------- ۴۴۵
احکام سر بریدن و شکار کردن حیوانات ---------- ۴۴۹
اشاره ---------- ۴۴۹
دستور سر بریدن حیوانات ---------- ۴۵۰
شرایط سر بریدن حیوان ---------- ۴۵۱
دستور کشتن شتر ---------- ۴۵۲
چیزهایی که موقع سر بریدن حیوانات مستحب است ---------- ۴۵۲
چیزهایی که در کشتن حیوانات مکروه است ---------- ۴۵۳
احکام شکار کردن با اسلحه ---------- ۴۵۳

شکار کردن با سگ شکاری ---- ۴۵۵
صید ماهی ---- ۴۵۶
صید ملخ ---- ۴۵۷
احکام خوردنی ها و آشامیدنی ها ---- ۴۵۸
اشاره ---- ۴۵۸
چیزهایی که موقع غذا خوردن مستحب است ---- ۴۶۰
چیزهایی که در غذا خوردن مکروه است ---- ۴۶۲
مستحبات آب آشامیدن ---- ۴۶۲
مکروهات آب آشامیدن ---- ۴۶۴
احکام نذر و عهد ---- ۴۶۵
احکام قسم خوردن ---- ۴۶۹
احکام وقف ---- ۴۷۱
احکام حبس ---- ۴۷۵
احکام وصیت ---- ۴۷۶
احکام ارث ---- ۴۸۲
اشاره ---- ۴۸۲
ارث دسته اوّل ---- ۴۸۲
ارث دسته دوم ---- ۴۸۴
ارث دسته سوم ---- ۴۸۶
ارث زن و شوهر ---- ۴۸۹
مسائل متفرقه ارث ---- ۴۹۱
احکام دیه ---- ۴۹۳
مسائل متفرقه ---- ۴۹۷
درباره مرکز ---- ۴۹۹

رساله توضیح المسائل حضرت آیت الله حاج سید محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی دامت برکاته

مشخصات کتاب

رساله توضیح المسائل حضرت آیت الله حاج سید محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی دامت برکاته

مشخصات کتاب:

سرشناسه : علوی طباطبائی بروجردی، سیدمحمد جواد، 1330.

عنوان و نام پدیدآور : رساله توضیح المسائل که متن آن مطابق است با فتاوای ... محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی/ [محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی].

مشخصات نشر : قم: دفتر آیت الله حاج سید محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی دامت برکاته، [1403].

مشخصات ظاهري : ص 472.

موضوع : فقه جعفری -- رساله عملیه

رده بندی کنگره : BP183/9/ب 4ر5 1403

رده بندی دیویی : 297/3422

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

توضیح المسائل

با تجدید نظر و اضافات

مطابق با فتوای

حضرت آیة الله العظمی سید محمد جواد علوی بروجردی مُدّ ظِلهُ

ص: 3

عکس

توضیح المسائل

با تجدید نظر و اضافات

مطابق با فتاوی

حضرت آیة الله العظمی سید محمد جواد علوی بروجردی ﷾

◆ ناشر:.....

◆ چاپ و صحافی:.....

◆ نوبت چاپ:..... هشتم / ۱۴۰۳

◆ شمارگان:..... ۵۰۰۰ نسخه

◆ بها:.....

◆◆◆

◆ پست الکترونیک: .....info@alaviboroujerdi.ir

◆ سایت:.....https://alaviboroujerdi.ir

◆ ارتباط با دفتر قم: ..... ۲۱۳ - ۹۸۲۵۳۷۷۰۰۲۱۱+

دورنگار: ..... ۹۸۲۵۳۷۷۰۰۲۱۴+

آدرس: قم، خیابان چهارمردان(انقلاب)، کوچه ۶، دفتر حضرت آیت الله علوی بروجردی ﷾

پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله علوی بروجردی

عکس

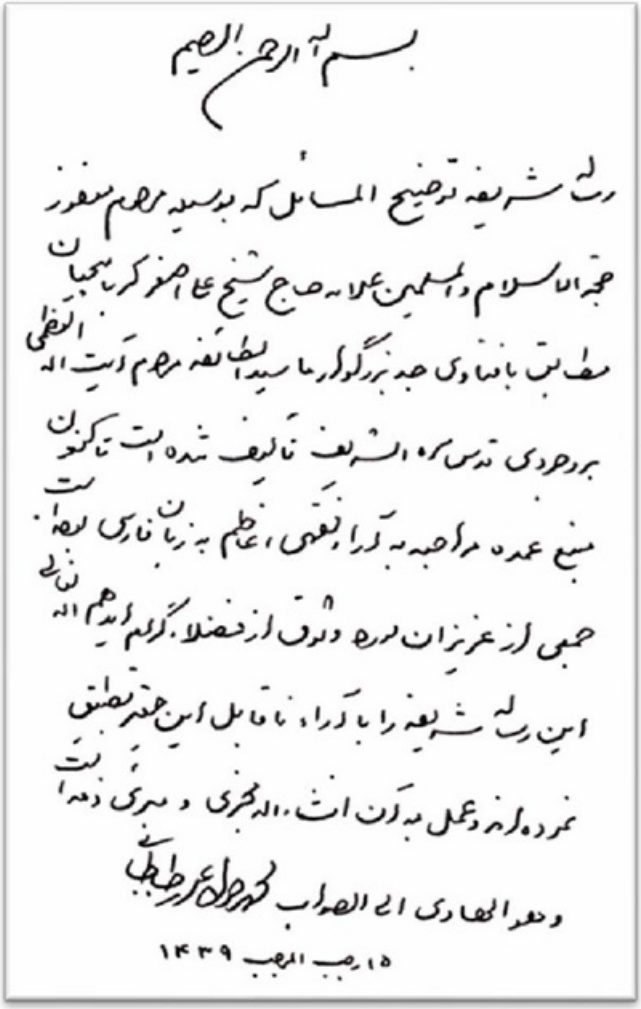

بسم الله الرحمن الرحیم

رساله شریفه توضیح المسائل که بوسیله مرحوم مغفور حجة‌الاسلام والمسلمین علامه حاج شیخ علی اصغر کرباسچیان مطابق با فتاوی جد بزرگوار ما سید الطائفه مرحوم آیت الله العظمی بروجردی قدس سره الشریف تألیف شده است تاکنون منبع عمده مراجعه به آراء فقهی اعاظم به زبان فارسی بوده است. جمعی از عزیزان مورد وثوق از فضلاء گرام ایدهم الله تعالی این رساله شریفه را با آراء ناقابل این حقیر تطبیق نموده‌اند و عمل به آن انشاء الله مجزی و مبری ذمه است.

و هو الهادی الی الصواب محمدجواد علوی طباطبایی

۱۵ رجب المرجب ۱۴۳۹

رساله شریفه توضیح المسائل که بوسیله مرحوم مغفور حجة‌الاسلام و المسلمین علامه حاج شیخ علی اصغر کرباسچیان مطابق با فتاوی جد بزرگوار ما سید الطائفه مرحوم آیت الله العظمی بروجردی قدس سره الشریف تألیف شده است تاکنون منبع عمده مراجعه به آراء فقهی اعاظم به زبان فارسی بوده است. جمعی از عزیزان مورد وثوق از فضلاء گرام ایدهم الله تعالی این رساله شریفه را با آراء ناقابل این حقیر تطبیق نموده اند و عمل به آن انشاء الله مجزی و مبری ذمه است.

و هو الهادی الی الصواب محمدجواد علوی طباطبایی

15 رجب المرجب 1439

ص: 5

عکس

فهرست مطالب

فهرست مطالب ۷

احکام تقلید..... ۲۱

- علائم بلوغ ۲۴

احکام طهارت..... ۲۵

- آب مطلق و مضاف ۲۵

۱ ـ آب کر ۲۵

۲ ـ آب قلیل..... ۲۷

۳ ـ آب جاری..... ۲۷

۴ ـ آب باران..... ۲۸

۵ ـ آب چاه..... ۲۹

- احکام آب‌ها ۲۹
- احکام تخلّی (بول و غائط کردن) ۳۱

استبراء ۳۳

مستحبات و مکروهات تخلّی..... ۳۴

- نجاسات ۳۴

۱ و ۲ ـ بول و غائط ۳۴

۳ ـ منی..... ۳۵

عکس

۴ ـ مردار ۳۵
۵ ـ خون ۳۶
۶ و ۷ ـ سگ و خوک ۳۷
۸ ـ شراب ۳۷
۹ ـ فقاع ۳۷
عرق جنب از حرام ۳۷
راه ثابت شدن نجاست ۳۸
راه نجس شدن چیزهای پاک ۳۸
احکام نجاسات ۴۰
مطهّرات ۴۱
۱ ـ آب ۴۲
۲ ـ زمین ۴۶
۳ ـ آفتاب ۴۷
۴ ـ استحاله ۴۸
۵ ـ انتقال ۴۹
۶ ـ تبعیّت ۴۹
۷ ـ برطرف شدن عین نجاست ۵۰
۸ ـ استبراء حیوان نجاست‌خوار ۵۱
۹ ـ غایب شدن مسلمان ۵۱
احکام ظرف‌ها ۵۲
وضو ۵۳
وضوی ارتماسی ۵۶
دعاهایی که موقع وضو گرفتن مستحب است ۵۶
شرایط وضو ۵۷
احکام وضو ۶۲
چیزهایی که باید برای آن‌ها وضو گرفت ۶۴

عکس

چیزهایی که وضو را باطل می‌کند ۶۵
احکام وضوی جبیره ۶۶
- **غسل‌های واجب ۶۸**
- **احکام جنابت ۶۹**
چیزهایی که بر جنب حرام است ۷۰
چیزهایی که بر جنب مکروه است ۷۰
- **غسل جنابت ۷۱**
- **غسل ترتیبی ۷۱**
- **غسل ارتماسی ۷۲**
- **احکام غسل کردن ۷۲**
- **استحاضه ۷۵**
احکام استحاضه ۷۵
- **حیض ۸۰**
احکام حائض ۸۲
اقسام زن‌های حائض ۸۵
۱ ـ صاحب عادت وقتیّه و عددیّه ۸۶
۲ ـ صاحب عادت وقتیّه ۸۹
۳ ـ صاحب عادت عددیّه ۹۰
۴ ـ مضطربه ۹۱
۵ ـ مبتدئه ۹۲
۶ ـ ناسِیه ۹۲
مسائل متفرقه حیض ۹۳
- **نفاس ۹۴**
- **غسل مس میت ۹۶**
- **احکام محتضر ۹۸**
احکام بعد از مرگ ۹۹

عکس

احکام غسل، کفن، نماز و دفن میت ۹۹
احکام غسل میت ۱۰۰
احکام کفن میت..... ۱۰۲
احکام حنوط ۱۰۴
احکام نماز میت ۱۰۵
دستور نماز میت ۱۰۷
مستحبات نماز میت..... ۱۰۸
احکام دفن..... ۱۰۹
مستحبات دفن و تلقین میّت..... ۱۱۰
نماز وحشت..... ۱۱۳
نبش قبر..... ۱۱۴
غسل‌های مستحب ۱۱۴
تیمّم ۱۱۷
اوّل از موارد تیمّم..... ۱۱۷
دوم از موارد تیمّم ۱۱۹
سوم از موارد تیمّم ۱۱۹
چهارم از موارد تیمّم..... ۱۲۰
پنجم از موارد تیمّم..... ۱۲۰
ششم از موارد تیمّم ۱۲۱
هفتم از موارد تیمّم ۱۲۱
چیزهایی که تیمّم به آن‌ها صحیح است..... ۱۲۲
دستور تیمّم بدل از وضو..... ۱۲۳
دستور تیمّم بدل از غسل..... ۱۲۴
احکام تیمّم..... ۱۲۴
احکام نماز ۱۲۸
نمازهای واجب ۱۲۹

عکس

- **نمازهای واجب یومیّه ۱۲۹**
  - وقت نماز ظهر و عصر..... ۱۲۹
  - وقت نماز مغرب و عشا ۱۳۰
  - وقت نماز صبح ۱۳۱
- **احکام وقت نماز ۱۳۲**
- **نمازهایی که باید به ترتیب خوانده شود ۱۳۴**
- **نمازهای مستحب ۱۳۵**
  - وقت نافله های یومیّه ۱۳۶
  - نماز غفیله..... ۱۳۷
- **احکام قبله ۱۳۷**
- **پوشانیدن بدن در نماز ۱۳۹**
- **لباس نمازگزار ۱۴۰**
  - شرط اوّل ۱۴۰
  - شرط دوم..... ۱۴۳
  - شرط سوم ۱۴۴
  - شرط چهارم..... ۱۴۴
  - شرط پنجم..... ۱۴۵
  - شرط ششم..... ۱۴۵
  - مواردی که لازم نیست بدن و لباس نمازگزار پاک باشد..... ۱۴۷
  - چیزهایی که در لباس نمازگزار مستحب است..... ۱۵۰
  - چیزهایی که در لباس نمازگزار مکروه است..... ۱۵۰
- **مکان نمازگزار ۱۵۰**
  - جاهایی که نماز خواندن در آن‌ها مستحب است ۱۵۴
  - جاهایی که نماز خواندن در آن‌ها مکروه است ۱۵۴
- **احکام مسجد ۱۵۵**
- **اذان و اقامه ۱۵۷**

عکس

ترجمه اذان و اقامه..... ۱۵۸
- **واجبات نماز..... ۱۶۱**
نیّت ۱۶۲
تکبیرة الاحرام ۱۶۳
قیام (ایستادن) ۱۶۴
قرائت ۱۶۶
رکوع ۱۷۲
سجود..... ۱۷۴
چیزهایی که سجده بر آن‌ها صحیح است ۱۷۸
مستحبات و مکروهات سجده..... ۱۸۰
سجده واجب قرآن ۱۸۱
تشهّد..... ۱۸۲
سلام نماز..... ۱۸۲
ترتیب ۱۸۳
موالات ۱۸۳
قنوت..... ۱۸۴
ترجمه نماز..... ۱۸۴
- **تعقیب نماز ۱۸۷**
صلوات بر پیغمبر ۱۸۷
- **مبطلات نماز ۱۸۷**
- **چیزهایی که در نماز مکروه است..... ۱۹۲**
- **مواردی که می‌شود نماز واجب را شکست ۱۹۲**
- **شکیات نماز ۱۹۳**
شک‌های باطل..... ۱۹۳
شک‌هایی که نباید به آن‌ها اعتنا کرد..... ۱۹۴
شک‌های صحیح ۱۹۹

عکس

- نماز احتیاط ۲۰۲
- سجده سهو..... ۲۰۵
- دستور سجده سهو ۲۰۷
- قضای سجده و تشهّد فراموش‌شده ۲۰۷
- کم و زیاد کردن اجزا و شرایط نماز ۲۰۹
- نماز مسافر..... ۲۱۰
- مسائل متفرقه..... ۲۲۲
- نماز قضا ۲۲۴

نماز قضای پدر و مادر که بر پسر بزرگ‌تر واجب است..... ۲۲۷

- نماز جماعت ۲۲۸

شرایط امام جماعت..... ۲۳۴

احکام جماعت..... ۲۳۵

چیزهایی که در نماز جماعت مستحب است..... ۲۳۷

چیزهایی که در نماز جماعت مکروه است ۲۳۸

- نماز آیات..... ۲۳۸

دستور نماز آیات ۲۴۱

- نماز عید فطر و قربان ۲۴۲
- اجیر گرفتن برای نماز ۲۴۴

احکام روزه..... ۲۴۷

- نیت..... ۲۴۷
- چیزهایی که روزه را باطل می‌کند ۲۵۰

۱ ـ خوردن و آشامیدن ۲۵۰

۲ ـ جماع ۲۵۱

۳ ـ استمناء ۲۵۲

۴ ـ دروغ بستن به خدا و پیغمبر..... ۲۵۲

۵ ـ رساندن غبار غلیظ به حلق..... ۲۵۳

عکس

۶ ـ باقیماندن بر جنابت، حیض و نفاس تا اذان صبح ۲۵۴
۷ ـ اماله کردن ۲۵۷
۸ ـ قی کردن عمدی ۲۵۷
- احکام چیزهایی که روزه را باطل می‌کند ۲۵۸
- آنچه برای روزه‌دار مکروه است ۲۵۹
- جاهایی که قضا و کفاره واجب است ۲۵۹
- کفاره روزه ۲۵۹
- جاهایی که فقط قضای روزه واجب است ۲۶۳
- احکام روزه قضا ۲۶۵
- احکام روزه مسافر ۲۶۷
- کسانی که روزه بر آن‌ها واجب نیست ۲۶۸
- راه ثابت شدن اوّل ماه ۲۶۹
- روزه‌های حرام و مکروه ۲۷۰
- روزه‌های مستحب ۲۷۱
- مواردی که مستحب است انسان از کارهایی که روزه را باطل می‌کند خودداری نماید ۲۷۲

احکام اعتکاف ۲۷۳

احکام خمس ۲۷۶
- ۱ ـ منفعت کسب ۲۷۶
- ۲ ـ معدن ۲۸۳
- ۳ ـ گنج ۲۸۴
- ۴ ـ مال حلال مخلوط به حرام ۲۸۵
- ۵ ـ جواهری که با غواصی به‌دست می‌آید ۲۸۶
- ۶ ـ غنیمت ۲۸۷
- ۷ ـ زمینی که کافر ذمّی از مسلمان بخرد ۲۸۸
- مصرف خمس ۲۸۸

احکام زکات ۲۹۱

عکس

- شرایط واجب شدن زکات ۲۹۱
- زکات گندم و جو و خرما و کشمش ۲۹۲
- نصاب طلا ۲۹۷
- نصاب نقره ۲۹۸
- زکات شتر، گاو و گوسفند ۳۰۰

نصاب شتر ۳۰۰

نصاب گاو ۳۰۱

نصاب گوسفند ۳۰۱

- مصرف زکات ۳۰۳
- شرایط کسانی که مستحق زکاتند ۳۰۶
- نیت زکات ۳۰۷
- مسائل متفرقه زکات ۳۰۸
- زکات فطره ۳۱۲
- مصرف زکات فطره ۳۱۴
- مسائل متفرقه زکات فطره ۳۱۵

احکام حج ۳۱۷

احکام خرید و فروش ۳۲۰

- چیزهایی که در خرید و فروش مستحب است ۳۲۰
- معاملات مکروه ۳۲۱
- معاملات حرام ۳۲۱
- شرایط فروشنده و خریدار ۳۲۵
- شرایط جنس و عوض آن ۳۲۷
- صیغه خرید و فروش ۳۲۸
- خرید و فروش میوه‌ها ۳۲۸
- نقد و نسیه ۳۲۹
- معامله سلف ۳۳۰

عکس

شرایط معامله سلف ۳۳۰
احکام معامله سلف..... ۳۳۱
- فروش طلا و نقره به طلا و نقره ۳۳۲
- مواردی که انسان می‌تواند معامله را به هم بزند ۳۳۳
- مسائل متفرقه..... ۳۳۶

احکام شرکت ۳۳۷
احکام صلح..... ۳۴۱
احکام اجاره ۳۴۴
- شرایط مالی که آن را اجاره می‌دهند ۳۴۵
- شرایط استفاده‌ای که مال را برای آن اجاره می‌دهند..... ۳۴۶
- مسائل متفرقه اجاره..... ۳۴۷

احکام جعاله ۳۵۱
احکام مزارعه..... ۳۵۳
احکام مساقات ۳۵۶
- کسانی که نمی‌توانند در مال خود تصرف کنند ۳۵۸

احکام وکالت..... ۳۵۹
احکام قرض..... ۳۶۲
احکام حواله دادن..... ۳۶۵
احکام رهن ۳۶۷
احکام ضامن شدن ۳۶۹
احکام کفالت..... ۳۷۱
احکام ودیعه (امانت)..... ۳۷۲
احکام عاریه ۳۷۵
احکام نکاح یا ازدواج و زناشویی..... ۳۷۸

عکس

- احکام عقد ۳۷۸
- دستور خواندن عقد دائم ۳۷۹
- دستور خواندن عقد غیر دائم ۳۷۹
- شرایط عقد ۳۷۹
- عیب‌هایی که به سبب آن‌ها می‌شود عقد را به هم زد ۳۸۱
- عدّه‌ای از زن‌ها که ازدواج با آن‌ها حرام است ۳۸۱
- احکام عقد دائم ۳۸۴
- متعه یا صیغه ۳۸۵
- احکام نگاه کردن ۳۸۶
- مسائل متفرقه زناشویی ۳۸۸

احکام شیر دادن ۳۹۱

- شرایط شیر دادنی که علت محرم شدن است ۳۹۳
- آداب شیر دادن ۳۹۵
- مسائل متفرقهٔ شیر دادن ۳۹۵

احکام طلاق ۳۹۷

- عدّهٔ طلاق ۳۹۹
- عدّهٔ زنی که شوهرش مرده ۴۰۰
- طلاق بائن و طلاق رجعی ۴۰۰
- احکام رجوع کردن ۴۰۱
- طلاق خلع ۴۰۲
- طلاق مبارات ۴۰۲
- احکام متفرقهٔ طلاق ۴۰۳

مسائل تلقیح ۴۰۵

سقط جنین ۴۰۷

نفقه ۴۰۸

عکس

عقیقه ۴۱۰
حق حضانت (نگهداری کودک) ۴۱۲
احکام غصب ۴۱۵
تقاص ۴۱۹
احکام مالی که انسان آن را پیدا می‌کند ۴۲۱
احکام سر بریدن و شکار کردن حیوانات ۴۲۵
- دستور سر بریدن حیوانات ۴۲۶
- شرایط سر بریدن حیوان ۴۲۷
- دستور کشتن شتر ۴۲۸
- چیزهایی که موقع سر بریدن حیوانات مستحب است ۴۲۸
- چیزهایی که در کشتن حیوانات مکروه است ۴۲۹
- احکام شکار کردن با اسلحه ۴۲۹
- شکار کردن با سگ شکاری ۴۳۱
- صید ماهی ۴۳۲
- صید ملخ ۴۳۳
احکام خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها ۴۳۴
- چیزهایی که موقع غذا خوردن مستحب است ۴۳۶
- چیزهایی که در غذا خوردن مکروه است ۴۳۷
- مستحبات آب آشامیدن ۴۳۷
- مکروهات آب آشامیدن ۴۳۸
احکام نذر و عهد ۴۳۹
احکام قسم خوردن ۴۴۳
احکام وقف ۴۴۵
احکام حبس ۴۴۹
احکام وصیت ۴۵۰

عکس

احکام ارث ۴۵۶
- ارث دسته اوّل ۴۵۶
- ارث دسته دوم ۴۵۸
- ارث دسته سوم ۴۶۰
- ارث زن و شوهر ۴۶۳
- مسائل متفرقه ارث ۴۶۵

احکام دیه ۴۶۷
مسائل متفرقه ۴۷۱

بِسمِّ الله الرَّحمنِ الرَّحیم

الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمّد و آله الطاهرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین الي یوم الدین

احکام تقلید

اشاره

مسأله 1_ عقیده مسلمان به اصول دین، باید از روی دلیل باشد؛ و نمی تواند در اصول دین تقلید نماید، یعنی بدون دلیل گفتهٔ کسی را قبول کند. ولی در احکام دین باید یا مجتهد باشد که بتواند احکام را از روی دلیل به دست آورد، یا از مجتهد تقلید کند _ یعنی به دستور او رفتار نماید _ یا از راه احتیاط طوری به وظیفهٔ خود عمل نماید که یقین کند، تکلیف خود را انجام داده است، مثلاً اگر عدّه ای از مجتهدین عملی را حرام می دانند و عدّهٔ دیگر می گویند حرام نیست، آن عمل را انجام ندهد و اگر عملی را بعضی واجب و بعضی مستحب می دانند، آن را به جا آورد، پس کسانی که مجتهد نیستند و نمی توانند به احتیاط عمل کنند، واجب است از مجتهد تقلید نمایند.

مسأله 2_ تقلید در احکام، عمل کردن به دستور مجتهد است. باید از مجتهدی تقلید کرد که مرد، بالغ، عاقل، شیعه دوازده امامی، حلال زاده، زنده و عادل باشد. عادل کسی است که کارهای واجب را به جا آورد و کارهای را حرام را، ترک کند و اگر از اهل محل یا همسایگان او یا کسانی که با او معاشرت دارند حال او را بپرسند، خوبی او را تصدیق نمایند؛ و نیز مجتهدی که انسان از او تقلید می کند، باید اعلم باشد، یعنی در فهمیدن حکم خدا از تمام مجتهدهای زمان خود استادتر باشد.

مسأله 3_ «مجتهد» و «اعلم» را از سه راه می توان شناخت:

اوّل: خود انسان یقین کند، مثل آن که از اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد.

دوم: دو نفر عادل که می توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند، به شرط آن که دو نفر عالم عادل دیگر با گفتهٔ آنان مخالفت ننمایند.

سوم: عدّه ای از اهل علم که می توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند و از گفتهٔ آنان اطمینان پیدا می شود، مجتهد بودن یا اعلم بودنِ کسی را تصدیق کنند.

مسأله 4_ اگر شناختن «اعلم» مشکل باشد، باید از کسی تقلید کند که گمان به اعلم بودن او دارد، بلکه اگر احتمال ضعیفی هم بدهد که کسی اعلم است و بداند دیگری از او اعلم نیست، باید از او تقلید نماید؛ و اگر چند نفر در نظر او اعلم از دیگران و با یکدیگر مساوی باشند، باید از یکی از آنان تقلید کند.

مسأله 5_ به دست آوردن فتوا، یعنی دستور مجتهد چهار راه دارد:

اوّل: شنیدن از خود مجتهد.

دوم: شنیدن از دو نفر عادل که فتوای مجتهد را نقل کنند.

سوم: شنیدن از کسی که انسان به گفتهٔ او اطمینان دارد.

چهارم: دیدن در رسالهٔ مجتهد، در صورتی که انسان به درستی آن رساله اطمینان داشته باشد.

مسأله 6_ تا انسان یقین نکند فتوای مجتهد عوض شده است، می تواند به آنچه در رساله نوشته شده عمل نماید؛ و اگر احتمال دهد که فتوای او عوض شده جست و جو لازم نیست.

مسأله 7_ اگر مجتهد اعلم در مسأله ای فتوا دهد، مقلّد آن مجتهد _ یعنی کسی که از او تقلید می کند _ نمی تواند در آن مسأله به فتوای مجتهد دیگر عمل کند، ولی اگر فتوای ندهد و بفرماید: احتیاط آن است که فلان طور عمل شود، مثلاً بفرماید: احتیاط آن است که در رکعت سوم و چهارم نماز، سه مرتبه تسبیحات اربعه _ یعنی «سُبحانَ اللهِ و اَلحَمدُ لِله وَ لا اِلهَ اِلّا اللهُ وَ اللهُ اَکبَرُ» _ بگوید، مقلّد باید یا به این احتیاط _ که احتیاط واجبش می گویند _ عمل کند و سه مرتبه بگوید و یا به فتوای مجتهدی که علم او از مجتهد اعلم کمتر و از مجتهدهای دیگر بیشتر است عمل نماید؛ پس اگر او یک مرتبه گفتن را کافی بداند، می تواند یک مرتبه بگوید؛ همچنین است اگر مجتهد اعلم بفرماید: مسأله محل تأمل یا محل اشکال است.

مسأله 8_ اگر مجتهـد اعلم بعد از آن که در مسأله ای فتوا داده، احتیاط کند _ مثلاً بفرماید: ظرف نجس را که یک مرتبه در آب کر بشویند پاک می شود، اگرچه احتیاط آن است که سه مرتبه بشویند _ مقلّد او نمی تواند در آن مسأله به فتوای مجتهد دیگر رفتار کند، بلکه باید یا به فتوا عمل کند، یا به احتیاط بعد از فتوا _ که آن را احتیاط مستحب می گویند _ عمل نماید.

مسأله 9_ اگر مجتهـدی که انسان از او تقلیـد می کنـد از دنیا برود، چنانچه ثابت شود که او اعلم از مجتهـد زنـده است، واجب است در تقلیـد از او باقی بمانـد؛ و اگر ثابت شود که مجتهد زنده اعلم از متوفی است، واجب است از تقلید مجتهد از دنیا رفته عدول کند و بر طبق فتوای مجتهد زنده عمل نماید.

ولی اگر اعلمیت هیـچ یک بر دیگری ثابت نشد، می تواند به فتوای مجتهد از دنیا رفته عمل کند، یعنی باقی بر تقلید او باشد و هم می تواند به مجتهد زنده عدول نماید.

در بقـای بر تقلیـد مجتهـد از دنیـا رفته، عمل به فتاوی او شـرط نیست، بلکه همین مقـدار که از نظر زمانی، او را در حالت بلوغ درک کرده باشد، کافی است.

مسأله 10_ اگر در مسأله ای به فتوای مجتهـدی عمل کنـد و بعـد از مردن او در همان مسأله به فتوای مجتهد زنده رفتار نماید، دوباره نمی تواند آن را مطابق فتوای مجتهدی که از دنیا رفته است انجام دهد، ولی اگر مجتهد زنده در مسأله ای فتوا ندهد و احتیاط نماید و مقلّد مدّتی به آن احتیاط عمل کنـد، دوباره می توانـد به فتوای مجتهـدی که از دنیا رفته عمل نماید، مثلاً اگر مجتهدی گفتن یک مرتبه «سُبحانَ اللهِ وَ الَحمدُ للهِ وَ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَ اللهُ اَکبرُ» را در رکعت سوم و چهارم نماز کافی بداند و مقلّد مدتی به این دستور عمل نماید و یک مرتبه بگوید، چنانچه آن مجتهـد از دنیا برود و مجتهـد زنـده احتیاط واجب را در سه مرتبه گفتن بدانـد و مقلّد مدتی به این احتیاط عمل کند و سه مرتبه بگوید، دوباره می تواند به فتوای مجتهدی که از دنیا رفته برگردد و یک مرتبه بگوید.

مسأله 11_ مسائلی را که انسان اغلب به آن ها احتیاج دارد، واجب است یاد بگیرد.

مسأله 12_ اگر برای انسان مسأله ای پیش آید که حکم آن را نمی داند، چنانچه ممکن است باید صبر کند تا فتوای مجتهد اعلم را به دست آورد و اگر ممکن نیست، بایـد به فتوای مجتهـدی که علم او کمتر از مجتهـد اعلم و بیشتر از مجتهـدهای دیگر است عمل کند، یا اگر می تواند از راه احتیاط وظیفهٔ خود را انجام دهد.

مسأله 13_ اگر شخصی فتوای مجتهدی را به دیگری بگوید، چنانچه فتوای آن مجتهد عوض شود، لازم نیست به او خبر دهد که فتوا عوض شده، ولی اگر بعد از گفتن فتوا بفهمد اشتباه کرده، در صورتی که ممکن باشد باید اشتباه را برطرف کند.

مسأله 14_ اگر مکلف مدتی اعمال خود را بدون تقلید انجام دهد، در صورتی اعمال او صحیح است که با فتوای مجتهدی که فعلاً باید از او تقلید کند، مطابق باشد و یا به صورتی یقین پیدا کند، به وظیفه فعلی خود عمل کرده است.

علائم بلوغ

مسأله 15_ نشانه بالغ شدن یکی از سه چیز است:

اوّل: روییدن موی درشت زیر شکم بالای عورت.

دوم: بیرون آمدن منی.

سوم: تمام شدن پانزده سال قمری در پسر و تمام شدن نُه سال قمری در دختر.

ص: 24

احکام طهارت

آب مطلق و مضاف

اشاره

مسأله 16_ آب یـا مطلق است یا مضاف: آبِ مضاف آبی است که آن را از چیزی بگیرنـد، مثل آب هنـدوانه و گلاب، یا با چیزی مخلوط باشد، مثل آبی که به قدری با گِل و مانند آن مخلوط شود که دیگر به آن آب نگویند؛ و غیر این ها آبِ مطلق است و آن بر پنج قسم است:

اوّل، آب کر؛ دوم، آب قلیل؛ سوم، آب جاری؛ چهارم، آب باران؛ پنجم، آب چاه.

1 _ آب کر

مسأله 17_ آب کر، مقـدار آبی است که اگر در ظرفی که درازا و پهنا و گودی آن هر یک سه وجب است، بریزند آن ظرف را پر کند؛ میزان در این محاسـبه وجب متعارف است نه خیلی بزرگ و نه خیلی کوچک. اگر مقدار طول کمتر از سه وجب باشد و عمق بیشتر، ولی حاصل ضرب طول در عرض در عمق برابر با 27 وجب باشد، کافی است. از آنجا که وجب متعارف تقریباً 23 سانتیمتر است، چنانچه حجم آب مذکور 5/328 لیتر برابر با 328509 سانتیمتر مکعب باشد، بنابر اظهر کفایت می کند.

از نظر وزن، اگر مقدار آب برابر با 5/328 کیلوگرم و یا 328500 گرم باشد کافی است؛ ولی این محاسبه وزنی در آب مقطر است و در آب های متعارف، وزن مقـدار مـذکور بیشتر است، چون املاح و اضافات آب در مناطق مختلف تفاوت می کند، طبعاً وزن آب کر قابل اندازه گیری دقیق بر اساس وزن نیست.

مسأله 18_ اگر عین نجس _ مانند بول و خون _ یا چیزی که نجس شده است _ مانند لباس نجس _ به آب کر برسد، چنانچه آن آب بو یا رنگ یا مزهٔ نجاست را بگیرد، نجس می شود و اگر تغییر نکند، نجس نمی شود.

مسأله 19_ اگر بوی آب کر به واسطهٔ غیر نجاست تغییر کند، نجس نمی شود.

مسأله 20_ اگر عین نجس _ مانند خون _ به آبی که بیشتر از کر است برسد و بو یا رنگ یا مزهٔ قسمتی از آن را تغییر دهد، چنانچه مقداری که تغییر نکرده کمتر از کر باشد، تمام آب نجس می شود و اگر به اندازهٔ کر یا بیشتر باشد، فقط مقداری که بو یا رنگ یا مزهٔ آن تغییر کرده نجس است.

مسأله 21_ آب فوّاره اگر متصل به کر باشد آب نجس را پاک می کند، ولی اگر قطره قطره روی آب نجس بریزد آن را پاک نمی کند، مگر آن که چیزی روی فوّاره بگیرند تا آبِ آن قبل از قطره قطره شدن به آب نجس متصل شود، و بنابر احتیاط واجب باید آب فوّاره با آن آبِ نجس مخلوط گردد.

مسأله 22_ اگر چیز نجس را زیر شیری که متصل به کر است بشویند، آبی که از آن چیز می ریزد، اگر متصل به کر باشد و بو، رنگ یا مزهٔ نجاست نگرفته باشد و عین نجاست هم در آن نباشد، پاک است.

مسأله 23_ اگر مقداری از آب کر یخ ببندد و باقی آن به قدر کر نباشد، چنانچه نجاست به آن برسد، نجس می شود و هر قدر از یخ هم آب شود نجس است.

مسأله 24_ آبی که به اندازهٔ کر بوده، اگر انسان شک کند از کر کمتر شده یا نه، مثل آب کر است؛ یعنی نجاست را پاک می کند و اگر نجاستی هم به آن برسد نجس نمی شود؛ و آبی که کمتر از کر بوده و انسان شک دارد به مقدار کر شده یا نه، حکم آب کر ندارد.

مسأله 25_ کر بودن آب به سه راه ثابت می شود:

اوّل: خود انسان یقین کند.

دوم: دو مرد عادل و یا شخصی که مورد وثوق و اطمینان است خبر دهند.

سوم: کسی که آب در اختیار اوست به کر بودن آن خبر دهد، مثلاً حمامی بگوید: آب حوض حمام کر است.

2 _ آب قلیل

مسأله 26_ آب قلیل آبی است که از زمین نجوشد و از کُر کمتر باشد.

مسأله 27_ اگر چیز نجس به آب قلیل برسد آن را نجس می کند، ولی اگر از بالا روی نجس بریزد و یا از پایین با فشار به آن برسد، مقدار آبی که به نجس نرسیده است پاک است.

مسأله 28_ آب قلیلی که بعد از بر طرف شدن عین نجاست، برای آب کشیدن چیز نجس روی آن می ریزد و از آن جدا می شود، پاک است؛ ولی در نجاستی که برای پاک شدن نیاز به دوبار شستن دارد _ مانند بول _ بنابر احتیاط واجب از آب بازمانده در شستن اول، اجتناب شود؛ ولی آب جدا شده در شستن دوم، پاک است؛ و نیز آبی که با آن مخرج بول و غائط را می شویند با پنج شرط پاک است:

اوّل: بو، رنگ یا مزهٔ نجاست نگرفته باشد.

دوم: نجاستی از خارج به آن نرسیده باشد.

سوم: نجاست دیگری مثل خون با بول یا غائط بیرون نیامده باشد.

چهارم: ذره های غائط در آب پیدا نباشد.

پنجم: بیشتر از مقدار معمول، نجاست به اطراف مخرج(1) نرسیده باشد.

3 _ آب جاری

مسأله 29_ آب جاری، آبی است که دارای جریان و استمرار باشد؛ و تفاوت نمی کند که به طور طبیعی جاری باشد _ مانند آب چشمه و قنات و آبی که از ذوب برف های متراکم در کوه ها _ و یا از ریزش باران جریان پیدا می کند؛ و یا به صورت مصنوعی جریان یابد، مانند آبی که با ابزار برقی و یا غیر آن از چاه، رودخانه و یا مخازن آب کشیده شده و جاری می شود.

مسأله 30_ آب جاری اگرچه کمتر از کر باشد، چنانچه نجاست به آن برسد تا وقتی بو یا رنگ یا مزهٔ آن به واسطه نجاست تغییر نکرده، پاک است.

مسأله 31_ اگر نجاست به قسمتی از آب جاری برسد و رنگ یا بو و مزهٔ آن را تغییر دهد، آن قسمت نجس است، ولی بخش های دیگر _ خصوصاً قسمتی که قبل از محل اصابت نجس جاری است _ پاک می باشد و تفاوت نمی کند که قسمت مورد اصابت نجس و یا قسمت های دیگر به اندازهٔ کر باشد یا نباشد.

1- محل خارج شدن غائط یا بول

مسأله 32_ آب چشـمه ای که جـاری نیست ولی طـوری است که اگر از آن بردارنـد بـاز می جوشـد، حکم آب جـاری را دارد؛ یعنی اگر نجاست به آن برسد تا وقتی که بو یا رنگ و یا مزهٔ آن به واسطهٔ نجاست تغییر نکرده، پاک است.

مسأله 33_ آبی که کنار نهر ایستاده و متصل به آب جاری است، حکم آب جاری را دارد.

مسأله 34_ چشـمه های فصـلی، مانند چشـمه هایی که در زمستان می جوشد و در تابستان از جوشش می افتد، فقط زمانی که می جوشد حکم آب جاری را دارد؛

و نیز چشمه ها و دیگر منابع فصلی، مانند برف کوه ها که پس از گرم شدن هوا و یا پایان یافتن فصل بارندگی آب دهی آن ها تمام می شود، ولی آب جاری شده از آن ها در نهرهای پایین دست مدت ها و کیلومترها جریان دارد، حکم آب جاری را دارد.

مسأله 35_ آب حوض حمام اگرچه کمتر از کر باشد، چنانچه به مخزنی که آب آن به اندازهٔ کر است متصل باشد، مثل آب جاری است.

مسأله 36_ آب لوله های حمام و ساختمان ها که از شیرها و دوش ها می ریزد، اگر متصل به کر باشد مثل آب جاری است.

4 _ آب باران

مسأله 37_ اگر به چیز نجسـی که عین نجـاست در آن نیست یـک مرتبه باران ببارد، جایی که باران به آن برسـد پاک می شود؛ و در فرش، لباس و ماننـد این ها فشار لازم نیست، ولی باریـدن دو سه قطره فایـده نـدارد، بلکه لازم است باریـدن باران به مقداری باشد که در آن نفوذ کند، یعنی تا جایی که نجاست نفوذ کرده است، آب باران نفوذ کرده و آن را تر کند.

مسأله 38_ اگر باران به عین نجس ببارد و به جای دیگر ترشّح کند، چنانچه عین نجاست همراه آن نباشد و بو یا رنگ یا مزهٔ نجاست نگرفته باشـد پاک است، پس اگر باران بر خون ببارد و ترشّـح کند، چنانچه ذرّه ای خون در آن باشد، یا آن که بو یا رنگ و یا مزهٔ خون گرفته باشـد نجس می باشد.

مسأله 39_ اگر بر سقفِ ساختمان یا روی بام آن، عین نجاست باشد تا وقتی باران به بام می بارد، آبی که به چیز نجس رسیده و از سقف یا ناودان می ریزد پاک است؛ و بعد از قطع شدنِ باران، اگر معلوم باشد آبی که می ریزد به چیز نجس رسیده است نجس می باشد.

مسأله 40_ زمین نجسی که باران بر آن ببارد، پاک می شود و اگر باران بر زمین جاری شود و به جای نجسی که زیر سقف است برسد، آن را نیز پاک می کند.

مسأله 41_ خاک نجسی که به واسطهٔ باران گِل شود، پاک است.

مسأله 42_ هرگاه آب باران در جایی جمع شود، اگرچه کمتر از کر باشد، چنانچه موقعی که باران می آید چیز نجسی را در آن بشویند و آب بو یا رنگ و یا مزهٔ نجاست نگیرد، آن چیز نجس پاک می شود.

مسأله 43_ اگر بر فرشِ پاکی که روی زمین نجس است باران ببارد و بر زمین نجس جاری شود، فرش نجس نمی شود و زمین هم پاک می گردد.

مسأله 44_ اگر آب باران در گودالی جمع شود و کمتر از کر باشد، مادام که باران از باریدن نایستاده و یا اتصال به منبعی از قبیل آبی که به واسطه باران جریان پیدا کرده است داشته باشد، با رسیدن نجاست نجس نمی شود.

5 _ آب چاه

مسأله 45_ آب چاهی که از زمین می جوشد اگرچه کمتر از کر باشد، چنانچه نجاست به آن برسد، تا وقتی بو یا رنگ و یا مزهٔ آن به واسطه نجاست تغییر نکرده پاک است؛ ولی مستحب است پس از رسیدن بعضی از نجاست ها، مقداری که در کتاب های مفصّل گفته شده از آب آن بکشند.

مسأله 46_ اگر نجاستی در چاه بریزد و بو یا رنگ و یا مزهٔ آن را تغییر دهد، چنانچه تغییر آب چاه از بین برود پاک است و لازم نیست با آبی که بعد از تغییر از چاه می جوشد مخلوط گردد، زیرا هم سطحی آب چاه با منابع اطراف آن، به صورتی است که تا از آب چاه برداشته نشود جایگزین نمی شود.

احکام آب ها

مسأله 47_ آب مضاف _ که معنای آن گفته شد _ چیز نجس را پاک نمی کند، وضو و غسل هم با آن باطل است.

مسأله 48_ آب مضاف هر قدر زیاد باشد، اگر ذرّه ای نجاست به آن برسد نجس می شود، ولی چنانچه از بالا با فشار روی چیز نجس بریزد، مقداری که به چیز نجس رسیده نجس و مقداری که بالاتر از آن است پاک می باشد؛ مثلاً اگر گلاب را از گلابدان روی دست نجس بریزند،

آنچه به دست رسیده نجس و آنچه به دست نرسیده، پاک است. و نیز اگر مانند فواره، از پایین به بالا با فشار بیرون آید، قسمت پایین آن به واسطهٔ نجس شدن بالا نجس نمی شود.

مسأله 49_ اگر آب مضاف نجس طوری با آب کر یا جاری مخلوط شود که دیگر آب مضاف به آن نگویند، پاک می شود.

مسأله 50_ آبی که مطلق بوده و معلوم نیست مضاف شده یا نه، مثل آب مطلق است، یعنی چیز نجس را پاک می کند، وضو و غسل هم با آن صحیح است؛ و آبی که مضاف بوده ومعلوم نیست مطلق شده یا نه، مثل آب مضاف است، یعنی چیز نجس را پاک نمی کند، وضو و غسل هم با آن باطل است.

مسأله 51_ آبی که معلوم نیست مطلق است یا مضاف و معلوم نیست که قبلاً مطلق یا مضاف بوده، نجاست را پاک نمی کند، وضو و غسل هم با آن باطل است، ولی اگر به اندازهٔ کر یا بیشتر باشد و نجاست به آن برسد حکم به نجس بودن آن نمی شود.

مسأله 52_ آبی که عین نجاست _ مثل خون و بول _ به آن برسد و بو یا رنگ و یا مزهٔ آن را تغییر دهد، اگرچه کر یا جاری باشد، نجس می شود؛ ولی اگر بو یا رنگ و یا مزهٔ آب به واسطه نجاستی که بیرون آن است عوض شود _ مثلاً مرداری که پهلوی آب است بوی آن را تغییر دهد _ نجس نمی شود.

مسأله 53_ آبی که عین نجاست _ مثل خون و بول _ در آن ریخته و بو یا رنگ و یا مزهٔ آن را تغییر داده، چنانکه به کر یا جاری متصل شود یا باران بر آن ببارد یا باد، باران را در آن بریزد یا آب باران از ناودان در آن جاری شود، و تغییر آن از بین برود پاک می شود؛ ولی بنابر احتیاط مستحب لازم است آب باران یا کر یا جاری با آن مخلوط گردد.

مسأله 54_ اگر چیز نجسی را در کر یا جاری آب بکشند، آبی که بعد از بیرون آوردن از آن می ریزد پاک است.

مسأله 55_ آبی که پاک بوده و معلوم نیست نجس شده یا نه، پاک است؛ و آبی که نجس بوده و معلوم نیست پاک شده یا نه، نجس است.

مسأله 56_ نیم خوردهٔ سگ، خوک نجس است ولی نیم خورده کافر پاک است و نیم خوردهٔ حیواناتِ حرام گوشت، پاک و خوردن آن مکروه می باشد.

احکام تخلّی (بول و غائط کردن)

اشاره

مسأله 57_ واجب است انسان وقت تخلّی و مواقع دیگر، عورت خود را از کسانی که مکلّفند، اگرچه با او محرم باشند _ مثل خواهر و مادر و همچنین از دیوانه و بچّه های ممّیز _ که خوب و بد را می فهمند _ بپوشاند، ولی زن و شوهر لازم نیست عورت خود را از یکدیگر بپوشانند.

مسأله 58_ لازم نیست با چیز مخصوصی عورت خود را بپوشانند و اگر مثلاً با دست هم آن را بپوشانند، کافی است.

مسأله 59_ موقع تخلّی باید طرف جلوی بدن _ یعنی شکم، سینه و زانوها _ رو به قبله و پشت به قبله نباشد.

مسأله 60_ اگر موقع تخلّی طرف جلوی بدن کسی رو به قبله یا پشت به قبله باشد و عورت را از قبله بگرداند، کفایت نمی کند؛ و اگر جلوی بدن او رو به قبله یا پشت به قبله نباشد، احتیاط واجب آن است که عورت را رو به قبله یا پشت به قبله ننماید.

مسأله 61_ احتیاط مستحب آن است که طرف جلوی بدن در موقع استبراء(1) _ که احکام آن بعداً گفته می شود _ و موقع تطهیر مخرج بول و غائط رو به قبله و پشت به قبله نباشد.

مسأله 62_ اگر برای آن که نامحرم او را نبیند، مجبور شود رو به قبله یا پشت به قبله بنشیند، باید رو به قبله یا پشت به قبله بنشیند؛ و نیز اگر از راه دیگر ناچار باشد که رو به قبله یا پشت به قبله بنشیند مانعی ندارد.

مسأله 63_ احتیاط واجب آن است که بچّه را در وقت تخلّی رو به قبله یا پشت به قبله ننشانند، ولی اگر خودِ بچّه بنشیند جلوگیری از او واجب نیست.

مسأله 64_ در چهار جا تخلّی حرام است:

اوّل: در کوچه های بن بست، در صورتی که صاحبانش اجازه نداده باشند؛ و نیز در راه ها و معابر عمومی که برای بهداشت عمومی مردم ضرر داشته باشد.

دوم: در ملک کسی که اجازه تخلّی نداده باشد.

1- استبراء عمل مستحبی است که انسان با آن بعد از بیرون آمدن بول اطمینان پیدا میکند بول در مجرا باقی نمانده است (ر.ک: مسئله 72)

سوم: در جایی که برای عدّهٔ مخصوصی وقف شده است، مثل بعضی از مدرسه ها.

چهارم: روی قبر مؤمنین در صورتی که بی احترامی به آنان باشد؛ و نیز هر جایی که موجب هتک حرمت مقدسات باشد.

مسأله 65_ در سه صورت مخرج غائط فقط با آب پاک می شود:

اوّل: با غائط، نجاست دیگری _ مثل خون _ بیرون آمده باشد.

دوم: نجاستی از خارج به مخرج غائط رسیده باشد.

سوم: اطراف مخرج بیشتر از مقدار معمول آلوده شده باشد.

در غیر این سه صورت، می شود مخرج را با آب شست و یا به دستوری که بعداً گفته می شود، با پارچه و سنگ و مانند این ها پاک کرد، اگرچه شستن با آب بهتر است.

مسأله 66_ مخرج بول با غیر آب پاک نمی شود و در کر و جاری اگر بعد از برطرف شدنِ بول، یک مرتبه بشویند کافی است، ولی بنابر احتیاط واجب با آب قلیل باید دو مرتبه شست و بهتر است سه مرتبه شسته شود.

مسأله 67_ اگر مخرج غائط را با آب بشویند، باید چیزی از غائط در آن نماند، ولی باقی ماندنِ رنگ و بوی آن مانعی ندارد؛ و اگر در دفعهٔ اوّل طوری شسته شود که ذرّه ای از غائط در آن نماند، دوباره شستن لازم نیست.

مسأله 68_ با سنگ، کلوخ، پارچه و دستمال کاغذی اگر خشک و پاک باشند، می شود مخرج غائط را تطهیر کرد، و چنانچه رطوبت کمی داشته باشند که به مخرج نرسد اشکال ندارد، ولی بنابر احتیاط باید از سه دفعه کمتر نباشد، اگرچه به یک مرتبه یا دو مرتبه مخرج پاکیزه شود.

مسأله 69_ احتیاط واجب آن است که سنگ یا پارچه ای که غائط را با آن برطرف می کنند، سه قطعه باشد و اگر با سه قطعه بر طرف نشود، باید به قدری اضافه نمایند تا مخرج کاملاً پاکیزه شود، ولی باقی ماندنِ ذرّه های کوچکی که دیده نمی شود اشکالی ندارد.

مسأله 70_ پاک کردن مخرج غائط با چیزهایی که احترام آن ها لازم است _ مانند کاغذی که اسم خدا و پیغمبران بر آن نوشته شده _ حرام است؛ و با استخوان و سرگین هم نباید مخرج غائط را پاک کرد؛ و اگر کسی با این ها غائط را برطرف کند، معصیت کرده ولی مخرج پاک می شود.

مسأله 71_ اگر شک کنـد که مخرج را تطهیر کرده یا نه، اگرچه همیشه بعد از بول یا غائط فوراً تطهیر می کرده، احتیاط واجب آن است که تطهیر نماید.

مسأله 72_ اگر بعـد از نماز شک کنـد که قبل از نماز، مخرج را تطهیر کرده یا نه، نمازی که خوانده صـحیح است، ولی برای نمازهای بعد باید تطهیر کند.

استبراء

مسأله 73_ اسـتبراء عمل مستحبی است که انسان با آن بعد از بیرون آمدن بول اطمینان پیدا می کند بول در مجرا نمانده است. و آن دارای اقسـامی است و بهترین آن هـا این است که بعـد از قطع شـدن بول، اگر مخرج غائـط نجس شـده، اوّل آن را تطهیر کننـد، بعـد سه دفعه با انگشت میانـهٔ دست چپ از مخرج غائط تا بیخ آلت بکشـند و بعد شـست را روی آلت و انگشت پهلوی شـست را زیر آن بگذارند و سـه مرتبه تا ختنه گاه بکشند و پس از آن سه مرتبه سر آلت را فشار دهند.

مسأله 74_ آبی که گاهی بعـد از ملاعبه و بازی کردن از انسان خارج می شود و به آن مَـذی می گویند، پاک است؛ و نیز آبی که گاهی بعد از منی بیرون می آیـد و به آن، وذی گفته می شود؛ و آبی که گاهی بعـد از بول بیرون می آیـد و به آن وَدی می گویند، اگر بول به آن نرسـیده باشـد، پاک است؛ چنانچه انسان بعـد از بول اسـتبراء کنـد و بعـد آبی از او خارج شود و شک کند که بول است یا یکی از این ها، پاک می باشد.

مسأله 75_ اگر انسان شک کنـد اسـتبراء کرده یا نه و رطوبتی از او بیرون آید که نداند پاک است یا نه، نجس می باشد و چنانچه وضو گرفته باشد باطل می شود؛ ولی اگر شک کند استبرائی که کرده درست بوده یا نه و رطوبتی از او بیرون آید که نداند پاک است یا نه، پاک می باشد وضو را هم باطل نمی کند.

مسأله 76_ کسـی که اسـتبراء نکرده اگر به واسطهٔ آن که مدتی از بول کردن او گذشته، یقین کند بول در مجرا نمانده است و رطوبتی ببیند و شک کند پاک است یا نه، آن رطوبت پاک می باشد وضو را هم باطل نمی کند.

مسأله 77_ اگر انسان بعـد از بول اسـتبراء کند و وضو بگیرد، چنانچه بعد از وضو رطوبتی ببیند که بداند یا بول است یا منی، واجب اسـت احتیاطاً غسل کند وضو هم بگیرد، ولی اگر وضو نگرفته باشد فقط وضو گرفتن کافی است.

مسأله 78_ برای زن استبراء از بول نیست و اگر رطوبتی ببیند و شک کند پاک است یا نه، پاک می باشد، وضو و غسل را باطل نمی کند.

مستحبات و مکروهات تخلّی

مسأله 79_ مستحب است در موقع تخلّی جایی بنشیند که کسی او را نبیند، و موقع وارد شدن به مکان تخلّی، اوّل پای چپ و موقع بیرون آمدن اوّل پای راست را بگذارد؛ و نیز مستحب است در حال تخلّی سر را بپوشاند و سنگینی بدن را بر پای چپ بیندازد.

مسأله 80_ نشستن روبه روی خورشید و ماه در موقع تخلّی مکروه است، ولی اگر عورت خود را به وسیله ای بپوشاند مکروه نیست؛ و نیز در موقع تخلّی نشستن روبه روی باد، در جاده، خیابان، کوچه، درب خانه، زیر درختی که میوه می دهد، چیز خوردن، توقف زیاد و تطهیر کردن با دست راست، مکروه می باشد؛ و همچنین است حرف زدن در حال تخلّی، ولی اگر ناچار باشد یا ذکر خدا بگوید، اشکال ندارد.

مسأله 81_ ایستاده بول کردن، بول کردن در زمین سخت، سوراخ جانوران و در آب _ خصوصاً آب راکد و ایستاده _ مکروه است.

مسأله 82_ خودداری کردن از بول و غائط مکروه است و اگر برای بدن ضرر داشته باشد حرام است.

مسأله 83_ مستحب است انسان پیش از نماز، پیش از خواب، پیش از جماع و بعد از بیرون آمدن منی بول کند.

نجاسات

اشاره

مسأله 84_ نجاسات نه چیز است:

اوّل، بول؛ دوم، غائط؛ سوم، منی؛ چهارم، مردار؛ پنجم، خون؛ ششم و هفتم، سگ و خوک؛ هشتم، شراب؛ نهم، فقاع.

1 و 2 _ بول و غائط

مسأله 85_ بول و غائط انسان و هر حیوان حرام گوشتی که خون جهنده دارد _ که اگر رگ آن را ببرند خون از آن جستن می کند _ نجس است؛ و بنابر احتیاط واجب باید از بول و غائط حیوان

حرام گوشتی که خون آن جستن نمی کند _ مثل ماهی حرام گوشت _ اجتناب کرد، ولی فضلهٔ حیوانات کوچک _ مثل پشه و مگس _ که گوشت ندارند پاک است.

مسأله 86_ بول و غائط حیوان نجاست خوار بنابر احتیاط واجب نجس است؛ و همچنین است بول و غائط حیوانی که انسان آن را وطی کرده _ یعنی با آن نزدیکی نموده _ و گوسفندی که گوشت آن از خوردنِ شیر خوک محکم شده است.

3 _ منی

مسأله 87_ منی انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد، نجس است.

4 _ مردار

مسأله 88_ مردار حیوانی که خون جهنده دارد، نجس است چه خودش مرده باشد، یا به غیر دستوری که در شرع معیّن شده آن را کشته باشند؛ و ماهی چون خون جهنده ندارد، اگرچه در آب بمیرد پاک است.

مسأله 89_ چیزهایی از مردار که روح ندارد _ مثل پشم، مو، کرک، استخوان و دندان _ پاک است.

مسأله 90_ اگر از بدن انسان یا حیوانی که خون جهنده دارد درحالی که زنده است، گوشت یا چیز دیگری که روح دارد جدا کنند، نجس است.

مسأله 91_ پوست های مختصر لب و جاهای دیگر بدن که موقع افتادنشان رسیده، اگرچه آن ها را بکنند پاک است، ولی بنابر احتیاط واجب باید از پوستی که موقع افتادنش نرسیده و آن را کنده اند اجتناب نمایند.

مسأله 92_ تخم مرغی که از شکم مرغ مرده بیرون می آید، اگر پوستِ روی آن سفت شده باشد پاک است، ولی ظاهر آن را باید آب کشید.

مسأله 93_ اگر برّه و بزغاله پیش از آن که علف خوار شوند بمیرند، پنیر مایه ای که در شیردان آن ها می باشد پاک است، ولی ظاهر آن را باید آب کشید.

مسأله 94_ داروهای روان، عطر، روغن، واکس و صابون که از خارج کشور وارد می شوند، اگر انسان یقین به نجاست آن ها نداشته باشد، پاک است.

مسأله 95_ گوشت، پیه و چرمی که در بـازار مسـلمانان فروخته می شود پاک است، همچنین است اگر یکی از این ها در دست مسـلمان باشد، ولی اگر بدانند آن مسـلمان از کافر گرفته و رسـیدگی نکرده که از حیوانی است که به دسـتور شرع کشته شده یا نه، بنابر احتیاط نجس است و خوردن آن گوشت و پیه حرام می باشد.

5 _ خون

مسأله 96_ خون انسـان و هر حیوانی که خون جهنـده دارد نجس اسـت(1) ، پس خون حیوانی که _ ماننـد مـاهی و پشه _ خون جهنـده ندارد، پاک می باشد.

مسأله 97_ اگر حیوان حلال گوشت را به دسـتوری که در شرع معیّن شده بکشند و خون آن به مقدار معمول بیرون آید، خونی که در بدنش می ماند پاک است؛ ولی اگر به علت نفس کشـیدن یا به واسـطهٔ این که سر حیوان در جای بلندی بوده خون به بدن حیوان برگردد، آن خون نجس است.

مسأله 98_ بنابراحتیـاط واجب از تخم مرغی که ذرّه ای خون در آن است بایـد اجتناب کرد، ولی اگر خون در زرده باشـد تا پوست نازک روی آن پاره نشده، سفیده پاک می باشد.

مسأله 99_ خونی که گاهی موقع دوشیدن شیر دیده می شود، نجس است و شیر را نجس می کند.

مسأله 100_ خونی که از لای دندان ها می آید، اگر به واسطهٔمخلوط شدن با آب دهان از بین برود پاک است؛ ولی احتیاط آن است که آن را فرو نبرند.

مسأله 101_ خونی که به واسـطهٔ کوبیـده شدن زیر ناخن یا زیر پوست می میرد، اگر طوری شود که دیگر به آن خون نگویند پاک است؛ و اگر به آن خون بگویند نجس است و در این صورت، چنانچه ناخن یا پوست سوراخ شود، اگر مشقّت ندارد، باید برای وضو و غسل خون را بیرون آورند و اگر مشقّت دارد، تیمم کفایت می کند.

مسأله 102_ اگر انسان نداند که سیاهی زیر پوست خون است یا گوشت کوبیده شده، پاک است.

مسأله 103_ اگر موقع جوشیدنِ غذا ذرّه ای خون در آن بیفتد، تمام غذا و ظرف آن نجس می شود و جوشیدن و حرارت و آتش پاک کننده نیست.

1- یعنی حیوانی که اگر رگ آن را ببرند خون از آن جستن میکند.

مسأله 104_ زردابه ای که در حال بهبودی زخم در اطراف آن پیدا می شود، اگر معلوم نباشد که با خون مخلوط است پاک می باشد.

6 و 7 _ سگ و خوک

مسأله 105_ سگ و خوکی که در خشکی زندگی می کنند حتّی مو، استخوان، پنجه، ناخن و رطوبت های آنها نجس است، ولی سگ و خوک دریایی پاک است.

8 _ شراب

مسأله 106_ شراب نجس است؛ و هر چیزی که انسان را مست می کند، چنانچه به خودی خود روان باشد بنابر احتیاط واجب محکوم به نجاست است.

مسأله 107_ الکل چه صنعتی و چه طبی پاک است؛ و تفاوت نمی کند که منشأ آن، مایع مست کننده باشد یا غیر آن.

مسأله 108_ اگر انگور و آب انگور به خودی خود جوش بیاید، حرام و نجس است و اگر به واسطهٔ پختن جوش بیاید، خوردن آن حرام ولی نجس نیست.

مسأله 109_ خرما، مویز، کشمش و آب آن ها اگر جوش بیایند، پاک و خوردن آن ها حلال است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که از آن ها اجتناب کنند.

9 _ فقاع

مسأله 110_ فُقّاع که از جو گرفته می شود و به آن آب جو می گویند، بنابر احتیاط واجب نجس است، ولی آنچه که به عنوان مخمر آب جو معروف است و به آن ماء الشعیر می گویند، پاک است.

عرق جنب از حرام

مسأله 111_ عرق جنب از حرام، نجس نیست و فرقی نمی کند که این جنابت از زنا حاصل شود یا استمناء و غیر آن، ولی بنابر احتیاط با آن نماز نخواند.

و نیز بنابر احتیاط از عرق حیوان نجاست خوار که به خوردن نجاست عادت کرده است، در حال نماز اجتناب کند؛ و در این جهت فرقی میان حیوانات مختلف نیست.

راه ثابت شدن نجاست

مسأله 112_ نجاست از سه راه ثابت می شود:

اوّل: خود انسان اطمینان پیدا کند چیزی نجس است؛ و اگر گمان داشته باشد چیزی نجس است، لازم نیست از آن اجتناب نماید، بنابر این غـذا خوردن در قهوه خـانه هـا و مهمان خانه هایی که مردمان لاابالی و کسانی که پاکی و نجسـی را مراعات نمی کننـد در آن ها غـذا می خورند، اگر انسان یقین نداشته باشد غذایی را که برای او آورده اند نجس است، اشکال ندارد.

دوم: کسـی که چیزی در اختیار اوست بگوید: آن چیز نجس است، مثلاً همسـر انسان یا نوکر یا کلفت بگوید: ظرف یا چیز دیگری که در اختیار او است، نجس می باشد.

سوم: اگر دو مرد عادل بگویند چیزی نجس است و نیز اگر یک نفر عادل هم بگوید چیزی نجس است، باید از آن چیز اجتناب کرد.

مسأله 113_ اگر به واسـطه ندانسـتن مسأله ، نجس بودن و پاک بودن چیزی را نداند _ مثلاً نداند عرق جُنب از حرام پاک است یا نه _ باید مسأله را بپرسـد؛ ولی اگر مسأله را می دانـد مثلا می داند خون نجس است ولی شک می کند آن چیز خون است یا نه، یا نمی داند که خون پشه است یا خون انسان، پاک می باشد.

مسأله 114_ چیز نجسـی که انسان شک دارد پاک شـده یا نه، نجس است؛ و چیز پاک را اگر شک کنـد نجس شده یا نه، پاک است؛ و اگر هم بتواند نجس بودن یا پاک بودن آن را بفهمد لازم نیست وارسی کند.

مسأله 115_ اگر بدانـد یکی از دو ظرف یا دو لباسـی که از هر دوی آن ها اسـتفاده می کنـد نجس شـده و نداند کدام است، باید از هر دو اجتنـاب کنـد؛ ولی اگر مثلاً نمی دانـد لباس خودش نجس شـده یا لباسـی که هیـچ از آن اسـتفاده نمی کنـد و مال دیگری است، از لباس خودش هم لازم نیست اجتناب نماید.

راه نجس شدن چیزهای پاک

مسأله 116_ اگر چیز پاک به چیز نجس برسد و هر دو یا یکی از آن ها به طوری تر باشد که تری یکی به دیگری برسد، چیز پاک نجس می شود و اگر تری به قدری کم باشد که به دیگری نرسد، چیزی که پاک بوده نجس نمی شود.

مسأله 117_ اگر چیز پاکی به چیز نجس برسد و انسان شک کند که هر دو یا یکی از آن ها تر بوده یا نه، آن چیز پاک نجس نمی شود.

مسأله 118_ دو چیزی که انسان نمی داند کدام پاک و کدام نجس است، اگر چیز پاکی با رطوبت به یکی از آن ها برسد، نجس نمی شود.

مسأله 119_ زمین، پارچه و مانند این ها اگر رطوبت داشته باشد، هر قسمتی که نجاست به آن برسد، نجس می شود و جاهای دیگر آن پاک است، و همچنین است خیار، خربزه و مانند این ها.

مسأله 120_ هر گاه شیره، روغن و مانند این ها طوری باشد که اگر مقداری از آن را بردارند جای آن خالی نمی ماند، همین که یک نقطهٔ از آن نجس شد، تمام آن نجس می شود، ولی اگر طوری باشد که جای آن در موقع برداشتن خالی بماند _ اگرچه بعد پُر شود _ فقط جایی که نجاست به آن رسیده نجس می باشد، پس اگر فضلهٔ موش در آن بیفتد، جایی که فضله افتاده نجس و بقیهٔ پاک است.

مسأله 121_ اگر مگس یا حیوانی مانند آن، روی چیز نجسی که تر است بنشیند و بعد روی چیز پاکی که آن هم تر است بنشیند، چنانچه انسان بداند نجاست همراه آن حیوان بوده، چیز پاک نجس می شود و اگر نداند پاک است.

مسأله 122_ اگر جایی از بدن که عرق دارد، نجس شود و عرق از آن جا به جای دیگر برود هرجا که عرق به آن برسد، نجس می شود و اگر عرق به جای دیگر نرود جاهای دیگر بدن پاک است.

مسأله 123_ اخلاطی که از بینی یا گلو می آید اگر خون داشته باشد، جایی که خون دارد نجس و بقیه آن پاک است؛ پس اگر به بیرون دهان یا بینی برسد، مقداری را که انسان یقین دارد جای نجسِ اخلاط به آن رسیده، نجس است و محلی را که شک دارد جای نجس به آن رسیده یا نه، پاک می باشد.

مسأله 124_ اگر چیزی داخل بدن شود و به نجاست برسد، در صورتی که بعد از بیرون آمدن، آلوده به نجاست نباشد پاک است، پس اگر اسباب اماله(1) یا آب آن در مخرج غائط وارد شود، یا سوزن، چاقو و مانند این ها در بدن فرو رود و بعد از بیرون آمدن به نجاست آلوده نباشد، نجس نیست، همچنین است آب دهان و بینی اگر در داخل به خون برسد و بعد از بیرون آمدن به خون آلوده نباشد.

1- وارد کردن برخی مایعات به بدن از راه مقعد با وسایلی خاص

احکام نجاسات

مسأله 125_ نجس کردن خط و ورق قرآن، حرام است و اگر نجس شود، باید فوراً آن را آب بکشند.

مسأله 126_ اگر جلد قرآن نجس شود، در صورتی که بی احترامی به قرآن باشد، باید آن را آب بکشند.

مسأله 127_ گذاشتن قرآن روی عین نجس _ مانند خون و مردار _ اگرچه آن عین نجس خشک باشد، حرام است و برداشتن قرآن از روی آن واجب می باشد.

مسأله 128_ نوشتن قرآن با مرکب نجس اگرچه یک حرف آن باشد، حرام است و اگر نوشته شود باید آن را آب بکشند، یا به واسطهٔ تراشیدن و مانند آن کاری کنند که از بین برود.

مسأله 129_ دادن قرآن به کافر اگر مستلزم هتک و بی احترامی به قرآن باشد، حرام است.

مسأله 130_ اگر ورق قرآن یا چیزی که احترام آن لازم است _ مثل کاغذی که اسم خدا یا پیغمبر یا امام بر آن نوشته شده _ در مستراح بیفتد، بیرون آوردن و آب کشیدن آن اگرچه خرج داشته باشد واجب است؛ و اگر بیرون آوردن آن ممکن نباشد، باید به آن مستراح نروند تا یقین کنند آن ورق پوسیده است؛ و نیز اگر تربت امام حسین؟ع؟ در مستراح بیفتد و بیرون آوردن آن ممکن نباشد، باید تا وقتی که یقین نکرده اند به کلّی از بین رفته به آن مستراح نروند.

مسأله 131_ خوردن و آشامیدن چیز نجس، و نیز خورانیدن آن به دیگری _ حتی به اطفال _ حرام است؛ ولی اگر خود طفل غذای نجس را بخورد یا با دست نجس غذا را نجس کند و بخورد، لازم نیست از او جلوگیری کنند.

مسأله 132_ فروختن و عاریه دادن چیز نجسی که می شود آن را آب کشید، اگر نجس بودن آن را به طرف بگویند، اشکال ندارد.

مسأله 133_ اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می خورد یا با لباس نجس نماز می خواند، لازم نیست به او بگوید.

مسأله 134_ اگر جایی از خانه یا فرش کسی نجس باشد و ببیند بدن یا لباس یا چیز دیگر کسانی که وارد خانهٔ او می شوند، با رطوبت به جای نجس رسیده است، بنابر احتیاط لازم است به آنان بگوید.

مسأله 135_ اگر صاحب خانه در بین غذا خوردن بفهمد غذا نجس است، باید به مهمان ها بگوید، اما اگر یکی از مهمان ها بفهمد لازم نیست به دیگران خبر دهد، ولی چنانچه طوری با آنان معاشرت دارد که ممکن است به واسطهٔ نجس بودن آنان خود او هم نجس شود، باید بعد از غذا به آنان بگوید.

مسأله 136_ اگر چیزی را که عاریه کرده نجس شود، چنانچه صاحبش آن چیز را در کاری که شرط آن پاک بودن است، استعمال می کند _ مانند لباس که با آن نماز می خواند _ واجب است، نجس شدن آن را به او بگوید؛ بلکه اگر در کاری هم که شرط آن پاک بودن است استعمال نمی کند، بنابر احتیاط واجب باید نجس شدن آن را به او خبر دهد.

مسأله 137_ اگر بچه بگوید چیزی نجس است یا چیز نجس را آب کشیده است، اگر از گفتهٔ او اطمینان پیدا می کند لازم است بر طبق آن عمل کند؛ و در غیر این صورت لازم نیست به آن ترتیب اثر دهد، تفاوت نمی کند بچه ممیز باشد یا غیر ممیز، یعنی توان تشخیص نجاست و طهارت را داشته باشد یا نداشته باشد.

مسأله 138_ انسان در عقائد خود بهر مقدار که از حق در توحید و نبوت دور باشد قذارت و ناپاکی معنوی پیدا می کند و نجاست ظاهری و وجوب اجتناب مانند دیگر نجاسات ندارد.

مسأله 139_ مرتد به کسی گفته می شود که پس از آنکه عقیده حق در مراتب مختلفه آن از توحید، نبوت، و اصول دین صحیحاً به او عرضه شود، پس از قبول و پذیرش آن را از روی عناد و جحود انکار کند. بر این شخص احکام ارتداد جاری است ولی محکوم به نجاست نیست.

مسأله 140_ مسلمانی که منکر خدا یا پیغمبر شود، یا حکم ضروری دین(1) را انکار کند، در صورتی که بداند آن حکم ضروری دین است و انکار آن بازگشت به انکار الوهیت و یا رسالت دارد، مرتد می شود.

مطهّرات

اشاره

مسأله 141_ نه چیز نجاست را پاک می کند و آنها را مطهّرات گویند:

مسأله 142_ اوّل، آب؛ دوم، زمین؛ سوم، آفتاب؛ چهارم، استحاله؛ پنجم، انتقال؛ ششم ، تبعیّت؛ هفتم ، برطرف شدن عین نجاست؛ هشتم ، استبراء حیوان نجاست خوار؛ نهم ، غایب شدن مسلمان؛ احکام این ها به طور تفصیل در مسائل آینده گفته می شود.

1- یعنی حکمی را که مسلمانان جزء دین اسلام میدانند مثل واجب بودن نماز و روزه

1 _ آب

مسأله 143_ آب با چهار شرط چیز نجس را پاک می کند:

اوّل: مطلق باشد، پس آب مضاف _ مانند گلاب و عرق بید _ چیز نجس را پاک نمی کند.

دوم: پاک باشد.

سوم: وقتی چیز نجس را می شویند، آب مضاف نشود و بو یا رنگ یا مزهٔ نجاست هم نگیرد.

چهارم: بعد از آب کشیدن چیز نجس، عین نجاست در آن نباشد. پاک شدن چیز نجس با آب قلیل(1) ، شرط های دیگری هم دارد که بعداً گفته می شود.

مسأله 144_ ظرف نجس را با آب قلیل، باید سه مرتبه شست و در کر و جاری یک مرتبه کافی است، ولی ظرفی را که سگ لیسیده، یا از آن ظرف آب یا چیز روان دیگر خورده، باید اوّل با خاک پاک، خاک مال کرد و بعد یک مرتبه در کر یا جاری، یا دو مرتبه با آب قلیل شست؛ همچنین ظرفی را که آب دهان سگ در آن ریخته، بنابر احتیاط واجب باید پیش از شستن خاک مال کرد.

مسأله 145_ اگر دهانهٔ ظرفی که سگ دهن زده، تنگ باشد و نشود آن را خاک مال کرد، چنانچه ممکن است باید به چوبی کهنه بپیچند و به وسیلهٔ آن، خاک را به آن ظرف بمالند و اگر ممکن نیست، باید خاک را در آن بریزند و به شدت حرکت دهند تا به همهٔ آن ظرف برسد.

مسأله 146_ ظرفی را که خوک بلیسد یا از آن چیز روانی بخورد، با آب قلیل باید هفت مرتبه شست؛ و در کر و جاری یک مرتبه کافی است و لازم نیست آن را خاک مال کنند، اگرچه احتیاط مستحب آن است که خاک مال شود.

مسأله 147_ ظرفی که به شراب نجس شده است، اگر بخواهند با آب کر و یا جاری آب بکشند، یک بار شستن کافی است؛ و اگر بخواهند با آب قلیل آب بکشند، لازم است آن را _ مانند سایر ظروف نجس _ سه بار بشویند؛ و مستحب است در آب کشیدن با آب قلیل، آن را هفت بار بشویند.

مسأله 148_ کوزه ای که از گِل نجس ساخته شده و یا آب نجس در آن فرو رفته، اگر در آب کر یا جاری بگذارند، به هرجای آن که آب برسد پاک می شود؛ و اگر بخواهند باطن آن هم پاک شود، باید به قدری در آب کر یا جاری بماند که آب به تمام آن فرو رود.

1- آب کمتر از کر

مسأله 149_ ظرف نجس را با آب قلیل دو جور می شود آب کشید: یکی آن که سه مرتبه پُر کنند و خالی کنند، دیگر آن که سه دفعه قدری آب در آن بریزند و در هر دفعه آب را طوری در آن بگردانند که به جاهای نجس آن برسد و بیرون بریزند.

مسأله 150_ اگر ظرف بزرگی _ مثـل پاتیـل و خُمره _ نجس شود، چنانچه سه مرتبه آن را از آب پُر کننـد و خالی کننـد، پاک می شود؛ و همچنین است اگر سه مرتبه از بالا_ آب در آن بریزنـد، به طوری که تمام اطراف آن را بگیرد و در هر دفعه آبی که ته آن جمع می شود بیرون آورند؛ و احتیاط واجب آن است که در هر دفعه ظرفی را که با آن آب ها را بیرون می آورند آب بکشند.

مسأله 151_ اگر مس نجس و مانند آن را ذوب کنند و آب بکشند، ظاهرش پاک می شود.

مسأله 152_ تنوری که به بول نجس شده است، اگر دو مرتبه از بالا آب در آن بریزند، به طوری که تمام اطراف آن را بگیرد، پاک می شود و در غیر بول اگر بعـد از بر طرف شدن نجاست یک مرتبه به دسـتوری که گفته شد، آب در آن بریزند کافی است، بهتر است که گودالی ته آن بکنند تا آب ها در آن جمع شود و بیرون بیاورند، بعد آن گودال را با خاک پاک پر کنند.

مسأله 153_ اگر چیز نجس را بعـد از برطرف کردن عین نجاست، یک مرتبه در آب کر یا جاری فرو برنـد که آب به تمام جاهای نجس آن برسد، پاک می شود و در فرش و لباس و مانند این ها، فشار لازم نیست.

مسأله 154_ اگر جـایی از بـدن یـا هر چیزی با بول نجس شود و بخواهـد آن را با آب قلیل آب بکشـد، اگر یک مرتبه آب روی آن بریزد و آثاری از بول در آن باقی نماند، و برای مرتبه دوم آب روی آن بریزد پاک می شود. ولی در مثل لباس و فرش که بول یا هر مایع نجس دیگری را جـذب می کند، باید بعد از هر دفعه ریختن آب آن را فشار دهد تا نجاست جذب شده همراه با آبی که روی آن ریخته است خارج شود؛ و در اصطلاح غسالهٔ آن بیرون آید (1).

مسأله 155_ اگر بدن، لباس یا هر چیز دیگر به بول پسـر شـیرخواری که غذاخور نشده و یا شـیر خوک و شیر زن کافره نخورده نجس شود، چنانچه یک مرتبه آب روی آن بریزنـد که به تمام جاهای نجسِ آن برسـد پاک می شود، ولی احتیاط مسـتحب آن است که یک مرتبه دیگر هم آب روی آن بریزند؛ و در لباس و فرش و مانند این ها فشار لازم نیست.

1- غساله آبی است که در وقت آب کشیدن از چیزی که نجس شده به خودی خود یا به وسیله فشار به بیرون می ریزد.

مسأله 156_ اگر بدن، لباس یا هر چیز دیگر به غیر بول نجس شود، چنانچه بعد از برطرف کردن نجاست یک مرتبه آب روی آن بریزند و از آن جـدا شود، پاک می گردد و نیز اگر در دفعه اوّلی که آب روی آن می ریزنـد نجاست آن برطرف شود و بعـد از برطرف شدن نجاست هم آب روی آن بیاید، پاک می شود، ولی در هر صورت لباس و مانند آن را باید فشار دهند تا غسالهٔ آن بیرون آید.

مسأله 157_ اگر حصـیر نجس را که با نـخ بافته شده، در آب کر یا جاری فرو برند، بعد از بر طرف شدن عین نجاست، پاک می شود؛ ولی اگر بخواهنـد آن را با آب قلیل آب بکشـند، بعـد از برطرف شدن عین نجاست، اگر آب از محل نجس عبور یا جریان پیدا کند در تطهیر آن کفایت می کند، اگرچه با فشار دادن و یا لگد کردن نباشد.

مسأله 158_ اگر ظـاهر گنـدم، برنـج، صـابون و ماننـد این ها نجس شود، با فرو بردن در آب کر و جاری پاک می گردد؛ و اگر باطن آن ها نجس شود، چنانچه مقداری در آب کر یا جاری باقی بماند که آب به همه جای آن نفوذ کند، پاک می شود.

مسأله 159_ اگر انسان شک کند که آب نجس به باطن صابون رسیده یا نه، باطن آن پاک است.

مسأله 160_ اگر ظـاهر برنـج، گوشت، انواع حبوبات و امثال آن با بول نجس شـده باشـد، اگر آن را در ظرف پاک بگذارنـد و دو مرتبه آب روی آن بریزنـد و خالی کننـد، پاک می شود؛ اگر این موارد با غیر بول از سایر نجاسات نجس شـده باشـد، آن را در ظرف پاک قرار دهند و یک مرتبه روی آن آب بریزنـد و خالی کننـد، پاک می شود؛ و اگر آن ها را در ظرف نجس قرار دهنـد، بایـد سه مرتبه آب روی آن بریزنـد و خالی کنند _ که در این صورت ظرف نجس هم _ پاک می شود.

و اگر بخواهنـد لبـاس نجس و یـا چیزی را که رسـیدن و نفوذ آب پاک به آن نیاز به فشار دادن دارد، در ظرف پاک قرار دهنـد و آب روی آن بریزنـد و بعـد آن را فشار دهنـد و ظرف را کـج کننـد که غساله و باز مانـده آب شـست و شو شده از ظرف بیرون بریزد، پاک می شود؛ اگر نجاستی که لباس به آن آلوده شـده بول باشـد، لازم است ریختن آب را به صورت بالا دو بار تکرار کننـد؛ و اگر ظرف مـذکور نجس باشد، چنانچه سه بار این کار را تکرار کنند، اضافه بر لباس ظرف هم پاک می شود.

مسأله 161_ لباس نجسـی را که به نیل و ماننـد آن رنگ شـده، اگر در آب کر یا جاری فرو برند و آب پیش از آن که به واسـطهٔ رنگ پارچه مضاف شود به تمام آن برسد، آن لباس پاک می شود، اگرچه موقع فشار دادن آب مضاف یا رنگین از آن بیرون آید.

مسأله 162_ اگر لباسی را در کر یا جاری آب بکشند و بعد مثلاً لجن آب در آن ببینند، چنانچه احتمال ندهند که جلوگیری از رسیدن آب کرده، آن لباس پاک است.

مسأله 163_ اگر بعد از آب کشیدن لباس و مانند آن خوردهٔ گِل یا اشنان در آن دیده شود، پاک است.

مسأله 164_ چیزی که نجس شده، تا عین نجاست را از آن برطرف نکنند پاک نمی شود؛ ولی اگر بو یا رنگِ نجاست در آن مانده باشد اشکال ندارد، پس اگر خون را از لباس برطرف کنند و لباس را آب بکشند و رنگ خون در آن بماند پاک می باشد، اما چنانچه به واسطهٔ بو یا رنگ یقین کنند یا احتمال دهند که ذرّه های نجاست در آن چیز مانده است نجس می باشد.

مسأله 165_ اگر نجاست بدن را در آب کر یا جاری برطرف کنند، بدن پاک می شود و بیرون آمدن و دوباره در آب رفتن لازم نیست.

مسأله 166_ غذای نجسی که لای دندان ها مانده اگر آب در دهان بگردانند و به تمام غذای نجس برسد، پاک می شود.

مسأله 167_ اگر موی سر و صورت را با آب قلیل آب بکشند، با رسیدن آب به محل نجس پاک می شود، اگرچه به طور متعارف و عدم فشردن مو باشد.

مسأله 168_ اگر جایی از بدن یا لباس را با آب قلیل آب بکشند، اطراف آن جا که متصل به آن است و معمولاً موقع آب کشیدنِ آن جا نجس می شود، با پاک شدنِ جای نجس پاک می شود؛ و همچنین است اگر چیز پاکی را پهلوی چیز نجس بگذارند و روی هر دو آب بریزند؛ پس اگر برای آب کشیدن یک انگشتِ نجس، روی همهٔ انگشت ها آب بریزند و آب نجس به همهٔ آن ها برسد، بعد از پاک شدن انگشت نجس تمام انگشت ها پاک می شود.

مسأله 169_ گوشت و دنبه ای که نجس شده، مثل چیزهای دیگر آب کشیده می شود؛ و همچنین است اگر بدن یا لباس چربیِ کمی داشته باشد که از رسیدن آب به آن ها جلوگیری نکند.

مسأله 170_ اگر ظرف یا بدن نجس باشد و بعد به طوری چرب شود که جلوگیری از رسیدن آب به آن ها کند، چنانچه بخواهند ظرف و بدن را آب بکشند، باید چربی را برطرف کنند تا آب به آن ها برسد.

مسأله 171_ چیز نجسی که عین نجاست در آن نیست، اگر زیر شیری که متصل به کر است یک دفعه بشویند، پاک می شود؛ و نیز اگر عین نجاست در آن باشد، چنانچه عین نجاستِ آن زیر شیر یا به وسیلهٔ دیگر برطرف شود و آبی که از آن چیز می ریزد، بو یا رنگ یا مزهٔ نجاست نگرفته باشد،

با آب شیر پاک می گردد؛ اما اگر آبی که از آن می ریزد، بو یا رنگ یا مزهٔ نجاست گرفته باشد، باید به قدری آبِ شیر روی آن بریزند تا در آبی که از آن جدا می شود، بو یا رنگ یا مزهٔ نجاست نباشد.

مسأله 172_ اگر چیزی را آب بکشد و یقین کند پاک شده و بعد شک کند که عین نجاست را از آن برطرف کرده یا نه، چنانچه موقع آب کشیدن متوجه برطرف کردن عین نجاست بوده، آن چیز پاک است؛ و اگر متوجه برطرف کردن عین نجاست نبوده، باید دوباره آن را آب بکشد.

مسأله 173_ زمین سخت(1) اگر نجس شود، چنانچه دارای شیبی باشد که اگر آب قلیل روی محل نجس ریخته شود از آن عبور می کند، با ریختن آب قلیل پاک می شود.

و اگر دارای شیبی نباشد که آب را از محل نجس عبور دهد، چنانچه روی محل نجس آب قلیل بریزند و بلافاصله غسالهٔ(2) آن را با پارچه و امثال آن جمع نمایند، پاک می شود.

زمین نرم _ مانند زمین خاکی و شنی _ اگر نجس شود و آب قلیل روی محل نجس بریزند و آب پاک به همان مقداری که نجاست در آن نفوذ کرده است نفوذ کند، پاک می شود.

مسأله 174_ زمین سنگ فرش و آجر فرش و زمین سختی که آب در آن فرو نمی رود، اگر نجس شود با آب قلیل پاک می گردد، ولی باید به قدری آب روی آن بریزند که جاری شود؛ و چنانچه آبی که روی آن ریخته اند از سوراخی بیرون رود، همه زمین پاک می شود و اگر بیرون نرود، آن را با ظرف، پارچه، اسفنج و امثال آن خارج نمایند، پاک می شود.

مسأله 175_ اگر ظاهر نمکِ سنگ و مانند آن نجس شود، با آب کمتر از کر هم پاک می شود.

مسأله 176_ اگر شکرِ آب شده نجس را قند بسازند و در آب کر یا جاری بگذارند، پاک نمی شود.

2 _ زمین

مسأله 177_ زمین با سه شرط کف پا و ته کفش نجس را پاک می کند:

اوّل: زمین پاک باشد.

دوم: زمین خشک باشد و یا رطوبت آن به حدی کم باشد که نجاست را سرایت ندهد.

1- زمینی که آب در آن نفوذ نمی کند.

2- آب باقیمانده از تطهیر

سوم: اگر عین نجس ـ مثل خون و بول ـ یا متنجّس ـ مثل گِلی که نجس شده ـ در کف پا و ته کفش باشد، به واسطه راه رفتن یا مالیدن پا به زمین برطرف شود؛ و نیز زمین باید خاک یا سنگ یا آجرفرش و مانند این ها باشد و با راه رفتن روی فرش، حصیر و سبزه، کف پا و ته کفش نجس پاک نمی شود.

مسأله 178ـ پاک شدن کف پا و ته کفش نجس، به واسطه راه رفتن روی آسفالت و روی زمینی که با چوب فرش شده، محل اشکال است.

مسأله 179ـ برای پاک شدن کف پا و ته کفش بهتر است پانزده قدم یا بیشتر راه بروند، اگرچه به کمتر از پانزده قدم یا مالیدن پا به زمین، نجاست برطرف شود.

مسأله 180ـ لازم نیست کف پا و ته کفش نجس، تر باشد، بلکه اگر خشک هم باشد به راه رفتن پاک می شود

مسأله 181ـ بعد از آن که کف پا یا ته کفش نجس به راه رفتن پاک شد، مقداری از اطراف آن هم که معمولاً به گل آلوده می شود، پاک می گردد.

مسأله 182ـ کسی که با دست و زانو راه می رود، اگر کف دست یا زانوی او نجس شود، با راه رفتن پاک می گردد، همچنین است ته عصا، ته پای مصنوعی، نعل چهارپایان، چرخ اتومبیل و درشکه و مانند این ها.

مسأله 183ـ اگر بعد از راه رفتن، بو یا رنگ یا ذره های کوچکی از نجاست که دیده نمی شود، در کف پا یا ته کفش بماند اشکال ندارد، اگرچه احتیاط مستحب آن است به قدری راه روند که آن ها هم برطرف شوند.

مسأله 184ـ توی کفش و مقداری از کف پا که به زمین نمی رسد، به واسطه راه رفتن پاک نمی شود؛ و پاک شدنِ کف جوراب به واسطه راه رفتن محل اشکال است.

3 ـ آفتاب

مسأله 185ـ آفتاب، زمین و ساختمان و چیزهایی که مانند درب و پنجره در ساختمان به کار برده شده؛ و همچنین میخی را که به دیوار کوبیده اند، با پنج شرط پاک می کند:

اوّل: چیز نجس به طوری تر باشد که اگر چیز دیگری به آن برسد تر شود، پس اگر خشک باشد باید به وسیله ای آن را تر کنند تا آفتاب خشک کند.

دوم: اگر عین نجاست در آن چیز باشد، پیش از تابیدن آفتاب آن را برطرف کنند.

سوم: چیزی از تابیدن آفتاب جلوگیری نکند، پس اگر آفتاب از پشت پرده یا ابر و مانند این ها بتابد و چیز نجس را خشک کند، آن چیز پاک نمی شود، ولی اگر ابر به قدری نازک باشد که از تابیدن آفتاب جلوگیری نکند، یا آفتاب از پشت شیشه ای که مانع از تابش آن نیست بتابد، پاک می شود.

چهارم: آفتاب به تنهایی چیز نجس را خشک کند، پس اگر مثلاً چیز نجس به واسطه باد و آفتاب خشک شود، پاک نمی گردد، ولی اگر باد به قدری کم باشد که نگویند به خشک شدن چیز نجس کمک کرده، اشکال ندارد.

پنجم: آفتاب مقداری از بنا و ساختمان را که نجاست به آن فرو رفته یک مرتبه خشک کند، پس اگر یک مرتبه بر زمین و ساختمان نجس بتابد و روی آن را خشک کند و دفعه دیگر زیر آن را خشک نماید، فقط روی آن پاک می شود و زیر آن نجس می ماند.

مسأله 186_ اگر حصیر یا مانند آن نجس شود و آفتاب به آن بتابد، پاک می شود؛ ولی اگر تابش آفتاب یک طرف آن را خشک کند و طرف دیگر مرطوب بماند، طرف مرطوب پاک نمی شود، مگر آن که برگردانده و در معرض تابش آفتاب قرار گیرد تا خشک شود. و نیز هر گونه گیاه و درخت مادام که از زمین جدا نشده است، اگر نجس شود با تابش آفتاب پاک می شود؛ و شاخه، برگ و میوه حکم درخت را دارد.

مسأله 187_ اگر آفتاب به زمین نجس بتابد، بعد انسان شک کند که زمین موقع تابیدن آفتاب تر بوده یا نه، یا تری آن به واسطه آفتاب خشک شده یا نه، آن زمین نجس است؛ و همچنین است اگر شک کند که پیش از تابش آفتاب عین نجاست از آن برطرف شده یا نه، یا شک کند که چیزی مانع تابش آفتاب بوده یا نه.

مسأله 188_ اگر آفتاب به یک طرف دیوار نجس بتابد، طرفی که آفتاب به آن نتابیده پاک نمی شود، مگر آن که تابش به یک طرف، موجب خشک کردن طرف دیگر نیز شود.

4 _ استحاله

مسأله 189_ اگر جنس چیز نجس به طوری عوض شود که به صورت چیز پاکی در آید، پاک می شود و می گویند استحاله شده است، مثل آن که چوب نجس بسوزد و خاکستر گردد، یا سگ در نمک زار فرو رود و نمک شود؛ ولی اگر جنس آن عوض نشود _ مثل آن که گندم نجس را آرد کنند یا نان بپزند _ پاک نمی شود.

مسأله 190_ کوزه گِلی و مانند آن که از گِل نجس ساخته شده، نجس است.

مسأله 191_ چیز نجسی که معلوم نیست استحاله شده یا نه، نجس است.

مسأله 192_ اگر شراب به خودی خود یا به واسطه آن که چیزی _ مثل سرکه و نمک _ در آن ریخته اند سرکه شود، پاک می گردد.

مسأله 193_ شرابی که از انگور نجس و مانند آن درست کنند، یا نجاست دیگری به آن برسد، به واسطه سرکه شدن پاک نمی شود.

مسأله 194_ سرکه ای که از انگور، کشمش و خرمای نجس درست کنند، نجس است.

مسأله 195_ اگر پوشال ریز انگور یا خرما داخل آن ها باشد و سرکه بریزند ضرر ندارد، ولی احتیاط واجب آن است که تا خرما، کشمش و انگور سرکه نشده، خیار و بادمجان و مانند این ها در آن نریزند.

5 _ انتقال

مسأله 196_ اگر خون بـدن انسان یا خون حیوانی که خون جهنده دارد(1) ، به بـدن حیوانی که خون جهنده ندارد، برود و خون آن حیوان حسـاب شود، پاک می گردد و این را انتقال گوینـد؛ پس خونی که زالو از انسان می مکـد، چون خون زالو به آن گفته نمی شود و می گویند خون انسان است، نجس می باشد.

مسأله 197_ اگر کسـی پشه ای را که به بـدنش نشسـته بکشد و نداند خونی که از پشه بیرون آمده از او مکیده یا از خود پشه می باشد، پاک است؛ و همچنین است اگر بدانـد از او مکیـده ولی جزو بدن پشه حساب شود، امّا اگر فاصـله بین مکیدن خون و کشـتن پشه به قدری کم باشد که بگویند خون انسان است، یا معلوم نباشد که می گویند خون پشه است یا خون انسان، بنابر احتیاط از آن اجتناب کند.

6 _ تبعیّت

مسأله 198_ تبعیت آن است که چیز نجسی به واسطه پاک شدنِ چیز نجس دیگر پاک شود.

مسأله 199_ اگر شراب سرکه شود، ظرف آن هم تا جایی که شراب موقع جوش آمدن به آن جا رسیده، پاک می شود؛ کهنه و چیزی هم که معمولاً روی آن می گذارنـد اگر به آن رطوبت، نجس شود پاک می گردد؛ ولی اگر پشت ظرف به آن شـراب آلوده شود، احتیاط واجب آن است که بعد از سرکه شدنِ شراب، از آن اجتناب کنند.

1- یعنی حیوانی که وقتی رگ آن را ببرند خون از آن جستن میکند

مسأله 200_ آب انگور اگر به آتش جوش بیاید و پیش از آن که دو قسمت از سه قسمت آن کم شود به جایی بریزد، بنابراحتیاط واجب باید آن جا را آب بکشند؛ ولی ظرفی که آب انگور در آن جوش می آید و چیزهایی که مانند کفگیر برای پختن آب انگور به کار می رود، بعد از کم شدنِ دو قسمتِ آب انگور پاک می شود.

مسأله 201_ تخته یا سنگی که روی آن، میت را غسل می دهند و پارچه ای که با آن، عورت میت را می پوشانند و دست کسی که او را غسل می دهد، بعد از تمام شدن غسل پاک می شود.

مسأله 202_ کسی که چیزی را با دست خود آب می کشد، بعد از پاک شدنِ آن چیز دست او هم پاک می شود.

مسأله 203_ اگر لباس و مانند آن را با آب قلیل آب بکشند و به اندازه معمول فشار دهند تا آبی که روی آن ریخته اند جدا شود، آبی که در آن می ماند پاک است.

مسأله 204_ ظرف نجس را که با آب قلیل آب می کشند، بعد از جدا شدن آبی که برای پاک شدن روی آن ریخته اند، آبِ کمی که در آن می ماند پاک است.

7 _ برطرف شدن عین نجاست

مسأله 205_ اگر بدن حیوان به عین نجس _ مثل خون _ یا متنجّس _ مثل آب نجس _ آلوده شود، چنانچه آن ها برطرف شود، بدن آن حیوان پاک می شود؛ همچنین است باطن بدن انسان مثل توی دهان و بینی، مثلاً اگر خونی از لای دندان بیرون آید و در آب دهان از بین برود، آب کشیدنِ توی دهان لازم نیست؛ ولی اگر دندان مصنوعی در دهان نجس شود، باید آن را بنابر احتیاط آب بکشد.

مسأله 206_ اگر غذا لای دندان مانده باشد و داخل دهان خون بیاید، چنانچه انسان نداند که خون به غذا رسیده، آن غذا پاک است و اگر خون به آن برسد، بنابر احتیاط از آن اجتناب کند.

مسأله 207_ قسمت هایی از لب و پلک چشم که در وقت بستن روی هم می آید، حکم باطن را دارد و چنانچه با نجاست خارجی یا داخلی ملاقات کند، آب کشیدن آن لازم نیست؛ اما هر کجای از بدن که انسان شک دارد ظاهر بدن است یا باطن آن، اگر نجس شود بنابر احتیاط اقدام به تطهیر آن کند.

مسأله 208_ اگر گرد و خاک نجس به لباس، فرش و مانند این ها بنشیند، چنانچه طوری آن ها را تکان دهند که گرد و خاک نجس از آن ها بریزد، پاک می شود.

8 _ استبراء حیوان نجاست خوار

مسأله 209_ بـول و غائـط حیوانی که به خوردن نجـاست انسـان عـادت کرده، نجس است و اگر بخواهنـد پـاک شود، بایـد آن را اسـتبراء کنند(1) .

بنابراحتیاط مسـتحب شتر نجاست خوار را چهل روز، گاو را سـی روز، گوسـفند را ده روز، مرغابی را هفت یا پنج روز و مرغ خانگی را سه روز از خوردن نجاست جلوگیری کنند و غذای پاک به آن ها بدهند.

9 _ غایب شدن مسلمان

مسأله 210_ اگر بدن یا لباس مسلمان یا چیز دیگری _ مانند ظرف و فرش _ که در اختیار اوست، نجس شود و آن مسلمان غایب گردد، با شش شرط پاک است:

اوّل: آن مسـلمان چیزی که بدن یا لباسـش را نجس کرده نجس بداند، پس اگر مثلاً لباسـش به عرق جنب از حرام آلوده شود و آن را نجس نداند، بعد از غایب شدنِ او نمی شود آن لباس را پاک دانست.

دوم: بداند بدن یا لباسش به چیز نجس رسیده است.

سوم: انسان ببیند آن چیز را در کاری که شرط آن پاکی است استعمال می کند، مثلاً ببیند با آن لباس نماز می خواند.

چهارم: آن مسـلمان بداند شـرط کاری را که با آن چیز انجام می دهد پاکی است، پس اگر مثلاً نداند که باید لباس نمازگزار، پاک باشد و با لباسی که نجس شده نماز بخواند، نمی شود آن لباس را پاک دانست.

پنجم: انسان احتمال دهد آن مسـلمان چیزی را که نجس شده آب کشـیده است، پس اگر یقین داشـته باشد که آب نکشیده نباید آن چیز را پاک بداند؛ و نیز اگر نجس و پاک در نظر آن مسلمان فرق نداشته باشد، پاک دانستن آن چیز محل اشکال است.

ششم: بنابر احتیاط واجب آن مسلمان بالغ، توان تشخیص طهارت و نجاست را داشته باشد، اگرچه به سن بلوغ نرسیده باشد.

1- یعنی تا مدتی که بعد از آن مدت دیگر نجاست خوار به آن نگویند نگذارند نجاست بخورد و غذای پاک به آن بدهند.

مسأله 211_ اگر خود انسان یقین کند چیزی که نجس بوده، پاک شده است یا دو عادل به پاک شدن آن خبر دهند، آن چیز پاک است؛ همچنین است اگر شخصی که چیز نجس در اختیار اوست، بگوید: آن چیز پاک شده، یا مسلمانی چیز نجس را آب کشیده باشد، اگرچه معلوم نباشد درست آب کشیده یا نه.

مسأله 212_ کسی که وکیل شده است لباس انسان را آب بکشد، اگر بگوید: آب کشیدم و انسان به گفته او اطمینان پیدا کند، آن لباس پاک است.

مسأله 213_ اگر انسان حالی دارد که در آب کشیدنِ چیز نجس یقین پیدا نمی کند، می تواند به گمان اکتفا نماید.

احکام ظرف ها

اشاره

مسأله 214_ ظروفی که از پوست سگ، خوک و یا مردار ساخته شده باشد، آشامیدن از آن ها حرام است، ولی خوردن مواردی که رطوبت ندارد تا نجاست را از ظرف به دهان انتقال دهد، مانعی ندارد؛ و نیز استعمال این ظروف در کارهایی که طهارت در آن شرط نیست، مانند آبیاری زراعت، آب دادن به حیوانات و امثال آن مانعی ندارد؛ ولی این ظروف را نباید در کارهایی که طهارت در آن ها شرط است، مانند وضو و غسل استعمال نمایند.

مسأله 215_ خوردن و آشامیدن از ظرف طلا و نقره، حرام است و بنابر احتیاط مستحب از استعمال آن ها در غیر خوردن و آشامیدن، مانند تزیین و مانند آن اجتناب کند؛ ولی نگاه داشتن آن ها حرام نیست، لذا شکستن یا خارج نمودن آن از صورت ظرف واجب نیست.

مسأله 216_ ساختن ظرف طلا و نقره و مزدی که برای آن می گیرند، مانعی ندارد.

مسأله 217_ خرید و فروش ظرف طلا و نقره و پول و عوضی هم که فروشنده می گیرد، حرام نیست.

مسأله 218_ استعمال ظرفی که روی آن را آب طلا یا آب نقره داده اند، اشکال ندارد.

مسأله 219_ اگر فلزی را با طلا یا نقره مخلوط کنند و ظرف بسازند، چنانچه مقدار آن فلز به قدری زیاد باشد که ظرف طلا یا نقره به آن ظرف نگویند، استعمال آن مانعی ندارد.

مسأله 220_ اگر انسان غذایی را که در ظرف طلا یا نقره است در ظرف دیگر بریزد، خوردن غذا از ظرف دوم مانعی ندارد.

مسأله 221_ استعمال بادگیر قلیان، غلاف شمشیر، کارد و قاب قرآن اگر از طلا یا نقره باشد اشکال ندارد، ولی احتیاط مستحب آن است که عطردان و سرمه دان طلا و نقره را استعمال نکنند.

مسأله 222_ استعمال ظرف طلا یا نقره در حال ناچاری اشکال ندارد، ولی برای وضو و غسل در حال ناچاری هم نمی شود ظرف طلا و نقره را استعمال کرد.

مسأله 223_ استعمال ظرفی که معلوم نیست از طلا یا نقره است یا از چیز دیگر، اشکال ندارد.

وضو

اشاره

مسأله 224_ در وضو واجب است صورت و دست ها را بشویند و جلوی سر و روی پاها را مسح کنند.

مسأله 225_ درازای صورت را باید از بالای پیشانی _ جایی که موی سر بیرون می آید _ تا آخر چانه را شست؛ و پهنای آن به مقداری که بین انگشت وسط و شست قرار می گیرد، باید شسته شود و اگر مختصری از این مقدار را نشوید، وضو باطل است؛ و برای آن که یقین کند این مقدار کاملاً شسته شده، باید کمی اطراف آن را هم بشوید.

مسأله 226_ اگر صورت یا دست کسی کوچک تر یا بزرگ تر از معمول مردم باشد، باید ملاحظه کند که مردمان معمولی تا کجای صورت خود را می شویند، او هم تا همان جا را بشوید؛ و نیز اگر در پیشانی او مو روییده یا جلوی سرش مو ندارد، باید به اندازه معمول پیشانی را بشوید.

مسأله 227_ اگر احتمال دهد چرک یا چیز دیگری در ابروها و گوشه های چشم و لب او هست که نمی گذارد آب به آن ها برسد، چنانچه احتمال او در نظر مردم بجا باشد، باید پیش از وضو وارسی کند که اگر هست برطرف نماید.

مسأله 228_ اگر پوست صورت از لای مو پیدا باشد، باید آب را به پوست برساند و اگر پیدا نباشد، شستن مو کافی است و رساندن آب به زیر آن لازم نیست.

مسأله 229_ اگر شک کند که پوست صورت از لای مو پیدا است یا نه، بنابر احتیاط واجب باید مو را بشوید و آب را به پوست برساند.

مسأله 230_ شستن توی بینی و مقداری از لب و چشم که در وقت بستن دیده نمی شود واجب نیست، ولی برای آن که یقین کند از جاهایی که باید شسته شود چیزی باقی نمانده، واجب است

مقـداری از آن ها را هم بشویـد و کسـی که نمی دانسـته باید این مقدار را بشوید، اگر نداند در وضوهایی که گرفته این مقدار را شسـته یا نه، نمازهایی که خوانده صحیح است.

مسأله 231_ باید صورت و دست ها را از بالا به پایین شست و اگر از پایین به بالا بشوید، وضو باطل است.

مسأله 232_ اگر دست را تر کند و به صورت و دست ها بکشد، چنانچه تری دست به قدری باشد که به واسطه کشیدنِ دست، آبِ کمی بر آن ها جاری شود کافی است.

مسأله 233_ بعد از شستن صورت، باید دست راست و بعد از آن دست چپ را از آرنج تا سر انگشت ها بشوید.

مسأله 234_ برای آن که یقین کند آرنج را کاملاً شسته، باید مقداری بالاتر از آرنج را هم بشوید.

مسأله 235_ کسی که پیش از شستن صورت دست های خود را تا مچ شسته، در موقع وضو باید تا سر انگشتان را بشوید؛ و اگر فقط تا مچ را بشوید وضوی او باطل است.

مسأله 236_ در وضو شسـتن صورت و دست ها، مرتبه اوّل واجب و مرتبه دوم مسـتحب و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام می باشد؛ و این که کدام شستن اوّل یا دوم یا سوم است، مربوط به قصد کسی است که وضو می گیرد، پس اگر به قصد شستن مرتبه اوّل مثلاً ده مرتبه آب به صورت بریزد، اشـکال ندارد و همه آن ها شستن اوّل حساب می شود؛ و اگر به قصد این که سه مرتبه بشوید سه مرتبه آب بریزد، مرتبه سوم آن حرام است.

مسأله 237_ بعد از شسـتن هر دو دست، باید جلوی سـر را با تری آب وضو که در دست مانده، مسح کند و احتیاط واجب آن است که با دست راست از بالا به پایین مسح نماید.

مسأله 238_ یک قسـمت از چهار قسمتِ سر که مقابل پیشانی است، جای مسح می باشد و هر جای این قسمت را به هر اندازه مسح کند کـافی است، اگرچه احتیاط مسـتحب آن است که از درازا به انـدازه درازای یک انگشت و از پهنا به انـدازه پهنای سه انگشت بسـته، مسـح نماید.

مسأله 239_ لازم نیست مسح سـر بر پوست آن باشد بلکه بر موی جلوی سـر هم صحیح است، ولی کسی که موی جلوی سر او به اندازه ای بلند است که اگر مثلاً شانه کند به صورتش می ریزد، یا به جاهای دیگر سـر می رسد، باید بیخ موها را مسح کند، یا فرق سر را باز کرده پوست سـر را مسـح نماید؛ و اگر موهایی را که به صورت می ریزد یا به جاهای دیگر سـر می رسد جلوی سـر جمع کند و بر آن ها مسـح نماید، یا بر موی جاهای دیگر سر که جلوی آن آمده مسح کند، باطل است.

مسأله 240_ بعد از مسح سـر باید با تری آب وضو که در دست مانده، روی پاها را از سر یکی از انگشت ها تا برآمدگی روی پا مسح کند و احتیاط مسـتحب آن است که تا مفصل را هم مسح نماید؛ و نیز بنابر احتیاط مسـتحب پای راست را با دست راست و پا چپ را با دست چپ مسح کند.

مسأله 241_ پهنای مسـح پا به هر اندازه باشد کافی است، ولی بهتر آن است که به اندازه پهنای سه انگشت بسـته مسح نماید و بهتر از آن، مسح تمام روی پا است.

مسأله 242_ احتیاط واجب آن است که در مسـح پا، دست را بر سـر انگشت ها بگـذارد و بعـد به پشت پا بکشد، نه آن که تمام دست را روی پا بگذارد و آن را کمی روی پا بکشد.

مسأله 243_ در مسح سر و روی پا، باید دست را روی آن ها بکشد و اگر دست را نگه دارد و سر یا پا را به آن بکشد وضو باطل است، ولی اگر موقعی که دست را می کشد سر یا پا مختصری حرکت کند، اشکال ندارد.

مسأله 244_ جـای مسـح بایـد خشک باشـد و اگر به قـدری تر باشـد که رطوبت کف دست به آن اثر نکنـد، مسـح باطل است؛ ولی اگر رطوبت و یا تری محل مسح به اندازه ای کم باشد که آب دست هنگام مسح بر آن غلبه کند، کافی است.

مسأله 245_ اگر برای مسـح رطوبتی در کف دست نمانـده باشد، نمی تواند دست را با آب خارج تر کند، بلکه باید از اعضای دیگر وضـو رطوبت بگیرد و با آن مسح نماید.

مسأله 246_ اگر رطوبت کف دست فقط به انـدازه مسـح سـر باشـد، احتیاط واجب آن است که سـر را با همان رطوبت مسح کند و برای مسح پاها از اعضای دیگر وضو رطوبت بگیرد.

مسأله 247_ مسح کردن از روی جوراب و کفش باطل است، ولی اگر به واسطه سرمای شدید یا ترس از دزد و درنده و مانند این ها نتواند کفش یا جوراب را بیرون آورد، مسـح کردن بر آن ها اشـکال نـدارد؛ و اگر روی کفش نجس باشد، باید چیز پاکی بر آن بیندازد و بر آن چیز مسح کند؛ و احتیاط واجب آن است که تیمّم هم بنماید.

مسأله 248_ اگر روی پا نجس باشد و نتواند برای مسح آن را آب بکشد، باید تیمّم نماید.

وضوی ارتماسی

مسأله 249_ وضوی ارتماسی آن است که انسان صورت و دست ها را به قصد وضو در آب فرو برد، یا آن ها را در آب فرو برد و به قصد وضو بیرون آورد؛ و اگر موقعی که دست ها را در آب فرو می برد، نیت وضو کند و تا وقتی که آن ها را از آب بیرون می آورد و ریزش آب تمام می شود به قصد وضو باشد، وضوی او صحیح است؛ و نیز اگر موقع بیرون آوردن از آب قصد وضو کند و تا وقتی که ریزش آب تمام می شود به قصد وضو باشد، وضوی او صحیح می باشد.

مسأله 250_ در وضوی ارتماسی هم باید صورت و دست ها از بالا به پایین شسته شود، پس اگر وقتی که صورت و دست ها را در آب فرو می برد قصد وضو کند، باید صورت را از طرف پیشانی و دست ها را از طرف آرنج در آب فرو برد؛ و اگر موقع بیرون آوردنِ از آب قصد وضو کند، باید صورت را از طرف پیشانی و دست ها را از طرف آرنج بیرون آورد.

مسأله 251_ اگر وضوی بعضی از اعضا را ارتماسی و بعضی را غیر ارتماسی انجام دهد، اشکالی ندارد.

دعاهایی که موقع وضو گرفتن مستحب است

مسأله 252_ کسی که وضو می گیرد مستحب است موقعی که نگاهش به آب می افتد بگوید:

«بِسْمِ اللهِ و بِاللهِ وَ الْحَمْدُ للهِ الّذي جَعَلَ الْماءَ طَهوُراً وَ لَم يَجْعَلْهُ نَجِساً»

و موقعی که پیش از وضو دست خود را می شوید بگوید:

«اللّهمَّ اجْعَلني مِنَ التّوّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ المُتَطَهِّرينَ»

و در وقت مضمضه کردن(1) بگوید:

«اَللّهُمَّ لَقِّنِي حُجَّتِي يَوْمَ اَلْقاكَ وَ اَطْلِقْ لِسانِي بِذِكْرِكَ»

و در وقت استنشاق(2) بگوید:

«اَللّهُمَّ لا تُحَرِّمْ عَلَي رِيحَ الْجَنَّةِ وَ اجْعَلْنِي مِمَّن يَشُمُّ رِيحَها وَ رَوْحَها وَ طِيبَها»

و موقع شستن صورت بگوید:

1- یعنی آب در دهان گرداندن.

2- یعنی آب در بینی کردن

«اللّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهي يَوْمَ تَسْوَدُّ فيهِ الْوُجوهُ وَ لا تُسَوِّدْ وَجْهي يَوْمَ تَبْيَضُّ فيهِ الْوُجوهُ»

و در وقت شستن دست راست بخواند:

«اللّهُمَّ اَعْطِنِي كِتابِي بِيَميني وَ الْخُلْدَ فِي الجَنانِ بِيَساري وَ حاسِبْني حِساباً يَسيراً»

و موقع شستن دست چپ بگويد:

«اللّهُمَّ لا تُعْطِنِي كِتابي بِشِمالِي وَ لا مِنْ وَراءِ ظَهْرِي وَ لا تَجْعَلْها مَغْلولَةً اِلي عُنُقِي وَ اَعوذُ بِكَ مِنْ مُقَطِّعاتِ النِّيران»

و موقعی که سر را مسح می کند بگويد:

«اللّهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَ بَرَكاتِكَ وَ عَفْوِكَ»

و در وقت مسح پا بخواند:

«اللّهُمَّ ثَبِّتْنِي عَلَي الصِّراطِ يَوْمَ تَزِلُّ فِيْهِ الاَقْدام وَ اجْعَلْ سَعْيِي في ما يُرْضيكَ عَنِّي يا ذاَالْجَلالِ وَ الاِكْرام».

شرايط وضو

مسأله 253_ شرايط صحيح بودن وضو سيزده چيز است:

شرط اوّل: آب وضو پاک باشد.

شرط دوم: مطلق باشد.

مسأله 254_ وضو با آب نجس و آب مضاف باطل است، اگرچه انسان نجس بودن يا مضاف بودن آن را نداند يا فراموش کرده باشد، و اگر با آن وضو نمازی هم خوانده باشد، بايد آن نماز را دوباره با وضوی صحيح بخواند.

مسأله 255_ اگر غير از آب گل آلود مضاف، آب ديگری برای وضو ندارد، چنانچه وقت نماز تنگ است، بايد تيمّم کند و اگر وقت دارد، احتياط واجب آن است که صبر کند تا آب صاف شود و وضو بگيرد.

شرط سوم: آب وضو و فضايی که در آن وضو می گيرد، مباح باشد.

مسأله 256_ وضو با آب غصبی و با آبی که معلوم نيست صاحب آن راضی است يا نه، حرام و باطل است؛ اما اگر آب وضو از صورت و دست ها در جای غصبی بريزد، وضوی او صحيح است ولی مرتکب معصيت شده است.

مسأله 257_ وضو گرفتن از حوض مـدرسه ای که انسـان نمی دانـد آن حوض را برای همه مردم وقف کرده انـد یـا برای محصّـلین همـان مدرسه، در صورتی که معمولاً مردم از آب آن وضو بگیرند، اشکال ندارد.

مسأله 258_ کسـی که نمی خواهد در مسـجدی نماز بخواند، اگر نداند حوض آن را برای همه مردم وقف کرده اند یا برای کسانی که در آن جا نماز می خواننـد، نمی توانـد از حوض آن وضو بگیرد، ولی اگر معمولاً کسانی هم که نمی خواهنـد در آن جا نماز بخوانند از حوض آن وضو می گیرند، می تواند از حوض آن وضو بگیرد.

مسأله 259_ وضو گرفتن از حوض تیمچه هـا، مسافرخـانه ها و ماننـد این ها برای کسانی که ساکن آن جاها نیسـتند، در صورتی صـحیح است که معمولاً کسانی هم که ساکن آن جاها نیستند با آب آن ها وضو بگیرند.

مسأله 260_ وضو گرفتن در نهرهای بزرگ اگرچه انسان نداند که صاحب آن ها راضی است، اشکال ندارد؛ ولی اگر صاحب آن ها از وضو گرفتن نهی کند، احتیاط واجب آن است که با آب آن ها وضو نگیرند.

مسأله 261_ اگر فراموش کند آب غصبی است و با آن وضو بگیرد صحیح است، ولی کسی که خودش آب را غصب کرده اگر غصبی بودن آن را فراموش کند و وضو بگیرد، وضوی او باطل است.

شرط چهارم: ظرف آب وضو مباح باشد.

شرط پنجم: ظرف آب وضو طلا و نقره نباشد.

مسأله 262_ اگر آب وضو در ظرف غصبی یا طلا و نقره است و غیر از آن آب دیگری نـدارد، باید تیمّم کند و نمی تواند با آب آن ها وضـو بگیرد؛ و اگر آب دیگری دارد، چنانچه در ظرفِ غصبی یا طلا و نقره وضوی ارتماسـی بگیرد، یا با آن ها آب را به صورت و دست ها بریزد، وضوی او باطل است، اما اگر با مشت یا چیز دیگر آب را از آن ها بردارد و به صورت و دست ها بریزد، وضوی او صحیح است.

مسأله 263_ بنابراحتیاط واجب باید در حوضی که مثلاً یک آجر یا یک سنگ آن غصبی است، وضو نگیرد.

مسأله 264_ اگر در صـحن یکی از امامان یا امامزادگان که سابقاً قبرستان بوده حوض یا نهری بسازند، چنانچه انسان نداند که زمین صحن را برای قبرستان وقف کرده اند، وضو گرفتن در آن حوض و نهر اشکال ندارد.

شرط ششم: اعضای وضو موقع شستن و مسح کردن پاک باشد.

مسأله 265_ اگر پیش از تمام شدن وضو جایی را که شسته یا مسح کرده نجس شود، وضو صحیح است.

مسأله 266_ اگر غیر از اعضای وضو جایی از بـدن نجس باشـد، وضو صـحیح است؛ ولی اگر مخرج را از بول یا غائط تطهیر نکرده باشد، احتیاط مستحب آن است که اوّل آن را تطهیر کند و بعد وضو بگیرد.

مسأله 267_ اگر یکی از اعضای وضو نجس باشد و بعد از وضو شک کند که پیش از وضو آن جا را آب کشیده یا نه، چنانچه در موقع وضو ملتفت پـاک بودن و نجس بودن آن جا نبوده، بنابر احتیاط وضو باطل است؛ و اگر می دانـد ملتفت بوده، یا شک دارد که ملتفت بوده یا نه، وضو صحیح است و در هر صورت جایی را که نجس بوده، باید آب بکشد.

مسأله 268_ اگر در صورت یا دست ها بریدگی یا زخمی است که خون آن بند نمی آید و آب برای آن ضرر ندارد، باید در آب کر یا جاری فرو برد و قدری فشار دهد که خون بند بیاید، بعد به دستوری که گفته شد وضوی ارتماسی بگیرد.

شرط هفتم: وقت برای وضو و نماز کافی باشد.

مسأله 269_ هرگاه وقت به قدری تنگ است که اگر وضو بگیرد تمام نماز یا مقداری از آن بعد از وقت خوانده می شود، باید تیمّم کند ولی اگر برای وضو و تیمّم یک اندازه وقت لازم است، باید وضو بگیرد.

مسأله 270_ کسـی که در تنگی وقتِ نماز بایـد تیمّم کند، اگر به قصد قربت یا برای کارهای مسـتحبی _ مثل خواندن قرآن _ وضو بگیرد، صحیح است و اگر برای خواندن نماز وضو بگیرد، باطل است.

شرط هشتم: به قصد قربت(1) وضو بگیرد؛ و اگر برای خنک شدن یا به قصد دیگری وضو بگیرد، باطل است.

مسأله 271_ لازم نیست نیت وضو را به زبـان بگویـد یا از قلب خود بگذرانـد، ولی بایـد در تمام وضو متوجه باشـد که وضو می گیرد، به طوری که اگر از او بپرسند چه می کنی؟ بگوید: وضو می گیرم.

1- یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم

شرط نهم: وضو را به ترتیبی که گفته شد به جا آورد، یعنی اوّل صورت و بعد دست راست و بعد دست چپ را بشوید و بعد از آن سر و بعد پاها را مسح نماید؛ و باید پای راست را پیش از پای چپ مسح کند و اگر به این ترتیب وضو نگیرد، باطل است.

شرط دهم: کارهای وضو را پشت سر هم انجام دهد.

مسأله 272_ اگر بین کارهای وضو به قدری فاصله شود که وقتی می خواهد جایی را بشوید یا مسح کند، رطوبت جاهایی که پیش از آن شسته یا مسح کرده خشک شده باشد، وضو باطل است؛ و اگر فقط رطوبت جایی که جلوتر از محلی است که می خواهد بشوید یا مسح کند خشک شده باشد، مثلاً موقعی که می خواهد دست چپ را بشوید، رطوبت دست راست خشک شده باشد و صورت تر باشد، احتیاط واجب آن است که وضو را باطل کند و از سر بگیرد.

مسأله 273_ اگر کارهای وضو را پشت سر هم به جا آورد، ولی به واسطه گرمای هوا یا حرارت زیاد بدن و مانند این ها رطوبت خشک شود وضوی او صحیح است.

مسأله 274_ راه رفتن در بین وضو اشکال ندارد، پس اگر بعد از شستن صورت و دست ها چند قدم راه برود و بعد سر و پا را مسح کند وضوی او صحیح است.

شرط یازدهم: شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها را خود انسان انجام دهد؛ و اگر دیگری او را وضو دهد، یا در رساندن آب به صورت و دست ها و مسح سر و پاها به او کمک نماید، وضو باطل است؛ ولی اگر در مقدمات رساندن آب به اعضای وضو کمک کند، مانند آن که آب در کف دست وضو گیرنده بریزد یا ظرف آب برای او بیاورد، وضو باطل نیست.

مسأله 275_ کسی که نمی تواند وضو بگیرد، باید نایب بگیرد که او را وضو دهد؛ و چنانچه مزد هم بخواهد در صورتی که بتواند باید بدهد، ولی باید خودِ او نیت وضو کند و با دست خود مسح نماید؛ و اگر نمی تواند باید نایبش دست او را بگیرد و به جای مسح او بکشد و اگر این هم ممکن نیست، باید از دست او رطوبت بگیرند و با آن رطوبت سر و پای او را مسح کنند.

مسأله 276_ هر کدام از کارهای وضو را که می تواند به تنهایی انجام دهد، نباید در آن کمک بگیرد.

شرط دوازدهم: استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد.

مسأله 277_ کسی که می ترسد اگر وضو بگیرد مریض شود، یا اگر آب را به مصرف وضو برساند تشنه بماند، نباید وضو بگیرد؛ ولی اگر نداند که آب برای او ضرر دارد و وضو بگیرد، اگرچه بعد بفهمد که ضرر داشته وضوی او صحیح است.

مسأله 278_ اگر رساندن آب به صورت و دست ها به مقدار کمی که وضو با آن صحیح است، ضرر ندارد و بیشتر از آن ضرر دارد، باید با همان مقدار وضو بگیرد.

شرط سیزدهم: در اعضای وضو مانعی از رسیدن آب نباشد.

مسأله 279_ اگر می داند چیزی به اعضای وضو چسبیده، ولی شک دارد که از رسیدن آب جلوگیری می کند یا نه، باید آن را برطرف کند یا آب را به زیر آن برساند.

مسأله 280_ اگر زیر ناخن چرک باشد، وضو اشکال ندارد، ولی اگر ناخن را بگیرند باید برای وضو آن چرک را برطرف کنند؛ و نیز اگر ناخن بیشتر از معمول بلند باشد، باید چرک زیر مقداری را که از معمول بلندتر است برطرف نمایند.

مسأله 281_ اگر در صورت و دست ها و جلوی سر و روی پاها به واسطه سوختن، یا چیز دیگر برآمدگی پیدا شود، شستن و مسح روی آن کافی است؛ و چنانچه سوراخ شود رساندن آب به زیر پوست لازم نیست، بلکه اگر یک قسمت از پوست کنده شود، لازم نیست آب را به زیر قسمتی که کنده نشده برساند، ولی چنانچه پوستی که کنده شده گاهی به بدن می چسبد و گاهی بلند می شود، باید آن را قطع کند یا آب را به زیر آن برساند.

مسأله 282_ اگر انسان شک کند که به اعضای وضوی او چیزی چسبیده یا نه، چنانچه احتمال او در نظر مردم بجا باشد، مثل آن که بعد از گِل کاری شک کند گِل به دست او چسبیده یا نه، باید وارسی کند یا به قدری دست بمالد که اطمینان پیدا کند، اگر چیزی چسبیده بر طرف شده یا آب به زیر آن رسیده است.

مسأله 283_ جایی را که باید شست و مسح کرد هر قدر چرک باشد، اگر چرک مانع از رسیدن آب به بدن نباشد اشکال ندارد؛ و همچنین است اگر بعد از گچ کاری و مانند آن چیز سفیدی که جلوگیری از رسیدن آب به پوست نمی نماید بر دست بماند، ولی اگر شک کند که با بودن آن ها آب به بدن می رسد یا نه، باید آن ها را برطرف کند.

مسأله 284_ اگر پیش از وضو بداند در بعضی از اعضای وضو مانعی از رسیدن آب هست و بعد از وضو شک کند که در موقع وضو آب را به آن جا رسانده یا نه، وضوی او صحیح است.

مسأله 285_ اگر در بعضی از اعضای وضو مانعی باشد که گاهی آب به خودی خود زیر آن می رسد و گاهی نمی رسد و انسان بعد از وضو شک کند که آب زیر آن رسیده یا نه، چنانچه بداند موقع وضو ملتفت رسیدن آب به زیر آن نبوده، بنابر احتیاط دوباره وضو بگیرد.

مسأله 286_ اگر بعد از وضو چیزی که مانع از رسیدن آب است در اعضای وضو ببیند و نداند موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضوی او صحیح است؛ ولی اگر بداند در وقت وضو ملتفت آن مانع نبوده، احتیاط واجب آن است که دوباره وضو بگیرد.

مسأله 287_ اگر بعد از وضو شک کند چیزی که مانع رسیدن آب است در اعضای وضو بوده یا نه، وضو صحیح است.

احکام وضو

مسأله 288_ کسی که در کارهای وضو و شرایط آن _ مثل پاک بودن آب و غصبی نبودن آن _ خیلی شک می کند، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 289_ اگر شک کند وضوی او باطل شده یا نه، بنا می گذارد وضوی او باقی است، ولی اگر بعد از بول استبراء نکرده و وضو گرفته باشد و بعد از وضو رطوبتی از او بیرون آید که نداند بول است یا چیز دیگر، وضوی او باطل است.

مسأله 290_ کسی که شک دارد وضو گرفته یا نه، باید وضو بگیرد.

مسأله 291_ کسی که می داند وضو گرفته و حدثی هم از او سر زده _ مثلاً بول کرده _ اگر نداند کدام جلوتر بوده، چنانچه پیش از نماز است، باید وضو بگیرد و اگر در بین نماز است، باید نماز را بشکند و وضو بگیرد؛ و اگر بعد از نماز است نمازی که خوانده صحیح است و برای نمازهای بعد باید وضو بگیرد.

مسأله 292_ اگر بعد از وضو یا در بین آن یقین کند که بعضی جاها را نشسته یا مسح نکرده است، چنانچه رطوبت جاهایی که پیش از آن است خشک شده، باید دوباره وضو بگیرد و اگر خشک نشده، باید جایی را که فراموش کرده و آنچه بعد از آن است، بشوید یا مسح کند؛ و اگر در بین وضو در شستن یا مسح کردن جایی شک کند، باید به همین دستور عمل کند.

مسأله 293_ اگر بعد از نماز شک کند وضو گرفته یا نه، نماز او صحیح است، ولی باید برای نمازهای بعد وضو بگیرد.

مسأله 294_ اگر در بین نماز شک کند وضو گرفته یا نه، بنابر احتیاط نماز او باطل است و باید وضو بگیرد و نماز را بخواند.

مسأله 295_ اگر بعد از نماز شک کند قبل از نماز وضوی او باطل شده یا بعد از نماز، نمازی که خوانده صحیح است.

مسأله 296_ اگر انسان مرضی دارد که بول او قطره قطره می ریزد، یا نمی تواند از بیرون آمدن غائط خودداری کند، چنانچه یقین دارد از اوّل وقت نماز تا آخر آن، به مقدار وضو گرفتن و نماز خواندن مهلت پیدا می کند، باید نماز را در وقتی که مهلت پیدا می کند بخواند و اگر مهلت او به مقدار کارهای واجب نماز است، باید در وقتی که مهلت دارد فقط کارهای واجب نماز را به جا آورد و کارهای مستحب آن _ مانند اذان و اقامه و قنوت _ را ترک نماید.

مسأله 297_ اگر به مقدار وضو و نماز مهلت پیدا نمی کند و در بین نماز چند دفعه بول یا غائط از او خارج می شود و اگر بخواهد بعد از هر دفعه وضو بگیرد سخت نیست، باید ظرف آبی پهلوی خود بگذارد و هر وقت بول یا غائط از او خارج شد، فورا وضو بگیرد و بقیه نماز را بخواند؛ و احتیاط مستحب آن است که همان نماز را دوباره با یک وضو بخواند و اگر در بین آن نماز وضوی او باطل شد، اعتنا نکند.

مسأله 298_ کسی که بول یا غائط طوری پی در پی از او خارج می شود که وضو گرفتن بعد از هر دفعه برای او سخت است، اگر بتواند مقداری از نماز را با وضو بخواند، باید برای هر نماز یک وضو بگیرد.

مسأله 299_ کسی که بول یا غائط پی در پی از او خارج می شود، اگر نتواند هیچ مقدار از نماز را با وضو بخواند، احتیاط واجب آن است که برای هر نماز یک وضو بگیرد.

مسأله 300_ اگر مرضی دارد که نمی تواند از خارج شدن باد جلوگیری کند، باید به وظیفه کسانی که نمی توانند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کنند عمل نماید.

مسأله 301_ کسی که بول یا غائط پی در پی از او خارج می شود، باید برای هر نمازی وضو بگیرد و فوراً مشغول نماز شود، ولی برای به جا آوردن سجده و تشهّد فراموش شده و نماز احتیاط که باید بعد از نماز انجام داد، در صورتی که آن ها را بعد از نماز فوراً به جا بیاورد، وضو گرفتن لازم نیست.

مسأله 302_ کسی که بول او قطره قطره می ریزد، باید برای نماز به وسیله کیسه ای که در آن پنبه یا چیز دیگری است که از رسیدن بول به جاهای دیگر جلوگیری می کند، خود را حفظ نماید و احتیاط واجب آن است که پیش از هر نماز مخرج بول و کیسه را که نجس شده آب بکشد؛ و نیز کسی که نمی تواند از بیرون آمدن غائط خودداری کند، چنانچه ممکن باشد باید به مقدار نماز از رسیدن غائط به جاهای دیگر جلوگیری نماید و اگر مشقّت ندارد، احتیاط واجب آن است که برای هر نماز مخرج غائط را آب بکشد.

مسأله 303_ کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند در صورتی که ممکن باشد، باید به مقدار نماز از خارج شدن بول و غائط جلوگیری نماید، اگرچه خرج داشته باشد؛ بلکه اگر مرض او به آسانی معالجه می شود، احتیاط واجب آن است که خود را معالجه نماید.

مسأله 304_ کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند، بعد از آن که مرض او خوب شد، لازم نیست نمازهایی را که در وقت مرض مطابق وظیفه اش خوانده قضا نماید.

چیزهایی که باید برای آن ها وضو گرفت

مسأله 305_ برای شش چیز وضو گرفتن لازم است:

اوّل: برای نمازهای واجب غیر از نماز میت.

دوم: برای سجده و تشهّد فراموش شده، اگر بین آن ها و نماز حدثی از او سر زده _ مثلاً بول کرده باشد _ و احتیاط واجب آن است که برای سجده سهو هم وضو بگیرد.

سوم: برای طواف واجب خانه کعبه.

چهارم: اگر نذر یا عهد کرده یا قسم خورده باشد که وضو بگیرد.

پنجم: اگر نذر کرده باشد که جایی از بدن خود را به خط قرآن برساند.

ششم: برای آب کشیدن قرآنی که نجس شده، یا بیرون آوردن آن از مستراح و مانند آن، در صورتی که مجبور باشد دست یا جای دیگر بدن خود را به خط قرآن برساند، ولی چنانچه معطّل شدن به مقدار وضو بی احترامی به قرآن است، باید بدون این که وضو بگیرد قرآن را از مستراح و مانند آن، بیرون آورد یا اگر نجس شده آب بکشد.

مسأله 306_ مس نمودن خط قرآن(1) برای کسی که وضو ندارد، حرام است و احتیاط واجب آن است که موی خود را هم به خط قرآن نرساند، ولی اگر قرآن را به زبان فارسی یا به زبان دیگر ترجمه کنند، مس آن اشکال ندارد.

مسأله 307_ جلوگیری بچّه و دیوانه از مس خط قرآن واجب نیست، ولی اگر مس نمودن آنان بی احترامی به قرآن باشد، باید از آنان جلوگیری کنند.

مسأله 308_ کسی که وضو ندارد، حرام است اسم خداوند متعال را به هر زبانی نوشته شده باشد، مس نماید؛ و احتیاط واجب آن است که اسم مبارک پیغمبر و امامان معصوم؟عهم؟ و حضرت زهرا؟عها؟ را هم مس ننماید.

مسأله 309_ اگر پیش از وقتِ نماز به قصد این که با طهارت باشد وضو بگیرد یا غسل کند، صحیح است و نزدیک وقتِ نماز هم اگر به قصد مهیا بودن برای نماز وضو بگیرد، یا به قصد قربت وضو بگیرد، اشکال ندارد.

مسأله 310_ کسی که یقین دارد وقت داخل شده اگر نیت وضوی واجب کند و بعد از وضو بفهمد وقت داخل نشده، وضوی او صحیح است.

مسأله 311_ مستحب است انسان برای نماز میت، زیارت اهل قبور، رفتن به مسجد و حرم امامان؟عهم؟ وضو بگیرد؛ همچنین برای همراه داشتن، خواندن، نوشتن، مس حاشیه قرآن و خوابیدن وضو گرفتن مستحب است؛ و نیز مستحب است کسی که وضو دارد، دوباره وضو بگیرد و اگر برای یکی از این کارها وضو بگیرد، هر کاری را که باید با وضو انجام بدهد می تواند به جا آورد، مثلاً می تواند با آن وضو نماز بخواند.

چیزهایی که وضو را باطل می کند

مسأله 312_ هفت چیز وضو را باطل می کند:

اوّل، بول؛ دوم، غائط؛ سوم، باد معده و روده که از مخرج غائط خارج شود؛ چهارم، خوابی که به واسطه آن چشم نبیند و گوش نشنود، ولی اگر چشم نبیند و گوش بشنود وضو باطل نمی شود؛

1- یعنی رساندن جایی از بدن به خط قرآن

پنجم، چیزهایی که عقل را از بین می برد، مانند دیوانگی، مَستی و بیهوشـی؛ شـشم، استحاضهٔ زنان که بعداً گفته می شود؛ هفتم، کاری که برای آن باید غسل کرد، مانند جنابت.

احکام وضوی جبیره

احکام وضوی جبیره (1)

مسأله 313_ اگر در یکی از جاهای وضو زخم یا دُمَل یا شکسـتگی باشد، چنانچه روی آن باز است و آب برای آن ضرر ندارد، باید به طور معمول وضو گرفت.

مسأله 314_ اگر زخم یـا دُمَـل یـا شکسـتگی در صورت و دست هـا است و روی آن باز است و آب ریختن روی آن ضـرر دارد، چنانچه کشـیدنِ دست تَر بر آن ضـرر ندارد، احتیاط واجب آن است که دست تر بر آن بکشد و بعد پارچه پاکی روی آن بگذارد و دست تَر را روی پارچه هم بکشد؛ و اگر این مقدار هم ضـرر دارد یا زخم نجس است و نمی شود آب کشـید، باید اطراف زخم را به طوری که در وضو گفته شـد، از بالا به پایین بشویـد و بنابر احتیاط واجب پارچه پاکی روی زخم بگـذارد و دست تَر روی آن بکشد؛ و اگر گذاشـتن پارچه ممکن نیست، باید اطراف زخم را بشوید و بنابر احتیاط تیمّم هم بنماید.

مسأله 315_ اگر زخم یا دُمَل یا شکسـتگی در جلوی سـر یا روی پاهاست و روی آن باز است، چنانچه نتواند آن را مسح کند، باید پارچه پاکی روی آن بگذارد و روی پارچه را با تری آب وضو که در دست مانده مسح کند؛ و اگر گذاشـتن پارچه ممکن نباشد، مسح لازم نیسـت ولی بنابر احتیاط واجب بعد از وضو تیمم نماید.

مسأله 316_ اگر روی دُمَل یا زخم یا شکستگی بسته باشد، چنانچه باز کردن آن ممکن است و ایجاد مشقت و زحمت نمی کند و آب هم برای آن ضرر ندارد، باید باز کند و وضو بگیرد، چه زخم و مانند آن در صورت و دست ها باشد و چه جلوی سر و روی پاها.

مسأله 317_ اگر زخم یا دُمَل یا شکستگی در صورت یا دست ها باشد و بشود روی آن را باز کرد، چنانچه ریختن آب روی آن ضرر دارد و کشـیدنِ دست تر ضـرر نـدارد، احتیاط واجب آن است که دست تر روی آن بکشد و بعد پارچه پاکی روی آن بگذارد و روی پارچه را هم دست تر بکشد.

1- چیزی که با آن زخم و شکسته را می بندند و دوایی که روی زخم و مانند آن میگذارند، جبیره نامیده می شود.

مسأله 318_ اگر نمی شود روی زخم را باز کرد، ولی زخم و چیزی که روی آن گذاشته پاک است و رسانیدن آب به زخم ممکن است و ضرر هم ندارد، باید آب را به روی زخم برساند؛ و اگر زخم یا چیزی که روی آن گذاشته نجس است، چنانچه آب کشیدن آن و رساندنِ آب به روی زخم ممکن باشد، باید آن را آب بکشد و موقع وضو آب را به زخم برساند؛ و در صورتی که آب برای زخم ضرر دارد، یا آن که رساندن آب به روی زخم ممکن نیست، یا زخم نجس است و نمی شود آن را آب کشید، باید اطراف زخم را بشوید؛ و اگر جبیره پاک است روی آن را مسح کند و اگر جبیره نجس است یا نمی شود روی آن را دست تر کشید _ مثلاً دوایی است که به دست می چسبد _ پارچه پاکی را به طوری که جزء جبیره حساب شود، روی آن بگذارد و دست تر روی آن بکشد؛ و اگر این هم ممکن نیست، احتیاط واجب آن است که وضو بگیرد و تیمّم هم بنماید.

مسأله 319_ اگر جبیره تمام صورت یا تمام یکی از دست ها یا تمام هر دو دست را گرفته باشد، باید وضوی جبیره ای بگیرد و بنابراحتیاط واجب تیمّم هم بنماید.

مسأله 320_ اگر جبیره تمام اعضای وضو را گرفته باشد، تیمم کفایت می کند.

مسأله 321_ کسی که در کف دست و انگشت ها جبیره دارد و در موقع وضو دست تر روی آن کشیده است، باید سر و پا را با همان رطوبت مسح کند؛ و اگر رطوبت آن برای مسح کافی نیست، می تواند از جاهای دیگر وضو رطوبت بگیرد.

مسأله 322_ اگر جبیره تمام پهنای روی پا را گرفته، ولی مقداری از طرف انگشتان و مقداری از طرف بالای پا باز است، باید جاهایی که باز است روی پا را و جایی که جبیره است روی جبیره را مسح کند.

مسأله 323_ اگر در صورت یا دست ها چند جبیره باشد، باید بین آن ها را بشوید و اگر جبیره ها در سر یا روی پاها باشد، باید بین آن ها را مسح کند و در جاهایی که جبیره است باید به دستور جبیره عمل نماید.

مسأله 324_ اگر جبیره بیشتر از معمول اطراف زخم را گرفته و برداشتن آن ممکن نیست، باید به دستور جبیره عمل کند و بنابر احتیاط واجب تیمّم هم بنماید؛ و اگر برداشتن جبیره ممکن است باید جبیره را بردارد، پس اگر زخم در صورت و دست هاست اطراف آن را بشوید و اگر در سر یا روی پاهاست، اطراف آن را مسح کند و برای جای زخم به دستور جبیره عمل نماید.

مسأله 325_ اگر در جای وضو زخم و جراحت و شکستگی نیست، ولی به جهت دیگری آب برای آن ضرر دارد، باید تیمّم کند و احتیاط مستحب آن است که وضوی جبیره ای هم بگیرد.

مسأله 326_ اگر جایی از اعضای وضو را رگ زده است و نمی تواند آن را آب بکشد، یا آب برای آن ضرر دارد، باید به دستور جبیره عمل کند.

مسأله 327_ اگر در جای وضو یا غسل چیزی چسبیده است که برداشتن آن ممکن نیست، یا به قدری مشقّت دارد که نمی شود تحمّل کرد، باید به دستور جبیره عمل کند و بنابراحتیاط واجب تیمّم هم بنماید.

مسأله 328_ غسل جبیره ای مثل وضوی جبیره ای است، ولی بنابر احتیاط واجب آن را ترتیبی به جا آورند.

مسأله 329_ کسی که وظیفه او تیمّم است، اگر در بعضی از جاهای تیمّم او زخم یا دُمَل یا شکستگی باشد، باید به دستور وضوی جبیره ای، تیمّم جبیره ای نماید.

مسأله 330_ کسی که باید با وضو یا غسل جبیره ای نماز بخواند، چنانچه بداند تا آخر وقت عذر او برطرف نمی شود، می تواند در اوّل وقت نماز بخواند، ولی اگر امید دارد که تا آخر وقت عذر او برطرف شود، احتیاط واجب آن است که صبر کند و اگر عذر او برطرف نشد، در آخر وقت نماز را با وضو یا غسل جبیره ای به جا آورد.

مسأله 331_ کسی که نمی داند وظیفه اش تیمّم است یا وضوی جبیره ای، بنابر احتیاط واجب باید هر دو را به جا آورد.

مسأله 332_ نمازهایی را که انسان با وضوی جبیره ای خوانده صحیح است، ولی بعد از آن که عذرش برطرف شد، برای نمازهای بعد باید وضو بگیرد.

غسل های واجب

اشاره

هفت غسل واجب است:

اوّل، غسل جنابت؛ دوم، غسل حیض؛ سوم، غسل نفاس؛ چهارم، غسل استحاضه ؛ پنجم، غسل مس میت؛ ششم، غسل میت؛ هفتم، غسلی که به واسطه نذر و قسم و مانند این ها واجب می شود.

احکام جنابت

اشاره

مسأله 333_ به دو چیز انسان جنب می شود:

اوّل: جماع.

دوم: بیرون آمدن منی، چه در خواب باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت باشد یا بی شهوت، با اختیار باشد یا بی اختیار.

مسأله 334_ اگر رطوبتی از انسان خارج شود و نداند منی است یا بول یا غیر این ها، چنانچه با شهوت و جستن بیرون آمده و بعد از بیرون آمدنِ آن بدن سست شده، آن رطوبت حکم منی را دارد؛ و اگر هیچ یک از این سه نشانه یا بعضی از این ها را نداشته باشد، حکم منی را ندارد، ولی در مریض لازم نیست آن آب با جستن بیرون آمده باشد، بلکه اگر با شهوت بیرون آید و در موقع بیرون آمدن بدن سست شود، در حکم منی است.

مسأله 335_ اگر از مردی که مریض نیست آبی بیرون آید که یکی از سه نشانه ای را که در مسأله پیش گفته شد داشته باشد و نداند نشانه های دیگر را داشته یا نه، چنانچه پیش از بیرون آمدن آن آب، وضو داشته می تواند به همان وضو اکتفا کرده و با آن نماز بخواند؛ و اگر وضو نداشته برای داخل شدن در نماز وضو کافی است؛ و در هر دو صورت غسل لازم نیست.

مسأله 336_ مستحب است انسان بعد از بیرون آمدن منی بول کند؛ و اگر بول نکند و بعد از غسل رطوبتی از او بیرون آید که نداند منی است یا رطوبت دیگر، حکم منی را دارد.

مسأله 337_ اگر انسان جماع کند و به اندازه ختنه گاه یا بیشتر داخل شود، در زن باشد یا در مرد، در قُبُل باشد یا در دُبُر (1)، بالغ باشند یا نابالغ، اگرچه منی بیرون نیاید هر دو جنب می شوند.

مسأله 338_ اگر شک کند به مقدار ختنه گاه داخل شده یا نه، غسل بر او واجب نیست.

مسأله 339_ اگر _ نعوذ بالله _ حیوانی را وطی کند(2) و منی از او بیرون آید، غسل تنها کافی است و اگر منی بیرون نیاید، چنانچه پیش از وطی وضو داشته، باز هم غسل تنها کافی است و اگر وضو نداشته احتیاط واجب آن است که غسل کند و وضو هم بگیرد.

1- یعنی چه دخول از جلو صورت گیرد چه از پشت.

2- یعنی با او نزدیکی نماید.

مسأله 340_ اگر منی از جای خود حرکت کند و بیرون نیاید، یا انسان شک کند که منی از او بیرون آمده یا نه، غسل بر او واجب نیست.

مسأله 341_ کسی که نمی تواند غسل کند ولی تیمّم برایش ممکن است، بعد از داخل شدن وقت نماز هم می تواند با عیال خود نزدیکی کند.

مسأله 342_ اگر در لباس خود منی ببیند و بداند از خود اوست و برای آن غسل نکرده، باید غسل کند و نمازهایی را که یقین دارد بعد از بیرون آمدنِ منی خوانده قضا کند، ولی نمازهایی را که احتمال می دهد بعد از بیرون آمدن آن منی خوانده، لازم نیست قضا نماید.

چیزهایی که بر جنب حرام است

مسأله 343_ پنج چیز بر جُنب حرام است:

اوّل: رساندن جایی از بدن به خط قرآن، یا به اسم خدا، پیغمبران، امامان؟عهم؟ و حضرت صدیقه کبری؟عهم؟ به طوری که در وضو گفته شد.

دوم: رفتن به مسجد الحرام و مسجد پیغمبر؟صل؟، اگرچه از یک در داخل و از در دیگر خارج شود.

سوم: توقف در مساجد دیگر و حرم ائمه؟عهم؟ و احتیاط واجب آن است که حتی برای عبور هم داخل حرم ائمه؟عهم؟نشود.

چهارم: بنابر احتیاط واجب گذاشتن چیزی در مسجد، اگرچه خود او داخل مسجد نشود.

پنجم: خواندن آیات سجده که با خواندن آن ها باید سجده کند.

و این آیات عبارتست از:

1: آیه 15 ازسوره سی و دوم قرآن (سورهٔ سجده یا الم تنزیل). 2: آیه 37 از سوره چهل و یکم (سورهٔ فصلت یا حم سجده). 3: آیه 62 از سوره پنجاه و سوم (سورهٔ نجم یا والنّجم). 4: آیه 19 از سوره نود و ششم (سورهٔ علق یا اقرء).

چیزهایی که بر جنب مکروه است

مسأله 344_ نُه چیز بر جنب مکروه است:

اوّل و دوم: خوردن و آشامیدن، ولی اگر وضو بگیرد یا دست ها را بشوید مکروه نیست.

سوم: خواندنِ بیشتر از هفت آیه از سوره هایی که سجده واجب ندارد.

چهارم: رساندن جایی از بدن به جلد، حاشیه و بین خط های قرآن.

پنجم: همراه داشتن قرآن.

ششم: خوابیدن، ولی اگر وضو بگیرد یا به واسطه نداشتن آب، بدل از غسل تیمّم کند، مکروه نیست.

هفتم: خضاب کردن به حنا و مانند آن.

هشتم: مالیدن روغن به بدن.

نهم: جماع کردن بعد از آن که محتلم شده (1).

غسل جنابت

مسأله 345_ غسل جنابت به خودی خود مستحب است و برای خواندن نماز واجب و مانند آن، واجب می شود ولی برای نماز میت، سجده شکر و سجده های واجب قرآن، غسل جنابت لازم نیست.

مسأله 346_ لازم نیست در وقت غسل نیت کند، غسل واجب یا مستحب می کنم؛ اگر فقط به قصد قربت(2) غسل کند کافی است.

مسأله 347_ اگر یقین کند وقت نماز شده و نیت غسل واجب کند بعد معلوم شود که پیش از وقت غسل کرده، غسل او صحیح است.

مسأله 348_ غسل را چه واجب باشد و چه مستحب، به دو قسم می شود انجام داد:

ترتیبی و ارتماسی.

غسل ترتیبی

مسأله 349_ در غسل ترتیبی باید به نیت غسل، اول سر و گردن و بعد تمام بدن را بشوید؛ و بهتر است اول نیمه راست و بعد نیمه چپ بدن را بشوید.

مسأله 350_ اگر بعد از غسل بفهمد جایی از بدن را نشسته است و نداند کدام قسمت از بدن است، باید هر جایی از بدن را که احتمال می دهد نشسته است، دوباره بشوید و شستن مجدد سر و گردن لازم نیست.

1- یعنی در خواب منی از او بیرون آمده است.

2- یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم

مسأله 351_ اگر بعد از غسل بداند جایی از بدن را نشسته، همان جا را دوباره به نیت غسل بشوید کافی است؛ و بنابر احتیاط مستحب اگر بداند جایی را که نشسته، در طرف راست بدن قرار دارد بعد از شستن آن، دوباره طرف چپ را بشوید.

مسأله 352_ اگر در هنگام شست و شوی بدن در شستن مقداری از سر و گردن شک کند، لازم نیست به این شک اعتنا کند و غسل او صحیح است.

غسل ارتماسی

مسأله 353_ در غسل ارتماسی باید آب در یک آن تمام بدن را بگیرد، پس اگر به نیت غسل ارتماسی در آب فرو رود، چنانچه پای او روی زمین باشد، باید از زمین بلند کند.

مسأله 354_ در غسل ارتماسی بهتر است موقعی نیت کند که مقداری از بدن بیرون آب باشد، ولی اگر زمانی که تمام بدن داخل آب است نیت کند و همان لحظه بدن را حرکت دهد، غسل او صحیح است.

مسأله 355_ اگر بعد از غسل ارتماسی بفهمد به جایی از بدن آب نرسیده، اگر بداند یا احتمال دهد محلی که آب نرسیده کجاست، دوباره همان جا را بشوید؛ و اگر نمی داند یا احتمال نمی دهد آب به چه موضعی نرسیده، باید دوباره غسل کند.

مسأله 356_ اگر برای غسل ترتیبی وقت ندارد ولی برای ارتماسی وقت دارد، باید غسل ارتماسی کند.

مسأله 357_ کسی که روزه واجب گرفته یا برای حج یا عمره احرام بسته، نمی تواند غسل ارتماسی کند، ولی اگر از روی فراموشی غسل ارتماسی کند صحیح است.

احکام غسل کردن

مسأله 358_ در غسل _ چه ترتیبی و چه ارتماسی _ پاک بودن بدن قبل از غسل لازم نیست، اگرچه احتیاط است که پاک باشد؛ و اگر بدن با شست و شوی غسلی _ چه ترتیبی و چه ارتماسی _ از نجاست پاک شود، کفایت می کند.

مسأله 359_ اگر در غسل به اندازه سر مویی از بدن نشسته بماند، غسل باطل است، ولی شستن جاهایی از بدن که دیده نمی شود _ مثل توی گوش و بینی _ واجب نیست.

مسأله 360_ جایی را که شک دارد از ظاهر بدن است یا از باطنِ آن، بنابر احتیاط واجب باید بشوید.

مسأله 361_ اگر سوراخ جای گوشواره و مانند آن به قدری گشاد باشد که داخل آن دیده شود، باید آن را شست و اگر دیده نشود، شستن داخل آن لازم نیست.

مسأله 362_ چیزی را که مانع رسیدن آب به بدن است، باید برطرف کند و اگر پیش از آن که یقین کند مانع بر طرف شده غسل نماید، غسل او باطل است.

مسأله 363_ اگر موقع غسل شک کند چیزی که مانع از رسیدن آب باشد در بدن او هست یا نه، باید وارسی کند تا مطمئن شود که مانعی نیست.

مسأله 364_ در غسل باید موهای کوتاهی را که جزءِ بدن حساب می شود، بشوید و شستن موهای بلند واجب نیست، بلکه اگر آب را طوری به پوست برساند که آن ها تر نشود، غسل صحیح است؛ ولی اگر رساندن آب به پوست بدون شستن آن ها ممکن نباشد، باید آن ها را بشوید که آب به بدن برسد.

مسأله 365_ تمام شرط هایی که برای صحیح بودن وضو گفته شد (مثل پاک بودن آب و غصبی نبودن آن) در صحیح بودن غسل هم شرط است؛ ولی در غسل لازم نیست بدن را از بالا به پایین بشوید؛ و نیز در غسل ترتیبی لازم نیست بعد از شستنِ هر قسمت فوراً قسمت دیگر را بشوید، بلکه اگر بعد از شستن سر و گردن مقداری صبر کند و بعد طرف راست را بشوید و بعد از مدتی طرف چپ را بشوید اشکال ندارد؛ ولی کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند، اگر به اندازه ای که غسل کند و نماز بخواند، بول و غائط از او بیرون نمی آید، باید هر قسمت را فوراً بعد از قسمت دیگر غسل دهد و بعد از غسل هم فوراً نماز بخواند؛ و همچنین است حکم زن مستحاضه که بعداً گفته می شود.

مسأله 366_ کسی که قصد دارد پول حمامی را ندهد یا بدون این که بداند حمامی راضی است، بخواهد نسیه بگذارد، اگرچه بعد حمامی را راضی کند، غسل او باطل است.

مسأله 367_ اگر حمامی راضی باشد که پول حمام نسیه بماند، ولی کسی که غسل می کند قصدش این باشد که طلب او را ندهد یا از مال حرام بدهد، غسل او صحیح است، ولی اگر پول را ندهد، به حمامی بدهکار است و باید پول او را بدهد.

مسأله 368_ اگر بخواهد پول حرام یا پولی که خمس آن را نداده به حمامی بدهد، غسل او بنابر اظهر صحیح است، ولی مرتکب حرام شده و ذمهٔ او به مستحقین خمس مشغول می شود.

مسأله 369_ اگر مخرج غائط را در آب خزینه تطهیر کند و پیش از غسل شک کند که چون در خزینه تطهیر کرده حمامی به غسل کردن او راضی است یا نه، غسل او باطل است مگر این که پیش از غسل حمامی را راضی کند.

مسأله 370_ اگر شک کند که غسل کرده یا نه، باید غسل کند ولی اگر بعد از غسل شک کند که غسل او درست بوده یا نه، لازم نیست دوباره غسل نماید.

مسأله 371_ اگر در بین غسل حدث اصغر از او سر زند _ مثلاً بول کند _ غسل او صحیح است، ولی برای داخل شدن در نماز باید وضو بگیرد.

مسأله 372_ اگر به خیال این که به اندازه غسل و نماز وقت دارد برای نماز غسل کند، چنانچه بعد از غسل به اندازه خواندن یک رکعت یا بیشتر وقت داشته باشد، غسل او صحیح است؛ و اگر کمتر از یک رکعت وقت داشته باشد، بنابر احتیاط دوباره غسل کند، ولی اگر غسل را به قصد قربت انجام داده باشد _ نه برای خصوص خواندن نماز _ غسل او صحیح است.

مسأله 373_ کسی که جنب شده اگر شک کند غسل کرده یا نه، نمازهایی را که خوانده صحیح است، ولی برای نمازهای بعد باید غسل کند.

مسأله 374_ کسی که چند غسل بر او واجب است، می تواند به نیت همه آن ها یک غسل به جا آورد؛ و اگر به نیت یکی از آن ها غسل را به جا آورد، از بقیه کفایت می کند.

مسأله 375_ اگر بر جایی از بدن آیه قرآن و یا اسماء مقدسه به صورت خالکوبی و یا غیر آن نوشته شده باشد، اگر به سختی و مشقت نمی افتد باید آن را از بین ببرد؛ و در غیر این صورت در وقت غسل سعی کند جای دیگری از بدن _ مانند دست _ با آن، تماس نگیرد و آب را به صورتی در آن محل بریزد که کشیدن دست بر روی آیات و اسماء مقدسه لازم نیاید؛ و تفاوت نمی کند غسل را به صورت ترتیبی و یا ارتماسی انجام دهد، گرچه اگر می تواند بهتر است غسل ارتماسی انجام دهد؛ و بنابر احتیاط در صورت حدوث جنابت، در انجام غسل تا حد مقدور تسریع نماید.

مسأله 376_ کسی که غسل جنابت کرده، نباید برای نماز وضو بگیرد؛ و نیز با همه غسل ها _ چه واجب و چه مستحب _ می تواند نماز بخواند و نیاز به وضو ندارد، تنها با غسل مستحاضهٔ متوسطه نمی توان نماز خواند و باید وضو بگیرد.

استحاضه

اشاره

مسأله 377_ یکی از خون هایی که از زن خارج می شود خون استحاضه است؛ و زن را در موقع دیدنِ خون استحاضه ، مستحاضه می گویند.

مسأله 378_ خون استحاضه در بیشتر اوقات زرد رنگ و سرد است و بدون فشار و سوزش بیرون می آید و غلیظ هم نیست، ولی ممکن است گاهی سیاه یا سرخ و گرم و غلیظ باشد و با فشار و سوزش بیرون آید.

مسأله 379_ استحاضه سه قسم است: قلیله، متوسطه و کثیره.

1. استحاضهٔ قلیله آن است که خون فقط روی پنبه ای را که زن داخل فرج می نماید آلوده کند و در آن فرو نرود.

2. استحاضهٔ متوسطه آن است که خون در پنبه فرو رود، اگرچه در یک گوشه آن باشد، ولی از پنبه به دستمالی که معمولاً زن ها برای جلوگیری از خون می بندند نرسد.

3. استحاضهٔ کثیره آن است که خون پنبه را بگیرد و به دستمال برسد.

احکام استحاضه

مسأله 380_ در استحاضهٔ قلیله، باید زن برای هر نماز یک وضو بگیرد و پنبه را عوض کند و ظاهر فرج را اگر خون به آن رسیده آب بکشد.

مسأله 381_ زن مستحاضه اگر بعد از نماز خود را وارسی کند و خون نبیند _ اگرچه بداند دوباره خون می آید _ با وضویی که دارد می تواند نماز بخواند.

مسأله 382_ در استحاضهٔ متوسطه، باید زن برای نماز صبح غسل کند و تا صبح دیگر برای نمازهای خود کارهای استحاضهٔ قلیله را _ که در مسأله پیش گفته شد _ انجام دهد؛ و اگر عمداً یا از روی فراموشی برای نماز صبح غسل نکند، باید برای نماز ظهر و عصر غسل کند و اگر برای نماز ظهر و عصر غسل نکند، باید پیش از نماز مغرب و عشا غسل نماید، چه آن که خون بیاید یا قطع شده باشد.

مسأله 383_ در استحاضهٔ کثیره علاوه بر کارهای استحاضهٔ متوسطه _ که در مسأله پیش گفته شد _ باید برای هر نماز دستمال را عوض کند، یا آب بکشد و یک غسل برای نماز ظهر و عصر و یکی برای نماز مغرب و عشا به جا آورد؛ و بین نماز ظهر و عصر فاصله نیندازد و اگر فاصله بیندازد، باید برای نماز عصر دوباره غسل کند؛ و نیز اگر بین نماز مغرب و عشا فاصله بیندازد، باید برای نماز عشا دوباره غسل نماید.

مسأله 384_ اگر خون استحاضه پیش از وقت نماز بیاید و در وقت نماز قطع شود، چنانچه زن برای آن خون وضو و غسل به جا نیاورده باشد، باید در موقع نماز وضو و غسل را به جا آورد.

مسأله 385_ مستحاضهٔ متوسطه و کثیره که باید وضو بگیرد و غسل کند هرکدام را اوّل به جا آورد صحیح است، ولی بهتر آن است که اوّل وضو بگیرد.

مسأله 386_ اگر استحاضهٔ قلیله زن بعد از نماز صبح متوسطه شود، باید برای نماز ظهر و عصر غسل کند؛ و اگر بعد از نماز ظهر و عصر متوسطه شود، باید برای نماز مغرب و عشا غسل نماید.

مسأله 387_ اگر استحاضهٔ قلیله یا متوسطه زن بعد از نماز صبح کثیره شود، باید برای نماز ظهر و عصر یک غسل و برای نماز مغرب و عشا غسل دیگری به جا آورد؛ و اگر بعد از نماز ظهر و عصر کثیره شود، باید برای نماز مغرب و عشا غسل نماید.

مسأله 388_ مستحاضهٔ کثیره یا متوسطه اگر پیش از داخل شدن وقت نماز برای نماز غسل کند، غسل او باطل است، ولی اگر نزدیک اذان صبح برای نماز شب غسل کند و نماز شب را بخواند و همین که وقت داخل شد فوراً نماز صبح را بخواند، اشکال ندارد.

مسأله 389_ زن مستحاضه برای هر نمازی _ چه واجب باشد و چه مستحب _ باید وضو بگیرد، و نیز اگر بخواهد نمازی را که خوانده احتیاطاً دوباره بخواند، یا بخواهد نمازی را که تنها خوانده است دوباره با جماعت بخواند، باید تمام کارهایی را که برای استحاضه گفته شد انجام دهد؛ ولی برای خواندن نماز احتیاط و سجده فراموش شده و تشهّد فراموش شده و سجده سهو، اگر آن ها را بعد از نماز فوراً به جا آورد، لازم نیست کارهای استحاضه را انجام دهد.

مسأله 390_ زن مستحاضه بعد از آن که خونش قطع شد، فقط برای نماز اوّلی که می خواند باید کارهای استحاضه را انجام دهد و برای نمازهای بعد لازم نیست.

مسأله 391_ اگر زن نداند استحاضهٔ او چه قسم است، موقعی که می خواهد نماز بخواند، باید مقداری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند و بیرون آورد و بعد از آن که فهمید، استحاضهٔ او کدام یک از آن سه قسم است، کارهایی را که برای آن قسم دستور داده شده انجام دهد؛ ولی اگر بداند تا وقتی که می خواهد نماز بخواند استحاضهٔ او تغییر نمی کند، پیش از داخل شدن وقت هم می تواند خود را وارسی نماید.

مسأله 392_ زن مستحاضه اگر پیش از آن که خود را وارسی کند مشغول نماز شود، چنانچه قصد قربت داشته و به وظیفه خود عمل کرده _ مثلاً استحاضهٔ اش قلیله بوده و به وظیفه استحاضهٔ قلیله عمل نموده _ نماز او صحیح است؛ و اگر قصد قربت نداشته یا عمل او مطابق وظیفه اش نبوده _ مثل آن که استحاضهٔ او متوسطه بوده و به وظیفه قلیله رفتار کرده _ نماز او باطل است.

مسأله 393_ زن مستحاضه اگر نتواند خود را وارسی نماید، باید به آنچه مسلّماً وظیفه اوست عمل کند؛ مثلاً اگر نمی داند استحاضهٔ او قلیله است یا متوسطه، باید کارهای استحاضهٔ قلیله را انجام دهد و اگر نمی داند متوسطه است یا کثیره، باید کارهای استحاضهٔ متوسطه را انجام دهد، ولی اگر بداند سابقاً کدام یک از آن سه قسم بوده، باید به وظیفه همان قسم رفتار نماید؛ مثلاً اگر بداند قبلاً استحاضه اش قلیله بوده، باید کارهای استحاضهٔ قلیله را انجام دهد.

مسأله 394_ اگر خون استحاضه در باطن باشد و بیرون نیاید، وضو و غسل باطل نمی شود و اگر بیرون بیاید _ هر چند کم باشد _ وضو و غسل را باطل می کند.

مسأله 395_ زن مستحاضه اگر بداند از وقتی که مشغول وضو یا غسل شده خونی از او بیرون نیامده، می تواند خواندن نماز را تأخیر بیندازد.

مسأله 396_ اگر مستحاضه بداند که پیش از گذشتن وقتِ نماز به کلی پاک می شود یا به اندازه خواندن نماز خون بند می آید، باید صبر کند و نماز را در وقتی که پاک است بخواند.

مسأله 397_ اگر بعد از وضو و غسل خون در ظاهر قطع شود و مستحاضه بداند اگر نماز را تأخیر بیندازد به مقداری که وضو و غسل و نماز را به جا آورد به کلی پاک می شود، باید نماز را تأخیر بیندازد و موقعی که به کلی پاک شد دوباره وضو و غسل را به جا آورد و نماز را بخواند؛ و اگر وقت نماز تنگ شد، لازم نیست وضو و غسل را دوباره به جا آورد، بلکه با وضو و غسلی که دارد می تواند نماز بخواند.

مسأله 398_ مستحاضهٔ کثیره و متوسطه وقتی به کلی از خون پاک شد باید غسل کند، ولی اگر بداند از وقتی که برای نمازِ پیش مشغول غسل شده دیگر خون نیامده، لازم نیست دوباره غسل نماید.

مسأله 399_ مستحاضهٔ قلیله بعد از وضو، و مستحاضهٔ کثیره و متوسطه بعد از غسل و وضو، باید فوراً مشغول نماز شود، ولی گفتن اذان و اقامه و خواندن دعاهای قبل از نماز اشکال ندارد و در نماز هم می تواند کارهای مستحب _ مثل قنوت و غیر آن _ را به جا آورد.

مسأله 400_ زن مستحاضه اگر بین غسل و نماز فاصله بیندازد، باید دوباره غسل کند و بلافاصله مشغول نماز شود.

مسأله 401_ اگر خون استحاضهٔ زن جریان دارد و قطع نمی شود، چنانچه برای او ضرر ندارد و موجب مشقت نباشد، باید پیش از غسل و بعد از آن به وسیله پنبه از بیرون آمدن خون جلوگیری کند، ولی اگر همیشه جریان ندارد، فقط باید بعد از وضو و غسل از بیرون آمدن خون جلوگیری نماید؛ و چنانچه کوتاهی کند و خون بیرون آید، بنابر احتیاط واجب دوباره غسل کند و اگر نماز هم خوانده باید دوباره بخواند.

مسأله 402_ اگر در موقع غسل خون قطع نشود غسل صحیح است، ولی اگر در بین غسل، استحاضهٔ متوسطه کثیره شود، احتیاط واجب آن است که غسل را از سر بگیرد.

مسأله 403_ بنابر احتیاط زن مستحاضه در تمام روزی که روزه است، به مقداری که می تواند و موجب ضرر و مشقت نباشد از بیرون آمدن خون جلوگیری کند.

مسأله 404_ بنابر احتیاط روزه زن مستحاضهٔ کثیره در صورتی صحیح است که غسل نماز مغرب و عشای شبی که می خواهد فردای آن، روزه بگیرد به جا آورد؛ و نیز در روز غسل هایی را که برای نماز صبح و ظهر و عصر واجب است انجام دهد. و در مستحاضهٔ متوسطه نیز غسل، بنابراحتیاط شرط صحیح بودن روزه است.

مسأله 405_ اگر بعد از نماز عصر مستحاضه شود و تا غروب غسل نکند، روزه او صحیح است.

مسأله 406_ اگر استحاضهٔ قلیله زن پیش از نماز متوسطه یا کثیره شود، باید کارهای متوسطه یا کثیره را که گفته شد انجام دهد؛ و اگر استحاضهٔ متوسطه کثیره شود، باید کارهای استحاضهٔ کثیره را انجام دهد و چنانچه برای استحاضهٔ متوسطه غسل کرده باشد، فایده ندارد و باید دوباره برای استحاضهٔ کثیره غسل کند.

مسأله 407_ اگر در بین نمـاز اسـتحاضهٔ متوسـطه زن کثیره شود، بایـد نمـاز را بشـکند و برای اسـتحاضهٔ کثیره غسل کنـد و وضو بگیرد و کارهای دیگر آن را انجام دهد و همان نماز را بخواند و اگر برای هیچ کدام از غسل و وضو وقت ندارد، باید دو تیمّم کند: یکی بدل از غسل و دیگری بـدل از وضو؛ و اگر برای یکی از آن ها وقت نـدارد، بایـد عوض آن تیمّم کند و دیگری را به جا آورد، ولی اگر برای تیمّم هم وقت ندارد، نمی تواند نماز را بشکند و باید نماز را تمام کند و بنابر احتیاط واجب قضا نماید؛ و همچنین است اگر در بین نماز استحاضهٔ قلیله او متوسطه یا کثیره شود.

مسأله 408_ اگر در بین نماز خون بنـد بیایـد و مسـتحاضه نداند که در باطن هم قطع شده یا نه، چنانچه بعد از نماز بفهمد قطع شده بوده، باید وضو و غسل و نماز را دوباره به جا آورد.

مسأله 409_ اگر اسـتحاضهٔ کثیره متوسـطه شود، باید برای نماز اوّل عمل کثیره و برای نمازهای بعد عمل متوسـطه را به جا آورد؛ مثلاً اگر پیش از نماز ظهر اسـتحاضهٔ کثیره متوسـطه شود، باید برای نماز ظهر غسل کند و برای نماز عصر و مغرب و عشا فقط وضو بگیرد؛ ولی اگر برای نماز ظهر غسل نکند و فقط به مقدار نماز عصـر وقت داشـته باشد، باید برای نماز عصـر غسل نماید و اگر برای نماز عصـر هم غسـل نکند، باید برای نماز مغرب غسل کند و اگر برای آن هم غسل نکند و فقط به مقدار نماز عشا وقت داشته باشد، باید برای عشا غسل نماید.

مسأله 410_ اگر پیش از هر نماز خون مستحاضهٔ کثیره قطع شود و دوباره بیاید، برای هر نماز باید یک غسل به جا آورد.

مسأله 411_ اگر اسـتحاضهٔ کـثیره قلیله شود، بایـد برای نمـاز اوّل عمـل کثیره و برای نمازهـای بعـد عمـل قلیله را انجـام دهـد؛ و نیز اگر استحاضهٔ متوسطه قلیله شود، باید برای نماز اوّل عمل متوسطه و برای نمازهای بعد عمل قلیله را به جا آورد.

مسأله 412_ زن مسـتحاضه باید همه کارهایی که بر او واجب شده، انجام دهد تا نمازش صحیح باشد، خصوصاً در مستحاضهٔ کثیره بنابر احتیاط عوض کردن پنبه ترک نشود.

مسأله 413_ مستحاضهٔ قلیله اگر بخواهد غیر از نماز کاری انجام دهد که شرط آن، داشتن وضو است _ مثلاً بخواهد جایی از بدن خود را به خط قرآن برساند _ باید وضو بگیرد؛ و وضویی که برای نماز گرفته بنابر احتیاط واجب کافی نیست.

مسأله 414_ اگر زن مستحاضه غسل های واجب خود را به جا آورد، رفتن به مسجد، توقف در آن، خواندن آیه سجده و نزدیکی شوهر با او جایز است، گرچه کارهای دیگری که برای نماز واجب است _ مثل عوض کردن پنبه و دستمال _ را انجام نداده باشد؛ و بنابر احتیاط واجب مستحاضهٔ کثیره برای انجام این امور در غیر وقت نماز _ یعنی زمانی که با انجام غسل قبلی او فاصله دارد _ بار دیگر غسل کند؛ و این احتیاط در مستحاضهٔ غیر کثیره مستحب است.

مسأله 415_ نماز آیات بر مستحاضه واجب است و باید برای نماز آیات هم کارهایی را که برای نماز یومیه گفته شد انجام دهد.

مسأله 416_ هرگاه در وقت نماز یومیه، نماز آیات بر مستحاضه واجب شود؛ اگرچه بخواهد هر دو را پشتِ سر هم به جا آورد، باید برای نماز آیات هم تمام کارهایی را که برای نماز یومّیه او واجب است، انجام دهد و نمی تواند هر دو را با یک غسل و وضو بخواند.

مسأله 417_ اگر زن مستحاضه بخواهد نماز قضا بخواند، باید برای هر نماز کارهایی را که برای نماز ادا بر او واجب است به جا آورد.

مسأله 418_ اگر زن بداند خونی که از او خارج می شود خون زخم نیست و شرعاً حکم حیض و نفاس را ندارد، باید به دستور استحاضه عمل کند، بلکه اگر شک داشته باشد که خونِ استحاضه است یا خون های دیگر، چنانچه نشانه آن ها را نداشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید کارهای استحاضه را انجام دهد.

حیض

اشاره

حیض (1)

مسأله 419_ خون حیض در بیشتر اوقات غلیظ، گرم و رنگ آن سیاه یا سرخ است و با فشار و کمی سوزش بیرون می آید.

مسأله 420_ یائسه شدن زن زمانی ثابت می شود که طبیب متخصص نظر دهد که ترشح تخمدان زن بیش از مدت شش ماه متوقف شده است، و چون این موضوع در تخصص افراد کاردان است بیان آن ها برای اثبات کفایت می کند البته یائسه شدن زن بحسب مناطق و نژاد و تغذیه تفاوت می کند.

1- حیض خونی است که غالباً در هر ماه چند روزی از رحم زنها خارج می شود و زن را در موقع دیدن خون حیض، حائض می گویند.

مسأله 421_ خونی که دختر پیش از تمام شدن نُه سال و زن بعد از یائسه شدن می بیند، حیض نیست.

مسأله 422_ زن حامله و زنی که بچه شیر می دهد، ممکن است حیض ببیند.

مسأله 423_ دختری که نمی داند نه سالش تمام شده یا نه، اگر خونی ببیند که نشانه های حیض را نداشته باشد، حیض نیست؛ و اگر نشانه های حیض را داشته باشد و اطمینان پیدا کند آن خون حیض است، احکام حیض بر آن جاری می شود.

مسأله 424_ زنی که شک دارد یائسه شده یا نه، اگر خونی ببیند و نداند حیض است یا نه، باید بنا بگذارد که یائسه نشده است.

مسأله 425_ مدت حیض کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نمی شود و اگر مختصری هم از سه روز کمتر باشد، حیض نیست.

مسأله 426_ باید سه روز اوّلِ حیض پشت سر هم باشد، پس اگر مثلاً دو روز خون ببیند و یک روز پاک شود و دوباره یک روز خون ببیند حیض نیست.

مسأله 427_ لازم نیست در تمام سه روز خون بیرون بیاید، بلکه اگر در فرج یا رَحِم خون باشد، کافی است و چنانچه در بین سه روز مختصری پاک شود و مدت پاک شدن به قدری کم باشد که بگویند در تمام سه روز در فرج یا رحم خون بوده، باز هم حیض است.

مسأله 428_ لازم نیست شب اوّل و شب چهارم را خون ببیند، ولی باید در شب دوم و سوم خون قطع نشود، پس اگر از اذان صبح روزِ اوّل تا غروبِ روز سوم پشتِ سر هم خون بیاید، یا در وسط های روز اوّل شروع شود و در همان موقع از روز چهارم قطع شود و در شب دوم و سوم هم هیچ خون قطع نشود، حیض است.

مسأله 429_ اگر سه روز پشت سر هم خون ببیند و پاک شود، چنانچه دوباره خون ببیند و روزهایی که خون دیده و در وسط پاک بوده، روی هم از ده روز بیشتر نشود، روزهایی هم که در وسط پاک بوده حیض است.

مسأله 430_ اگر خونی ببیند که از سه روز بیشتر و از ده روز کمتر باشد و نداند خون دُمَل و زخم است یا خون حیض، باید آن را حیض قرار دهد.

مسأله 431_ اگر خونی ببینـد که ندانـد خون زخم است یا حیض، بنابر احتیاط واجب باید عبادت های خود را به جا آورد و کارهایی را که بر حائض حرام است ترک کند.

مسأله 432_ اگر خونی ببیند و شک کند که خون حیض است یا نفاس، چنانچه شرایط حیض را داشته باشد، باید حیض قرار دهد.

مسأله 433_ اگر خونی ببینـد که ندانـد خون حیض است یا بکارت، بایـد خود را وارسـی کند؛ یعنی مقداری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند بعد بیرون آورد، پس اگر اطراف آن آلوده باشد، خون بکارت است و اگر به همه آن رسیده، حیض می باشد.

مسأله 434_ اگر کمتر از سه روز خون ببینـد و پاک شود و بعـد سه روز خون ببینـد، خون دوم حیض است و خون اوّل اگرچه در روزهای عادتش باشد، حیض نیست.

احکام حائض

مسأله 435_ چند چیز بر حائض حرام است:

اوّل: عبادت هایی که _ ماننـد نماز _ بایـد با وضو یا غسل یا تیمّم به جا آورده شود، ولی به جا آوردن عبادت هایی که وضو و غسل و تیمّم برای آن ها لازم نیست _ مانند نماز میت _ مانعی ندارد.

دوم: تمام چیزهایی که بر جنب حرام است و در احکام جنابت گفته شد.

سـوم: جمـاع کردن در فرج که هم برای مرد حرام است و هم برای زن، اگرچه به مقـدار ختنه گـاه داخـل شود و منی هم بیرون نیایـد، بلکه احتیاط واجب آن است که مقدار کمتر از ختنه گاه را هم داخل نکند و در دُبُر زن حائض هم وطی ننماید.

مسأله 436_ جماع کردن در روزهایی هم که حیض زن قطعی نیست، ولی شـرعاً بایـد برای خود حیض قرار دهد حرام است، پس زنی که بیشتر از ده روز خون می بیند و باید به دستوری که بعداً گفته می شود روزهای عادت خویشان خود را حیض قرار دهد، شوهرش نمی تواند در آن روزها با او نزدیکی نماید.

مسأله 437_ اگر با زن حائض نزدیکی کند، مرتکب گناه شده و باید استغفار کند؛ و همچنین مستحب است کفاره بدهد به این صورت که روزهای حیض زن را به سه قسمت _ به صورت

تقریبی _ تقسیم کند؛ اگر در قسمت اول با زن نزدیکی کند، یک مثقال شرعی(1) طلای سکه دار برابر با 483/3 گرم و اگر در قسمت دوم با زن نزدیکی کند، نیم مثقال شرعی طلای سکه دار برابر با 442/1 گرم و اگر در قسمت سوم با زن نزدیکی کند، ربع مثقال برابر با 870 میلی گرم _ سوت _ بپردازد. و مصرف آن، مصرف سایر کفارات است؛ و استحباب این کفاره در نزدیکی متعارف _ وطی در قبل _ است (2).

مسأله 438_ احتیاط واجب آن است که هیجده نخود طلای کفاره را، سکه دار بدهد و اگر ممکن نباشد قیمت آن را هم می توان داد.

مسأله 439_ اگر قیمت طلا در وقتی که جماع کرده با وقتی که می خواهد به فقیر بدهد فرق کرده باشد، باید قیمت وقتی را که می خواهد به فقیر بدهد حساب کند.

مسأله 440_ اگر شخصی در قسمت اوّل و نیز در قسمت دوم و در قسمت سوم حیض با زنِ خود جماع کند، مستحب است هر سه کفاره را که روی هم سی و یک نخود و نیم می شود بدهد.

مسأله 441_ اگر انسان بعد از آن که در حال حیض جماع کرده و کفاره آن را داده دوباره جماع کند، مستحب است دو مرتبه کفاره بدهد.

مسأله 442_ اگر با زن حائض چند مرتبه جماع کند و در بین آنها کفاره ندهد، مستحب است برای هر جماع یک کفاره بدهد.

مسأله 443_ اگر مرد در حال جماع بفهمد زن حائض شده، باید فوراً از او جدا شود و اگر جدا نشود مرتکب گناه شده و مستحب است کفاره هم بدهد.

مسأله 444_ اگر مرد با زن حائض زنا کند یا با زن حائض نامحرمی به گمان این که عیال خود اوست جماع نماید، مستحب است کفاره بدهد.

مسأله 445_ طلاق دادن زن در حال حیض، به طوری که در کتاب طلاق گفته می شود، باطل است.

مسأله 446_ اگر زن بگوید: حائضم یا از حیض پاک شده ام، باید حرف او را قبول کرد.

1- مثقال شرعی برابر با هجده نخود است.

2- یعنی اگر از جلو نزدیکی انجام شود مستحب است چنین کفاره ای بدهد.

مسأله 447_ اگر زن در بین نماز حائض شود، نماز او باطل است.

مسأله 448_ اگر زن در بین نماز شک کنـد که حائض شده یا نه، نماز او صـحیح است، ولی اگر بعد از نماز بفهمد که در بین نماز حائض شده، نمازی که خوانده باطل است.

مسأله 449_ بعـد از آن که زن از خون حیض پاک شد، واجب است برای نماز و عبادت های دیگری که باید با وضو یا غسل یا تیمّم به جا آورده شود، غسل کند و دستور آن مثل غسل جنابت است؛ و مستحب است پیش از غسل یا بعد از آن، وضو هم بگیرد.

مسأله 450_ بعد از آن که زن از خون حیض پاک شد، اگرچه غسل نکرده باشد طلاق او صحیح است و شوهرش هم می تواند با او جماع کند، ولی احتیاط مسـتحب آن است که پیش از غسل از جماع با او خودداری نماید؛ امّا کارهای دیگری که در وقت حیض بر او حرام بوده _ مانند توقف در مسجد و مس خط قرآن _ تا غسل نکند بر او حلال نمی شود.

مسأله 451_ اگر بعـد از پاک شـدن از حیض آب کافی برای غسل در اختیار نـدارد، بایـد تیمم بـدل از غسل نماید و می تواند با آن، نماز بخواند و در تمام مدتی که آب در اختیار ندارد، کارهایی که شرط آن ها طهارت است انجام دهد.

مسأله 452_ نمازهای یومیه ای که زن در حال حیض نخوانده قضا ندارد؛ ولی روزه های واجب را باید قضا نماید.

مسأله 453_ هرگاه وقت نماز داخل شود و بداند اگر نماز را تأخیر بیندازد حائض می شود، باید فوراً نماز بخواند.

مسأله 454_ اگر زنِ حائض نماز را تأخیر بیندازد و از اوّل وقت به اندازه خواندنِ یک نماز بگذرد و حائض شود، قضای آن نماز بر او واجب است، ولی در تنـد خواندن و کُند خواندن و چیزهای دیگر، باید ملاحظه حال خود را بکند؛ مثلاً زنی که مسافر نیست اگر در اوّلِ ظهر نماز نخوانـد، قضای آن در صورتی واجب می شود که به مقـدار خواندن چهار رکعت نماز به دسـتوری که گفته شد از اوّل ظهر بگذرد و حائض شود؛ و برای کسی که مسافر است گذشتن وقت به مقدار خواندن دو رکعت کافی است.

مسأله 455_ اگر زن در آخر وقتِ نمـاز از خون پـاک شود و به انـدازه غسـل، وضو و مقـدّمات دیگرِ نماز، ماننـد تهیه کردن لباس، یا آب کشیدن آن و خواندن یک رکعت نماز یا بیشتر از یک رکعت وقت داشته باشد، باید نماز را بخواند و اگر نخواند، باید قضای آن را به جا آورد.

مسأله 456_ اگر زن حائض به انـدازه غسل و وضو وقت نـدارد، ولی می توانـد با تیمّم نماز را در وقت بخواند، آن نماز بر او واجب نیست، اما اگر گذشته از تنگی وقت تکلیفش تیمّم است _ مثل آن که آب برایش ضرر دارد _ باید تیمّم کند و آن نماز را بخواند.

مسأله 457_ اگر زن حائض شک کند که برای نماز وقت دارد یا نه، باید نمازش را بخواند.

مسأله 458_ اگر به خیال این که به انـدازه تهیه مقـدمات نماز و خواندنِ یک رکعت وقت ندارد، نماز نخواند و بعد بفهمد وقت داشـته، باید قضای آن نماز را به جا آورد.

مسأله 459_ مسـتحب است زن حائض در وقت نماز، خود را از خون پاک نماید و پنبه و دسـتمال را عوض کند و وضو بگیرد؛ و اگر نمی تواند وضو بگیرد، تیمّم نماید و در جای نماز رو به قبله بنشیند و مشغول ذکر و دعا و صلوات شود.

مسأله 460_ خوانـدن، همراه داشـتن قرآن و رسانـدن جایی از بـدن به ما بین خط های قرآن، و نیز خضاب کردن به حنا و ماننـد آن، برای حائض مکروه است.

اقسام زن های حائض

اشاره

مسأله 461_ زن های حائض بر شش قسمند:

اوّل: صاحب عادتِ وقتیه و عددیه: و آن زنی است که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حیض ببیند و شماره روزهای حیض او هم در هر دو ماه یک اندازه باشد، مثل آن که دو ماه پشت سر هم از اوّل ماه تا هفتم خون ببیند.

دوم: صاحب عادت وقتیه: و آن زنی است که دو ماه پشت سـر هم در وقت معین خون حیض ببینـد، ولی شـماره روزهای حیض او در هر دو ماه یک اندازه نباشد، مثلاً دو ماه پشت سر هم از روز اوّل ماه خون ببیند ولی ماه اوّل روز هفتم و ماه دوم روز هشتم از خون پاک شود.

سوم: صاحب عادت عددیه: و آن زنی است که شـماره روزهای حیض او در دو ماه پشت سر هم به یک اندازه باشد، ولی وقت دیدنِ آن دو خون یکی نباشد، مثل آن که ماه اوّل از پنجم تا دهم و ماه دوم از دوازدهم تا هفدهم خون ببیند.

چهارم: مضـطربه: و آن زنی است که چنـد ماه خون دیده، ولی عادت معینی پیدا نکرده یا عادتش به هم خورده و عادت تازه ای پیدا نکرده است.

پنجم: مبتدئه: و آن زنی است که دفعه اوّل خون دیدن اوست.

ششم: ناسیه: و آن زنی است که عادت خود را فراموش کرده است.

و هر کدام این ها احکامی دارند که در مسائل آینده گفته می شود.

1 _ صاحب عادت وقتیّه و عدديّه

مسأله 462_ زن هایی که عادت وقتیه و عددیه دارند سه دسته اند:

اوّل: زنی که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حیض ببیند و در وقت معین هم پاک شود، مثلاً دو ماه پشت سر هم از روز اوّل ماه خون ببیند و روز هفتم پاک شود که عادت حیض این زن از اوّل ماه تا هفتم است.

دوم: زنی که از خون پاک نمی شود ولی دو ماه پشت سر هم چند روز معین _ مثلاً از اوّل ماه تا هشتم ماه _ خونی که می بیند نشانه های حیض را دارد(1) و بقیّه خون های او نشانه های استحاضهٔ را دارد که عادت او از اوّل ماه تا هشتم می شود.

سوم: زنی که دو ماه پشت سر هم در وقت معیّن خون حیض ببیند و بعد از آن که سه روز یا بیشتر خون دید یک روز یا بیشتر پاک شود و دوباره خون ببیند؛ و تمام روزهایی که خون دیده با روزهایی که در وسط پاک بوده، از ده روز بیشتر نشود و در هر دو ماه همه روزهایی که خون دیده و در وسط پاک بوده، روی هم یک اندازه باشد که عادت او به اندازه تمام روزهایی است که خون دیده و در وسط پاک بوده است؛ و لازم نیست روزهایی که در وسط پاک بوده در هر دو ماه به یک اندازه باشد، مثلاً اگر در ماه اوّل از روز اوّلِ ماه تا سوم ماه خون ببیند و سه روز پاک شود و دوباره سه روز خون ببیند و در ماه دوم بعد از آن که سه روز خون دید، سه روز یا کمتر یا بیشتر پاک شود و دوباره خون ببیند و روی هم نُه روز بیشتر نشود، همه حیض است و عادت این زن نُه روز می شود.

مسأله 463_ زنی که عادت وقتیه و عددیه دارد، اگر در وقت عادت یا دو سه روز جلوتر یا دو سه روز عقب تر خون ببیند، به طوری که بگویند حیض را جلو یا عقب انداخته _ اگرچه آن خون نشانه های حیض را نداشته باشد _ باید به احکامی که برای زن حائض گفته شد عمل کند؛ و چنانچه بعد بفهمد حیض نبوده _ مثل این که پیش از سه روز پاک شود _ باید عبادت هایی را که به جا نیاورده، قضا نماید.

1- یعنی غلیظ سیاه و گرم است و با فشار و سوزش بیرون می آید.

مسأله 464_ زنی که عادت وقتیه و عـددّیه دارد، اگر چنـد روز پیش از عادت و همه روزهای عادت و چنـد روز بعد از عادت خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است؛ و اگر از ده روز بیشتر شود، فقـط خونی که در روزهـای عادت خود دیـده حیض است و خونی که پیش از آن و بعد از آن دیده اسـتحاضهٔ می باشد؛ و باید عبادت هایی را که در روزهای پیش از عادت و بعد از عادت به جا نیاورده قضا نمایـد. و اگر همه روزهای عادت را با چند روز پیش از عادت خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است؛ و اگر از ده روز بیشتر شود، فقـط روزهای عادت او حیض است و خونی که جلوتر از آن دیـده اسـتحاضهٔ می باشـد، و چنانچه در آن روزها عبادت نکرده باید قضا نماید. اگر همه روزهای عادت را با چند روز بعد از عادت خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است؛ و اگر بیشتر شود فقط روزهای عادت حیض و باقی استحاضهٔ است.

مسأله 465_ زنی که عادت وقتیه و عـددیه دارد، اگر مقداری از روزهای عادت را با چند روز پیش از عادت خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است؛ و اگر از ده روز بیشتر شود، روزهایی که در عادت خون دیـده با چند روز پیش از آن _ که روی هم به مقدار عادت او شود _ حیض و روزهای اوّل را اسـتحاضهٔ قرار می دهـد. و اگر مقداری از روزهای عادت را با چند روز بعد از عادت خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است؛ و اگر بیشتر شود باید روزهایی را که در عادت خون دیده با چند روز بعد از آن _ که روی هم به مقدار عادت او شود _ حیض و بقیه را استحاضهٔ قرار دهد.

مسأله 466_ زنی که عادت دارد، اگر بعـد از آن که سه روز یا بیشتر خون دید، پاک شود و دوباره خون ببیند و فاصـله بین دو خون کمتر از ده روز باشـد و همه روزهایی که خون دیـده با روزهایی که در وسط پاک بوده از ده روز بیشتر باشـد؛ مثل آن که پنـج روز خون ببیند و پنج روز پاک شود و دوباره پنج روز خون ببیند، چند صورت دارد:

1. تمام خونی که دفعه اوّل دیـده یا مقـداری از آن، در روزهای عادت باشـد و خون دوم که بعـد از پاک شـدن می بینـد در روزهای عادت نباشد، در این صورت باید همه خونِ اوّل را حیض و خون دوم را استحاضهٔ قرار دهد.

2. خون اوّل در روزهـای عادت نباشـد و تمام خون دوم یا مقـداری از آن، در روزهای عادت باشـد، در این صورت بایـد همه خون دوم را حیض و خون اوّل را استحاضهٔ قرار دهد.

3. مقـداری از خون اوّل و دوم در روزهـای عـادت باشـد و خون اوّلی که در روزهای عادت بوده از سه روز کمتر نباشـد و با پاکی وسط و مقـداری از خون دوم که آن هم در روزهای عادت بوده از ده روز بیشتر نباشـد، در این صورت همه آن ها حیض است؛ و مقداری از خون اوّل که پیش از روزهـای عادت بوده و مقـداری از خون دوم که بعـد از روزهای عادت بوده اسـتحاضهٔ است، مثلاً اگر عادتش از سوم ماه تا دهم بوده، در صورتی که یک ماه از اوّل تا ششم خون ببیند و دو روز پاک شود و بعد تا پانزدهم ماه خون ببیند، از سوم تا دهم حیض است و از اوّل تا سوم و همچنین از دهم تا پانزدهم استحاضهٔ می باشد.

4. مقـداری از خون اوّل و دوم در روزهای عادت باشـد، ولی خون اولی که در روزهای عادت بوده از سه روز کمتر باشـد، در این صورت بایـد در تمام دو خون و پاکی وسط کارهایی را که بر حائض حرام است _ و سابقاً گفته شـد _ ترک کند و کارهای اسـتحاضهٔ را به جا آورد، یعنی به دستوری که برای زن مستحاضهٔ گفته شد عبادت های خود را انجام دهد.

مسأله 467_ زنی که عادت وقتیه و عددیه دارد، اگر در وقت عادت خون نبیند و در غیر آن وقت به شماره روزهای حیضش خون ببیند، باید همان را حیض قرار دهد، چه پیش از وقتِ عادت دیده باشد چه بعد از آن.

مسأله 468_ زنی که عـادت وقتیه و عـددیه دارد، اگر در وقت عـادت خود خون ببینـد، ولی شـماره روزهـای آن کمتر یا بیشتر از روزهای عادت او باشد و بعد از پاک شدن، دوباره به شـماره روزهای عادتی که داشته خون ببیند، باید در هر دو خون کارهایی را که بر حائض حرام است ترک کند و کارهای استحاضهٔ را به جا آورد.

مسأله 469_ زنی که عادت وقتیه و عـددیه دارد، اگر بیشتر از ده روز خون ببینـد، خونی که در روزهای عادت دیده اگرچه نشانه های حیض را نداشـته باشد، حیض است و خونی که بعد از روزهای عادت دیده اگرچه نشانه های حیض را داشـته باشد، اسـتحاضهٔ است مثلاً زنی که عادت حیض او از اوّل تا هفتم ماه است، اگر از اوّل تا دوازدهم خون ببیند، هفت روزِ اوّلِ آن حیض و پنج روزِ بعد استحاضهٔ می باشد.

2 _ صاحب عادت وقتیّه

مسأله 470_ زن هایی که عادت وقتیه دارند سه دسته اند:

اوّل: زنی که دو ماه پشت سـر هم در وقت معین خون حیض ببینـد و بعد از چند روز پاک شود، ولی شـماره روزهای آن در هر دو ماه یک انـدازه نباشـد، مثلاًـ دو مـاه پشت سـر هم روز اوّل ماه خون ببینـد، ولی ماه اوّل روز هفتم و ماه دوم روز هشـتم از خون پاک شود، در این صورت این زن باید روز اوّل ماه را عادت حیض خود قرار دهد.

دوم: زنی که از خون پـاک نمی شود، ولی دو مـاه پشت سـر هم در وقت معین خون او نشـانه های حیض را دارد و بقیه خون های او نشانه اسـتحاضهٔ را دارد و شـماره روزهایی که خون او نشانه حیض دارد، در هر دو ماه یک انـدازه نیست، مثلاً در ماه اوّل از اوّل ماه تا هفتم و در ماه دوم از اوّل ماه تا هشـتم خون او نشانه های حیض و بقیه نشانه اسـتحاضهٔ را داشـته باشد، در این صورت این زن هم باید روز اوّل ماه را روز اوّل عادت حیض خود قرار دهد.

سوم: زنی که دو ماه پشت سر هم در وقت معین، سه روز یا بیشتر خون حیض ببیند و بعد پاک شود و دوباره خون ببیند و تمام روزهایی که خون دیده با روزهایی که در وسط پاک بوده از ده روز بیشتر نشود، ولی ماه دوم کمتر یا بیشتر از ماه اوّل باشد، مثلاً در ماه اوّل هشت روز و در ماه دوم نُه روز باشد، در این صورت این زن هم باید روز اوّل ماه را روز اوّل عادت حیض خود قرار دهد.

مسأله 471_ زنی که عـادت وقتیه دارد، اگر در وقت عـادت خود دو یا سه روز پیش از عادت و دو یا سه روز بعـد از عادت خون ببینـد، به طوری که بگویند حیض را جلو یا عقب انداخته، اگرچه آن خون نشانه های حیض را نداشته باشد، باید به احکامی که برای زن های حائض گفته شد رفتار نماید؛ و اگر بعد بفهمد حیض نبوده، مثل آن که پیش از سه روز پاک شود، باید عبادت هایی را که به جا نیاورده قضا نماید.

مسأله 472_ زنی که عادت وقتیه دارد، اگر بیشتر از ده روز خون ببیند و نتواند حیض را به واسـطه نشانه های آن تشخیص دهد، باید شماره عـادت خویشان خود را حیض قرار دهـد _ چه پـدری باشـند و چه مادری، زنـده باشـند یا مرده _ ولی در صورتی می توانـد عادت آنان را حیض خود قرار دهـد که شـماره روزهای حیض همه آنان یک اندازه باشد؛ و اگر شـماره روزهای حیض آنان یک اندازه نباشد، مثلاً عادت بعضی پنج روز و عادت بعضی دیگر هفت روز باشد، نمی تواند

عادت آنان را حیض خود قرار دهد، مگر کسانی که عادتشان با دیگران فرق دارد به قدری کم باشند که در مقابل آنان هیچ حساب شوند، در این صورت باید عادت بیشتر آنان را حیض خود قرار دهد.

مسأله 473_ زنی که عادت وقتیه دارد و شماره عادت خویشان خود را حیض قرار می دهد، باید روزی را که در هر ماه اوّل عادت او بوده اوّلِ حیض خود قرار دهد، مثلاً زنی که هر ماه روز اوّلِ ماه خون می دیده و گاهی روز هفتم و گاهی روز هشتم پاک می شده، چنانچه یک ماه دوازده روز خون ببیند و عادت خویشانش هفت روز باشد، باید هفت روز اوّل ماه را حیض و باقی را استحاضه قرار دهد.

مسأله 474_ زنی که باید شماره عادت خویشان خود را حیض قرار دهد، چنانچه خویش نداشته باشد یا شماره عادت آنان مثل هم نباشد، باید در هر ماه از روزی که خون می بیند هفت روز را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد، ولی اگر در خون روزهای وسط یا آخر نشانه های حیض بیشتر باشد، باید هفت روز وسط یا آخر را حیض قرار دهد.

3 _ صاحب عادت عددیّه

مسأله 475_ زن هایی که عادت عددیّه دارند سه دسته اند:

اوّل: زنی که شماره روزهای حیض او در دو ماه پشت سر هم یک اندازه باشد، ولی وقت خون دیدن او یکی نباشد. در این صورت هر چند روزی که خون دیده عادت او می شود، مثلاً اگر ماه اوّل از روز اوّل تا پنجم و ماه دوم از یازدهم تا پانزدهم خون ببیند، عادت او پنج روز می شود.

دوم: زنی که از خون پاک نمی شود ولی دو ماه پشت سر هم چند روز از خونی که می بیند نشانه حیض و بقیه نشانه استحاضهٔ را دارد و شماره روزهایی که خون نشانه حیض دارد در هر دو ماه یک اندازه است، اما وقت آن یکی نیست، در این صورت هر چند روزی که خون او نشانه حیض را دارد عادت او می شود، مثلاً اگر یک ماه از اوّل ماه تا پنجم و ماه بعد از یازدهم تا پانزدهم، خون او نشانه حیض و بقیه نشانه استحاضه را داشته باشد، شماره روزهای عادت او پنج روز می شود.

سوم: زنی که دو ماه پشت سر هم سه روز یا بیشتر خون ببیند و یک روز یا بیشتر پاک شود و دو مرتبه خون ببیند و وقت دیدن خون در ماه اوّل با ماه دوم فرق داشته باشد، در این صورت اگر تمام روزهایی که خون دیده و روزهایی که در وسط پاک بوده از ده روز بیشتر نشود

و شـماره روزهـای آن هم به یک انـدازه باشـد، تمام روزهایی که خون دیـده با روزهای وسط که پاک بوده، عادت حیض او می شود و لازم نیست روزهایی که در وسط پاک بوده در هر دو ماه به یک اندازه باشد، مثلاً اگر ماه اوّل از روز اوّل ماه تا سوم خون ببیند و دو روز پاک شود و دوباره سه روز خون ببیند و ماه دوم از یازدهم تا سیزدهم خون ببیند و دو روز یا بیشتر یا کمتر پاک شود و دوباره خون ببیند و روی هم از هشت روز بیشتر نشود، عادت او هشت روز می شود.

مسأله 476_ زنی که عادت عددیّه دارد، اگر بیشتر از شماره عادت خود خون ببیند و از ده روز بیشتر شود، چنانچه همه خون هایی که دیده یک جور باشد، باید از موقع دیدن خون به شـماره روزهای عادتش حیض و بقیه را اسـتحاضه قرار دهد؛ و اگر همه خون هایی که دیده یک جور نباشد، بلکه چند روز از آن نشانه حیض و چند روز دیگر نشانه اسـتحاضه را داشـته باشد، اگر روزهایی که خون نشانه حیض را دارد با شماره روزهای عادت او یک اندازه است، باید همان روزها را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد؛ و اگر روزهایی که خون نشانه حیض دارد از روزهای عادت او بیشتر است، فقط به اندازه روزهای عادت او حیض و بقیه استحاضه است؛ و اگر روزهایی که خون نشانه حیض دارد از روزهای عادت او کمتر است، بایـد آن روزها را با چند روز دیگر که روی هم به اندازه روزهای عادتش شود، حیض و بقیه را اسـتحاضه قرار دهد.

4 _ مضطربه

مسأله 477_ مضطربه(1) اگر بیشتر از ده روز خون ببینـد و همه خون هایی که دیده یک جور باشد، چنانچه عادت خویشان او هفت روز است، باید هفت روز را حیض و بقیه را اسـتحاضه قرار دهد؛ و اگر کمتر است _ مثلاً پنج روز است _ باید همان را حیض قرار دهد، و بنابر احتیاط واجب در تفاوت بین شـماره عادت آنان و هفت روز که دو روز است، کارهایی را که بر حائض حرام است، ترک نمایـد و کارهای استحاضه را به جا آورد (یعنی به دستوری که برای زن مستحاضه گفته شد عبادت های خود را انجام دهد). و اگر عادت خویشانش بیشتر از هفت روز _ مثلاً نُه روز _ است، بایـد هفت روز را حیض قرار دهـد؛ و بنابر احتیاط واجب در تفاوت بین هفت روز و عادت آنان _ که دو روز است _ کارهای استحاضهٔ را به جا آورد و کارهایی را که بر حائض حرام است ترک نماید.

1- یعنی زنی که چند ماه خون دیده ولی عادت معینی پیدا نکرده یا عادتش به هم خورده و عادت دیگری پیدا نکرده است.

مسأله 478_ مضطربه (1)اگر بیشتر از ده روز خونی ببینـد که چنـد روز آن نشـانه حیض و چنـد روز دیگر نشانه اسـتحاضه دارد، چنانچه خونی که نشانه حیض دارد کمتر از سه روز یا بیشتر از ده روز باشد، باید به دسـتوری که در مسأله قبل گفته شد رفتار نماید؛ و اگر خونی که نشانه حیض دارد کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نباشـد، آن حیض است، ولی اگر پیش از گذشـتن ده روز از خونی که نشانه حیض دارد دوباره خونی ببینـد که آن هم نشانه حیض را داشـته باشـد، مثل آن که پنـج روز خون سـیاه و نه روز خون زرد و دوباره پنج روز خون سـیاه ببیند، باید به دستوری که در مسأله قبل گفته شد رفتار نماید.

5 _ مبتدئه

مسأله 479_ مبتدئه(2) اگر بیشتر از ده روز خون ببینـد و همه خون هایی که دیـده یک جور باشد، باید عادت خویشان خود را _ به طوری که در وقتیّه گفته شد _ حیض و بقیّه را استحاضه قرار دهد.

مسأله 480_ مبتـدئه اگر بیشتر از ده روز خونی ببیند که چند روز آن نشانه حیض و چند روز دیگر نشانه اسـتحاضه را داشـته باشد، چنانچه خونی که نشـانه حیض دارد کمـتر از سه روز و بیشـتر از ده روز نباشـد، همه آن حیض است، ولی اگر پیش از گذشـتن ده روز از خونی که نشانه حیض دارد دوباره خونی ببیند که آن هم نشانه خون حیض داشته باشد، مثل آن که پنج روز خون سیاه و نُه روز خون زرد و دوباره پنج روز خون سیاه ببیند، باید عادت خویشان خود را حیض و بقیه را استحاضهٔ قرار دهد.

مسأله 481_ مبتدئه اگر بیشتر از ده روز خونی ببیند که چند روز آن نشانه حیض و چند روز دیگر آن نشانه اسـتحاضه داشـته باشد، چنانچه خونی که نشانه حیض دارد از سه روز کمتر یا از ده روز بیشتر باشد، باید عادت خویشان خود را حیض و بقیه را استحاضهٔ قرار دهد.

6 _ ناسِیه

مسأله 482_ ناسیه(3) اگر بیشتر از ده روز خون ببینـد بایـد روزهایی که خون او نشانه حیض را دارد، حیض قرار دهد و اگر نتواند حیض را به واسطه نشانه های آن تشخیص دهد، باید هفت روز اوّل را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد.

1-

2- یعنی زنی که دفعه اول خون دیدن او است.

3- یعنی زنی که عادت خود را فراموش کرده است.

مسائل متفرقه حیض

مسأله 483_ مبتدئه و مضطربه و ناسیه و زنی که عادت عددیه دارد، اگر خونی ببیند که نشانه های حیض داشته باشد یا یقین کنند که سه روز طول می کشد، باید عبادت را ترک کنند و چنانچه بعد بفهمند حیض نبوده، باید عبادت هایی را که به جا نیاورده اند قضا نمایند، ولی اگر یقین نکنند که تا سه روز طول می کشد و نشانه های حیض را هم نداشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید تا سه روز کارهای استحاضه را به جا آورند و کارهایی را که بر حائض حرام است، ترک نمایند و چنانچه پیش از سه روز پاک نشدند باید آن را حیض قرار دهند.

مسأله 484_ زنی که در حیض عادت دارد _ چه در وقت حیض عادت داشته باشد چه در عدد حیض، یا هم در وقت و هم در عدد آن _ اگر دو ماه پشت سر هم بر خلاف عادت خود خونی ببیند که وقت آن، یا شماره روزهای آن، یا هم وقت و هم شماره روزهای آن یکی باشد، عادتش بر می گردد به آنچه در این دو ماه دیده است، مثلاً اگر از روزِ اوّل ماه تا هفتم خون می دیده و پاک می شده، چنانچه دو ماه از دهم تا هفدهم ماه خون ببیند و پاک شود، از دهم تا هفدهم عادت او می شود.

مسأله 485_ مقصود از یک ماه، از ابتدای خون دیدن است تا سی روز، نه از روز اوّل ماه تا آخر ماه.

مسأله 486_ زنی که معمولاً ماهی یک مرتبه خون می بیند، اگر در یک ماه دو مرتبه خون ببیند و آن خون شرایط حیض را داشته باشد، چنانچه روزهایی که در وسط پاک بوده از ده روز کمتر نباشد، باید هر دو را حیض قرار دهد.

مسأله 487_ اگر سه روز یا بیشتر خونی ببیند که نشانه حیض را دارد، بعد ده روز یا بیشتر خونی ببیند که نشانه استحاضه را دارد و دوباره سه روز خونی به نشانه های حیض ببیند، باید خون اوّل و خون آخر را که نشانه های حیض داشته، حیض قرار دهد.

مسأله 488_ اگر زن پیش از ده روز پاک شود و بداند در باطن خون نیست، باید برای عبادت های خود غسل کند، اگرچه گمان داشته باشد که پیش از تمام شدنِ ده روز دوباره خون می بیند، ولی اگر یقین داشته باشد که پیش از تمام شدن ده روز دوباره خون می بیند، نباید غسل کند.

مسأله 489_ اگر زن پیش از ده روز پاک شود و احتمال دهد که در باطن خون هست، باید قدری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند و بیرون آورد، پس اگر پاک بود غسل کند و عبادت های خود را به جا آورد، و اگر پاک نبود اگرچه به آب زرد رنگی هم آلوده باشد، چنانچه در حیض عادت ندارد،

یا عادت او ده روز است، باید صبر کند که اگر پیش از ده روز پاک شد و غسل کند، اگر سرِ ده روز پاک شد، یا خون او از ده گذشت، سر ده روز غسل نماید. و اگر عادتش کمتر از ده روز است، در صورتی که بداند پیش از تمام شدنِ ده روز یا سر ده روز پاک می شود، نباید غسل کند؛ و اگر احتمال دهد خون او از ده روز می گذرد، احتیاط واجب آن است که تا دو روز عبادت را ترک کند و بعد از دو روز تا روز دهم کارهای استحاضه را به جا آورد و کارهایی را که بر حائض حرام است ترک نماید، پس اگر پیش از تمام شدن ده روز یا سر ده روز از خون پاک شد، تمامش حیض است و اگر از ده روز گذشت، باید عادت خود را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد و عبادت هایی را که بعد از روزهای عادت به جا نیاورده قضا نماید.

مسأله 490_ اگر چند روز را حیض قرار دهد و عبادت نکند، بعد بفهمد حیض نبوده است، باید نماز و روزه ای را که در آن روزها به جا نیاورده قضا نماید؛ و اگر چند روز را به گمان این که حیض نیست عبادت کند بعد بفهمد حیض بوده، چنانچه آن روزها را روزه گرفته باید قضا نماید.

نفاس

مسأله 491_ از وقتی که اولین جزء بچّه از شکم مادر بیرون می آید هر خونی که زن می بیند، اگر پیش از ده روز یا سرِ ده روز قطع شود، خون نفاس است و زن را در حال نفاس، نفساء می گویند.

مسأله 492_ خونی که زن پیش از بیرون آمدن اوّلین جزء بچّه می بیند نفاس نیست.

مسأله 493_ لازم نیست که خلقت بچّه تمام باشد، بلکه اگر خون بسته ای هم از رحمِ زن خارج شود و خودِ زن بداند، یا چهار نفر قابله بگویند که اگر در رحم می ماند انسان می شد، خونی که تا ده روز ببیند خون نفاس است.

مسأله 494_ ممکن است خون نفاس یک آن بیشتر نیاید، ولی بیشتر از ده روز نمی شود.

مسأله 495_ هرگاه شک کند که چیزی سقط شده یا نه، یا چیزی که سقط شده اگر می ماند انسان می شد یا نه، لازم نیست وارسی کند؛ و خونی که از او خارج می شود شرعاً خون نفاس نیست.

مسأله 496_ توقف در مسجد، رساندن جایی از بدن به خط قرآن و کارهای دیگری که بر حائض حرام است، بر نفساء هم حرام است؛ و آنچه بر حائض واجب و مستحب و مکروه است، بر نفساء هم واجب و مستحب و مکروه می باشد.

مسأله 497_ طلاق دادن زنی که در حال نفاس است و نزدیکی کردن با او حرام می باشد؛ و اگر شوهرش با او نزدیکی کند، احتیاط مستحب آن است _ به دستوری که در احکام حیض گفته شد _ کفاره بدهد.

مسأله 498_ وقتی زن از خون نفاس پاک شد، باید غسل کند و عبادت های خود را به جا آورد؛ و اگر دوباره خون ببیند، چنانچه روزهایی که خون دیده با روزهایی که در وسط پاک بوده، روی هم ده روز یا کمتر از ده روز باشد، تمام آن نفاس است؛ و اگر روزهایی که پاک بوده روزه گرفته باشد، باید قضا نماید.

مسأله 499_ اگر زن از خون نفاس پاک شود و احتمال دهد که در باطن خون هست، باید مقداری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند که اگر پاک است، برای عبادت های خود غسل کند.

مسأله 500_ اگر خون نفاس زن از ده روز بگذرد، چنانچه در حیض عادت دارد، به اندازه روزهای عادت او نفاس و بقیه استحاضه است و اگر عادت ندارد، تا ده روز نفاس و بقیه استحاضه می باشد؛ و احتیاط مستحب آن است کسی که عادت دارد از روز بعد از عادت و کسی که عادت ندارد بعد از روز دهم تا روز هجدهم زایمان، کارهای استحاضه را به جا آورد و کارهایی را که بر نفساء حرام است ترک کند.

مسأله 501_ زنی که عادت حیضش کمتر از ده روز است، اگر بیشتر از روزهای عادتش خون نفاس ببیند، باید به اندازه روزهای عادت خود نفاس قرار دهد و بعد از آن، بنابر احتیاط واجب تا دو روز عبادت را ترک نماید و بعد از دو روز تا روز دهم کارهای استحاضه را به جا آورد و کارهایی را که بر نفساء حرام است ترک نماید. و اگر از ده روز بگذرد استحاضه است، باید روزهای بعد از عادت تا روز دهم را هم استحاضه قرار دهد و عبادت هایی را که در آن روزها به جا نیاورده قضا نماید؛ مثلاً زنی که عادت او شش روز بوده اگر بیشتر از شش روز خون ببیند، باید شش روز را نفاس قرار دهد و بنابر احتیاط واجب در روز هفتم و هشتم عبادت را ترک کند و در روز نهم و دهم کارهای استحاضه را به جا آورد و کارهایی را که بر نفساء حرام است، ترک نماید و اگر بیشتر از ده روز خون دید، از روز بعد از عادت او استحاضه می باشد.

مسأله 502_ زنی که در حیض عادت دارد، اگر بعد از زاییدن تا یک ماه یا بیشتر از یک ماه پی در پی خون ببیند، به اندازه روزهای عادت او نفاس است و ده روز از خونی که بعد از نفاس می بیند،

اگرچه در روزهای عادت ماهانه اش باشد استحاضه است؛ مثلاً زنی که عادت حیض او از بیستم هر ماه تا بیست و هفتم آن است، اگر روز دهم ماه زاییـد و تا یک ماه یا بیشتر پی در پی خون دیـد، تا روز هفـدهم نفاس و از روز هفدهم تا ده روز حتّی خونی که در روزهای عادت خود می بینـد (یعنی از بیسـتم تا بیست و هفتم) اسـتحاضه می باشد؛ و بعد از گذشـتن ده روز اگر خونی را که می بیند در روزهای عادتش باشد حیض است، چه نشانه های حیض را داشـته باشد یا نداشـته باشد؛ و همچنین است اگر روزهای عادتش نباشد ولی نشانه های حیض را داشته باشد، اما اگر خونی که بعد از گذشتن ده روز از نفاس می بیند، در روزهای عادت حیض او نباشد و نشانه های حیض را هم نداشته باشد، استحاضه است.

مسأله 503_ زنی که در حیض عادت نـدارد، اگر بعد از زایمان تا یک ماه یا بیشتر از یک ماه خون ببیند، ده روزِ اوّل آن نفاس و ده روز دوم آن استحاضه است؛ و خونی که بعد از آن می بیند، اگر نشانه حیض را داشته باشد، حیض وگرنه آن هم استحاضه می باشد.

غسل مس میت

مسأله 504_ اگر کسـی بدن انسان مرده ای را که سرد شده و غسلش نداده اند مس کند(1) باید غسل مس میت نماید، چه در خواب مس کنـد چه در بیداری، با اختیار مس کند یا بی اختیار، حتی اگر ناخن و اسـتخوان او به ناخن و اسـتخوان میت برسد باید غسل کند، ولی اگر حیوان مرده ای را مس کند غسل بر او واجب نیست.

مسأله 505_ برای مس مرده ای که تمام بدن او سرد نشده غسل واجب نیست، اگرچه جایی را که سرد شده مس نماید.

مسأله 506_ اگر موی خود را به بدن میت برساند، یا بدن خود را به موی میت یا موی خود را به موی میت برساند، احتیاط واجب آن است که غسل کند.

مسأله 507_ برای مس بچّه مرده حتی بچّه سـقط شده ای که چهار ماه او تمام شده، غسل مس میت واجب است، بلکه بنابر احتیاط برای مس بچّه سقط شده ای که از چهار

1- یعنی جایی از بدن خود را به آن برساند.

ماه کمتر دارد، بایـد غسل کرد؛ بنابر این اگر بچّه چهار ماهه ای مرده به دنیا بیایـد، مادر او بایـد غسل مس میت کنـد، بلکه اگر از چهار ماه کمتر هم داشته باشد، بنابر احتیاط باید مادر او غسل نماید.

مسأله 508_ بچّه ای که بعد از مردن مادر به دنیا می آید، وقتی بالغ شد واجب است غسل مس میت کند.

مسأله 509_ اگر انسان میتی را که سه غسل او کاملاً تمام شـده مس نماید، غسل بر او واجب نمی شود، ولی اگر پیش از آن که غسل سوم تمام شود جایی از بدن او را مس کند، اگرچه غسل سوم آن جا تمام شده باشد، باید غسل مس میت نماید.

مسأله 510_ اگر دیوانه یا بچّه غیر ممیز میت را مس کند، بعد از آن که آن دیوانه عاقل یا بچّه ممیز شد، باید غسل مس میت نماید.

مسأله 511_ اگر از بدن زنده یا مرده ای که غسلش نداده اند، قسمتی که دارای استخوان است جدا شود و پیش از آن که قسمت جدا شده را غسل دهند، انسان آن را مس نماید، باید غسل مس میت کند؛ و اگر قسـمتی که جدا شده استخوان نداشته باشد، برای مس آن غسل واجب نیست.

مسأله 512_ برای مس استخوانی که گوشت ندارد و آن را غسل نداده اند _ چه از مرده جدا شده باشد چه از زنده _ بنابراحتیاط واجب باید غسل کرد؛ و همچنین است برای مس دندانی که از مرده جدا شده، در صورتی که آن مرده را غسل نداده باشند، ولی برای مس دندانی که از زنده جدا شده و گوشت ندارد، یا گوشت آن خیلی کم است، غسل واجب نیست.

مسأله 513_ غسل مس میت را بایـد مثل غسل جنابت انجام دهنـد و کسـی که غسل مس میت کرده اگر بخواهد نماز بخواند، می تواند با همان غسل نماز بخواند و لازم نیست وضو بگیرد.

مسأله 514_ اگر چند میت را مس کند یا یک میت را چند بار مس نماید، یک غسل کافی است.

مسأله 515_ برای کسـی که بعـد از مس میت غسل نکرده است، توقف در مسـجد و جماع و خوانـدن سوره هایی که سـجده واجب دارد مانعی ندارد، ولی برای نماز و مانند آن باید غسل کند.

احکام محتضر

اشاره

مسأله 516_ مسلمانی را که محتضر است(1) _ مرد باشد یا زن، بزرگ باشد یا کوچک _ باید به پشت بخوابانند، به طوری که کف پاهایش به طرف قبله باشد؛ و اگر خواباندن او کاملاً به این طور ممکن نیست تا اندازه ای که ممکن است، باید به این دستور عمل کنند و چنانچه خواباندن او به هیچ قسم ممکن نباشد، باید او را رو به قبله بنشانند و اگر آن هم نشود، باید او را به پهلوی راست یا به پهلوی چپ رو به قبله بخوابانند.

مسأله 517_ احتیاط واجب آن است که تا وقتی غسل میت تمام نشده، او را رو به قبله بخوابانند، ولی بعد از آن که غسلش تمام شد بهتر است او را مثل حالتی که بر او نماز می خوانند بخوابانند.

مسأله 518_ رو به قبله کردن محتضر بر هر مسلمان واجب است و اجازه گرفتن از ولی او لازم نیست.

مسأله 519_ مستحب است شهادتین و اقرار به دوازده امام؟عهم؟ و سایر عقاید حقّه را به کسی که در حال جان دادن است طوری تلقین کنند که بفهمد؛ و نیز مستحب است چیزهایی را که گفته شد تا وقت مرگ تکرار کنند.

مسأله 520_ مستحب است این دعاها را طوری به محتضر تلقین کنند که بفهمد:

«اللّهمَّ اغْفِرْ لِي الْكَثيرَ مِنْ مَعاصيكَ وَ اقْبَلْ مِنِّي الْيَسيرَ مِنْ طاعَتِكَ يا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسيرَ وَ يَعْفوُ عَنِ الْكَثيرِ، اِقْبَلْ مِني الْيَسيرَ و اعْفُ عَنِّي الْكثيرَ، اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ، اللّهُمَّ ارْحَمْنِي فَاِنَّكَ رَحيمٌ».

مسأله 521_ مستحب است کسی را که سخت جان می دهد، اگر ناراحت نمی شود به جایی که نماز می خوانده ببرند.

مسأله 522_ مستحب است برای راحت شدن محتضر بر بالین او، سوره مبارکه یس، صافات، اَحزاب، آیة الکرسی، آیه پنجاه و چهارم از سوره اعراف و سه آیه آخر سوره بقره، بلکه هر چه از قرآن ممکن است بخوانند.

1- یعنی در حال جان دادن می باشد

مسأله 523_ تنها گذاشتن محتضر، گذاشتن چیزی روی شکم او، بودن جُنُب و حائض نزد او، و همچنین حرف زدنِ زیاد، گریه کردن و تنها گذاشتن زن ها نزد او، مکروه است.

احکام بعد از مرگ

مسأله 524_ بعد از مرگ مستحب است چشم ها، لب ها و چانه میت را ببندند، دست و پای او را دراز کنند، پارچه ای روی او بیندازند، اگر شب مرده است در جایی که مرده چراغ روشن کنند، برای تشییع جنازه او مؤمنین را خبر کنند و در دفن او عجله نمایند، ولی اگر یقین به مردن او ندارند، باید صبر کنند تا معلوم شود، و نیز اگر میت حامله باشد و بچّه در شکم او زنده باشد، باید به قدری دفن را عقب بیندازند که پهلوی چپ او را بشکافند و طفل را بیرون آورند و پهلو را بدوزند.

احکام غسل، کفن، نماز و دفن میت

مسأله 525_ غسل، کفن، نماز و دفن مسلمان _ اگرچه دوازده امامی نباشد _ بر هر مکلفی واجب است؛ و اگر بعضی انجام دهند از دیگران ساقط می شود و چنانچه هیچ کس انجام ندهد همه معصیت کرده اند.

مسأله 526_ اگر کسی مشغول کارهای میت شود بر دیگران واجب نیست اقدام نمایند، ولی اگر او عمل را نیمه کاره بگذارد، باید دیگران تمام کنند.

مسأله 527_ اگر انسان یقین کند که دیگری مشغول کارهای میت شده، واجب نیست به کارهای میت اقدام کند، ولی اگر شک یا گمان دارد باید اقدام نماید.

مسأله 528_ اگر کسی بداند غسل یا کفن یا نماز و یا دفن میت را باطل انجام داده اند، باید دوباره انجام دهد، ولی اگر گمان دارد که باطل بوده یا شک دارد که درست بوده یا نه، لازم نیست اقدام نماید.

مسأله 529_ برای غسل، کفن، نماز و دفن میت، باید از ولیّ او اجازه بگیرند.

مسأله 530_ ولیّ زن، شوهر اوست و بعد از او مردهایی که از میت ارث می برند، مقدم بر زن های ایشانند.

مسأله 531_ اگر کسی بگوید: من وصی یا ولیّ میّتم، یا ولیّ میت به من اجازه داده که غسل، کفن و دفن میت را انجام دهم، چنانچه به حرف او اطمینان دارند و دیگری هم نمی گوید من ولیّ یا وصی میتم، یا ولیّ میت به من اجازه داده است، انجام کارهای میت با اوست؛

و اگر به حرف او اطمینان ندارند، یا دیگری می گوید من ولیّ یا وصیّ میتم، یا ولیّ میت به من اجازه داده است، در صورتی که دو نفر عادل به گفته اولی شهادت دهند، باید حرف او را قبول کرد.

مسأله 532_ اگر میت برای غسل، کفن، دفن و نماز خود غیر از ولیّ کس دیگری را معیّن کند، احتیاط واجب آن است که ولیّ و آن کس هر دو اجازه بدهند. کسی که میت او را برای انجام این کارها معین کرده، لازم نیست این وصیت را قبول کند، ولی اگر قبول کرد باید به آن عمل نماید.

احکام غسل میت

مسأله 533_ واجب است میت را سه غسل بدهند:

اوّل: با آبی که با سدر مخلوط باشد.

دوم: با آبی که با کافور مخلوط باشد.

سوم: با آب خالص.

مسأله 534_ سِدر و کافور، باید به اندازه ای زیاد نباشد که آب را مضاف کند و به اندازه ای هم کم نباشد که نگویند سِدر و کافور با آب مخلوط شده است.

مسأله 535_ اگر سِدر و کافور به اندازه ای که لازم است پیدا نشود، بنابر احتیاط واجب باید مقداری که به آن دسترسی دارند در آب بریزند.

مسأله 536_ کسی که برای حج یا عمره احرام بسته است، اگر پیش از تمام کردن طواف حج یا عمره بمیرد، نباید او را با آب کافور غسل دهند و به جای آن باید با آب خالص غسلش بدهند.

مسأله 537_ کسی که برای حج یا عمره احرام بسته است، اگر پیش از تمام کردن سعی در احرام حج و پیش از تقصیر در احرام عمره بمیرد، نباید او را با آب کافور غسل دهند و به جای آن، باید با آب خالص غسلش بدهند.

مسأله 538_ کسی که میت را غسل می دهد، باید مسلمانِ دوازده امامی و بالغ و عاقل باشد و مسائل غسل را هم بداند.

مسأله 539_ کسی که میت را غسل می دهد، باید قصد قربت (1)داشته باشد؛ و نیز باید نیت غسل را در اوّل غسلِ دوم و سوم تجدید نماید.

1- یعنی غسل برای انجام فرمان خداوند عالم

مسأله 540_ غسل بچه مسلمان(1) و به حد تمیز یا بلوغ نرسیده، واجب است؛ و نیز غسل کودکی که در حکم مسلمان باشد، مانند آن که کودک در دار الاسلام(2) پیدا شود و معلوم نباشد پدر و مادر او یا یکی از آن ها مسلمانند، واجب است. غسل دادن بچه ای که پدر و مادر او هر دو مسلمان نباشند، جایز نیست.

مسأله 541_ بچّه سقط شده را اگر چهار ماه یا بیشتر دارد، باید غسل بدهند و اگر چهار ماه ندارد، بنابر احتیاط واجب در پارچه ای بپیچند و بدون غسل دفن کنند.

مسأله 542_ حرام است مرد زن را و زن مرد را غسل بدهد، ولی زن می تواند شوهر خود را غسل دهد و شوهر هم می تواند زن خود را غسل دهد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که زن شوهر خود و شوهر زن خود را غسل ندهد.

مسأله 543_ مرد می تواند دختر بچّه ای را که سن او سه سال بیشتر نیست غسل دهد، زن هم می تواند پسر بچّه ای را که سه سال بیشتر ندارد غسل دهد.

مسأله 544_ اگر برای غسل دادنِ میتی که مرد است، مرد پیدا نشود زنانی که با او نسبت دارند و مَحرمند _ مثل مادر، خواهر، عمّه و خاله، یا به واسطه شیرخوردن با او محرم شده اند _ می توانند از زیر لباس یا چیزی که بدن او را بپوشاند، غسلش بدهند. و نیز اگر برای غسل میت زن، زن دیگری نباشد، مردهایی که با او نسبت دارند و محرمند، یا به واسطه شیرخوردن با او محرم شده اند، می توانند از زیر لباس او را غسل دهند.

مسأله 545_ اگر میت و کسی که او را غسل می دهد هر دو مرد، یا هر دو زن باشند، بهتر آن است که غیر از عورت جاهای دیگر میت برهنه باشد.

مسأله 546_ نگاه کردن به عورت میت حرام است و کسی که او را غسل می دهد اگر نگاه کند معصیت کرده، ولی غسل باطل نمی شود.

مسأله 547_ اگر جایی از بدن میت نجس باشد، باید پیش از آن که آن جا را غسل بدهند آب بکشند؛ و احتیاط مستحب آن است که تمام بدن میت پیش از شروع به غسل پاک باشد.

1- کودکی پدر یا مادر او مسلمان باشند

2- منطقه مسلمان نشین

مسأله 548_ غسل میت مثل غسل جنابت است و احتیاط واجب آن است که تا غسل ترتیبی ممکن است، میت را غسل ارتماسی ندهند؛ و در غسل ترتیبی هم اگر ممکن است هر یک از سه قسمت بدن را در آب فرو نبرند، بلکه آب را روی آن بریزند.

مسأله 549_ کسی را که در حال حیض یا در حال جنابت مرده، لازم نیست غسل حیض یا غسل جنابت بدهند، بلکه همان غسل میت برای او کافی است.

مسأله 550_ گرفتن مزد برای غسل دادن میت جایز نیست، و اگر میت را به قصد گرفتن مزد غسل دهد آن غسل باطل است؛ ولی اگر شخص مزد بگیرد و میت را به قصد قربت غسل دهد، مانند آن که مزد را برای کارهای مقدماتی غسل بگیرد، غسل صحیح است.

مسأله 551_ اگر آب پیدا نشود یا استعمال آن مانعی داشته باشد، باید عوض هر غسل، میت را یک تیمّم بدهند و احتیاط واجب آن است که یک تیمّم دیگر هم عوض هر سه غسل بدهند؛ و اگر کسی که تیمّم می دهد، در تیمّم سوم قصد ما فی الذّمه نماید(1) تیمّم چهارم لازم نیست.

مسأله 552_ کسی که میت را تیمّم می دهد، باید دست خود را بر زمین بزند و به صورت و پشت دست های میت بکشد؛ و اگر ممکن باشد احتیاط مستحب آن است که با دست میت هم او را تیمّم بدهد.

احکام کفن میت

مسأله 553_ میت مسلمان را باید با سه پارچه که آن ها را لنگ، پیراهن و سرتاسری می گویند کفن نمایند.

مسأله 554_ لنگ باید از ناف تا زانو اطراف بدن را بپوشاند و بهتر آن است که از سینه تا روی پا برسد؛ و پیراهن باید از سر شانه تا نصف ساقِ پا تمام بدن را بپوشاند و بهتر آن است که تا روی پا برسد؛ و درازی سرتاسری باید به قدری باشد که بستن دو سر آن ممکن باشد و پهنای آن، باید به اندازه ای باشد که یک طرف آن روی طرف دیگر بیاید.

1- یعنی نیت کند که این تیمم را برای آنکه به تکلیف عمل شده باشد انجام می دهم

مسأله 555_ مقداری از لنگ که از ناف تا زانو را می پوشاند و مقداری از پیراهن که از شانه تا نصف ساق را می پوشاند، مقدار واجب کفن است و آنچه بیشتر از این مقدار در مسأله قبل گفته شد، مقدار مستحب کفن می باشد.

مسأله 556_ اگر ورثه بالغ باشند و اجازه دهند که بیشتر از مقدار واجب کفن را _ که در مسأله قبل گفته شد _ از سهم آنان بردارند، اشکال ندارد و احتیاط واجب آن است که بیشتر از مقدار واجب کفن را از سهم وارثی که بالغ نشده برندارند، ولی اگر شأن میت اقتضا می کند که مقدار مستحب کفن در مورد او رعایت شود، رعایت این احتیاط واجب نیست.

مسأله 557_ اگر کسی وصیت کرده باشد که مقدار مستحب کفن را _ که در دو مسأله قبل گفته شد _ از ثلث مال او بردارند، یا وصیت کرده باشد ثلث مال را به مصرف خود او برسانند، ولی مصرف آن را معین نکرده باشد، یا فقط مصرف مقداری از آن را معین کرده باشد، می توانند مقدار مستحب کفن را از ثلث مال او بردارند.

مسأله 558_ اگر میت وصیت نکرده باشد که کفن را از ثلث مال او بردارند، و بخواهند از اصل مال بردارند، احتیاط واجب آن است که مقدار واجب کفن را به ارزان ترین قیمتی که ممکن است تهیه نمایند، البته در حدی که با شئونات میت منافات نداشته باشد، ولی اگر کسانی از ورثه که بالغ هستند اجازه بدهند که از سهم آنان بردارند، مقداری را که اجازه داده اند از سهم آنان می شود برداشت.

مسأله 559_ کفن زن بر شوهر است، اگرچه زن از خود مال داشته باشد، و همچنین اگر زن را _ به شرحی که در کتاب طلاق گفته می شود _ طلاق رجعی بدهند و پیش از تمام شدن عدّه بمیرد، شوهرش باید کفن او را بدهد؛ و چنانچه شوهر بالغ نباشد یا دیوانه باشد، ولی شوهر باید از مال او کفن زن را بدهد.

مسأله 560_ کفن میت بر خویشان او واجب نیست، اگرچه مخارج او در حال زندگی بر آنان واجب باشد.

مسأله 561_ احتیاط واجب آن است که هر یک از سه پارچه کفن به قدری نازک نباشد که بدن میت از زیر آن پیدا باشد.

مسأله 562_ کفن کردن با پوست مردار و چیز غصبی، اگرچه چیز دیگری هم پیدا نشود جایز نیست؛ و چنانچه کفن میت غصبی باشد و صاحب آن راضی نباشد، باید از تنش بیرون آورند، اگرچه او را دفن کرده باشند.

مسأله 563_ کفن کردن میت با چیز نجس و با پارچه ابریشمی خالص یا پارچه ای که با طلا بافته شده جایز نیست، ولی در حال ناچاری اشکال ندارد.

مسأله 564_ کفن کردن با پارچه ای که از پشم یا موی حیوان حرام گوشت تهیه شده در حال اختیار جایز نیست؛ و احتیاط واجب آن است که با پوست حیوان حلال گوشتی هم که به دستور شرع کشته شده، میت را کفن نکنند، ولی اگر کفن از مو و پشم حیوان حلال گوشت باشد اشکال ندارد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که با این دو هم کفن ننمایند.

مسأله 565_ اگر کفن میت به نجاست خود او یا به نجاست دیگری نجس شود، چنانچه کفن ضایع نمی شود، باید مقدار نجس را بشویند یا ببرند، اگر چه بعد از گذاشتن در قبر باشد، و اگر شستن یا بریدن آن ممکن نیست، در صورتی که عوض کردن آن ممکن باشد، باید عوض نمایند.

مسأله 566_ کسی که برای حج یا عمره احرام بسته است، اگر بمیرد باید مثل دیگران کفن شود، و پوشاندن سر و صورتش اشکال ندارد.

مسأله 567_ مستحب است انسان در حال سلامتی، کفن و سدر و کافور خود را تهیه کند.

احکام حنوط

مسأله 568_ بعد از غسل واجب است میت را حنوط کنند؛ یعنی به پیشانی، کف دست ها، سر زانوها و سر دو انگشت بزرگ پاهای او کافور بمالند، همچنین مستحب است به سر بینی میت هم کافور بمالند؛ باید کافور ساییده و تازه باشد و اگر به واسطه کهنه بودن عطر او از بین رفته باشد، کافی نیست.

مسأله 569_ احتیاط واجب آن است که اوّل کافور را به پیشانی میت بمالند، ولی در مواضع دیگر رعایت ترتیب لازم نیست.

مسأله 570_ بهتر آن است که میت را پیش از کفن کردن حنوط نمایند، اگرچه در بین کفن کردن و بعد از آن هم مانعی ندارد.

مسأله 571_ کسی که برای حج یا عمره احرام بسته است، اگر پیش از تمام کردن سعی در احرام حج و قبل از تمام کردن تقصیر در عمره بمیرد، حنوط کردن او جایز نیست.

مسأله 572_ زنی که شوهر او مرده و هنوز عدّه اش تمام نشده، اگرچه حرام است خود را خوشبو کند، ولی چنانچه بمیرد حنوط او واجب است.

مسأله 573_ احتیاط واجب آن است که میت را با مشک، عنبر، عود و عطرهای دیگر خوشبو نکنند و این ها را با کافور مخلوط ننمایند.

مسأله 574_ مستحب است قدری تربت حضرت سیدالشّهداء؟ع؟ با کافور مخلوط کنند، ولی باید از آن کافور به جاهایی که بی احترامی می شود نرسانند؛ و نیز باید تربت به قدری زیاد نباشد که وقتی با کافور مخلوط شد آن را کافور نگویند.

مسأله 575_ اگر کافور پیدا نشود یا فقط به اندازه غسل باشد، حنوط لازم نیست؛ و چنانچه از غسل زیاد بیاید ولی به همه هفت عضو نرسد، باید اوّل به پیشانی و اگر زیاد آمد به جاهای دیگر بمالند.

مسأله 576_ مستحب است دو چوبِ تَر و تازه در قبر همراه میت بگذارند.

احکام نماز میت

مسأله 577_ نماز خواندن بر میت مسلمان _ اگرچه بچّه باشد _ واجب است، ولی باید پدر و مادر یا جد و جدّه آن بچه یا یکی از آنان مسلمان باشند و شش سال بچه تمام شده باشد.

مسأله 578_ نماز خواندن بر بچّه ای که شش سال او تمام نشده، مستحب است، ولی نماز خواندن بر بچّه ای که مرده به دنیا آمده مستحب نیست.

مسأله 579_ نماز میت باید بعد از غسل، حنوط و کفن کردن او خوانده شود و اگر پیش از این ها یا در بین این ها بخوانند _ اگرچه از روی فراموشی یا ندانستن مسأله باشد _ کافی نیست.

مسأله 580_ کسی که می خواهد نماز میت بخواند، لازم نیست با وضو یا غسل یا تیمّم باشد و بدن و لباسش پاک باشد؛ و اگر لباس او غصبی هم باشد اشکال ندارد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که تمام چیزهایی را که در نمازهای دیگر لازم است رعایت کند.

مسأله 581_ کسی که به میت نماز می خواند، باید رو به قبله باشد، و نیز واجب است میت را مقابل او به پشت بخوابانند به طوری که سر او به طرف راست نمازگزار و پای او به طرف چپ نمازگزار باشد.

مسأله 582_ مکان نمازگزار باید غصبی نباشد؛ و نیز باید از جای میت پست تر یا بلندتر نباشد، ولی پستی و بلندی مختصر اشکال ندارد.

مسأله 583_ نمازگزار باید از میت دور نباشد، ولی کسی که نماز میت را به جماعت می خواند، اگر از میت دور باشد، چنانچه صف ها به یکدیگر متصل باشد اشکال ندارد.

مسأله 584_ نمازگزار باید مقابل میت بایستد، ولی اگر نماز به جماعت خوانده شود و صف جماعت از دو طرف میت بگذرد، نماز کسانی که مقابل میت نیستند اشکال ندارد.

مسأله 585_ بین میت و نمازگزار باید پرده، دیوار و یا چیزی مانند این ها نباشد، ولی اگر میت در تابوت و مانند آن باشد اشکال ندارد.

مسأله 586_ در وقت خواندن نماز، باید عورت میت پوشیده باشد و اگر کفن کردن او ممکن نیست، باید عورتش را بپوشانند، اگرچه با تخته، آجر و مانند این ها باشد.

مسأله 587_ نماز میت را باید ایستاده و با قصد(1) قربت بخواند و در موقع نیت، میت را معین کند مثلاً نیت کند: نماز می خوانم بر این میت قربة الی الله.

مسأله 588_ اگر کسی نباشد که بتواند نماز میت را ایستاده بخواند، می شود نشسته بر او نماز خواند.

مسأله 589_ اگر میت وصیت کرده باشد که شخص معینی بر او نماز بخواند، احتیاط واجب آن است که آن شخص از ولی میت اجازه بگیرد و بر ولی هم واجب است که اجازه بدهد.

مسأله 590_ مکروه است بر میت چند مرتبه نماز بخوانند، ولی اگر میت اهل علم و تقوا باشد مکروه نیست.

مسأله 591_ اگر میت را عمداً یا از روی فراموشی و یا به جهت عذری بدون نماز دفن کنند، یا بعد از دفن معلوم شود نمازی که بر او خوانده شده باطل بوده است، تا وقتی جسد او از هم نپاشیده واجب است با شرط هایی که برای نماز میت گفته شد به قبرش نماز بخوانند.

1- یعنی خواندن نماز برای انجام فرمان خداوند.

دستور نماز میت

مسأله 592_ نماز میت پنج تکبیر دارد و اگر نمازگزار پنج تکبیر به این ترتیب بگوید کافی است:

بعد از نیت و گفتن تکبیر اوّل بگوید: «اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُوْلُ اللهِ».

و بعد از تکبیر دوم بگوید: «اللّهُمَّ صَلِّ على مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ».

و بعد از تکبیر سوم بگوید: «اللّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤمِنينَ وَ الْمُؤمِناتِ».

و بعد از تکبیر چهارم اگر میت مرد است بگوید: «اللّهُمَ اغْفِر لِهذا الْمَيِّتِ» و اگر زن است بگوید: «اللّهُمَ اغْفِر لِهذِهِ الْمَيِّتِ».

و بعد تکبیر پنجم را بگوید.

و بهتر است بعد از تکبیر اوّل بگوید:

«اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَريكَ لَهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسوُلُهُ اَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشيراً وَ نَذيراً بَيْنَ يَدَي السّاعَةِ».

و بعد از تکبیر دوم بگوید:

«اللّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بارِكْ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْحَمْ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ كَاَفْضَلِ ما صَلَّيْتَ وَ بارَكْتَ وَ تَرَحَّمْتَ عَلى اِبْراهِيمَ وَ آلِ اِبْراهِيمَ اِنَّكَ حَميدٌ مَجيدٌ وَ صَلِّ عَلى جَميعِ الأَنْبياءِ وَ الْمُرْسَلينَ وَ الشُّهداءِ و الصِّدّيقينَ وَ جَميعِ عِبادِ اللهِ الصّالِحينَ».

و بعد از تکبیر سوم بگوید:

«اللّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤمِنينَ وَ الْمُؤمِناتِ وَ الْمُسْلِمينَ وَ الْمُسْلِماتِ الأَحْياءِ مِنْهُمْ وَ الأَمْواتِ تابِعْ بَيْنَنا وبَيْنَهُمْ بِالْخَيراتِ اِنَّكَ مُجيبُ الدَّعَواتِ اِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيء قَدِيرٍ».

و بعد از تکبیر چهارم اگر میت مرد است بگوید:

«اللّهُمَ اِنَّ هـذَا عَبْدُكَ وَ ابْنُ عَبْدِكَ وَ ابْنُ اَمَتِكَ نَزَلَ بِكَ وَ اَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ، اَللّهُمَّ اِنّا لا نَعْلَمُ مِنْه اِلاّ خَيْراً وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنّا، اللّهُمَّ اِنْ كانَ مُحْسِناً فَزِدْ في اِحْسانِهِ وإِنْ كانَ مُسيئاً فَتَجاوَزْ عَنْهُ و اغْفِرْ لَهُ اللّهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِي اَعلى عِلّيّين وَ اخْلُفْ عَلى اَهْلِهِ فِي الغابِرينَ وَ ارْحَمْهُ بِرَحْمَتِكَ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ».

و بعد تکبیر پنجم را بگوید.

ولی اگر میت زن است بعد از تکبیر چهارم بگوید:

«اللّهُمَ اِنَّ هـذِهِ اَمَتُكَ وَ ابْنَةُ عَبْدِكَ وَ ابْنَةُ اَمَتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَ اَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ، اَللّهُمَّ اِنّا لانَعْلَمُ مِنْها اِلاّ خَيْراً وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِها مِنّا اَللّهُمَّ اِنْ كـانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ في اِحْسانِها وَ اِنْ كـانَتْ مُسِيئَةً فَتَجـاوَزْ عَنْها وَ اغْفِرْ لَها، اَللّهُمَّ اجْعَلْها عِنْدَكَ فِي اَعْلى عِلّيّين وَ اخْلُفْ عَلَي اَهْلِها فِي الغابِرينَ وَ ارْحَمْها بِرَحْمَتِكَ يا اَرْحَمَ الرّاحِمينَ».

مسأله 593_ باید تکبیرها و دعاها را طوری پشت سر هم بخواند که نماز از صورت خود خارج نشود.

مسأله 594_ کسی که نماز میت را به جماعت می خواند، باید تکبیرها و دعاهای آن را هم بخواند.

مستحبات نماز میت

مسأله 595_ چند چیز در نماز میت مستحب است:

اوّل: کسی که نماز میت می خواند با وضو یا غسل یا تیمّم باشد؛ و احتیاط مستحب آن است در صورتی تیمّم کند که وضو و غسل ممکن نباشد، یا بترسد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند به نماز میت نرسد.

دوم: اگر میت مرد است، امام جماعت یا کسـی که فرادا به او نماز می خواند، مقابل وسط قامت او بایستد و اگر میت زن است مقابل سینه اش بایستد.

سوم: پا برهنه نماز بخواند.

چهارم: در هر تکبیر دست ها را بلند کند.

پنجم: فاصله او با میت به قدری کم باشد که اگر باد لباسش را حرکت دهد به جنازه برسد.

ششم: نماز میت را به جماعت بخواند.

هفتم: امام جماعت تکبیر و دعاها را بلند بخواند و کسانی که با او نماز می خوانند آهسته بخوانند.

هشتم: در جماعت، اگرچه مأموم یک نفر باشد عقب امام بایستد.

نهم: نمازگزار به میت و مؤمنین زیاد دعا کند.

دهم: پیش از نماز سه مرتبه بگوید : الصَّلاة.

یازدهم: نماز را در جایی بخوانند که مردم برای نماز میت بیشتر به آن جا می روند.

دوازدهم: زن حائض اگر نماز میت را به جماعت می خواند در صفی تنها بایستد.

مسأله 596_ خواندن نماز میت در مساجد مکروه است، ولی در مسجد الحرام مکروه نیست.

احکام دفن

مسأله 597_ واجب است میت را طوری در زمین دفن کننـد که بوی او بیرون نیایـد و درندگان هم نتوانند، بدنش را بیرون آورند و اگر ترس آن باشد که جانور بدن او را بیرون آورد، باید قبر را با آجر و مانند آن محکم کنند.

مسأله 598_ اگر دفن میت در زمین ممکن نباشد، می توانند به جای دفن او را در بنا یا تابوت بگذارند.

مسأله 599_ میت را باید در قبر به پهلوی راست طوری بخوابانند که جلوی بدن او رو به قبله باشد.

مسأله 600_ اگر کسـی در کشتی بمیرد، چنانچه جسـد او فاسـد نمی شود و بودن او در کشتی مانعی نـدارد، باید صبر کنند تا به خشـکی برسند و او را در زمین دفن کنند؛ و گرنه باید در کشتی غسلش بدهند و حنوط و کفن کنند و پس از خواندنِ نماز میت چیز سنگینی به پایش ببندنـد و به دریا بیندازند، یا او را در خمره بگذارند و درش را ببندند و به دریا بیندازند؛ و اگر ممکن است باید او را در جایی بیندازند که فوراً طعمه حیوانات نشود.

مسأله 601_ اگر بترسند که دشمن قبر میت را بشکافد و بدن او را بیرون آورد و گوش یا بینی یا اعضای دیگر او را ببرد، چنانچه ممکن باشد باید به طوری که در مسأله پیش گفته شد او را به دریا بیندازند.

مسأله 602_ مخارج انداختن در دریا و مخارج محکم کردن قبر میت را در صورتی که لازم باشد، باید از اصل مال میت بردارند.

مسأله 603_ اگر زنِ کافره بمیرد و بچّه در شـکم او مرده باشـد، یا هنوز روح به بـدن او داخل نشده باشد، چنانچه پدر بچّه مسـلمان باشد، باید زن را در قبر به پهلوی چپ پشت به قبله بخوابانند که روی بچّه به طرف قبله باشد.

مسأله 604_ دفن مسلمان در قبرستان کفار و دفن کافر در قبرستان مسلمانان جایز نیست.

مسأله 605_ دفن مسلمان در جایی که بی احترامی به او باشد _ مانند جایی که خاکروبه و کثافت می ریزند _ جایز نیست.

مسأله 606_ دفن میت در جای غصبی و در زمینی که مثل مسجد برای غیر دفن کردن وقف شده، جایز نیست.

مسأله 607_ دفن میت در قبر مرده دیگر جایز نیست، مگر آن که قبر کهنه شده و میت اوّلی از بین رفته باشد.

مسأله 608_ چیزی که از میت جدا می شود _ اگرچه مو، ناخن و دندانش باشد _ باید با او دفن شود و دفنِ ناخن و دندانی که در حال زندگی از انسان جدا می شود مستحب است.

مسأله 609_ اگر کسی در چاه بمیرد و بیرون آوردنش ممکن نباشد، باید درِ چاه را ببندند و همان چاه را قبر او قرار دهند.

مسأله 610_ اگر بچّه در رَحِم مادر بمیرد و ماندنش در رحم برای مادر خطر داشته باشد، باید به آسان ترین راه او را بیرون آورند؛ و چنانچه ناچار شوند که او را قطعه قطعه کنند اشکال ندارد، ولی باید به وسیله شوهرش اگر اهل فن است یا زنی که اهل فن باشد او را بیرون بیاورند؛ و اگر ممکن نیست، مرد مَحرمی که اهل فن باشد و اگر آن هم ممکن نشود، مرد نامحرمی که اهل فن باشد، بچه را بیرون بیاورد و در صورتی که آن هم پیدا نشود کسی که اهل فن نباشد، می تواند بچه را بیرون آورد.

مسأله 611_ هرگاه مادر بمیرد و بچّه در شکمش زنده باشد _ اگرچه امید زنده ماندن طفل را نداشته باشند _ باید به وسیله کسانی که در مسأله پیش گفته شد، پهلوی چپ او را بشکافند و بچّه را بیرون آورند و دوباره بدوزند.

مستحبات دفن و تلقین میّت

مسأله 612_ مستحب است قبر را به اندازه قد انسان متوسط گود کنند و میت را در نزدیک ترین قبرستان دفن نمایند، مگر آن که قبرستان دورتر از جهتی بهتر باشد، مثل آن که مردمان خوب در آن جا دفن شده باشند، یا مردم برای فاتحه اهل قبور بیشتر به آن جا بروند.

نیز مستحب است جنازه را در چند ذرعی قبر زمین بگذارند و تا سه مرتبه کم کم نزدیک ببرند و در هر مرتبه زمین بگذارند و بردارند و در نوبت چهارم وارد قبر کنند؛ و اگر میت مرد است، در دفعه سوم طوری زمین بگذارند که سر او طرف پایین قبر باشد و در دفعه چهارم از طرف سر وارد

قبر نمایند؛ و اگر زن است، در دفعه سوم طرف قبله قبر بگذارند و به عرض وارد قبر کنند و در موقع وارد کردن پارچه ای روی قبر بگیرند.

و نیز مستحب است جنازه را به آرامی از تابوت بردارند و واردِ قبر کنند و دعاهایی که دستور داده شده، پیش از دفن و موقع دفن بخوانند و بعد از آن که میت را در لحد گذاشتند، گره های کفن را باز کنند و صورت میت را روی خاک بگذارند و بالشی از خاک زیر سر او بسازند؛ و پشت میت خشت خام یا کلوخی بگذارند که میت به پشت برنگردد و پیش از آن که لحد را بپوشانند، دست راست را به شانه راست میت بزنند و دست چپ را به قوّت بر شانه چپ میت بگذارند و دهان را نزدیک گوش او ببرند و به شدّت حرکتش دهند و سه مرتبه بگویند:

«اِسْمَعْ اِفْهَمْ یا فُلانَ بنَ فُلانْ» و به جای «فلان بن فلان» اسم میت و پدرش را بگویند، مثلاً اگر اسم او محمّد و اسم پدرش علی است سه مرتبه بگویند: «اِسْمَعْ اِفْهَمْ یا محمّد بن عَلِي».

پس از آن بگویند:

«هَلْ اَنْتَ عَلَي الْعَهْدِ الَّذِي فارَقْتَنا عَلَيْهِ مِنْ شَهادَةِ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاشَريكَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً صَلّي اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ عَبْدُهُ وَ رَسوُلُهُ وَ سَيِّدُ النَّبِيّينَ وَ خاتَمُ الْمُرْسَلِينَ وَ اَنَّ عَلِيّاً اَمِيرُ الْمُؤمِنينَ وَ سَيِّدُ الوَصِيّينَ وَ اِمامٌ اِفْتَرَضَ اللهُ طاعَتَهَ عَلَي الْعالَمينَ وَ اَنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ عَلِي بْنَ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِي وَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ وَ موُسَي بْنَ جَعْفَرٍ وَ علي بْنَ موُسي ومُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ وَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَ الْقائِمَ الْحُجَّةَ الْمَهْدِي صَلَواتُ الله عَلَيْهِمْ اَئِمَّةُ الْمُؤْمِنينَ وَ حُجَجُ اللهِ عَلَي الخَلْقِ اَجْمَعينَ وَ اَئِمَّتكَ اَئِمَّةُ هُديً بِكَ اَبْرارٌ یا فُلانَ بْنَ فُلان».

و به جای فلان بن فلان اسم میت و پدرش را بگوید.

و بعد بگوید: «اِذا اَتاكَ الْمَلَكانِ الْمُقَرَّبانِ رَسوُلَيْنِ مِنْ عِنْدِ اللهِ تَبارَكَ وَ تَعالي وَ سَئَلاكَ عَنْ رَبِّكَ و عَنْ نَبِيِّكَ وَ عَنْ دِينِكَ وَ عَنْ كِتابِكَ وَ عَنْ قِبْلَتِكَ وَ عَنْ اَئِمَّتِكَ فَلاْ تَخَفْ وَ لا تَحْزَنْ وَ قُلْ فِي جَوابِهِما: اللهُ رَبّي وَ مُحَمَّدٌ؟صل؟نَبِيِّي وَ الاِْسْلامُ دِينِي وَ الْقُرآنُ كِتابِي وَ الْكَعْبَةُ قِبْلَتِي وَ اَمِيرُ الْمُؤمِنينَ عَليُّ بْنُ اَبِي طالِبٍ اِمامِي وَ الْحَسَنُ بْنُ عَليٍّ الْمُجْتَبي اِمامي وَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍ الشَّهيدُ بِكَرْبَلا اِمامِي وَ عِلِيٌ زَيْنُ الْعابِدينَ اِمامِي وَ مُحَمَّدٌ الْباقِرُ اِمامِي وَ جَعْفَرٌ الصّادِقُ اِمامِي وَ مُوسَي الْكاظِمُ اِمامِي وَ عَليٌ الرِّضا اِمامِي، وَ مَحَمَّدٌ الْجَوادُ اِمامِي، وَ عَلِيٌ الْهادِي اِمامِي وَ الْحَسنُ الْعَسْكَري اِمامِي وَ الْحُجَّةُ الْمنْتَظَرُ اِمامِي

هؤُلاءِ صَلَواتُ اللهِ عَلَيْهِمْ اَجْمَعينَ اَئِمَّتِي وَ سادَتِي وَ قادَتِي وَ شُفَعْائي بِهِمْ اَتَوَلّي وَ مِنْ اَعْدائِهِمْ اَتَبَرَّءُ فِي الدُّنْيا وَ الآخِرَةِ، ثُمَّ اعْلَمْ يا فُلانَ بْنَ فُلان».

و به جای فلان بن فلان اسم میت و پدرش را بگوید.

و بعد بگوید: «اِنَّ اللهَ تَبارَكَ وَ تَعالي نِعْمَ الرَّبُّ وَ اَنَّ مُحَمَّداً؟صل؟ نِعْمَ الرَّسوُلُ وَ اَنَّ عَلِيَّ بْنَ اَبي طالِبٍ وَ أوْلادَهُ الْمَعْصوُمينَ الأئِمَّةَ الإثْني عَشَرَ نِعْمَ الائَمَّةُ وَ اَنَّ ما جاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ؟صل؟ حَقٌّ وَ اَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَ سُؤالَ مُنْكَرٍ وَ نَكيرٍ في القَبْرِ حَقٌّ وَ الْبَعْثَ حَقٌ و النُشُورَ حَقٌ وَ الصِّراطَ حَقٌّ وَ الْمِيزانَ حَقٌّ وَ تَطايُرَ الكُتُبِ حَقٌّ وَ اَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَ النّارَ حَقٌّ وَ اَنَّ السّاعَةَ آتِيَةٌ لا رَيْبَ فيها وَ اَنَّ اللهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبوُرِ».

پس بگوید: «اَفَهِمْتَ يا فُلانُ». و به جای فلان اسم میت را بگوید.

پس از آن بگوید:

«ثَبَّتَكَ اللهُ بِالْقَوْلِ الثّابِتِ و هَداكَ اللهُ اِلي صِراطٍ مُسْتَقيمٍ عَرَّفَ اللهُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ أَوْلِيائِكَ فِي مُسْتَقَرٍّ مِنْ رَحْمَتِهِ».

پس بگوید:

«اللّهُمَّ جافِ الأرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ وَ اصْعدْ بِروُحِهِ اِلَيْكَ وَ لَقِّهِ مِنْكَ بُرْهاناً اللّهُمَّ عَفْوَكَ عَفْوَك».

مسأله 613_ مستحب است کسی که میت را در قبر می گذارد، با طهارت و سر برهنه و پابرهنه باشد و از طرف پای میت از قبر بیرون بیاید و غیر از خویشان میت کسانی که حاضرند، با پشت دست خاک بر قبر بریزند و بگویند: «اِنّا لِلّهِ و اِنّا اِلَيْهِ راجِعوُن». اگر میت زن است کسی که با او محرم می باشد او را در قبر بگذارد و اگر محرمی نباشد، خویشانش او را در قبر بگذارند.

مسأله 614_ مستحب است قبر را مربع یا مربع مستطیل بسازند و به اندازه چهار انگشت از زمین بلند کنند و نشانه ای روی آن بگذارند که اشتباه نشود و روی قبر آب بپاشند و بعد از پاشیدن آب کسانی که حاضرند، دست ها را بر قبر بگذارند و انگشت ها را باز کرده در خاک فرو برند و هفت مرتبه سوره مبارکه «اِنّا اَنْزَلْناه» بخوانند و برای میت طلب آمرزش کنند و این دعا را بخوانند:

«اللّهُمَّ جافِ الأرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ وَ اصْعَدْ اِلَيْكَ روُحَهُ وَ لَقِّهِ مِنْكَ رِضْواناً وَ اَسْكِنْ قَبْرَهُ مِنْ رَحْمَتِكَ ما تُغْنيهِ بِهِ عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِواكَ».

مسأله 615_ پس از رفتن کسانی که تشییع جنازه کرده اند، مستحب است وَلیّ میت یا کسی که از طرف ولی اجازه دارد، دعاهایی را که دستور داده شده، به میت تلقین کند.

مسأله 616_ بعـد از دفن مسـتحب است صاحبان عزا را سرسـلامتی دهنـد، ولی اگر مدتی گذشـته است که به واسـطه سرسـلامتی دادن مصـیبت یادشان می آید، ترک آن بهتر است؛ و نیز مسـتحب است تا سه روز برای اهل خانه میت غذا بفرستند و غذا خوردن نزد آنان و در منزلشان مکروه است.

مسأله 617_ مسـتحب است انسان در مرگ خویشان مخصوصاً در مرگ فرزنـد صبر کنـد و هر وقت میت را یاد می کنـد «اِنّا لِله وَ اِنّا اِلَیْهِ راجِعُونَ» بگوید و برای میت قرآن بخواند و سر قبر پدر و مادر از خداوند حاجت بخواهد و قبر را محکم بسازد که زود خراب نشود.

مسأله 618_ جایز نیست انسان در مرگ کسی صورت و بدن را بخراشد و به خود لطمه بزند.

مسأله 619_ پاره کردن یقه در مرگ غیر پدر و برادر، جایز نیست و احتیاط واجب آن است که در مصیبت آنان هم یقه پاره نکند.

مسأله 620_ اگر زن در عزای میت صورت خود را بخراشد یا موی خود را بکند، باید یک بنده آزاد کند یا ده فقیر را طعام دهد و یا آن ها را بپوشاند؛ و همچنین است اگر مرد در مرگ زن یا فرزند یقه یا لباس خود را پاره کند.

مسأله 621_ احتیاط واجب آن است که در گریه بر میت صدا را خیلی بلند نکنند.

نماز وحشت

مسأله 622_ مستحب است در شب اوّل قبر برای میّت صدقه بدهند و اگر ممکن نشد، دو رکعت نماز وحشت برای میت بخوانند و دستور آن این است که در رکعت اوّل بعد از حمد یک مرتبه «آیة الکرسـی» و در رکعت دوم بعد از حمد ده مرتبه سوره «اِنّا اَنْزَلْناه» بخوانند و بعد از سلام نماز بگویند:

«اللّهُمَّ صَلِّ عَلي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ابْعَثْ ثَوابَها اِلَي قَبْرِ فُلانَ»

و به جای کلمه فلان اسم میت را بگویند.

مسأله 623_ نماز وحشت را در هر موقع از شبِ اوّل قبر می شود خواند، ولی بهتر است در اوّل شب بعد از نماز عشا خوانده شود.

مسأله 624_ اگر بخواهنـد میت را به شـهر دوری ببرنـد یا به جهت دیگر دفن او تأخیر بیفتـد، باید نماز وحشت را تا شب اوّل قبر او تأخیر بیندازند.

نبش قبر

مسأله 625_ نبش قبر مسلمان(1) حرام است _ اگرچه طفل یا دیوانه باشد _ ولی اگر بدنش از بین رفته و خاک شده باشد اشکال ندارد.

مسأله 626_ نبش قبر امامزاده ها و شهدا و علما و صلحا اگرچه سال ها بر آن گذشته باشد، حرام است.

مسأله 627_ شکافتن قبر در چند مورد حرام نیست:

اوّل: میت در زمین غصبی دفن شده باشد و مالک زمین راضی نشود که در آن جا بماند.

دوم: کفن یا چیز دیگری که با میت دفن شده غصبی باشد و صاحب آن راضی نشود که در قبر بماند؛ و همچنین است اگر چیزی از مال خودِ میت که به ورثه او رسیده با او دفن شده باشد و ورثه راضی نشوند که آن چیز در قبر بماند، ولی اگر وصیت کرده باشد که دعا یا قرآن یا انگشتری را با او دفن کنند، برای بیرون آوردن این ها نمی توانند قبر را بشکافند.

سوم: میت بی غسل یا بی کفن دفن شده باشد، یا بفهمند غسلش باطل بوده، یا به غیر دستور شرع کفن شده، یا در قبر او را رو به قبله نگذاشته اند.

چهارم: برای ثابت شدن حقی بخواهند بدن میت را ببینند.

پنجم: میت را در جایی که بی احترامی به اوست _ مثل قبرستان کفار یا جایی که کثافت و خاکروبه می ریزند _ دفن کرده باشند.

ششم: برای یک مطلب شرعی که اهمیت آن از شکافتن قبر بیشتر است قبر را بشکافند، مثلاً بخواهند بچّه زنده را از شکم زن حامله ای که دفنش کرده اند بیرون آورند.

هفتم: بترسند درنده ای بدن میت را پاره کند یا سیل او را ببرد و یا دشمن بیرون آورد.

هشتم: قسمتی از بدن میت را که با او دفن نشده بخواهند دفن کنند، ولی احتیاط مستحب آن است که آن قسمت از بدن را طوری در قبر بگذارند که بدن میت دیده نشود.

غسل های مستحب

مسأله 628_ غسل های مستحب در شرع مقدس اسلام بسیار است و از آن جمله است:

1- یعنی شکافتن قبر او.

1_ غسل جمعه؛ و وقت آن از اذان صبح است تا ظهر و بهتر است نزدیک ظهر به جا آورده شود؛ و اگر تا ظهر انجام ندهد، بهتر است که بدون نیت ادا و قضا تا عصر جمعه به جا آورد. و اگر در روز جمعه غسل نکند مستحب است از صبح شنبه تا غروب قضای آن را به جا آورد. و کسی که می ترسد در روز جمعه آب پیدا نکند، می تواند روز پنجشنبه یا شب جمعه غسل را انجام دهد. و مستحب است انسان در موقع غسل جمعه بگوید:

«اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَريكَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اللّهُمَّ صَلِّ عَلي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوّابينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرينَ»

2_ غسل شب اوّل ماه رمضان و تمام شب های فرد ماه رمضان مثل شب سوم و پنجم و هفتم، ولی از شب بیست و یکم مستحب است همه شب غسل کند؛ و برای غسل شب اوّل، پانزدهم، هفدهم، نوزدهم، بیست و یکم، بیست و سوم، بیست و پنجم، بیست و هفتم و بیست و نهم بیشتر سفارش شده است.

و وقت غسل شب های ماه رمضان تمام شب است و بهتر است مقارن غروب به جا آورده شود، ولی از شب بیست و یکم تا آخر ماه، بهتر است غسل را بین نماز مغرب و عشا به جا آورد؛ و نیز مستحب است در شب بیست و سوم غیر از غسل اوّلِ شب، یک غسل هم در آخر شب انجام دهد.

3_ غسل روز عید فطر و عید قربان؛ و وقت آن از اذان صبح است تا غروب و بهتر است آن را پیش از نماز عید به جا آورد.

4_ غسل شب عید فطر؛ و وقت آن از اوّل مغرب است تا اذان صبح و بهتر است در اوّل شب به جا آورده شود.

5_ غسل روز هشتم و نهم ذی الحجّه؛ و در روز نهم بهتر است آن را نزدیک ظهر به جا آورد.

6_ غسل روز اوّل، پانزدهم، بیست و هفتم و آخر ماه رجب.

7_ غسل روز عید غدیر؛ و بهتر است پیش از ظهر آن را انجام دهند.

8 _ غسل روز بیست و چهارم ذی الحجّه.

9_ غسل روز عید نوروز، پانزدهم شعبان، نهم و هفدهم ربیع الاول و روز بیست و پنجم ذی القعده.

10_ غسل دادن بچه ای که تازه به دنیا آمده است.

11_ غسل زنی که برای غیر شوهرش بوی خوش استعمال کرده است.

12_ غسل کسی که در حال مستی خوابیده.

13_ غسل کسی که جایی از بدنش را به بدن میتی که غسل داده اند رسانده.

14_ غسل کسی که در موقع گرفتنِ خورشید و ماه نماز آیات را عمداً نخوانده، در صورتی که تمام ماه و خورشید گرفته باشد.

15_ غسل کسی که برای تماشای دار آویخته رفته و آن را دیده باشد، ولی اگر اتفاقاً یا از روی ناچاری نگاهش بیفتد، یا مثلاً برای شهادت دادن رفته باشد، غسل مستحب نیست.

مسأله 629_ پیش از داخل شدن در حرم مکه، شهر مکه، مسجدالحرام، خانه کعبه، حرم مدینه، شهر مدینه، مسجد پیغمبر و حرم امامان؟عهم؟، مستحب است انسان غسل کند و اگر در یک روز چند مرتبه مشرّف شود، یک غسل کافی است؛ و کسی که می خواهد در یک روز داخل حرم مکه و مسجدالحرام و خانه کعبه شود، اگر به نیت همه یک غسل کند کافی است؛ و نیز اگر در یک روز بخواهد داخل حرم مدینه، شهر مدینه و مسجد پیغمبر؟عهم؟ شود، یک غسل برای همه کفایت می کند و برای زیارت پیغمبر و امامان از دور یا نزدیک و برای حاجت خواستن از خداوند عالم؛ و همچنین برای توبه و نشاط به جهت عبادت و برای سفر رفتن خصوصاً سفر زیارت حضرت سیدالشّهداء؟ع؟، مستحب است انسان غسل کند و اگر یکی از غسل هایی را که در این مسأله گفته شد به جا آورد و بعد کاری که وضو را باطل می نماید (مثلاً بخوابد) غسل او باطل می شود و مستحب است دوباره غسل را به جا آورد.

مسأله 630_ انسان می تواند با غسل های مستحب که استحباب شرعی آن ها ثابت شده باشد، نماز بخواند یا کارهایی که شرط آن طهارت است انجام دهد، ولی اگر غسلی را رجاء (1)انجام دهد، از وضوء کفایت نمی کند و برای نماز و دیگر کارهایی که شرط آن طهارت است، باید وضو بگیرد.

مسأله 631_ اگر چند غسل بر کسی مستحب باشد و به نیت همه یک غسل به جا آورد کافی است.

1- یعنی به دریافت ثواب غسل.

تیمّم

اشاره

مسأله 632_ در هفت مورد به جای وضو و غسل باید تیمّم کرد:

اوّل از موارد تیمّم

اوّل: تهیه آب به قدر وضو یا غسل ممکن نباشد.

مسأله 633_ اگر انسان در آبادی باشـد، باید برای تهیه آب وضو و غسل، به قدری جست وجو کند که از پیدا شدن آن، ناامید شود و اگر در بیابان باشد، چنانچه زمینِ آن پست و بلند است، باید به شعاع پرتاب یک تیر قدیمی _ که با کمان پرتاب می کردند _ در جست وجوی آب برود؛ و اگر زمین آن پست و بلند نیست، باید در هر طرف به اندازه پرتاب دو تیر جست و جو نماید .

مسأله 634_ اگر بعضـی از چهار طرف هموار و بعضـی دیگر پست و بلند باشد، باید در طرفی که هموار است به اندازه پرتاب دو تیر و در طرفی که هموار نیست به اندازه پرتاب یک تیر جست وجو کند.

مسأله 635_ در هر طرفی که یقین دارد آب نیست، در آن طرف جست وجو لازم نیست.

مسأله 636_ کسـی که وقت نماز او تنگ نیست و برای تهیه آب وقت دارد، اگر یقین دارد در محلی دورتر از مقـداری که باید جست و جو کند آب هست، باید برای تهیه آب برود؛ و اگر گمان دارد آب هست رفتن به آن محل لازم نیست.

مسأله 637_ لازم نیست خود انسان در جست وجوی آب برود، بلکه می تواند کسی را که به گفته او اطمینان دارد بفرستد و در این صورت اگر یک نفر از طرف چند نفر برود کافی است.

مسأله 638_ اگر احتمال دهـد که داخل بار سـفر خود یا در منزل یا در قافله آب هست، بایـد به قـدری جست وجو نماید که به نبودن آب یقین کند یا از پیدا کردنِ آن ناامید شود.

مسأله 639_ اگر پیش از وقتِ نماز جست وجو نمایـد و آب پیدا نکند و تا وقت نماز همان جا بماند، چنانچه احتمال دهد که آب پیدا می کند، احتیاط واجب آن است که دوباره در جست وجوی آب برود.

مسأله 640_ اگر بعـد از داخل شـدن وقتِ نماز جست وجو کنـد و آب پیدا نکند و تا وقت نمازِ دیگر در همان جا بماند، چنانچه احتمال دهد که آب پیدا می شود، احتیاط مستحب آن است که دوباره در جست وجوی آب برود.

مسأله 641_ اگر وقت نماز تنگ باشد یا از دزد و درنده بترسد و یا جست وجوی آب به قدری سـخت باشد که نتواند تحمّل کند، جسـت وجو لازم نیست.

مسأله 642_ اگر در جست وجوی آب نرود تا وقت نماز تنگ شود معصیت کرده، ولی نمازش با تیمّم صحیح است.

مسأله 643_ کسـی که یقین دارد آب پیدا نمی کند، چنانچه دنبال آب نرود و با تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد، اگر جست وجو می کرد آب پیدا می شد، بنابر احتیاط اگر وقت باقی است نماز را دوباره بخواند.

مسأله 644_ اگر بعـد از جست وجو آب پیدا نکند و با تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد در جایی که جست وجو کرده آب بوده، نماز او صحیح است.

مسأله 645_ کسی که یقین دارد وقت نماز تنگ است، اگر بدون جست وجو با تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد که برای جست وجو وقت داشته، احتیاط آن است که دوباره نمازش را بخواند؛ و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 646_ اگر بعد از داخل شدن وقتِ نماز وضو داشته باشد و بداند اگر وضوی خود را باطل کند، تهیه آب برای او ممکن نیست یا نمی توانـد وضو بگیرد، بنابر احتیاط واجب چنانچه می تواند وضوی خود را نگه دارد و موجب ضـرر و مشـقت نمی باشد، وضوی خود را باطل نکند.

مسأله 647_ اگر پیش از وقت نماز وضو داشـته باشـد و بدانـد، اگر وضوی خود را باطل کند تهیه آب برای او ممکن نیست، چنانچه بتواند وضوی خود را نگه دارد، احتیاط مستحب آن است که آن را باطل نکند.

مسأله 648_ کسـی که فقط به مقـدار وضو یا به مقـدار غسل آب دارد و می دانـد که اگر آن را بریزد آب پیـدا نمی کنـد، چنانچه وقت نماز داخل شده باشد، ریختن آن حرام است و بنابر احتیاط مستحب پیش از وقت نماز هم آن را نریزد.

مسأله 649_ کسی که می داند آب پیدا نمی کند، اگر بعد از داخل شدن وقت نماز وضوی خود را باطل کند، یا آبی که دارد بریزد معصیت کرده، ولی نمازش با تیمّم صحیح است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که قضای آن نماز را بخواند.

دوم از موارد تیمّم

مسأله 650_ اگر به واسطه پیری یا ترس از دزد، جانور و مانند این ها یا نداشتن وسیله ای که آب از چاه بکشد دسترسی به آب نداشته باشد، باید تیمّم کند؛ و همچنین است اگر تهیه کردن آن یا استعمال آن به قدری مشقّت داشته باشد که مردم تحمّل آن را نکنند.

مسأله 651_ اگر برای کشیدن آب از چاه دلو، ریسمان و مانند این ها لازم دارد و مجبور است بخرد یا کرایه نماید _ اگرچه قیمت آن چند برابر معمول باشد _ باید تهیه کند؛ همچنین است اگر آب را به چندین برابر قیمتش بفروشند، ولی اگر تهیه آن ها به قدری پول می خواهد که نسبت به حال او آن مقدار ضرر دارد، واجب نیست تهیه نماید.

مسأله 652_ اگر ناچار شود که برای تهیه آب قرض کند، باید قرض نماید، ولی کسی که می داند یا گمان دارد که نمی تواند قرض خود را بدهد، واجب نیست قرض کند.

مسأله 653_ اگر کندن چاه مشقّت ندارد، باید برای تهیه آب چاه بکند.

مسأله 654_ اگر کسی مقداری آب بی منّت به او ببخشد، اگر لازمه آن هتک حیثیت او نباشد، باید قبول کند.

سوم از موارد تیمّم

مسأله 655_ اگر از استعمال آب بر جان خود بترسد یا بترسد که به واسطه استعمال آن مرض یا عیبی در او پیدا شود، یا مرضش طول بکشد یا شدت کند یا به سختی معالجه شود، باید تیمّم نماید، ولی اگر آب گرم برای او ضرر ندارد، باید با آب گرم وضو بگیرد یا غسل کند.

مسأله 656_ لازم نیست یقین کند، آب برای او ضرر دارد بلکه اگر احتمال ضرر بدهد، چنانچه احتمال او در نظر مردم بجا باشد و از آن احتمال ترس برای او پیدا شود، باید تیمّم کند.

مسأله 657_ کسی که مبتلا به درد چشم است و آب برای او ضرر دارد، باید تیمّم نماید.

مسأله 658_ اگر به واسطه یقین یا ترس ضرر تیمّم کند و پیش از نماز بفهمد که آب برایش ضرر ندارد، تیمّم او باطل است و اگر بعد از نماز بفهمد، بنابر احتیاط واجب باید دوباره نماز را با وضو یا غسل بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 659_ کسی که می داند آب برایش ضرر ندارد، چنانچه غسل کند یا وضو بگیرد و بعد بفهمد که آب برای او ضرر داشته، وضو و غسل او صحیح است.

چهارم از موارد تیمّم

مسأله 660_ هرگاه بترسد که اگر آب را به مصرف وضو یا غسل برساند، خودِ او یا عیال و اولاد او یا رفیقش و کسانی که با او مربوطند _ مانند نوکر و کلفت _ از تشنگی بمیرند، یا مریض شوند یا به قدری تشنه شوند که تحمّل آن مشقّت دارد، باید به جای وضو و غسل تیمّم نماید؛ و نیز اگر بترسد حیوانی که مال خود اوست از تشنگی تلف شود، باید آب را به آن بدهد و تیمّم نماید؛ همچنین است اگر کسی که حفظ جانِ او واجب است به طوری تشنه باشد که اگر انسان آب را به او ندهد تلف شود.

مسأله 661_ اگر غیر از آب پاکی که برای وضو یا غسل دارد، آب نجسی هم به مقدار آشامیدن خود و کسانی که با او مربوطند داشته باشد، باید آب پاک را برای آشامیدن بگذارد و با تیمّم نماز بخواند، ولی چنانچه آب را برای حیوانش بخواهد، باید آب نجس را به آن بدهد و با آب پاک وضو و غسل را انجام دهد.

پنجم از موارد تیمّم

مسأله 662_ کسی که بدن یا لباسش نجس است و کمی آب دارد که اگر با آن وضو بگیرد یا غسل کند، برای آب کشیدن بدن یا لباس او نمی ماند، باید بدن یا لباس را آب بکشد و با تیمّم نماز بخواند، ولی اگر چیزی نداشته باشد که بر آن تیمّم کند، باید آب را به مصرف وضو یا غسل برساند و با بدن یا لباس نجس نماز بخواند.

ششم از موارد تیمّم

مسأله 663_ اگر غیر از آب یا ظرفی که استعمال آن حرام است آب یا ظرف دیگری ندارد، مثلاً آب یا ظرفش غصبی است و غیر از آن آب و ظرف دیگری ندارد، باید به جای وضو و غسل تیمّم کند.

هفتم از موارد تیمّم

مسأله 664_ هرگاه وقت به قدری تنگ باشد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند، تمام نماز یا مقداری از آن بعد از وقت خوانده می شود، باید تیمّم کند.

مسأله 665_ اگر عمداً نماز را به قدری تأخیر بیندازد که وقت وضو یا غسل نداشته باشد معصیت کرده، ولی نماز او با تیمّم صحیح است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که قضای آن نماز را بخواند.

مسأله 666_ کسی که شک دارد اگر وضو بگیرد یا غسل کند، وقت برای نماز او می ماند یا نه، باید وضو و غسل را به جا آورد.

مسأله 667_ کسی که به واسطه تنگی وقت تیمّم کرده، چنانچه بعد از نماز آبی که داشته از دستش برود، اگرچه تیمّم خود را نشکسته باشد، در صورتی که وظیفه اش تیمّم باشد، باید دوباره تیمّم نماید.

مسأله 668_ کسی که آب دارد، اگر به واسطه تنگی وقت با تیمّم مشغول نماز شود و در بین نماز آبی که داشته از دستش برود، چنانچه وظیفه اش تیمّم باشد، بنابر احتیاط مستحب برای نمازهای بعد دوباره تیمّم کند.

مسأله 669_ اگر انسان به قدری وقت دارد که می تواند وضو بگیرد یا غسل کند و نماز را بدون کارهای مستحبی آن مثل اقامه و قنوت بخواند، باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون کارهای مستحبی آن به جا آورد، بلکه اگر به اندازه سوره هم وقت ندارد، باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون سوره بخواند.

چیزهایی که تیمّم به آن ها صحیح است

مسأله 670_ تیمّم به خاک، ریگ، کلوخ و سنگ صحیح است، ولی بنابر احتیاط مستحب اگر خاک ممکن باشد، به چیز دیگر تیمّم نکند و اگر خاک نباشد، با ریگ و اگر ریگ نباشد، با کلوخ و چنانچه کلوخ هم ممکن نباشد با سنگ تیمّم نماید.

مسأله 671_ تیمم بر سنگ گچ، سنگ آهک و سایر اقسام سنگ ها صحیح است؛ و احتیاط آن است در حال اختیار و دسترسی به دیگر چیزهایی که تیمم با آن ها صحیح است، به گچ، آهک پخته، آجر و سنگ هایی مانند عقیق، فیروزه و امثال آن تیمم نکند.

مسأله 672_ اگر خاک، ریگ، کلوخ و سنگ پیدا نشود، باید به گرد و غباری که در فرش، لباس و مانند این هاست، تیمّم نماید و چنانچه گرد پیدا نشود، باید به گل تیمّم کند و اگر گِل هم پیدا نشود، احتیاط مستحب آن است که نماز را بدون تیمّم بخواند و واجب است بعداً قضای آن را به جا آورد.

مسأله 673_ اگر بتواند با تکاندن فرش و مانند آن خاک تهیه کند، تیمّم به گرد باطل است و اگر بتواند گِل را خشک کند و از آن خاک تهیه نماید، تیمّم به گِل باطل می باشد.

مسأله 674_ کسی که آب ندارد، اگر برف یا یخ داشته باشد چنانچه ممکن است، باید آن را آب کند و با آن وضو بگیرد یا غسل نماید؛ و اگر ممکن نیست و چیزی هم که تیمّم به آن صحیح است ندارد، احتیاط واجب آن است که با برف یا یخ اعضای وضو یا غسل را نمناک کند؛ و اگر این هم ممکن نیست به یخ یا برف تیمّم نماید، ولی در دو صورت اخیر نمازی را که خوانده باید قضا کند.

مسأله 675_ اگر با خاک و ریگ چیزی _ مانند کاه _ که تیمّم به آن باطل است مخلوط شود، نمی تواند بر آن تیمّم کند، ولی اگر آن چیز به قدری کم باشد که در خاک یا ریگ از بین رفته حساب شود، تیمّم به آن خاک و ریگ صحیح است.

مسأله 676_ اگر چیزی ندارد که بر آن تیمّم کند، چنانچه ممکن است باید به خریدن و مانند آن تهیه نماید.

مسأله 677_ تیمّم به دیوار گلی صحیح است و احتیاط مستحب آن است که با بودن زمین یا خاک خشک، به زمین یا خاک نمناک تیمّم نکند.

مسأله 678_ چیزی که بر آن تیمّم می کنـد، بایـد پاک باشد و اگر چیز پاکی که تیمّم به آن صـحیح است ندارد، بنابر احتیاط نماز را بدون تیمم بخواند و بعد قضای آن را به جا آورد.

مسأله 679_ اگر یقین داشـته باشد که تیمّم به چیزی صحیح است و به آن تیمّم نماید، بعد بفهمد تیمّم به آن باطل بوده، نمازهایی را که با آن تیمّم خوانده باید دوباره بخواند.

مسأله 680_ چیزی که بر آن تیمّم می کنـد و مکان آن چیز باید غصبی نباشد، پس اگر بر خاک غصبی تیمّم کند، یا خاکی را که مال خود اوست بی اجازه در ملک دیگری بگذارد و بر آن تیمّم کند، تیمّم او باطل است.

مسأله 681_ تیمّم در فضـای غصبی باطـل است، پس اگر در ملـک خود دست ها را به زمین بزنـد و بی اجازه داخل ملک دیگری شود و دست ها را به پیشانی بکشد، تیمّم او باطل می باشد.

مسأله 682_ تیمّم به چیز غصبی یا در فضای غصبی یا بر چیزی که در ملک غصبی است، در صورتی باطل است که انسان بداند غصـب است و عمـداً تیمّم کند؛ و چنانچه نداند یا فراموش کرده باشد، تیمّم او صـحیح است، ولی اگر چیزی را خودش غصب کند و فراموش کند که غصب کرده و بر آن تیمّم کنـد، یا ملکی را غصب نمایـد و فراموش کنـد که غصب کرده و چیزی را که بر آن تیمّم می کنـد در آن ملک بگذارد، یا در فضای آن ملک تیمّم نماید، تیمّم او باطل است.

مسأله 683_ کسی که در جای غصبی حبس است، اگر آب و خاک او غصبی است، باید با تیمّم نماز بخواند.

مسأله 684_ مسـتحب است چیزی که بر آن تیمّم می کند، گردی داشته باشد که به دست بماند و بعد از زدنِ دست بر آن، مستحب است دست را بتکاند که گرد آن بریزد.

مسأله 685_ تیمّم به زمین گود و خـاک جاده و زمین شوره زار که نمک روی آن را نگرفته، مکروه است و اگر نمک روی آن را گرفته باشـد باطل است.

دستور تیمّم بدل از وضو

مسأله 686_ در تیمّم بدل از وضو چهار چیز واجب است:

اوّل: نیت.

دوم: زدن کف دو دست با هم بر چیزی که تیمّم به آن صحیح است.

سوم: کشیدن کف هر دو دست به تمام پیشانی و دو طرف آن از جایی که موی سر می روید تا ابروها و بالای بینی، و احتیاطاً باید دست ها روی ابروها هم کشیده شود.

چهارم: کشیدن کف دست چپ به تمام پشت دست راست و بعد از آن کشیدن کف دست راست به تمام پشت دست چپ.

دستور تیمّم بدل از غسل

مسأله 687_ در تیمّم بدل از غسل، بعد از آن که نیت کرد و_ به دستوری که در مسأله پیش گفته شد _ دست ها را به زمین زد و به پیشانی کشید، باید یک مرتبه دیگر دست ها را به زمین بزند و به پشت دست ها بکشد؛ و احتیاط مستحب آن است که تیمّم را _ چه بدل از وضو و چه بدل از غسل _ به این ترتیب به جا آورد: یک مرتبه دست ها را به زمین بزند و به پیشانی و پشت دست ها بکشد، و یک مرتبه دیگر به زمین بزند و پشت دست ها را مسح نماید.

احکام تیمّم

مسأله 688_ اگر مختصری از پیشانی و پشت دست ها را هم مسح نکند تیمّم باطل است، چه عمداً مسح نکند یا مسأله را نداند یا فراموش کرده باشد، ولی دقّتِ زیاد هم لازم نیست و همین قدر که بگویند تمام پیشانی و پشت دست مسح شده کافی است.

مسأله 689_ برای آن که یقین کند تمام پشت دست را مسح کرده، باید مقداری بالاتر از مچ را هم مسح نماید، ولی مسح بین انگشتان لازم نیست.

مسأله 690_ باید پیشانی و پشت دست ها را از بالا به پایین مسح نماید و کارهای آن را باید پشت سر هم به جا آورد؛ و اگر بین آن ها به قدری فاصله دهد که نگویند تیمّم می کند، باطل است.

مسأله 691_ در موقع نیت باید معین کند، تیمم او بدل از غسل است یا بدل از وضو؛ و اگر بدل از غسل باشد، باید آن غسل را مشخص کند. و اگر اشتباهاً به جای بدل از وضو بدل از غسل، یا به جای بدل از غسل بدل از وضو نیت کند، یا مثلاً در تیمم بدل از غسل جنابت نیت تیمم بدل از غسل مسّ میت نماید، تیمم او باطل است؛ ولی اگر قصد نماید که وظیفه فعلی خود را انجام دهد، تیمم او صحیح است حتی اگر در تشخیص اشتباه کرده باشد.

مسأله 692_ در تیمّم بایـد پیشانی و کف دست ها و پشت دست ها پاک باشـد؛ و اگر کف دست نجس باشـد و نتوانـد آن را آب بکشـد، احتیاط مسـتحب آن است که دو تیمّم کند، یکی با کف دست و یکی با پشت دست، یعنی پشت دست را به چیزی که تیمّم به آن صـحیح است بزند و به پیشانی و پشت دست ها بکشد.

مسأله 693_ بنـابر احتیاط برای تیمّم انگشتر را از دست بیرون آورد، و اگر در پیشانی یا پشت دست ها یا در کف دست ها مانعی باشـد _ مثلاً چیزی به آن ها چسبیده باشد _ باید برطرف نماید.

مسأله 694_ اگر پیشـانی یـا پشت دست هـا زخم است و پارچه یا چیز دیگری که بر آن بسـته نمی توانـد باز کنـد، بایـد دست را روی آن بکشد؛ و نیز اگر کف دست زخم باشد و پارچه یا چیز دیگری که بر آن بسته نتواند باز کند، باید دست را با همان پارچه به چیزی که تیمّم به آن صحیح است بزند و به پیشانی و پشت دست ها بکشد.

مسأله 695_ اگر پیشانی و پشت دست ها مو داشته باشد اشکال ندارد، ولی اگر موی سر روی پیشانی آمده باشد، باید آن را عقب بزند.

مسأله 696_ اگر احتمـال دهـد که در پیشانی و کف دست ها یا پشت دست ها مانعی هست، چنانچه احتمال او در نظر مردم بجا باشـد، باید جستجو نماید تا یقین یا گمان کند که مانعی نیست.

مسأله 697_ اگر وظیفه او تیمّم است و نمی توانـد تیمّم کنـد، باید نایب بگیرد و کسـی که نایب می شود، باید او را با دست خودش تیمّم دهد و اگر ممکن نباشد، باید نایب دست خود را به چیزی که تیمّم به آن صحیح است بزند و به پیشانی و پشت دست های او بکشد.

مسأله 698_ اگر در جزئی از اجزای تیمّم شک کند که آیا جزء قبلی را که محل آن گذشته است، انجام داده یا نه؟ تیمّم او صحیح است؛ و اگر محل آن نگذشته است، باید آن را انجام دهد.

مسأله 699_ اگر بعد از مسح دست چپ شک کند که درست تیمّم کرده یا نه، تیمّم او صحیح است.

مسأله 700_ کسـی که وظیفه اش تیمّم است، نمی تواند پیش از وقتِ نماز برای نماز تیمّم کند، ولی اگر برای کار واجب دیگر یا مسـتحبی تیمّم کند و تا وقتِ نماز عذر او باقی باشد، می تواند با همان تیمّم نماز بخواند.

مسأله 701_ کسی که وظیفه اش تیمّم است، اگر بداند تا آخر وقت عذر او باقی می ماند در وسعت وقت می تواند با تیمّم نماز بخواند، ولی اگر بداند تا آخر وقت عذر او برطرف می شود، باید صبر کند و با وضو یا غسل نماز بخواند؛ و نیز اگر امید دارد که عذرش برطرف می شود، باید بنابر احتیاط واجب صبر کند و با وضو یا غسل نماز بخواند، یا در تنگی وقت با تیمّم نماز را به جا آورد.

مسأله 702_ کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند، اگر احتمال ندهد که عذرش به زودی برطرف می شود، می تواند نمازهای قضای خود را با تیمّم بخواند، ولی اگر احتمال دهد به زودی عذر او برطرف می شود، خواندن نماز قضا برای او اشکال دارد.

مسأله 703_ کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند، جایز است نمازهای مستحبی که _ مثل نافله های شبانه روز _ وقت معین دارد با تیمّم بخواند، ولی اگر احتمال دهد تا آخر وقت آن ها عذر او برطرف می شود، بنابر احتیاط آن ها را در اول وقتشان به جا نیاورد.

مسأله 704_ کسی که احتیاطاً باید غسل جبیره ای و تیمّم نماید، مثلاً جراحتی در پشت اوست، اگر بعد از غسل و تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز حدث اصغری از او سرزند _ مثلاً بول کند _ برای نمازهای بعد وضو بگیرد و بنابر احتیاط مستحب تیمّم بدل از غسل هم کند.

مسأله 705_ اگر به واسطه نداشتن آب یا عذر دیگری تیمّم کند، بعد از برطرف شدن عذر تیمّم او باطل می شود.

مسأله 706_ چیزهایی که وضو را باطل می کند، تیمّم بدل از وضو را هم باطل می کند و چیزهایی که غسل را باطل می نماید، تیمّم بدل از غسل را هم باطل می نماید.

مسأله 707_ کسی که نمی تواند غسل کند، اگر چند غسل بر او واجب باشد، احتیاط واجب آن است که بدل از همه آن ها یک تیمّم نماید.

مسأله 708_ کسی که نمی تواند غسل کند، اگر بخواهد عملی که برای آن غسل واجب است انجام دهد، باید بدل از غسل تیمّم نماید؛ و اگر نتواند وضو بگیرد و بخواهد عملی که برای آن وضو واجب است انجام دهد، باید بدل از وضو تیمّم نماید.

مسأله 709_ اگر شخصی تیمم بدل از غسل انجام دهد _ چه بدل از غسل جنابت باشد و چه بدل از اغسال دیگر _ لازم نیست برای نماز وضو بگیرد.

مسأله 710_ اگر شخصی تیمم بدل از غسل انجام دهد و بعد کاری که وضو را باطل می کند برای او پیش آید، چنانچه برای نمازهای بعد عذر او باقی باشد و نتواند غسل کند، گرفتن وضو کفایت می کند و لازم نیست دوباره تیمم بدل از غسل نماید؛ و بنابر احتیاط مستحب تیمم بدل از غسل هم انجام دهد و اگر نمی تواند برای آن ها وضو بگیرد، یک تیمم به عنوان بدل از وضو کفایت می کند.

مسأله 711_ کسی که وظیفه اش تیمّم است، اگر برای کاری تیمّم کند تا تیمّم و عذر او باقی است، کارهایی که باید با وضو یا غسل انجام داد می تواند به جا آورد، ولی اگر به خاطر تنگی وقت بوده، یا با داشتن آب برای نماز میت یا خوابیدن تیمّم کرده، فقط کاری را که برای آن تیمّم نموده می تواند انجام دهد.

مسأله 712_ در چند مورد مستحب است نمازهایی را که انسان با تیمّم خوانده است دوباره بخواند:

اوّل: از استعمال آب ترس داشته و عمداً خود را جنب کرده و با تیمّم نماز خوانده است.

دوم: می دانسته یا گمان داشته که آب پیدا نمی کند و عمداً خود را جنب کرده و با تیمّم نماز خوانده است.

سوم: تا آخر وقت عمداً در جست وجوی آب نرود و با تیمّم نماز بخواند و بعد بفهمد که اگر جست وجو می کرد، آب پیدا می شد.

چهارم: عمداً نماز را تأخیر انداخته و در آخر وقت با تیمّم نماز خوانده است.

پنجم: می دانسته یا گمان داشته که آب پیدا نمی شود و آبی را که داشته ریخته است.

ششم: از ترس مزاحمت جمعیت و نرسیدن به نماز جماعت، نماز جمعه را با تیمّم خوانده است.

احکام نماز

اشاره

نمـاز مهم ترین اعمـال دینی است که اگر قبول درگـاه خداونـد عالم شود، عبادت های دیگر هم قبول می شود و اگر پـذیرفته نشود، اعمال دیگر هم قبول نمی شود. و همـانطور که اگر انسان در هر شـبانه روز پنـج نوبت در نهر آبی شـست وشو کنـد، چرک در بـدنش نمی مانـد، نمازهای پنج گانه هم انسان را از گناهان پاک می کنند.

سزاوار است که انسان نماز را در اوّل وقت بخواند و کسـی که نماز را پست و سـبک شـمارد، مانند کسی است که نماز نمی خواند. پیغمبر اکرم؟صل؟ فرمود: «کسی که به نماز اهمیت ندهد و آن را سبک شمارد، سزاوار عذاب آخرت است».

روزی حضـرت در مسجد تشریف داشتند، مردی وارد و مشغول نماز شد و رکوع و سجودش را کاملاً به جا نیاورد، حضرت فرمودند: «اگر این مرد در حالی که نمازش این طور است از دنیا برود، به دین من از دنیا نرفته است».

پس انسان باید مواظب باشد که به عجله و شتابزدگی نماز نخواند و در حال نماز، به یاد خدا و با خضوع و خشوع و وقار باشد و متوجّه باشد که با چه کسـی سـخن می گویـد و خود را در مقابل عظمت و بزرگی خداونـد عالم، بسـیار پست و ناچیز ببیند؛ و اگر انسان در موقع نماز کاملاًـ به این مطلب توجّه کنـد از خود بی خبر می شود، چنـانکه درحـال نمـاز تیر را از پای مبارک امیرالمؤمنین؟ع؟ بیرون کشـیدند و آن حضرت متوجه نشدند.

و نیز بایـد نمـازگزار توبه و اسـتغفار نمایـد و گناهانی که مانع قبول شـدن نماز است ـ ماننـد حسـد، کبر، غیبت، خوردن حرام، آشامیـدن مسکرات و ندادن خمس و زکات ـ بلکه هر معصیتی را ترک کند.

ص: 128

همچنین سزاوار است کارهایی که ثواب نماز را کم می کند به جا نیاورد، مثلاً در حال خواب آلودگی و خودداری از بول به نماز نایستد و در موقع نماز به آسمان نگاه نکند؛ و نیز کارهایی که ثواب نماز را زیاد می کند به جا آورد، مثلاً انگشتری عقیق به دست کند و لباس پاکیزه بپوشد و شانه و مسواک کند و خود را خوشبو نماید.

نمازهای واجب

مسأله 713_ نمازهای واجب شش است:

اوّل: نماز یومیه.

دوم: نماز آیات.

سوم: نماز میت.

چهارم: نماز طواف واجب خانه کعبه.

پنجم: نماز قضای پدر و مادر که بر پسر بزرگ تر واجب است.

ششم: نمازی که به واسطه اجاره، نذر، قسم و عهد واجب می شود.

نمازهای واجب یومیّه

اشاره

مسأله 714_ نمازهای واجب یومیه پنج است:

ظهر و عصر هر کدام چهار رکعت، مغرب سه رکعت، عشا چهار رکعت، صبح دو رکعت.

مسأله 715_ در سفر باید نمازهای چهار رکعتی را با شرایطی که گفته می شود، دو رکعت خواند.

وقت نماز ظهر و عصر

مسأله 716_ اگر چوب یا چیزی مانند آن را راست در زمین هموار فرو برند، صبح که خورشید بیرون می آید، سایه آن به طرف مغرب می افتد و هر چه آفتاب بالا می آید این سایه کم می شود، و در شهرهای ما در اوّل ظهر شرعی به آخرین درجه کمی می رسد، و ظهر که گذشت سایه آن به طرف مشرق برمی گردد و هر چه خورشید رو به مغرب می رود، سایه زیادتر می شود، بنابراین وقتی سایه به آخرین درجه کمی رسید و دو مرتبه رو به زیاد شدن گذاشت، معلوم می شود ظهر شرعی شده است، ولی در بعضی شهرها _ مثل مکه _ که گاهی موقع ظهر سایه به کلی از بین می رود، بعد از آن که سایه دوباره پیدا شد معلوم می شود ظهر شده است.

مسأله 717_ چوب یا چیز دیگری را که برای معین کردن ظهر به زمین فرو می برند، شاخِص گویند.

مسأله 718_ نماز ظهر و عصر هر کدام وقت مخصوص و مشترکی دارند:

وقت مخصوص نماز ظهر از اوّل ظهر است تا وقتی که از ظهر به اندازه خواندن نماز ظهر بگذرد، اگر کسی سهواً تمام نماز عصر را در این وقت بخواند، نمازش باطل است.

وقت مخصوص نماز عصر موقعی است که به اندازه خواندن نماز عصر، وقت به مغرب مانده باشد؛ اگر کسی تا این موقع نماز ظهر را نخوانده، نماز ظهر او قضا شده و باید نماز عصر را بخواند. و ما بین وقت مخصوص نماز ظهر و وقت مخصوص نماز عصر، وقت مشترک نماز ظهر و نماز عصر است، اگر کسی در این وقت اشتباهاً نماز عصر را پیش از نماز ظهر بخواند، نمازش صحیح است و باید نماز ظهر را بعد از آن به جا آورد.

مسأله 719_ اگر پیش از خواندن نماز ظهر سهواً مشغول نماز عصر شود و در بین نماز بفهمد اشتباه کرده است، چنانچه در وقتِ مشترک باشد باید نیت را به نماز ظهر برگرداند، یعنی نیت کند که آنچه تا حال خوانده ام و آنچه را مشغولم و آنچه بعد می خوانم، همه نماز ظهر باشد و بعد از آن که نماز را تمام کرد نماز عصر را بخواند؛ و اگر در وقت مخصوص ظهر باشد، نماز باطل است و باید آن را رها نموده و نماز را به نیت ظهر دوباره به جا بیاورد.

مسأله 720_ در زمان حضور امام؟ع؟ واجب است انسان در روز جمعه به جای نماز ظهر دو رکعت نماز جمعه بخواند، ولی در این زمان اگر کسی نماز جمعه بخواند، احتیاط واجب آن است که نماز ظهر را هم بخواند.

مسأله 721_ وقت نماز جمعه از اوّل ظهر است تا وقتی که سایه شاخص به اندازه خود شاخص شود.

وقت نماز مغرب و عشا

مسأله 722_ مغرب موقعی است که سرخی طرف مشرق که بعد از غروب آفتاب پیدا می شود از بالای سر انسان بگذرد.

مسأله 723_ نماز مغرب و عشا هر کدام وقت مخصوص و مشترکی دارند:

وقت مخصوص نماز مغرب بنابر احتیاط واجب از اوّل مغرب است تا وقتی که از مغرب به اندازه خواندن سه رکعت نماز بگذرد؛ و اگر کسی مثلاً مسافر باشد و تمام نماز عشا را سهواً در این وقت بخواند، نمازش باطل است.

وقت مخصوص نمـاز عشا موقعی است که به انـدازه خوانـدن نماز عشا به نصف شب مانـده باشـد؛ و اگر کسـی تا این موقع نماز مغرب را نخوانـد، بایـد اوّل نماز عشا و بعد از آن نماز مغرب را بخواند. و بین وقت مخصوص نماز مغرب و وقت مخصوص نماز عشا، وقت مشترک نمـاز مغرب و عشـا است؛ و اگر کسـی در این وقت اشـتباهاً نمـاز عشـا را پیش از نماز مغرب بخوانـد و بعـد از نماز ملتفت شود، نمازش صحیح است و باید نماز مغرب را بعد از آن به جا آورد.

مسأله 724_ وقت مخصوص و مشترک _ که معنای آن در مسأله پیش گفته شد _ برای اشخاص فرق می کند، مثلاً اگر به اندازه خواندن دو رکعت نماز از اوّل ظهر بگذرد، وقت مخصوص نماز ظهر کسـی که مسافر است، تمام شده و داخل وقت مشترک می شود و برای کسی که مسافر نیست، باید به اندازه خواندن چهار رکعت بگذرد.

مسأله 725_ اگر پیش از خواندن نماز مغرب سهواً مشغول نماز عشا شود و در بین نماز بفهمد که اشتباه کرده، چنانچه تمام آنچه را خوانده یا مقـداری از آن را در وقت مشترک خوانده و به رکوع رکعت چهارم نرفته است، باید نیت را به نماز مغرب برگرداند و نماز را تمام کند و بعد نماز عشا را بخوانـد؛ و اگر به رکوع رکعت چهارم رفته، بایـد نماز را تمام کند بعد نماز مغرب را بخواند، اما اگر تمام آنچه را خوانده در وقت مخصوص نماز مغرب خوانـده باشـد و پیش از رکوع رکعت چهارم یادش بیایـد، نماز او باطل است و باید آن را رها کرده و دوباره نماز را با نیت مغرب بخواند و بعد عشا را به جا آورد.

مسأله 726_ آخر وقت نماز عشا نصف شب می باشد. در محاسـبه نصـفه شب، باید شب را اوّل غروب تا اذان صـبح در نظر گرفت، نه تا اوّل آفتاب.

مسأله 727_ اگر از روی معصـیت یا به واسـطه عـذری نماز مغرب یا نماز عشا را تا نصف شب نخواند، بنابر احتیاط واجب باید تا قبل از اذان صبح، بدون این که نیت ادا و قضا کند به جا آورد.

وقت نماز صبح

مسأله 728_ نزدیک اذان صـبح از طرف مشرق، سفیده ای رو به بالا حرکت می کند که آن را فجر اوّل گویند، وقتی که آن سفیده پهن شد، فجر دوم یا فجر صادق و اوّلِ وقت نماز صبح است؛ و آخر وقت نماز صبح موقعی است که آفتاب بیرون می آید.

احکام وقت نماز

مسأله 729_ موقعی انسان می تواند مشغول نماز شود که یقین کند وقت داخل شده است، یا دو مرد عادل به داخل شدن وقت خبر دهند.

مسأله 730_ اگر به واسطه ابر یا غبار یا نابینایی و یا بودن در زندان نتواند در اوّلِ وقتِ نماز به داخل شدن وقت یقین کند، چنانچه گمان داشته باشد که وقت داخل شده، می تواند مشغول نماز شود، ولی احتیاط مستحب آن است که نماز را تأخیر بیندازد تا یقین کند وقت داخل شده است.

مسأله 731_ اگر دو مرد عادل به داخل شدن وقت خبر دهند، یا انسان یقین کند که وقت نماز شده و مشغول نماز شود و در بین نماز بفهمد که هنوز وقت داخل نشده است، نماز او باطل است؛ همچنین اگر بعد از نماز بفهمد که تمام نماز را پیش از وقت خوانده، ولی اگر در بین نماز بفهمد وقت داخل شده، یا بعد از نماز بفهمد که در بین نماز وقت داخل شده، نماز او صحیح است.

مسأله 732_ اگر انسان ملتفت نباشد که باید با یقینِ به داخل شدن وقت مشغول نماز شود، چنانچه بعد از نماز بفهمد که تمام نماز را در وقت خوانده، نماز او صحیح است و اگر بفهمد تمام نماز را پیش از وقت خوانده، یا نفهمد که در وقت خوانده یا پیش از وقت، نمازش باطل است، بلکه اگر بعد از نماز بفهمد که در بین نماز وقت داخل شده است، احتیاط واجب آن است که دوباره آن نماز را بخواند.

مسأله 733_ اگر یقین کند وقت داخل شده و مشغول نماز شود و در بین نماز شک کند وقت داخل شده یا نه، نماز او باطل است، ولی اگر در بین نماز یقین داشته باشد که وقت شده و شک کند آنچه از نماز خوانده در وقت بوده یا نه، نمازش صحیح است.

مسأله 734_ اگر وقت نماز به قدری تنگ است که به واسطه به جا آوردنِ بعضی از کارهای مستحب نماز، مقداری از آن بعد از وقت خوانده می شود، باید آن مستحب را به جا نیاورد، مثلاً اگر به واسطه خواندن قُنوت مقداری از نماز بعد از وقت خوانده می شود، باید قنوت را نخواند.

مسأله 735_ کسی که به اندازه خواندن یک رکعت نماز وقت دارد، باید نماز را به نیت ادا بخواند، ولی نباید عمداً نماز را تا این وقت تأخیر بیندازد.

مسأله 736_ کسی که مسافر نیست، اگر تا مغرب به اندازه خواندن پنج رکعت نماز وقت دارد، باید نماز ظهر و عصر هر دو را بخواند و اگر کمتر وقت دارد، باید فقط نماز عصر را بخواند

و بعـداً نماز ظهر را قضا کنـد؛ و همچنین اگر تا نصف شب به اندازه خواندن پنج رکعت نماز وقت دارد، باید نماز مغرب و عشا را بخواند و اگر کمتر وقت دارد، باید فقط عشا را بخواند و بعداً مغرب را قضا نماید.

مسأله 737_ کسـی که مسافر است، اگر تا مغرب به انـدازه خواندن سه رکعت نماز وقت دارد، باید نماز ظهر و عصـر را بخواند و اگر کمتر وقت دارد، بایـد فقط عصـر را بخوانـد و بعـداً نماز ظهر را قضا کند؛ و اگر تا نصف شب به اندازه خواندن چهار رکعت نماز وقت دارد، باید نماز مغرب و عشا را بخوانـد و اگر کمتر وقت دارد، بایـد فقط عشا را بخواند و بعداً مغرب را قضا نماید و چنانچه بعد از خواندن عشا معلوم شود که به مقدار یک رکعت یا بیشتر وقت به نصف شب مانده است، باید فوراً نماز مغرب را به نیت ادا به جا آورد.

مسأله 738_ مسـتحب است انسان نماز را در اوّل وقت آن بخواند و راجع به آن، خیلی سـفارش شده است و هرچه به اوّل وقت نزدیک تر باشد بهتر است، مگر آن که تأخیر آن از جهتی بهتر باشد، مثلاً صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.

مسأله 739_ هرگـاه انسـان عـذری دارد که اگر بخواهـد در اوّل وقت نماز بخوانـد، ناچار است مثلاً با تیمّم یا با لباس نجس نماز بخوانـد، چنانچه بدانـد عـذر او تا آخر وقت باقی است، می توانـد در اوّل وقت نماز بخواند؛ ولی اگر احتمال بدهد عذر او از بین می رود، باید صبر کنـد تا عذرش برطرف شود و چنانچه عذر او برطرف نشد، در آخر وقت نماز بخواند و لازم نیست به قدری صبر کند که فقط بتواند کارهای واجب نماز را انجام دهـد، بلکه اگر برای مسـتحبات نماز _ ماننـد اذان و اقامه و قنوت _ هم وقت دارد، می توانـد تیمّم کنـد و نماز را با آن مستحبات به جا آورد.

مسأله 740_ کسـی که مسائل نماز و شـکیات و سـهویات را نمی دانـد و احتمال می دهـد یکی از این ها در نماز پیش آیـد، باید برای یاد گرفتن این ها نماز را از اوّل وقت تأخیر بیندازد، ولی اگر اطمینان دارد که نماز را به طور صحیح تمام می کند، می تواند در اوّل وقت مشغول نمـاز شود، پس اگر در نمـاز مسأله ای که حکم آن را نمی دانـد پیش نیایـد، نماز او صـحیح است؛ و اگر مسأله ای که حکم آن را نمی داند پیش آیـد، جایز است به یکی از دو طرفی که احتمال می دهـد، عمل نمایـد و نماز را تمام کند، ولی بعد از نماز باید مسأله را بپرسد که اگر نمازش باطل بوده، دوباره بخواند.

مسأله 741_ اگر وقت نمـاز وسـعت دارد و طلبکار هم طلب خود را مطالبه می کنـد، در صورتی که ممکن است، بایـد اوّل قرض خود را بدهد بعد نماز بخواند؛ همچنین است اگر کار واجب دیگری که باید فوراً آن را به جا آورد پیش آمد کند، مثلاً ببیند مسـجد نجس است که باید اوّل مسجد را تطهیر کند، بعد نماز بخواند و چنانچه اوّل نماز بخواند معصیت کرده، ولی نماز او صحیح است.

نمازهایی که باید به ترتیب خوانده شود

مسأله 742_ انسان باید نماز عصر را بعد از نماز ظهر و نماز عشا را بعد از نماز مغرب بخواند؛ و اگر عمداً نماز عصر را پیش از نماز ظهر و نماز عشا را پیش از نماز مغرب بخواند، باطل است.

مسأله 743_ اگر به نیت نماز ظهر مشغول نماز شود و در بین نماز یادش بیاید که نماز ظهر را خوانده است، نمی تواند نیت را به نماز عصر برگرداند، بلکه باید نماز را بشکند و نماز عصر را بخواند و همین طور است در نماز مغرب و عشا.

مسأله 744_ اگر در بین نماز عصر یقین کند نماز ظهر را نخوانده است، نیت را به نماز ظهر برگرداند؛ و اگر دوباره یادش بیاید که نماز ظهر را خوانـده است، چنانچه پیش از رکوع رکعت اول به یاد آورد که نماز ظهر را خوانده است، نیت را به نماز عصـر برگرداند و نماز او صـحیح است و لازم نیست آن را دوباره به جا آورد؛ و اگر بعد از رکوع رکعت اول به یاد آورد که نماز ظهر را خوانده است، نماز را بشـکند و آن را به نیت عصر دوباره به جا آورد.

مسأله 745_ اگر در بین نماز عصـر شک کنـد که نماز ظهر را خوانـده یا نه، بایـد نیت را به نماز ظهر برگردانـد، ولی اگر وقت به قدری کم است که بعـد از تمام شدنِ نماز، مغرب می شود و حتی به مقدار یک رکعت تا مغرب برای نماز عصـر وقت ندارد، باید به نیت نماز عصـر نماز را تمام کند.

مسأله 746_ اگر در نماز عشا پیش از رکوع رکعت چهارم شک کنـد که نماز مغرب را خوانده یا نه، چنانچه وقت به قدری کم است که بعد از تمام شـدن نماز نصف شب می شود، بایـد به نیت عشا نماز را تمام کند و اگر بیشتر وقت دارد، باید نیت را به نماز مغرب برگرداند و نماز را سه رکعتی تمام کند، بعد نماز عشا را بخواند.

مسأله 747_ اگر در نماز عشا بعد از رسـیدن به رکوع رکعت چهارم شک کند که نماز مغرب را خوانده یا نه، باید نماز را تمام کند بعد نماز مغرب را بخواند.

مسأله 748_ اگر انسان نمازی را که خوانـده احتیاطاً دوباره بخوانـد و در بین نماز یادش بیایـد، نمازی را که باید پیش از آن بخواند نخوانده است، نمی توانـد نیت را به آن نماز برگردانـد، مثلاً موقعی که نماز عصـر را احتیاطاً می خوانـد، اگر یادش بیاید نماز ظهر را نخوانده است، نمی تواند نیت را به نماز ظهر برگرداند.

مسأله 749_ برگرداندن نیت از نماز قضا به نماز ادا و از نماز مستحب به نماز واجب جایز نیست.

مسأله 750_ اگر وقت نماز ادا وسعت داشته باشد، انسان می تواند در بین نماز نیت را به نماز قضا برگرداند، ولی باید برگرداندن نیت به نماز قضا ممکن باشد، مثلاً اگر مشغول نماز ظهر است، در صورتی می تواند نیت را به قضای صبح برگرداند که داخل رکعت سوم نشده باشد؛ و اگر نماز قضا، قضای همان روز باشد، بنابر احتیاط در وسعت وقت باید نیت را به نماز قضا برگرداند.

نمازهای مستحب

اشاره

مسأله 751_ نمازهای مسـتحبی زیاد است و آن ها را نافله گویند. در بین نمازهای مستحبی به خواندن نافله های شبانه روز بیشتر سفارش شـده؛ و آن هـا در غیر روز جمعه سـی و چهـار رکعتنـد که هشت رکعت آن، نـافله ظهر و هشت رکعت، نافله عصـر و چهار رکعت، نافله مغرب و دو رکعت، نـافله عشـا و یـازده رکعت، نـافله شب و دو رکعت، نـافله صـبح می باشـد؛ و چون دو رکعت نافله عشا را بنابر احتیاط واجب بایـد نشسـته خوانـد، یـک رکعت حسـاب می شود؛ ولی در روز جمعه بر شانزده رکعت نافله ظهر و عصـر، چهار رکعت اضافه می شود؛ و بهتر است نافلـهٔ ظهر و عصـر روز جمعه را همراه با چهار رکعت دیگر که مجموعاً بیست رکعت می شود، پیش از وقت ظهر به جا آورد.

مسأله 752_ از یازده رکعت نافله شب، هشت رکعت آن باید به نیت نافله شب و دو رکعت آن، به نیت نماز شـفع و یک رکعت آن، به نیت نماز وِتر خوانده شود. و دستور کامل نافله شب در کتاب های دعا گفته شده است.

مسأله 753_ نمازهای نافله را می شود نشسـته خواند، ولی بهتر است دو رکعت نماز نافله نشسـته را یک رکعت حساب کند، مثلاً کسی که می خواهـد نافله ظهر را _ که هشت رکعت است _ نشسـته بخوانـد، بهتر است شانزده رکعت بخوانـد و اگر می خواهد نماز وِتر را نشسـته بخواند، دو نمازِ یک رکعتی نشسته بخواند.

مسأله 754_ نافله ظهر و عصر را در سفر نباید خواند و خواندن نافله عشا به قصد رجا مانعی ندارد.

وقت نافله های یومیّه

مسأله 755_ نافله نماز ظهر، پیش از نماز ظهر خوانده می شود و وقت آن، از اوّل ظهر است تا موقعی که آن مقدار از سایه شاخص که بعد از ظهر پیدا می شود به اندازه دو هفتم شاخص شود، مثلاً اگر درازی شاخص هفت وجب باشد، هر وقت مقدار سایه ای که بعد از ظهر پیدا می شود به دو وجب رسید، آخر وقت نافله ظهر است.

مسأله 756_ نافله عصر، پیش از نماز عصر خوانده می شود و وقت آن، تا موقعی است که آن مقدار از سایه شاخص که بعد از ظهر پیدا می شود به چهار هفتم آن برسد؛ و چنانچه بخواهد نافله ظهر یا نافله عصر را بعد از وقت آن ها بخواند، باید نافله ظهر را بعد از نماز ظهر و نافله عصر را بعد از نماز عصر بخواند؛ و بنابر احتیاط واجب نیت ادا و قضا نکند.

مسأله 757_ وقت نافله مغرب بعد از تمام شدن نماز مغرب است، تا وقتی که سرخی طرف مغرب _ که بعد از غروب کردن آفتاب در آسمان پیدا می شود _ از بین برود.

مسأله 758_ وقت نافله عشا بعد از تمام شدن نماز عشا تا نصف شب است و بهتر است، بعد از نماز عشا بلافاصله خوانده شود.

مسأله 759_ نافله صبح پیش از نماز صبح خوانده می شود و وقت آن، بعد از فجر اوّل(1) است تا وقتی سرخی طرف مشرق پیدا شود و ممکن است نافله صبح را بعد از نافله شب بلافاصله بخوانند.

مسأله 760_ وقت نافله شب از نصف شب است تا اذان صبح و بهتر است، نزدیک اذان صبح خوانده شود.

مسأله 761_ مسافر و کسی که برای او سخت است نافله شب را بعد از نصف شب بخواند، می تواند آن را در اوّل شب به جا آورد.

1- نشانهٔ فجر اوّل در وقت نماز صبح گفته شد.

نماز غفیله

مسأله 762_ یکی از نمازهای مستحبی نماز غفیله است _ که بین نماز مغرب و عشا خوانده می شود _ و وقت آن، بنابر احتیاط پیش از آن است که سرخی طرف مغرب از بین برود و در رکعت اوّلِ آن، بعد از حمد باید به جای سوره این آیه را بخوانند:

<وَ ذَا النّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنادى فِي الظُّلُماتِ أَنْ لا إِلهَ إِلاّ أَنْتَ سُبْحانَكَ إِنّي كُنْتُ مِنَ الظّالِمينَ فَاسْتَجَبْنا لَهُ وَ نَجّيْناهُ مِنَ الْغَمِّ وَ كَذلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنينَ>.

و در رکعت دوم بعد از حمد به جای سوره این آیه را بخوانند:

<وَ عِنْدَهُ مَفاتِحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُها إِلاّ هُوَ وَ يَعْلَمُ ما فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ ما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلاّ يَعْلَمُها وَ لاحَبَّةٍ في ظُلُماتِ الْأَرْضِ وَ لا رَطْبٍ وَ لا يابِسٍ إِلاّ في كِتابٍ مُبينٍ>.

و در قنوت آن بگویند:

«اَللّهُمَّ اِنّي اَسئَلُكَ بِمَفاتِحِ الغَيْبِ الَّتي لا يَعْلَمُها اِلاّ اَنْتَ اَنْ تُصَلِّيَ عَلي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تَفْعَلَ بي كذا وكذا».

و به جای کلمه کذا و کذا حاجت های خود را بگویند، بعد بگویند:

«اللّهُمَّ اَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتي وَ الْقادِرُ عَلي طَلِبَتي تَعْلَمُ حاجَتِي فَأسأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلامُ لَمَّا قَضَيْتَها لي».

احکام قبله

مسأله 763_ خانه کعبه _ که در مکه معظّمه می باشد _ قبله است و باید رو به روی آن نماز خواند، ولی کسی که دور است اگر طوری بایستد که بگویند رو به قبله نماز می خواند کافی است؛ و همچنین کارهای دیگری _ مانند سر بریدن حیوانات _ باید رو به قبله انجام گیرد.

مسأله 764_ کسی که نماز واجب را ایستاده می خواند، باید صورت و سینه و شکم و جلوی پاهای او را رو به قبله باشد و احتیاط مستحب آن است که انگشتان پای او هم رو به قبله باشد.

مسأله 765_ کسی که باید نشسته نماز بخواند، اگر نمی تواند به طور معمول بنشیند و در موقع نشستن کف پاها را به زمین می گذارد، باید در موقع نماز صورت، سینه و شکم او رو به قبله باشد.

مسأله 766_ کسی که نمی تواند نشسته نماز بخواند، باید در حال نماز به پهلوی راست طوری بخوابد که جلوی بدن او رو به قبله باشد و اگر ممکن نیست، باید به پهلوی چپ طوری بخوابد که جلوی بدن او رو به قبله باشد و اگر این را هم نتواند، باید به پشت بخوابد به طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

مسأله 767_ نماز احتیاط و سجده و تشهّد فراموش شده و سجده سهو را باید رو به قبله به جا آورد.

مسأله 768_ نماز مستحبی را می شود در حال راه رفتن و سواری خواند و اگر انسان در این دو حال نماز مستحبی بخواند، لازم نیست رو به قبله باشد.

مسأله 769_ کسی که می خواهد نماز بخواند، باید برای پیدا کردن قبله کوشش نماید تا یقین کند که قبله کدام طرف است و اگر نتواند یقین پیدا کند، باید به گمانی که از محراب مسجد مسلمانان یا قبرهای آنان و یا از راه های دیگر پیدا می شود عمل نماید، حتی اگر از گفته فاسق یا کافری که به واسطه قواعد علمی قبله را می شناسد، گمان به قبله پیدا کند کافی است.

مسأله 770_ کسی که گمان به قبله دارد، اگر بتواند گمان قوی تری پیدا کند، نمی تواند به گمان ضعیف خود عمل نماید، مثلاً اگر مهمان از گفته صاحب خانه گمان به قبله پیدا کند، ولی بتواند از راه دیگر گمان قوی تری پیدا کند، نباید به حرف او عمل نماید.

مسأله 771_ اگر برای پیدا کردن قبله وسیله ای ندارد، یا با این که کوشش کرده گمانش به طرفی نمی رود، چنانچه وقت نماز وسعت دارد، باید چهار نماز به چهار طرف بخواند؛ و اگر به اندازه چهار نماز وقت ندارد، باید به اندازه ای که وقت دارد نماز بخواند، مثلاً اگر فقط به اندازه یک نماز وقت دارد، باید یک نماز به هر طرفی که می خواهد بخواند.

مسأله 772_ اگر یقین یا گمان کند که قبله در یکی از دو طرف است، باید به هر دو طرف نماز بخواند، ولی احتیاط مستحب آن است که در صورت گمان به چهار طرف نماز بخواند.

مسأله 773_ کسی که باید به چند طرف نماز بخواند، اگر بخواهد دو نماز بخواند _ مثل نماز ظهر و عصر _ باید یکی بعد از دیگری خوانده شود؛ و بنابر احتیاط نماز اوّل را به هر چند طرف که واجب است بخواند، بعد نماز دوم را شروع کند.

مسأله 774_ کسی که یقین به قبله ندارد، اگر بخواهد غیر از نماز کاری کند که باید رو به قبله انجام داد، مثلاً بخواهد سر حیوانی را ببرد، باید به گمان عمل نماید و اگر گمان ممکن نیست، به هر طرف که انجام دهد صحیح است.

پوشانیدن بدن در نماز

مسأله 775_ مرد باید در حال نماز اگر چه کسی او را نمی بیند، عورتین خود را بپوشاند و بهتر است از ناف تا زانوها را هم بپوشاند.

مسأله 776_ زن باید در موقع نماز، تمام بدن حتی سر و موی خود را بپوشاند و احتیاط مستحب آن است که کف پا را هم بپوشاند، ولی پوشاندن صورت به مقداری که در وضو شسته می شود و دست ها تا مچ و روی پاها تا مچ پا لازم نیست، امّا برای آن که یقین کند که مقدار واجب را پوشانده است، باید مقداری از اطراف صورت و قدری پایین تر از مچ را هم بپوشاند.

مسأله 777_ موقعی که انسان قضای سجده فراموش شده یا تشهّد فراموش شده را به جا می آورد، بلکه بنابر احتیاط در موقع سجده سهو هم باید خود را مثل موقع نماز بپوشاند.

مسأله 778_ اگر انسان عمداً یا از روی کوتاهی در فراگیری مسأله عورتش را در نماز نپوشاند، نمازش باطل است.

مسأله 779_ اگر در بین نماز بفهمد که عورتش پیداست، باید آن را بپوشاند و احتیاط واجب آن است که نماز را تمام کند و دوباره بخواند، ولی اگر بعد از نماز بفهمد که در نماز عورت او پیدا بوده، نمازش صحیح است.

مسأله 780_ اگر در حال ایستاده لباسش عورت او را می پوشاند، ولی ممکن است در حال دیگر _ مثلاً در حال رکوع و سجود _ نپوشاند، چنانچه موقعی که عورت او پیدا می شود، به وسیله ای آن را بپوشاند، نماز او صحیح است، ولی احتیاط مستحب آن است که با آن لباس نماز نخواند.

مسأله 781_ انسان می تواند در نماز خود را با علف و برگ درختان بپوشاند، ولی احتیاط مستحب آن است موقعی خود را با این ها بپوشاند که چیز دیگری نداشته باشد.

مسأله 782_ انسان در حال ناچاری می تواند در نماز خود را با گِل بپوشاند.

مسأله 783_ اگر چیزی ندارد که در نماز خود را با آن بپوشاند، چنانچه احتمال دهد که پیدا می کند، بنابر احتیاط واجب باید نماز را تأخیر بیندازد و اگر چیزی پیدا نکرد، در آخر وقت مطابق وظیفه اش نماز بخواند.

مسأله 784_ کسی که می خواهد نماز بخواند، اگر برای پوشانیدن خود حتّی برگ درخت، علف، گِل و لجن نداشته باشد، و نیز آب گل آلود یا چاله ای هم که در آن بایستد، پیدا نکند و احتمال ندهد که تا آخر وقت چیزی پیدا کند که خود را با آن بپوشاند، در صورتی که احتمال بدهد کسی که نگاه کردن به او برایش حرام است او را می بیند، باید نشسته نماز بخواند و برای رکوع و سجود به قدری خم شود که عورتش پیدا نباشد و برای سجود کمی بیشتر از رکوع خم شود و مهر را بالا بیاورد و پیشانی را بر آن بگذارد؛ و اگر اطمینان دارد که نامحرم او را نمی بیند، احتیاط آن است که دو نماز ایستاده بخواند و موقعی که ایستاده است قُبل (1)خود را با دست بپوشاند و در یکی از آن دو نماز، رکوع و سجود را به جا آورد و در دیگری به جای رکوع و سجود با سر اشاره نماید.

لباس نمازگزار

اشاره

مسأله 785_ لباس نمازگزار شش شرط دارد:

اوّل: پاک باشد.

دوم: مباح باشد.

سوم: از اجزای مردار نباشد.

چهارم: از حیوان حرام گوشت نباشد.

پنجم و ششم: اگر نمازگزار مرد است، لباس او ابریشم خالص و طلاباف نباشد. و تفصیل این ها در مسائل آینده خواهد آمد.

شرط اوّل

مسأله 786_ لباس نمازگزار باید پاک باشد؛ و اگر کسی عمداً با بدن یا لباس نجس نماز بخواند، نمازش باطل است.

1- اعضای تناسلی

مسأله 787_ کسی که نمی داند نماز با بدن و لباس نجس باطل است، اگر با بدن یا لباس نجس نماز بخواند، نمازش باطل می باشد.

مسأله 788_ اگر به واسطه ندانستن مسأله که سبب آن کوتاهی در فراگیری مسائل شرعی مورد نیاز او بوده است، چیز نجسی را نداند نجس است و با آن نماز بخواند، نماز او باطل است.

مسأله 789_ اگر نداند بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز بفهمد نجس بوده، نماز او صحیح است، ولی احتیاط مستحب آن است که اگر وقت دارد دوباره آن نماز را بخواند.

مسأله 790_ اگر فراموش کند که بدن یا لباسش نجس است و در بین نماز یا بعد از آن یادش بیاید، باید نماز را دوباره بخواند؛ و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 791_ کسی که در وسعت وقت مشغول نماز است، اگر در بین نماز بدن یا لباس او نجس شود و پیش از آن که چیزی از نماز را با نجاست بخواند، ملتفت شود که نجس شده، یا بفهمد بدن یا لباس او نجس است و شک کند که همان وقت نجس شده یا از پیش نجس بوده، در صورتی که آب کشیدن بدن یا لباس یا عوض کردن لباس یا بیرون آوردن آن نماز را به هم نمی زند، باید در بین نماز بدن یا لباس را آب بکشد، یا لباس را عوض کند، یا اگر چیز دیگری عورت او را پوشانده، لباس را بیرون آورد؛ ولی چنانچه طوری باشد که اگر بدن یا لباس را آب بکشد، یا لباس را عوض کند یا بیرون آورد، نماز به هم می خورد و اگر لباس را بیرون آورد برهنه می ماند، باید نماز را بشکند و با بدن و لباس پاک نماز بخواند.

مسأله 792_ کسی که در تنگی وقت مشغول نماز است، اگر در بین نماز لباس او نجس شود و پیش از آن که چیزی از نماز را با نجاست بخواند بفهمد نجس شده، یا بفهمد لباس او نجس است و شک کند که همان وقت نجس شده یا از پیش نجس بوده، در صورتی که آب کشیدن یا عوض کردن یا بیرون آوردنِ لباس، نماز را به هم نمی زند و می تواند لباس را بیرون آورد، باید لباس را آب بکشد یا عوض کند، یا اگر چیز دیگری عورت او را پوشانده لباس را بیرون آورد و نماز را تمام کند؛ اما اگر چیز دیگری عورت او را نپوشانده و لباس را هم نمی تواند آب بکشد یا عوض کند، باید با همان لباس و با بدن نجس نماز بخواند و نماز او صحیح است؛ و همچنین در صورتی که لباس را آب بکشد یا عوض کند، نماز به هم می خورد، یا به واسطه سرما و مانند آن نمی تواند لباس را بیرون آورد، باید با همان حال نماز را تمام کند و نمازش صحیح است.

مسأله 793_ کسی که در تنگی وقت مشغول نماز است، اگر در بین نماز بدن او نجس شود و پیش از آن که چیزی از نماز را با نجاست بخواند، ملتفت شود که نجس شده، یا بفهمد بدن او نجس است و شک کند که همان وقت نجس شده یا از پیش نجس بوده، در صورتی که آب کشیدن بدن نماز را به هم نمی زند، باید آب بکشد و اگر نماز را به هم می زند، باید با همان حال نماز را تمام کند و نماز او صحیح است.

مسأله 794_ کسی که در پاک بودن بدن یا لباس خود شک دارد، چنانچه نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد که بدن یا لباسش نجس بوده، نماز او صحیح است.

مسأله 795_ اگر لباس را آب بکشد و یقین کند که پاک شده است و با آن نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد پاک نشده، بنابر احتیاط نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 796_ اگر خونی در بدن یا لباس خود ببیند و یقین کند که از خون های نجس نیست، مثلاً یقین کند که خون پشه است، چنانچه بعد از نماز بفهمد از خون هایی بوده که نمی شود با آن نماز خواند، نماز او صحیح است.

مسأله 797_ اگر یقین کند خونی که در بدن یا لباس اوست خون نجسی است که نماز با آن صحیح است، مثلاً یقین کند خون زخم و دُمَل است، چنانچه بعد از نماز بفهمد خونی بوده که نماز با آن باطل است، احتیاط آن است که نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 798_ اگر نجس بودن چیزی را فراموش کند و بدن یا لباسش با رطوبت به چیز نجس برسد و در حال فراموشی نماز بخواند و بعد از نماز یادش بیاید، نماز او صحیح است.

مسأله 799_ کسی که یک لباس دارد، اگر بدن و لباسش نجس شود و به اندازه آب کشیدن یکی از آن ها آب داشته باشد، بهتر است بدن را آب بکشد و با لباس نجس نماز بخواند؛ ولی اگر نجاست یکی از آن ها _ بدن یا لباس _ شدیدتر باشد _ مانند آن که یکی از آن دو به بول نجس شده باشد و پاک شدن آن با آب قلیل به دو مرتبه شستن نیاز دارد _ و آبی که در اختیار دارد، برای این جهت کافی باشد، واجب است نجاست شدیدتر را بر طرف کند و با نجاست دیگر _ چه در بدن و چه در لباس _ نماز بخواند.

مسأله 800_ کسی که غیر از لباس نجس لباس دیگری ندارد، باید نماز را به دستوری که برای برهنگان گفته شد به جا آورد، ولی اگر به واسطه سرما و مانند آن نمی تواند لباسش را بیرون آورد، باید با لباس نجس نماز بخواند و نماز او صحیح است.

مسأله 801_ کسی که دو لباس دارد، اگر بداند یکی از آن ها نجس است و نداند کدام یک از آن هاست، چنانچه وقت دارد باید با هر دو لباس نماز بخواند، مثلاً اگر می خواهد نماز ظهر و عصر بخواند، باید با هرکدام یک نماز ظهر و یک نماز عصر بخواند؛ ولی اگر وقت تنگ است، چنانچه احتمال نجاست در هر دو لباس مساوی است، یعنی احتمال نجاست در یکی از آن ها بیشتر نباشد، می تواند با یکی از آن ها نماز بخواند؛ و در غیر این صورت با لباسی که احتمال نجاست در آن کمتر است، نماز بخواند.

شرط دوم

مسأله 802_ لباس نمازگزار باید مباح باشد و کسی که می داند پوشیدن لباس غصبی حرام است، اگر عمداً در لباس غصبی یا در لباسی که نخ یا تکمه یا چیز دیگر آن غصبی است، نماز بخواند باطل است.

مسأله 803_ کسی که می داند پوشیدن لباس غصبی حرام است، ولی نمی داند نماز را باطل می کند، اگر عمداً با لباس غصبی نماز بخواند، نمازش باطل است.

مسأله 804_ اگر نداند یا فراموش کند که لباس او غصبی است و با آن نماز بخواند، نمازش صحیح است، ولی اگر کسی خودش لباسی را غصب نماید و فراموش کند که غصب کرده است و با آن نماز بخواند، بنابر احتیاط واجب نماز را دوباره بخواند.

مسأله 805_ اگر نداند یا فراموش کند که لباس او غصبی است و در بین نماز بفهمد، چنانچه چیز دیگری عورت او را پوشانده است و می تواند فوراً یا بدون این که موالات(1) نماز به هم بخورد، لباس غصبی را بیرون آورد، باید آن را بیرون آورد و نمازش صحیح است؛ و اگر چیز دیگری عورت او را نپوشانده یا نمی تواند لباس غصبی را فوراً بیرون آورد و یا اگر بیرون آورد پی در پی بودن نماز به هم می خورد، در صورتی که به

1- یعنی پی در پی بودن.

مقدار یک رکعت هم وقت داشته باشد، باید نمازش را بشکند و با لباس غیر غصبی نماز بخواند، و اگر به این مقدار وقت ندارد، باید در حال نماز لباس را بیرون آورد و به دستور نماز برهنگان، نماز را تمام نماید.

مسأله 806_ اگر کسی برای حفظ جانش با لباس غصبی نماز بخواند، یا مثلاً برای این که دزد لباس غصبی را نبرد با آن نماز بخواند، نمازش صحیح است.

مسأله 807_ اگر با عین پولی که خمس یا زکات آن را نداده لباس بخرد، نماز خواندن در آن لباس باطل است.

شرط سوم

مسأله 808_ لباس نمازگزار باید از اجزای حیوان مرده ای که خون جهنده دارد (1)نباشد، بلکه اگر از حیوان مرده ای که مانند ماهی و مار خون جهنده ندارد لباس تهیه کنند، احتیاط واجب آن است که با آن نماز نخواند.

مسأله 809_ هرگاه چیزی از مردار _ مانند گوشت و پوست آن _ که روح داشته همراه نمازگزار باشد، اگرچه لباس او نباشد، نمازش باطل است.

مسأله 810_ اگر چیزی از مردارِ حلال گوشت _ مانند مو و پشم _ که روح ندارد همراه نمازگزار باشد، یا با لباسی که از آن ها تهیه کرده اند نماز بخواند، نمازش صحیح است.

شرط چهارم

مسأله 811_ لباس نمازگزار باید از اجزای حیوان حرام گوشت نباشد و اگر مویی از آن هم همراه نمازگزار باشد، نماز او باطل است.

مسأله 812_ اگر آب دهان یا بینی یا رطوبت دیگری از حیوان حرام گوشت _ مانند گربه _ بر بدن یا لباس نمازگزار باشد، چنانچه تر باشد نماز باطل؛ و اگر خشک شده و عین آن برطرف شده باشد، نماز صحیح است.

مسأله 813_ اگر مو، عرق و آب دهان کسی بر بدن یا لباس نمازگزار باشد، اشکال ندارد؛ و همچنین اگر مروارید، موم و عسل همراه او باشد.

1- یعنی حیوانی که اگر رگش را ببرند خون از آن جستن می کند.

مسأله 814_ اگر شک داشته باشد که لباسی از حیوان حلال گوشت است یا حرام گوشت، چه در داخله تهیه شده باشد چه در خارجه، بنابر احتیاط مستحب با آن نماز نخواند.

مسأله 815_ صدف از حیوانات حرام گوشت است و اگر انسان احتمال بدهد که تکمه صدفی و مانند آن، از آن حیوان است احتیاط مستحب آن است که با آن نماز نخواند.

مسأله 816_ پوشیدن خزّ خالص در نماز اشکال ندارد، ولی بنابر احتیاط با پوست سنجاب نماز نخواند.

مسأله 817_ اگر با لباسی که نمی داند یا فراموش کرده که از حیوان حرام گوشت است نماز بخواند، بنابر احتیاط آن نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

شرط پنجم

مسأله 818_ پوشیدن لباس طلاباف برای مرد حرام و نماز با آن باطل است، ولی برای زن در نماز و غیر نماز اشکال ندارد.

مسأله 819_ زینت کردن به طلا _ مثل آویختن زنجیر طلا به سینه، انگشتر طلا به دست کردن و بستن ساعت مچی طلا به دست _ برای مرد حرام و نماز خواندن با آن ها باطل است؛ و احتیاط واجب آن است که از استعمال عینک طلا هم خودداری کند، ولی زینت کردن به طلا برای زن در نماز و غیر نماز اشکال ندارد.

مسأله 820_ اگر مردی نداند یا فراموش کند که انگشتری یا لباس از طلاست، یا شک داشته باشد و با آن نماز بخواند، بنابر احتیاط آن نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

شرط ششم

مسأله 821_ لباس مرد نمازگزار _ حتّی عرقچین و بند شلوار او _ باید ابریشم خالص نباشد؛ و در غیر نماز هم پوشیدن آن برای مرد حرام است.

مسأله 822_ اگر آستر تمام لباس یا آستر مقداری از آن ابریشم خالص باشد، پوشیدن آن برای مرد حرام و نماز در آن باطل است.

مسأله 823_ لباسی را که نمی داند از ابریشم خالص است یا چیز دیگر، نماز با آن صحیح است.

مسأله 824_ دستمال ابریشمی و مانند آن اگر در جیب مرد باشد، اشکال ندارد و نماز را باطل نمی کند.

مسأله 825_ پوشیدن لباس ابریشمی برای زن در نماز و غیر نماز اشکالی ندارد.

مسأله 826_ پوشیدن لباس غصبی و ابریشمی خالص و طلاباف و لباسی که از مردار تهیه شده در حال ناچاری مانعی ندارد؛ و نیز کسی که ناچار است لباس بپوشد و لباس دیگری غیر از این ها ندارد، می تواند با این لباس ها نماز بخواند.

مسأله 827_ اگر غیر از لباس غصبی و لباسی که از مردار تهیه شده لباس دیگری ندارد و ناچار نیست لباس بپوشد، باید به دستوری که برای برهنگان گفته شد نماز بخواند.

مسأله 828_ اگر غیر از لباسی که از حیوان حرام گوشت تهیه شده لباس دیگری ندارد، چنانچه در پوشیدن لباس ناچار باشد، می تواند با همان لباس نماز بخواند و اگر ناچار نباشد، باید به دستوری که برای برهنگان گفته شد نماز را به جا آورد و بنابراحتیاط واجب یک نماز دیگر هم با همان لباس بخواند.

مسأله 829_ اگر مرد غیر از لباس ابریشمی خالص یا طلاباف لباس دیگری نداشته باشد، چنانچه در پوشیدن لباس ناچار نباشد، باید به دستوری که برای برهنگان گفته شد نماز بخواند.

مسأله 830_ اگر چیزی ندارد که در نماز عورت خود را با آن بپوشاند، واجب است _ اگرچه به کرایه یا خریداری باشد _ تهیه نماید، ولی اگر تهیه آن به قدری پول لازم دارد که نسبت به دارایی او زیاد است یا طوری است که اگر پول را به مصرف لباس برساند به حال او ضرر دارد، باید به دستوری که برای برهنگان گفته شد نماز بخواند.

مسأله 831_ کسی که لباس ندارد اگر دیگری لباس به او ببخشد یا عاریه دهد، چنانچه قبول کردن آن برای او مشقّت نداشته باشد و یا قبول آن موجب هتک حرمت او نباشد باید قبول کند، بلکه اگر عاریه کردن یا طلب بخشش برای او سخت نیست و منافات با شؤون او ندارد، باید از کسی که لباس دارد طلب بخشش یا عاریه نماید.

مسأله 832_ پوشیدن لباسی که پارچه یا رنگ و یا دوخت آن برای کسی که می خواهد آن را بپوشد معمول نیست _ مثل آن که اهل علم در شرایط عادی لباس نظامی بپوشد _ اگر موجب هتک حرمت او باشد حرام است، ولی اگر با آن لباس نماز بخواند اشکال ندارد.

مسأله 833_ احتیاط واجب آن است که مرد لباس زنانه و زن لباس مردانه نپوشد، ولی اگر با آن لباس نماز بخواند اشکال ندارد.

مسأله 834_ کسی که باید خوابیده نماز بخواند، اگر برهنه باشد و لحاف یا تشک او نجس یا ابریشم خالص یا از اجزای حیوان حرام گوشت باشد، احتیاط آن است در نماز خود را با آن ها نپوشاند.

مواردی که لازم نیست بدن و لباس نمازگزار پاک باشد

مسأله 835_ در سه صورت _ که تفصیل آن ها بعداً گفته می شود _ اگر بدن یا لباس نمازگزار نجس باشد، نماز او صحیح است:

اوّل: به واسطه زخم یا جراحت یا دُمَلی که در بدن اوست، لباس یا بدنش به خون آلوده شده باشد.

دوم: بدن یا لباس او به مقدار کمتر از درهم _ که تقریباً به اندازه یک اشرفی و یا به اندازه گودی کف دست یا بند انگشت سبابه (نشانه) می شود _ به خون آلوده باشد.

سوم: ناچار باشد با بدن یا لباس نجس نماز بخواند.

و در دو صورت اگر فقط لباس نمازگزار نجس باشد، نماز او صحیح است:

اوّل: لباس های کوچک او مانند جوراب و عرقچین نجس باشد.

دوم: لباس زنی که پرستار بچّه است، نجس شده باشد.

و احکام این پنج صورت مفصلاً در مسائل بعد گفته می شود.

مسأله 836_ اگر در بدن یا لباس نمازگزار خون زخم یا جراحت یا دُمَل باشد، چنانچه طوری است که آب کشیدن بدن یا لباس یا عوض کردن لباس برای بیشتر مردم سخت است، تا وقتی که زخم یا جراحت یا دُمَل خوب نشده است، می تواند با آن خون نماز بخواند؛ همچنین اگر چرکی که با خون بیرون آمده یا دوایی که روی زخم گذاشته اند و نجس شده در بدن یا لباس او باشد.

مسأله 837_ اگر خون بریـدگی و زخمی که به زودی خوب می شود و شسـتن آن آسان است، در بـدن یا لباس نمازگزار باشـد و اندازه آن بیشتر از یک درهم باشد، نماز او باطل است.

مسأله 838_ اگر جایی از بدن یا لباس که با زخم فاصـله دارد به رطوبت زخم نجس شود، جایز نیست با آن نماز بخواند، ولی اگر مقداری از بدن یا لباس که معمولاً به رطوبت زخم آلوده می شود به رطوبت آن نجس شود، نماز خواندن با آن مانعی ندارد.

مسأله 839_ اگر از زخمی که توی دهان، بینی و مانند این هاست، خونی به بدن یا لباس برسد، بنابر احتیاط با آن نماز نخوانند، و همچنین است خون بواسیر در صورتی که دانه هایش بیرون نباشد، ولی با خون بواسیری که دانه های آن بیرون است، می شود نماز خواند.

مسأله 840_ کسـی که بـدنش زخم است، اگر در بـدن یا لباس خود خونی ببینـد و نداند از زخم است یا خون دیگر، چنانچه خون مذکور بیش از یک درهم باشد بنابر احتیاط مستحب با آن نماز نخواند.

مسأله 841_ اگر چنـد زخم در بـدن باشـد و به طوری نزدیـک هم باشـند که یک زخم حساب شود، تا وقتی همه خوب نشـده انـد، نماز خواندن با خون آن ها اشکال ندارد، ولی اگر به قدری از هم دور باشند که هر کدام یک زخم حساب شود، هر کدام که خوب شد باید برای نماز بدن و لباس را از خون آن آب بکشد.

مسأله 842_ اگر سـر سوزنی خون حیض یـا نفـاس یـا اسـتحاضه یا خون سگ یا خوک یا مردار و یا حیوان حرام گوشت در بـدن یا لباس نمازگزار باشـد، نماز او باطل است، ولی خون های دیگر مثل خون بـدن انسان یا خون حیوان حلال گوشت، اگرچه در چنـد جای بـدن و لباس باشد، در صورتی که روی هم کمتر از درهم (1)باشد نماز خواندن با آن اشکال ندارد.

مسأله 843_ خونی که به لباس بی آستر بریزد و به پشت آن برسـد، یک خون حساب می شود، ولی اگر پشت آن جـدا خونی شود، باید هر کـدام را جـدا حسـاب نمود؛ پس اگر خونی که در پشت و روی لبـاس است روی هم کمتر از درهم باشـد، نماز با آن صـحیح و اگر بیشتر باشد، نماز با آن باطل است.

1- که تقریباً به اندازهٔ یک اشرفی می شود.

مسأله 844_ اگر خون روی لباسی که آستر دارد بریزد و به آستر آن برسد و یا به آستر بریزد و روی لباس خونی شود، باید هر کدام را جدا حساب نمود؛ پس اگر خونِ روی لباس و آستر کمتر از درهم باشد، نماز با آن صحیح و اگر بیشتر باشد، نماز با آن باطل است.

مسأله 845_ اگر خون بدن یا لباس کمتر از درهم باشد و رطوبتی به آن برسد، در صورتی که خون و رطوبتی که به آن رسیده به اندازه درهم یا بیشتر شود و اطراف را آلوده کند، نماز با آن باطل است، بلکه اگر رطوبت و خون به اندازه درهم نشود و اطراف را هم آلوده نکند، نماز خواندن با آن اشکال دارد.

مسأله 846_ اگر بدن یا لباس خونی نشود، ولی به واسطه داشتن رطوبت با رسیدن به خون نجس شود، چنانچه مقداری که نجس شده کمتر از درهم باشد، نماز خواندن با آن صحیح است.

مسأله 847_ اگر خونی که در بدن یا لباس است کمتر از درهم باشد و نجاست دیگری به آن برسد _ مثلاً یک قطره بول روی آن بریزد _ نماز خواندن با آن جایز نیست.

مسأله 848_ اگر لباس های کوچک نمازگزار _ مثل عرقچین و جوراب که نمی شود با آن ها عورت را پوشانید _ نجس باشد، چنانچه از مردار و حیوان حرام گوشت درست نشده باشد، نماز با آن ها صحیح است؛ و نیز اگر با انگشتری نجس نماز بخواند اشکال ندارد.

مسأله 849_ بنابر احتیاط مستحب چیز نجس _ مانند دستمال، کلید و چاقوی نجس _ همراه نمازگزار نباشد، ولی برای کسی که این مسأله را نمی دانسته و مثلاً مدتی با این که دستمال نجس در جیبش بوده نماز خوانده، رعایت این احتیاط لازم نیست.

مسأله 850_ زنی که پرستار بچّه است و بیشتر از یک لباس ندارد، چنانچه نتواند لباس دیگری بِخرَد، یا کرایه کند و یا عاریه نماید، هرگاه شبانه روزی یک مرتبه لباس خود را آب بکشد، اگرچه تا روز دیگر لباسش به بول بچّه نجس شود، می تواند با آن لباس نماز بخواند، ولی احتیاط مستحب آن است که لباس خود را طرف عصر برای نماز ظهر و عصر آب بکشد. و نیز اگر بیشتر از یک لباس دارد ولی ناچار است که همه آن ها را بپوشد، چنانچه شبانه روزی یک مرتبه همه آن ها را آب بکشد کافی است.

چیزهایی که در لباس نمازگزار مستحب است

مسأله 851_ چند چیز در لباس نمازگزار مستحب است؛ از جمله:

عمامه با تحت الحنک، پوشیدن عبا، لباس سفید، پاکیزه ترین لباس ها، استعمال بوی خوش و دست کردن انگشتری عقیق.

چیزهایی که در لباس نمازگزار مکروه است

مسأله 852_ چند چیز در لباس نمازگزار مکروه است؛ از جمله: پوشیدن لباس سیاه، چرک، تنگ، لباس شراب خوار، لباس کسی که از نجاست پرهیز نمی کند، لباسی که نقش صورت دارد؛ و نیز باز بودن تکمه های لباس و دست کردن انگشتری که نقش صورت دارد.

مکان نمازگزار

اشاره

مکان نمازگزار ده شرط دارد:

شرط اوّل

مسأله 853_ کسی که در ملک غصبی نماز می خواند اگرچه روی فرش و تخت و مانند این ها باشد، نمازش باطل است، ولی نماز خواندن در زیر سقف غصبی و خیمه غصبی مانعی ندارد.

مسأله 854_ نماز خواندن در ملکی که منفعت آن مال دیگری است، بدون اجازه کسی که منفعت ملک مال او می باشد باطل است؛ مثلاً در خانه اجاره ای اگر صاحب خانه یا دیگری بدون اجازه کسی که آن خانه را اجاره کرده نماز بخواند، نمازش باطل است؛ همچنین اگر در ملکی که دیگری در آن حقی دارد نماز بخواند؛ مثلاً اگر میت وصیت کرده باشد که ثلث مال او را به مصرفی برسانند تا وقتی ثلث را جدا نکنند، نمی شود در ملک او نماز خواند.

مسأله 855_ کسی که در مسجد نشسته، اگر دیگری جای او را غصب کند و در آن جا نماز بخواند، نمازش باطل است.

مسأله 856_ اگر در جایی که نمی داند غصبی است نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد، یا در جایی که غصبی بودن آن را فراموش کرده نماز بخواند و بعد از نماز یادش بیاید، نماز او صحیح است؛ ولی کسی که خودش جایی را غصب کرده، اگر فراموش کند و در آن جا نماز بخواند، نمازش باطل می باشد.

مسأله 857_ اگر بدانـد جـایی غصبی است، ولی ندانـد که در جای غصبی نماز باطل است و در آن جا نماز بخوانـد، بنابر احتیاط نماز را دوباره بخواند.

مسأله 858_ کسـی که ناچار است نماز واجب را سواره بخواند، چنانچه حیوانِ سواری یا زین یا نعل آن غصبی باشد، نماز او باطل است؛ و همچنین اگر بخواهد بر آن حیوان نماز مستحبی بخواند.

مسأله 859_ کسـی که در ملکی با دیگری شریک است، اگر سهم او جدا نباشد بدون اجازه شریکش نمی تواند در آن ملک تصرف کند و نماز بخواند.

مسأله 860_ اگر با عین پولی که خمس و زکات آن را نداده ملکی بخرد، تصرف او در آن ملک حرام و نمازش هم در آن باطل است.

مسأله 861_ اگر صاحب ملک به زبان اجازه نماز خوانـدن بدهد و انسان بداند قلباً راضـی نیست، نماز خواندن در ملک او باطل است؛ و اما اگر اجازه ندهد و انسان یقین کند که قلباً راضی است، نماز صحیح است.

مسأله 862_ تصـرف در ملک میتی که خمس یا زکات بـدهکار است، حرام و نماز در آن باطل است، ولی اگر بدهی او را بدهند یا ضامن شوند که ادا نمایند، تصرف و نماز در ملک او اشکال ندارد.

مسأله 863_ تصـرف در ملـک میتی که به مردم بـدهکار است، حرام و نمـاز در آن باطل است، ولی اگر ضامن شونـد که قرض های او را بپردازند، یا این که طلبکارها و وصی میت یا طلبکارها و حاکم شرع اجازه بدهند، تصرف و نماز در ملک او مانعی ندارد.

مسأله 864_ اگر میت قرض نداشـته باشد، ولی بعضـی از ورثه او صـغیر یا دیوانه یا غایب باشند، تصرف در ملک او بدون اذن ولی شرعی حرام و نماز در آن باطل است.

مسأله 865_ نماز خوانـدن در مسافرخانه و حمام و ماننـد این ها که برای واردین آماده است اشـکال ندارد؛ ولی در غیر این قبیل جاها، در صورتی می شود نماز خوانـد که مالک آن اجازه بدهد، یا حرفی بزند که معلوم شود برای نماز خواندن اذن داده است، مثل این که به کسـی اجازه بدهد در ملک او بنشیند و بخوابد که از این ها فهمیده می شود برای نماز خواندن هم اذن داده است.

مسأله 866_ در زمین بسیار وسیعی که برای بیشتر مردم مشکل است موقع نماز از آن جا به جای دیگر بروند، اگر برای ورود مانعی از قبیل حصار، در و دیوار نداشـته باشد، بدون اجازه مالک می شود عبور کرد و نماز خواند؛ ولی اگر بداند مالک آن راضـی نیست، تصـرف در آن حرام و نماز باطل است.

شرط دوم

مسأله 867_ مکان نمازگزار باید بی حرکت باشد، اما اگر به واسطه تنگی وقت یا جهت دیگر ناچار باشد در جایی که حرکت دارد _ مانند اتومبیل، کشتی و تِرن _ نماز بخواند، به قدری که ممکن است باید در حال حرکت چیزی نخواند و اگر این وسایل نقلیه از قبله به طرف دیگر حرکت کنند، نمازگزار به طرف قبله برگردد.

مسأله 868_ نماز خواندن در اتومبیل و کشتی و ترن و مانند این ها، وقتی ایستاده اند مانعی ندارد.

مسأله 869_ روی خرمن گندم و جو و مانند این ها که نمی شود بی حرکت ماند، نماز باطل است.

شرط سوم

مسأله 870_ بنابر احتیاط واجب باید در جایی نماز بخواند که اطمینان داشته باشد، نماز را تمام می کند و لذا در جایی که به واسطه احتمال باد، باران، زیادی جمعیت و مانند این ها اطمینان ندارد که بتواند نماز را تمام کند، احتیاط واجب آن است که نماز نخواند.

شرط چهارم

مسأله 871_ آن که در جایی که ماندن در آن حرام است _ مثلاً زیر سقفی که نزدیک است خراب شود _ نماز نخواند.

شرط پنجم

مسأله 872_ آن که روی چیزی که ایستادن و نشستن روی آن حرام است _ مثل فرشی که اسم خدا بر آن نوشته شده _ نماز نخواند.

شرط ششم

مسأله 873_ آن که در جایی که سقف آن کوتاه است و نمی تواند در آنجا راست بایستد، یا به اندازه ای کوچک است که جای رکوع و سجود ندارد، نماز نخواند؛ و اگر ناچار شود که در چنین جایی نماز بخواند، باید به قدری که ممکن است قیام و رکوع و سجود را به جا آورد.

شرط هفتم

مسأله 874_ بنابر احتیاط واجب باید جلوتر از قبر پیغمبر؟صل؟ و امام؟ع؟ نماز نخواند.

مسأله 875_ اگر در نماز چیزی _ مانند دیوار _ بین او و قبر مطهّر باشد که بی احترامی نشود اشکال ندارد، ولی فاصله شدن صندوق شریف و ضریح و پارچه ای که روی آن افتاده کافی نیست.

شرط هشتم

مسأله 876_ آن که مکان نمازگزار اگر نجس است به طوری تر نباشد که رطوبت آن به بدن یا لباس او برسد؛ ولی جایی که پیشانی را بر آن می گذارد، اگر نجس باشد در صورتی که خشک هم باشد نماز باطل است؛ و احتیاط مستحب آن است که مکان نمازگزار اصلاً نجس نباشد.

شرط نهم

مسأله 877_ بنابر احتیاط باید زن عقب تر از مرد بایستد و جای سجده او از جای ایستادن مرد کمی عقب تر باشد.

مسأله 878_ اگر زن برابر مرد یا جلوتر بایستد و با هم وارد نماز شوند، احتیاط آن است که نماز را دوباره بخوانند و اگر یکی زودتر از دیگری به نماز بایستد، نماز او صحیح است و کسی که بعد مشغول نماز شده، بنابر احتیاط باید نمازش را دوباره بخواند.

شرط دهم

مسأله 879_ آن که جای پیشانی نمازگزار از جای زانوها و سر انگشتان پای او بیش از چهار انگشت بسته پست تر یا بلندتر نباشد. و تفصیل این مسأله در احکام سجده گفته می شود.

مسأله 880_ بودن مرد و زن نامحرم در اطاقی که کسی در آن جا نیست و کسی هم نمی تواند وارد شود، اگر احتمال واقع شدن در معصیت باشد حرام است، و بنابر احتیاط در آن جا نماز نخوانند، ولی اگر یکی از آن ها مشغول نماز باشد و دیگری که با او نامحرم است وارد شود، نماز او اشکال ندارد.

مسأله 881_ نماز خواندن در جایی که تار و مانند آن استعمال می کنند، صحیح است.

مسأله 882_ احتیاط واجب آن است که در خانه کعبه و بر بام آن نماز واجب نخوانند، ولی در حال ناچاری اشکال ندارد.

مسأله 883_ خواندن نماز مستحب در خانه کعبه و بر بام آن اشکال ندارد، بلکه مستحب است در داخل خانه مقابل هر رکنی دو رکعت نماز بخوانند.

جاهایی که نماز خواندن در آن ها مستحب است

مسأله 884_ در شرع مقدس اسلام بسیار سفارش شده است که نماز را در مسجد بخوانند و بهتر از همه مسجدها مسجدالحرام است و بعد از آن، مسجد پیغمبر؟صل؟ و بعد از آن، مسجد کوفه و بعد از آن، مسجد بیت المقدس و بعد از آن، مسجد جامع هر شهر و بعد از آن، مسجد محلّه و بعد از مسجد محلّه، مسجد بازار است.

مسأله 885_ برای زن ها نماز خواندن در خانه، بلکه در صندوق خانه و اطاق عقب، بهتر است ولی اگر بتوانند کاملاً خود را از نامحرم حفظ کنند، بهتر است در مسجد نماز بخوانند.

مسأله 886_ نماز در حرم امامان؟عهم؟ مستحب بلکه بهتر از مسجد است. و نماز در حرم مطهّر حضرت امیرالمؤمنین؟ع؟ برابر دویست هزار نماز است.

مسأله 887_ زیاد رفتن به مسجد و رفتن در مسجدی که نمازگزار ندارد، مستحب است و همسایه مسجد اگر عذری نداشته باشد، مکروه است در غیر مسجد نماز بخواند.

مسأله 888_ مستحب است انسان با کسی که در مسجد حاضر نمی شود، غذا نخورد، در کارها با او مشورت نکند، همسایه او نشود، از او زن نگیرد و به او زن ندهد.

جاهایی که نماز خواندن در آن ها مکروه است

مسأله 889_ نماز خواندن در چند جا مکروه است؛ از جمله:

حمام، زمین نمک زار، مقابل انسان، مقابل دری که باز است، در جاده، خیابان و کوچه اگر برای کسانی که عبور می کنند زحمت نباشد و چنانچه زحمت باشد حرام و نماز باطل است، مقابل آتش و چراغ، در آشپزخانه و هر جا که کوره آتش باشد، مقابل چاه و چاله ای که محل بول باشد، روبه روی عکس و مجسمه چیزی که روح دارد، مگر آن که روی آن پرده بکشند، در اطاقی که جُنُب در آن باشد، در جایی که عکس باشد اگرچه روبه روی نمازگزار نباشد، مقابل قبر، روی قبر، بین دو قبر و در قبرستان.

مسأله 890_ کسی که در محل عبور مردم نماز می خواند، یا کسی روبه روی اوست، مستحب است جلوی خود چیزی بگذارد و اگر چوب یا ریسمانی هم باشد کافی است.

احکام مسجد

مسأله 891_ نجس کردن زمین، سقف، بام و طرف داخل دیوار مسجد حرام است و هرکس بفهمد که نجس شده است، باید فوراً نجاست آن را برطرف کند و احتیاط واجب آن است که طرف بیرون دیوار مسجد را هم نجس نکنند و اگر نجس شود، نجاستش را برطرف نمایند.

مسأله 892_ اگر نتواند مسجد را تطهیر کند، یا کمک لازم داشته باشد و پیدا نکند، تطهیر مسجد بر او واجب نیست، ولی بنابراحتیاط واجب باید به کسی که می تواند تطهیر کند اطلاع دهد.

مسأله 893_ اگر جایی از مسجد نجس شود که تطهیر آن، بدون کندن و یا خراب کردن ممکن نیست، چنانچه تخریب جزئی باشد و به مجموعه بنا لطمه نزند، باید آن محل را تطهیر کنند؛ ولی اگر رفع هتک و برطرف کردن نجاست با تخریب کلی و خراب کردن مجموعه بنا ممکن باشد، جواز تخریب محل اشکال است، حتی در صورتی که شخصی ساختن مجدد آن را بر عهده بگیرد؛ و در تخریب جزئی بنابر احتیاط واجب باید کسی که مسجد را نجس کرده است، خود او تطهیر نماید و تعمیر آن را بر عهده بگیرد؛ و چنانچه تعمیر مستلزم مخارجی باشد، بنابر احتیاط واجب ضامن است.

مسأله 894_ اگر مسجدی را غصب کنند و به جای آن خانه، مغازه و مانند آن بسازند و یا به طوری خراب شود که نماز خواندن در آن ممکن نباشد، نجس کردن آن حرام و تطهیر آن واجب است.

ولی اگر مسجد به صورتی خراب شود که دیگر به آن مسجد نگویند، مانند مساجدی که در طرح های توسعه، تعریض خیابان ها و جاده ها خراب می شود، و احتمال بازگشت آن به صورت قبل وجود ندارد، احکام مسجد از جمله حرمت تنجیس و وجوب تطهیر در آن جاری نیست.

مسأله 895_ نجس کردن حرم امامان؟عهم؟حرام است و اگر یکی از آن ها نجس شود، چنانچه نجس ماندن آن بی احترامی باشد، تطهیر آن واجب است، بلکه احتیاط مستحب آن است که اگر بی احترامی هم نباشد آن را تطهیر کنند.

مسأله 896_ اگر حصیر، موکت و فرش مسجد نجس شود، باید آن را آب بکشند؛ و اگر به واسطه شستن خراب می شود، در مثل حصیر و موکت که امکان ترمیم پس از بریدن قسمت نجس وجود دارد، می توانند آن قسمت را ببرند، ولی در مواردی که بریدن ممکن نیست و یا به ارزش آن لطمه می زنـد _ ماننـد فرش هـای دست بافت _ بایـد به صورتی آب بکشـند که شسـتن آن ها خسارتی به فرش نزنـد، و اگر آب کشـیدن آن، مسـتلزم خسارت به مال وقف بشود، بایـد اقدام به تعویض آن کنند، حتی اگر مسـتلزم هزینه باشد و این هزینه بر عهده کسـی است که آن را نجس کرده است.

مسأله 897_ بردن عین نجاست _ مانند خون _ در مسجد اگر بی احترامی به مسجد باشد، حرام است بلکه احتیاط واجب آن است که اگر بی احترامی هم نباشـد، عین نجس را به مسـجد نبرنـد؛ ولی بردن متنجس _ چیزی که نجس شـده ماننـد لباسـی که با بول نجس شده _ در صورتی حرام است که بی احترامی به مسجد باشد.

مسأله 898_ بهره برداری از مسـجد در مراسم روضه خوانی، جشن هـای مـذهبی، مجلس فـاتحه، سـخنرانی و تـدریس در صورتی که با شؤون مسجد منافات نداشته باشد و به مسجد ضرر نرساند و مانع نماز خواندن نشود، جایز است.

مسأله 899_ بنابر احتیاط واجب از تزئین مساجد به طلا، عکس و نقاشی چیزهایی که _ مثل انسان و حیوان _ روح دارد، اجتناب شود

مسأله 900_ اگر مسجد خراب هم شود، نمی توانند آن را بفروشند یا داخل ملک یا جاده نمایند.

مسأله 901_ فروختن در و پنجره و چیزهای دیگر مسـجد، حرام است و اگر مسـجد خراب شود، باید این ها را صرف تعمیر همان مسجد کنند و چنانچه به درد آن مسـجد نخورد، باید در مسـجد دیگر مصـرف شود، ولی اگر به درد مسـجدهای دیگر هم نخورد، می توانند آن را بفروشند و پول آن را اگر ممکن است، صرف تعمیر همان مسجد وگرنه صرف تعمیر مسجد دیگر نمایند.

مسأله 902_ ساختن مسـجد و تعمیر مسجدی که نزدیک به خرابی می باشد، مستحب است و اگر مسجد طوری خراب شود که تعمیر آن ممکن نباشـد، می تواننـد آن را خراب کننـد و دوباره بسازنـد، بلکه می توانند مسـجدی را که خراب نشده برای احتیاج مردم خراب کنند و بزرگ تر بسازند.

مسأله 903_ تمیز کردن مسجد و روشن کردن چراغ آن، مستحب است و کسی که می خواهد مسجد برود، مستحب است خود را خوشبو کنـد و لباس پاکیزه و قیمتی بپوشـد و ته کفش خود را وارسـی کند که نجاستی به آن نباشد و موقع داخل شدن به مسـجد، اوّل پای راست و موقع بیرون آمدن، اوّل پای چپ را بگذارد؛ و همچنین مستحب است از همه زودتر به مسجد آید و از همه دیرتر از مسجد بیرون رود.

مسأله 904_ وقتی انسان وارد مسـجد می شود، مسـتحب است دو رکعت نماز به قصد تحیت و احترام مسجد بخواند و اگر نماز واجب یا مستحب دیگری هم بخواند کافی است.

مسأله 905_ خوابیدن در مسجد، اگر انسان ناچار نباشد و صحبت کردن راجع به کارهای دنیا و مشغول صنعت شدن و خواندن شعری که نصـیحت و مانند آن نباشد، مکروه است؛ و نیز مکروه است آب دهان و بینی و اخلاط سینه را در مسجد بیندازد و گمشده ای را طلب کند و صدای خود را بلند کند، ولی بلند کردن صدا برای اذان مانعی ندارد.

مسأله 906_ راه دادن کسانی که شـرعاً دارای مسؤلیت نیستند _ مانند بچه و دیوانه _ به مسجد مکروه است؛ ولی بردن بچه ها به مساجد با هدف انس گرفتن آنان، با محیط مسجد و آشنایی با شعایر مذهبی همراه با کنترل آنان، به صورتی که مزاحمت برای نمازگزاران ایجاد نکنند، کاری پسندیده و دارای رجحان است.

اذان و اقامه

اشاره

مسأله 907_ برای مرد و زن مسـتحب است پیش از نمازهـای واجب یومیّه اذان و اقامه بگوینـد، ولی پیش از نمازهای واجب غیر یومیه _ مثل نماز آیات _ مستحب است سه مرتبه بگویند الصّلوة.

مسأله 908_ مسـتحب است در روز اوّلی که بچّه به دنیا می آید، یا پیش از آن که بند نافش بیفتد، در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه بگویند.

مسأله 909_ اذان هجده جمله است:

«اَللهُ اَکبرُ» چهار مرتبه.

«اَشـهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ ـ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ـ حَيَّ عَلَي الصَّلوةِ ـ حَيَّ عَلَي الفَلاحِ ـ حَيَّ عَلَي خَيرِ العَمَلِ ـ اَللهُ اَكبرُ ـ لا اِلَهَ اِلاّ اللهُ»؛ هر یک دو مرتبه.

و اقـامه هفـده جمله است: یعنی دو مرتبه «اَللهُ اَكبرُ» از اوّل اذان و یـک مرتبه «لا اِلهَ اِلاّ اللهُ» از آخر آن کم می شود و بعـد از گفتن «حَيَّ عَلَي خَيرِ العَمَلِ»، باید دو مرتبه «قَد قامَتِ الصَّلوةُ» اضافه نمود.

مسأله 910ـ «اَشْهَدُ اَنَّ عَلِياً وَلِيُّ اللهِ» جزء اذان و اقامه نیست، ولی خوب است بعـد از «اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رسُولُ اللهِ» دو مرتبه به قصـد قربت گفته شود.

ترجمه اذان و اقامه

مسأله 911ـ «اللهُ اکبر»: یعنی خدای تعالی بزرگ تر از آن است که او را وصف کنند.

«اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ الاّ اللهُ»: یعنی شهادت می دهم که غیر خدایی که یکتا و بی همتاست خدای دیگری سزاوار پرستش نیست.

«اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رسُولُ اللهِ»: یعنی شهادت می دهم که حضرت محمّد بن عبدالله؟صل؟ پیغمبر و فرستاده خداست.

«اَشْهَدُ اَنَّ عَلیًّا اَمیرَالمؤمنینَ وَلِيُّ اللهِ»: یعنی شـهادت می دهم که حضـرت علی (علیه الصلوة والسلام)، امیرالمؤمنین و ولی خدا بر همه خلق است.

«حَيَّ عَلَي الصَّلوةِ»: یعنی بشتاب برای نماز.

«حَيَّ عَلَي الفَلاحِ»: یعنی بشتاب برای رستگاری.

«حَيَّ عَلَي خَيرِ العَمَلِ»: یعنی بشتاب برای بهترین کارها که نماز است.

«قَد قامَتِ الصَّلوة»: یعنی به تحقیق نماز بر پا شد.

«لا اِلهَ اِلاَّ الله»: یعنی خدایی سزاوار پرستش نیست مگر خدایی که یکتا و بی همتا است.

مسأله 912ـ بین جمله های اذان و اقامه، بایـد خیلی فاصـله نشود و اگر بین آن ها بیشتر از معمول فاصـله بیندازد، باید دوباره آن را از سـر بگیرد.

مسأله 913_ اگر در اذان و اقامه صـدا را در گلو بیندازد، چنانچه غنا شود _ یعنی به طور آوازه خوانی که در مجالس لهو و بازیگری معمول است، اذان و اقامه را بگوید _ حرام است و اگر غنا نشود، مکروه می باشد.

مسأله 914_ در پنج نماز اذان ساقط می شود:

اوّل: اذان نماز عصر روز جمعه.

دوم: نماز عصر روز عرفه که روز نهم ذی الحجه است.

سوم: نماز عشای شب عید قربان برای کسی که در مشعرالحرام باشد.

چهارم: نماز عصر و عشای زن مستحاضه .

پنجم: نماز عصر و عشای کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند.

و در این پنج نماز در صورتی اذان ساقط می شود که با نماز قبلی هیچ فاصـله نشود، یا فاصله کمی بین آن ها باشد، ولی فاصله شدن نافله و تعقیب ضرر ندارد.

مسأله 915_ اگر برای نمـاز جمـاعتی اذان و اقـامه گفته باشـند، کسـی که با آن جماعت نماز می خوانـد نبایـد برای نماز خود اذان و اقامه بگوید.

مسأله 916_ اگر برای خوانـدن نمـاز جمـاعت به مسـجد برود و ببینـد جماعت تمام شـده، تا وقتی که صف ها به هم نخورده و جمعیت متفرّق نشده، می تواند برای نماز خود اذان و اقامه نگوید.

مسأله 917_ در جایی که عـدّه ای مشـغول نماز جماعتنـد، یا نماز آنان تازه تمام شـده و صف ها به هم نخورده است، اگر انسان بخواهد فُرادا، یا با جماعت دیگری که بر پا می شود، نماز بخواند با شش شرط اذان و اقامه از او ساقط می شود:

اوّل: نماز جماعت در مسجد باشد و اگر در مسجد نباشد، ساقط شدن اذان و اقامه اشکال دارد.

دوم: برای آن نماز اذان و اقامه گفته باشند.

سوم: نماز جماعت باطل نباشد.

چهارم: نماز او و نماز جماعت در یک مکان باشـد، پس اگر نماز جماعت داخل مسـجد باشـد و او بخواهـد در بام مسـجد نماز بخوانـد، مستحب است اذان و اقامه بگوید.

پنجم: نماز او و نماز جماعت هر دو ادا باشد.

ششم: وقت نماز او و نماز جماعت مشترک باشد، مثلاً هر دو نماز ظهر، یا هر دو نماز عصر بخوانند، یا نمازی که به جماعت خوانده می شود، نماز ظهر باشد و او نمازِ عصر بخواند، یا او نماز ظهر بخواند و نماز جماعت نماز عصر باشد.

مسأله 918_ اگر در شرط سوم از شرط هایی که در مسأله پیش گفته شد شک کند، یعنی شک کند که نماز جماعت صحیح بوده یا نه، اذان و اقامه از او ساقط است؛ ولی اگر در یکی از پنج شرط دیگر شک کند، مستحب است اذان و اقامه بگوید.

مسأله 919_ کسی که اذان و اقامه دیگری را می شنود، مستحب است هر قسمتی را که می شنود بگوید.

مسأله 920_ کسی که اذان و اقامه دیگری را شنیده، چه با او گفته باشد یا نه، در صورتی که بین آن اذان و اقامه و نمازی که می خواهد بخواند زیاد فاصله نشده باشد، می تواند برای نماز خود اذان و اقامه نگوید.

مسأله 921_ اگر مرد اذان زن را با قصد لذّت بشنود، اذان از او ساقط نمی شود، بلکه اگر قصد لذّت هم نداشته باشد، ساقط شدن اذان اشکال دارد.

مسأله 922_ اذان و اقامه نماز جماعت را باید مرد بگوید، ولی در جماعت زنان اگر زن اذان و اقامه بگوید کافی است.

مسأله 923_ اقامه باید بعد از اذان گفته شود و اگر قبل از اذان بگویند، صحیح نیست.

مسأله 924_ اگر کلمات اذان و اقامه را بدون ترتیب بگوید، مثلاً «حَيَّ عَلَي الفَلاحِ» را پیش از «حَيَّ عَلَي الصَّلاة» بگوید، باید از جایی که ترتیب به هم خورده دوباره بگوید.

مسأله 925_ باید بین اذان و اقامه فاصله ندهد و اگر بین آن ها به قدری فاصله دهد که اذانی را که گفته اذان این اقامه حساب نشود، مستحب است دوباره اذان و اقامه را بگوید؛ و نیز اگر بین اذان و اقامه و نماز به قدری فاصله دهد که اذان و اقامه آن نماز حساب نشود، مستحب است دوباره برای آن نماز اذان و اقامه بگوید.

مسأله 926_ اذان و اقامه باید به عربی صحیح گفته شود، پس اگر به عربی غلط بگوید، یا به جای حرفی حرف دیگر بگوید، یا مثلاً ترجمه آن ها را به فارسی بگوید، صحیح نیست.

مسأله 927_ اذان و اقامه، باید بعد از داخل شدن وقت نماز گفته شود و اگر عمداً یا از روی فراموشی پیش از وقت بگوید، باطل است.

مسأله 928_ اگر پیش از گفتن اقامه شک کند که اذان گفته یا نه، باید اذان را بگوید، ولی اگر مشغول اقامه شود و شک کند که اذان گفته یا نه، گفتن اذان لازم نیست.

مسأله 929_ اگر در بین اذان یا اقامه پیش از آن که قسمتی را بگوید شک کند که قسمتِ پیش از آن را گفته یا نه، باید قسمتی را که در گفتن آن شک کرده بگوید، ولی اگر در حال گفتنِ قسمتی از اذان یا اقامه شک کند که آنچه پیش از آن است گفته یا نه، گفتن آن لازم نیست.

مسأله 930_ مستحب است انسان در موقع گفتن اذان، رو به قبله بایستد و با وضو یا غسل باشد و دست ها را به گوش بگذارد و صدا را بلند نماید و بکشد و بین جمله های اذان کمی فاصله دهد و بین آن ها حرف نزند.

مسأله 931_ مستحب است بدن انسان در موقع گفتن اقامه آرام باشد و آن را از اذان آهسته تر بگوید و جمله های آن را به هم نچسباند، ولی به اندازه ای که بین جمله های اذان فاصله می دهد، بین جمله های اقامه فاصله ندهد.

مسأله 932_ مستحب است بین اذان و اقامه یک قدم بردارد یا قدری بنشیند یا سجده کند یا ذکر بگوید یا دعا بخواند یا قدری ساکت باشد یا حرفی بزند و یا دو رکعت نماز بخواند؛ ولی حرف زدن بین اذان و اقامه نماز صبح و نماز خواندن بین اذان و اقامه نماز مغرب، مستحب نیست.

مسأله 933_ مستحب است کسی را که برای گفتن اذان معین می کنند، عادل و وقت شناس و صدایش بلند باشد و اذان را در جای بلند بگوید.

واجبات نماز

اشاره

مسأله 934_ واجبات نماز یازده چیز است:

اوّل، نیت؛ دوم، قیام (1)؛ سوم، تکبیرة الاحرام (2)؛ چهارم، رکوع؛ پنجم، سجود؛ ششم، قرائت؛ هفتم، ذکر؛ هشتم، تشهّد؛ نهم، سلام؛ دهم، ترتیب؛ یازدهم، موالات (3).

1- یعنی ایستادن.

2- یعنی گفتن «الله اکبر» در اول نماز

3- یعنی پی در پی بودن اجزاء نماز

مسأله 935_ بعضی از واجبات نماز رکن است؛ یعنی اگر انسان آن ها را به جا نیاورد، یا در نماز اضافه کند، عمداً باشد یا اشتباهاً، نماز باطل می شود و بعضی دیگر از واجبات رکن نیست؛ یعنی اگر عمداً کم یا زیاد شود، نماز باطل می شود و چنانچه اشتباهاً کم یا زیاد گردد، نماز باطل نمی شود.

و رکن نماز پنج چیز است:

اوّل، نیت؛ دوم، تکبیرة الاحرام؛ سوم، قیام در موقع گفتن تکبیرة الاحرام؛ و قیام متصل به رکوع(1) ؛ چهارم، رکوع؛ پنجم، دو سجده.

نیّت

مسأله 936_ انسان باید نماز را به نیت قربت(2) به جا آورد؛ و لازم نیست نیت را از قلب خود بگذراند یا مثلاً به زبان بگوید: که چهار رکعت نماز ظهر می خوانم قُربَةً اِلی الله.

مسأله 937_ اگر در نماز ظهر یا در نماز عصر نیت کند که چهار رکعت نماز می خوانم و معین نکند ظهر است یا عصر، نماز او باطل است؛ و نیز کسی که مثلاً قضای نماز ظهر بر او واجب است، اگر در وقت نماز ظهر بخواهد نماز قضا یا نماز ظهر را بخواند، باید نمازی را که می خواند در نیت معین کند.

مسأله 938_ انسان باید از اوّل تا آخر نماز به نیت خود باقی باشد، پس اگر در بین نماز به طوری غافل شود که اگر بپرسند چه می کنی؟ نداند چه بگوید، نمازش باطل است.

مسأله 939_ انسان باید فقط برای انجام امر خداوند عالم نماز بخواند، پس کسی که ریا کند(3) نمازش باطل است، خواه فقط برای مردم باشد، یا خدا و مردم هر دو را در نظر بگیرد.

مسأله 940_ اگر قسمتی از نماز را هم برای غیر خدا به جا آورد، نماز باطل است، چه آن قسمت واجب باشد _ مثل حمد و سوره _ چه مستحب باشد _ مانند قنوت _ بلکه اگر تمام نماز را برای خدا به جا آورد، ولی برای نشان دادن به مردم در جای مخصوصی _ مثل مسجد _ یا در وقت مخصوصی _ مثل اوّل وقت _ یا به طرز مخصوصی _ مثلاً با جماعت _ نماز بخواند، نمازش باطل است.

1- یعنی ایستادن پیش از رکوع

2- یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم.

3- یعنی برای نشان دادن به مردم نماز بخواند.

تکبیرة الاحرام

مسأله 941_ گفتن «اَللهُ اَکبرُ» در اوّل هر نماز واجب و رکن است. و باید حروف «الله» و حروف «اکبر» و دو کلمه «الله» و «اکبر» را پشت سر هم بگوید؛ و نیز باید این دو کلمه به عربی صحیح گفته شود و اگر به عربی غلط بگوید، یا مثلاً ترجمه آن را به فارسی بگوید، صحیح نیست.

مسأله 942_ احتیاط واجب آن است که تکبیرة الاحرامِ نماز را به چیزی که پیش از آن می خواند _ مثلاً به اقامه یا به دعایی که پیش از تکبیر می خواند _ نچسباند.

مسأله 943_ اگر انسان بخواهد «اَللهُ اَکبَرُ» را به چیزی که بعد از آن می خواند _ مثلاً به بسم الله الرحمن الرّحیم _ بچسباند، باید «ر» اکبر را پیش _ ضمه _ بدهد.

مسأله 944_ موقع گفتن تکبیرة الاحرام، باید بدن آرام باشد و اگر عمداً در حالی که بدنش حرکت دارد تکبیرة الاحرام را بگوید، باطل است.

مسأله 945_ تکبیر، حمد و سوره، ذکر و دعا را باید طوری بخواند که خودش بشنود؛ و اگر به واسطه سنگینی یا کری گوش و یا سر و صدای زیاد نمی شنود، باید طوری بگوید که اگر مانعی نباشد بشنود.

مسأله 946_ کسی که لال است یا زبان او مرضی دارد که نمی تواند «أللهُ أکبَرُ» را درست بگوید، باید به هر طور که می تواند بگوید و اگر هیچ نمی تواند بگوید، باید در قلب خود بگذراند و برای تکبیر اشاره کند و زبانش را هم اگر می تواند حرکت دهد.

مسأله 947_ مستحب است قبل از تکبیرة الاحرام بگوید:

«یا مُحْسِنُ قَدْ اَتَاكَ الْمُسِیئُ وَ قَد اَمَرْتَ الْمُحْسِنَ اَنْ یَتَجاوَزَ عَنِ الْمُسِیءِ أنْتَ الْمُحْسِنُ وَ اَنَا المُسِیءُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَجاوَز عَنْ قَبیحِ ما تَعْلَمُ مِنِّي»؛ یعنی؛ ای خدایی که به بندگان احسان می کنی، بنده گنهکار به در خانه تو آمده و تو امر کرده ای که نیکوکار از گنهکار بگذرد، تو نیکوکاری و من گنهکار، به حق محمّد و آل محمّد؟صل؟ رحمت خود را بر محمّد و آل محمّد بفرست و از بدی هایی که می دانی از من سر زده بگذر.

مسأله 948_ مستحب است موقع گفتن تکبیرِ اوّلِ نماز و تکبیرهای بین نماز دست ها را تا مقابل گوش ها بالا ببرد.

مسأله 949_ اگر شک کند که تکبیرة الاحرام را گفته یا نه، چنانچه مشغول به قرائت شده، به شک خود اعتنا نکند و اگر چیزی نخوانده، باید تکبیر را بگوید.

مسأله 950_ اگر بعد از گفتن تکبیرة الاحرام شک کند که آن را صحیح گفته یا نه، چنانچه مشغول خواندن چیزی شده، به شک خود اعتنا نکند و اگر چیزی نخوانده، باید تکبیر را بگوید.

قیام (ایستادن)

مسأله 951_ قیام در موقع گفتن تکبیرة الاحرام و قیام پیش از رکوع _ که آن را قیام متصل به رکوع می گویند _ رکن است، ولی قیام در موقع خواندن حمد و سوره و قیام بعد از رکوع، رکن نیست و اگر کسی آن را از روی فراموشی ترک کند، نمازش صحیح است.

مسأله 952_ واجب است پیش از گفتن تکبیر و بعد از آن مقداری بایستد، تا یقین کند که در حال ایستادن تکبیر گفته است.

مسأله 953_ اگر رکوع را فراموش کند و بعد از حمد و سوره بنشیند و یادش بیاید که رکوع نکرده، باید بایستد و به رکوع رود و اگر بدون این که بایستد به حال خمیدگی به رکوع بر گردد، چون قیام متصل به رکوع را به جا نیاورده، نماز او باطل است.

مسأله 954_ موقعی که برای تکبیرة الاحرام یا قرائت ایستاده است، باید بدن را حرکت ندهد و به طرفی خم نشود و به جایی تکیه نکند، ولی اگر از روی ناچاری باشد، یا در حال خم شدن برای رکوع پاها را حرکت دهد، اشکال ندارد.

مسأله 955_ اگر موقعی که ایستاده، از روی فراموشی بدن را حرکت دهد، یا به طرفی خم شود، یا به جایی تکیه کند اشکال ندارد؛ ولی در قیام، موقع گفتن تکبیرة الاحرام و قیام متصل به رکوع، اگر از روی فراموشی هم باشد، بنابر احتیاط واجب باید نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله 956_ احتیاط واجب آن است که در موقع ایستادن، هر دو پا روی زمین باشد، ولی لازم نیست سنگینی بدن روی هر دو پا باشد و اگر روی یک پا هم باشد، اشکال ندارد.

مسأله 957_ کسی که می تواند درست بایستد، اگر پاها را خیلی گشاد بگذارد که به حال ایستادنِ معمولی نباشد، نمازش باطل است.

مسأله 958_ موقعی که انسان در نماز مشغول خواندن چیزی است حتی موقع گفتن ذکرهای مستحبی نماز، باید بدنش آرام باشد و در موقعی که می خواهد کمی جلو یا عقب رود، یا کمی بدن را به طرف راست یا چپ حرکت دهد، باید چیزی نگوید، ولی «بِحَوْلِ اللهِ وَ قُوَّتِهِ اَقُومُ وَ اَقْعُدْ» را باید در حال برخاستن بگوید.

مسأله 959_ اگر در حال حرکتِ بدن ذکر بگوید _ مثلاً موقع رفتن به رکوع یا رفتن به سجده تکبیر بگوید _ چنانچه آن را به قصد ذکری که در نماز دستور داده اند بگوید، باید احتیاطاً نماز را دوباره بخواند و اگر به این قصد نگوید، بلکه بخواهد ذکری گفته باشد نماز صحیح است.

مسأله 960_ حرکت دادن دست و انگشتان در موقع خواندن حمد اشکال ندارد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که آن ها را هم حرکت ندهد.

مسأله 961_ اگر موقع خواندن حمد و سوره، یا خواندن تسبیحات بی اختیار به قدری حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج شود، بنابر احتیاط بعد از آرام گرفتن بدن، آنچه را در حال حرکت خوانده دوباره بخواند.

مسأله 962_ اگر در بین نماز از ایستادن عاجز شود، باید بنشیند و اگر از نشستن هم عاجز شود، باید بخوابد ولی تا بدنش آرام نگرفته، باید چیزی نخواند.

مسأله 963_ تا انسان می تواند ایستاده نماز بخواند نباید بنشیند، مثلاً کسی که در موقع ایستادن بدنش حرکت می کند، یا مجبور است به چیزی تکیه دهد، یا بدنش را کج کند، یا خم شود، یا پاها را بیشتر از معمول گشاد بگذارد، باید به هر طور که می تواند ایستاده نماز بخواند؛ ولی اگر به هیچ قسم حتی مثل حال رکوع هم نتواند بایستد، باید راست بنشیند و نشسته نماز بخواند.

مسأله 964_ تا انسان می تواند بنشیند، نباید خوابیده نماز بخواند و اگر نتواند راست بنشیند، باید هر طور که می تواند بنشیند و اگر به هیچ قسم نمی تواند بنشیند، باید به طوری که در احکام قبله گفته شد، به پهلوی راست بخوابد و اگر نمی تواند، به پهلوی چپ بخوابد و اگر آن هم ممکن نیست به پشت بخوابد، به طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

مسأله 965_ کسی که نشسته نماز می خواند، اگر بعد از خواندن حمد و سوره بتواند بایستد و رکوع را ایستاده به جا آورد، باید بایستد و از حال ایستاده به رکوع رود و اگر نتواند، باید رکوع را هم نشسته به جا آورد.

مسأله 966_ کسی که خوابیده نماز می خواند، اگر در بین نماز بتواند بنشیند، باید مقداری را که می تواند، نشسته بخواند؛ و نیز اگر می تواند بایستد، باید مقداری را که می تواند ایستاده بخواند، ولی تا بدنش آرام نگرفته باید چیزی نخواند.

مسأله 967_ کسی که نشسته نماز می خواند، اگر در بین نماز بتواند بایستد، باید مقداری را که می تواند ایستاده بخواند، ولی تا بدنش آرام نگرفته باید چیزی نخواند.

مسأله 968_ کسی که می تواند بایستد، اگر بترسد که به واسطه ایستادن مریض شود، یا ضرری به او برسد، می تواند نشسته نماز بخواند و اگر از نشستن هم بترسد، می تواند خوابیده نماز بخواند.

مسأله 969_ اگر انسان احتمال بدهد که تا آخر وقت بتواند ایستاده نماز بخواند، باید نماز را به تأخیر بیندازد، پس اگر نتوانست بایستد، در آخر وقت مطابق وظیفه اش نماز را به جا آورد.

مسأله 970_ مستحب است در حال ایستادن بدن را راست نگه دارد، شانه ها را پایین بیندازد، دست ها را روی ران ها بگذارد، انگشت ها را به هم بچسباند، جای سجده را نگاه کند، سنگینی بدن را به طور مساوی روی دو پا بیندازد، با خضوع و خشوع باشد، پاها را پس و پیش نگذارد، اگر مرد است پاها را از سه انگشتِ باز تا یک وجب فاصله دهد و اگر زن است، پاها را به هم بچسباند.

قرائت

مسأله 971_ در رکعت اوّل و دوم نمازهای واجب یومیه، انسان باید اوّل حمد و بعد از آن یک سوره تمام بخواند. بنابر احتیاط واجب، سوره «و الضحی» و «الم نشرح» و نیز سوره «فیل» و «قریش»، در نماز یک سوره محسوب می شود.

مسأله 972_ اگر وقت نماز تنگ باشد یا انسان ناچار شود که سوره را نخواند، مثلاً بترسد که اگر سوره را بخواند دزد یا درنده، یا چیز دیگری به او صدمه بزند، نباید سوره را بخواند.

مسأله 973_ اگر عمداً سوره را پیش از حمد بخواند، نمازش باطل است و اگر اشتباهاً سوره را پیش از حمد بخواند و در بین آن یادش بیاید، باید سوره را رها کند و بعد از خواندنِ حمد، سوره را از اوّل بخواند.

مسأله 974_ اگر حمد و سوره یا یکی از آن ها را فراموش کند و بعد از رسیدن به رکوع بفهمد، نمازش صحیح است.

مسأله 975_ اگر پیش از آن که برای رکوع خم شود، بفهمد که حمد و سوره را نخوانده، باید بخواند و نیز اگر بفهمد سوره را نخوانده، باید فقط سوره را بخواند؛ ولی اگر بفهمد حمد تنها را نخوانده، باید اوّل حمد و بعد از آن، دوباره سوره را بخواند؛ و نیز اگر خم شود و پیش از آن که به رکوع برسد، بفهمد حمد و سوره، یا سوره تنها و یا حمد تنها را نخوانده، باید بایستد و به همین دستور عمل نماید.

مسأله 976_ اگر در نماز یکی از چهار سوره ای را که آیه سجده دارد _ و در مسأله 343 گفته شد _ عمداً بخواند، بنابر احتیاط نمازش باطل است.

مسأله 977_ اگر اشتباهاً مشغول خواندن سوره ای شود که سجده واجب دارد، چنانچه پیش از رسیدن به آیه سجده بفهمد، باید آن سوره را رها کند و سوره دیگر بخواند؛ و اگر بعد از خواندن آیه سجده بفهمد، می تواند سوره را تمام کند و بعد از نماز سجده آن را به جا آورد.

مسأله 978_ اگر در نماز آیه سجده را بشنود، نمازش صحیح است و باید بعد از نماز سجده آن را به جا آورد.

مسأله 979_ در نماز مستحبی خواندن سوره لازم نیست، اگرچه آن نماز به واسطه نذر کردن واجب شده باشد، ولی در بعضی از نمازهای مستحبی _ مثل نماز وحشت _ که سوره مخصوصی دارد، اگر بخواهد به دستور آن نماز رفتار کرده باشد، باید همان سوره را بخواند.

مسأله 980_ در نماز جمعه و در نماز ظهر روز جمعه مستحب است در رکعت اوّل بعد از حمد سوره «جمعه» و در رکعت دوم بعد از حمد سوره «منافقین» بخواند؛ و اگر مشغول یکی از این ها شود، بنابر احتیاط واجب نمی تواند آن را رها کند و سوره دیگر بخواند.

مسأله 981_ اگر بعد از حمد مشغول خواندن سوره «قُل هُوَ اللهُ اَحَدٌ» یا سوره «قُلْ یا اَیُّهَا الکافِرُونَ» شود، نمی تواند آن را رها کند و سوره دیگر بخواند، ولی در نماز جمعه و نماز ظهر روز جمعه، اگر از روی فراموشی به جای سوره «جمعه» و «منافقین»، یکی از این دو سوره را بخواند، تا به نصف نرسیده، می تواند آن را رها کند و سوره «جمعه» و «منافقین» را بخواند.

مسأله 982_ اگر در نماز جمعه یا نماز ظهر روز جمعه عمداً سوره «قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ» یا سوره «قُلْ یا اَیُّها الکافِرُونَ» بخواند، اگرچه به نصف نرسیده باشد، بنابر احتیاط واجب نمی تواند رها کند و سوره «جمعه» و «منافقین» را بخواند.

مسأله 983_ اگر در نماز غیر سوره «قُلْ هُوَ اَللهُ اَحَدُ» و «قُلْ یا اَیُّهَا الکافِرُونَ» سوره دیگری بخواند، تا به نصف نرسیده می تواند رها کند و سوره دیگر بخواند.

مسأله 984_ اگر مقداری از سوره را فراموش کند، یا از روی ناچاری _ مثلاً به واسطه تنگی وقت _ یا جهت دیگر نشود آن را تمام نماید، می تواند آن سوره را رها کند و سوره دیگر بخواند، اگرچه از نصف گذشته باشد، یا سوره ای را که می خوانده «قُلْ هُوَ اَللهُ اَحَدُ» یا «قُلْ یا اَیَّهُاَ الکافِرُونَ» باشد.

مسأله 985_ بر مرد واجب است حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشا را بلند بخواند؛ و بر مرد و زن واجب است حمد و سوره نماز ظهر و عصر را آهسته بخوانند.

مسأله 986_ مرد باید در نماز صبح و مغرب و عشا مواظب باشد که تمام کلمات حمد و سوره حتی حرف آخر آن ها را بلند بخواند.

مسأله 987_ زن می تواند حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشا را بلند یا آهسته بخواند، ولی اگر نامحرم صدایش را بشنود، بنابر احتیاط واجب باید آهسته بخواند.

مسأله 988_ اگر در جایی که باید نماز را بلند خواند عمداً آهسته بخواند، یا در جایی که باید آهسته خواند عمداً بلند بخواند، نمازش باطل است؛ ولی اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسأله باشد، صحیح است و اگر در بین خواندن حمد و سوره هم بفهمد اشتباه کرده، لازم نیست مقداری را که خوانده دوباره بخواند.

مسأله 989_ اگر کسی در خواندن حمد و سوره بیشتر از معمول صدایش را بلند کند _ مثل آن که آن ها را با فریاد بخواند _ نمازش باطل است.

مسأله 990_ انسان باید نماز را یاد بگیرد که غلط نخواند و کسی که به هیچ قسم نمی تواند صحیح آن را یاد بگیرد، باید هرطور که می تواند بخواند؛ و احتیاط مستحب آن است که نماز را به جماعت به جا آورد.

مسأله 991_ کسی که حمد و سوره و چیزهای دیگر نماز را به خوبی نمی داند و می تواند یاد بگیرد، چنانچه وقت نماز وسعت دارد، باید یاد بگیرد و اگر وقت تنگ است، بنابر احتیاط واجب در صورتی که ممکن باشد باید نمازش را به جماعت بخواند.

مسأله 992_ مزد گرفتن برای یاد دادن واجباتِ نماز حرام است، ولی برای مستحبات آن اشکال ندارد.

مسأله 993_ اگر یکی از کلمات حمـد یا سوره را ندانـد یا عمداً آن را نگوید یا به جای حرفی حرف دیگر بگوید، مثلاً به جای «ض» «ظ» بگوید یا جایی که باید بدون زیر و زِبَر (کسره و فتحه) خوانده شود، زیر و زبر بدهد، یا تشدید را نگوید، نماز او باطل است.

مسأله 994_ اگر انسان کلمه ای را صـحیح بداند و در نماز همانطور بخواند و بعد بفهمد غلط خوانده، بنابر احتیاط دوباره نماز را بخواند و اگر وقت گذشته، قضا نماید.

مسأله 995_ اگر زیر و زِبَر کلمه ای را ندانـد، یـا ندانـد مثلاً کلمه ای به «س» است یا به «ص»، بایـد یاد بگیرد و چنانچه دو جور یا بیشتر بخواند، مثل آن که در «إهدِنَا الصِّراطَ المُستَقیمَ»، مستقیم را یک مرتبه با «سین» و یک مرتبه با «صاد» بخواند، نمازش باطل است.

مسأله 996_ اگر در کلمه ای «واو» باشد و حرف قبل از «واو» در آن کلمه پیش (ضمه) داشته باشد و حرف بعد از «واو» در آن کلمه همزه (ء) باشـد، مثل کلمه «سوء» باید آن «واو» را مدّ بدهد (یعنی آن را بکشد)؛ و همچنین اگر در کلمه ای «الف» باشد و حرف قبل از «الف» در آن کلمه زِبَر (فتحه) داشـته باشـد، و حرف بعـد از «الف» در آن کلمه همزه باشد، مثل «جاء»، باید الف آن را بکشد؛ و نیز اگر در کلمه ای «ی» باشد و حرف قبل از «ی» در آن کلمه زیر (کسره) داشته باشد و حرف بعد از «ی» در آن کلمه همزه باشد مثل «جیء»، باید «ی» را با مـدّ بخوانـد؛ و همچنین اگر بعـد از این «واو» و «الف» و «ی» به جای همزه (ء) حرفی باشد که ساکن است (1)، باز هم باید این سه حرف را با مدّ بخواند، مثلاً در «و لَا الضّالّین» که بعد از «الف» حرف لام ساکن است، باید «الف» آن را با مدّ بخواند؛ چنانچه به دستوری که گفته شد رفتار نکند، احتیاط واجب آن است در مواردی که صـحت قرائت توقف بر مدّ دارد _ مانند «و لَا الضّالّین» که رعایت تشدید و الف در مقام تلفظ نیاز به مقداری کشیدن و مدّ دارد _ نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله 997_ احتیاط واجب آن است که در نماز وقف به حرکت و وصل به سکون ننماید(2) .

1- یعنی کسره، فتحه و ضمه ندارد.

2- و معنی وقف به حرکت آن است که کسره یا فتحه یا ضمه آخر کلمه ای را بگوید و بین آن کلمه و کلمه بعدش فاصله دهد؛ مثلاً بگوید: «الرحمن الرحیم و میم (الرحیم را کسـره بدهد و بعد قدری فاصله دهد و بگوید: «مالك یوم الدین». و معنای وصل به سکون آن است که کسـره یا فتحه یا ضـمه کلمه ای را نگویـد و آن کلمه را به کلمه بعد بچسـباند، مثل آن که بگوید: «الرحمن الرحیم و میم (الرحیم را کسـره ندهد و فوراً مالِكَ یَومِ الدّین را بگوید.

مسأله 998_ در رکعت سوم و چهارم نماز می تواند فقط یک حمد بخواند یا یک مرتبه تسبیحات اربعه بگوید، یعنی بگوید: «سُبْحانَ اللهِ وَ الْحَمْدُ لِله وَ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَ اللهُ اَکْبَرَ»؛ و افضل آن است که این تسبیحات را سه مرتبه بگوید و می تواند در یک رکعت حمد و در رکعت دیگر تسبیحات بگوید و بهتر است در هر دو رکعت تسبیحات بخواند.

مسأله 999_ بر مرد و زن واجب است که در رکعت سوم و چهارم نماز، حمد یا تسبیحات را آهسته بخوانند.

مسأله 1000_ اگر در رکعت سوم و چهارم حمد بخواند، بنابر احتیاط واجب در جماعت «بسم الله» را آهسته بخواند.

مسأله 1001_ کسی که نمی تواند تسبیحات را یاد بگیرد یا درست بخواند، باید در رکعت سوم و چهارم حمد بخواند.

مسأله 1002_ اگر در دو رکعت اوّل نماز به خیال این که دو رکعت آخر است تسبیحات بگوید، چنانچه پیش از رکوع بفهمد، باید حمد و سوره را بخواند و اگر در رکوع یا بعد از رکوع بفهمد، نمازش صحیح است.

مسأله 1003_ اگر در دو رکعت آخر نماز به خیال این که در دو رکعت اوّل است حمد بخواند یا در دو رکعت اوّل نماز با این که گمان می کرده در دو رکعت آخر است حمد بخواند _ چه پیش از رکوع بفهمد چه بعد از آن _ نمازش صحیح است.

مسأله 1004_ اگر در رکعت سوم یا چهارم می خواست حمد بخواند تسبیحات به زبانش آمد یا می خواست تسبیحات بخواند حمد به زبانش آمد، باید آن را رها کند و دوباره حمد یا تسبیحات را بخواند، ولی اگر عادتش خواندن چیزی بوده که به زبانش آمده، می تواند همان را تمام کند و نمازش صحیح است.

مسأله 1005_ کسی که عادت دارد در رکعت سوم و چهارم تسبیحات بخواند، اگر بدون قصد مشغول خواندن حمد شود، باید آن را رها کند و دوباره حمد یا تسبیحات را بخواند؛ ولی اگر به قصد انجام وظیفه مشغول خواندن حمد شده باشد، کفایت می کند و لازم نیست دوباره حمد یا تسبیحات را بخواند.

مسأله 1006_ در رکعت سوم و چهـارم مسـتحب است بعـد از تسبیحات اسـتغفار کنـد، مثلاً بگویـد: «اَسْتَغْفِرُ اللهَ رَبّي وَ اَتوُبُ اِلَيْه» یا بگوید: «اللّهُمَّ اغْفِرْ لِي»، و کسـی که مشغول گفتن استغفار است، اگر شک کند که حمد یا تسبیحات را خوانده یا نه، چنانچه عادت داشته در نماز فقط بعـد از خوانـدن تسبیحات اسـتغفار کند، باید به شک خود اعتنا ننماید؛ اگر در جاهای دیگر نماز هم اسـتغفار می کرده، باید حمد یا تسبیحات را بخواند؛ و نیز اگر نمازگزار پیش از خم شدن برای رکوع در حالی که مشغول گفتن استغفار نیست، شک کند که حمد یا تسبیحات را خوانده یا نه، باید حمد یا تسبیحات را بخواند.

مسأله 1007_ اگر در رکوع رکعت سوم یا چهارم یا در حال رفتن به رکوع شک کنـد که حمد یا تسبیحات را خوانده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1008_ هرگاه شک کنـد که آیه یا کلمه ای را درست گفته یا نه، اگر به چیزی که بعد از آن است مشـغول نشده، باید آن آیه یا کلمه را به طور صـحیح بگوید؛ و اگر به چیزی که بعد از آن است مشغول شده، چنانچه آن چیز رکن باشد _ مثل آن که در رکوع شک کند که فلان کلمه از سوره را درست گفته یا نه _ بایـد به شک خود اعتنا نکنـد؛ و همچنین اگر رکن نباشد _ مثلاً موقع گفتن «اَللهُ الصَّمَدْ» شک کند که «قُل هُوَ اللهُ اَحَدٌ» را درست گفته یا نه _ می تواند به شک خود اعتنا نکند، ولی اگر احتیاطاً آن آیه یا کلمه را به طور صـحیح بگوید، اشـکال نـدارد؛ و اگر چند مرتبه هم شک کند، می تواند چند بار بگوید، اما اگر به وسواس برسد و باز هم بگوید، بنابر احتیاط باید نمازش را دوباره بخواند.

مسأله 1009_ مسـتحب است در رکعت اوّل، پیش از خوانـدن حمد بگوید: «اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطانِ الرَّجِيم» و در رکعت اوّل و دوم نماز ظهر و عصر، «بسم الله» را بلند بگوید و حمد و سوره را شمرده بخواند و در آخر هر آیه وقف کند، یعنی آن را به آیه بعد نچسباند و در حال خوانـدن حمد و سوره به معنای آیه توجّه داشـته باشد. اگر نماز را به جماعت می خواند، بعد از تمام شدن حمدِ امام و اگر فُرادا می خواند، بعـد از آن که حمـد خودش تمام شـد بگویـد: «اَلْحَمْدُ لِله رَبِّ الْعالَمِينَ»؛ و بعد از خواندن سوره «قُل هُوَ اَللهُ اَحَدٌ» یک یا دو یا سه مرتبه «كَذلِكَ اللهُ رَبِّي» یا سه مرتبه «كَذلِكَ اَللهُ رَبُّنا» بگویـد، بعد از خواندن سوره کمی صبر کند، بعد تکبیر پیش از رکوع را بگوید یا قنوت را بخواند.

مسأله 1010_ مستحب است در تمام نمازها در رکعت اوّل، سوره «اِنّا اَنزَلناهُ» و در رکعت دوم سوره «قُل هُوَ اَللهُ اَحَدٌ» را بخواند.

مسأله 1011_ مکروه است انسان در تمام نمازهای یک شبانه روز سوره «قُل هُوَ اَللهُ اَحَدٌ» را نخواند.

مسأله 1012_ خواندن سوره «قُل هُوَ اَللهُ اَحَدٌ» به یک نفس مکروه است.

مسأله 1013_ سوره ای را که در رکعت اوّل خوانده مکروه است که در رکعت دوم بخواند، ولی اگر سوره «قُل هُوَ اَللهُ اَحَدٌ» را در هر دو رکعت بخواند مکروه نیست.

رکوع

مسأله 1014_ در هر رکعت بعد از قرائت، باید به اندازه ای خم شود که بتواند دست را به زانو بگذارد و این عمل را رکوع می گویند.

مسأله 1015_ اگر به اندازه رکوع خم شود ولی دست ها را به زانو نگذارد، اشکال ندارد.

مسأله 1016_ هرگاه رکوع را به طور غیر معمول به جا آورد _ مثلاً به چپ یا راست خم شود _ اگرچه دست های او به زانو برسد، صحیح نیست.

مسأله 1017_ خم شدن باید به قصد رکوع باشد، پس اگر به قصد کار دیگر _ مثلاً برای کشتن جانور _ خم شود، نمی تواند آن را رکوع حساب کند، بلکه باید بایستد و دوباره برای رکوع خم شود و به واسطه این عمل رکن زیاد نشده و نماز باطل نمی شود.

مسأله 1018_ کسی که دست یا زانوی او با دست و زانوی دیگران فرق دارد، مثلاً دستش خیلی بلند است که اگر کمی خم شود به زانو می رسد، یا زانوی او پایین تر از مردم دیگر است که باید خیلی خم شود تا دستش به زانو برسد، باید به اندازه معمول خم شود.

مسأله 1019_ کسی که نشسته رکوع می کند، باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوها برسد؛ و بهتر است به قدری خم شود که صورت نزدیک جای سجده برسد.

مسأله 1020_ احتیاط واجب آن است که در رکوع، سه مرتبه «سُبحانَ اَللهِ» یا یک مرتبه «سُبحانَ رَبِّيَ العَظيمِ وَ بِحَمدِه» بگوید، ولی در تنگی وقت و در حال ناچاری گفتن یک مرتبه «سُبحانَ اَللهِ» کافی است.

مسأله 1021_ ذکر رکوع، باید دنبال هم و به عربی صحیح گفته شود و مستحب است آن را سه یا پنج و یا هفت مرتبه بلکه بیشتر بگویند.

مسأله 1022_ در رکوع باید به مقدار ذکر واجب بدن آرام باشد و در ذکر مستحب هم اگر آن را به قصد ذکری که برای رکوع دستور داده اند بگوید، بنابر احتیاط واجب آرام بودن بدن لازم است.

مسأله 1023_ اگر موقعی که ذکر واجب رکوع را می گوید، بی اختیار به قدری حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج شود، باید بعد از آرام گرفتنِ بدن دوباره ذکر را بگوید؛ ولی اگر کمی حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج نشود، یا انگشتان را حرکت دهد اشکال ندارد.

مسأله 1024_ اگر پیش از آن که به مقدار رکوع خم شود و بدن آرام گیرد عمداً ذکر رکوع را بگوید، نمازش باطل است.

مسأله 1025_ اگر پیش از تمام شدن ذکر واجب عمداً سر از رکوع بردارد، نمازش باطل است؛ و اگر سهواً سر بردارد، چنانچه پیش از آن که از حال رکوع خارج شود، یادش بیاید که ذکر رکوع را تمام نکرده، باید در حال آرامی بدن دوباره ذکر را بگوید؛ و اگر بعد از آن که از حال رکوع خارج شد یادش بیاید، نماز او صحیح است.

مسأله 1026_ اگر نتواند به مقدار ذکر در رکوع بماند، احتیاط واجب آن است که بقیه آن را در حال برخاستن بگوید.

مسأله 1027_ اگر به واسطه مرض و مانند آن در رکوع آرام نگیرد، نماز صحیح است؛ ولی باید پیش از آن که از حال رکوع خارج شود ذکر واجب(1) را بگوید.

مسأله 1028_ هرگاه نتواند به اندازه رکوع خم شود، باید به چیزی تکیه دهد و رکوع کند و اگر موقعی هم که تکیه داده، نتواند به طور معمول رکوع کند، باید به هر اندازه می تواند خم شود؛ و اگر هیچ نتواند خم شود، باید موقع رکوع بنشیند و نشسته رکوع کند و احتیاط مستحب آن است که نماز دیگری هم بخواند و برای رکوع آن با سر اشاره نماید.

مسأله 1029_ کسی که می تواند ایستاده نماز بخواند، اگر در حال ایستاده یا نشسته نتواند رکوع کند، باید ایستاده نماز بخواند و برای رکوع با سر اشاره کند و اگر نتواند اشاره کند، باید به نیت رکوع چشم ها را هم بگذارد و ذکر آن را بگوید و به نیت برخاستن از رکوع چشم ها را باز کند؛ و اگر از این هم عاجز است، باید در قلب نیت رکوع کند و ذکر آن را بگوید.

1- «سُبْحانَ رَبِّي الْعَظيمِ وَ بِحَمْدِهِ یا سه مرتبه «سُبْحانَ اللهِ».

مسأله 1030_ کسی که نمی تواند ایستاده یا نشسته رکوع کند و برای رکوع فقط می تواند در حالی که نشسته است کمی خم شود، یا در حالی که ایستاده است با سر اشاره کند، باید ایستاده نماز بخواند و برای رکوع با سر اشاره نماید؛ و احتیاط مستحب آن است که نماز دیگری هم بخواند و موقع رکوع آن بنشیند و هر قدر می تواند برای رکوع خم شود.

مسأله 1031_ اگر بعد از رسیدن به حد رکوع و آرام گرفتن بدن سر بردارد و دو مرتبه به اندازه رکوع خم شود، یا بعد از آن که به اندازه رکوع خم شد و بدنش آرام گرفت، به قدری خم شود که از اندازه رکوع بگذرد و دوباره به رکوع برگردد، چون رکوع زیاد شده نمازش باطل است.

مسأله 1032_ بعد از تمام شدن ذکر رکوع، باید راست بایستد و بعد از آن که بدن آرام گرفت به سجده رود و اگر عمداً پیش از ایستادن یا پیش از آرام گرفتن بدن به سجده رود، نمازش باطل است.

مسأله 1033_ اگر رکوع را فراموش کند و پیش از آن که به سجده برسد یادش بیاید، باید بایستد بعد به رکوع رود و چنانچه به حالت خمیدگی به رکوع برگردد، نمازش باطل است.

مسأله 1034_ اگر بعد از آن که پیشانی به زمین رسید یادش بیاید که رکوع نکرده، نمازش باطل است.

مسأله 1035_ مستحب است پیش از رفتن به رکوع در حالی که راست ایستاده، تکبیر بگوید و در رکوع، زانوها را به عقب دهد و پشت را صاف نگه دارد و گردن را بکشد و مساوی پشت نگه دارد و بین دو قدم را نگاه کند و پیش از ذکر یا بعد از آن، صلوات بفرستد ولی آن را به نیت ذکر رکوع نگوید؛ و بعد از آن که از رکوع برخاست و راست ایستاد در حال آرامی بدن بگوید: «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه».

مسأله 1036_ مستحب است در رکوع، زن ها دست را از زانو بالاتر بگذارند و زانوها را به عقب ندهند.

سجود

مسأله 1037_ نمازگزار باید در هر رکعت از نمازهای واجب و مستحب بعد از رکوع دو سجده کند. سجده آن است که پیشانی خود را به قصد خضوع به زمین بگذارد. واجب است در حال سجده اضافه بر پیشانی، کف دو دست، دو سر زانو و سر دو انگشت بزرگ پا را به زمین بگذارد.

مسأله 1038_ دو سجده روی هم یک رکن است که اگر کسی در نماز واجب، عمداً یا از روی فراموشی هر دو را ترک کند، یا دو سجده دیگر به آن ها اضافه نماید، نمازش باطل است.

مسأله 1039_ اگر عمداً یک سجده کم یا زیاد کند، نماز باطل می شود و اگر سهواً یک سجده کم کند، حکم آن بعداً گفته خواهد شد.

مسأله 1040_ اگر پیشانی را عمداً یا سهواً به زمین نگذارد سجده نکرده است، اگرچه جاهای دیگر به زمین برسد، ولی اگر پیشانی را به زمین بگذارد و سهواً جاهای دیگر را به زمین نرساند یا سهواً ذکر نگوید، سجده صحیح است.

مسأله 1041_ احتیاط واجب آن است که در سجده سه مرتبه «سُبْحانَ اَللهِ» یا یک مرتبه «سُبْحانَ رَبِّيَ الاَعْلي وَ بِحَمْدِه» بگوید. باید این کلمات دنبال هم و به عربی صحیح گفته شود و مستحب است «سُبْحانَ رَبِّيَ الاَعلي وَ بِحَمْدِهِ» را سه یا پنج یا هفت مرتبه بگوید.

مسأله 1042_ در سجود، باید به مقدار ذکر واجب بدن آرام باشد و موقع گفتن ذکر مستحب هم اگر آن را به قصد ذکری که برای سجده دستور داده اند بگوید، آرام بودن بدن لازم است.

مسأله 1043_ اگر پیش از آن که پیشانی به زمین برسد و بدن آرام بگیرد، عمداً ذکر سجده را بگوید، یا پیش از تمام شدن ذکر عمداً سر از سجده بردارد، نماز باطل است.

مسأله 1044_ اگر پیش از آن که پیشانی به زمین برسد و بدن آرام گیرد، سهواً ذکر سجده را بگوید و پیش از آن که سر از سجده بردارد بفهمد اشتباه کرده است، باید دوباره در حال آرام بودن ذکر را بگوید.

مسأله 1045_ اگر بعد از آن که سر از سجده برداشت بفهمد که پیش از آرام گرفتن بدن ذکر را گفته، یا پیش از آن که ذکر سجده تمام شود سر برداشته، نمازش صحیح است.

مسأله 1046_ اگر موقعی که ذکر سجده را می گوید، یکی از هفت عضو را عمداً از زمین بردارد، نماز باطل می شود ولی موقعی که مشغول گفتن ذکر نیست، اگر غیر پیشانی جاهای دیگر را از زمین بردارد و دوباره بگذارد، اشکال ندارد.

مسأله 1047_ اگر پیش از تمام شدن ذکر سجده سهواً پیشانی را از زمین بردارد، نمی تواند دوباره به زمین بگذارد و باید آن را یک سجده حساب کند، ولی اگر جاهای دیگر را سهواً از زمین بردارد، باید دو مرتبه به زمین بگذارد و ذکر را بگوید.

مسأله 1048_ بعد از تمام شدن ذکرِ سجده اوّل، باید بنشیند تا بدن آرام گیرد و دوباره به سجده رود.

مسأله 1049_ جای پیشانی نمازگزار باید از جای زانوها و سرانگشـتان پای او بلندتر از چهار انگشت بسـته نباشد؛ بلکه احتیاط واجب آن است که جای پیشانی او از جای انگشتان و سر زانوهایش پست تر از چهار انگشتِ بسته نباشد.

مسأله 1050_ در زمین سراشیب که سراشیبی آن درست معلوم نیست، اگر جای پیشانی نمازگزار از جای انگشت های پا و سر زانوهای او مختصری بیش از چهار انگشت بسته بلندتر نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 1051_ اگر پیشـانی را به چیزی بگـذارد که از جای انگشت های پا و سـر زانوهای او بلنـدتر از چهار انگشت بسـته است، چنانچه بلندی آن به قدری است که نمی گویند در حال سجده است، باید سر را بردارد و به چیزی که بلندی آن به اندازه چهار انگشت بسته یا کمتر است بگـذارد؛ و اگر بلندی آن به قدری است که می گویند در حال سـجده است، احتیاط واجب آن است که پیشانی را از روی آن به روی چیزی که بلندی آن به اندازه چهار انگشت بسـته یا کمتر است بکشد؛ و اگر کشـیدن پیشانی ممکن نیست، بنابر احتیاط واجب باید نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله 1052_ بایـد بین پیشانی و آنچه بر آن سـجده می کند چیزی نباشد، پس اگر مُهر به قدری چرک باشد که پیشانی به خود مُهر نرسد، سجده باطل است، ولی اگر مثلاً رنگ مهر تغییر کرده باشد اشکال ندارد.

مسأله 1053_ در سـجده بایـد کف دست را بر زمین بگذارد، ولی در حال ناچاری پشت دست هم مانعی ندارد و اگر پشت دست ممکن نباشـد، بایـد مـچ دست را بگـذارد و چنانچه آن را هم نتواند، باید تا آرنج هرجا را که می تواند بر زمین بگذارد و اگر آن هم ممکن نیست، گذاشتن بازو کافی است.

مسأله 1054_ در سـجده، بایـد سـر دو انگشت بزرگ پاها را به زمین بگذارد و اگر انگشت های دیگر پا یا روی پا را به زمین بگذارد، یا به واسـطه بلند بودن ناخن سـر شست به زمین نرسد، نماز باطل است؛ و کسی که به واسطه ندانستن مسأله نمازهای خود را این طور خوانده، باید دوباره بخواند.

مسأله 1055_ کسـی که مقـداری از شـست پایش بریده، باید بقیه آن را به زمین بگذارد و اگر چیزی از آن نمانده، یا اگر مانده خیلی کوتاه است، باید بقیه انگشتان را بگذارد و اگر هیچ انگشت ندارد، باید هر مقداری از پا باقی مانده به زمین بگذارد.

مسأله 1056_ اگر به طور غیر معمول سجده کند، مثلاً سینه و شکم را به زمین بچسباند و یا پاها را دراز کند، اگرچه هفت عضوی که گفته شد به زمین برسد، بنابر احتیاط واجب باید نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1057_ مُهر یا چیز دیگری که بر آن سجده می کند، باید پاک باشد ولی اگر مثلاً مهر را روی فرش نجس بگذارد، یا یک طرفِ مُهر نجس باشد و پیشانی را به طرف پاک آن بگذارد، اشکال ندارد.

مسأله 1058_ اگر در پیشانی دُمَل و مانند آن باشد، چنانچه ممکن است باید با جای سالم پیشانی سجده کند و اگر ممکن نیست، باید زمین را گود کند و دُمَل را در گودال و جای سالم را به مقداری که برای سجده کافی باشد بر زمین بگذارد.

مسأله 1059_ اگر دُمَل یا زخم تمام پیشانی را گرفته باشد، باید به یکی از دو طرف پیشانی سجده کند و اگر ممکن نیست، به چانه و اگر به چانه هم ممکن نیست، باید به هر جای از صورت که ممکن است، سجده کند و اگر به هیچ جای از صورت ممکن نیست، باید با جلو سر سجده نماید.

مسأله 1060_ کسی که نمی تواند پیشانی را به زمین برساند، باید به قدری که می تواند خم شود و مهر یا چیز دیگری را که سجده بر آن صحیح است، روی چیز بلندی گذاشته و پیشانی را طوری بر آن بگذارد که بگویند سجده کرده است؛ ولی باید کف دست ها و زانوها و انگشتان پا را به طور معمول به زمین بگذارد.

مسأله 1061_ کسی که هیچ نمی تواند خم شود، باید برای سجده بنشیند و با سر اشاره کند و اگر این مقدار هم نتواند، باید با چشم ها اشاره نماید و در هر دو صورت بنابر احتیاط اگر می تواند مهر را بلند کند و بر پیشانی بگذارد؛ و اگر با سر یا چشم ها هم نمی تواند اشاره کند، باید در قلب نیت سجده کند و بنابر احتیاط با دست و مانند آن برای سجده اشاره نماید.

مسأله 1062_ کسی که نمی تواند بنشیند، باید ایستاده نیت سجده کند و چنانچه می تواند برای سجده با سر اشاره کند و اگر نمی تواند با چشم ها اشاره نماید و اگر این را هم نمی تواند در قلب نیت سجده کند؛ و بنابر احتیاط با دست و مانند آن برای سجده اشاره نماید.

مسأله 1063_ اگر پیشانی بی اختیار از جای سجده بلند شود، چنانچه ممکن باشد باید نگذارد دوباره به جای سجده برسد و این یک سجده حساب می شود، چه ذکر سجده را گفته باشد یا نه؛ و اگر نتواند سر را نگه دارد و بی اختیار دوباره به جای سجده برسد، روی هم یک سجده حساب می شود و اگر ذکر نگفته باشد، باید بگوید.

مسأله 1064_ جایی که انسان باید تقیه کند، می تواند بر فرش و مانند آن سجده نماید و لازم نیست برای نماز به جای دیگر برود، ولی اگر بتواند بر حصیر یا چیزی که سجده بر آن صحیح می باشد طوری سجده کند که به زحمت نیفتد، نباید بر فرش و مانند آن سجده نماید.

مسأله 1065_ اگر روی تشک پر یا چیز دیگری که بدن روی آن آرام نمی گیرد سجده کند، باطل است.

مسأله 1066_ اگر انسان ناچار شود که در زمین گِل نماز بخواند، چنانچه آلوده شدن بدن و لباس برای او مشقّت ندارد، باید سجده و تشهّد را به طور معمول به جا آورد؛ و اگر مشقّت دارد، می تواند در حالی که ایستاده برای سجده با سر اشاره کند و تشهّد را ایستاده بخواند و اگر سجده و تشهّد را به طور معمول هم به جا آورد، نمازش صحیح است.

مسأله 1067_ در رکعت اوّل و رکعت سومی که تشهّد ندارد _ مثل رکعت سوم نماز ظهر و عصر و عشا _ بنابر احتیاط واجب باید بعد از سجده دوم قدری بی حرکت بنشیند و بعد برخیزد.

چیزهایی که سجده بر آن ها صحیح است

مسأله 1068_ باید بر زمین و چیزهای غیر خوراکی که از زمین می روید _ مانند چوب و برگ درخت _ سجده کرد و سجده بر چیزهای خوراکی و پوشاکی و معدنی، صحیح نیست.

مسأله 1069_ احتیاط واجب آن است که بر برگ مو سجده نکنند.

مسأله 1070_ سجده بر چیزهایی که از زمین می روید و خوراک حیوان است _ مثل علف و کاه _ صحیح است.

مسأله 1071_ سجده بر گل هایی که خوراکی نیستند، صحیح است ولی سجده بر داروهای خوراکی که از زمین می روید _ مانند گل بنفشه و گل گاوزبان _ بنابر احتیاط اجتناب شود.

مسأله 1072_ سجده بر گیاهی که خوردن آن در بعضی از شهرها معمول است و در شهرهای دیگر معمول نیست، و نیز سجده بر میوه نارس، صحیح نیست.

مسأله 1073_ سجده بر سنگ آهک و سنگ گچ، صحیح است و بنابر احتیاط در حال اختیار به گچ، آهک پخته، آجر، کوزه گِلی و مانند آن سجده نکنند.

مسأله 1074_ سجده بر کاغذ و دستمال کاغذی، صحیح است.

مسأله 1075_ برای سجده بهتر از هر چیز تربت حضرت سیدالشّهداء؟ع؟می باشد؛ بعد از آن، خاک؛ بعد از خاک، سنگ و بعد از سنگ، گیاه است.

مسأله 1076_ اگر چیزی که سجده بر آن صحیح است ندارد، یا اگر دارد به واسطه سرما یا گرمای زیاد و مانند این ها نمی تواند بر آن سجده کند، چنانچه لباس او از کتان یا پنبه است، باید به لباسش سجده کند و اگر از چیز دیگر است، باید بر پشت دست یا چیز معدنی _ مانند انگشتری عقیق _ سجده نماید، ولی احتیاط مستحب آن است که تا سجده بر پشت دست ممکن است بر چیز معدنی سجده نکند.

مسأله 1077_ سجده بر گِل و خاک سستی که پیشانی روی آن آرام نمی گیرد، باطل است.

مسأله 1078_ اگر در سجده اوّل مهر به پیشانی بچسبد و بدون این که مهر را بر دارد دوباره به سجده رود، اشکال ندارد و دو سجده حساب می شود؛ ولی بهتر است مهر را قبل از سجده دوم از پیشانی بر دارد.

مسأله 1079_ اگر در بین نماز چیزی که بر آن سجده می کند گم شود و چیزی که سجده بر آن صحیح است نداشته باشد، چنانچه وقت وسعت دارد، باید نماز را بشکند و اگر وقت تنگ است، باید به لباسش اگر از پنبه یا کتان است، سجده کند و اگر از چیز دیگر است بر پشت دست یا چیز معدنی _ مانند انگشتری عقیق _ سجده نماید؛ و احتیاط مستحب آن است که تا سجده بر پشت دست ممکن است به چیز معدنی سجده نکند.

مسأله 1080_ هر گاه در حال سجده بفهمد پیشانی را بر چیزی گذاشته که سجده بر آن باطل است، می تواند پیشانی خود را از روی آن برداشته و بر روی چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد؛ و بهتر است در صورت امکان پیشانی خود را از روی آن به روی چیزی که سجده بر آن صحیح است، بکشد؛ و اگر ممکن نیست در صورتی که وقت وسعت دارد نماز خود را بشکند و دوباره نماز بخواند.

مسأله 1081_ اگر در حال نماز متوجه شد که برای سجده دسترسی به چیزی که سجده بر آن صحیح است ندارد، چنانچه وقت تنگ نیست نماز خود را بشکند و دوباره نماز بخواند؛ و اگر وقت تنگ است در صورتی که لباسش از پنبه و یا کتان است، پیشانی خود را روی آن بگذارد، و در غیر این صورت پیشانی خود را بر روی پشت دست بگذارد.

مسأله 1082_ اگر بعد از سجده بفهمد پیشانی را روی چیزی گذاشته که سجده بر آن باطل است، اشکال ندارد.

مسأله 1083_ سجده کردن برای غیر خداوند متعال حرام می باشد؛ و بعضی از مردم عوام که مقابل قبر امامان؟عهم؟پیشانی را به زمین می گذارند، اگر برای شکر خداوند متعال باشد اشکال ندارد، ولی اگر در نظر بیننده سجده بر امام؟ع؟ محسوب شود و یا بهانه به دست مغرضان دهد، محل اشکال است.

مستحبات و مکروهات سجده

مسأله 1084_ در سجده چند چیز مستحب است:

1. کسی که ایستاده نماز می خواند بعد از آن که سر از رکوع برداشت و کاملاً ایستاد و کسی که نشسته نماز می خواند بعد از آن که کاملاً نشست، برای رفتن به سجده تکبیر بگوید.

2. موقعی که مرد می خواهد به سجده برود، اوّل دست ها را و زن اوّل زانوها را به زمین بگذارد.

3. بینی را به مُهر یا چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد.

4. در حال سجده انگشتان دست را به هم بچسباند و برابر گوش بگذارد، به طوری که سر آن ها رو به قبله باشد.

5. در سجده دعا کند و از خدا حاجت بخواهد و این دعا را بخواند:

«یا خَیرَ المَسئُولینَ وَ یا خَیْرَ الْمُعْطینَ اُرْزُقْنِي وَ ارْزُقْ عِیالي مِنْ فَضْلِكَ فَاِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظیمِ». یعنی ای بهترین کسی که از او سئوال می کنند و ای بهترین عطا کنندگان، روزی بده به من و عیال من از فضل خودت، پس به درستی که تو دارای فضل بزرگی.

6. بعد از سجده بر ران چپ بنشیند، و روی پای راست را بر کف پای چپ بگذارد.

7. بعد از هر سجده وقتی نشست و بدنش آرام گرفت، تکبیر بگوید.

8. بعد از سجده اوّل بدنش که آرام گرفت «اَسْتَغْفِرُ اللهَ رَبِّي وَ اَتُوبُ اِلَیهِ» بگوید.

9. سجده را طول بدهد و در موقع نشستن دست ها را روی ران ها بگذارد.

10. برای رفتن به سجده دوم، در حال آرامی بدن «اَللهُ اَکبَر» بگوید.

11. در سجده ها صلوات بفرستد، ولی آن را به قصد ذکری که در سجده دستور داده اند نگوید.

12. در موقع بلند شدن، دست ها را بعد از زانوها از زمین بردارد.

13. مردها آرنج ها و شکم را به زمین نچسبانند و بازوها را از پهلو جدا نگاه دارند؛ و زن ها آرنج ها و شکم را به زمین بگذارند و اعضای بدن را به یکدیگر بچسبانند.

و مستحبات دیگر سجده در کتاب های مفصل گفته شده است.

مسأله 1085_ قرآن خوانـدن در سـجده مکروه است؛ و نیز مکروه است برای برطرف کردن گرد و غبار، جای سـجده را فوت کند و اگر در اثر فوت کردن دو حرف از دهان بیرون آید، نماز باطل است.

و غیر از این ها مکروهات دیگری هم در کتاب های مفصّل گفته شده است.

سجده واجب قرآن

مسأله 1086_ در هر یک از چهار سوره وَ النَّجم (نجم)، اِقرَأْ (علق)، الم تَنزیل (سـجده) و حم سَجدِه (فصلت)، یک آیه سجده است که اگر انسان بخواند یا بشنود، بعد از تمام شدنِ آن آیه، باید فوراً سجده کند و اگر فراموش کرد هر وقت یادش آمد، باید سجده نماید.

مسأله 1087_ اگر انسان موقعی که آیه سجده را می خواند از دیگری هم بشنود، بنابراحتیاط واجب باید دو سجده انجام دهد.

مسأله 1088_ در غیر نماز اگر در حال سجده آیه سجده را بخواند یا بشنود، باید سر از سجده بردارد و دوباره سجده کند.

مسأله 1089_ اگر انسان از بچّه غیر ممیز که خوب و بد را نمی فهمد، یا از کسـی که قصد خواندن قرآن ندارد، آیه سـجده را بشنود احتیاط واجب آن است که سجده کند؛ و همچنین اگر از نوار، فیلم، فایل صوتی و رادیو آیه سجده پخش شود و بشنود.

مسأله 1090_ در سجده واجب قرآن، باید جای انسان غصبی نباشد و جای پیشانی او از جای زانوها و سرانگشتانش بیش از چهار انگشتِ بسـته بلنـدتر نباشـد؛ ولی لازم نیست با وضو یا غسل و رو به قبله باشـد و عورت خود را بپوشانـد و بـدن و جای پیشانی او پاک باشد؛ و نیز چیزهایی که در لباس نمازگزار شـرط می باشد، در لباس او شرط نیست؛ اما اگر لباس او غصبی است، چنانچه سجده کردن تصرف در آن لباس باشد، سجده باطل است.

مسأله 1091_ احتیاط واجب آن است که در سجده واجب قرآن، پیشانی را بر مهر یا چیز دیگری که سجده بر آن صحیح است، گذاشته و جاهای دیگر بدن را به دستوری که در سجده نماز گفته شد، بر زمین بگذارد.

مسأله 1092_ هرگاه در سجده قرآن پیشانی را به قصد سجده به زمین بگذارد، اگرچه ذکر نگوید کافی است؛ و گفتن ذکر مستحب است و بهتر است بگوید:

لا اِلهَ اِلاّ اللهُ حَقّاً حَقّاً، لا اِلهَ الاّ اَللهُ اِیماناً وَ تَصدیقاً، لا اِلهَ اِلاّ اللهُ عُبودیّةً وَ رِقّاً سَجَدتُ لَکَ یا رَبِّ تَعَبُّداً وَ رِقّاً، لامُسْتَنْکِفاً وَ لا مُستَکبِراً بَلْ انَا عَبْدٌ ذَلِیلٌ ضَعیفٌ خائِفٌ مُسْتَجیرٌ.

تشهّد

مسأله 1093_ در رکعت دوم تمام نمازهای واجب و رکعت سوم نماز مغرب و رکعت چهارم نماز ظهر و عصر و عشا، باید انسان بعد از سجده دوم بنشیند و در حال آرام بودن بدن تشهّد بخواند، یعنی بگوید: «اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اَللهُ وَحْدَهُ لاشَريكَ لَهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ»؛ و احتیاط واجب آن است که به غیر این ترتیب نگوید.

مسأله 1094_ کلمات تشهّد باید به عربی صحیح و به طوری که معمول است پشت سر هم گفته شود.

مسأله 1095_ اگر تشهّد را فراموش کند و بایستد و پیش از رکوع یادش بیاید که تشهّد را نخوانده، باید بنشیند و تشهّد را بخواند و دوباره بایستد و آنچه باید در آن رکعت خوانده شود، بخواند و نماز را تمام کند؛ و بنابراحتیاط واجب بعد از نماز برای ایستادن بیجا، دو سجده سهو به جا آورد؛ و اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید، باید نماز را تمام کند و بعد از سلامِ نماز تشهّد را قضا کند و برای تشهّد فراموش شده دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1096_ مستحب است در حال تشهّد بر ران چپ بنشیند و روی پای راست را به کف پای چپ بگذارد، و پیش از تشهّد بگوید: «اَلْحَمْدُ للهِ» یا بگوید: «بِسْمِ الله وَ بِالله وَ الْحَمْدُ لِله وَ خَيْرُ الأسماءِ للهِ»؛ و نیز مستحب است دست ها را بر ران ها بگذارد و انگشت ها را به یکدیگر بچسباند و به دامان خود نگاه کند و بعد از تمام شدن تشهّد بگوید: «وَتَقَبَّلْ شَفاعَتَهُ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ».

مسأله 1097_ مستحب است زن ها در وقت خواندن تشهّد ران ها را به هم بچسبانند.

سلام نماز

مسأله 1098_ بعد از تشهّد رکعت آخر نماز مستحّب است در حالی که نشسته و بدن آرام است، بگوید: «اَلسَّلامُ عَلَيكَ اَيُّهاَ النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ» و بعد از آن باید بگوید: «اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ» و مستحب است «وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ» را به آن اضافه نماید.

یا بگوید: «اَلسَّلامُ عَلَيْنا وَ عَلَي عِبادِ اللهِ الصَّالِحينَ»؛ ولی اگر این سلام را بگوید، احتیاط واجب آن است که بعد از آن «اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ» را هم بگوید.

مسأله 1099_ اگر سلام نماز را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که صورت نماز به هم نخورده و کاری هم که عمدی و سهوی آن، نماز را باطل می کند _ مثل پشت به قبله کردن _ انجام نداده، باید سلام را بگوید و نمازش صحیح است.

مسأله 1100_ اگر سلام نماز را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که صورت نماز به هم خورده است، چنانچه پیش از آن که صورت نماز به هم بخورد، کاری که عمدی و سهوی آن، نماز را باطل می کند _ مثل پشت به قبله کردن _ انجام نداده باشد، نمازش صحیح است؛ و اگر پیش از آن که صورت نماز به هم بخورد، کاری که عمدی و سهوی آن، نماز را باطل می کند انجام داده باشد، بنابر احتیاط واجب نماز باطل است و باید آن را دوباره بخواند.

ترتیب

مسأله 1101_ اگر عمداً ترتیب نماز را به هم بزند _ مثلاً سوره را پیش از حمد بخواند یا سجود را پیش از رکوع به جا آورد _ نماز باطل می شود.

مسأله 1102_ اگر رکنی از نماز را فراموش کند و رکن بعد از آن را به جا آورد _ مثلاً پیش از آن که رکوع کند دو سجده نماید _ نماز باطل است.

مسأله 1103_ اگر رکنی را فراموش کند و چیزی که بعد از آن است و رکن نیست به جا آورد _ مثلاً پیش از آن که دو سجده کند تشهّد بخواند _ باید رکن را به جا آورد و آنچه را اشتباهاً پیش از آن خوانده دوباره بخواند.

مسأله 1104_ اگر چیزی را که رکن نیست فراموش کند و رکن بعد از آن را به جا آورد _ مثلاً حمد را فراموش کند و مشغول رکوع شود _ نمازش صحیح است.

مسأله 1105_ اگر چیزی را که رکن نیست فراموش کند و رکن بعد از آن را به جا آورد _ مثلاً حمد را فراموش کند و سوره را بخواند _ چنانچه مشغول رکن بعد شده باشد، مثلاً در رکوع یادش بیاید که حمد را نخوانده، باید بگذرد و نماز او صحیح است؛ و اگر مشغول رکن بعد نشده باشد، باید آنچه را فراموش کرده به جا آورد و بعد از آن، چیزی را که اشتباهاً جلوتر خوانده دوباره بخواند.

مسأله 1106_ اگر سجده اوّل را به خیال این که سجده دوم است یا سجده دوم را به خیال این که سجده اوّل است به جا آورد، نماز صحیح است و سجده اوّل او سجده اوّل و سجده دوم او سجده دوم حساب می شود.

موالات

مسأله 1107_ انسان باید نماز را با موالات بخواند، یعنی کارهای نماز مانند رکوع، سجود و تشهّد را پشت سر هم به جا آورد و چیزهایی را که در نماز می خواند به طوری که معمول است، پشت سر هم بخواند و اگر به قدری بین آن ها فاصله بیندازد که نگویند نماز می خواند، نمازش باطل است.

مسأله 1108_ اگر در نماز سهواً بین حرف ها یا کلمات فاصله بیندازد و فاصله به قدری نباشد که صورت نماز از بین برود، چنانچه مشغول رکن بعد نشده باشد، باید آن حرف ها یا کلمات را به طور معمول بخواند؛ و اگر مشغول رکن بعد شده باشد، نمازش صحیح است.

مسأله 1109_ طول دادن رکوع، سجود و خواندن سوره های بزرگ، موالات را به هم نمی زند.

قنوت

مسأله 1110_ در تمام نمازهای واجب و مستحب، پیش از رکوع رکعت دوم مستحب است قنوت بخواند. نماز وتر با آن که یک رکعت می باشد، خواندن قنوت پیش از رکوع مستحب است. نماز جمعه در هر رکعت یک قنوت دارد، در رکعت اوّل پیش از رکوع و در رکعت دوم بعد از رکوع. نماز آیات پنج قنوت، نماز عید فطر و قربان در رکعت اوّل پنج قنوت و در رکعت دوم چهار قنوت دارد.

مسأله 1111_ مستحب است در قنوت، دست ها را مقابل صورت و کف آن ها را رو به آسمان و پهلوی هم نگه دارد و غیر شست انگشت های دیگر را به هم بچسباند و به کف دست ها نگاه کند.

مسأله 1112_ در قنوت هر ذکری بگوید _ اگرچه یک «سُبْحانَ اللهِ» باشد _ کافی است و بهتر است بگوید:

«لا ـ اِلهَ الاّ اللهُ الْحَليمُ الْكَريمُ، لا اِلهَ اِلاَّ اللهُ العَلِيُّ العَظيمُ، سُبْحانَ اللهِ رَبِّ السَّمواتِ السَّبْعِ وَرَبِّ اَلاَرْضينَ السَّبْعِ وَ ما فيهنَّ وَ ما بَيْنَهُنَّ وَ رَبِّ الْعَرْشِ العَظيمِ وَ الْحَمْدُ لِله رَبِّ العالَمينَ».

مسأله 1113_ مستحب است انسان قنوت را بلند بخواند، ولی برای کسی که نماز را به جماعت می خواند، اگر امام جماعت صدای او را بشنود، بلند خواندن قنوت مستحب نیست.

مسأله 1114_ اگر عمداً قنوت نخواند، قضا ندارد و اگر فراموش کند و پیش از آن که به اندازه رکوع خم شود یادش بیاید، مستحب است بایستد و بخواند؛ و اگر در رکوع یادش بیاید، مستحب است بعد از رکوع قضا کند؛ و اگر در سجده یادش بیاید، مستحب است بعد از سلام نماز قضا نماید.

ترجمه نماز

1 _ ترجمه سوره حمد

<بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم> یعنی ابتدا می کنم به نام خداوندی که در دنیا بر مؤمن و کافر رحم می کند و در آخرت بر مؤمن رحم می نماید.

<اَلْحَمْدُ لِله رَبِّ العالَمِينَ> یعنی ثنا مخصوص خداوندی است که پرورش دهنده همه موجودات است.

<الرَّحمنِ الرَّحيمِ> یعنی در دنیا بر مؤمن و کافر و در آخرت بر مؤمن رحم می کند.

<مالِكِ يَومِ الدّين> یعنی پادشاه و صاحب اختیار روز قیامت است.

<اِيّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيّاكَ نَسْتَعينْ> یعنی فقط تو را عبادت می کنیم و فقط از تو کمک می خواهیم.

<اِهْدِنَا الصِّراطَ المُسْتَقيمَ> یعنی هدایت کن ما را به راه راست که آن دین اسلام است.

<صِراطَ الَّذينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ> یعنی به راه کسانی که به آنان نعمت دادی که آنان پیغمبران و جانشینان پیغمبران هستند.

<غَيْرِ الْمَغْضوبِ عَلَيْهِمْ وَ لاَ الضَّالّين> یعنی نه به راه کسانی که غضب کرده ای بر ایشان و نه آن کسانی که گمراهند.

2 _ ترجمه سوره <قُلْ هو الله اَحَدٌ>

<بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ> یعنی بگو ای محمّد؟صل؟که خداوند، خدایی است یگانه.

<اَللهُ الصَّمَدُ> یعنی خدایی که از تمام موجودات بی نیاز است.

<لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يوُلَدْ> فرزند ندارد و فرزند کسی نیست.

<وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفوُاً اَحَدٌ> یعنی هیچ کس از مخلوقات مثل او نیست.

3 _ ترجمه ذکر رکوع و سجود و ذکرهایی که بعد از آن ها مستحب است.

«سُبْحانَ رَّبِيَ الْعَظيمِ وَ بِحَمْدِه» یعنی پروردگار بزرگ من از هر عیب و نقصی پاک و منزّه است و من مشغول ستایش او هستم.

«سُبْحانَ رَبِّيَ الاَعَلي وَ بِحَمْدِه» یعنی پروردگار من از همه کس بالاتر می باشد و از هر عیب و نقصی پاک و منزّه است و من مشغول ستایش او هستم.

«سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه» یعنی خدا بشنود و بپذیرد ثنای کسی که او را ستایش می کند.

«اَسْتَغْفِرُ اللهَ رَبّي وَ اَتُوبُ اِلَيْه» یعنی طلب آمرزش و مغفرت می کنم از خداوندی که پرورش دهنده من است و من به طرف او بازگشت می نمایم.

«بِحَولِ اللهِ وَ قُوَّتِهِ اَقوُمُ وَ اَقْعُد» یعنی به یاری خدای متعال و قوّه او بر می خیزم و می نشینم.

4 _ ترجمه قنوت

«لا اِلهَ اِلاّ اللهُ الْحَليمُ الْكَريمُ» یعنی نیست خدایی سزاوار پرستش مگر خدای یکتای بی همتایی که صاحب حلم و کرم است.

«لا اِلهَ الاَّ اللهُ العَليُّ العَظيمُ» یعنی نیست خدایی سزاوار پرستش مگر خدای یکتای بی همتایی که بلند مرتبه و بزرگ است.

«سُبْحانَ اللهِ رَبِّ السَّمواتِ السَّبْعِ وَ رَبِّ اَلاَرَضينَ السَّبْعِ» یعنی پاک و منزّه است خداوندی که پروردگار هفت آسمان و پروردگار هفت زمین است.

«وَ ما فيهِنَّ وَ ما بَيْنَهُنَّ وَ رَبِّ الْعَرْشِ العَظيمِ» یعنی پروردگار هر چیزی است که در آسمان ها و زمین ها و ما بین آن هاست و پروردگار عرش بزرگ است.

«وَ الْحَمْدُ لِله رَبِّ العالَمينَ» یعنی حمد و ثنا مخصوص خداوندی است که پرورش دهنده تمام موجودات است.

5 _ ترجمه تسبیحات اربعه

«سُبْحانَ اللهِ وَ الْحَمْدُ للهِ وَ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَ اللهُ اَكْبَرُ» یعنی پاک و منزّه است خداوند تعالی و ثنا مخصوص اوست؛ و نیست خدایی سزاوار پرستش مگر خدای بی همتا؛ و بزرگ تر است از این که او را وصف کنند.

6 _ ترجمه تشهّد

«اَشْهَدُ اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَريكَ لَهُ» یعنی ستایش مخصوص پروردگار است و شهادت می دهم که خدایی سزاوار پرستش نیست، مگر خدایی که یگانه است و شریک ندارد.

«وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ» یعنی شهادت می دهم که محمّد؟صل؟ بنده خدا و فرستاده اوست.

«اَللّهُمَ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ» یعنی خدایا رحمت بفرست بر محمّد و آل محمّد.

«وَتَقَبَّلْ شَفاعَتَهُ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ» یعنی قبول کن شفاعت پیغمبر را و درجه آن حضرت را نزد خود بلند کن.

«اَلسَّلامُ عَلَيكَ اَيُّها النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ» یعنی سلام بر تو ای پیغمبر و رحمت و برکات خدا بر تو باد.

«اَلسَّلامُ عَلَيْنا وَ عَلَي عِبادِ الله الصَّالِحينَ» یعنی سلام از خداوند عالم بر نمازگزاران و تمام بندگان خوب او.

«اَلسَّلامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكاتُهُ» یعنی سلام و رحمت و برکات خداوند بر شما مؤمنین باد.

تعقیب نماز

اشاره

مسأله 1115_ مستحب است انسان بعد از نماز مقداری مشغول تعقیب (1)شود؛ و بهتر است پیش از آن که از جای خود حرکت کند و وضو و غسل و تیمّم او باطل شود رو به قبله تعقیب را بخواند؛ و لازم نیست تعقیب به عربی باشد، ولی بهتر است چیزهایی را که در کتاب های دعا دستور داده اند بخواند. از تعقیب هایی که خیلی سفارش شده است، تسبیح حضرت زهرا؟عها؟ است که باید به این ترتیب گفته شود: 34 مرتبه «اللهُ اَکبَرُ»، بعد 33 مرتبه «اَلحَمدُ لِله»، بعد از آن 33 مرتبه «سُبحانَ اللهِ»؛ و می شود «سُبحانَ اللهِ» را پیش از «اَلحَمدُ لِله» گفت، ولی بهتر است بعد از «اَلحَمدُ لِله» گفته شود.

مسأله 1116_ مستحب است بعد از نماز سجده شکر نماید و همین قدر که پیشانی را به قصد شکر بر زمین بگذارد کافی است؛ ولی بهتر است صد مرتبه یا سه مرتبه یا یک مرتبه «شُکراً لِله» یا «شُکْراً» یا «عَفواً» بگوید؛ و نیز مستحب است هر وقت نعمتی به انسان می رسد، یا بلایی از او دور می شود، سجده شکر به جا آورد.

صلوات بر پیغمبر

مسأله 1117_ هر وقت انسان اسم مبارک حضرت رسول؟صل؟ مانند محمّد و احمد، یا لقب و کُنیه آن جناب مثل مصطفی و ابوالقاسم بگوید یا بشنود _ اگرچه در نماز باشد _ مستحب است صلوات بفرستد.

مسأله 1118_ موقع نوشتن اسم مبارک حضرت رسول؟صل؟ مستحب است صلوات را هم بنویسد؛ و نیز بهتر است هر وقت آن حضرت را یاد می کند صلوات بفرستد.

مبطلات نماز

مسأله 1119_ دوازده چیز نماز را باطل می کند و آن ها را مبطلات می گویند:

اوّل: در بین نماز یکی از شرط های آن از بین برود، مثلاً در بین نماز بفهمد مکانش غصبی است.

1- یعنی خواندن ذکر ، دعا و قرآن

دوم: در بین نماز عمداً یا سـهواً یا از روی ناچاری چیزی که وضو یا غسل را باطل می کند پیش آید، مثلاً بول از او بیرون آید، ولی کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند، اگر در بین نماز بول یا غائط از او خارج شود، چنانچه به دستوری که در احکام وضو _ از مسأله 288 تا 304 _ گفته شد رفتار نماید، نمازش باطل نمی شود؛ و نیز اگر در بین نماز از زن مستحاضه خون خارج شود، در صورتی که به دستور استحاضه رفتار کرده باشد، نمازش صحیح است.

مسأله 1120_ کسی که بی اختیار خوابش برده، اگر نداند که در بین نماز خوابش برده یا بعد از آن، باید نمازش را دوباره بخواند.

مسأله 1121_ اگر بدانـد به اختیـار خودش خوابیـده و شـک کنـد که بعـد از نماز بوده، یا در بین نماز یادش رفته که مشـغول نماز است و خوابیده، نمازش صحیح است.

مسأله 1122_ اگر در حال سـجده از خواب بیدار شود و شک کند که در سـجده آخر نماز است یا در سـجده شکر، باید آن نماز را دوباره بخواند.

سوم: از مبطلات نماز آن است که مثل بعض کسانی که شیعه نیستند دست ها را روی هم بگذارد.

مسأله 1123_ هرگاه برای ادب دست ها را روی هم بگـذارد _ اگرچه مثل آن ها نباشـد _ بنابر احتیاط واجب بایـد نماز را دوباره بخوانـد، ولی اگر از روی فراموشی یا ناچاری یا برای کار دیگر _ مثل خاراندن دست و مانند آن _ دست ها را روی هم بگذارد، اشکال ندارد.

چهارم: از مبطلات نماز آن است که بعد از خواندن حمد آمین بگوید، ولی اگر اشتباهاً یا از روی تقیه بگوید، نمازش باطل نمی شود.

پنجم: از مبطلات نماز آن است که عمداً یا از روی فراموشی پشت به قبله کند یا به طرف راست یا چپ قبله برگردد، بلکه اگر عمداً به قدری برگردد که نگویند رو به قبله است _ اگرچه به طرف راست یا چپ نرسد _ نمازش باطل است.

مسأله 1124_ اگر عمداً سـر را به قدری بگرداند که بتواند پشت سـر را ببیند، نمازش باطل است؛ و اگر سـهواً سـر را به این مقدار بگرداند، احتیاط واجب آن است که نماز را تمام کند و دوباره بخواند، ولی اگر سر را کمی بگرداند _ عمداً باشد یا اشتباهاً _ نمازش باطل نمی شود.

ششم: از مبطلات نماز آن است که عمـداً کلمه ای بگویـد که دو حرف یا بیشتر باشد، اگرچه معنا هم نداشـته باشد، ولی اگر سـهواً بگوید نمازش باطل نمی شود.

مسأله 1125_ اگر کلمه ای بگویـد که یک حرف دارد، چنانچه آن کلمه معنا داشـته باشد، مثل «قِ» که در زبان عرب به معنای «نگهداری کن» است، چنانچه معنای آن را بدانـد و قصـد آن را نمایـد، نمازش باطل می شود؛ بلکه اگر قصد معنای آن را نکند ولی ملتفت معنای آن باشد، احتیاط مستحب آن است که نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1126_ سـرفه کردن و آروغ زدن و آه کشـیدن در نماز اشـکال ندارد، ولی گفتن اَخ و آه و مانند این ها که دو حرف است اگر عمدی باشد، نماز را باطل می کند.

مسأله 1127_ اگر کلمه ای را به قصد ذکر بگوید، مثلاً به قصد ذکر بگوید: «اَللهُ اَکبَر» و در موقع گفتن آن، صدا را بلند کند که چیزی را به دیگری بفهماند اشـکال ندارد؛ ولی چنانچه به قصد این که چیزی به کسـی بفهماند بگوید، اگرچه قصد ذکر هم داشته باشد، نماز باطل می شود.

مسأله 1128_ خوانـدن قرآن در نماز، غیر از چهار سوره ای که سـجده واجب دارد (و در احکام جنابت مسأله 343 گفته شد)، و نیز دعا کردن در نماز اشکال ندارد، ولی بنابر احتیاط به غیر عربی دعا نکند.

مسأله 1129_ اگر چیزی از حمد و سوره و ذکرهای نماز را عمداً یا احتیاطاً چند مرتبه بگوید، اشکال ندارد؛ ولی اگر از روی وسواس چند مرتبه بگوید، نماز باطل می شود.

مسأله 1130_ در حال نماز انسان نباید به دیگری سـلام کند و اگر دیگری به او سـلام کند، باید همان طور که او سـلام کرده جواب دهد، مثلاً اگر گفته «سَلامٌ عَلَیکُم» در جواب بگوید: «سَلامٌ عَلَیکُم»؛ و بنابر احتیاط واجب در مقام جواب لفظ «عَلَیکُم» و «عَلَیكَ» بر «سَلام» مقدم نشود.

مسأله 1131_ انسان باید جواب سلام را _ چه در نماز یا در غیر نماز _ فوراً بگوید و اگر عمداً یا از روی فراموشی جواب سلام را به قدری طول دهد که جواب آن سلام حساب نشود، چنانچه در نماز باشد، نباید جواب بدهد و اگر در نماز نباشد، جواب دادن واجب نیست.

مسأله 1132_ باید جواب سلام را طوری بگوید که سلام کننده بشنود، ولی اگر سلام کننده کر باشد، چنانچه انسان به طور معمول جواب او را بدهد کافی است.

مسأله 1133_ اگر نمازگزار در حال نماز جواب سـلام را به قصد رد تحیت بدهد، نماز او صـحیح است، ولی بهتر است جواب سلام را به قصد دعا بگوید، یعنی از خداوند عالم برای کسی که سلام کرده است سلامتی بخواهد.

مسأله 1134_ اگر زن یـا مرد نامحرم یا بچّه ممیز(1) به نمازگزار سـلام کند، نمازگزار باید جواب او را بدهد، ولی در جواب سلام زن می تواند بگوید: «سلامٌ علیکْ» و «کاف» را کسره و فتحه و ضمه ندهد، و نیز می تواند کاف را کسره بدهد.

مسأله 1135_ اگر نمازگزار جواب سلام را ندهد، معصیت کرده ولی نمازش صحیح است.

مسأله 1136_ اگر کسی به نمازگزار غلط سلام کند به طوری که سلام حساب نشود، جواب او واجب نیست.

مسأله 1137_ جواب سـلام شخصـی که از روی مسـخره یا شوخی سلام می کند، واجب نیست؛ و اگر غیر مسلمان ذمی در حال نماز به مسلمان سلام کند، بنابر احتیاط واجب در جواب به کلمه «علیک» اکتفا کند.

مسأله 1138_ اگر کسی به عدّه ای سلام کند، جواب سلام او بر همه آنان واجب است، ولی اگر یکی از آنان جواب دهد کافی است.

مسأله 1139_ اگر شخصـی به عدّه ای سـلام کند و شخصـی که سلام کننده قصد سلام دادنِ به او را نداشته، جواب سلام را دهد، باز هم جواب سلام او بر آن عدّه واجب است.

مسأله 1140_ اگر به عدّه ای سلام کند و کسی که بین آن ها مشغول نماز است شک کند سلام کننده قصد سلام کردن به او را هم داشته یا نه، نبایـد جواب بدهـد؛ و همچنین اگر بداند قصد او را هم داشـته، ولی دیگری جواب سـلام را بدهد؛ امّا اگر بداند قصد او را هم داشـته و دیگری جواب ندهد، باید جواب او را بگوید.

مسأله 1141_ سلام کردن مستحب است و خیلی سفارش شده که سواره به پیاده و ایستاده به نشسته و کوچک تر به بزرگ تر سلام کند.

مسأله 1142_ اگر دو نفر با هم به یکدیگر سلام کنند، بر هر یک واجب است جواب سلام دیگری را بدهد.

مسأله 1143_ در غیر نماز مسـتحب است جواب سـلام را بهتر از سـلام بگوید، مثلاً اگر کسـی گفت: «سَلامٌ عَلَیکُم» در جواب بگوید: «سَلامٌ عَلَیْکُمْ وَ رَحْمَةُ الله».

1- یعنی بچه ای که خوب و بد را می فهمد.

هفتم: از مبطلات نماز خنده با صدا و عمدی است و چنانچه سهواً هم با صدا بخندد، به طوری که صورت نماز از بین برود، نماز باطل است؛ ولی لبخند نماز را باطل نمی کند.

مسأله 1144_ اگر برای جلوگیری از صدای خنده حالش تغییر کند _ مثلاً رنگش سرخ شود _ بنابر احتیاط واجب باید نمازش را دوباره بخواند.

هشتم: از مبطلات نماز آن است که برای کار دنیا عمداً با صدا گریه کند و احتیاط واجب آن است که برای کار دنیا بی صدا هم گریه نکند، ولی اگر از ترس خدا یا برای آخرت گریه کند _ آهسته باشد یا بلند _ اشکال ندارد، بلکه از بهترین اعمال است.

نهم: از مبطلات نماز کاری است که صورت نماز را به هم بزند، مثل دست زدن و به هوا پریدن و مانند این ها _ کم باشد یا زیاد، عمداً باشد یا از روی فراموشی _ ولی کاری که صورت نماز را به هم نزند _ مثل اشاره کردن به دست _ اشکال ندارد.

مسأله 1145_ اگر در بین نماز به قدری ساکت بماند که نگویند نماز می خواند، نمازش باطل می شود.

مسأله 1146_ اگر در بین نماز کاری انجام دهد، یا مدتی ساکت شود و شک کند که نماز به هم خورده یا نه، نمازش صحیح است.

دهم: از مبطلات نماز خوردن و آشامیدن است. اگر در نماز طوری بخورد یا بیاشامد که نگویند نماز می خواند _ عمداً باشد یا از روی فراموشی _ نمازش باطل می شود؛ ولی کسی که می خواهد روزه بگیرد، اگر پیش از اذان صبح نماز مستحبی بخواند و تشنه باشد، چنانچه بترسد که اگر نماز را تمام کند صبح شود، در صورتی که آب رو به روی او در دو سه قدمی باشد، می تواند در بین نماز آب بیاشامد، اما باید کاری که نماز را باطل می کند _ مثل روگرداندن از قبله _ انجام ندهد.

مسأله 1147_ اگر به واسطه خوردن یا آشامیدن عمدی موالات نماز به هم بخورد(1) بنابر احتیاط واجب باید نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1148_ اگر در بین نماز، غذایی که در دهان یا لای دندان ها مانده فرو ببرد، نمازش باطل نمی شود؛ و نیز اگر قند یا شکر و مانند این ها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم کم آب شود و فرو رود، اشکال ندارد.

1- یعنی طوری شود که نگویند نماز را پشت سر هم میخواند.

یـازدهم: از مبطلاـت نمـاز شـک در رکعت هـای نمـاز دو رکعتی یا سه رکعتی و یا در دو رکعت اوّل نمازهای چهار رکعتی است. مراد از شک، شکی است که با تأمل از بین نرود و باقی بماند، یا مقداری از نماز را در حال شک به جا آورد.

دوازدهم: از مبطلات نماز آن است که رکن نماز را عمداً یا سهواً کم یا زیاد کند، یا چیزی را که رکن نیست عمداً کم یا زیاد نماید؛ ولی اگر سهواً تکبیرة الاحرام را بیش از یک بار بگوید، مبطل نماز نیست.

مسأله 1149_ اگر بعد از نماز شک کند که در بین نماز کاری که نماز را باطل می کند انجام داده یا نه، نمازش صحیح است.

چیزهایی که در نماز مکروه است

مسأله 1150_ مکروه است در نمـاز صورت را کمی به طرف راست یـا چپ بگردانـد و چشم ها را هم بگـذارد، یا به طرف راست و چپ بگردانـد و با ریش و دست خود بازی کند و انگشت ها را داخل هم نماید و آب دهان بیندازد و به خط قرآن یا کتاب، یا خط انگشتری نگاه کنـد؛ و نیز مکروه است در موقع خوانـدن حمـد و سوره و گفتن ذکر، برای شـنیدن حرف کسـی سـاکت شود، بلکه هر کاری که خضوع و خشوع را از بین ببرد مکروه می باشد.

مسأله 1151_ موقعی که انسان خوابش می آیـد، و نیز موقع خودداری کردن از بول و غائط، مکروه است نماز بخواند؛ و همچنین پوشـیدن جوراب تنگ که پا را فشار دهد در نماز مکروه می باشد.

و غیر از این ها مکروهات دیگری هم در کتاب های مفصل گفته شده است.

مواردی که می شود نماز واجب را شکست

مسأله 1152_ شکسـتن نمـاز واجب از روی اختیار حرام است، ولی برای حفظ جان، مال، جلوگیری از ضـرر مالی یا بـدنی و یا هر گونه غرض عقلایی مانعی ندارد.

مسأله 1153_ اگر حفظ جان خود انسان یا کسـی که حفظ جان او واجب است و یا حفظ مالی که نگهـداری آن واجب می باشـد، بدون شکستن نماز ممکن نباشد، باید نماز را بشکند؛ ولی شکستن نماز برای مالی که اهمیت ندارد مکروه است.

مسأله 1154_ اگر در وسعت وقت مشغول نماز باشد و طلبکار طلب خود را از او مطالبه کند، چنانچه بتواند در بین نماز طلب او را بدهد، بایـد در همـان حال بپردازد؛ و اگر بـدون شکسـتن نماز دادن طلب او ممکن نیست، بایـد نماز را بشـکند و طلب او را بدهـد، بعـد نماز را بخواند.

مسأله 1155_ اگر در بین نماز بفهمـد که مسـجد نجس است، چنانچه وقت تنگ باشـد بایـد نماز را تمام کند؛ و اگر وقت وسـعت دارد و تطهیر مسـجد نماز را به هم نمی زنـد، باید در بین نماز تطهیر کند، بعد بقیه نماز را بخواند؛ و اگر نماز را به هم می زند شکسـتن نماز جایز است؛ پس باید نماز را بشکند و مسجد را تطهیر نماید، بعد نماز را بخواند.

مسأله 1156_ کسـی که باید نماز را بشـکند، اگر نماز را تمام کند معصـیت کرده ولی نماز او صـحیح است، اگرچه احتیاط مسـتحب آن است که دوباره بخواند.

مسأله 1157_ اگر پیش از آن که به انـدازه رکوع خم شود، یـادش بیایـد که اذان و اقـامه یـا اقـامه تنهـا را فراموش کرده، چنـانچه وقت نماز وسعت دارد، مستحب است برای گفتن آن ها نماز را بشکند.

شکیات نماز

اشاره

مسأله 1158_ شکّیات نماز 23 قسم است: هشت قسم آن، شک هایی است که نماز را باطل می کند و به شـش قسم آن نباید اعتنا کرد و نُه قسم دیگر آن صحیح است.

شک های باطل

مسأله 1159_ شک هایی که نماز را باطل می کند از این قرار است:

اوّل: شک در شـماره رکعت های نماز دو رکعتی مثل نماز صـبح و نماز مسافر، ولی شک در شماره رکعت های نماز مستحب دو رکعتی و نماز احتیاط، نماز را باطل نمی کند.

دوم: شک در شماره رکعت های نماز سه رکعتی.

سوم: آن که در نماز چهار رکعتی شک کند که یک رکعت خوانده یا بیشتر.

چهارم: آن که در نماز چهار رکعتی پیش از تمام شدن سـجده دوم، شک کند که دو رکعت خوانده یا بیشتر. (تفصیل این مسأله در صورت چهارم از مسأله 1193 از صفحه199).

پنجم: شک بین دو و پنج، یا دو و بیشتر از پنج.

ششم: شک بین سه و شش، یا سه و بیشتر از شش.

هفتم: شک در رکعت های نماز که نداند چند رکعت خوانده است.

هشتم: شک بین چهار و شش، یا چهار و بیشتر از شش، پیش از تمام شدن سجده دوم؛ ولی اگر بعد از سجده دوم شک بین چهار و شش و چهار و بیشتر از شش برای او پیش آید، بنابر احتیاط واجب بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو سجده سهو به جا آورد و نماز را هم دوباره بخواند.

مسأله 1160_ اگر یکی از شک های باطل برای انسان پیش آید، نمی تواند نماز را به هم بزند، بلکه باید به قدری فکر کند که صورت نماز به هم بخورد، یا از پیدا شدن یقین یا گمان ناامید شود.

شک هایی که نباید به آن ها اعتنا کرد

مسأله 1161_ شک هایی که نباید به آن ها اعتنا کرد از این قرار است:

اوّل: شک در چیزی که محل به جا آوردن آن گذشته است، مثل آن که در رکوع شک کند که حمد را خوانده یا نه.

دوم: شک بعد از سلام.

سوم: شک بعد از گذشتن وقت نماز.

چهارم: شک کثیرالشک (1).

پنجم: شک امام در شماره رکعت های نماز، در صورتی که مأموم شماره آن ها را بداند؛ و همچنین شک مأموم در صورتی که امام شماره رکعت های نماز را بداند.

ششم: شک در نماز مستحبی.

1 _ شک در چیزی که محل آن گذشته است

مسأله 1162_ اگر در بین نماز شک کند که یکی از کارهای واجب آن را انجام داده یا نه _ مثلاً شک کند که حمد را خوانده یا نه _ چنانچه مشغول کاری که باید بعد از آن انجام دهد نشده، باید آن را به جا آورد؛ و اگر مشغول کاری که باید بعد از آن انجام دهد شده، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1163_ اگر در بین خواندن آیه ای شک کند که آیه پیش از آن را خوانده یا نه، یا وقتی آخر آیه را می خواند شک کند که اوّل آن را خوانده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند.

1- یعنی کسی که زیاد شک می کند.

مسأله 1164_ اگر بعـد از رکوع یا سـجود شک کنـد که کارهای واجب آن _ مانند ذکر و آرام بودن بدن _ را انجام داده یا نه، باید به شـک خود اعتنا نکند.

مسأله 1165_ اگر در حالی که به سـجده می رود شک کند که رکوع کرده یا نه، یا شک کند که بعد از رکوع ایستاده یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1166_ اگر در حال برخاستن شک کند که سجده یا تشهّد را به جا آورده یا نه، باید برگردد و به جا آورد.

مسأله 1167_ کسـی که نشسـته یا خوابیده نماز می خواند، اگر موقعی که حمد یا تسبیحات می خواند، شک کند که سـجده یا تشهّد را به جا آورده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند؛ و اگر پیش از آن که مشغول حمد یا تسبیحات شود، شک کند که سجده یا تشهّد را به جا آورده یا نه، باید به جا آورد.

مسأله 1168_ اگر شک کند که یکی از رکن های نماز را به جا آورده یا نه، چنانچه مشـغول کاری که بعد از آن است نشده، باید آن را به جا آورد _ مثلاً اگر پیش از خواندن تشـهّد شک کند که دو سجده را به جا آورده یا نه، باید به جا آورد _ و چنانچه بعد یادش بیاید که آن رکن را به جا آورده بوده، چون رکن زیاد شده نمازش باطل است.

مسأله 1169_ اگر شک کند عملی را که رکن نیست به جا آورده یا نه، چنانچه مشغول کاری که بعد از آن است نشده، باید آن را به جا آورد _ مثلاً اگر پیش از خوانـدن سوره شک کنـد که حمد را خوانده یا نه، باید حمد را بخواند _ و اگر بعد از انجام آن یادش بیاید که آن را به جا آورده بوده، چون رکن زیاد نشده نماز صحیح است.

مسأله 1170_ اگر شک کند که رکنی را به جا آورده یا نه، چنانچه مشـغول تشـهّد است اگر شک کند که دو سجده را به جا آورده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکنـد؛ و اگر یادش بیایـد که آن رکن را به جا نیاورده، در صورتی که مشـغول رکن بعـد نشده، باید آن را به جا آورد؛ و اگر مشـغول رکن بعد شده نمازش باطل است، مثلاً اگر پیش از رکوع رکعت بعد یادش بیاید که دو سجده را به جا نیاورده، باید به جا آورد و اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید، نمازش باطل است.

مسأله 1171_ اگر شک کنـد عملی را که رکن نیست به جا آورده یا نه، چنانچه مشـغول کاری که بعـد از آن است شـده، باید به شک خود اعتنا نکند؛ مثلاً موقعی که مشغول خواندن سوره است اگر

شک کند که حمد را خوانده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند؛ و اگر بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده، در صورتی که مشغول رکن بعد نشده، باید به جا آورد و اگر مشغول رکن بعد شده نمازش صحیح است؛ بنابراین اگر مثلاً در قنوت یادش بیاید که حمد را نخوانده، باید بخواند و اگر در رکوع یادش بیاید، نماز او صحیح است.

مسأله 1172_ اگر شک کند که سلام نماز را گفته یا نه، یا شک کند درست گفته یا نه، چنانچه مشغول تعقیب نماز یا نماز دیگر شده، یا به واسطه انجام کاری که نماز را به هم می زند از حال نمازگزار بیرون رفته، باید به شک خود اعتنا نکند و اگر پیش از این ها شک کند، باید سلام را بگوید.

2 _ شک بعد از سلام

مسأله 1173_ اگر بعد از سلام نماز شک کند که نمازش صحیح بوده یا نه _ مثلاً شک کند رکوع کرده یا نه، یا بعد از سلام نماز چهار رکعتی شک کند که چهار رکعت خوانده یا پنج رکعت _ به شک خود اعتنا نکند، ولی اگر هر دو طرف شک او باطل باشد _ مثلاً بعد از سلامِ نمازِ چهار رکعتی شک کند که سه رکعت خوانده یا پنج رکعت _ نمازش باطل است.

3 _ شک بعد از وقت

مسأله 1174_ اگر بعد از گذشتن وقت نماز شک کند که نماز خوانده یا نه، یا گمان کند که نخوانده، خواندن آن لازم نیست؛ ولی اگر پیش از گذشتن وقت شک کند که نماز خوانده یا نه، یا گمان کند که نخوانده، باید آن نماز را بخواند؛ بلکه اگر گمان کند که خوانده باید آن را به جا آورد.

مسأله 1175_ اگر بعد از گذشتن وقت شک کند نماز را درست خوانده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1176_ اگر بعد از گذشتن وقت نماز ظهر و عصر بداند چهار رکعت نماز خوانده، ولی نداند به نیت ظهر خوانده یا به نیت عصر، باید چهار رکعت نماز قضا به نیت نمازی که بر او واجب است بخواند.

مسأله 1177_ اگر بعد از گذشتن وقت نماز مغرب و عشا بداند یک نماز خوانده، ولی نداند سه رکعتی خوانده یا چهار رکعتی، باید قضای نماز مغرب و عشا را بخواند.

4 _ کثیرالشک

کثیرالشک (1)

مسأله 1178_ اگر کسی در یک نماز سه مرتبه شک کند، یا در سه نماز پشت سر هم _ مثلاً در نماز صبح، ظهر و عصر _ شک کند کثیرالشک است؛ و چنانچه زیاد شک کردن او از غضب یا ترس و یا پریشانی حواس نباشد، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1179_ کثیرالشک اگر در به جا آوردن چیزی شک کند، چنانچه به جا آوردن آن نماز را باطل نمی کند، باید بنا بگذارد که آن را به جا آورده، _ مثلاً اگر شک کند که رکوع کرده یا نه، باید بنا بگذارد که رکوع کرده است _ و اگر به جا آوردن آن نماز را باطل می کند، باید بنا بگذارد که آن را انجام نداده؛ مثلاً اگر شک کند که یک رکوع کرده یا بیشتر، چون زیاد شدن رکوع نماز را باطل می کند، باید بنا بگذارد که بیشتر از یک رکوع نکرده است.

مسأله 1180_ کسی که در یک چیز نماز زیاد شک می کند، چنانچه در چیزهای دیگرِ نماز شک کند باید به دستور آن عمل نماید؛ مثلاً کسی که زیاد شک می کند سجده کرده یا نه، اگر در به جا آوردن رکوع شک کند، باید به دستور آن رفتار نماید، یعنی اگر ایستاده رکوع را به جا آورد و اگر به سجده رفته اعتنا نکند.

مسأله 1181_ کسی که در نماز مخصوصی _ مثلاً در نماز ظهر _ زیاد شک می کند، اگر در نماز دیگر _ مثلاً در نماز عصر _ شک کند، باید به دستور شک رفتار نماید.

مسأله 1182_ کسی که وقتی در جای مخصوصی نماز می خواند زیاد شک می کند، اگر در غیر آن جا نماز بخواند و شکی برای او پیش آید، باید به دستور شک عمل نماید.

مسأله 1183_ اگر انسان شک کند که کثیرالشک شده یا نه، باید به دستور شک عمل نماید. کثیرالشک تا وقتی یقین نکند که به حال معمولی مردم برگشته، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1184_ کسی که زیاد شک می کند، اگر شک کند رکنی را به جا آورده یا نه و اعتنا نکند، بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده، چنانچه مشغول رکن بعد نشده، باید آن را به جا آورد؛ و اگر مشغول رکن بعد شده، نمازش باطل است، مثلاً اگر شک کند رکوع کرده یا نه و

1- یعنی کسی که زیاد شک می کند.

اعتنا نکند، چنانچه پیش از سجده یادش بیاید که رکوع نکرده باید رکوع کند و اگر در سجده یادش بیاید، نمازش باطل است.

مسأله 1185_ کسی که زیاد شک می کند، اگر شک کند چیزی را که رکن نیست به جا آورده یا نه و اعتنا نکند و بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده، چنانچه از محل به جا آوردن آن نگذشته، باید آن را به جا آورد و اگر از محل آن گذشته، نمازش صحیح است؛ مثلاً اگر شک کند که حمد خوانده یا نه و اعتنا نکند، چنانچه در قنوت یادش بیاید که حمد نخوانده باید بخواند و اگر در رکوع یادش بیاید، نماز او صحیح است.

5 _ شک امام و مأموم

مسأله 1186_ اگر امام جماعت در شماره رکعت های نماز شک کند، مثلاً شک کند که سه رکعت خوانده یا چهار رکعت، چنانچه مأموم یقین یا گمان داشته باشد که چهار رکعت خوانده و به امام بفهماند که چهار رکعت خوانده است، امام باید نماز را تمام کند و خواندن نماز احتیاط لازم نیست؛ و نیز اگر امام یقین یا گمان داشته باشد که چند رکعت خوانده است و مأموم در شماره رکعت های نماز شک کند، باید به شک خود اعتنا ننماید؛ و به همین صورت است شک هر یک از امام و مأموم در افعال نماز، مانند شک در عدد سجده یا به جا آوردن رکوع و به جا نیاوردن آن.

6 _ شک در نماز مستحبی

مسأله 1187_ اگر در شماره رکعت های نماز مستحبی شک کند، چنانچه طرف بیشتر شک نماز را باطل می کند، باید بنا را بر کمتر بگذارد؛ مثلاً اگر در نافله صبح شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، باید بنا بگذارد که دو رکعت خوانده است؛ و اگر طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند _ مثلاً شک کند که دو رکعت خوانده یا یک رکعت _ به هر طرف شک عمل کند، نمازش صحیح است.

مسأله 1188_ کم شدن رکن نافله را باطل می کند، ولی زیاد شدن رکن آن را باطل نمی کند؛ پس اگر یکی از کارهای نافله را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که مشغول رکن بعد از آن شده، باید آن کار را انجام دهد و دوباره آن رکن را به جا آورد، مثلاً اگر در بین رکوع یادش بیاید که سوره را نخوانده؛ باید برگردد و سوره را بخواند و دوباره به رکوع رود.

مسأله 1189_ اگر در یکی از کارهای نافله شک کند، خواه رکن باشد یا غیر رکن، چنانچه محل آن نگذشته باید به جا آورد و اگر محل آن گذشته به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1190_ اگر در نماز مستحبی دو رکعتی گمانش به سه رکعت یا بیشتر برود، باید اعتنا نکند و نمازش صحیح است؛ و اگر گمانش به دو رکعت یا کمتر برود، بنابر احتیاط واجب باید به همان گمان عمل کند، مثلاً اگر گمانش به یک رکعت می رود، احتیاطاً باید یک رکعت دیگر بخواند.

مسأله 1191_ اگر در نماز نافله کاری کند که برای آن سجده سهو واجب می شود، یا یک سجده یا تشهّد را فراموش نماید، لازم نیست بعد از نماز سجده سهو یا قضای سجده و تشهّد را به جا آورد.

مسأله 1192_ اگر شک کند که نماز مستحبی را خوانده یا نه، چنانچه آن نماز مثل نماز جعفر طیار وقت معین نداشته باشد، بنا بگذارد که نخوانده است؛ و همچنین اگر مثل نافله یومیه وقت معین داشته باشد و پیش از گذشتن وقت شک کند که آن را به جا آورده یا نه، ولی اگر بعد از گذشتن وقت شک کند که خوانده است یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

شک های صحیح

مسأله 1193_ در نُه صورت اگر در شماره رکعت های نماز چهار رکعتی شک کند، باید فوراً فکر نماید، پس اگر یقین یا گمان به یک طرفِ شک پیدا کرد، همان طرف را بگیرد و نماز را تمام کند؛ وگرنه به دستورهایی که گفته می شود عمل نماید و آن نُه صورت از این قرار است:

اوّل: بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، باید بنا بگذارد سه رکعت خوانده و یک رکعت دیگر بخواند و نماز را تمام کند؛ و بعد از نماز یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته _ به دستوری که بعداً گفته می شود _ به جا آورد.

دوم: شک بین دو و چهار بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، باید بنا بگذارد که چهار رکعت خوانده و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند.

سوم: شک بین دو و سه و چهار بعد تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، باید بنا بر چهار بگذارد و بعد از نماز دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و بعد دو رکعت نشسته به جا آورد.

چهارم: شک بین چهار و پنج بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، باید بنا بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو سجده سهو به جا آورد؛ ولی اگر بعد از سجده اوّل، یا پیش از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، یکی از این چهار شک برای او پیش آید، نماز او باطل است.

پنجم: شک بین سه و چهار که در هر جای نماز باشد، باید بنا بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته به جا آورد.

ششم: شک بین چهار و پنج در حال ایستاده، باید بنشیند و تشهّد بخواند و نماز را سلام دهد و یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته به جا آورد.

هفتم: شک بین سه و پنج در حال ایستاده، باید بنشیند و تشهّد بخواند و نماز را سلام دهد و دو رکعت نماز احتیاط ایستاده به جا آورد.

هشتم: شک بین سه و چهار و پنج در حال ایستاده، باید بنشیند و تشهّد بخواند و بعد از سلام نماز، دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و بعد دو رکعت نشسته به جا آورد.

نهم: شک بین پنج و شش در حال ایستاده، باید بنشیند و تشهّد بخواند و نماز را سلام دهد و سجده سهو به جا آورد و بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو دیگر برای ایستادن بیجا بنماید.

مسأله 1194_ اگر یکی از شک های صحیح برای انسان پیش آید، بنابر احتیاط واجب نباید نماز را بشکند، چنانچه نماز را بشکند معصیت کرده است؛ پس اگر پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند _ مثل روگرداندن از قبله _ نماز را از سر گیرد، نماز دومش هم باطل است؛ و اگر بعد از انجام کاری که نماز را باطل می کند، مشغول نماز شود نماز دومش صحیح است.

مسأله 1195_ اگر یکی از شک هایی که نماز احتیاط برای آن ها واجب است در نماز پیش آید، چنانچه انسان نماز را تمام کند و بدون خواندن نماز احتیاط نماز را از سر بگیرد معصیت کرده است؛ پس اگر پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند نماز را از سر گرفته باشد، بنابر احتیاط واجب نماز دومش هم باطل است؛ و اگر بعد از انجام کاری که نماز را باطل می کند مشغول نماز شده، نماز دومش صحیح است.

مسأله 1196_ وقتی یکی از شک های صحیح برای انسان پیش آید، چنانچه گفته شد باید فوراً فکر کند، ولی اگر چیزهایی که به واسطه آن ها ممکن است یقین یا گمان به یک

طرف شک پیدا شود از بین نمی رود، چنانچه کمی بعد فکر کند اشکال ندارد؛ مثلاً اگر در سجده شک کند می تواند تا بعد از سجده، فکر کردن را تأخیر بیندازد.

مسأله 1197_ اگر اوّل گمانش به یک طرف بیشتر باشد، بعد دو طرف در نظر او مساوی شود، باید به دستور شک عمل نماید؛ و اگر اوّل دو طرف در نظر او مساوی باشد و به طرفی که وظیفه اوست بنا بگذارد، بعد گمانش به طرف دیگر برود، باید همان طرف را بگیرد و نماز را تمام کند.

مسأله 1198_ کسی که نمی داند گمانش به یک طرف بیشتر است یا هر دو طرف در نظر او مساوی است، باید به دستور شک عمل کند.

مسأله 1199_ اگر بعد از نماز بداند در بین نماز حال تردیدی داشته، مثلاً دو رکعت خوانده یا سه رکعت و بنا را بر سه گذاشته، ولی نداند که گمانش به خواندن سه رکعت بوده، یا هر دو طرف در نظر او مساوی بوده، بنابر احتیاط نماز احتیاط را بخواند.

مسأله 1200_ اگر موقعی که تشهّد می خواند، یا بعد از ایستادن شک کند که دو سجده را به جا آورده یا نه و در همان موقع یکی از شک هایی که اگر بعد از تمام شدن دو سجده اتّفاق بیفتد صحیح می باشد، برای او پیش آید _ مثلاً شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت _ چنانچه به دستور آن شک عمل کند، نمازش صحیح است.

مسأله 1201_ اگر پیش از آن که مشغول تشهّد شود، یا پیش از ایستادن شک کند که دو سجده را به جا آورده یا نه و در همان موقع یکی از شک هایی که بعد از تمام شدن دو سجده صحیح است برایش پیش آید، نمازش باطل است.

مسأله 1202_ اگر موقعی که ایستاده بین سه و چهار یا بین سه و چهار و پنج شک کند و یادش بیاید که دو سجده از رکعت پیش به جا نیاورده، نمازش باطل است.

مسأله 1203_ اگر شک او از بین برود و شک دیگری برایش پیش آید _ مثلاً اوّل شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، بعد شک کند که سه رکعت خوانده یا چهار رکعت _ باید به دستور شک دوم عمل نماید.

مسأله 1204_ اگر بعد از نماز شک کند در اثنای نماز مثلاً بین دو و چهار شک کرده یا بین سه و چهار، نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1205_ اگر بعد از نماز بفهمد که در نماز شکی برای او پیش آمده، ولی نداند که از شک های باطل بوده یا از شک های صحیح؛ و اگر از شک های صحیح بوده کدام قسم آن بوده است، باید نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1206_ کسی که نشسته نماز می خواند، اگر شکی کند که باید برای آن، یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته بخواند، باید یک رکعت نشسته به جا آورد؛ و اگر شکی کند که باید برای آن، دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند، باید دو رکعت نشسته به جا آورد.

مسأله 1207_ کسی که ایستاده نماز می خواند، اگر موقع خواندن نماز احتیاط از ایستادن عاجز شود، باید مثل کسی که نماز را نشسته می خواند (و حکم آن در مسأله پیش گفته شد) نماز احتیاط را به جا آورد.

مسأله 1208_ کسی که نشسته نماز می خواند، اگر موقع خواندن نماز احتیاط بتواند بایستد، باید به وظیفه کسی که نماز را ایستاده می خواند عمل کند.

نماز احتیاط

مسأله 1209_ کسی که نماز احتیاط بر او واجب است، بعد از سلام نماز، باید فوراً نیت نماز احتیاط کند و تکبیر بگوید و حمد را بخواند و به رکوع رود و دو سجده نماید، پس اگر یک رکعت نماز احتیاط بر او واجب است، بعد از دو سجده تشهّد بخواند و سلام دهد؛ و اگر دو رکعت نماز احتیاط بر او واجب است، بعد از دو سجده یک رکعت دیگر مثل رکعت اوّل به جا آورد و بعد از تشهّد سلام دهد.

مسأله 1210_ نماز احتیاط سوره و قنوت ندارد و باید آن را آهسته بخوانند و نیت آن را به زبان نیاورد؛ و احتیاط واجب آن است که «بسم الله» آن را هم آهسته بگویند.

مسأله 1211_ اگر پیش از خواندن نماز احتیاط بفهمد نمازی را که خوانده درست بوده، لازم نیست نماز احتیاط را بخواند؛ و اگر در بین نماز احتیاط بفهمد، لازم نیست آن را تمام نماید.

مسأله 1212_ اگر پیش از خواندن نماز احتیاط بفهمد که رکعت های نمازش کم بوده، چنانچه کاری که نماز را باطل می کند انجام نداده، باید آنچه از نماز نخوانده بخواند و برای سلام بیجا دو سجده سهو بنماید؛ و اگر کاری که نماز را باطل می کند انجام داده _ مثلاً پشت به قبله کرده _ باید نماز را دوباره به جا آورد.

مسأله 1213_ اگر بعـد از نماز احتیاط بفهمـد کمبود نمازش به مقـدار نماز احتیاط بوده _ مثلاً در شک بین سه و چهار، یک رکعت نماز احتیاط بخواند، بعد بفهمد نماز را سه رکعت خوانده _ نمازش صحیح است.

مسأله 1214_ اگر بعد از خواندن نماز احتیاط بفهمد کمبود نماز کمتر از نماز احتیاط بوده _ مثلاً در شک بین دو و چهار، دو رکعت نماز احتیاط بخواند، بعد بفهمد نماز را سه رکعت خوانده _ باید نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1215_ اگر بعد از خواندن نماز احتیاط بفهمد کمبود نماز بیشتر از نماز احتیاط بوده، مثلاً در شک بین سه و چهار یک رکعت نماز احتیاط بخواند، بعد بفهمد نماز را دو رکعت خوانده، چنانچه بعد از نماز احتیاط کاری که نماز را باطل می کند انجام نداده است، باید یک رکعت دیگر به عنوان نماز احتیاط به جا آورد؛ و به جای هر یک از دو سلام اضافه در اصل نماز و نماز احتیاط، دو سجده سهو به جا آورد؛ و اگر بعد از نماز احتیاط کاری که نماز را باطل می کند انجام داده است، باید نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1216_ اگر بین دو و سه و چهار شک کند و بعد از خواندن دو رکعت نماز احتیاط ایستاده، یادش بیاید که نماز را دو رکعت خوانده، لازم نیست دو رکعت نماز احتیاط نشسته را بخواند.

مسأله 1217_ اگر بین سه و چهار شک کند و موقعی که دو رکعت نماز احتیاط نشسـته یا یک رکعت ایسـتاده را می خواند، یادش بیاید که نماز را سه رکعت خوانده، باید نماز احتیاط را تمام کند و نماز او صحیح است.

مسأله 1218_ اگر بین دو و سه و چهار شک کند و موقعی که دو رکعت نماز احتیاط ایسـتاده را می خواند، پیش از رکوع رکعت دوم یادش بیاید که نمازش را سه رکعت خوانده، باید بنشیند و نماز احتیاط را یک رکعتی تمام کند و برای سلام اضافه سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1219_ اگر در بین نماز احتیاط بفهمد کمبود نمازش بیشتر یا کمتر از نماز احتیاط بوده، چنانچه نتواند نماز احتیاط را مطابق کمبود نمـازش تمـام کنـد، بایـد آن را رهـا کنـد و کسـری نماز را به جا آورد؛ مثلاً در شک بین سه و چهار، اگر موقعی که دو رکعت نماز احتیاط ایسـتاده را می خواند، یادش بیاید که نماز را دو رکعت خوانده، چون نمی تواند دو رکعت نشسـته را به جای دو رکعت ایستاده حساب کند، باید نماز احتیاط نشسته را رها کند و دو رکعت کمبود نمازش را بخواند و دوباره خواندن نماز لازم نیست.

مسأله 1220_ اگر شک کند نماز احتیاطی را که بر او واجب بوده به جا آورده یا نه، چنانچه وقت نماز گذشته به شک خود اعتنا نکند؛ و اگر وقت دارد در صورتی که مشغول کار دیگری نشده و از جای نماز برنخاسته و کاری هم _ مثل روگرداندن از قبله _ که نماز را باطل می کند انجام نداده، باید نماز احتیاط را بخواند؛ و اگر مشغول کار دیگری شده، یا کاری که نماز را باطل می کند به جا آورده، یا بین نماز و شک او زیاد طول کشیده، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1221_ اگر در نماز احتیاط رکنی را زیاد کند، یا مثلاً به جای یک رکعت دو رکعت بخواند، نماز احتیاط باطل می شود و باید دوباره اصل نماز را بخواند.

مسأله 1222_ موقعی که مشغول نماز احتیاط است، اگر در یکی از کارهای آن شک کند، چنانچه محل آن نگذشته باید به جا آورد؛ و اگر محلش گذشته باید به شک خود اعتنا نکند، مثلاً اگر شک کند که حمد خوانده یا نه، چنانچه به رکوع نرفته، باید بخواند و اگر به رکوع رفته، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1223_ اگر در شماره رکعت های نماز احتیاط شک کند، چنانچه طرفِ بیشترِ شک نماز را باطل می کند، باید بنا را بر کمتر بگذارد؛ و اگر طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند، باید بنا را بر بیشتر بگذارد، مثلاً موقعی که مشغول خواندن دو رکعت نماز احتیاط است، اگر شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، چون طرف بیشتر شک نماز را باطل می کند، باید بنا بگذارد که دو رکعت خوانده؛ و اگر شک کند که یک رکعت خوانده یا دو رکعت، چون طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند، باید بنا بگذارد که دو رکعت خوانده است.

مسأله 1224_ اگر در نماز احتیاط چیزی که رکن نیست سهواً کم یا زیاد شود، سجده سهو ندارد.

مسأله 1225_ اگر بعد از سلام نماز احتیاط شک کند که یکی از اجزا یا شرایط آن را به جا آورده یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1226_ اگر در نماز احتیاط، تشهّد یا یک سجده را فراموش کند، احتیاط واجب آن است که بعد از سلام نماز آن را قضا نماید.

مسأله 1227_ اگر نماز احتیاط و قضای یک سجده یا قضای یک تشهّد یا دو سجده سهو بر او واجب شود، باید اوّل نماز احتیاط را به جا آورد.

مسأله 1228_ حکم گمـان در نماز، مثل حکم یقین است؛ مثلاً اگر انسان گمان دارد که نماز را چهار رکعت خوانـده، نبایـد نماز احتیاط بخوانـد؛ و اگر گمان دارد رکوع کرده، نباید آن را به جا آورد؛ و اگر گمان دارد حمد را نخوانده، چنانچه به رکوع نرفته باید بخواند، اگر به رکوع رفته نمازش صحیح است.

مسأله 1229_ حکم شک و سهو و گمان در نمازهای واجب یومیه و نمازهای واجب دیگر فرق ندارد، مثلاً اگر در نماز آیات شک کند که یک رکعت خوانده یا دو رکعت، چون شک او در نماز دو رکعتی است، نمازش باطل می شود.

سجده سهو

مسأله 1230_ برای پنج چیز بعد از سلام نماز، انسان باید دو سجده سهو_ به دستوری که بعداً گفته می شود_ به جا آورد:

اوّل: در بین نماز سهواً حرف بزند.

دوم: جایی که نباید نماز را سلام دهد، مثلاً در رکعت اوّل سهواً سلام بدهد.

سوم: یک سجده را فراموش کند.

چهارم: تشهّد را فراموش کند.

پنجم: در نماز چهار رکعتی بعـد از سـجده دوم شک کنـد که چهار رکعت خوانده یا پنج رکعت؛ و نیز اگر در جایی که باید بایسـتد_ مثلاً موقع خواندن حمد و سوره_ اشـتباهاً بنشـیند، یا در جایی که باید بنشیند_ مثلاً موقع خواندن تشهّد_ اشتباهاً بایستد، بنابر احتیاط واجب بایـد دو سـجده سـهو به جا آورد؛ بلکه برای هر چیزی که در نماز اشـتباهاً کم یا زیاد کند، احتیاط مسـتحّب آن است که دو سـجده سـهو بنماید.

و احکام این چند صورت در مسائل آینده گفته می شود.

مسأله 1231_ اگر انسان اشتباهاً یا به خیال این که نمازش تمام شده حرف بزند، باید دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1232_ برای حرفی که از آه کشیدن و سرفه پیدا می شود، سجده سهو واجب نیست، ولی اگر مثلاً سهواً آخ یا آه بگوید، باید سجده سهو نماید.

مسأله 1233_ اگر چیزی را که غلط خوانده دوباره به طور صحیح بخواند، برای دوباره خواندنِ آن سجده سهو واجب نیست.

مسأله 1234_ اگر در نماز سهواً مدتی حرف بزند و تمام آن ها یک مرتبه حساب شود، دو سجده سهو بعد از سلام نماز کافی است.

مسأله 1235_ اگر سهواً تسبیحات اربعه را نگوید یا بیشتر و یا کمتر از سه مرتبه بگوید، احتیاط مستحب آن است که بعد از نماز دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1236_ اگر در جایی که نباید سلام نماز را بگوید، سهواً بگوید: «اَلسَّلامُ عَلَینا و عَلَي عِبادِ اللهِ الصّالِحِینَ» یا بگوید: «اَلسَّلامُ عَلَیکُم وَ رَحمَةُ اللهِ وَ بَرَکاتُهُ» باید دو سجده سهو بنماید؛ ولی اگر اشتباهاً مقداری از این دو سلام را بگوید، یا بگوید: «اَلسَّلامُ عَلَیكَ اَیُّهَا النَّبِیُ وَ رَحمَةُ اللهِ وَ بَرَکاتُهُ»، احتیاط مستحب آن است که دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1237_ اگر در جایی که نباید سلام دهد اشتباهاً هر سه سلام را بگوید، دو سجده سهو کافی است.

مسأله 1238_ اگر یک سجده یا تشهّد را فراموش کند و پیش از رکوع رکعت بعد یادش بیاید، باید برگردد و به جا آورد و بعد از نماز بنابراحتیاط واجب برای ایستادن بیجا دو سجده سهو بنماید.

مسأله 1239_ اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید که یک سجده یا تشهّد را از رکعت پیش فراموش کرده، باید بعد از سلام نماز سجده یا تشهّد را قضا کند و بعد از آن بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1240_ اگر سجده سهو را بعد از سلام نماز عمداً به جا نیاورد، معصیت کرده و واجب است هرچه زودتر آن را انجام دهد؛ و چنانچه سهواً به جا نیاورد هر وقت یادش آمد، باید فوراً انجام دهد و لازم نیست نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1241_ اگر شک دارد که سجده سهو بر او واجب شده یا نه، لازم نیست به جا آورد.

مسأله 1242_ کسی که شک دارد مثلاً دو سجده سهو بر او واجب شده یا چهار تا، اگر دو سجده انجام دهد کافی است.

مسأله 1243_ اگر بداند یکی از دو سـجده سهو را به جا نیاورده، باید دو سجده سهو به جا آورد؛ و اگر بداند سهواً سه سجده کرده، احتیاط واجب آن است که دوباره دو سجده سهو انجام دهد.

دستور سجده سهو

مسأله 1244_ دسـتور سجده سهو این است که بعد از سلامِ نماز، فوراً نیت سجده سهو کند و پیشانی را به چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد و بگوید:

«بِسْمِ اللهِ وَ بِاللهِ وَ صَلَّ ی اللهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ» یا «بِسْمِ اللهِ وَ بِاللهِ اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ»

ولی بهتر است بگوید:

«بِسْمِ اللهِ وَ بِاللهِ اَلسَّلامُ عَلَیْكَ اَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَکاتُهُ»

بعد باید بنشیند و دوباره به سجده رود و یکی از ذکرهایی را که گفته شد بگوید و بنشیند و بعد از خواندن تشهّد سلام دهد.

قضای سجده و تشهّد فراموش شده

مسأله 1245_ سـجده و تشهّدی که انسان فراموش کرده و بعد از نماز قضای آن را به جا می آورد، باید تمام شرایط نماز _ مانند پاک بودن بدن، لباس، رو به قبله بودن و شرط های دیگر _ را داشته باشد.

مسأله 1246_ اگر سجده یا تشهّد را چند دفعه فراموش کند _ مثلاً یک سجده از رکعت اوّل و یک سجده از رکعت دوم را فراموش نماید _ باید بعد از نماز قضای هر دو را با سـجده های سهوی که برای آن ها لازم است به جا آورد؛ و لازم نیست معین کند که قضای کدام یک آن ها است.

مسأله 1247_ اگر یک سـجده و تشـهد را در نماز فراموش کنـد، بنابر احتیاط واجب هر کدام را ابتدا فراموش کرده است اول قضا نماید؛ و اگر نمی داند کدام یک را اول فراموش کرده، ترتیب لازم نیست و می تواند آن دو را به هر صورت انجام دهد.

مسأله 1248_ اگر به خیال این که اوّل سـجده را فراموش کرده، اوّل قضای آن را به جا آورد و بعـد از خوانـدن تشـهّد، یادش بیایـد که اوّل تشهّد را فراموش کرده است، لازم نیست آن دو را دوباره بر حسب ترتیب انجام دهد؛ به همین صورت است اگر به خیال آن که اول تشهد را فراموش کرده آن را ابتدا به جا آورد.

مسأله 1249_ اگر بین سلام نماز و قضای سجده، یا تشهّد کاری کند که اگر عمداً یا سهواً در نماز اتفاق بیفتد نماز باطل می شود _ مثلاً پشت به قبله کند _ لازم نیست که بعد از قضای سجده و تشهّد دوباره نماز را بخواند.

مسأله 1250_ اگر بعد از سلام نماز یادش بیاید که یک سجده از رکعت آخر را فراموش کرده، چنانچه کاری که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند _ مثل روگرداندن از قبله _ انجام نداده، بنابراحتیاط واجب باید به قصد این که وظیفه خود را انجام داده باشد، سجده فراموش شده و بعد از آن تشهّد و سلام و دو سجده سهو به جا آورد؛ و نیز اگر یادش بیاید که تشهّد رکعت آخر را فراموش کرده، احتیاطاً باید به قصد این که وظیفه خود را انجام داده باشد، تشهّد را بخواند و بعد از آن سلام دهد و دو سجده سهو کند.

مسأله 1251_ اگر بین سلام نماز و قضای سجده یا تشّهد کاری کند که برای آن سجده سهو واجب می شود _ مثل آن که سهواً حرف بزند _ بنابر احتیاط واجب باید سجده یا تشهّد را قضا کند و غیر از سجده سهوی که برای قضای سجده یا تشهّد لازم است، دو سجده سهو دیگر انجام دهد.

مسأله 1252_ اگر نداند که سجده را فراموش کرده یا تشهّد را باید هر دو را قضا کند و هرکدام را اوّل به جا آورد، اشکال ندارد.

مسأله 1253_ اگر شک دارد که سجده یا تشهّد را فراموش کرده یا نه، واجب نیست قضا کند.

مسأله 1254_ اگر بداند سجده یا تشهّد را فراموش کرده و شک کند که پیش از رکوع رکعت بعد به جا آورده یا نه، احتیاط واجب آن است که آن را قضا کند.

مسأله 1255_ کسی که باید سجده یا تشهّد را قضا کند، اگر برای کار دیگری هم سجده سهو بر او واجب شود، بنابر احتیاط واجب بعد از نماز سجده یا تشهّد را قضا کند، بعد سجده سهو را به جا آورد.

مسأله 1256_ اگر شک دارد که بعد از نماز قضای سجده یا تشهّد فراموش شده را به جا آورده یا نه، چنانچه وقت نماز نگذشته باید سجده یا تشهّد را قضا کند و اگر وقت نماز گذشته قضای آن مستحب است.

کم و زیاد کردن اجزا و شرایط نماز

مسأله 1257_ هرگاه چیزی از واجبات نماز را عمداً کم یا زیاد کند _ اگرچه یک حرف آن باشد _ نماز باطل است.

مسأله 1258_ اگر به واسطه ندانستن مسأله از روی تقصیر(1) چیزی از واجبات نماز را کم یا زیاد کند، بنابر احتیاط واجب نماز باطل است؛ ولی چنانچه به واسطه ندانستن مسأله حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشا را آهسته بخواند، یا حمد و سوره نماز ظهر و عصر را بلند بخواند، یا در مسافرت نماز ظهر و عصر و عشا را چهار رکعتی بخواند، نمازش صحیح است.

مسأله 1259_ اگر در بین نماز بفهمد وضو یا غسلش باطل بوده، یا بدون وضو یا غسل مشغول نماز شده، باید نماز را به هم بزند و دوباره با وضو یا غسل بخواند؛ و اگر بعد از نماز بفهمد، باید دوباره نماز را با وضو یا غسل به جا آورد، و اگر وقت گذشته، قضا کند.

مسأله 1260_ اگر بعد از رسیدن به رکوع یادش بیاید که دو سجده از رکعت پیش را فراموش کرده، نمازش باطل است؛ و اگر پیش از رسیدن به رکوع یادش بیاید، باید برگردد و دو سجده را به جا آورد و برخیزد و حمد و سوره یا تسبیحات را بخواند و نماز را تمام کند و بعد از نماز بنابر احتیاط واجب برای ایستادن بیجا دو سجده سهو کند.

مسأله 1261_ اگر پیش از گفتن: «اَلسَّلامُ عَلَینا» و یا «اَلسَّلامُ عَلَیکُم» یادش بیاید که دو سجده رکعت آخر را به جا نیاورده، باید دو سجده را به جا آورد و دوباره تشهّد بخواند و نماز را سلام دهد.

مسأله 1262_ اگر پیش از سلام نماز یادش بیاید که یک رکعت یا بیشتر از آخر نماز را نخوانده، باید مقداری را که فراموش کرده به جا آورد.

مسأله 1263_ اگر بعد از سلام نماز یادش بیاید که یک رکعت یا بیشتر از آخر نماز را نخوانده، چنانچه کاری انجام داده که اگر در نماز عمداً یا سهواً اتفاق بیفتد، نماز را باطل می کند _ مثلاً پشت به قبله کرده _ نمازش باطل است؛ و اگر کاری که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند انجام نداده، باید فوراً مقداری را که فراموش کرده به جا آورد. و بنابر احتیاط برای سلام اضافه دو سجده سهو انجام دهد.

1- یعنی در فراگیری مسائل شرعی مورد ابتلا کوتاهی کرده باشد.

مسأله 1264_ هرگاه بعد از سلام نماز عملی انجام دهد که اگر در نماز عمداً یا سهواً اتفاق بیفتد نماز را باطل می کند _ مثلاً پشت به قبله کند _ و بعد یادش بیاید که دو سجده آخر را به جا نیاورده، نمازش باطل است؛ و اگر پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند یادش بیاید، باید دو سجده ای را که فراموش کرده به جا آورد و دوباره تشهّد بخواند و نماز را سلام دهد و بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو برای سلامی که اوّل گفته است به جا آورد.

مسأله 1265_ اگر بفهمد نماز را پیش از وقت خوانده است، باید آن را دوباره بخواند؛ و اگر وقت گذشته است، قضا کند.

مسأله 1266_ اگر بفهمد نماز را پشت به قبله یا به طرف راست و یا چپ قبله به جا آورده است، اگر در وقت خواندن نماز درباره قبله تحقیق کرده و جهتی را برای خود تشخیص داده باشد و بعد از نماز بفهمد که در تشخیص قبله اشتباه نموده است، چنانچه انحراف او از قبله کمتر از نود درجه باشد، لازم نیست نماز را دوباره بخواند، اگر چه احوط است _ چه در وقت باشد و چه خارج وقت _ آن را دوباره بخواند و اگر انحراف از قبله بیش از نود درجه باشد، بنابر احتیاط واجب اگر وقت نماز باقی است نماز را دوباره بخواند، ولی اگر وقت گذشته است قضا لازم نیست.

نماز مسافر

مسأله 1267_ مسافر باید نماز ظهر، عصر و عشا را با هشت شرط شکسته به جا آورد، یعنی دو رکعت بخواند:

شرط اوّل: بنا بر مشهور سفر او کمتر از هشت فرسخ شرعی _ تقریباً 44 کیلومتر _ نباشد؛ و فرسخ شرعی تقریباً پنج کیلومتر و نیم است.

مسأله 1268_ کسی که رفتن و برگشتن او هشت فرسخ است، باید نماز را شکسته بخواند و روزه خود را افطار کند، چه همان روز و یا همان شب از سفر برگردد و یا بعد آن، مانند آن که امروز برود و فردا برگردد.

مسأله 1269_ اگر سفر انسان مختصری از هشت فرسخ کمتر باشد و یا نداند که سفر او هشت فرسخ است یا نه، نباید نماز را شکسته بخواند؛ و اگر شک کند سفر او هشت فرسخ است یا نه،

مادام که اطمینان از مقـدار مسافت هشت فرسـخ پیدا نکرده، یا شـرعاً برای او ثابت نشده است، مانند آن که دو نفر عادل شـهادت دهند _ اگرچه از گفته آنان اطمینان حاصل نشود _ باید به وظیفه غیر مسافر عمل کند و نماز را تمام بخواند و روزه را بگیرد.

مسأله 1270_ اگر یک عادل خبر دهـد که سـفر انسان هشت فرسـخ است، چنانچه از گفته او اطمینان حاصل شود، بایـد نماز را شکسـته بخواند و روزه نگیرد.

مسأله 1271_ کسـی که یقین دارد سـفر او هشت فرسـخ است، اگر نماز را شکسـته بخواند و بعد بفهمد که هشت فرسخ نبوده، باید آن را چهار رکعتی به جا آورد و اگر وقت گذشته قضا کند.

مسأله 1272_ کسـی که یقین دارد سفرش هشت فرسخ نیست، یا شک دارد که هشت فرسخ هست یا نه، چنانچه در بین راه بفهمد که سفر او هشت فرسخ بوده، اگرچه کمی از راه باقی باشد، باید نماز را شکسـته بخواند و اگر تمام خوانده دوباره شکسـته به جا آورد؛ ولی اگر وقت گذشته قضای نماز واجب نیست.

مسأله 1273_ اگر بین دو محلی که فاصله آن ها کمتر از چهار فرسخ است، چند مرتبه رفت و آمد کند، اگرچه روی هم رفته هشت فرسخ شود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1274_ اگر محلی دو راه داشـته باشد، یک راه آن کمتر از هشت فرسخ و راه دیگر آن هشت فرسخ یا بیش تر باشد، چنانچه انسان از راهی که هشت فرسخ است به آن جا برود، باید نماز را شکسته بخواند؛ و اگر از راهی که هشت فرسخ نیست برود، باید تمام بخواند.

مسأله 1275_ اگر شـهر دیوار دارد، بایـد ابتدای هشت فرسخ را از دیوار شـهر حساب کند، و اگر دیوار ندارد، باید از خانه های آخر شـهر حساب نماید.

شرط دوم: از اوّل مسافرت قصد هشت فرسخ را داشـته باشد، پس اگر به جایی که کمتر از هشت فرسخ است مسافرت کند و بعد از رسیدن به آن جا قصد کند جایی برود که با مقداری که آمده هشت فرسخ شود، چون از اوّل قصد هشت فرسخ را نداشـته، باید نماز را تمام بخواند؛ ولی اگر بخواهـد از آن جا هشت فرسـخ برود، یا چهار فرسـخ برود و همان روز یا شب و یا بعـد آن، به وطنش یا به جایی که می خواهد ده روز بماند برگردد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1276_ کسـی که نمی دانـد سـفرش چنـد فرسخ است _ مثلاً برای پیدا کردن گمشده ای مسافرت می کند و نمی داند که چه مقدار باید برود تا آن را پیدا کند _ باید نماز را تمام بخواند،

ولی در برگشـتن چنانچه تا وطنش یا جایی که می خواهد ده روز در آن جا بماند، هشت فرسخ یا بیش تر باشد، باید نماز را شکسته بخواند؛ و نیز اگر در بین رفتن قصد کند که چهار فرسخ برود و همان روز یا شب و یا بعد آن برگردد، چنانچه رفتن و برگشـتن هشت فرسخ شود، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1277_ مسافر در صورتی باید نماز را شکسته بخواند که تصمیم داشته باشد هشت فرسخ برود، پس کسی که از شهر بیرون می رود و مثلاً قصدش این است که اگر رفیق پیدا کند، سـفر هشت فرسـخی برود، چنانچه اطمینان دارد که رفیق پیدا می کند، باید نماز را شکسـته بخواند و اگر اطمینان ندارد، باید تمام بخواند.

مسأله 1278_ کسـی که قصـد هشت فرسخ دارد، اگرچه در هر روز مقدار کمی راه برود، وقتی به جایی برسد که دیوار شـهر را نبیند و اذان آن را نشود، باید نماز را شکسته بخواند؛ ولی اگر در هر روز مقدار خیلی کمی راه برود که نگویند مسافر است، باید نمازش را تمام بخواند و احتیاط مستحب آن است که هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1279_ کسـی که در سـفر به اختیار دیگری است _ ماننـد نوکری که با آقای خود مسافرت می کند _ چنانچه بداند سـفر او هشـت فرسخ است، باید نماز را شکسته بخواند؛ و اگر نداند نماز او تمام است.

مسأله 1280_ کسی که در سفر به اختیار دیگری است، اگر بداند یا گمان داشته باشد که پیش از رسیدن به چهار فرسخ از او جدا می شود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1281_ کسـی که در سفر به اختیار دیگری است، اگر شک دارد که پیش از رسیدن به چهار فرسخ از او جدا می شود یا نه، باید نماز را تمام بخوانـد؛ ولی اگر شک او از این جهت است که احتمال می دهـد مانعی برای سـفر او پیش آید، چنانچه احتمال او در نظر مردم بجا نباشد، باید نمازش را شکسته بخواند.

شرط سوم: در بین راه از قصـد خود برنگردد، پس اگر پیش از رسـیدن به چهـار فرسـخ از قصـد خود برگردد یا مردد شود، بایـد نماز را تمام بخواند.

مسأله 1282_ اگر بعد از رسیدن به چهار فرسخ از مسافرت منصرف شود، چنانچه تصمیم داشته باشد که همان جا بماند، یا بعد از ده روز برگردد، یا در برگشتن و ماندن مردد باشد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1283_ اگر بعد از رسـیدن به چهار فرسخ از مسافرت منصرف شود و تصمیم داشته باشد که همان روز یا شب آن برگردد، باید نماز را شکسته بخواند؛ و اگر همان روز یا همان شب برنگردد و بخواهد کمتر از ده روز در آن جا بماند، به اندازه ممکن احتیاط را مراعات کند و نماز را هم تمام و هم شکسته بخواند.

مسأله 1284_ اگر برای رفتن به محلی که مسافت آن هشت فرسـخ است، حرکت کنـد و بعـد از رفتن مقداری از راه بخواهد جای دیگری برود، چنانچه از محل اوّلی که حرکت کرده تا جایی که می خواهد برود هشت فرسخ باشد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1285_ اگر پیش از آن که به هشت فرسخ برسد، مردد شود که بقّیه راه را برود یا نه و در موقعی که مردد است، راه نرود و بعد تصمیم بگیرد که بقیه راه را برود، چنانچه مسافتی که پیموده است چهار فرسخ باشد، باید تا آخر مسافرت نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1286_ اگر پیش از آن که به هشت فرسـخ برسـد، مردد شود که بقّیه راه را برود یـا نه و در موقعی که مردد است، مقـداری راه برود و بعـد تصـمیم بگیرد که هشت فرسـخ دیگر برود، یا چهار فرسـخ برود و همان روز یا شب آن برگردد، تا آخر مسافرت بایـد نماز را شکسـته بخواند.

مسأله 1287_ اگر پیش از آن که به هشت فرسـخ برسـد، مردد شود که بقّیه راه را برود یـا نه و در موقعی که مردد است، مقـداری راه برود و بعـد تصـمیم بگیرد که بقّیه راه را برود، چنانچه باقیمانـده سـفر او به انـدازه ای باشد که مجموع رفت و برگشت _ منهای مسافتی که با تردید پیموده است _ کمتر از هشت فرسـخ باشـد، بایـد نماز را تمام بخوانـد؛ ولی اگر راهی که پیش از مردد شدن و راهی که بعد از آن می رود، روی هم هشت فرسخ باشد، باید نماز را شکسته بخواند، اگرچه احوط جمع بین نماز شکسته و تمام است.

شرط چهارم: نخواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطن خود بگذرد، یا ده روز یا بیشتر در جایی بماند، پس کسی که می خواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطنش بگذرد، یا ده روز در محلی بماند، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1288_ کسـی که نمی دانـد پیش از رسـیدن به هشت فرسخ از وطنش می گذرد یا نه، یا ده روز در محلی می ماند یا نه، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1289_ کسی که می خواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطنش بگذرد، یا ده روز در محلی بماند؛ و نیز کسی که مردد است که از وطنش بگذرد، یا ده روز در محلی بماند، اگر از ماندن ده روز یا گذشتن از وطن منصرف شود، باید نماز را تمام بخواند؛ ولی اگر باقیمانده راه هشت فرسخ باشد، یا چهار فرسخ باشد و بخواهد برود و همان روز یا شب و یا فردای آن برگردد، باید نماز را شکسته بخواند.

شرط پنجم: برای کار حرام سفر نکند، اگر برای کار حرامی _ مانند دزدی _ سفر کند، باید نماز را تمام بخواند؛ و همچنین اگر خودِ سفر حرام باشد _ مثل آن که سفر برای او ضرر داشته باشد، یا زن بدون اجازه شوهر و فرزند با نهی پدر و مادر سفری بروند که بر آنان واجب نباشد _ ولی اگر مثل سفر حج واجب باشد، باید نماز را شکسته بخوانند.

مسأله 1290_ سفری که اسباب اذیت پدر و مادر باشد حرام است و انسان باید در آن سفر نماز را تمام بخواند و روزه هم بگیرد.

مسأله 1291_ شخصی که سفر او حرام نیست و برای کارِ حرام هم سفر نمی کند، اگرچه در سفر معصیتی انجام دهد _ مثلاً غیبت کند یا شراب بخورد _ باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1292_ اگر مخصوصاً برای آن که کار واجبی را ترک کند مسافرت نماید، نمازش تمام است، پس کسی که بدهکار است، اگر بتواند بدهی خود را بدهد و طلب کار هم مطالبه کند، چنانچه در سفر نتواند بدهی خود را بدهد و مخصوصاً برای فرار از دادن قرض مسافرت کند، باید نماز را تمام بخواند؛ ولی اگر مخصوصاً برای ترک واجب مسافرت نکند، باید نماز را شکسته بخواند و احتیاط مستحب آن است که هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1293_ اگر سفر او سفرِ حرام نباشد، ولی حیوان سواری یا مرکب دیگری که سوار است غصبی باشد، یا در زمین غصبی مسافرت کند، بنابر احتیاط واجب باید نماز را شکسته بخواند و بنابر احتیاط مستحب تمام هم بخواند.

مسأله 1294_ کسی که با ظالم مسافرت می کند، اگر ناچار نباشد و مسافرت او کمک به ظالم باشد، باید نماز را تمام بخواند؛ و اگر ناچار باشد یا مثلاً برای نجات دادن مظلومی با او مسافرت کند، نمازش شکسته است.

مسأله 1295_ اگر به قصد تفریح و گردش مسافرت کند، حرام نیست و باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1296_ اگر برای لهو و خوش گـذرانی به شـکار رود، نمازش تمام است و چنانچه برای تهیه معاش به شـکار رود، نمازش شکسـته است.

مسأله 1297_ کسـی که برای معصـیت سـفر کرده، موقعی که از سـفر بر می گردد، اگر توبه کرده بایـد نمـاز را در حال بازگشت شکسـته بخواند؛ و اگر توبه نکرده، باید نماز را تمام بخواند و احتیاط مستحب آن است که هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1298_ کسـی که سـفر او سـفر معصـیت است، اگر در بین راه از قصد معصیت برگردد، چنانچه باقیمانده راه هشت فرسخ باشد، یا چهار فرسخ باشد و بخواهد برود و همان روز یا شب آن و یا فردای آن برگردد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1299_ کسـی که برای معصـیت سـفر نکرده، اگر در بین راه قصد کند که بقّیه راه را برای معصیت برود، اگر مسافتی که طی کرده به مقدار هشت فرسخ باشد، نمازهایی را که شکسـته خوانده صحیح است؛ و اگر از مقدار مسافت شرعی کمتر باشد، بنابر احتیاط واجب باید آن ها را دوباره تمام بخواند.

شرط ششم: از صحرانشین هایی نباشد که در بیابان ها گردش می کنند و هرجا که آب و خوراک برای خود و حشمشان پیدا کنند، می مانند و بعد از چندی به جای دیگر می روند؛ و صحرانشین ها در این مسافرت ها باید نماز را تمام بخوانند.

مسأله 1300_ اگر یکی از صحرانشـین ها برای پیدا کردن منزل و چراگاه حیواناتشان سـفر کند، چنانچه سـفر او هشت فرسخ باشد نماز او شکسته است.

مسأله 1301_ اگر صحرانشین برای زیارت یا حج یا تجارت و مانند این ها مسافرت کند، باید نماز را شکسته بخواند.

شرط هفتم: شـغل او مسافرت نباشـد، بنابر این شتردار، راننده، چوبدار، کشتیبان و مانند این ها اگرچه برای بردن اثاثیه منزل خود مسافرت کنند، در غیر سفر اوّل باید نماز را تمام بخوانند، ولی در سفر اوّل اگرچه طول بکشد، نمازشان شکسته است.

مسأله 1302_ کسـی که شـغلش مسـافرت است، اگر برای کار دیگری _ مثلاً برای زیارت یا حـج _ مسافرت کنـد، بایـد نماز را شکسـته بخواند؛ ولی اگر مثلاً شوفر، اتومبیل خود را برای زیارت کرایه بدهد و در ضمن خودش هم زیارت کند، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1303_ حمله دار (1)چنانچه شغلش مسافرت باشد، باید نماز را تمام بخواند؛ و اگر شغلش مسافرت نباشد، باید شکسته بخواند.

مسأله 1304_ کسی که شغل او حمله داری است و حاجی ها را از راه دور به مکه می برد، اگر مانند بعضی از متصدیان امور حج سه یا چهار ماه از سال و یا بیشتر را به این کار می پردازد، نماز او تمام است؛ و چنانچه این شغل را فقط در ایام حج دارد و سه یا چهار هفته و یا قدری بیشتر و کمتر را به این کار می پردازد، نماز او شکسته است.

مسأله 1305_ کسی که در مقداری از سال شغلش مسافرت است _ مثل شوفری که فقط در تابستان یا زمستان اتومبیل خود را کرایه می دهد _ باید در سفر نماز را تمام بخواند و احتیاط مستحب آن است که هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1306_ راننده و دوره گردی که در دو سه فرسخی شهر رفت و آمد می کند، چنانچه اتفاقاً سفر هشت فرسخی برود، باید نماز را شکسته بخواند؛ ولی اگر مردم بگویند شغل او مسافرت است، در صورتی که سفر هشت فرسخی برود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1307_ کسی که شغلش مسافرت است، اگر ده روز یا بیش تر در وطن خود بماند _ چه از اوّل قصد ماندن ده روز را داشته باشد، چه بدون قصد بماند _ باید در سفر اوّلی که بعد از ده روز می رود، نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1308_ کسی که شغلش مسافرت است، اگر در غیر وطن خود ده روز بماند، چنانچه از اوّل قصد ماندن ده روز را داشته، در سفر اولی که بعد از ده روز می رود، باید نماز را شکسته بخواند؛ و اگر از اوّل قصد ماندن ده روز را نداشته، باید در سفر اوّل تمام بخواند و احتیاط مستحب آن است که هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1309_ کسی که شغلش مسافرت است، اگر شک کند که در وطن خود یا جای دیگر ده روز مانده یا نه، باید نماز را تمام بخواند.

1- یعنی کسی که برای رساندن حاجی ها به مکه مسافرت می کند.

مسأله 1310_ کسی که در شهرها سیاحت می کند و برای خود وطنی اختیار نکرده، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1311_ اگر شخصی شغل او به گونه ای است که باید هفته ای یک مرتبه یا بیشتر برای آن به محلی سفر کند، مثل آن که بعضی از روزهای هفته یا بیشتر روزهای هفته را برای تحصیل، تدریس، تجارت و امثال آن به شهر دیگری برود، چنانچه این کار توأم با سفر از نظر عرف شغل او محسوب شود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1312_ کسی که از وطنش صرف نظر کرده و می خواهد وطن دیگری برای خود اختیار کند، اگر شغلش مسافرت نباشد یا کار توأم با سفر از نظر عرف شغل او محسوب نشود، باید در مسافرت نماز را شکسته بخواند.

شرط هشتم: به حدّ ترخّص برسد، یعنی از وطنش یا جایی که قصد کرده ده روز در آن جا بماند، به قدری دور شود که دیوار شهر را نبیند و صدای اذان آن را نشنود و یا عرفاً بگویند: از شهر خارج شده است؛ ولی باید در هوا غبار یا چیز دیگری نباشد که از دیدن دیوار و شنیدن اذان جلوگیری کند و لازم نیست، به قدری دور شود که مناره ها و گنبدها را نبیند یا دیوارها هیچ پیدا نباشد، بلکه همین قدر که دیوار کاملاً معلوم نباشد کافی است؛ و در شهرهایی که دارای حومه زیاد است یا به یکدیگر متصل است، اگر در مسیر خروج به جایی برسد که از نظر عموم، خارج از محدوده شهر باشد، برای او حد ترخص محسوب می شود.

مسأله 1313_ کسی که به سفر می رود، اگر به جایی برسد که اذان را نشنود ولی دیوار شهر را ببیند، یا دیوارها را نبیند ولی صدای اذان را بشنود، چنانچه بخواهد در آن جا نماز بخواند، بنابر احتیاط واجب باید هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1314_ مسافری که به وطنش برمی گردد، وقتی دیوار وطن خود را ببیند و صدای اذان آن را بشنود و یا به جایی برسد که عرفاً بگویند داخل شهر شده است، باید نماز را تمام بخواند؛ و نیز مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، وقتی دیوار آن جا را ببیند و صدای اذانش را بشنود و یا به جایی برسد که عرفاً داخل شهر شده باشد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1315_ هرگاه شهر در بلندی باشد که از دور دیده شود، یا به قدری گود باشد که اگر انسان کمی دور شود دیوار آن را نبیند، کسی که از آن شـهر مسافرت می کنـد، وقتی به اندازه ای دور شود که اگر آن شـهر در زمین هموار بود، دیوارش از آن جا دیده نمی شد، باید نماز را شکسته بخواند؛ و نیز اگر پستی و بلندی خانه ها بیشتر از معمول باشد، باید ملاحظه معمول را بنماید.

مسأله 1316_ اگر از محلی مسافرت کنـد که خانه و دیوار ندارد، وقتی به جایی برسد که اگر آن محل دیوار داشت از آن جا دیده نمی شد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1317_ اگر به قـدری دور شود که نداند صدایی را که می شـنود صدای اذان است یا صدای دیگر، باید نماز را شکسـته بخواند؛ ولی اگر بفهمد اذان می گویند و کلمات آن را تشخیص ندهد، باید تمام بخواند.

مسأله 1318_ اگر به قـدری دور شود که اذان خانه ها را نشـنود، ولی اذان شـهر را که معمولاً در جای بلند می گویند بشـنود، نباید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1319_ اگر به جایی برسد که اذان شـهر را که معمولاً در جای بلند می گویند نشنود، ولی اذانی را که در جای خیلی بلند می گویند بشنود، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1320_ در محلی که چشم معمولی و متعارف دیوار خانه ها را نبینـد و گوش متوسط و متعارف صـدای اذان را نشـنود، بایـد نماز را شکسـته بخواند؛ و اما دیدن غیر متعارف مانند چشم های بسیار قوی و دیدن با دوربین و یا شنیدن با گوش غیر متعارف و یا صدای اذانی که از بلندگوهای بسیار قوی پخش می شود، ملاک تشخیص حد ترخص نیست و باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1321_ اگر موقعی که سـفر می رود شک کنـد که به حدّ ترخص(1) رسـیده یا نه، باید نماز را تمام بخواند؛ و در موقع برگشـتن اگر شک کند که به حدّ ترخص رسیده یا نه، باید شکسته بخواند.

مسأله 1322_ مسافری که در سـفر از وطن خود عبور می کند، وقتی به جایی برسد که دیوار وطن خود را ببیند و صدای اذان آن را بشـنود، باید نماز را تمام بخواند.

1- یعنی جایی که اذان را نشنود و دیوار را نبیند.

مسأله 1323_ مسافری که در بین مسافرت به وطنش رسیده، تا وقتی در آن جا هست باید نماز را تمام بخواند؛ ولی اگر بخواهد از آن جا هشت فرسخ برود، یا چهار فرسخ برود و همان روز یا شب و یا فردای آن برگردد، وقتی به جایی برسد که دیوار وطن را نبیند و صدای اذان آن را نشنود، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1324_ محلی را که انسان برای اقامت خود اختیار کرده وطن اوست، چه در آن جا به دنیا آمده و وطن پدر و مادرش باشد، یا خودش آن جا را برای زندگی اختیار کرده باشد.

مسأله 1325_ اگر قصد دارد در محلی که وطن اصلی او نیست، مدتی بماند و بعد به جای دیگر برود، اگر آنجا را محل زندگی خود قرار دهد و مانند کسی که آنجا وطن او هست عمل کند، هر چند نخواهد برای همیشه آن جا بماند، آن محل شرعاً وطن او محسوب می شود.

مسأله 1326_ جایی را که انسان محل زندگی خود قرار داده، مثل کسی که آن جا وطن اوست در آن جا زندگی می کند، اگر مسافرتی برای او پیش آید، دوباره به همان جا بر می گردد، اگرچه قصد نداشته باشد که همیشه در آن جا بماند، وطن او حساب می شود.

مسأله 1327_ کسی که یک محل یا چند محل را به عنوان محل سکونت و یا شغل خود _ هر چند دائمی نباشد _ انتخاب کند، در صورتی که در آن محل مسافر محسوب نشود، آنجا حکم وطن او را دارد و باید نماز را تمام بخواند؛ و اقامت شش ماه و یا داشتن ملک موضوعیت ندارد.

مسأله 1328_ اگر به جایی برسد که وطن او بوده و از آن جا صرف نظر کرده، نباید نماز را تمام بخواند، اگرچه وطن دیگری هم برای خود اختیار نکرده باشد.

مسأله 1329_ مسافری که قصد دارد ده روز پشت سر هم در محلی بماند، یا می داند بدون اختیار ده روز در محلی می ماند، باید نماز را در آن محل تمام بخواند.

مسأله 1330_ مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، لازم نیست قصد ماندن شب اوّل یا شب یازدهم را داشته باشد، همین که قصد کند از اوّل آفتاب روز اوّل تا غروب روز دهم بماند، باید نماز را تمام بخواند؛ ولی اگر مثلاً قصدش این باشد از ظهر روز اوّل تا ظهر روز یازدهم بماند، احتیاط واجب آن است که نماز را هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1331_ مسافری که می خواهـد ده روز در محلی بمانـد، در صورتی بایـد نماز را تمام بخوانـد که بخواهد تمام ده روز را در یک جا بماند، پس اگر بخواهد مثلاً ده روز در نجف و کوفه یا در تهران و شمیران بماند، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1332_ مسافری که می خواهـد ده روز در محلی بماند، اگر به خارج از شـهر و یا حومه آن، که فاصـله آن از شـهر از چهار فرسـخ کمتر است برود، و مـدت رفت و برگشت او به انـدازه ای باشـد که در نظر عرف بـا اقامت ده روز منافات نداشـته باشـد _ ماننـد آن که چند ساعت و یا نیم روز را خارج شده و سـپس برگردد _ باید نماز را تمام به جا آورد؛ ولی اگر مدت رفت و برگشت و یا تکرار آن به حدی باشـد که عرفاً با اقامت ده روز منافات داشـته باشد _ مانند آن که یک روز تمام یا یک شب تمام را در خارج شهر بگذراند، یا خروج نصف روز و یـا نصف شب را در تمـام ده روز و یا اکثر آن، تکرار کنـد، به طوری که گفته شود، اقامت او در دو جا یا چنـد جا بوده است _ بایـد نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1333_ مسافری که تصـمیم نـدارد ده روز در محلی بماند، مثلاً قصدش این است اگر رفیقش بیاید، یا منزل خوبی پیدا کند ده روز بماند، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1334_ کسی که تصمیم دارد ده روز در محلی بماند، اگرچه احتمال دهد برای ماندن او مانعی برسد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1335_ اگر مسافر بدانـد مثلاً ده روز یا بیشتر به آخر ماه مانـده و قصد کند تا آخر ماه در جایی بماند، باید نماز را تمام بخواند؛ ولی اگر نداند تا آخر ماه چقدر مانده و قصد کند تا آخر ماه بماند، باید نماز را شکسـته بخواند، اگرچه از موقعی که قصد کرده تا آخر ماه ده روز یا بیش تر باشد.

مسأله 1336_ اگر مسافر قصد کند ده روز در محلی بماند، چنانچه پیش از خواندن یک نماز چهار رکعتی ادایی از ماندن منصرف شود، یا مردد شود که در آن جا بمانـد یا به جای دیگر برود، باید نماز را شکسـته بخواند؛ و اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی ادایی از ماندن منصرف شود یا مردد شود، تا وقتی در آن جا هست باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1337_ مسافری که قصـد کرده ده روز در محلی بماند، اگر روزه بگیرد و بعد از ظهر از ماندن در آن جا منصـرف شود، چنانچه یک نمـاز چهـار رکعتی ادایی خوانـده باشـد، روزه اش صـحیح است و تا وقتی که در آن جا هست، بایـد نمازهای خود را تمام بخوانـد و روزه واجب را بگیرد؛ و اگر یـک نمـاز چهار رکعتی نخوانـده باشـد، روزه آن روزش صـحیح است، اما نمازهای خود را بایـد شکسـته بخوانـد و روزهای بعد هم نمی تواند روزه بگیرد.

مسأله 1338_ مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر از ماندن منصـرف شود و شک کند، پیش از آن که از قصد ماندن برگردد یک نماز چهار رکعتی خوانده یا نه، باید نمازهای خود را شکسته بخواند.

مسأله 1339_ اگر مسافر به نیت این که نماز را شکسـته بخوانـد، مشـغول نماز شود و در بین نماز تصـمیم بگیرد که ده روز یا بیشتر بماند، باید نماز را چهار رکعتی تمام نماید.

مسأله 1340_ مسافری که قصـد کرده ده روز در محلی بمانـد، اگر در بین نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد، چنانچه مشـغول رکعت سوم شـده و به رکوع نرفته است، باید بنشـیند و نماز را دو رکعتی تمام کند و بقّیه نمازهای خود را هم شکسـته بخواند؛ و اگر به رکوع رکعت سوم رفته، نماز او باطل است و باید آن را دوباره شکسته به جا آورد و تا در آن جا هست، نمازهایش را شکسته به جا آورد.

مسأله 1341_ مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بیش تر از ده روز در آن جا بماند، تا وقتی که مسافرت نکرده باید نمازش را تمام بخواند و لازم نیست دوباره قصد ماندن ده روز کند.

مسأله 1342_ مسافری که قصـد کرده ده روز در محلی بماند، باید روزه واجب را بگیرد و می تواند روزه مسـتحبی را هم به جا آورد و نماز جمعه و نافله ظهر و عصر و عشا را هم بخواند.

مسأله 1343_ مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بخواهد به جای دیگری که کمتر از هشت فرسـخ است برود و ده روز در آن جا بماند، باید در رفتن و در محلی که قصد ماندن ده روز دارد، نمازهای خود را تمام بخواند؛ ولی اگر محلی که می خواهد برود هشت فرسخ یا بیش تر باشد و نخواهد ده روز در آن جا بماند، باید موقع رفتن و مدّتی که در آن جا می ماند، نمازهای خود را شکسته بخواند.

مسأله 1344_ مسافری که قصـد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بخواهد به جایی که کمتر از چهار فرسخ است برود، چنانچه مردد باشد به محل اولش برگردد یا نه، یا به کلّی از برگشتن به آن جا غافل باشد، یا بخواهد برگردد ولی مردد باشد که ده روز در آن جا بمانـد یا نه، یا آن که از ده روز ماندن در آن جا و مسافرت از آن جا غافل باشد، باید از وقتی که می رود تا برمی گردد و بعد از برگشتن نمازهای خود را تمام بخواند.

مسأله 1345_ اگر به خیال این که رفقایش می خواهند ده روز در محلی بمانند، قصد کند ده روز در آن جا بماند و بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بفهمد آن ها قصد نکرده اند _ اگرچه خودش هم از ماندن منصرف شود _ تا مدتی که در آن جا هست باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1346_ اگر مسافر بعد از رسیدن به هشت فرسخ، سی روز در محلی بماند و در تمام سی روز در رفتن و ماندن مردد باشد، بعد از گذشت سی روز اگرچه مقدار کمی در آن جا بماند، باید نماز را تمام بخواند؛ و اگر پیش از رسیدن به هشت فرسخ در رفتن بقیه مسیر مردد شود، از وقتی که مردد می شود باید نماز را تمام بخواند.

و اگر بعد از رسیدن به چهار فرسخ مردد شود که راه را ادامه دهد و یا به محل خود بازگردد، نماز او شکسته است.

مسأله 1347_ مسافری که می خواهد نُه روز یا کمتر در محلی بماند، اگر بعد از آن که نُه روز یا کمتر را در آن جا ماند، بخواهد دوباره نُه روز دیگر یا کمتر بماند و همین طور تا سی روز، روز سی و یکم باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1348_ مسافری که سی روز مردد بوده، در صورتی باید نماز را تمام بخواند که سی روز را در یک محل بماند، پس اگر مقداری از آن را در محلی و مقداری را در محلی دیگر بماند، بعد از سی روز هم باید نماز را شکسته بخواند.

مسائل متفرقه

مسأله 1349_ مسافر می تواند در تمام شهر مکه و مدینه نماز خود را تمام بخواند، البته این حکم اختصاص به محدوده قدیم مکه و مدینه ندارد، بلکه در همه نقاطی که امروز به آن شهر مکه یا مدینه گفته می شود این اختیار برای مسافر هست.

و نیز مسافر می تواند در مسجد کوفه _ همه نقاطی که امروز به آن مسجد کوفه گفته می شود _ نماز خود را تمام بخواند.

و نیز می تواند در حرم حضرت سیدالشهداء _ علی مشرفها آلاف التحیة والثناء _ اعم از فضای تحت قبه و رواق ها و مسجد متصل به آن، نماز خود را تمام بخواند.

مسأله 1350_ کسی که می داند مسافر است و باید نماز را شکسته بخواند، اگر در غیر چهار مکانی که در مسأله پیش گفته شد، عمداً تمام بخواند، نمازش باطل است.

مسأله 1351_ کسی که می داند مسافر است و باید نماز را شکسته بخواند، اگر فراموش کند و تمام بخواند، نمازش باطل است.

مسأله 1352_ مسافری که نمی داند باید نماز را شکسته بخواند، اگر تمام بخواند، نمازش صحیح است.

مسأله 1353_ مسافری که می داند باید نماز را شکسته بخواند، اگر بعضی از خصوصیات آن را نداند، مثلاً نداند در سفر هشت فرسخی باید شکسته بخواند، چنانچه تمام بخواند اگر وقت باقی است باید آن را دوباره شکسته به جا آورد، ولی اگر وقت آن گذشته لازم نیست قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1354_ مسافری که می داند باید نماز را شکسته بخواند، اگر به گمان این که سفر او کمتر از هشت فرسخ است تمام بخواند، وقتی بفهمد سفرش هشت فرسخ بوده، نمازی که تمام خوانده باید دوباره شکسته بخواند، ولی اگر وقت گذشته است واجب نیست قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1355_ اگر فراموش کند مسافر است و نماز را تمام بخواند، چنانچه در وقت یادش بیاید، باید شکسته به جا آورد و اگر بعد از وقت یادش بیاید، قضای آن نماز بر او واجب نیست.

مسأله 1356_ کسی که باید نماز را تمام بخواند، اگر شکسته به جا آورد نمازش باطل است، مگر مسافری که قصد ماندن ده روز در محلی را داشته باشد و نداند که مسافر در این صورت باید نماز را تمام بخواند و آن را شکسته بخواند، هر چند بنابر احتیاط مستحب نماز خود را دوباره بخواند.

مسأله 1357_ اگر مشغول نماز چهار رکعتی شود و در بین نماز یادش بیاید مسافر است، یا ملتفت شود سفر او هشت فرسخ است، چنانچه به رکوع رکعت سوم نرفته، باید نماز را دو رکعتی تمام کند و اگر به رکوع رکعت سوم رفته، نمازش باطل است؛ و در صورتی که به مقدار خواندن یک رکعت هم وقت داشته باشد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1358_ اگر مسافر بعضی از خصوصیات نماز مسافر را نداند، مثلاً نداند اگر چهار فرسخ برود و همان روز یا شب آن و یا فردای آن برگردد، باید شکسته بخواند، چنانچه به نیت نماز چهار رکعتی، مشغول نماز شود و پیش از رکوع رکعت سوم مسأله را بفهمد، باید نماز را دو رکعتی تمام کند و اگر در رکوع ملتفت شود، نمازش باطل است؛ و در صورتی که به مقدار یک رکعت از وقت هم مانده باشد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1359_ مسافری که بایـد نماز را تمام بخواند، اگر به واسـطه ندانسـتن مسأله به نیت نماز دو رکعتی مشـغول نماز شود و در بین نماز مسأله را بفهمـد، بایـد نماز را چهار رکعتی تمام کند؛ و احتیاط مسـتحب آن است که بعد از تمام شدن نماز دوباره آن نماز را چهار رکعتی بخواند.

مسأله 1360_ مسـافری که نماز نخوانـده، اگر پیش از تمام شـدن وقت به وطنش برسـد یا به جایی برسـد که می خواهـد ده روز در آن جا بماند، باید نماز را تمام بخواند؛ و کسی که مسافر نیست، اگر در اوّل وقت نماز نخواند و مسافرت کند، در سفر باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1361_ اگر از مسافری که باید نماز را شکسته بخواند، نماز ظهر یا عصر یا عشا قضا شود، باید آن را دو رکعتی قضا نماید، اگرچه در غیر سفر بخواهد قضای آن را به جا آورد؛ و اگر از کسی که مسافر نیست یکی از این سه نماز قضا شود، باید چهار رکعتی قضا نماید، اگرچه در سفر بخواهد آن را قضا نماید.

مسأله 1362_ مسـتحب است مسافر بعد از هر نماز سی مرتبه بگوید: «سُبْحانَ اللهِ وَ الْحَمْدُ لِله وَ لا اِلهَ اِلاّ اللهُ وَ اللهُ اَکْبَر»؛ و در تعقیب نماز ظهر، عصر و عشا بیشتر سفارش شده است، بلکه بهتر است در تعقیب این سه نماز شصت مرتبه بگوید.

نماز قضا

اشاره

مسأله 1363_ کسـی که نماز واجب خود را در وقت آن نخوانـده، باید قضای آن را به جا آورد، اگرچه در تمام وقت نماز خواب مانده یا به واسطه مستی نماز نخوانده باشد. ولی نمازهای یومیه ای را که زن در حال حیض یا نفاس نخوانده است، قضا ندارد.

مسأله 1364_ اگر بعد از وقت نماز بفهمد نمازی را که خوانده باطل بوده، باید قضای آن را بخواند.

مسأله 1365_ کسی که نماز قضا دارد، باید در خواندن آن کوتاهی نکند، ولی واجب نیست فوراً آن را به جا آورد.

مسأله 1366_ کسی که نماز قضا دارد می تواند نماز مستحبی بخواند.

مسأله 1367_ اگر انسان احتمال دهد که نماز قضایی دارد یا نمازهایی را که خوانده صـحیح نبوده، مستحب است احتیاطاً قضای آن ها را به جا آورد.

مسأله 1368_ در قضـای نمازهـای یومیه، واجب نیست ترتیب را رعـایت کنـد و تنها در نمازهایی که در ادای آن ها ترتیب لازم است _ مانند ظهر و عصر یا مغرب و عشا _ اگر در یک روز قضا شود، واجب است به ترتیب خوانده شود.

مسأله 1369_ اگر بخواهد قضای چند نماز غیر یومیه _ مانند نماز آیات _ را بخواند، یا مثلاً بخواهد قضای یک نماز یومیه و چند نماز غیر یومیه را بخواند، لازم نیست آن ها را به ترتیب به جا آورد.

مسأله 1370_ اگر ترتیب نمازهایی را که نخوانده فراموش کند، بنابر احتیاط مستحب طوری آن ها را بخواند که یقین کند به ترتیبی که قضا شده به جا آورده است؛ مثلاً اگر قضای یک نماز ظهر و یک نماز مغرب بر او واجب است و نمی داند کدام اوّل قضا شده، احتیاطاً باید اوّل یک نماز مغرب و بعـد از آن یک نماز ظهر و دوباره نماز مغرب را بخوانـد، یا اوّل یک نماز ظهر و بعـد از آن یک نماز مغرب و دوباره نماز ظهر بخوانـد، تا یقین کنـد هر کـدام را که اوّل قضا شده اوّل خوانده است؛ ولی اگر نمازهایی که ترتیب آن ها را فراموش کرده به قدری زیاد باشد که اگر بخواهد به ترتیب بخواند خیلی مشقّت دارد، لازم نیست آن ها را به ترتیب به جا آورد.

مسأله 1371_ اگر نماز ظهر یک روز و نماز عصر روز دیگر، یا دو نماز ظهر یا دو نماز عصر از او قضا شده و نمی داند کدام اوّل قضا شده است، چنانچه دو نماز چهار رکعتی بخواند به نیت این که اولی قضای نماز اوّل و دومی قضای نماز روز دوم باشد، کافی است.

مسأله 1372_ اگر یک نماز ظهر و یک نماز عشا، یا یک نماز عصـر و یک نماز عشا از او قضا شود و ندانـد کدام اوّل قضا شده است، بنابر احتیاط مسـتحب طوری آن ها را بخوانـد که یقین کنـد به ترتیب به جا آورده است، مثلاً اگر یک نماز ظهر و یک نماز عشا از او قضا شده و اوّلی آنان را نمی دانـد، اوّل یک نماز ظهر بعـد یک نماز عشا دوباره یک نماز ظهر، یا اوّل یک نماز عشا بعد یک نماز ظهر دوباره یک نماز عشا بخواند.

مسأله 1373_ کسـی که می داند یک نماز چهار رکعتی نخوانده، ولی نمی داند نماز ظهر است یا نماز عصر، اگر یک نماز چهار رکعتی به نیت قضای نمازی که نخوانده به جا آورد کافی است.

مسأله 1374_ کسـی که پنج نماز پشت سـر هم از او قضا شده و نمی داند اوّلی آن ها کدام است، از هر نماز که شروع کند و بقیه آن را به ترتیب به جا آورد کافی است.

مسأله 1375_ کسی که می داند نمازهای پنج گانه او هر کدام از یک روز قضا شده و ترتیب آن ها را نمی داند، مستحب است پنج شبانه روز نماز بخواند؛ و اگر شش نماز از شش روز از او قضا شده، مستحب است شش شبانه روز نماز بخواند؛ و همچنین برای هر نمازی که به نمازهای قضای او اضافه شود، یک شبانه روز بیشتر بخواند تا یقین کند به ترتیبی که قضا شده به جا آورده است، مثلاً اگر هفت نماز از هفت روز نخوانده باشد، هفت شبانه روز قضا بخواند.

مسأله 1376_ کسی که مثلاً چند نماز صبح با چند نماز ظهر از او قضا شده و شماره آن ها را نمی داند، مثلاً نمی داند که سه یا چهار و یا پنج نماز بوده، چنانچه مقدار کمتر را بخواند کافی است؛ ولی اگر شماره آن ها را می دانسته و فراموش کرده، بنابر احتیاط مستحب به قدری نماز بخواند که یقین کند تمام آن ها را خوانده است؛ مثلاً اگر فراموش کرده که چند نماز صبح از او قضا شده است و یقین دارد که بیشتر از ده تا نبوده، احتیاطاً ده نماز صبح بخواند.

مسأله 1377_ کسی که فقط یک نماز قضا از روزهای پیش دارد، بنابر احتیاط اگر ممکن است اوّل آن را بخواند، بعد مشغول نماز آن روز شود؛ و نیز اگر از روزهای پیش نماز قضا ندارد، ولی یک نماز یا بیشتر از همان روز از او قضا شده است، در صورتی که ممکن باشد، بنابر احتیاط نماز قضای آن روز را پیش از نماز ادا بخواند.

مسأله 1378_ اگر در بین نماز یادش بیاید که یک نماز یا بیشتر از همان روز از او قضا شده، یا فقط یک نماز قضا از روزهای پیش دارد، چنانچه وقت وسعت دارد و ممکن است نیت را به نماز قضا برگرداند، بنابر احتیاط مستحب نیت نماز قضا کند؛ مثلاً اگر در نماز ظهر پیش از تمام شدن رکعت دوم یادش بیاید که نماز صبح آن روز قضا شده، در صورتی که وقت نماز ظهر تنگ نباشد، احتیاطاً نیت را به نماز صبح برگرداند و آن را دو رکعتی تمام کند، بعد نماز ظهر را بخواند، ولی اگر وقت تنگ است، یا نمی تواند نیت را به نماز قضا برگرداند _ مثلاً در رکوع رکعت سوم نماز ظهر یادش بیاید که نماز صبح را نخوانده، چون اگر بخواهد نیت نماز صبح کند یک رکوع که رکن است زیاد می شود _ نباید نیت را به قضای صبح برگرداند.

مسأله 1379_ اگر از روزهای گذشته نمازهای قضا دارد و یک نماز یا بیش تر هم از همان روز از او قضا شده، چنانچه برای قضای تمام آن ها وقت ندارد، یا نمی خواهد همه را در آن روز بخواند، مستحب است نماز قضای آن روز را پیش از نماز ادا بخواند، ولی باید بعد از خواندن قضای نمازهای سابق، دوباره نماز قضایی را که در آن روز پیش از نماز ادا خوانده، به جا آورد.

مسأله 1380_ تا انسان زنده است، اگرچه از خواندن نماز قضاهای خود عاجز باشد، دیگری نمی تواند نمازهای او را قضا کند.

مسأله 1381_ نماز قضا را با جماعت می شود خواند، چه نماز امام جماعت ادا باشد یا قضا و لازم نیست هر دو یک نماز را بخوانند، مثلاً اگر نماز قضای صبح را با نماز ظهر یا عصر امام بخواند، اشکال ندارد.

مسأله 1382_ مستحب است بچّه ممیز(1) به نماز خواندن و عبادت های دیگر عادت دهند، بلکه مستحب است او را به قضای نمازها هم وادار کنند.

نماز قضای پدر و مادر که بر پسر بزرگ تر واجب است

مسأله 1383_ اگر پدر نماز و روزه خود را بجا نیاورده باشد، چنانچه از روی نافرمانی ترک نکرده و می توانسته قضا کند، بر پسر بزرگتر واجب است که بعد از مرگش بجا آورد یا برای او اجیر بگیرد.

و بنابر احتیاط پسر بزرگتر قضاء نماز و روزه مادر را نیز بجا آورد.

بر پسر بزرگتر قضاء نماز و روزه مربوط به خود پدر واجب است ولی قضاء نمازهایی که به صورت استیجار بر او واجب شده و یا نماز و روزه ای که از پدر بر عهده او قرار گرفته است، واجب نیست.

مسأله 1384_ اگر پسر بزرگ تر شک دارد که پدر و مادرش نماز و روزه قضا داشته اند یا نه، چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 1385_ اگر پسر بزرگ تر بداند پدر و مادرش نماز قضا داشته اند و شک کند به جا آورده اند یا نه، بنابر احتیاط واجب باید قضا کند.

مسأله 1386_ اگر معلوم نباشد پسر بزرگ تر کدام است، قضای نماز و روزه پدر و مادر بر هیچ کدام از پسرها واجب نیست؛ ولی احتیاط مستحب آن است که نماز و روزه آنان را بین خودشان قسمت کنند یا برای انجام آن قرعه بزنند.

مسأله 1387_ اگر میت وصیت کرده باشد برای نماز و روزه او اجیر بگیرند، بعد از آن که اجیر نماز و روزه او را به طور صحیح به جا آورد، بر پسر بزرگ تر چیزی واجب نیست.

1- یعنی بچه ای که خوب بد را میفهمد.

مسأله 1388_ اگر پسر بزرگ تر بخواهد نماز پدر و مادر را بخواند، باید به تکلیف خود عمل کند، مثلاً قضای نماز صبح، مغرب و عشای مادرش را باید بلند بخواند.

مسأله 1389_ کسی که خودش نماز و روزه قضا دارد، اگر نماز و روزه پدر و مادر هم بر او واجب شود، هر کدام را اوّل به جا آورد، صحیح است.

مسأله 1390_ اگر پسر بزرگ تر موقع مرگ پدر یا مادر نابالغ یا دیوانه باشد، وقتی که بالغ شد یا عاقل گردید، باید نماز و روزه پدر و مادر خود را قضا کند، و چنانچه پیش از بالغ شدن یا عاقل شدن بمیرد، بر پسر دوم چیزی واجب نیست.

مسأله 1391_ اگر پسر بزرگ تر پیش از آن که نماز و روزه پدر یا مادر را قضا کند بمیرد، چنانچه بین مرگ پدر یا مادر و مرگ او به قدری طول کشیده که می توانسته قضای نماز و روزه آن ها را به جا آورد، بر پسر دوم چیزی واجب نیست و اگر این مقدار طول نکشیده، قضای آن ها بنابر احتیاط بر پسر دوم واجب است.

نماز جماعت

اشاره

مسأله 1392_ مستحب است نمازهای واجب _ خصوصاً نمازهای یومیّه _ را به جماعت بخوانند و در نماز صبح، مغرب و عشا _ خصوصاً برای همسایه مسجد و کسی که صدای اذان مسجد را می شنود _ بیش تر سفارش شده است.

مسأله 1393_ اگر یک نفر به امام جماعت اقتدا کند، هر رکعت از نماز آنان ثواب صد و پنجاه نماز دارد و اگر دو نفر اقتدا کنند، هر رکعتی ثواب ششصد نماز دارد و هرچه بیش تر شوند ثواب نمازشان بیش تر می شود، تا به ده نفر برسند و عدّه آنان که از ده گذشت، اگر تمام آسمان ها کاغذ و دریاها مرکب و درخت ها قلم و جن و انس و ملائکه نویسنده شوند، نمی توانند ثواب یک رکعت آن را بنویسند.

مسأله 1394_ حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی اعتنایی جایز نیست، و سزاوار نیست که انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند.

مسأله 1395_ مستحب است انسان صبر کند که نماز را به جماعت بخواند؛ و نماز جماعت از نمازِ اوّل وقت که فُرادایی (1)خوانده شود، بهتر است؛ و نیز نماز جماعتی را که مختصر بخوانند از نماز فرادا که آن را طول بدهند، بهتر می باشد.

1- یعنی تنها

مسأله 1396_ وقتی که جماعت بر پا می شود مستحب است کسی که نمازش را فرادا خوانده، دوباره با جماعت بخواند؛ و اگر بعد بفهمد که نماز اوّلش باطل بوده، نماز دوم او کافی است.

مسأله 1397_ اگر امام یا مأموم بخواهد نمازی را که به جماعت خوانده دوباره با جماعت بخواند، اشکال دارد.

مسأله 1398_ کسی که در نماز وسواس دارد و فقط در صورتی که نماز را با جماعت بخواند از وسواس راحت می شود، باید نماز را با جماعت بخواند.

مسأله 1399_ اگر پدر یا مادر به فرزند خود امر کند که نماز را به جماعت بخواند، نماز جماعت بر او واجب می شود.

مسأله 1400_ نماز مستحب را نمی شود به جماعت خواند، مگر نماز استسقاء (1)و نمازی که واجب بوده و به جهتی مستحب شده است، مانند نماز عید فطر و قربان که در زمان امام؟ع؟ واجب بوده و به واسطه غایب شدن ایشان، مستحب می باشد.

مسأله 1401_ موقعی که امام جماعت نماز یومیه می خواند، هر کدام از نمازهای یومیه را می شود به او اقتدا کرد، ولی اگر امام نماز یومیه اش را احتیاطاً دوباره می خواند، اقتدا کردن به او اشکال دارد.

مسأله 1402_ اگر امام جماعت نماز قضای یومیه خود یا شخص دیگری که نماز یومیه او فوت شده است _ چه از طرف او اجیر شده باشد یا تبرعا برای او بخواند _ می شود به او اقتدا کرد، ولی اگر امام جماعت نماز را احتیاطاً قضا می کند، اقتدای به او جایز نیست.

مسأله 1403_ اگر انسان نداند نمازی را که امام می خواند نماز واجب یومیه است یا نماز مستحب، نمی تواند به او اقتدا کند.

مسأله 1404_ اگر امام در محراب باشد و کسی پشت سر او اقتدا نکرده باشد، کسانی که دو طرف محراب ایستاده اند و به واسطه دیوار محراب امام را نمی بینند نمی توانند اقتدا کنند، بلکه اگر کسی هم پشت سر امام اقتدا کرده باشد، اقتدا کردن کسانی که دو طرف او ایستاده اند و به واسطه دیوار محراب امام را نمی بینند، اشکال دارد.

1- برای آمدن باران می خوانند.

مسأله 1405_ اگر به واسطه درازی صف اوّل، کسانی که دو طرف صف ایستاده اند امام را نبینند، می توانند اقتدا کنند؛ و نیز اگر به واسطه درازی یکی از صف های دیگر کسانی که دو طرف آن ایستاده اند، صف جلوی خود را نبینند، می توانند اقتدا نمایند.

مسأله 1406_ در نماز جماعت اگر اتصال به امام از یک طرف یا از جلو برقرار شود، برای تحقق جماعت کافی است؛ و دیدن امام یا کسی که امام را می بیند یا دیدن صف جلو لازم نیست.

مسأله 1407_ کسی که پشت ستون ایستاده، اگر از طرف راست یا چپ به واسطه مأموم دیگر به امام متصل نباشد، نمی تواند اقتدا کند.

مسأله 1408_ جای ایستادن امام باید از جای مأموم بلندتر نباشد، ولی اگر مکان امام به مقدار کمتر از یک وجب بلندتر باشد اشکال ندارد؛ و نیز اگر زمین سراشیب باشد و امام در طرفی که بلندتر است بایستد، در صورتی که سراشیبی آن زیاد نباشد و طوری باشد که به آن زمین مسطّح بگویند، مانعی ندارد.

مسأله 1409_ اگر جای مأموم بلندتر از جای امام باشد اشکال ندارد، ولی اگر به قدری بلند باشد که نگویند اجتماع کرده اند، جماعت صحیح نیست.

مسأله 1410_ اگر بین کسانی که در یک صف ایستاده اند، بچه ای ایستاده باشد _ چه ممیز و چه غیر ممیز _ در اتصال معتبر در جماعت مشکلی پیدا نمی شود؛ ولی اگر چند نفر که نمازشان باطل است فاصله شوند، اتصال به هم می خورد.

مسأله 1411_ بعد از تکبیر امام اگر صف های جلو آماده نماز و تکبیر گفتن آنان نزدیک باشد، کسی که در صف بعد ایستاده می تواند تکبیر بگوید، ولی احتیاط مستحب آن است که صبر کند تا تکبیر صف جلو تمام شود.

مسأله 1412_ اگر بداند نمازِ یک صف از صف های جلو باطل است، در صف های بعد نمی تواند اقتدا کند، ولی اگر نداند نماز آنان صحیح است یا نه، می تواند اقتدا نماید.

مسأله 1413_ هرگاه بداند نماز امام باطل است _ مثلاً بداند امام وضو ندارد _ اگرچه خود امام ملتفت نباشد، نمی تواند به او اقتدا کند.

مسأله 1414_ اگر مأموم بعـد از نماز بفهمد که امام عادل نبوده یا کافر بوده و یا به جهتی نمازش باطل بوده _ مثلاً بی وضو نماز خوانده _ نمازش صحیح است.

مسأله 1415_ اگر در بین نماز شک کنـد اقتـدا کرده یا نه، چنانچه در حالی باشـد که وظیفه مأموم است _ مثلاً به حمد و سوره امام گوش می دهد_ یا هر نشانه دیگری که موجب اطمینان او به اقتدا نمودن به امام باشد، باید نماز را به جماعت تمام کند؛ و اگر مشغول کاری باشد که هم وظیفه امام و هم وظیفه مأموم است _ مثلاً در رکوع یا سجده باشد _ باید نماز را به نیت فُرادا تمام کند.

مسأله 1416_ احتیاط واجب آن است که در بین نماز جماعت تا ناچار نشود، نیّت فُرادا نکند.

مسأله 1417_ اگر مأموم به واسطه عذری بعد از حمد و سوره امام نیت فُرادا کند، لازم نیست حمد و سوره را بخواند، ولی اگر پیش از تمام شدن حمد و سوره نیت فرادا نماید، باید مقداری را که امام نخوانده بخواند.

مسأله 1418_ اگر در بین نماز جماعت نیت فُرادا کنـد، نمی توانـد دوباره نیت جماعت کنـد، ولی اگر مردد شود نیت فُرادا کند یا نه و بعد تصمیم بگیرد که نماز را با جماعت تمام کند، نمازش صحیح است.

مسأله 1419_ اگر شک کند نیت فُرادا کرده یا نه، باید بنا بگذارد نیت فرادا نکرده است.

مسأله 1420_ اگر موقعی که امام در رکوع است اقتـدا کنـد و به رکوع امام برسـد، اگرچه ذکر امام تمام شده باشد، نمازش صـحیح است و یک رکعت حساب می شود، امّا اگر به مقدار رکوع خم شود و به رکوع امام نرسد، نمازش باطل است.

مسأله 1421_ اگر موقعی که امام در رکوع است اقتـدا کنـد و به مقـدار رکوع خم شود و شک کنـد به رکوع امام رسـیده یا نه، نمازش باطل است.

مسأله 1422_ اگر موقعی که امـام در رکوع است اقتـدا کنـد و پیش از آن که به انـدازه رکوع خم شود، امام سـر از رکوع بردارد، بنابراحتیاط واجب باید بایسـتد تا امام برای رکعت بعد برخیزد و آن را رکعت اوّل نماز خود حساب کند؛ ولی اگر برخاستن امام به قدری طول بکشد که نگوینـد این شـخص نماز جماعت می خوانـد، بایـد نیت فرادا کند؛ و نیز می تواند به قصد قربت مطلقه همراه امام به سـجده رود و بعد در حال ایستادن همراه امام، دوباره تکبیر بگوید و نماز خود را به جماعت آغاز کند.

مسأله 1423_ اگر اوّل نماز یا بین حمد و سوره اقتدا کند و پیش از آن که به رکوع رود، امام سر از رکوع بردارد، نماز او صحیح است.

مسأله 1424_ اگر موقعی برسد که امام مشغول خواندن تشهد آخر نماز است، چنانچه بخواهد به ثواب جماعت برسد، باید بعد از نیت و گفتن تکبیرة الاحرام بنشیند و تشهد را با امام بخواند، ولی سلام را نگوید و صبر کند تا امام سلام نماز را بدهد، بعد بایستد و بدون آن که دوباره نیت کند و تکبیر بگوید، حمد و سوره را بخواند و آن را رکعت اوّل نماز خود حساب کند.

مسأله 1425_ مأموم نباید جلوتر از امام بایستد؛ و بنابر احتیاط واجب اگر تعداد مأمومین بیش از یک نفر باشد، مساوی با امام نایستد.

مسأله 1426_ در نماز جماعت باید بین مأموم و امام چیزی مانند پرده و هر آنچه که پشت آن دیده نمی شود، فاصله نباشد؛ و همچنین بین انسان و مأموم دیگری که انسان به واسطه او به امام متصل شده است؛ ولی اگر امام مرد و مأموم زن باشد، چنانچه بین آن زن و امام یا بین آن زن و مأموم دیگری که مرد است و زن به واسطه او به امام متصل شده است، پرده و مانند آن باشد اشکال ندارد.

مسأله 1427_ اگر بعد از شروع به نماز بین مأموم و امام، یا بین مأموم و کسی که مأموم به واسطه او متصل به امام است، پرده یا چیز دیگری که پشت آن را نمی توان دید فاصله شود، نماز باطل نیست و خودبه خود تبدیل به فرادا می شود و باید به وظیفه فرادا عمل کرده و نماز را تمام کند.

مسأله 1428_ احتیاط واجب آن است که بین جای سجده مأموم و جای ایستادن امام، بیشتر از یک قدم معمولی فاصله نباشد؛ و نیز اگر انسان به واسطه مأمومی که جلوی او ایستاده به امام متصل باشد، بنابر احتیاط واجب باید فاصله جای سجده اش از جای ایستادن او بیشتر از یک قدم معمولی نباشد؛ و احتیاط مستحب آن است که جای سجده مأموم با جای کسی که جلو او ایستاده هیچ فاصله نداشته باشد.

مسأله 1429_ اگر مأموم به واسطه کسی که طرف راست یا چپ او اقتدا کرده، به امام متصل باشد و از جلو به امام متصل نباشد، بنابر احتیاط واجب باید با کسی که در طرف راست یا چپ او اقتدا کرده، بیشتر از یک قدم معمولی فاصله نداشته باشد.

مسأله 1430_ اگر در نماز بین مأموم و امام، یا بین مأموم و کسی که مأموم به واسطه او به امام متصل است، بیشتر از یک قدم فاصله پیدا شود، نماز به خودی خود تبدیل به فرادا می شود و باید به وظیفه فرادا عمل کند.

مسأله 1431_ اگر نماز همه کسانی که در صف جلو هستند، تمام شود یا همه نیت فرادا کنند، نماز کسانی که در صفوف بعد ایستاده اند تبدیل به فرادا می شود و صحیح است.

مسأله 1432_ اگر در رکعت دوم اقتدا کند، لازم نیست حمد و سوره بخواند، ولی قنوت و تشهّد را با امام می خواند؛ و احتیاط آن است که موقع خواندن تشهّد، انگشتان دست و سینه پا را به زمین بگذارد و زانوها را بلند کند و باید بعد از تشهد با امام برخیزد و حمد و سوره را بخواند؛ و اگر برای سوره وقت ندارد، حمد را تمام کند و در رکوع یا سجده خود را به امام برساند، ولی اگر در سجده به امام برسد، بهتر است که احتیاطاً نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1433_ اگر موقعی که امام در رکعت دوم نماز چهار رکعتی است اقتدا کند، باید در رکعت دوم نمازش که رکعت سوم امام است، بعد از دو سجده بنشیند و تشهّد را به مقدار واجب بخواند و برخیزد؛ چنانچه برای گفتن سه مرتبه تسبیحات وقت ندارد، یک مرتبه بگوید و در رکوع یا سجده خود را به امام برساند.

مسأله 1434_ اگر امام در رکعت سوم یا چهارم باشد و مأموم بداند اگر اقتدا کند و حمد را بخواند به رکوع امام نمی رسد، بنابر احتیاط واجب باید صبر کند تا امام به رکوع رود، بعد اقتدا کند.

مسأله 1435_ اگر در رکعت سوم یا چهارم امام اقتدا کند، باید حمد و سوره را بخواند و اگر برای سوره وقت ندارد، باید حمد را تمام کند و در رکوع یا سجده خود را به امام برساند؛ ولی اگر در سجده به امام برسد، بهتر آن است که احتیاطاً نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1436_ کسی که می داند اگر سوره یا قنوت را تمام کند به رکوع امام نمی رسد، چنانچه عمداً سوره یا قنوت را بخواند و به رکوع نرسد، باید به وظیفه فرادا عمل کند و از حالت جماعت خارج می شود.

مسأله 1437_ کسی که اطمینان دارد اگر سوره را شروع یا تمام کند به رکوع امام می رسد، احتیاط واجب آن است که سوره را شروع کند، یا اگر شروع کرده تمام نماید.

مسأله 1438_ کسی که یقین دارد، اگر سوره را بخواند به رکوع امام می رسد، چنانچه سوره را بخواند و به رکوع نرسد، نمازش صحیح است.

مسأله 1439_ اگر امام ایستاده باشد و مأموم نداند، امام در کدام رکعت است می تواند اقتدا کند، ولی باید حمد و سوره را به قصد قربت بخواند، اگرچه بعد بفهمد امام در رکعت اوّل یا دوم بوده، نمازش صحیح است.

مسأله 1440_ اگر به خیال این که امام در رکعت اوّل یا دوم است، حمد و سوره نخواند و بعد از رکوع بفهمد در رکعت سوم یا چهارم بوده، نمازش صحیح است، ولی اگر پیش از رکوع بفهمد، باید حمد و سوره را بخواند و اگر وقت ندارد، فقط حمد را بخواند و در رکوع یا سجده خود را به امام برساند.

مسأله 1441_ اگر به خیال این که امام در رکعت سوم یا چهارم است، حمد و سوره بخواند و پیش از رکوع یا بعد از آن بفهمد در رکعت اوّل یا دوم بوده، نمازش صحیح است؛ و اگر در بین حمد و سوره بفهمد لازم نیست آن ها را تمام کند.

مسأله 1442_ اگر موقعی که مشغول نماز مستحبی است جماعت بر پا شود، چنانچه اطمینان ندارد اگر نماز را تمام کند به جماعت برسد، مستحب است نماز را رها کند و مشغول نماز جماعت شود؛ بلکه اگر اطمینان نداشته باشد به رکعت اوّل برسد، مستحب است به همین دستور رفتار کند.

مسأله 1443_ اگر موقعی که مشغول نماز سه رکعتی یا چهار رکعتی است جماعت بر پا شود، چنانچه به رکوع رکعت سوم نرفته و اطمینان ندارد اگر نماز را تمام کند به جماعت برسد، مستحب است به نیت نماز مستحبی نماز را دو رکعتی تمام کند و خود را به جماعت برساند.

مسأله 1444_ اگر نماز امام تمام شود و مأموم مشغول تشهّد یا سلام اوّل باشد، لازم نیست نیت فرادا کند.

مسأله 1445_ کسی که یک رکعت از امام عقب مانده، بنابر احتیاط واجب باید وقتی امام تشهّد رکعت آخر را می خواند، انگشتان دست و سینه پا را به زمین بگذارد و زانوها را بلند نگه دارد و صبر کند تا امام سلام نماز را بگوید و بعد برخیزد.

شرایط امام جماعت

مسأله 1446_ امام جماعت باید بالغ، عاقل، شیعه دوازده امامی، عادل و حلال زاده باشد و نماز را به طور صحیح بخواند؛ و نیز اگر مأموم مرد است امام او هم باید مرد باشد؛ و اقتدا کردن بچّه ممیز به بچّه ممیز(1) دیگر مانعی ندارد.

1- بچه ای که خوب بد را می فهمد

مسأله 1447_ اگر مأموم، امامی را که عادل می دانسته، اگر شک کند به عدالت خود باقی است یا نه، می تواند به او اقتدا کند.

مسأله 1448_ کسی که ایستاده نماز می خواند، نمی تواند به کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند، اقتدا کند و کسی که نشسته نماز می خواند نمی تواند، به کسی که خوابیده نماز می خواند اقتدا کند.

مسأله 1449_ کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند، می تواند به کسی که نشسته نماز می خواند اقتدا کند، ولی اقتدای کسی که خوابیده نماز می خواند به کسی که خوابیده و یا نشسته نماز می خواند، محل اشکال است.

مسأله 1450_ اگر امام جماعت به واسطه عذری با لباس نجس یا با تیمّم و یا با وضوی جبیره ای نماز بخواند، می شود به او اقتدا کرد.

مسأله 1451_ اگر امام مرضی دارد که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند، می شود به او اقتدا کرد و بنابر احتیاط اگر شخص سالم هست او را مقدّم بدارند. و نیز زنی که مستحاضه نیست می تواند به زن مستحاضه اقتدا کند.

مسأله 1452_ بنابر احتیاط واجب کسی که مرض خوره یا پیسی دارد و یا حد شرعی خورده است، نباید امام جماعت شود.

احکام جماعت

مسأله 1453_ موقعی که مأموم نیت می کند، باید امام را معین نماید ولی دانستن اسم او لازم نیست؛ مثلاً اگر نیت کند اقتدا می کنم به امام حاضر، نمازش صحیح است.

مسأله 1454_ مأموم باید غیر از حمد و سوره همه چیز نماز را خودش بخواند، ولی اگر رکعت اوّل یا دوم او رکعت سوم یا چهارم امام باشد، باید حمد و سوره را بخواند.

مسأله 1455_ اگر مأموم در رکعت اوّل و دوم نماز صبح و مغرب و عشا صدای حمد و سوره امام را بشنود _ اگرچه کلمات را تشخیص ندهد _ باید حمد و سوره را نخواند و اگر صدای امام را نشنود، مستحب است حمد و سوره را بخواند، ولی باید آهسته بخواند و چنانچه سهواً بلند بخواند، اشکال ندارد.

مسأله 1456_ اگر مأموم بعضی از کلمات حمد و سوره امام را بشنود، احتیاط واجب آن است که حمد و سوره نخواند.

مسأله 1457_ اگر مأموم سهواً حمد و سوره بخواند، یا خیال کند صدایی که می شنود صدای امام نیست و حمد و سوره بخواند و بعد بفهمد صدای امام بوده، نمازش صحیح است.

مسأله 1458_ اگر شک کند صدای امام را می شنود یا نه، یا صدایی بشنود و نداند صدای امام است یا صدای شخص دیگر، بنابر احتیاط حمد و سوره را نخواند.

مسأله 1459_ احتیاط واجب آن است که مأموم در رکعت اوّل و دوم نماز ظهر و عصر حمد و سوره نخواند؛ و مستحب است به جای آن ذکر بگوید.

مسأله 1460_ مأموم نباید تکبیرة الاحرام را پیش از امام بگوید، بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده، تکبیر نگوید.

مسأله 1461_ اگر مأموم سلام امام را بشنود، یا بداند چه وقت سلام می گوید، احتیاط واجب آن است که پیش از امام سلام نگوید؛ چنانچه عمداً پیش از امام سلام دهد، نمازش اشکال دارد؛ ولی اگر سهواً پیش از امام سلام دهد، نمازش صحیح است و لازم نیست دوباره با امام سلام دهد.

مسأله 1462_ اگر مأموم غیر از تکبیرة الاحرام و سلام، چیزهای دیگر نماز را پیش از امام بگوید اشکال ندارد، ولی اگر آن ها را بشنود، یا بداند امام چه وقت می گوید، احتیاط مستحب آن است که پیش از امام نگوید.

مسأله 1463_ مأموم باید غیر از آنچه در نماز خوانده می شود، کارهای دیگر را _ مانند رکوع و سجود _ با امام یا کمی بعد از امام به جا آورد؛ و اگر عمداً پیش از امام، یا مدتی بعد از امام انجام دهد، معصیت کرده و احتیاط واجب آن است که نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله 1464_ اگر سهواً پیش از امام سر از رکوع بردارد، چنانچه امام در رکوع باشد، باید به رکوع برگردد و با امام سر بردارد؛ و در این صورت زیاد شدن رکوع که رکن است _ نماز را باطل نمی کند، ولی اگر به رکوع برگردد و پیش از آن که به رکوع برسد امام سر بردارد، نمازش باطل است.

مسأله 1465_ اگر اشتباهاً سر بردارد و ببیند امام در سجده است، باید به سجده برگردد؛ و چنانچه در هر دو سجده این اتّفاق بیفتد، برای زیاد شدن دو سجده که رکن است _ نماز باطل نمی شود.

مسأله 1466_ کسی که اشتباهاً پیش از امام سر از سجده برداشته، هرگاه به سجده برگردد و هنوز به سجده نرسیده امام سر بردارد، نمازش صحیح است، ولی اگر در هر دو سجده این اتّفاق بیفتد، نماز باطل است.

مسأله 1467_ اگر اشـتباهاً سـر از رکوع یا سـجده بردارد، سهواً یا به خیال این که به امام نمی رسد، به رکوع یا سجده نرود، نمازش صحیح است.

مسأله 1468_ اگر سـر از سـجده بردارد و ببیند امام در سـجده است، چنانچه به خیال این که سجده اوّل امام است، به قصد این که با امام سجـده کند، به سـجده رود و بفهمد سـجده دوم امام بوده، سـجده دوم او حساب می شود؛ و اگر به خیال این که سـجده دوم امام است به سجده رود و بفهمد سجده اوّل امام بوده، باید سجده را به قصد همراهی با امام تمام کند و دوباره با امام به سجده رود؛ و در هر دو صورت نماز او صحیح است، ولی بنابر احتیاط نماز را به جماعت تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله 1469_ اگر سهواً پیش از امام به رکوع رود و طوری باشد که اگر سر بر دارد به مقداری از قرائت امام می رسد، در این حال اگر عمداً بر نگردد صحت جماعت محل اشکال است و نماز تبدیل به فرادا می شود.

مسأله 1470_ اگر سـهواً پیش از امـام به رکوع رود و طوری باشـد که اگر برگردد به قرائت امـام نمی رسـد، یعنی امام در حال رفتن به رکوع باشد، اگر صبر کند تا امام به رکوع رود، نماز او صحیح است و می تواند بقیه نماز را به جماعت با امام بخواند؛ در این حال، اگر برگردد بنابر احتیاط نماز را تمام کند و دوباره به جا آورد.

مسأله 1471_ اگر امام در رکعتی که قنوت ندارد، اشـتباهاً قنوت بخواند یا در رکعتی که تشـهد ندارد، اشـتباهاً مشغول خواندن تشهّد شود، مأموم نباید قنوت و تشـهّد را بخواند؛ ولی نمی تواند پیش از امام به رکوع رود، یا پیش از ایسـتادن امام بایستد، بلکه باید صبر کند تا قنوت یا تشهّد امام تمام شود و بقیه نماز را با او بخواند.

چیزهایی که در نماز جماعت مستحب است

مسأله 1472_ اگر مأموم یک مرد باشد، مسـتحب است طرف راست امام بایستد؛ و اگر یک زن باشد، مستحب است در طرف راست امام طوری بایسـتد که جای سجده اش مساوی زانو یا قدم امام باشد؛ و اگر یک مرد و یک زن، یا یک مرد و چند زن باشند، مستحب است مرد طرف راست امام و باقی پشت سـر امام بایسـتند؛ و اگر چند مرد یا چند زن باشند، مستحب است پشت سر امام بایستند؛ و اگر چند مرد و چند زن باشند، مستحب است مردها عقب امام و زن ها پشت مردها بایستند.

مسأله 1473_ اگر امام و مأموم هر دو زن باشند، بهتر است ردیف یکدیگر بایستند و امام جلوتر از دیگران نایستد.

مسأله 1474_ مستحب است امام در وسط صف بایستد و اهل علم و کمال و تقوا در صف اوّل بایستند.

مسأله 1475_ مستحب است صف های جماعت منظم باشد و بین کسانی که در یک صف ایستاده اند، فاصله نباشد و شانه آنان ردیف یکدیگر باشد.

مسأله 1476_ مستحب است بعد از گفتن «قَد قَامتِ الصَّلوة» مأمومین برخیزند.

مسأله 1477_ مستحب است امام جماعت حال مأمومی که از دیگران ضعیف تر است، رعایت کند و قنوت و رکوع و سجود را طول ندهد، مگر بداند همه کسانی که به او اقتدا کرده اند مایلند.

مسأله 1478_ مستحب است امام جماعت در حمد و سوره و ذکرهایی که بلند می خواند صدای خود را به قدری بلند کند که دیگران بشنوند، ولی باید بیش از اندازه صدا را بلند نکند.

مسأله 1479_ اگر امام در رکوع بفهمد کسی تازه رسیده و می خواهد اقتدا کند، مستحب است رکوع را دو برابر همیشه طول بدهد و بعد برخیزد، اگرچه بفهمد شخص دیگری هم برای اقتدا وارد شده است.

چیزهایی که در نماز جماعت مکروه است

مسأله 1480_ اگر در صف های جماعت جا باشد، مکروه است انسان تنها بایستد.

مسأله 1481_ مکروه است مأموم ذکرهای نماز را طوری بگوید که امام بشنود.

مسأله 1482_ مسافری که نماز ظهر، عصر و عشا را دو رکعت می خواند، مکروه است در این نمازها به کسی که مسافر نیست، اقتدا کند؛ و کسی که مسافر نیست، مکروه است در این نمازها به مسافر اقتدا نماید.

نماز آیات

اشاره

مسأله 1483_ نماز آیات _ که دستور آن بعداً گفته خواهد شد، _ به سبب چهار چیز واجب می شود:

اوّل: گرفتن خورشید.

دوم: گرفتن ماه، اگرچه مقدار کمی از آن ها گرفته شود و کسی هم از آن نترسد.

سوم: زلزله، اگرچه کسی هم نترسد.

چهارم: رعد و برق و بادهای سیاه و سرخ و مانند این ها، در صورتی که بیشتر مردم بترسند.

مسأله 1484_ اگر از چیزهایی که نماز آیات برای آن ها واجب است بیشتر از یکی اتّفاق بیفتد، انسان باید برای هر یک از آن ها یک نماز آیات بخواند، مثلاً اگر خورشید بگیرد و زلزله هم بشود، باید دو نماز آیات بخواند.

مسأله 1485_ کسی که قضای چند نماز آیات بر او واجب است، اگر همه آن ها برای یک چیز بر او واجب شده باشد _ مثلاً سه بار خورشید گرفته و نماز آن ها را نخوانده است _ موقعی که قضای آن ها را می خواند، لازم نیست معین کند برای کدام دفعه آن هاست؛ و همچنین اگر چند نماز برای رعد و برق و بادهای سیاه و سرخ و مانند این ها بر او واجب شده باشد؛ ولی اگر برای آفتاب گرفتن و ماه گرفتن و زلزله، یا برای دو تای این ها نمازهایی بر او واجب شده باشد، بنابر احتیاط واجب باید موقع نیت معین کند نماز آیاتی را که می خواند برای کدامیک آن ها است.

مسأله 1486_ چیزهایی که نماز آیات برای آن ها واجب است، در هر شهری اتّفاق بیفتد، فقط مردم همان شهر باید نماز آیات بخوانند و بر مردم جاهای دیگر واجب نیست، ولی اگر مکان آن ها به قدری نزدیک باشد که با آن شهر یکی حساب شود، نماز آیات بر آن ها هم واجب است.

مسأله 1487_ از وقتی که خورشید یا ماه شروع به گرفتن می کند، انسان باید نماز آیات را بخواند؛ و بنابر احتیاط مستحب به قدری تأخیر نیندازد که شروع به باز شدن کند.

مسأله 1488_ اگر خواندن نماز آیات را به قدری تأخیر بیندازد که آفتاب یا ماه شروع به باز شدن کند، می تواند نماز را به نیت ادا بخواند، ولی اگر بعد از باز شدن تمام آن نماز بخواند، باید نیت قضا کند.

مسأله 1489_ اگر مدت گرفتن خورشید یا ماه به اندازه خواندن یک رکعت نماز یا کمتر باشد، نمازی که می خواند اداست؛ و همچنین است اگر مدت گرفتن آن ها بیشتر باشد، ولی انسان نماز را نخواند تا به اندازه خواندن یک رکعت به آخرِ وقتِ آن مانده باشد.

مسأله 1490_ موقعی که زلزله و رعد و برق و مانند این ها اتّفاق می افتد، انسان باید فوراً نماز آیات را بخواند؛ و اگر نخواند معصیت کرده و تا آخر عمر بر او واجب است و هر وقت بخواند اداست.

مسأله 1491_ اگر بعد از باز شدن آفتاب یا ماه بفهمد تمام آن گرفته بوده، باید قضای نماز آیات را بخواند، ولی اگر بفهمد مقداری از آن گرفته بوده قضا بر او واجب نیست.

مسأله 1492_ اگر عدّه ای بگویند خورشید یا ماه گرفته است، چنانچه انسان از گفته آنان یقین پیدا نکند و نماز آیات نخواند و بعد معلوم شود راست گفته اند، در صورتی که تمام خورشید یا ماه گرفته باشد، باید نماز آیات را بخواند، بلکه اگر مقداری از آن هم گرفته باشد، بنابر احتیاط مستحب نماز آیات را بخواند؛ و همچنین است اگر دو نفر که عادل بودن آنان معلوم نیست، بگویند خورشید یا ماه گرفته، بعد معلوم شود عادل بوده اند.

مسأله 1493_ اگر انسان به گفته کسانی که از روی قاعده علمی وقت گرفتن خورشید و ماه را می دانند، اطمینان پیدا کند خورشید یا ماه گرفته، بنابراحتیاط واجب باید نماز آیات را بخواند؛ و نیز اگر بگویند فلان وقت خورشید یا ماه می گیرد و فلان مقدار طول می کشد و انسان به گفته آنان اطمینان پیدا کند، بنابراحتیاط واجب باید به حرف آنان عمل نماید، مثلاً اگر بگویند آفتاب فلان ساعت شروع به باز شدن می کند، احتیاطاً باید نماز آیات را تا آن وقت تأخیر نیندازد.

مسأله 1494_ اگر بفهمد نماز آیاتی که خوانده باطل بوده، باید دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا کند.

مسأله 1495_ اگر در وقت نماز یومیه نماز آیات هم بر انسان واجب شود، چنانچه برای هر دو نماز وقت دارد، هرکدام را اوّل بخواند اشکال ندارد؛ و اگر وقت یکی از آن دو تنگ باشد، باید اوّل آن را بخواند و اگر وقت هر دو تنگ باشد، باید اوّل نماز یومیه را بخواند.

مسأله 1496_ اگر در بین نماز یومیه بفهمد وقت نماز آیات تنگ است، چنانچه وقت نماز یومیه هم تنگ باشد، باید آن را تمام کند بعد نماز آیات را بخواند؛ و اگر وقت نماز یومیه تنگ نباشد، باید آن را بشکند و اوّل نماز آیات و بعد نماز یومیه را به جا آورد.

مسأله 1497_ اگر در بین نماز آیات بفهمد وقت نماز یومیه تنگ است، باید نماز آیات را رها کند و مشغول نماز یومیه شود و بعد از آن که نماز یومیه را تمام کرد، پیش از انجام دادن کاری که نماز را به هم بزند، بقیه نماز آیات را از همان جا که رها کرده بخواند.

مسأله 1498_ اگر در حال حیض یا نفاسِ زن، آفتاب یا ماه بگیرد، نماز آیات بر او واجب نیست و قضا هم ندارد، ولی اگر زلزله یا رعد و برق و مانند این ها اتفاق بیفتد، احتیاط مستحب آن است که بعد از پاک شدن نماز آیات را بخواند.

دستور نماز آیات

مسأله 1499_ نماز آیات دو رکعت است و در هر رکعت پنج رکوع دارد؛ دستور آن این است که انسان بعد از نیت تکبیر بگوید، یک حمد و یک سوره تمام بخواند و به رکوع رود و سر از رکوع بردارد، دوباره یک حمد و یک سوره بخواند، باز به رکوع رود تا پنج مرتبه و بعد از بلند شدن از رکوع پنجم دو سجده کند و برخیزد؛ و رکعت دوم را هم مثل رکعت اوّل به جا آورد و تشهّد بخواند و سلام دهد.

مسأله 1500_ در نماز آیات ممکن است انسان بعد از نیت و تکبیر و خواندن حمد آیه های یک سوره را پنج قسمت کند؛ و یک آیه یا بیشتر از آن را بخواند و به رکوع رود و سر بردارد و بدون این که حمد بخواند، قسمت دوم از همان سوره را بخواند و به رکوع رود، همین طور تا پیش از رکوع پنجم سوره را تمام کند، مثلاً به قصد سوره <قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ>، <بِسْمِ اللهِ اَلرَّحْمنِ الرَّحيمِ> بگوید و به رکوع رود، بعد بایستد و بگوید: <قُل هُوَ اللهُ أَحَدٌ> دوباره به رکوع رود و بعد از رکوع بایستد و بگوید: <اَللهُ الصَّمَدُ> باز به رکوع رود، و بایستد و بگوید: <لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ> و به رکوع رود و سر بردارد و بگوید: <وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَد> و بعد از آن به رکوع پنجم رود و بعد از سر برداشتن دو سجده کند؛ و رکعت دوم را هم مثل رکعت اوّل به جا آورد و بعد از سجده دوم تشهّد بخواند و نماز را سلام دهد.

مسأله 1501_ اگر در یک رکعت از نماز آیات، پنج مرتبه حمد و سوره بخواند و در رکعت دیگر یک حمد بخواند و سوره را پنج قسمت کند، مانعی ندارد.

مسأله 1502_ چیزهـایی که در نمـاز یومیه واجب و مسـتحب است، در نمـاز آیات هم واجب و مسـتحب می باشـد، ولی در نماز آیات مستحب است به جای اذان و اقامه سه مرتبه بگویند: «اَلصَّلاة».

مسأله 1503_ مسـتحب است بعد از رکوع پنجم و دهم بگوید: <سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ> و نیز پیش از هر رکوع و بعد از آن تکبیر بگوید، ولی بعد از رکوع پنجم و دهم گفتن تکبیر مستحب نیست.

مسأله 1504_ مسـتحب است پیش از رکـوع دوم، چهـارم، شـشم، هشـتم و دهم قنوت بخوانـد و اگر فقـط یـک قنوت پیش از رکوع دهم بخواند، کافی است.

مسأله 1505_ اگر در نماز آیات شک کند که چند رکعت خوانده و فکرش به جایی نرسد، نماز باطل است.

مسأله 1506_ اگر شک کنـد در رکوع آخرِ رکعتِ اوّل است یا در رکوعِ اوّل رکعتِ دوم و فکرش به جایی نرسـد، نماز باطل است، ولی اگر مثلاً شک کنـد چهار رکوع کرده یا پنـج رکوع، چنانچه برای رفتن به سـجده خم نشـده، بایـد رکوعی را که شک دارد به جا آورده یا نه، به جا آورد، و اگر برای رفتن به سجده خم شده، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1507_ هر یک از رکوع های نماز آیات رکن است؛ و اگر عمداً یا اشتباهاً کم یا زیاد شود، نماز باطل است.

نماز عید فطر و قربان

مسأله 1508_ نمـاز عیـد فطر و قربـان در زمـان حضور امام؟ع؟ واجب است و بایـد به جماعت خوانـده شود؛ و در زمان ما که امام؟ع؟ غایب است، مستحب می باشد؛ و می شود آن را به جماعت یا فرادا خواند.

مسأله 1509_ وقت نماز عید فطر و قربان از اوّل آفتاب روز عید است تا ظهر.

مسأله 1510_ مسـتحب است نماز عیـد قربان را بعـد از بلنـد شدن آفتاب بخوانند؛ و در عید فطر مسـتحب است بعد از بلند شدن آفتاب افطار کنند و زکات فطره را هم بدهند، بعد نماز عید را بخوانند.

مسأله 1511_ نماز عیـد فطر و قربان دو رکعت است که در رکعت اوّل بعـد از خوانـدن حمـد و سوره، باید پنج تکبیر بگوید و بعد از هر تکبیر یک قنوت بخوانـد و بعـد از قنوت پنجم، تکبیر دیگری بگوید و به رکوع رود و دو سـجده به جا آورد و برخیزد؛ و در رکعت دوم چهار تکبیر بگویـد و بعـد از هر تکبیر قنوت بخواند وتکبیر پنجم را بگوید و به رکوع رود و بعد از رکوع، دو سـجده کند و تشـهّد بخواند و نماز را سلام دهد.

مسأله 1512_ در قنوت نماز عید فطر و قربان هر دعا و ذکری بخوانند کافی است، ولی بهتر است این دعا را بخوانند:

«اَللّهُمَّ اَهْلَ الْكِبْرِياءِ وَ الْعَظَمَةِ وَ اَهْلَ الْجُودِ وَ الْجَبَرُوتِ وَ اَهْلَ الْعَفوِ وَ الرَّحْمَةِ وَ اَهْلَ التَّقْوي وَ الْمَغْفِرَةِ اَسْئَلُكَ بِحَقِّ هذاَ الْيَومِ الَّذي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمينَ عيداً وَ لِمُحَمَّدٍ؟صل؟ ذُخْراً وَ شَرَفاً وَ كَرامَةً وَ مَزيداً اَنْ تُصَلِّيَ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تُدْخِلَنِي في كُلِّ خَيْرٍ اَدْخَلْتَ فيهِ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمّداً و آلَ مُحَمَّدٍ صَلَواتُكَ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ اَللّهُمَّ اِنّي اَسْئَلُكَ خَيْرَ ما سَئلَكَ بِهِ عِبادُكَ الصَّالِحوُنَ وَ اَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعاذَ مِنْهُ عِبادُكَ الْمُخْلِصُونَ».

مسأله 1513_ در زمان غایب بودن امام؟ع؟ مستحب است بعد از نماز عید فطر و قربان، دو خطبه بخوانند و بهتر است که در خطبه عید فطر احکام زکات فطره و در خطبه عید قربان احکام قربانی را بگویند.

مسأله 1514_ نماز عید سوره مخصوصی ندارد، ولی بهتر است که در رکعت اوّل آن، سوره شمس (سوره 91) و در رکعت دوم، سوره غاشیه (سوره 88) را بخوانند، یا در رکعت اوّل سوره >سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ ٱلأَعْلَى< (سوره 87) و در رکعت دوم سوره شمس را بخوانند.

مسأله 1515_ مستحب است نماز عید را در صحرا بخوانند، ولی در مکّه مستحب است در مسجد الحرام خوانده شود.

مسأله 1516_ مستحب است پیاده، پابرهنه و باوقار به نماز عید بروند و پیش از نماز غسل کنند و عمامه سفید بر سر بگذارد.

مسأله 1517_ مستحب است در نماز عید بر زمین سجده کنند و در حال گفتن تکبیرها دست ها را بلند کنند و کسی که نماز عید می خواند، _ اگر امام جماعت است یا فرادا نماز می خواند _ نماز را بلند بخواند.

مسأله 1518_ بعد از نماز مغرب و عشای شبِ عید فطر و بعد از نمازِ صبح آن و نیز بعد از نمازِ عید فطر، مستحب است این تکبیرها را بگوید: «اَللهُ اَكْبَرُ، اَللهُ اَكْبَرُ، لا اِلَهَ اِلاّ اللهُ وَ اللهُ اَكْبَرُ، وَ لِله الْحَمْدُ، اَللهُ اَكْبَرُ عَلي ما هَدانَا».

مسأله 1519_ مستحب است انسان در عید قربان بعد از ده نماز که اوّل آن ها نماز ظهر روز عید و آخر آن ها نماز صبح روز دوازدهم است، تکبیرهایی که در مسأله پیش گفته شد، بگوید و بعد از آن بگوید: «اَللهُ اَکْبَرُ عَلَي ما رَزَقَنا مِنْ بَهیمَةِ الأنْعامِ وَ الْحَمْدُ لِله عَلَي ما اَبْلانا»؛ ولی اگر عید قربان را در منا باشد، مستحب است بعد از پانزده نماز که اوّل آن ها نماز ظهر روز عید و آخر آن ها نماز صبح روز سیزدهم ذی الحجّه است، این تکبیرها را بگوید.

مسأله 1520_ احتیاط مستحب آن است که زن ها از رفتن به نماز عید خودداری کنند، ولی این احتیاط برای زن های پیر نیست.

مسأله 1521_ در نماز عید هم _ مثل نمازهای دیگر _ مأموم باید غیر از حمد و سوره، چیزهای دیگر نماز را خودش بخواند.

مسأله 1522_ اگر مأموم موقعی برسد که امام مقداری از تکبیرها را گفته، بعد از آن که امام به رکوع رفت، باید آنچه از تکبیرها و قنوت ها را که با امام نگفته خودش بگوید؛ و اگر در هر قنوت یک «سُبْحانَ اللهِ» یا یک «اَلْحَمدُ لِله» بگوید، کافی است.

مسأله 1523_ اگر در نماز عید موقعی برسد که امام در رکوع است، می تواند نیت کند و تکبیر اوّل نماز را بگوید و به رکوع برود.

مسأله 1524_ اگر در نماز عید یک سجده یا تشهّد را فراموش کند، احتیاط آن است که بعد از نماز آن را به جا آورد؛ و نیز اگر کاری که برای آن سجده سهو لازم است پیش آید، بنابر احتیاط باید بعد از نماز دو سجده سهو برای آن انجام دهد.

اجیر گرفتن برای نماز

مسأله 1525_ بعد از مرگ انسان می شود برای نماز و عبادت های دیگر او که در زندگی به جا نیاورده، دیگری را اجیر کنند (1)؛ و اگر کسی بدون مزد هم آن ها را انجام دهد، صحیح است.

1- یعنی به اومزد دهند که آن ها را به جا آورد

مسأله 1526_ انسان می تواند برای بعضـی از کارهای مسـتحبی _ مثل زیارت قبر پیغمبر و امامان؟عهم؟ _ از طرف زندگان اجیر شود؛ و نیز می تواند کار مستحبی را انجام دهد و ثواب آن را برای مردگان یا زندگان هدیه کند.

مسأله 1527_ کسـی که برای نماز قضای میت اجیر شـده، بایـد یا مجتهـد باشد یا مسائل نماز را از روی تقلید صـحیح بداند و یا در همه موارد رعایت احتیاط کند.

مسأله 1528_ اجیر بایـد موقع نیت میت را معین نماید؛ و لازم نیست اسم او را بداند، پس اگر نیت کند از طرف کسـی نماز می خوانم که برای او اجیر شده ام کافی است.

مسأله 1529_ اجیر بایـد خود را به جای میت فرض کند و عبادت های او را قضا کند؛ و اگر عملی را انجام دهد و ثواب آن را برای او هدیه کند، کافی نیست.

مسأله 1530_ باید کسی را اجیر کنند که اطمینان داشته باشند عمل را به طور صحیح انجام می دهد.

مسأله 1531_ کسـی که دیگری را برای نمازهـای میت اجیر کرده، اگر بفهمـد عمـل را به جا نیاورده یا باطل انجام داده، بایـد دوباره اجیر بگیرد.

مسأله 1532_ هرگاه شک کند اجیر عمل را انجام داده یا نه، اگر اجیر بگوید انجام داده ام، کافی است و نیاز نیست دوباره اجیر بگیرد، ولی اگر شک کند عمل او صحیح بوده یا نه، گرفتن اجیر لازم نیست.

مسأله 1533_ کسـی که عـذری دارد _ مثلاً با تیمّم یا نشسـته نماز می خوانـد _ نمی شود او را برای نمازهای میت اجیر کرد، اگرچه نماز میت هم به همان طور قضا شده باشد.

مسأله 1534_ مرد برای زن و زن برای مرد می تواند اجیر شود و در بلند خواندن و آهسته خواندنِ نماز، باید به تکلیف خود عمل کند.

مسأله 1535_ رعایت ترتیب در قضای نمازهای میت واجب نیست و تنها در نمازهایی که ادای آن ترتیب دارد _ مانند نماز ظهر و عصـر و نماز مغرب و عشا در یک روز _ اجیر باید ترتیب را رعایت کند.

ولی اگر او را اجیر کرده باشـند طبق فتوای مرجع میت، نمازهای او را قضا کنـد و او ترتیب را واجب بداند، باید ترتیب را رعایت کند؛ و نیز اگر ولی میت با او شرط کرده باشد ترتیب را رعایت کند، باید طبق شرط عمل کند.

مسأله 1536_ اگر با اجیر شـرط کنند عمل را به طور مخصوصی انجام دهد، باید همان طور به جا آورد، و اگر با او شرط نکنند، باید در آن عمل به تکلیف خود رفتار کنـد و احتیاط مسـتحب آن است که از وظیفه خودش و میت، هر کـدام که به احتیاط نزدیک تراست به آن عمل کند، مثلاً اگر وظیفه میت گفتن سه مرتبه تسبیحات اربعه بوده و تکلیف او یک مرتبه است، سه مرتبه بگوید.

مسأله 1537_ اگر با اجیر شـرط نکنند نماز را با چه مقدار از مسـتحبات آن بخواند، باید مقداری از مستحبات نماز که معمول است به جا آورد.

مسأله 1538_ اگر انسان چنـد نفر را برای نماز قضای میت اجیر کنـد، بنابر احتیاط مسـتحب برای هر کدام آن ها وقتی را معین کند، مثلاً اگر با یکی از آن ها قرار گذاشت از صـبح تا ظهر نماز قضا بخواند، با دیگری قرار بگذارد از ظهر تا شب بخواند؛ و نیز باید نمازی که در هر دفعه شـروع می کنـد، معین نمایـد، مثلاً قرار بگـذارد اوّل نمازی که می خوانـد صـبح باشـد یا ظهر یا عصـر؛ و همچنین باید با آن ها قرار بگـذارد در هر دفعه نماز یک شـبانه روز را تمام کننـد و اگر ناقص بگذارنـد، آن را حساب نکننـد و دفعه بعد نماز یک شـبانه روز را از ابتدا شروع کنند.

مسأله 1539_ اگر کسـی اجیر شود مثلاً در مـدت یک سال نمازهای میت را بخوانـد و پیش از تمام شدن سال بمیرد، بنابر احتیاط واجب باید برای نمازهایی که می دانند یا احتمال می دهند به جا نیاورده، دیگری را اجیر کنند.

مسأله 1540_ شخصـی که برای نمازهـای میت اجیر کرده انـد، اگر پیش از تمـام کردن نمازهـا بمیرد و اجرت همه آن ها را گرفته باشـد، چنانچه شـرط کرده باشند تمام نمازها را خودش بخواند، باید اجرت مقداری را که نخوانده از مال او به ولی میت بدهند، مثلاً اگر نصف آن ها را نخوانده، باید نصف پولی که گرفته از مال او به ولی میت بدهند؛ و اگر شـرط نکرده باشند، باید ورثه اش از مال او اجیر بگیرند، اما اگر مال نداشته باشد بر ورثه او چیزی واجب نیست.

مسأله 1541_ اگر اجیر پیش از تمام کردن نمازهای میت بمیرد و خودش هم نماز قضا داشته باشد، باید از مال او برای نمازهایی که اجیر بوده دیگری را اجیر کنند؛ و اگر چیزی زیاد آمد، در صورتی که وصیت کرده باشد و ورثه اجازه بدهند، برای تمام نمازهای او اجیر بگیرند؛ و اگر اجازه ندهند ثلث آن را به مصرف نماز خودش برسانند.

احکام روزه

اشاره

روزه آن است که انسان برای انجام دادن فرمان خداوند عالم از اذان صبح تا مغرب از چیزهایی که روزه را باطل می کند _ و شرح آن ها بعداً گفته می شود _ خودداری کند.

نیت

مسأله 1542_ لازم نیست انسان نیت روزه را از قلب خود بگذراند، یا مثلاً بگوید: فردا را روزه می گیرم، بلکه همین قدر که برای انجام دادن فرمان خداوند عالم از اذان صبح تا مغرب کاری که روزه را باطل می کند انجام ندهد، کافی است و برای این که یقین کند تمام این مدت را روزه بوده، باید مقداری پیش از اذان صبح و مقداری هم بعد از مغرب از انجام کاری که روزه را باطل می کند، خودداری کند.

مسأله 1543_ انسان می تواند در هر شب از ماه رمضان برای فردای آن، نیت کند و بهتر است شب اوّل ماه، نیت روزه همه ماه را بنماید.

مسأله 1544_ وقت نیت روزه ماه رمضان از اوّل شب است تا اذان صبح.

مسأله 1545_ وقت نیت روزه مستحبی از اوّل شب است تا موقعی که به اندازه نیت کردن به مغرب وقت مانده باشد، اگر تا این وقت کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد و نیت روزه مستحبی کند، روزه او صحیح است.

مسأله 1546_ کسی که پیش از اذان صبح بدون نیت روزه خوابیده است، اگر پیش از ظهر بیدار شود و نیت روزه کند، روزه او صحیح است، چه روزه او واجب باشد چه مستحب؛ و اگر بعد از ظهر بیدار شود، نمی تواند نیت روزه واجب کند.

مسأله 1547_ اگر بخواهـد غیر روزه رمضان روزه دیگری بگیرد، بایـد آن را معین نماید، مثلاً نیت کند روزه قضا یا روزه نذر می گیرم؛ ولی در ماه رمضان لازم نیست نیت کنـد روزه ماه رمضان می گیرم، بلکه اگر ندانـد ماه رمضان است یا فراموش کند و روزه دیگری را نیت کند، روزه ماه رمضان حساب می شود.

مسأله 1548_ اگر بدانـد ماه رمضان است و عمـداً نیت روزه غیر رمضان کند، نه روزه رمضان حساب می شود و نه روزه ای که قصد کرده است.

مسأله 1549_ اگر مثلاً به نیت روز اوّل ماه روزه بگیرد، بعد بفهمد دوم یا سوم بوده روزه او صحیح است.

مسأله 1550_ اگر پیش از اذان صـبح نیت کند و بیهوش شود و در بین روز به هوش آید، بنابر احتیاط واجب باید روزه آن روز را تمام کند؛ و اگر روزه آن روز را تمام نکرد، قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1551_ اگر پیش از اذان صبح نیت کند و مست شود و در بین روز به هوش آید، احتیاط واجب آن است که روزه آن روز را تمام کند و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله 1552_ اگر پیش از اذان صبح نیت کند و بخوابد و بعد از مغرب بیدار شود، روزه اش صحیح است.

مسأله 1553_ اگر ندانـد یا فراموش کنـد ماه رمضان است و پیش از ظهر ملتفت شود، چنانچه کاری که روزه را باطل می کنـد انجام نداده باشـد، باید نیت کند و روزه او صـحیح است؛ و اگر کاری که روزه را باطل می کند انجام داده باشد، یا بعد از ظهر ملتفت شود ماه رمضان است، روزه او باطل می باشد؛ ولی باید تا مغرب کاری که روزه را باطل می کند انجام ندهد و بعد از رمضان هم آن روزه را قضا کند.

مسأله 1554_ اگر بچّه پیش از اذان صـبح مـاه رمضـان بالغ شود، بایـد روزه بگیرد؛ و اگر بعـد از اذان بالغ شود، روزه آن روز بر او واجب نیست.

مسأله 1555_ کسـی که برای به جا آوردن روزه میتی اجیر شـده، اگر روزه مسـتحبی بگیرد اشـکال ندارد، ولی کسـی که روزه قضا یا روزه واجب دیگری دارد، نمی تواند روزه مسـتحبی بگیرد؛ چنانچه فراموش کند و روزه مسـتحب بگیرد، در صورتی که پیش از ظهر یادش بیاید، روزه مستحبی او به هم می خورد و می تواند نیت خود را به روزه واجب برگرداند؛ و اگر بعد از ظهر ملتفت شود، روزه او باطل است؛ و اگر بعد از مغرب یادش بیاید، روزه اش صحیح است.

مسأله 1556_ اگر غیر از روزه مـاه رمضان روزه معین دیگری بر انسان واجب باشـد _ مثلاً نـذر کرده باشـد که روز معیّنی را روزه بگیرد _ چنانچه عمـداً تا اذان صـبح نیت نکنـد، روزه اش باطل است؛ و اگر نداند که روزه آن روز بر او واجب است، یا فراموش کند و پیش از ظهر یادش بیاید، چنانچه کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد و نیت کند، روزه او صحیح و گرنه باطل می باشد.

مسأله 1557_ اگر برای روزه واجب غیر معیّنی _ مثـل روزه کفاره _ عمـداً تا نزدیک ظهر نیت نکنـد اشـکال نـدارد، بلکه اگر پیش از نیت تصـمیم داشـته باشـد که روزه نگیرد، یا تردید داشـته باشد که بگیرد یا نه، چنانچه کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد و پیش از ظهر نیت کند، روزه او صحیح است.

مسأله 1558_ اگر در مـاه رمضان پیش از ظهر کافر مسـلمان شود و از اذان صـبح تا آن وقت کاری که روزه را باطل می کنـد انجام نـداده باشد، بنابراحتیاط واجب باید نیت روزه کند و روزه را تمام نماید؛ و اگر آن روز را روزه نگیرد، قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1559_ اگر مریض پیش از ظهر ماه رمضان خوب شود و از اذان صـبح تا آن وقت کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد، بنابر احتیاط نیت روزه کند و آن روز را روزه بگیرد؛ و چنانچه بعد از ظهر خوب شود، روزه آن روز بر او واجب نیست.

مسأله 1560_ روزی که انسان شک دارد آخر شـعبان است یا اوّل رمضان، واجب نیست روزه بگیرد و اگر بخواهـد روزه بگیرد، نمی تواند نیت روزه رمضان کنـد، یا نیت کند اگر رمضان است، روزه رمضان و اگر رمضان نیست روزه قضا یا مانند آن باشد، ولی می تواند به قصـد قربت نیت روزه کنـد بـدون آن که اضافه به رمضان یا قضا و ماننـد آن داشـته باشد؛ چنانچه بعد معلوم شود رمضان بوده از رمضان حساب می شود.

مسأله 1561_ اگر روزی که شک دارد آخر شعبان است یا اوّل رمضان، به نیت روزه قضا یا روزه مستحبی و مانند آن، روزه بگیرد و در بین روز بفهمد ماه رمضان است، باید نیت روزه رمضان کند.

مسأله 1562_ اگر در روزه واجب معیّنی مثل روزه رمضان مردّد شود روزه خود را باطل کند یا نه، یا قصد کند روزه را باطل کند، روزه اش باطل می شود، اگرچه از قصدی که کرده توبه کند و نیز باید کاری که روزه را باطل می کند، انجام ندهد.

مسأله 1563_ در روزه مستحب و روزه واجبی که وقت آن معین نیست _ مثل روزه کفّاره _ اگر قصد کند کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، یا مردد شود به جا آورد یا نه، چنانچه انجام ندهد و پیش از ظهر دوباره نیت روزه کند، روزه او صحیح است.

چیزهایی که روزه را باطل می کند

اشاره

مسأله 1564_ هشت چیز روزه را باطل می کند:

اوّل، خوردن و آشامیدن؛ دوم، جماع؛ سوم، استمناء (1)؛ چهارم، دروغ بستن به خدا و پیغمبر و جانشینان پیغمبر؟عهم؟؛ پنجم، رساندن غبار غلیظ به حلق؛ ششم، باقیماندن بر جنابت، حیض و نفاس تا اذان صبح؛ هفتم، اماله کردن با چیزهای روان؛ هشتم، قی کردن.

و احکام این ها در مسائل آینده گفته می شود.

1 _ خوردن و آشامیدن

مسأله 1565_ اگر روزه دار با توجه به آن که روزه دار است عمداً چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه او باطل می شود، چه خوردن و آشامیدن آن چیز معمول باشد _ مثل نان و آب _ چه معمول نباشد _ مثل خاک و شیره درخت _ و چه کم باشد یا زیاد، حتّی اگر مسواک را از دهان بیرون آورد و دوباره به دهان ببرد و رطوبت آن را فرو برد، روزه او باطل می شود، مگر این که رطوبت مسواک در آب دهان به طوری از بین برود که رطوبت خارج به آن گفته نشود.

مسأله 1566_ اگر موقعی که مشغول غذا خوردن است بفهمد صبح شده، باید لقمه را از دهان بیرون آورد؛ چنانچه عمداً فرو برد، روزه اش باطل است و به دستوری که بعداً گفته خواهد شد، کفّاره هم بر او واجب می شود.

مسأله 1567_ اگر روزه دار سهواً چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه اش باطل نمی شود.

مسأله 1568_ تزریق سرم و آمپول _ چه دارویی و چه غذایی _ روزه را باطل نمی کند؛ و نیز اسپری هایی که در ناراحتی های تنفسی استعمال می شود و دارو را به ریه وارد می کند، باطل کننده روزه نیست هر چند مزهٔ آن به گلو برسد، ولی احتیاط مستحب آن است روزه دار از تزریق مواد تقویتی و غذایی اجتناب کند.

1- استمناء آن است که انسان با خود کاری کند که منی از او بیرون آید.

مسأله 1569_ اگر روزه دار چیزی که لای دندان مانده است عمداً فرو ببرد، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1570_ کسی که می خواهد روزه بگیرد، لازم نیست پیش از اذان دندان هایش را خلال کند، ولی اگر بداند غذایی که لای دندان مانده در روز فرو می رود، چنانچه خلال نکند و چیزی از آن فرو رود، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1571_ فرو بردن آب دهان، اگرچه به واسطه خیال کردنِ ترشی و مانند آن در دهان جمع شده باشد، روزه را باطل نمی کند.

مسأله 1572_ فرو بردن اخلاط سر و سینه، تا به فضای دهان نرسیده اشکال ندارد، ولی اگر داخل فضای دهان شود، احتیاط آن است که آن را فرو نبرند.

مسأله 1573_ اگر روزه دار به قدری تشنه شود که بترسد از تشنگی بمیرد و یا موجب ضرر و مشقتی شود که قابل تحمل نباشد، می تواند به اندازه ای که از مردن نجات پیدا کند آب بیاشامد، ولی روزه او باطل می شود؛ و اگر ماه رمضان باشد، باید در بقیه روز از به جا آوردن کاری که روزه را باطل می کند، خودداری کند.

مسأله 1574_ جویدن غذا برای بچه یا پرنده و چشیدن غذا و مانند این ها که معمولاً به حلق نمی رسد، اگرچه اتفاقاً به حلق برسد، روزه را باطل نمی کند؛ ولی اگر انسان از اوّل بداند به حلق می رسد، روزه اش باطل می شود و باید قضای آن را بگیرد و کفاره هم بر او واجب است.

مسأله 1575_ انسان نمی تواند برای ضعف روزه را بخورد، ولی اگر ضعف او به قدری است که معمولاً نمی شود آن را تحمّل کرد، خوردن روزه اشکال ندارد.

2 _ جماع

مسأله 1576_ جماع روزه را باطل می کند، اگر چه فقط به مقدار ختنه گاه داخل شود و منی هم بیرون نیاید.

مسأله 1577_ اگر کمتر از مقدار ختنه گاه داخل شود و منی هم بیرون نیاید، روزه باطل نمی شود.

مسأله 1578_ اگر شک کند به اندازه ختنه گاه داخل شده یا نه، روزه او صحیح است.

مسأله 1579_ اگر فراموش کند روزه است و جماع کند، یا او را به جماع مجبور کنند، روزه او باطل نمی شود؛ ولی چنانچه در بین جماع یادش بیاید، یا دیگر مجبور نباشد، باید فوراً از حال جماع خارج شود و اگر خارج نشود، روزه او باطل است.

3 _ استمناء

مسأله 1580_ اگر روزه دار استمناء کند(1) روزه اش باطل می شود.

مسأله 1581_ اگر بی اختیار از او منی بیرون آیـد، روزه اش باطل نیست، ولی اگر کاری کنـد که بی اختیار منی از او بیرون آیـد، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1582_ هرگاه روزه دار بدانـد اگر در روز بخوابد محتلم (2)می شود بنابر احتیاط نخوابـد، ولی در صورتی که به سـبب نخوابیدن به زحمت بیفتد، اگر بخوابد روزه اش باطل نمی شود.

مسأله 1583_ اگر روزه دار در حال بیرون آمدن منی از خواب بیدار شود، واجب نیست از بیرون آمدن آن جلوگیری کند.

مسأله 1584_ روزه داری که محتلم شـده می تواند بول کند و به دسـتوری که در مسأله 74 گفته شد اسـتبراء نماید، اگرچه بداند به واسطه بول یا استبراء کردن باقیمانده منی از مجرا بیرون می آید.

مسأله 1585_ روزه داری که محتلم شـده، اگر بدانـد منی در مجرا مانـده، در صورتی که پیش از غسل بول نکنـد، بعـد از غسل منی از او بیرون می آیـد، بنابر احتیاط پیش از غسل بول کنـد؛ و اگر بعـد از غسل منی از او بیرون آیـد، بایـد دوباره غسل کند ولی روزه اش صـحیح است.

مسأله 1586_ کسی که می داند اگر عمداً منی از خود بیرون آورد روزه اش باطل می شود، در صورتی که به قصد بیرون آمدن منی با کسی بازی و شوخی کند، اگرچه منی از او بیرون نیاید، بنابر احتیاط واجب باید روزه را تمام کند و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله 1587_ اگر روزه دار بـدون قصد بیرون آمدن منی با کسـی بازی و شوخی کند، چنانچه اطمینان دارد که منی از او خارج نمی شود، اگرچه اتفاقاً منی بیرون آید روزه او صحیح است؛ ولی اگر اطمینان ندارد در صورتی که منی از او بیرون آید، روزه اش باطل است.

4 _ دروغ بستن به خدا و پیغمبر

مسأله 1588_ اگر روزه دار به گفتن یا به نوشتن یا به اشاره و مانند این ها، به خدا و پیغمبران و جانشینان پیغمبران عمداً نسبت دروغ بدهد، اگرچه فوراً بگوید: دروغ گفتم یا توبه کند، روزه او باطل است و احتیاط واجب آن است که به حضرت زهرا؟سها؟ هم نسبت دروغ ندهد.

1- استمناء آن است که انسان با خود کاری کند که منی از او بیرون آید.

2- یعنی در خواب منی از او بیرون می آید

مسأله 1589_ اگر بخواهـد خبری که نمی دانـد راست است یا دروغ نقل کنـد، بنابر احتیاط واجب باید از کسـی که آن خبر را گفته، یا از کتابی که آن خبر در آن نوشته شده نقل کند.

مسأله 1590_ اگر چیزی را به اعتقاد این که راست است، از قول خدا یا پیغمبر نقل کند و بعد بفهمد دروغ بوده، روزه اش باطل نمی شود.

مسأله 1591_ اگر بدانـد دروغ بسـتن به خـدا و پیغمبر روزه را باطل می کند و چیزی را که می داند دروغ است، به آنان نسـبت دهد و بعداً بفهمد آنچه که گفته راست بوده، احتیاط واجب آن است که روزه را تمام کند و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله 1592_ اگر دروغی که دیگری ساخته عمـداً به خـدا و پیغمبر و جانشـینان پیغمبر نسـبت دهد، روزه اش باطل می شود؛ ولی اگر از قول کسی که آن دروغ را ساخته نقل کند، اشکال ندارد.

مسأله 1593_ اگر از روزه دار بپرسـند: آیا پیغمبر؟صل؟ چنین مطلبی فرموده انـد؟ و او جایی که در جواب بایـد بگوید: نه، عمداً بگوید: بلی، یا جایی که باید بگوید: بلی، عمداً بگوید: نه، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1594_ اگر از قول خـدا یا پیغمبر حرف راستی را بگویـد بعـد بگوید: دروغ گفتم، یا در شب دروغی را به آنان نسـبت دهد و فردای آن، با وجود آن که روزه می باشد بگوید: آنچه دیشب گفتم راست است، روزه اش باطل می شود.

5 _ رساندن غبار غلیظ به حلق

مسأله 1595_ رسانـدن غبار غلیظ به حلق بنابر احتیاط واجب روزه را باطل می کنـد، چه غبار چیزی باشـد که خوردن آن حلال است _ مثـل آرد _ یا غبار چیزی باشـد که خوردن آن حرام است _ مثل خاک _ و بنابر احتیاط مسـتحب بایـد غباری هم که غلیظ نیست به حلق نرساند.

مسأله 1596_ اگر به واسـطه باد، غبار غلیظی پیـدا شود و انسان با این که متوجه است، مواظبت نکند و به حلق برسد، بنابر احتیاط واجب روزه اش باطل می شود.

مسأله 1597_ احتیاط واجب آن است که روزه دار بخار غلیظ و دود سیگار و تنباکو و مانند این ها را هم به حلق نرساند.

مسأله 1598_ اگر مواظبت نکند و غبار یا بخار یا دود و مانند این ها داخل حلق شود، چنانچه یقین داشـته که به حلق نمی رسد، روزه اش صحیح است؛ و اگر گمان می کرده به حلق نمی رسد، بنابر احتیاط آن روزه را قضا کند.

مسأله 1599_ اگر فراموش کنـد روزه است و مواظبت نکنـد، یـا بی اختیـار غبـار و ماننـد آن به حلق او برسـد، روزه اش باطل نمی شود؛ چنانچه ممکن است باید آن را بیرون آورد.

مسأله 1600_ فرو بردن سر در آب روزه را باطل نمی کند، ولی کراهت شدید دارد و بهتر است روزه دار این کار را انجام ندهد.

6 _ باقیماندن بر جنابت، حیض و نفاس تا اذان صبح

مسأله 1601_ اگر جنب عمداً تا اذان صبح غسل نکند، یا اگر وظیفه او تیمّم است عمداً تیمّم ننماید، روزه اش باطل است.

مسأله 1602_ اگر در روزه واجبی که وقت آن معین است _ مثـل روزه ماه رمضان _ تا اذان صـبح غسل نکنـد و تیمّم هم ننمایـد، ولی از روی عمد نباشد _ مثل آن که دیگری نگذارد غسل و تیمّم کند _ روزه اش صحیح است.

مسأله 1603_ کسی که جنب است و می خواهد روزه واجبی که وقت آن معین است _ مثل روزه ماه رمضان _ بگیرد، چنانچه عمداً غسل نکند تا وقت تنگ شود، باید تیمّم کند و روزه بگیرد و روزه اش صحیح است ولی گناه کرده است.

مسأله 1604_ اگر جنب در ماه رمضان غسل را فراموش کند و بعد از یک روز یادش بیاید، باید روزه آن روز را قضا کند؛ و اگر بعد از چند روز یادش بیایـد، باید روزه هر چند روزی که یقین دارد جنب بوده قضا نماید، مثلاً اگر نمی داند سه روز جنب بوده یا چهار روز، باید روزه سه روز را قضا کند.

مسأله 1605_ کسی که در شب ماه رمضان برای هیچ کدام از غسل و تیمّم وقت ندارد، اگر خود را جنب کند، روزه اش باطل است و قضا و کفّاره بر او واجب می شود؛ ولی اگر برای تیمّم وقت دارد، چنانچه خود را جنب کنـد، بایـد تیمّم کنـد و روزه بگیرد و روزه اش صـحیح است، ولی گناه کرده است.

مسأله 1606_ اگر برای آن که بفهمـد وقت دارد یا نه، جست وجو نمایـد و گمان کنـد به انـدازه غسل وقت دارد و خود را جنب کند و بعد بفهمد وقت تنگ بوده، چنانچه تیمّم کند روزه اش صـحیح است؛ و اگر بدون جست وجو گمان کند وقت دارد و خود را جنب نماید و بعد بفهمد وقت تنگ بوده و با تیمّم روزه بگیرد روزه اش صحیح است و قضا ندارد، ولی گناه کرده است.

مسأله 1607_ کسی که در شب ماه رمضان جُنب است و می داند اگر بخوابد تا صبح بیدار نمی شود، بنابر احتیاط واجب نباید بخوابد؛ چنانچه بخوابد و تا صبح بیدار نشود، روزه اش باطل است و قضا و کفّاره بر او واجب می شود.

مسأله 1608_ هرگاه جنب در شب ماه رمضان بخوابد و بیدار شود، چنانچه احتمال بدهد اگر دوباره بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، می تواند بخوابد.

مسأله 1609_ کسی که در شب ماه رمضان جنب است و می داند یا احتمال می دهد اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، چنانچه تصمیم داشته باشد که بعد از بیدار شدن غسل کند و با این تصمیم بخوابد و تا اذان خواب بماند، روزه اش صحیح است.

مسأله 1610_ کسی که در شب ماه رمضان جُنب است و می داند یا احتمال می دهد اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، چنانچه غفلت داشته باشد بعد از بیدار شدن باید غسل کند، در صورتی که بخوابد و تا اذان صبح خواب بماند، روزه اش صحیح است و بنابر احتیاط آن را قضا کند.

مسأله 1611_ کسی که در شب ماه رمضان جُنب است و می داند یا احتمال می دهد اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، چنانچه نخواهد بعد از بیدار شدن غسل کند، یا تردید داشته باشد غسل کند یا نه، در صورتی که بخوابد و بیدار نشود، روزه اش باطل است.

مسأله 1612_ اگر جُنب در شب ماه رمضان بخوابد و بیدار شود و بداند یا احتمال دهد اگر دوباره بخوابد، پیش از اذان صبح بیدار می شود و تصمیم هم داشته باشد بعد از بیدار شدن غسل کند، چنانچه دوباره بخوابد و تا اذان بیدار نشود، باید روزه آن روز را قضا کند؛ و اگر از خواب دوم بیدار شود و برای مرتبه سوم بخوابد و تا اذان صبح بیدار نشود، قضای روزه بر او واجب می شود و بنابر احتیاط مستحب کفاره هم بدهد.

مسأله 1613_ بنابر احتیاط واجب خوابی که در آن محتلم شده، باید خواب اوّل حساب کند، پس اگر بعد از بیدار شدن دوباره بخوابد و بداند یا احتمال دهد بیدار می شود و تصمیم هم داشته باشد بعد از بیدار شدن غسل کند، چنانچه تا اذان خواب بماند، بنابر احتیاط واجب باید قضای آن روز را بگیرد، اگر دوباره بیدار شود و بداند یا احتمال دهد، اگر بخوابد بیدار می شود و تصمیم داشته باشد که بعد از بیدار شدن غسل کند، در صورتی که باز هم بخوابد و تا اذان خواب بماند، باید قضای آن روز را بگیرد و بنابر احتیاط مستحب کفاره هم بدهد.

مسأله 1614_ اگر روزه دار در روز محتلم شود، واجب نیست فوراً غسل کند.

مسأله 1615_ هرگاه در ماه رمضان بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتلم شده، اگرچه بداند پیش از اذان محتلم شده، روزه او صحیح است.

مسأله 1616_ کسی که می خواهد قضای روزه رمضان را بگیرد، هرگاه تا اذان صبح جُنب بماند، اگرچه از روی عمد نباشد، بنابر احتیاط واجب روزه او باطل است.

مسأله 1617_ کسی که می خواهد قضای روزه رمضان را بگیرد، اگر بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتلم شده و بداند پیش از اذان محتلم شده است، چنانچه وقت قضای روزه تنگ است _ مثلاً پنج روز روزه قضای رمضان دارد و پنج روز هم به رمضان مانده است _ می تواند آن روز را روزه نگیرد و بعد از ماه مبارک رمضان قضای روزه خود را به جا آورد؛ و نیز می تواند آن روز را به نیت قضای ماه رمضان روزه بگیرد و روزه او صحیح است و بنابر احتیاط بعد از ماه مبارک رمضان قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1618_ اگر در روزه واجبی غیر روزه رمضان و قضای آن، تا اذان صبح جنب بماند ولی از روی عمد نباشد، چنانچه وقت آن روزه معین است _ مثلاً نذر کرده آن روز را روزه بگیرد _ روزه اش صحیح است؛ و همچنین اگر وقت آن معین نیست، _ مثل روزه کفاره _ روزه اش صحیح است و بنابر احتیاط مستحب غیر از آن روز، روز دیگری را روزه بگیرد.

مسأله 1619_ اگر زن پیش از اذان صبح از حیض یا نفاس پاک شود و عمداً وظیفه خود را که غسل و یا تیمم است انجام ندهد، روزه اش باطل است؛ ولی اگر وظیفه اش غسل است و عمداً غسل نکند تا وقت تنگ شود و تیمم نماید، روزه اش صحیح است ولی گناه کرده است.

مسأله 1620_ اگر زن پیش از اذان صبح از حیض یا نفاس پاک شود و برای غسل وقت نداشته باشد، چنانچه بخواهد روزه واجبی که وقت آن معیّن است _ مثل روزه رمضان _ بگیرد، باید تیمّم کند و بنابر احتیاط تا اذان صبح بیدار بماند؛ و اگر بخواهد روزه مستحب یا روزه واجبی که وقت آن معین نیست _ مثل روزه کفاره _ بگیرد، روزه اش صحیح است اگرچه تیمم هم نکند.

مسأله 1621_ اگر زن نزدیک اذان صبح از حیض یا نفاس پاک شود و برای هیچ کدام از غسل و تیمّم وقت نداشته باشد، یا بعد از اذان بفهمد پیش از اذان پاک شده، چنانچه روزه ای که می گیرد واجب معین باشد _ مثل روزه رمضان _ صحیح است؛ و همچنین اگر روزه مستحب یا روزه ای باشد که وقت آن معین نیست مثل روزه کفاره، روزه اش صحیح است.

مسأله 1622_ اگر زن بعـد از اذان صـبح از خون حیض یا نفاس پاک شود، یا در بین روز خون حیض یا نفاس ببیند، اگرچه نزدیک مغرب باشد روزه او باطل است.

مسأله 1623_ اگر زن غسل حیض یا نفاس را فراموش کند و بعد از یک روز یا چند روز یادش بیاید، روزه هایی که گرفته صحیح است.

مسأله 1624_ اگر زن پیش از اذان صـبح از حیض یا نفاس پاک شود و در غسل کردن کوتاهی کنـد و تا اذان غسل نکنـد، روزه اش باطل است؛ ولی چنانچه کوتاهی نکند _ مثلاً منتظر باشد حمام زنانه شود _ اگرچه سه مرتبه بخوابد و تا اذان غسل نکند، روزه او صـحیح است؛ و اگر در به جا آوردن غسل به قدری کوتاهی کند که وقت ضیق شود و در ضیق وقت تیمم کند، روزه اش صحیح است ولی از جهت تعلل در غسل گناه کرده است.

مسأله 1625_ اگر زنی که در حـال اسـتحاضه است، غسل های خود را به تفصـیلی که در احکام اسـتحاضه گفته شـد به جا آورد، روزه او صحیح است.

مسأله 1626_ کسی که مس میت کرده(1) می توانـد بـدون غسل مس میت روزه بگیرد؛ و اگر در حال روزه هم میت را مس کند، روزه او باطل نمی شود.

7 _ اماله کردن

مسأله 1627_ اماله کردن(2) با چیز روان، اگرچه از روی ناچاری و برای معالجه باشد، روزه را باطل می کند.

8 _ قی کردن عمدی

مسأله 1628_ هرگاه روزه دار عمـداً قی کنـد، اگرچه به واسـطه مرض و مانند آن ناچار باشد، روزه اش باطل می شود، ولی اگر سـهواً یا بی اختیار قی کند، اشکال ندارد.

مسأله 1629_ اگر در شب چیزی بخورد که می دانـد به واسـطه خوردن آن، در روز بی اختیار قی می کنـد، اگر در روز قی کنـد روزه اش باطل نمی شود.

1- یعنی جایی از بدن خود را به بدن میت رسانده.

2- وارد کردن مایعات به داخل بدن از راه مقعد با وسایل خاص

مسأله 1630_ اگر برای روزه دار حـالت تهوع پیش آیـد و این حالت به طبع یا از روی بیماری به وجود آیـد و روزه دار دخالتی در به وجود آمدن آن نداشته باشد، لازم نیست خودداری کند و جلوی آن را بگیرد و روزه اش صحیح است.

مسأله 1631_ اگر مگس در گلوی روزه دار برود، چنـانچه ممکن باشـد بایـد آن را بیرون آورد و روزه او باطل نمی شود؛ ولی اگر بدانـد به واسطه بیرون آوردن آن قی می کند، واجب نیست بیرون آورد و روزه او صحیح است.

مسأله 1632_ اگر سـهواً چیزی را فرو بـبرد و پیش از رسـیدن به شـکم یـادش بیایـد روزه است، بیرون آوردن آن واجب نیست و روزه اش صحیح است.

مسأله 1633_ اگر یقین داشـته باشـد به واسـطه آروغ زدن، چیزی از گلو بیرون می آید، نباید عمداً آروغ بزند، ولی اگر یقین نداشـته باشد، اشکال ندارد.

مسأله 1634_ اگر آروغ بزند و چیزی در گلو یا دهانش بیاید، باید آن را بیرون بریزد و اگر بی اختیار فرو رود، روزه اش صحیح است.

احکام چیزهایی که روزه را باطل می کند

مسأله 1635_ اگر انسان عمـداً و از روی اختیار کاری که روزه را باطل می کنـد انجام دهـد، روزه او باطل می شود و چنانچه از روی عمد نباشد، اشکال ندارد؛ ولی اگر جنب بخوابد و _ به تفصیلی که در مسأله 1602 گفته شد _ تا اذان صبح غسل و یا تیمم نکند، روزه او باطل است.

مسأله 1636_ اگر روزه دار سـهواً یکی از کارهایی که روزه را باطل می کند، انجام دهد و به خیال این که روزه اش باطل شده، عمداً دوباره یکی از آن ها را به جا آورد، روزه او باطل می شود.

مسأله 1637_ اگر چیزی به زور در گلوی روزه دار بریزنـد، یا سـر او را به زور در آب فرو برنـد، روزه او باطل نمی شود، ولی اگر مجبورش کنند که روزه خود را باطل کند؛ مثلاً به او بگویند: اگر غذا نخوری ضـرر مالی یا جانی به تو می زنیم، سپس خودش برای جلوگیری از ضرر چیزی بخورد، روزه او باطل می شود.

مسأله 1638_ روزه دار نبایـد جایی برود که می دانـد چیزی در گلویش می ریزند، یا مجبورش می کنند خودش روزه خود را باطل کند؛ و اگر برود و چیزی در گلویش بریزنـد، یا از روی ناچاری کاری که روزه را باطل می کنـد انجام دهد، روزه او باطل می شود، بلکه اگر قصـد رفتن کند، اگرچه نرود روزه اش باطل است.

آنچه برای روزه دار مکروه است

مسأله 1639_ چند چیز برای روزه دار مکروه است؛ از جمله:

1. دوا ریختن به چشم و سرمه کشیدن، در صورتی که مزهٔ یا بوی آن به حلق برسد.

2. انجام دادن هر کاری که _ مانند خون گرفتن و حمام رفتن _ باعث ضعف می شود.

3. بو کردن گیاه های معطّر.

4. نشستن زن در آب.

5. استعمال شیاف.

6. تر کردن لباسی که در بدن است.

7. کشیدن دندان و هر کاری که به سبب آن از دهان خون بیاید.

8. مسواک کردن با چوب تر.

9. بی جهت آب یا چیزی در دهان کردن.

و نیز مکروه است انسان بدون قصد بیرون آمدن منی زن خود را ببوسد، یا کاری کند که شهوت خود را به حرکت آورد و اگر به قصد بیرون آمدن منی باشد، روزه او باطل می شود.

جاهایی که قضا و کفاره واجب است

مسأله 1640_ اگر در روزه رمضان عمداً قی کند، یا در شب جُنب شود _ و به تفصیلی که در مسأله 1612 گفته شد _ بیدار شود و دوباره بخوابد و تا اذان صبح بیدار نشود، فقط باید قضای آن روز را بگیرد، ولی اگر کار دیگری که روزه را باطل می کند عمداً انجام دهد، در صورتی که می دانسته آن کار روزه را باطل می کند، قضا و کفاره بر او واجب می شود.

مسأله 1641_ اگر به واسطه ندانستن مسأله کاری انجام دهد که روزه را باطل می کند، چنانچه می توانسته مسأله را یاد بگیرد، بنابر احتیاط کفاره بر او واجب می شود و اگر نمی توانسته مسأله را یاد بگیرد، کفاره بر او واجب نیست.

کفاره روزه

مسأله 1642_ کسی که کفاره روزه رمضان بر او واجب است، باید یک بنده آزاد کند، یا به دستوری که در مسأله بعد گفته می شود دو ماه روزه بگیرد، یا شصت فقیر را سیر کند،

یـا به هر کـدام یک مدّ(1) طعام(2) بدهـد؛ و چنـانچه ایـن هـا برایش ممکن نباشـد، بایـد هیجـده روز پی درپی روزه بگیرد و اگر نتـواند بنابراحتیاط واجب هر چنـد مُـدّ که می توانـد، به فقرا طعام بدهد و اگر نتواند روزه بگیرد و طعام بدهد، باید اسـتغفار کند، اگر چه مثلاً یک مرتبه بگوید: «اَستَغفِرُ اَللهَ»؛ و احتیاط واجب آن است که هر وقت بتواند کفاره را بدهد.

مسأله 1643_ کسـی که می خواهـد دو ماه کفاره روزه رمضان را بگیرد، باید سـی و یک روز آن را پی درپی بگیرد، و اگر بقیه آن پی درپی نباشد اشکال ندارد.

مسأله 1644_ کسـی که می خواهد دو ماه کفاره روزه رمضان را بگیرد، نباید موقعی شـروع کند که در بین سـی و یک روز، روزی باشد _ مانند عید قربان _ که روزه آن حرام است.

مسأله 1645_ کسـی که باید پی درپی روزه بگیرد، اگر در بین آن بدون عذر یک روز روزه نگیرد، یا وقتی شروع کند که در بین آن به روزی برسد که روزه آن واجب است _ مثلاً به روزی برسد که نذر کرده آن روز را روزه بگیرد _ باید روزه ها را از سر بگیرد.

مسأله 1646_ اگر در بین روزهایی که باید پی درپی روزه بگیرد، عذری _ مثل حیض یا نفاس یا سفری که در رفتن آن مجبور است _ برای او پیش آید، بعد از بر طرف شدن عذر واجب نیست روزه ها را از سر بگیرد، بلکه بقیه را بعد از بر طرف شدن عذر به جا آورد.

مسأله 1647_ اگر به چیز حرامی روزه خود را باطل کند، چه آن چیز اصـلاً حرام باشد _ مثل شـراب و زنا _ یا به جهتی حرام شده باشد _ مثل خوردن غذای حلالی که برای انسان ضرر دارد و نزدیکی کردن با عیال خود در حال حیض _ بنابر احتیاط کفاره جمع بر او واجب می شود؛ یعنی باید یک بنده آزاد کند و دو ماه روزه بگیرد و شصت فقیر را سیر کند، یا به هر کدام این ها یک مُدّ طعام بدهد؛ و چنانچه هر سه برایش ممکن نباشد، هر کدام آن ها که ممکن است، باید انجام دهد.

1- تقریباً برابر ده سیر (750 گرم) است.

2- گندم، جو، نان و مانند اینها.

مسأله 1648_ اگر روزه دار دروغی را به خـدا و پیغمبر؟صل؟ نسـبت دهـد، روزه او باطل است ولی کفاره ندارد؛ و بنابر احتیاط مسـتحب کفاره هم بدهد.

مسأله 1649_ اگر روزه دار در یک روز ماه رمضان چند مرتبه جماع کند، بنابر احتیاط برای هر دفعه یک کفاره بر او واجب است، ولی اگر جماعِ او حرام باشد، بنابر احتیاط واجب یک کفاره جمع بر او واجب می شود.

مسأله 1650_ اگر روزه دار در یک روز ماه رمضان چنـد مرتبه غیر جماع کار دیگری که روزه را باطل می کند انجام دهد، برای همه آن ها یک کفاره کافی است.

مسأله 1651_ اگر روزه دار غیر جمـاع کار دیگری که روزه را باطل می کنـد انجام دهـد و بعـد با حلال خود جماع کنـد، برای هر دو یک کفاره کفایت می کند؛ و بنابر احتیاط برای هر کدام یک کفاره بدهد.

مسأله 1652_ اگر روزه دار غیر جمـاع کار دیگری که حلال است و روزه را باطل می کنـد، انجام دهـد _ مثلاً آب بیاشامـد _ و بعـد کار دیگری که حرام است و روزه را باطل می کند، غیر جماع انجام دهد _ مثلاً غذای حرامی بخورد _ یک کفاره کافی است.

مسأله 1653_ اگر روزه دار آروغ بزند و چیزی در دهانش بیاید، چنانچه عمداً آن را فرو ببرد، روزه اش باطل است و باید قضای آن را بگیرد و کفـاره هم بر او واجب می شود؛ و اگر خوردن آن چیز حرام باشـد _ مثلاً موقع آروغ زدن خون یا غـذائی که از صورت غـذا بودن خارج شده به دهان او بیاید _ و عمداً آن را فرو ببرد، باید قضای آن روزه را بگیرد و بنابر احتیاط کفاره جمع هم بر او واجب می شود.

مسأله 1654_ اگر نذر کند روز معیّنی را روزه بگیرد، چنانچه در آن روز عمداً روزه خود را باطل کند، باید یک بنده آزاد نماید، یا دو ماه پی درپی روزه بگیرد، یا به شصت فقیر طعام دهد.

مسأله 1655_ کسـی که می تواند وقت را تشـخیص دهد، اگر به گفته کسـی که می گوید مغرب شده افطار کند و بعد بفهمد مغرب نبوده است، اگر از قول او برایش اطمینان حاصل شـده است، بایـد روزه آن روز را قضا کند، و اگر اطمینانی از گفته او برایش حاصل نشده است، باید روزه آن روز را قضا نماید و کفاره هم بدهد.

مسأله 1656_ کسی که عمداً روزه خود را باطل کرده، اگر بعد از ظهر مسافرت کند، یا پیش از ظهر برای فرار از کفاره سفر نماید، کفاره از او ساقط نمی شود، بلکه اگر قبل از ظهر مسافرتی برای او پیش آمد کند، بنابر احتیاط کفاره بر او واجب است.

مسأله 1657_ اگر عمداً روزه خود را باطل کند و بعد عذری _ مانند حیض یا نفاس و یا مرض _ برای او پیدا شود، کفاره بر او واجب نیست.

مسأله 1658_ اگر یقین کند روز اوّل ماه رمضان است و عمداً روزه خود را باطل کند، بعد معلوم شود آخر شعبان بوده کفاره بر او واجب نیست.

مسأله 1659_ اگر انسان شک کند آخر رمضان است یا اوّل شوال و عمداً روزه خود را باطل کند، بعد معلوم شود اوّل شوال بوده کفاره بر او واجب نیست.

مسأله 1660_ اگر روزه دار در ماه رمضان با زن خود که روزه دار است جماع کند، چنانچه زن را مجبور کرده باشد، کفاره روزه خودش و روزه زن را باید بدهد و اگر زن به جماع راضی بوده، بر هر کدام یک کفاره واجب می شود.

مسأله 1661_ اگر زنی شوهرِ روزه دار خود را مجبور به جماع کند، یا کاری دیگری که روزه را باطل می کند انجام دهد، واجب نیست کفّاره روزه شوهر را بدهد.

مسأله 1662_ اگر روزه دار در ماه رمضان زن خود را مجبور به جماع کند، و در بین جماع زن راضی شود، بنابر احتیاط واجب باید مرد دو کفاره و زن یک کفاره بدهد.

مسأله 1663_ اگر روزه دار در ماه رمضان با زن روزه دار خود که خواب است جماع کند، یک کفاره بر او واجب می شود و روزه زن صحیح است و کفاره هم بر او واجب نیست.

مسأله 1664_ اگر مرد زن خود را مجبور کند غیر جماع کار دیگری که روزه را باطل می کند به جا آورد، کفاره زن را نباید بدهد و بر خود زن هم کفاره واجب نیست.

مسأله 1665_ کسی که به سبب مسافرت یا مرض روزه نمی گیرد، نمی تواند زن روزه دار خود را مجبور به جماع کند، ولی اگر او را مجبور نماید، کفاره بر مرد واجب نیست.

مسأله 1666_ انسان نباید در به جا آوردن کفاره کوتاهی کند، ولی لازم نیست فوراً آن را انجام دهد.

مسأله 1667_ اگر کفاره بر انسان واجب شود و چند سال آن را به جا نیاورد، چیزی بر آن اضافه نمی شود.

مسأله 1668_ کسی که باید برای کفاره یک روز، شصت فقیر را طعام بدهد، اگر به شصت فقیر دسترسی دارد، نباید به هر کدام از آن ها بیشتر از یک مُدّ(1) طعام(2) بدهد، یا یک فقیر را بیشتر از یک مرتبه سیر کند، ولی می تواند برای هر یک از عیالات فقیر، اگرچه صغیر باشند یک مُدّ به آن فقیر بدهد.

مسأله 1669_ کسی که قضای روزه رمضان را گرفته، اگر بعد از ظهر عمداً کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، باید به ده فقیر هر کدام یک مُدّ طعام بدهد و اگر نمی تواند، سه روز روزه بگیرد.

جاهایی که فقط قضای روزه واجب است

مسأله 1670_ در چند صورت فقط قضای روزه بر انسان واجب است و کفاره واجب نیست:

اوّل: روزه دار در روز ماه رمضان عمداً قی کند.

دوم: در شب ماه رمضان جنب باشد و_ به تفصیلی که در مسأله 1612 گفته شد_ تا اذان صبح از خواب دوم بیدار نشود.

سوم: عملی که روزه را باطل می کند به جا نیاورد، ولی نیت روزه نکند، یا ریا کند، یا قصد کند روزه نباشد، یا قصد کند کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد.

چهارم: اگر در ماه رمضان غسل جنابت را فراموش کند و با حال جنابت یک روز یا چند روز روزه بگیرد.

پنجم: در ماه رمضان بدون این که تحقیق کند صبح شده یا نه، کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده؛ و نیز اگر بعد از تحقیق با این که گمان دارد صبح شده، کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده، قضای آن روز بر او واجب است؛ بلکه اگر بعد از تحقیق شک کند صبح شده یا نه و کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده، احتیاط واجب آن است که قضای روزه آن روز را به جا آورد.

1- تقریباً برابر ده سیر (750 گرم) است.

2- گندم، جو، نان و مانند اینها.

ششم: کسی بگوید صبح نشده و انسان به گفته او کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده است.

هفتم: کسی بگوید صبح شده و انسان به گفته او یقین نکند، یا خیال کند شوخی می کند و کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده است.

هشتم: شخص کور و مانند آن به گفته شخص دیگری افطار کنند بعد معلوم شود مغرب نبوده است.

نهم: در هوای صاف به واسطه تاریکی یقین کند مغرب شده و افطار کند، بعد معلوم شود مغرب نبوده است، ولی اگر در هوای ابری به گمان این که مغرب شده افطار کند، بعد معلوم شود مغرب نبوده قضا لازم نیست.

دهم: برای خنک شدن، یا بی جهت مضمضه(1) کند بی اختیار فرو رود، ولی اگر فراموش کند که روزه است و آب را فرو دهد، یا برای وضو مضمضه کند و بی اختیار فرو رود، قضا بر او واجب نیست.

مسأله 1671_ اگر غیر آب چیز دیگری در دهان ببرد و بی اختیار فرو رود، یا آب را داخل بینی کند و بی اختیار فرو رود، قضا بر او واجب نیست.

مسأله 1672_ مضمضه زیاد برای روزه دار مکروه است؛ و اگر بعد از مضمضه بخواهد آب دهان را فرو برد، بهتر است سه مرتبه آب دهان را بیرون بریزد.

مسأله 1673_ اگر انسان بداند به سبب مضمضه، بی اختیار یا از روی فراموشی آب وارد گلویش می شود، نباید مضمضه کند؛ و اگر این کار را کرد بنابر احتیاط واجب قضای روزه آن روز را به جا آورد.

مسأله 1674_ اگر در ماه رمضان بعد از تحقیق یقین کند صبح نشده و کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بعد معلوم شود صبح بوده، قضا لازم نیست.

مسأله 1675_ اگر انسان شک کند مغرب شده یا نه، نمی تواند افطار کند؛ ولی اگر شک کند صبح شده یا نه، پیش از تحقیق هم می تواند کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد.

1- یعنی آب در دهان بگرداند.

احکام روزه قضا

مسأله 1676_ اگر دیوانه عاقل شود، واجب نیست روزه های وقتی که دیوانه بوده را قضا کند.

مسأله 1677_ اگر کافر مسلمان شود، واجب نیست روزه های وقتی که کافر بوده را قضا کند؛ ولی اگر مسلمانی کافر شود و دوباره مسلمان گردد، باید روزه های وقتی که کافر بوده را قضا کند.

مسأله 1678_ روزه ای که از انسان به سبب مستی فوت شده، باید قضا نماید، اگرچه چیزی که به سبب آن مست شده، برای معالجه خورده باشد.

مسأله 1679_ اگر برای عذری چند روز روزه نگیرد و بعد شک کند چه وقت عذر او برطرف شده، مثلاً کسی که پیش از ماه رمضان مسافرت کرده و نمی داند پنجم رمضان از سفر برگشته یا ششم، اگر مقدار کمتر را قضا نماید کفایت می کند و بنابر احتیاط مقدار بیشتر را قضا کند؛ و نیز کسی که نمی داند چه وقت عذر برایش پیدا شده، می تواند مقدار کمتر را قضا نماید، مثلاً اگر در آخرهای ماه رمضان مسافرت کند و بعد از رمضان برگردد و نداند بیست و پنجم رمضان مسافرت کرده یا بیست و ششم، می تواند مقدار کمتر _ یعنی پنج روز _ را قضا کند، اگرچه احتیاط مستحب آن است که مقدار بیشتر _ یعنی شش روز _ را قضا کند.

مسأله 1680_ اگر از چند ماه رمضان روزه قضا داشته باشد، قضای هر کدام را اوّل بگیرد مانعی ندارد؛ ولی اگر وقت قضای رمضان آخر تنگ باشد _ مثلاً پنج روز از ماه رمضان آخر قضا داشته باشد و پنج روز هم به رمضان مانده باشد _ احتیاط آن است که اوّل قضای رمضان آخر را کند.

مسأله 1681_ اگر قضای روزه چند رمضان بر او واجب باشد و در نیت معین نکند، روزه ای که می گیرد قضای کدام رمضان است، قضای سال اوّل حساب می شود.

مسأله 1682_ کسی که قضای روزه رمضان را گرفته، اگر وقت قضای روزه او تنگ نباشد، می تواند پیش از ظهر روزه خود را باطل کند.

مسأله 1683_ اگر قضای روزه میتی را گرفته باشد، احتیاط مستحب آن است که بعد از ظهر روزه را باطل نکند.

مسأله 1684_ اگر به سبب مرض یا حیض و یا نفاس روزه رمضان را نگیرد و پیش از تمام شدن رمضان بمیرد، لازم نیست روزه هایی را که نگرفته برای او قضا کنند.

مسأله 1685_ اگر به سبب مرضی روزه رمضان را نگیرد و مرض او تا رمضان سال بعد طول بکشد، قضای روزه هایی که نگرفته بر او واجب نیست و باید برای هر روز یک مُدّ (1)طعام(2) به فقیر بدهد، ولی اگر به سبب عذر دیگری _ مثلاً برای مسافرت _ روزه نگرفته باشد و عذر او تا رمضان بعد باقی بماند، روزه هایی را که نگرفته، باید قضا کند و احتیاط مستحب آن است که برای هر روز یک مدّ طعام هم به فقیر بدهد.

مسأله 1686_ اگر به سبب مرضی روزه رمضان را نگیرد و بعد از رمضان مرض او بر طرف شود، ولی عذر دیگری پیدا کند که نتواند تا رمضان بعد قضای روزه را بگیرد، باید روزه هایی را که نگرفته قضا کند؛ و نیز اگر در ماه رمضان غیر مرض عذر دیگری داشته باشد و بعد از رمضان آن عذر بر طرف شود و تا رمضان سال بعد به سبب مرض نتواند روزه بگیرد، روزه هایی را که نگرفته باید قضا کند و بنابر احتیاط برای هر روز یک مدّ طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1687_ اگر در ماه رمضان به سبب عذری روزه نگیرد و بعد از رمضان عذر او بر طرف شود و تا رمضان آینده عمداً قضای روزه را نگیرد، باید روزه را قضا کند و برای هر روز یک مدّ طعام هم به فقیر بدهد.

مسأله 1688_ اگر در قضای روزه کوتاهی کند تا وقت تنگ شود و در تنگی وقت عذری پیدا کند، باید قضا را بگیرد و برای هر روز یک مدّ طعام به فقیر بدهد، ولی اگر موقعی که عذر دارد تصمیم داشته باشد بعد از بر طرف شدن عذر، روزه های خود را قضا کند و پیش از آن که قضا نماید در تنگی وقت عذر پیدا کند، قضا کافی است.

مسأله 1689_ اگر مرض انسان چند سال طول بکشد، بعد از آن که خوب شد، باید قضای رمضان آخر را بگیرد و برای هر روز از سال های پیش یک مدّ طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1690_ کسی که باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد، می تواند کفاره چند روز را به یک فقیر بدهد.

1- تقریباً برابر ده سیر (750 گرم) است.

2- گندم، جو، نان و مانند اینها.

مسأله 1691_ اگر قضای روزه رمضان را چنـد سال تأخیر بینـدازد، بایـد قضای آن را بگیرد و برای تاخیر قضا در سال اول _ سالی که روزه رمضان آن سال را نگرفته است _ هر روز یک کفاره واجب می شود و با گذشت چند سال کفاره متعدد نمی شود.

مسأله 1692_ اگر روزه رمضان را عمداً نگیرد، باید قضای آن را به جا آورد و برای هر روز دو ماه روزه بگیرد، یا به شصت فقیر طعام بدهد، یا یک بنده آزاد کند؛ و چنانچه تا رمضان آینده قضای آن روزه را به جا نیاورد، بنابر احتیاط برای هر روز یک مدّ طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1693_ اگر روزه رمضان را عمـداً نگیرد و در روز مکرّر جماع کنـد، بنابر احتیاط کفاره هم مکرّر می شود، ولی اگر چنـد مرتبه کار دیگری که روزه را باطل می کند انجام دهد _ مثلاً چند مرتبه غذا بخورد _ یک کفاره کافی است.

مسأله 1694_ بعـد از مرگ پـدر و مادر، پسـر بزرگ تر باید قضای نماز و روزه آنان را _ به تفصـیلی که در مسأله 1373 گفته شد _ به جا آورد.

مسأله 1695_ اگر پدر و مادر غیر از روزه رمضان، روزه واجب دیگری را نگرفته باشـند _ مانند آن که پدر و مادر برای روزه شخص دیگری اجیر شده باشد، یا پدر چیزی از قضای روزه پدر و مادر خود را بر عهده داشـته باشد و یا روزه نذری بر عهده آنان باشد _ قضای آن بر پسـر بزرگ تر واجب نیست.

احکام روزه مسافر

مسأله 1696_ مسافری که باید نمازهای چهار رکعتی را در سفر دو رکعت بخواند، نباید روزه بگیرد و مسافری که نمازش را تمام می خواند _ مثل کسی که شغلش مسافرت یا سفر او، سفر معصیت است _ باید در سفر روزه بگیرد.

مسأله 1697_ مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد، ولی اگر برای فرار از روزه باشد، مکروه است.

مسأله 1698_ اگر غیر روزه رمضـان، روزه معین دیگری بر انسان واجب باشـد _ مثلاً نـذر کرده باشـد روز معینی را روزه بگیرد _ تا ناچار نشود نمی توانـد در آن روز مسافرت کنـد؛ و اگر در سـفر باشد، چنانچه ممکن است باید قصد کند ده روز در جایی بماند و آن روز را روزه بگیرد.

مسأله 1699_ اگر نـذر کنـد روزه بگیرد و روز آن را معین نکند، نمی تواند آن را در سـفر به جا آورد، ولی چنانچه نذر کند روز معینی را در سفر روزه بگیرد، بایـد آن را در سـفر به جا آورد؛ و نیز اگر نـذر کنـد روز معینی را چه مسافر باشد یا نباشد روزه بگیرد، باید آن روز را اگرچه مسافر باشد روزه بگیرد.

مسأله 1700_ مسافر می تواند برای خواستن حاجت سه روز در مدینه طیبه روزه مستحبی بگیرد.

مسأله 1701_ کسی که نمی داند روزه مسافر باطل است، اگر در سفر روزه بگیرد و در بین روز مسأله را بفهمد، روزه اش باطل می شود؛ و اگر تا مغرب نفهمد روزه اش صحیح است.

مسأله 1702_ اگر فراموش کند مسافر است، یا فراموش کند روزه مسافر باطل می باشد و در سفر روزه بگیرد، روزه او باطل است.

مسأله 1703_ اگر روزه دار بعد از ظهر مسافرت کند، باید روزه خود را تمام کند؛ و اگر پیش از ظهر مسافرت کند، وقتی به حدّ ترخّص(1) برسد باید روزه خود را باطل کند؛ و اگر پیش از آن روزه را باطل کند، کفاره بر او واجب است.

مسأله 1704_ اگر مسافر پیش از ظهر به وطنش برسد، یا به جایی برسد که می خواهد ده روز در آن جا بماند، چنانچه کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده، باید آن روز را روزه بگیرد و اگر انجام داده، روزه آن روز بر او واجب نیست.

مسأله 1705_ اگر مسافر بعد از ظهر به وطنش برسد، یا به جایی برسد که می خواهد ده روز در آن جا بماند، نباید آن روز را روزه بگیرد.

مسأله 1706_ مسافر و کسی که از روزه گرفتن عذر دارد، مکروه است در روز ماه رمضان جماع نماید و در خوردن و آشامیدن کاملاً خود را سیر کند.

کسانی که روزه بر آن ها واجب نیست

مسأله 1707_ کسی که به سبب پیری نمی تواند روزه بگیرد، یا برای او مشقّت دارد، روزه بر او واجب نیست؛ ولی در صورت دوم، باید برای هر روز یک مدّ(2) طعام (3)به فقیر بدهد.

مسأله 1708_ کسی که به سبب پیری روزه نگرفته، اگر بعد از ماه رمضان بتواند روزه بگیرد بنابر احتیاط مستحب قضای روزه هایی را که نگرفته به جا آورد.

1- یعنی به جایی برسد که دیوار شهر را نبیند و صدای اذان آن را نشنود.

2- تقریباً برابر ده سیر (750 گرم) است.

3- گندم، جو، نان و مانند اینها.

مسأله 1709_ اگر انسان مرضـی دارد که زیاد تشـنه می شود و نمی تواند تشـنگی را تحمّل کند، یا برای او مشـقّت دارد، روزه بر او واجب نیست؛ ولی در صورت دوم، باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد؛ و احتیاط مستحب آن است که بیشتر از مقداری که ناچار است، آب نیاشامد و چنانچه بعد بتواند روزه بگیرد، بنابر احتیاط روزه هایی که نگرفته قضا کند.

مسأله 1710_ زنی که زاییـدن او نزدیک است و روزه برای حملش ضـرر دارد، روزه بر او واجب نیست و برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهـد؛ و نیز اگر روزه برای خودش ضـرر دارد، روزه بر او واجب نیست و بنابر احتیاط باید برای هر روز یک مدّ طعام به فقیر بدهد و در هر دو صورت روزه هایی را که نگرفته، باید قضا کند.

مسأله 1711_ زنی که بچه شـیر می دهد و شیر او کم است، چه مادر بچه یا دایه او باشد، یا بی اجرت شیر دهد، اگر روزه برای بچه ای که شیر می دهد ضرر دارد، روزه بر او واجب نیست و باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد؛ و نیز اگر برای خودش ضرر دارد، روزه بر او واجب نیست و بنابر احتیاط مسـتحب باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد؛ و در هر دو صورت روزه هایی که نگرفته باید قضا کند، ولی اگر کسـی پیدا شود که بی اجرت بچه را شـیر دهد، یا برای شـیر دادن بچه از پدر یا مادر بچه، یا از شـخص دیگری اجرت بگیرد، بنابر احتیاط بچه را به او بدهد و روزه بگیرد.

راه ثابت شدن اوّل ماه

مسأله 1712_ اوّل ماه به پنج چیز ثابت می شود:

اوّل: خود انسان ماه را ببیند.

دوم: عدّه ای که از گفته آنان یقین پیدا می شود، بگویند ماه را دیده ایم؛ و همچنین است هر چیزی که به سبب آن یقین پیدا شود.

سوم: دو مرد عادل بگویند در شب ماه را دیده ایم، ولی اگر صفت ماه را بر خلاف یکدیگر بگویند، اوّل ماه ثابت نمی شود.

چهارم: سـی روز از اوّل ماه شـعبان بگذرد که به سـبب آن اوّل ماه رمضان ثابت می شود، یا سی روز از اوّل رمضان بگذرد که به سبب آن اوّل ماه شوال ثابت می شود.

پنجم: حاکم شرع حکم کند اوّل ماه است.

مسأله 1713_ اگر حاکم شـرع حکم کند اوّل ماه است، کسـی هم که از او تقلید نمی کند، باید به حکم او عمل نماید؛ ولی کسی که می داند حاکم شرع اشتباه کرده، نمی تواند به حکم او عمل کند.

مسأله 1714_ اوّل ماه با پیشگویی منجّمین ثابت نمی شود، ولی اگر انسان از گفته آنان یقین پیدا کند، باید به آن عمل کند.

مسأله 1715_ بلند بودن ماه یا دیر غروب کردن آن، دلیل نمی شود که شب پیش، شب اوّل ماه بوده است.

مسأله 1716_ اگر اوّل ماه رمضان برای کسـی ثابت نشود و روزه نگیرد، چنانچه دو مرد عادل بگوینـد شب پیش ماه را دیده ایم، باید روزه آن روز را قضا کند.

مسأله 1717_ اگر هلالـ بعـد از خروج از محـاق در هر کجـای عـالم رؤیت شود برای همه مناطق کفایت می کنـد و اشتراک در شب با منطقه ای که در آن رؤیت واقع شده است مبتنی بر احتیاط است.

مسأله 1718_ روزی که انسـان نمی دانـد آخر مـاه رمضان است یا اوّل شوال، بایـد روزه بگیرد، ولی اگر پیش از مغرب بفهمـد اوّل شوال است، باید افطار کند.

مسأله 1719_ اگر زنـدانی و یا هر کسـی که راهی برای اطلاع از آغاز ماه رمضان نـدارد، نتواند به ماه رمضان یقین کند، باید به گمان و ظن خود عمل کنـد؛ و اگر آن هم ممکن نباشـد، هر ماهی را که روزه بگیرد صـحیح است، ولی بایـد بعد ازگذشـتن یازده ماه از ماهی که روزه گرفته، دوباره یک ماه روزه بگیرد.

روزه های حرام و مکروه

مسأله 1720_ روزه عید فطر و قربان حرام است؛ و نیز روزی که انسان نمی داند آخر شـعبان است یا اوّل رمضان، اگر به نیت اوّل رمضان روزه بگیرد، حرام می باشد.

مسأله 1721_ اگر زن به سـبب گرفتن روزه مسـتحبی حق شوهرش از بین برود، روزه او حرام است و بنابر احتیاط مستحب اگر حق شوهر هم از بین نرود، بدون اجازه او روزه مستحبی نگیرد.

مسأله 1722_ روزه مستحبی فرزندان اگر اسباب اذیت پدر و مادر یا جد شود، حرام است.

مسأله 1723_ اگر پسر بدون اجازه پدر روزه مستحبی بگیرد و در بین روز پدر او را نهی کند، باید افطار نماید.

مسأله 1724_ شخصی که می داند روزه برای او ضرر ندارد، اگرچه دکتر بگوید: ضرر دارد، باید روزه بگیرد و شخصی که یقین یا گمان دارد که روزه برایش ضرر دارد، اگرچه دکتر بگوید: ضرر ندارد، باید روزه نگیرد و اگر روزه بگیرد، صحیح نیست.

مسأله 1725_ اگر انسان احتمال بدهد که روزه برایش ضرر دارد و از آن احتمال ترس برای او پیدا شود، چنانچه احتمال او در نظر مردم بجا باشد، نباید روزه بگیرد و اگر روزه بگیرد، صحیح نیست.

مسأله 1726_ شخصی که عقیده اش این است که روزه برای او ضرر ندارد، اگر روزه بگیرد و بعد از مغرب بفهمد روزه برای او ضرر داشته، بنابر احتیاط واجب باید قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1727_ غیر از روزه هایی که گفته شد، روزه های حرام دیگری هم هست که در کتاب های مفصّل گفته شده است.

مسأله 1728_ روزه روز عاشورا و روزی که انسان شک دارد روز عرفه است یا عید قربان، مکروه است.

روزه های مستحب

مسأله 1729_ روزه تمام روزهای سال غیر از روزه های حرام و مکروه که گفته شد، مستحب است و برای بعضی از روزها بیشتر سفارش شده است؛ از جمله:

1. پنجشنبه اوّل و پنجشنبه آخر هر ماه؛ و چهارشنبه اوّلی که بعد از روز دهم ماه است؛ و اگر کسی این ها را به جا نیاورد، مستحب است قضا کند، و چنانچه اصلا نتواند روزه بگیرد، مستحب است برای هر روز یک مدّ طعام یا 6/12 نخود نقره به فقیر بدهد.

2. سیزدهم، چهاردهم و پانزدهم هر ماه.

3. تمام ماه رجب و شعبان و بعضی از این دو ماه اگرچه یک روز باشد.

4. روز عید نوروز.

5. روز چهارم تا نهم شوال.

6. روز بیست و پنجم و بیست و نهم ذی القعده.

7. روز اوّل تا روز نهم ذی الحجّه (روز عرفه)، ولی اگر به سبب ضعف روزه نتواند دعاهای روز عرفه را بخواند، روزه آن روز مکروه است.

8. عید سعید غدیر (18 ذی الحجّه).

9. روز مباهله (24 ذی الحجّه).

10. روز اوّل، سوم و هفتم محرّم الحرام.

11. میلاد مسعود پیغمبر اکرم؟صل؟ (17 ربیع الاول).

12. روز مبعث حضرت رسول اکرم؟صل؟ (27 رجب).

و اگر کسی روزه مستحبی بگیرد واجب نیست آن را به آخر رساند، بلکه اگر برادر مؤمنش او را به غذا دعوت کند، مستحب است دعوت او را قبول کند و در بین روز افطار نماید، اگرچه بعد از ظهر باشد.

مواردی که مستحب است انسان از کارهایی که روزه را باطل می کند خودداری نماید

مسأله 1730_ برای شش نفر مستحب است در ماه رمضان _ اگرچه روزه نیستند _ از کاری که روزه را باطل می کند، خودداری نمایند:

اوّل: مسافری که در سفر کاری که روزه را باطل می کند، انجام داده باشد و پیش از ظهر به وطنش یا به جایی که می خواهد ده روز بماند برسد.

دوم: مسافری که بعد از ظهر به وطنش یا به جایی که می خواهد ده روز در آن جا بماند برسد.

سوم: مریضی که پیش از ظهر خوب شود و کاری که روزه را باطل می کند انجام داده باشد.

چهارم: مریضی که بعد از ظهر خوب شود.

پنجم: زنی که در بین روز از خون حیض یا نفاس پاک شود.

ششم: کافری که بعد از ظهر مسلمان شود.

مسأله 1731_ مستحب است روزه دار نماز مغرب و عشا را پیش از افطار کردن بخواند، ولی اگر کسی منتظر اوست، یا میل زیادی به غذا دارد که نمی تواند با حضور قلب نماز بخواند بهتر است اوّل افطار کند، ولی به قدری که ممکن است نماز را در وقت فضیلت آن به جا آورد.

احکام اعتکاف

مسأله 1732_ اعتکاف از عبادات است، و اعتکاف شرعاً آن است که در مسجد به قصد قربت درنگ و اقامت کند و احتیاط مستحب آن است که اقامت به قصد انجام عبادتی _ مانند نماز_ باشد، و برای آن وقت معیّنی نیست، و در هر زمانی که روزه صحیح است، اعتکاف هم صحیح است. افضل اوقات، اعتکاف ماه رمضان و بهتر دهه ی آخر آن است.

مسأله 1733_ در اعتکاف اموری معتبر است:

اوّل: اعتکاف کننده عاقل باشد، و اعتکاف بچّه ممیّز صحیح است.

دوم: قصد قربت به گونه ای که در وضو گذشت.

سوم: روزه، پس کسی که روزه او باطل است _ مانند مسافری که قصد اقامه ده روز ندارد_ نمی تواند اعتکاف کند.

چهارم: در مسجد الحرام، یا مسجد النّبی ؟صل؟، یا مسجد کوفه، یا مسجد بصره، یا مسجد جامع باشد. نه در مسجدی که مخصوص قبیله یا اهل محل است.

پنجم: با اذن کسی که اذن او معتبر است، باشد پس اعتکاف زن، بدون اذن شوهر، در صورتی که منافی با حقّ شوهر باشد، صحیح نیست. البته اذن بیرون رفتن از خانه لازم است و اگر بدون اجازه باشد اعتکاف باطل می شود.

ششم: مدّت سه روز و دو شب وسطِ آن سه روز، در مسجدی که در آن اعتکاف کرده است، بماند و جز برای اموری که ضرورت دارد، از مسجد بیرون نرود، و می تواند برای عیادت مریض و تشییع جنازه و تجهیز میّت _ مانند غسل و نماز و دفن میّت _ از مسجد بیرون برود.

و در مواردی که جـایز است از مسـجد بیرون رود، بیشتر از زمـانی که برای انجـام آن امر لازم است، خارج مسـجد نمانـد، و بنا بر احتیاط واجب، از نزدیکترین راه به مسـجد برگردد، و در بیرون مسـجد ننشـیند، و اگر اضـطرار به نشستن پیدا کرد، بهتر است در صورت امکان در سایه ننشیند.

مسأله 1734_ پس از شـروع در اعتکـاف، در صورتی که آن اعتکـاف واجب معیّن_ مثـل آن که نـذر کرده باشـد در زمان معیّنی اعتکاف نمایـد_ نباشـد، تا دو روز نگذشـته باشـد، می توانـد از اعتکاف رجوع کند و آن را به هم بزند، ولی اگر هنگام نیّت شـرط کرده باشد که اگر برایش اتّفاقی بیفتد، بتواند رجوع کند، بعد از گذشت دو روز هم می تواند رجوع نماید.

مسأله 1735_ کسی که اعتکاف می کند باید از اموری اجتناب نماید، و ارتکاب آن ها اعتکاف را باطل می کند:

1. آمیزش (جماع) و استمناء و بنابر احتیاط واجب از مباشرت زن به لمس و بوسیدن به شهوت اجتناب کند.

2. بوی خوش.

3. خریـد و فروش، که اعتکاف را باطل می کنـد، ولی معامله باطل نمی شود، و بنابر احتیاط واجب از هر تجارتی _ هر چند به مصالحه و مضاربه و اجاره و مانند این ها_ اجتناب کند، و اگر به خرید یا فروش چیزی اضطرار پیدا کند، و نتواند وکیل بگیرد، جایز است.

4. ممارات_ مجادله کردن_ به قصد غالب شدن و اظهار فضل، بر هر امری چه از امور دینی باشد یا از امور دنیوی.

مسأله 1736_ اگر در حـال اعتکاف واجب، عمـداً جماع کنـد _ چه در روز باشـد یا شب _ کفّاره بر او واجب می شود، و کفّاره اش بنابر احتیاط مرتباً این است که دو ماه پشت سر هم روزه بگیرد و شصت مسکین را اطعام نماید.

و در ارتکابِ غیر جماع_ از اموری که باید از آن ها اجتناب نماید_ کفاره واجب نیست.

مسأله 1737_ اگر اعتکاف کننده، یکی از مبطلات اعتکاف غیر از آمیزش را سهواً انجام دهد، اعتکافش باطل نمی شود.

مسأله 1738_ اگر اعتکاف را به یکی از اموری که ذکر شـد باطل کند، در صورتی که اعتکاف واجب غیر معیّن باشد _ مثل آن که اعتکاف را، بدون آن که در وقت معیّنی باشد، نذر کند_

بایـد دوباره به جا آورد، و در صورتی که واجب معیّن باشـد مثل آن که در وقت معیّنی اعتکاف را نـذر کنـد _ یا اعتکاف مسـتحب باشد و انجام آن مبطل بعد از دو روز باشد، بنا بر احتیاط واجب، اعتکاف را قضا کند، و اگر در اعتکاف مستحب قبل از دو روز باشد، قضا ندارد.

مسأله 1739_ عدول از اعتکاف به اعتکاف دیگر جایز نیست، چه هر دو واجب باشند _ مثل آنکه یکی را به نذر و دیگری را به قسم بر خود واجب کرده باشد _ یا هر دو مستحب باشند، یا یکی واجب و دیگری مستحب باشد، یا یکی برای خود و دیگری به نیابت یا اجاره برای غیر باشد، یا هر دو به نیابت از غیر باشد.

مسأله 1740_ اگر اعتکاف کننده بر فرش غصبی بنشـیند، معصیت کرده است، و اعتکاف باطل نمی شود، ولی اگر کسی به مکانی سبقت کرده و جا گرفته باشد، و اعتکاف کننده، آن مکان را از او بدون رضایت بگیرد، اعتکافش در آن مکان بنابر احتیاط باطل است.

مسأله 1741_ اگر بر اعتکاف کننده غسل واجب شود، در صورتی که غسل کردن در مسجد مانعی نداشته باشد _ مانند غسل مسّ میت _ جایز نیست از مسـجد خارج شود، و در صورتی که مانع داشـته باشد _ مثل غسل جنابت که مسـتلزم ماندن در مسـجد با جنابت است _ باید خارج شود، و گرنه اعتکاف او باطل می شود.

احکام خمس

اشاره

مسأله 1742_ در هفت چیز خمس واجب می شود:

اوّل، منفعت کسب؛ دوم، معـدن؛ سوم، گنـج؛ چهـارم، مـال حلال مخلوط به حرام؛ پنجم، جواهری که با غوّاصـی(1) به دست می آیـد؛ ششم، غنیمت جنگ؛ هفتم، زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد.

و احکام این ها مفصّلا گفته خواهد شد.

1 _ منفعت کسب

منفعت کسب

مسأله 1743_ هر گاه انسان از تجارت یا صنعت و یا کسب های دیگر مالی به دست آورد، اگرچه مثلاً نماز و روزه میتی را به جا آورد و از اجرت آن مالی تهیه کنـد، چنانچه از مخارج سال خود او و عیالاتش زیاد بیابـد، بایـد خمس _ یعنی پنـج یک _ آن را به دسـتوری که بعداً گفته می شود بدهد.

مسأله 1744_ اگر از غیر کسب، مالی به دست آورد، مانند ارث و یا به عنوان هدیه و جایزه به او ببخشند خمس آن واجب نیست، ولی اگر از مخارج سال اضافه بیاید، بنابر احتیاط مستحب خمس آن را بپردازد.

مسأله 1745_ انسان باید خمس سـرمایه یعنی مالی که برای تحصـیل درآمد به کار می گیرد و از درآمد حاصل از آن اسـتفاده می کند، را بپردازد مگر در صورتی که با پرداخت خمس، درآمد حاصل از آن کفاف زندگی او را در حدی که شأن اوست ندهد، و این کسری را نتواند از اموال دیگری که در اختیار دارد تأمین کند.

1- یعنی فرو رفتن در دریا.

مسأله 1746_ مهریّه ای که زن می گیرد، خمس نـدارد و همچنین ارثی که به انسان می رسـد، ولی اگر مثلاً با کسـی خویشاونـدی دوری داشـته باشـد و ندانـد چنین خویشاونـدی دارد، احتیـاط مسـتحب آن است خمس ارثی را که از او می برد، اگر از مخارج سالش زیاد بیاید بدهد.

مسأله 1747_ اگر مالی به ارث به انسان برسد و نداند مورث(1) خمس اموال خویش را پرداخت نموده است یا نه؟ واجب نیست خمس آن را بپردازد، ولی اگر بدانـد مورث خمس آن را نداده است، بنابر احتیاط خمس آن را بپردازد؛ و تفاوت نمی کند شـخص مذکور اعتقاد به خمس نداشته و یا با وجود داشتن اعتقاد، خمس آن را پرداخت نکرده است.

مسأله 1748_ اگر به سبب قناعت کردن چیزی از مخارج سال انسان زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1749_ کسی که دیگری مخارج او را می دهد، باید خمس تمام مالی که به دست می آورد بدهد.

مسأله 1750_ اگر ملکی را بر افراد معینی _ مثلاً بر فرزنـدان خود _ وقف نمایـد، چنانچه در آن ملک زراعت و درختکاری کننـد و از آن چیزی به دست آورنـد و از مخارج سال آنان زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهند، بلکه اگر به نحو دیگری هم از ملک نفع ببرند _ مثلاً اجاره آن را بگیرند _ بنابر احتیاط واجب باید خمس مقداری که از مخارج سالشان زیاد می آید بدهند.

مسأله 1751_ اگر مالی که فقیر بابت خمس و زکات و صدقه مستحبی گرفته از مخارج سالش زیاد بیاید، واجب نیست خمس آن را بدهد، ولی اگر از مـالی که به او داده انـد منفعتی ببرد _ مثلاً از درختی که بابت خمس به او داده انـد میوه ای به دست آورد _ و از مخارج سالش زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1752_ اگر با عین پول خمس نداده جنسـی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید: این جنس را به این پول می خرم، چنانچه حاکم شرع معامله پنـج یک آن را اجازه بدهـد، معامله آن مقـدار صـحیح است و خریدار باید پنج یک جنسـی که خریده به حاکم شـرع بدهد؛ و اگر اجازه ندهد، معامله آن مقدار باطل است، پس اگر پولی را که فروشنده گرفته از بین نرفته، حاکم شرع خمس همان پول را می گیرد؛ و اگر از بین رفته، عوض خمس را از فروشنده یا خریدار مطالبه می کند.

1- شخصی که ارث از او برده.

مسأله 1753_ اگر جنسی را به ذمّه بخرد(1) و بعد از معامله قیمت آن را از پول خمس نداده بدهد، معامله ای که کرده صحیح است، ولی چون از پولی که خمس در آن است به فروشنده داده، به مقدار پنج یک آن پول به او بدهکار است و پولی که به فروشنده داده اگر از بین نرفته، حاکم شرع پنج یک همان را می گیرد و اگر از بین رفته، عوض آن را از خریدار یا فروشنده مطالبه می کند.

مسأله 1754_ اگر مالی که خمس آن داده نشده بخرد، معامله صحیح است؛ ولی فروشنده به مقدار خمس پولی که از خریدار می گیرد به صاحبان خمس(2) بدهکار است.

مسأله 1755_ اگر چیزی که خمس آن داده نشده به کسی ببخشند، بخشنده خمس مالی را که بخشیده، به صاحبان خمس بدهکار است و بر کسی که مال به او بخشیده شده، تکلیفی برای پرداخت خمس نیست.

مسأله 1756_ اگر از کافر یا کسی که به دادن خمس اعتقادی ندارد، مالی به دست انسان آید، واجب نیست خمس آن را بدهد.

مسأله 1757_ تاجر، کاسب، صنعتگر و مانند این ها از وقتی که شروع به کاسبی می کنند یک سال که بگذرد، باید خمس آنچه را که از خرج سالشان زیاد می آید بدهند. و کسی که شغلش کاسبی نیست، اگر اتفاقاً منفعتی ببرد، بعد از آن که یک سال از موقعی که فایده برده بگذرد، باید خمس مقداری که از خرج سالش زیاد آمده بدهد.

مسأله 1758_ انسان می تواند در بین سال هر وقت منفعتی به دستش آید، خمس آن را بدهد و جایز است دادن خمس را تا آخر سال تأخیر بیندازد؛ و اگر برای دادن خمس، سال شمسی را ملاک شروع قرار دهد، مانعی ندارد.

مسأله 1759_ کسی که مانند تاجر و کاسب باید برای دادن خمس سال قرار دهد، اگر منفعتی به دست آورد و در بین سال بمیرد، باید مخارج تا موقع مرگش را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقی مانده را بدهد.

1- یعنی قیمت آن را نقد بپردازد.

2- صاحبان خمس یعنی امام علیه السلام و سادات.

مسأله 1760_ اگر قیمت جنسی که برای تجارت خریده بالا رود و آن را نفروشد و در بین سال قیمتش پایین آید، خمس مقداری که بالا رفته بر او واجب نیست.

مسأله 1761_ اگر قیمت جنسی که برای تجارت خریده بالا رود و به امید این که قیمت آن بالاتر رود، تا بعد از تمام شدن سال آن را نفروشد و قیمتش پایین آید، چنانچه به اندازه ای نگه داشته که تجار معمولاً برای گران شدن جنس آن را نگه می دارند، خمس مقداری که بالا رفته بر او واجب نیست.

مسأله 1762_ اگر غیر از مال التجاره مالی داشته باشد که خمسش را داده، یا خمس ندارد _ مثلاً به او بخشیده اند _ چنانچه قیمتش بالا رود و آن را بفروشد، مقداری که بر قیمتش اضافه شده خمس ندارد؛ ولی اگر مثلاً درختی که خریده میوه بیاورد، یا گوسفند چاق شود، در صورتی که مقصود او از نگهداری آن ها این بوده که منفعتی از آن ببرد، باید خمس آنچه زیاد شده بدهد، بلکه اگر مقصودش منفعت بردن هم نبوده، بنابر احتیاط خمس آن را بدهد.

مسأله 1763_ اگر باغی احداث کند برای آن که بعد از بالا رفتن قیمتش بفروشد، باید خمس میوه و نموّ درخت ها و زیادی قیمت باغ را بدهد، ولی اگر قصدش این باشد که از میوه آن استفاده کند، فقط باید خمس میوه و نموّ درخت ها را بدهد.

مسأله 1764_ درختانی که برای تهیه چوب می کارند _ مانند درخت صنوبر _ و سال قطع و فروش آن برسد، چنانچه اقدام به قطع آن ها نکند دیگر قابل استفاده و فروش نیست، باید خمس آن را بپردازد، ولی اگر قابلیت فروش در سال های بعد، هم چنان باقی است و حتی ارزش آن بیش تر می شود، هر زمان که فروش رود درآمد حاصل از فروش آن، منفعت سال فروش محسوب می شود؛ و اگر از مخارج آن سال اضافه بیاید، باید خمس آن را بپردازد. و نیز اگر دار قالی بزند و بافتن آن، چند سال طول بکشد، هر زمان که فروش رود درآمد حاصل از فروش آن، منفعت سال فروش محسوب شده و پس از خارج کردن مخارج آن، و نیز مؤونه (1)سال مذکور، باید خمس آن را بپردازد.

مسأله 1765_ کسی که چند رشته کسب دارد _ مثلاً اجاره ملک می گیرد، خرید و فروش و زراعت هم می کند _ باید خمس آنچه را در آخر سال از مخارج او زیاد می آید بدهد، چنانچه از یک رشته نفع ببرد و از رشته دیگر ضرر کند، بعد از کسر ضرر خمس نفع باقیمانده را بپردازد.

1- مخارج سال.

مسأله 1766_ خرج هایی را که انسان برای به دست آوردن فایـده می کند _ مانند دلاّلی و حمّالی _ می تواند جزء مخارج سالیانه حساب کند.

مسأله 1767_ آنچه از منـافع کسب در بین سال به مصـرف خوراک، پوشاک، اثاثیه، خریـد منزل، عروسـی، جهیزیه دختر، زیارت و دیگر مصارف متعارف، مانند سـفر _ هر چند تفریحی باشد _ برسد و نیز مصارف مهمانی ها در صورتی که زیاده روی نکرده و خارج از شؤون او نباشد، خمس ندارد.

مسأله 1768_ مالی را که انسان به مصـرف نـذر و کفاره می رساند، جزء مخارج سالیانه است، و نیز مالی که به کسـی می بخشد یا جایزه می دهد، در صورتی که از شأن او زیاد نباشد، از مخارج سالیانه حساب می شود.

مسأله 1769_ در مواردی که شـخص توان تهیه جهیزیه دختر را به صورت یـک جـا نـدارد، یـا متعـارف بین مردم تهیه جهیزیه به صورت تدریجی می باشد، اگر از منافع سال جنسی به این منظور تهیه می کنند، پرداخت خمس واجب نیست؛ و نیز در صورتی که خرید تدریجی اجنـاس به این منظور به علت کهنگی و به روز نبودن قابـل اسـتفاده نیست، می توانـد مقـداری از منـافع سال را در حسابی برای این منظور ذخیره کند، تا تدریجاً طی چند سال مبلغ مورد نیاز فراهم شود؛ و پول های ذخیره شده خمس ندارد، مگر تصـمیم او عوض شود و بخواهد آن را در موضوع دیگری هزینه کند و به همین صورت است مالی که به تدریج برای تهیه مسـکن صرف می کند و نیز همه نیازهایی که جزء با هزینه کردن تدریجی و در طی چند سال راهی برای تهیه آن ندارد.

مسأله 1770_ مالی را که خرج سـفر حج و زیارت های دیگر می کند، از مخارج سالی حساب می شود که در آن سال شروع به مسافرت کرده، اگرچه سفر او تا مقداری از سال بعد طول بکشد.

مسأله 1771_ کسی که از کسب و تجارت فایده ای برده، اگر مال دیگری هم دارد که خمس آن واجب نیست، می تواند مخارج سال خود را فقط از فایده کسب حساب کند.

مسأله 1772_ اگر آذوقه ای که برای مصـرف سالش خریـده، در آخر سال زیاد بیایـد بایـد خمس آن را بدهد، چنانچه بخواهد قیمت آن را بدهد، در صورتی که قیمتش از وقتی که خریده زیاد شده باشد، باید قیمت آخر سال را حساب کند.

مسأله 1773_ اگر از منفعت کسب پیش از دادن خمس اثاثیه ای برای منزل بخرد، هر وقت احتیاجش از آن برطرف شد، بنابر احتیاط خمس آن را بدهد؛ و همچنین است زیور آلات زنانه، اگر وقت زینت کردن زن به آن ها گذشته باشد.

مسأله 1774_ اگر در یک سال منفعتی نبرد، نمی تواند مخارج آن سال را از منفعتی که در سال بعد می برد، کم کند.

مسأله 1775_ اگر در اوّل سال منفعتی نبرد و از سرمایه خرج کند و پیش از تمام شدن سال منفعتی به دستش آید، می تواند مقداری را که از سرمایه برداشته از منافع کسر کند.

مسأله 1776_ اگر مقداری از سرمایه از بین برود و از باقی مانده آن منافعی ببرد که از خرج سالش زیاد بیاید، نمی تواند مقداری را که از سرمایه کم شده از منافع بردارد؛ ولی اگر با سرمایه ای که برای او مانده، نتواند کسبی که سزاوار شأن او باشد انجام دهد، یا منافعی که از آن پیدا می شود برای مخارج سال او کافی نباشد، می تواند مقداری را که از سرمایه کم شده از منافع آن سال و یا سال های بعد کسر نماید.

مسأله 1777_ اگر غیر از سرمایه چیز دیگری از مال های او از بین برود، نمی تواند از منفعتی که به دستش می آید آن چیز را تهیه کند، ولی اگر در همان سال به آن چیز احتیاج داشته باشد، می تواند در بین سال از منافع کسب آن را تهیه کند.

مسأله 1778_ اگر در اوّل سال برای مخارج خود قرض کند و پیش از تمام شدن سال منفعتی ببرد، می تواند مقدار قرض خود را از آن منفعت کم کند.

مسأله 1779_ اگر در تمام سال منفعتی بدست نیاورد و برای مخارج خود قرض کند، می تواند از منافع سال های بعد قرض خود را ادا کند.

مسأله 1780_ اگر برای افزودن به سرمایه یا خریدن ملکی که به آن احتیاج ندارد، مبلغی قرض کند و بخواهد بدهی خود را از منافع کسب بدهد، باید خمس آن را بپردازد؛ ولی اگر مالی که قرض کرده یا چیزی را که از محل قرض خریده است، از بین برود و راهی برای ادای دین خود جز پرداخت از منافع کسب نداشته باشد، این پرداخت از مخارج سال او محسوب شده و خمس ندارد.

مسأله 1781_ انسان می تواند خمس هر چیز را از همان چیز بدهد، یا به مقدار قیمت خمسی که بدهکار است، پول یا جنس دیگر بدهد.

مسأله 1782_ کسی که قصد دادن خمس را دارد، تا پنج یک مال باقی است می تواند در بقیه آن تصرف کند.

مسأله 1783_ کسی که خمس بدهکار است، نمی تواند آن را به ذمّه بگیرد(1) و در تمام مال تصرف کند، چنانچه تصرف کند و آن مال تلف شود، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1784_ کسی که خمس بدهکار است، اگر با حاکم شرعی دست گردان(2) کند و خمس را به ذمه بگیرد تا به تدریج بدهی خود را _ به صورتی که مسامحه نباشد _ بپردازد، می تواند در تمام مال تصرف نماید و منافعی که پس از آن به دست می آید، مال خود اوست.

مسأله 1785_ کسی که با دیگری شریک است، اگر خمس منافع خود را بدهد و شریک او ندهد و در سال بعد، مالی که خمس آن را نداده است برای شرکت سرمایه گذاری کند، شریکی که خمس درآمد خود را پرداخت کرده است، می تواند در مال مشترک تصرف کند.

مسأله 1786_ اگر بچّه صغیر مالی داشته باشد و از آن منافعی به دست آید، بنابر احتیاط بعد از آن که بالغ شد، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1787_ انسان می تواند در مالی که از دیگری به او رسیده است و می داند خمس آن را نداده اند تصرف کند، اگرچه خلاف احتیاط است؛ و نیز می تواند در مالی که شک دارد خمس آن را داده اند یا نه، تصرف کند.

مسأله 1788_ کسی که از اوّلِ تکلیف خمس نداده، اگر ملکی بخرد و قیمت آن بالا رود، چنانچه آن ملک را برای آن نخریده که قیمتش بالا رود و بفروشد، مثلاً زمینی را برای زراعت خریده است، در صورتی که آن را خریده و از پول خمس نداده قیمت آن را داده، باید خمس قیمتی را که خریده بدهد؛ ولی اگر مثلاً پول خمس نداده را به فروشنده داده و به او گفته: این ملک را به این پول می خرم، در صورتی که حاکم شرع معامله پنج یک آن را اجازه بدهد، خریدار باید خمس مقداری که آن ملک ارزش دارد بدهد.

1- یعنی خود را بدهکار اهل خمس بداند.

2- دستگردان یعنی کسی به اموالش خمس تعلق گرفته و نمیتواند فوراً کل آن را پرداخت کند یا اینکه با پرداخت آن در عسر و حرج قرار می گیرد، در این صورت خمس آن را به مجتهد جامع شرایط یا نماینده اش میدهد، سپس همان را از او قرض می کند تا به تدریج در آینده بپردازد.

مسأله 1789_ کسی که از اوّل تکلیف خمس نداده، اگر از منافع کسب چیزی که به آن احتیاج ندارد خریده و یک سال از خرید آن گذشته، باید خمس آن را بدهد؛ و اگر اثاث خانه و چیزهای دیگری که به آن ها احتیاج دارد مطابق شأن خود خریده، پس اگر بداند در بین سالی که در آن سال فایده برده آن ها را خریده، لازم نیست خمس آن ها را بدهد و اگر نداند که در بین سال خریده یا بعد از تمام شدن سال، بنابر احتیاط باید با حاکم شرع مصالحه کند(1) .

معدن

2 _ معدن

مسأله 1790_ اگر از معدن طلا، نقره، سرب، مس، آهن، نفت، زغال سنگ، فیروزه، عقیق، زاج، نمک و معدن های دیگر چیزی به دست آورد، در صورتی که به مقدار نصاب باشد، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1791_ نصاب معدن بنابر احتیاط 105 مثقال متعارف نقره (برابر با 62 / 487 گرم) و یا 15 مثقال متعارف طلا (برابر با 66 / 69 گرم)؛ و عیار آن در این مسأله و مسأله بعد با عیار متعارفی که در سکه های رایج طلا و نقره به کار می رود محاسبه می شود، یعنی اگر قیمت چیزی که از معدن بیرون آورده است، بعد از کم کردن مخارجی که برای آن کرده به 105 مثقال نقره و یا 15 مثقال طلا برسد، بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1792_ استفاده ای که از معدن برده، اگر قیمت آن به 105 مثقال نقره یا 15 مثقال طلا نرسد، خمس آن در صورتی لازم است که به تنهایی یا با منفعت های دیگر کسب او از مخارج سالش زیاد بیاید.

مسأله 1793_ گچ، آهک، گل سرشور و گل سرخ از چیزهای معدنی نیست و کسی که این ها را بیرون می آورد، در صورتی باید خمس بدهد که آنچه را بیرون آورده، به تنهایی یا با منافع دیگر کسبش از مخارج سال او زیاد بیاید.

مسأله 1794_ کسی که از معدن چیزی به دست می آورد، باید خمس آن را بدهد، چه معدن روی زمین باشد یا زیر آن، در زمینی باشد که ملک شخص یابنده است یا در جایی باشد که مالک ندارد.

1- یعنی با حاکم شرع در خصوص مقدار خمسی که باید بپردازد، به توافق برسد.

مسأله 1795_ اگر ندانـد قیمت چیزی که از معـدن بیرون آورده است، به 105 مثقـال نقره و یا 15 مثقال طلا می رسـد یا نه، احتیاط آن است که در صـورت امکـان آن را وزن نمـوده و یـا از راه دیگری قیمت آن را معلـوم کنـد؛ و اگر ممکن نباشـد، پرداخت خمس آن واجب نیست.

مسأله 1796_ اگر چنـد نفر چیزی از معدن بیرون آورند، چنانچه بعد از کم کردن مخارجی که برای آن کرده اند، قیمت آن به 105 مثقال نقره یا 15 مثقال طلا برسـد، چنانچه سـهم هر کـدام آن ها این مقـدار نباشـد، خمس ندارد و بنابر احتیاط در این صورت هم خمس آن را بپردازد.

مسأله 1797_ اگر معدنی را با اطلاع بر آن که ملک دیگری است بدون اذن او اسـتخراج کند، آن چه به دست می آورد مال صاحب ملک است؛ چون صاحب ملک برای بیرون آوردن آن خرجی نکرده، باید خمس تمام آنچه را که از معدن بیرون آمده بدهد.

3 _ گنج

گنج (1)

مسأله 1798_ اگر انسان در زمینی که ملک کسی نیست گنجی پیدا کند، مال خود اوست و باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1799_ نصاب گنج بنابر احتیاط 105 مثقال نقره یا 15 مثقال طلاست، یعنی اگر قیمت چیزی را که از گنج به دست می آورد، بعد از کم کردن مخارجی که برای آن کرده، به 105 مثقال نقره یا 15 مثقال طلا برسد، بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1800_ اگر در زمینی که از دیگری خریده گنجی پیدا کند و بداند مربوط به زمان های بسـیار قدیم است و مال کسانی که قبلاً مالک آن زمین بوده انـد نیست؛ مال خود او می شود و بایـد خمس آن را بدهـد، ولی اگر احتمال دهد که مال یکی از آنان است، باید به او اطلاع دهد و چنانچه معلوم شود مال او نیست، باید در صورت امکان پیگیری کند و به کسـی که پیش از او مالک زمین بوده است، اطلاع دهد و به همین ترتیب به تمام کسانی که پیش از او مالک زمین بوده انـد، خبر دهـد و اگر معلوم شود مال هیچ یک از آنان نیست، مال خود او می شود و باید خمس آن را بدهد.

1- گنج مالی است که در زمین یا درخت یا کوه یا دیوار پنهان باشد و کسی آن را پیدا کند؛ و در اصطلاح به آن دفینه گویند.

مسأله 1801_ اگر در ظرف های متعـدّدی که در یک جا دفن شـده مالی پیـدا کند که قیمت آن ها روی هم 105 مثقال نقره یا 15 مثقال طلا باشـد، بنابر احتیاط واجب بایـد خمس آن را بدهـد، ولی چنانچه در چنـد جا پیـدا کند به صورتی که مجموعه آن ها با هم یک گنج یا دفینه به حساب نیایـد، هر کـدام آن ها که قیمتش به این مقدار برسد، بنابر احتیاط خمس آن واجب است و گنجی که قیمت آن به این مقدار نرسیده، خمس ندارد.

مسأله 1802_ اگر دو نفر گنجی پیـدا کنند که قیمت آن به 105 مثقال نقره یا 15 مثقال طلا برسد، اگر سـهم هر یک از آنان به این مقدار نباشد، خمس واجب نیست، گرچه مقتضی احتیاط پرداخت خمس آن است.

مسأله 1803_ اگر حیوانی را بخرد و در شـکم آن مالی پیدا کند، اگر حیوان مذکور از قبیل ماهی صـید شده در دریا، یا دریاچه و رودخانه ای باشد که ملک کسـی نیست، یا از قبیل چهارپایان آزاد در صحرا باشد، مال به او تعلق می گیرد و لازم نیست به فروشنده آن اطلاع دهد؛ ولی اگر از قبیل چهار پایانی باشـد که مانند حیوانات اهلی در ملک اشـخاص است، یا از قبیل ماهیان و آبزیانی است که در مراکز پرورش ماهی رشـد یافته است، لازم است به مالکان قبلی اطلاع دهـد و چنانچه آنان نشانه ای دال بر مالکیت خود ارائه ندهند، مال خود اوست و در حکم منافع کسب است _ نه از قبیل گنج و دفینه _ و چنانچه از مخارج سال شخص بیش تر باشد، باید خمس آن را بدهد.

مال حلال مخلوط به حرام

4 _ مال حلال مخلوط به حرام

مسأله 1804_ اگر مال حلال با مال حرام به طوری مخلوط شود که انسان نتواند آن ها را از یکدیگر تشـخیص دهد، به گونه ای که صاحب مال حرام و مقدار آن هیچ کدام معلوم نباشد، باید خمس تمام مال را بدهد و بعد از دادن خمس، بقیه مال حلال می شود.

مسأله 1805_ اگر مـال حلاـل بـا حرام مخلوط شود و انسان مقـدار حرام را بدانـد، ولی صاحب آن را نشـناسد، بایـد آن مقـدار را به نیت صاحبش صدقه بدهد و احتیاط واجب آن است که از حاکم شرع هم اذن بگیرد.

مسأله 1806_ اگر مال حلال با حرام مخلوط شود و انسان مقـدار حرام را ندانـد ولی صاحبش را بشـناسد، بایـد یکـدیگر را راضـی کننـد؛ چنانچه صاحب مال راضی نشود، در صورتی که انسان بداند

چیز معینی برای صاحب مال است و شک کند که بیش تر از آن هم مال او هست یا نه، باید چیزی که یقین دارد برای صاحب مال است، به او بدهد و احتیاط مستحب آن است مقدار بیشتری که احتمال می دهد برای صاحب مال است به او بدهد.

مسأله 1807_ اگر خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهد و بعد بفهمد مقدار حرام بیشتر از خمس بوده، بنابر احتیاط واجب باید مقداری را که می داند از خمس بیشتر بوده، از طرف صاحب آن صدقه بدهد.

مسأله 1808_ اگر خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهد، یا مالی که صاحبش را نمی شناسد به نیت او صدقه بدهد، بعد از آن که صاحبش پیدا شد، بنابر احتیاط واجب باید به مقدار مالش به او بدهد.

مسأله 1809_ اگر مال حلالی با حرام مخلط شود و مقدار حرام معلوم باشد و انسان بداند صاحب آن، از چند نفر معین بیرون نیست، ولی نتواند بفهمد کیست، بنابر احتیاط واجب رضایت همه آن ها را در تصرف به دست آورد؛ و اگر ممکن نباشد یا دلیلی بر مالک بودن فرد خاصی از آن چند نفر به دست نیاید، چنانچه دارنده مال در دست یافتن بر مال حرام مقصر نباشد، باید مال را به قید قرعه به یکی از آنان بدهد و اگر مقصر باشد، باید رضایت آنان را به هر قیمت به دست آورد.

5 _ جواهری که با غواصی به دست می آید

مسأله 1810_ اگر با غوّاصی(1) لؤلؤ و مرجان یا جواهر دیگری بیرون آورند، روییدنی باشد یا معدنی، چنانچه بعد از کم کردن مخارجی که برای بیرون آوردن آن خرج کرده اند، قیمت آن به 18 نخود طلا (معادل با 483/3 گرم) برسد، باید خمس آن را بدهند، چه در یک دفعه آن را از دریا بیرون آورده باشند یا در چند دفعه، آنچه بیرون آمده از یک جنس باشد یا از چند جنس، یک نفر آن را بیرون آورده باشد یا چند نفر.

مسأله 1811_ اگر بدون فرو رفتن در دریا به وسیله اسبابی جواهر بیرون آورد و بعد از کم کردن مخارجی که برای آن کرده قیمت آن به 18 نخود طلا برسد، بنابر احتیاط خمس آن واجب است، ولی اگر از روی آب دریا یا از کنار دریا جواهر بگیرد، در صورتی باید خمس آن را بدهد که آنچه را به دست آورده به تنهایی یا با منفعت های دیگر کسب او از مخارج سالش زیادتر باشد.

1- یعنی فرو رفتن در دریا.

مسأله 1812_ خمس ماهی و حیوانات دیگری که انسان بدون فرو رفتن در دریا می گیرد، در صورتی واجب است که به تنهایی یا با منفعت های دیگر کسب او از مخارج سالش زیادتر باشد.

مسأله 1813_ اگر انسان بدون قصد این که چیزی از دریا بیرون آورد در دریا فرو رود و اتفاقاً جواهری به دستش آید، بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1814_ اگر انسان در دریا فرو رود و حیوانی را بیرون آورد و در شکم آن، جواهری پیدا کند که قیمتش هجده نخود طلا یا بیشتر باشد، چنانچه آن حیوان مانند صدف باشد که نوعاً در شکمش جواهر است، باید خمس آن را بدهد؛ و اگر اتفاقاً جواهر بلعیده باشد، در صورتی خمس آن واجب است که به تنهایی یا با منفعت های دیگر کسب او از مخارج سالش زیادتر باشد.

مسأله 1815_ اگر در رودخانه های بزرگ _ مانند دجله و فرات _ فرو رود و جواهری بیرون آورد، چنانچه در آن رودخانه جواهر عمل می آید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1816_ اگر در آب فرو رود و مقداری عنبر بیرون آورد که قیمت آن 18 نخود طلا یا بیشتر باشد، باید خمس آن را بدهد؛ و چنانچه از روی آب یا از کنار دریا به دست آورد، اگر قیمت آن به مقدار 18 نخود طلا هم نرسد، بنابر احتیاط خمس آن واجب است.

مسأله 1817_ کسی که کسبش غوّاصی یا بیرون آوردن معدن است، اگر خمس آن ها را بدهد و چیزی از مخارج سالش زیاد بیاید، لازم نیست دوباره خمس آن را بدهد.

مسأله 1818_ اگر بچه ای معدنی را بیرون آورد، یا مال حلال مخلوط به حرام داشته باشد، یا گنجی پیدا کند، یا با فرو رفتن در دریا جواهری بیرون آورد، در معدن و گنج خمس ندارد، ولی در مال حلال مخلوط به حرام، ولی او باید خمس مال را بدهد.

غنیمت

6 _ غنیمت

مسأله 1819_ اگر مسلمانان به امر امام؟ع؟ با کفار بجنگند و چیزهایی در جنگ به دست آورند، به آن ها غنیمت گفته می شود؛ و مخارجی که برای غنیمت خرج کرده اند _ مانند مخارج نگهداری و حمل و نقل آن _ و نیز مقداری که امام؟ع؟ صلاح می داند به مصرف خاصی برساند و چیزهایی که مخصوص به امام است، باید از غنیمت کنار بگذارند و خمس بقیه آن را بدهند؛ و نیز آنچه در دوران غیبت در جنگ با کفار به دست می آید در حکم غنیمت است.

7 _ زمینی که کافر ذمّی از مسلمان بخرد

مسأله 1820_ اگر کافر ذمّی زمینی را از مسلمان بخرد، باید بنا بر نظر مشهور فقهاء _ رضوان الله علیهم اجمعین _ خمس آن را از همان زمین یا از مال دیگرش بدهد؛ و نیز اگر خانه، دکان و مانند این ها را از مسلمان بخرد، باید خمس زمین آن را بدهد؛ و در دادن این خمس قصد قربت(1) لازم نیست، بلکه حاکم شرع هم که خمس را از او می گیرد، لازم نیست قصد قربت کند.

مسأله 1821_ اگر کافر ذمی زمینی که از مسلمان خریده است به مسلمان دیگری بفروشد، باید خمس آن را بدهد؛ ولی اگر بمیرد و مسلمانی آن زمین را از او ارث ببرد، دادن خمس بر مسلمان واجب نیست.

مسأله 1822_ اگر کافر ذمّی موقع خرید زمین شرط کند خمس ندهد، یا شرط کند فروشنده خمس آن را بدهد، شرط او صحیح نیست و باید خمس آن را بدهد، ولی اگر شرط کند فروشنده مقدار خمس را از طرف او به صاحبان خمس بدهد، اشکال ندارد.

مسأله 1823_ اگر مسلمان زمینی را به غیر خرید و فروش، ملک کافر کند و عوض آن را بگیرد _ مثلاً به او صلح کند _ کافر ذمّی باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1824_ اگر کافر ذمّی صغیر باشد و ولیّ او زمینی را برایش بخرد، باید خمس آن را بدهد.

مصرف خمس

مسأله 1825_ خمس را باید دو قسمت کنند:

یک قسمت آن سهم سادات است و باید به سیّد فقیر، یا سیّد یتیم، یا به سیّدی که در سفر درمانده شده بدهند و نصف دیگر آن سهم امام؟ع؟ است که در این زمان باید به مجتهد جامع الشرایط بدهند، یا به مصرفی که او اجازه می دهد برسانند؛ ولی اگر انسان بخواهد سهم امام را به مجتهدی که از او تقلید نمی کند بدهد، در صورتی به او اذن داده می شود که بداند آن مجتهد و مجتهدی که از او تقلید می کند، سهم امام را به یک طور مصرف می کنند.

مسأله 1826_ سیّد یتیمی که به او خمس می دهند، باید فقیر باشد، ولی به سیّدی که در سفر درمانده شده، اگر در وطنش فقیر هم نباشد، می شود خمس داد.

1- قصد قربت یعنی انجام دادن عمل برای رضای خدا.

مسأله 1827_ به سیّدی که در سفر درمانده شده، اگر سفر او سفر معصیت باشد، بنابر احتیاط واجب نباید خمس بدهند.

مسأله 1828_ به سیّدی که عادل نیست می شود خمس داد، ولی به سیّدی که دوازده امامی نیست، نباید خمس بدهند.

مسأله 1829_ به سیّدی که معصیت کار است، اگر خمس دادن کمک به معصیت او باشد، نمی شود خمس داد و به سیّدی هم که آشکارا معصیت می کند، اگرچه دادن خمس کمک به معصیت او نباشد، بنابر احتیاط واجب نباید خمس بدهند.

مسأله 1830_ اگر شخصی بگوید: سیّدم، نمی شود به او خمس داد، مگر آن که دو نفر عادل سیّد بودن او را تصدیق کنند، یا در بین مردم به طوری معروف باشد که انسان یقین کند سیّد است.

مسأله 1831_ به شخصی که در شهر خودش مشهور باشد سیّد است _ اگرچه انسان به سیّد بودن او یقین نداشته باشد _ می شود خمس داد.

مسأله 1832_ شخصی که زنش سیّده است، بنابر احتیاط واجب نباید به او خمس بدهد که به مصرف مخارج خودش برساند، ولی اگر مخارج دیگران بر آن زن واجب باشد و نتواند مخارج آنان را بدهد و یا خود او هزینه های ضروری داشته باشد که از عهده شوهر بر نمی آید، جایز است انسان خمس به آن زن بدهد که به مصرف آنان برساند.

مسأله 1833_ اگر مخارج سیّدی که زن انسان نیست بر انسان واجب باشد، بنابر احتیاط واجب نمی تواند از خمس خوراک و پوشاک او را بدهد، ولی اگر مقداری خمس، ملک او کند که به مصارفی که هزینه آن بر خمس دهنده واجب نیست برساند، مانعی ندارد.

مسأله 1834_ به سیّد فقیری که مخارجش بر دیگری واجب است و او نمی تواند مخارج آن سیّد را بدهد، می شود خمس داد.

مسأله 1835_ احتیاط واجب آن است که بیشتر از مخارج یک سال به یک سیّد فقیر خمس ندهند.

مسأله 1836_ اگر در شهر انسان، سیّد مستحقی نباشد و احتمال هم ندهد پیدا شود، یا نگهداری خمس تا پیدا شدن مستحق ممکن نباشد، باید خمس را به شهر دیگری ببرد و به مستحق برساند و می تواند مخارج بردن آن را از خمس بردارد؛ و اگر خمس از بین برود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی کرده، باید عوض آن را بدهد و اگر کوتاهی نکرده، چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 1837_ هر گاه در شـهر خودش مسـتحقی نباشد ولی احتمال دهد پیدا شود _ اگرچه نگهداری خمس تا پیدا شدن مستحق ممکن باشد _ می تواند خمس را به شـهر دیگر ببرد؛ چنانچه در نگهداری آن کوتاهی نکند و تلف شود، نباید چیزی بدهد؛ ولی نمی تواند مخارج بردن آن را از خمس بردارد.

مسأله 1838_ اگر در شـهر خودش مسـتحق پیدا شود، باز هم می تواند خمس را به شهر دیگر ببرد و به مستحق برساند، ولی مخارج بردن آن را باید از خودش بدهد؛ و در صورتی که خمس از بین برود، اگرچه در نگهداری آن کوتاهی نکرده باشد، ضامن است.

مسأله 1839_ اگر با اذن حاکم شرع خمس را به شهر دیگر ببرد و از بین برود، لازم نیست دوباره خمس بدهد؛ همچنین است اگر به کسی بدهد که از طرف حاکم شرع وکیل بوده که خمس را بگیرد و از آن شهر به شهر دیگر ببرد.

مسأله 1840_ اگر خمس را از خود مال ندهد و از جنس دیگر بدهد، باید به قیمت واقعی آن جنس حساب کند و چنانچه گران تر از قیمت حساب کند، اگرچه مستحق به آن قیمت راضی شده باشد، باید مقداری را که زیاد حساب کرده بدهد.

مسأله 1841_ کسـی که از مسـتحق خمس طلب کار است و می خواهـد طلب خود را بابت خمس حساب کنـد، می تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند.

مسأله 1842_ مسـتحق خمس نمی تواند خمس را بگیرد و به مالک ببخشد، ولی کسی که مقدار زیادی خمس بدهکار است و فقیر شده و می خواهد بدهکار اهل خمس نباشد، اگر مستحق راضی شود خمس را از او بگیرد و به او ببخشد، اشکال ندارد.

احکام زکات

اشاره

مسأله 1843_ زکات نُه چیز واجب است:

اوّل، گندم؛ دوم، جو؛ سوم، خرما؛ چهارم، کشمش؛ پنجم، طلا؛ ششم، نقره؛ هفتم، شتر؛ هشتم، گاو؛ نهم، گوسفند. اگر کسی مالک یکی از این نُه چیز باشد _ با شرایطی که بعداً گفته می شود _ باید مقداری که معین شده، به یکی از مصرف هایی که دستور داده اند برساند.

مسأله 1844_ زکات سُلْت(1) و عَلَس(2) بنابر احتیاط واجب باید داده شود.

شرایط واجب شدن زکات

مسأله 1845_ زکـات در صورتی واجب می شود که مـال به مقـدار نصاب _ که بعـداً گفته می شود _ برسـد و مالک آن بالغ، عاقل و آزاد باشد و بتواند در آن مال تصرف کند.

مسأله 1846_ اگر انسان یازده ماه مالک گاو، گوسفند، شتر، طلا و نقره باشد، اوّل ماه دوازدهم باید زکات آن را بدهد، ولی اوّل سال بعد را باید بعد از تمام شدن ماه دوازدهم حساب کند.

مسأله 1847_ اگر مالک گاو، گوسـفند، شتر، طلا و نقره در بین سال بالغ شود، بنابر احتیاط زکات آن ها را بدهـد، مثلاً اگر بچه ای در اوّل محرم مالک چهل گوسـفند شود و بعـد از گذشـتن دو ماه بالغ گردد، یازده ماه که از اوّل محرم بگـذرد، اگر شـرایط دیگر را هم دارا باشـد، احتیاطاً باید زکات آن را بدهد.

1- دانه ای است به نرمی گندم که خاصیت جو دارد.

2- دانه ای مثل گندم است و خوراک مردمان صنعا می باشد.

مسأله 1848_ زکات گندم و جو وقتی واجب می شود که محصول برسد؛ و زکات کشمش بنابر احتیاط وقتی واجب می شود که میوه برسد و به آن انگور بگویند؛ زکات خرما وقتی واجب می شود که قابل خوردن شود و به آن خرما بگویند؛ ولی وقت پرداخت زکات در گندم و جو موقع خرمن و جدا کردن کاه آن ها؛ و وقت پرداخت زکات در خرما و کشمش موقعی است که خشک شده باشند.

مسأله 1849_ اگر موقع واجب شدن زکات گندم، جو، کشمش و خرما _ که در مسأله پیش گفته شد _ صاحب آن ها بالغ باشد، باید زکات آن ها را بدهد.

مسأله 1850_ اگر صاحب گاو، گوسفند، شتر، طلا و نقره در تمام سال دیوانه باشد، زکات بر او واجب نیست و اگر در مقداری از سال دیوانه باشد و در آخر سال عاقل گردد، بنابر احتیاط زکات بر او واجب است.

مسأله 1851_ اگر صاحب گاو، گوسفند، شتر، طلا و نقره در مقداری از سال مست یا بیهوش شود، زکات از او ساقط نمی شود؛ همچنین است اگر موقع واجب شدن زکات گندم، جو، خرما و کشمش، مست یا بیهوش باشد.

مسأله 1852_ مالی را که از انسان غصب کرده اند و نمی تواند در آن تصرف کند، زکات ندارد، ولی اگر زراعتی را از او غصب کنند و موقعی که زکات واجب می شود در دست غصب کننده باشد، هر وقت به صاحبش برگشت احتیاط آن است که زکات آن را بدهد.

مسأله 1853_ اگر طلاـ و نقره یا چیز دیگری را که زکات آن واجب است قرض کند و یک سال نزد او بماند، باید زکات آن را بدهد و بر کسی که قرض داده چیزی واجب نیست.

زکات گندم و جو و خرما و کشمش

مسأله 1854_ زکات گندم، جو، خرما و کشمش وقتی واجب می شود که به مقدار نصاب برسند و نصاب آن ها، 288 مَن تبریز، 45 مثقال کم است که 207/847 کیلو گرم می شود(1) .

1- نصاب زکات گندم، جو، خرما و کشمش 300 صاع است که یک واحد حجمی است و در گذشته در کشورهای عرب مرسوم بوده است . و مشهور فقها در همه غلات هر صاع را برابر با 1170 درهم - که واحد وزنی است - محاسبه کرده اند، با توجه به آن که هر درهم معادل 2/417 گرم است، نصاب حجمی 300 صاع برابر با 848/367 کیلوگرم میشود این محاسبه اگرچه ممکن است مطابق با احتیاط باشد، ولی محل تأمل است؛ زیرا با توجه به تفاوت وزن مخصوص در انواع و اجناس غلات و نیز خرما و کشمش وزن این مقیاس حجمی قابل تقدیر دقیق نیست؛ و شاید نظر مشهور بر اساس وزن مخصوص متوسط در این اجناس چهارگانه است، ولی اکثر موارد آزمایش شده وزنی بیشتر از 847/27 کیلوگرم ذکر شده در متن را نشان می دهد.

مسأله 1855_ اگر پیش از دادن زکـات از انگور، خرمـا، جو و گنـدمی که زکـات آن هـا واجب شـده، خود و عیالاتش به مقـدار متعارف مصرف کنند یا مثلاً به فقیر بدهند، دادن زکات آن لازم نیست و می توانند آنچه به فقیر داده اند بابت زکات محاسبه کنند.

مسأله 1856_ اگر بعـد از آن که زکات گنـدم، جو، خرما و انگور واجب شد مالک آن بمیرد، باید مقدار زکات را از مال او بدهند، ولی اگر پیش از واجب شدن زکات بمیرد، هر یک از ورثه که سهم او به اندازه نصاب است، باید زکات سهم خود را بدهد.

مسأله 1857_ کسـی که از طرف حاکم شـرع مأمور جمع آوری زکات است، موقع خرمن که گنـدم و جو را از کاه جـدا می کنند و بعد از خشک شـدن خرما و انگور، می توانـد زکات را مطالبه کند؛ و اگر مالک ندهد و چیزی که زکات آن واجب شده از بین برود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 1858_ اگر بعـد از مالک شدن درخت خرما و انگور یا زراعت گندم و جو زکات آن ها واجب شود _ مثلاً خرما در ملک او زرد یا سرخ شود _ باید زکات آن را بدهد.

مسأله 1859_ اگر بعد از آن که زکات گندم، جو، خرما و انگور واجب شد، زراعت و درخت را بفروشد، باید زکات آن ها را بدهد.

مسأله 1860_ اگر انسان گنـدم، جو، خرما یا انگور را بخرد و بداند فروشـنده زکات آن را داده است یا شک کند داده یا نه، معامله صـحیح است و لازم نیست خریـدار چیزی بابت زکات بپردازد؛ ولی اگر خریـدار می دانـد فروشـنده زکات آن را پرداخت نکرده است، باید خود او زکات را بدهد و معامله صـحیح است؛ و می تواند برای دریافت خسارتی که از ناحیه پرداخت زکات به او وارد شده است، در صورت عدم اطلاع بر آن قبل از معامله به فروشنده مراجعه کند.

مسأله 1861_ اگر وزن گنـدم، جو، خرما و کشـمش موقعی که تر است به حد نصاب (1)برسـد و بعد از خشک شدن کمتر از این مقدار شود، زکات آن واجب نیست.

مسأله 1862_ اگر گنـدم، جو و خرما را پیش از خشک شدن مصـرف کند، چنانچه خشک شدهٔ آن ها به اندازه نصاب باشد، باید زکات آن ها را بدهد.

1- 288 من، 45 مثقال کم (تقریباً 847/207 کیلوگرم).

مسأله 1863_ خرمایی که تازه آن را می خورنـد و اگر بمانـد خیلی کم می شود، یا بعـد از خشک شـدن خرما به آن نمی گویند، چنانچه مقـداری باشـد که وزن خشک آن به حدنصاب برسد، بنابر احتیاط واجب زکات آن را بدهد و انواعی از خرما که معمولاً نارس آن مصـرف می شود، زکات ندارد.

مسأله 1864_ گندم، جو، خرما و کشمشی که زکات آن ها را داده، اگر چند سال هم نزد او بماند زکات ندارد.

مسأله 1865_ اگر گندم، جو، خرما و انگور از آب باران یا نهر مشـروب شود یا از رطوبت زمین استفاده کند، زکات آن یک دهم محصول است؛ و اگر تهیه آب برای آبیاری آن نیاز به هزینه دارد _ ماننـد خریـد آب یا اجاره آب نهر و چاه، و یا به کارگیری وسایلی مانند موتورهای کشنده _ زکات آن یک بیستم محصول می باشد.

مسأله 1866_ اگر گندم، جو، خرما و انگور هم از آب باران مشـروب شود و هم از آب چاه و مانند آن اسـتفاده کند، چنانچه طوری باشد که بگویند آبیاری با چاه و مانند آن غلبه داشـته، زکات آن یک بیستم است؛ و اگر بگویند آبیاری با آب نهر و باران غلبه داشته، زکات آن یک دهم است، بلکه اگر نگویند آب باران و نهر غلبه داشته ولی آبیاری با آب باران و نهر بیشتر از آب چاه و مانند آن باشد، بنابر احتیاط واجب زکات آن یک دهم می باشد.

مسأله 1867_ اگر شک کنـد آبیاری با آب باران و آب چاه به یک اندازه بوده و یا آبیاری با یکی از آن ها غلبه داشـته، باید زکات را بر اساس محاسبه معدل بین آن دو _ یعنی یک پانزدهم _ قرار دهد.

مسأله 1868_ اگر گنـدم، جو، خرمـا و انگور با آب باران و نهر مشـروب شود و به آب چاه و ماننـد آن محتاج نباشـد، ولی با آب چاه هم آبیاری شود و آب چاه به زیاد شـدن محصول کمک نکند، زکات آن یک دهم است؛ و اگر با چاه و مانند آن آبیاری شود و به آب نهر و باران محتاج نباشد، ولی با آب نهر و باران هم مشروب شود و آن ها به زیاد شدن محصول کمک نکنند، زکات آن یک بیستم است.

مسأله 1869_ اگر زراعتی را با چاه و ماننـد آن، آبیاری کنند و در زمینی که پهلوی آن است، زراعتی کنند که از رطوبت آن زمین اسـتفاده نماید و محتاج به آبیاری نشود، زکات زراعتی که با چاه آبیاری شده یک بیستم و زکات زراعتی که پهلوی آن است یک دهم می باشد.

مسأله 1870_ مخارجی که برای گندم، جو، خرما و انگور هزینه کرده است، حتّی مقداری از قیمت اسباب و لباسی که به وسیله زراعت کم شده، می تواند از حاصل کسر کند و چنانچه باقیمانده آن به حدنصاب برسد، باید زکات آن را بدهد.

مسأله 1871_ تخمی که به مصرف زراعت رسانده اگر از خودش باشد، به مقدار وزن آن می تواند از حاصل کسر کند؛ و اگر خریده باشد می تواند قیمتی که برای خرید آن داده جزء مخارج حساب نماید.

مسأله 1872_ اگر زمین و اسباب زراعت یا یکی از این دو ملک خود او باشد، نباید کرایه آن ها را جزء مخارج حساب کند؛ و نیز برای کارهایی که خودش کرده، یا دیگری بی اجرت انجام داده، چیزی از حاصل کسر نمی شود.

مسأله 1873_ اگر درخت انگور یا خرما را بخرد، قیمت آن جزء مخارج نیست، ولی اگر خرما یا انگور را پیش از چیدن بخرد، پولی که برای آن داده، جزء مخارج حساب می شود.

مسأله 1874_ اگر زمینی را بخرد و در آن زمین گندم یا جو بکارد، پولی که برای خرید زمین داده جزء مخارج حساب نمی شود، ولی اگر زراعت را بخرد، پولی که برای خرید آن داده، می تواند جزء مخارج حساب نماید و از حاصل کم کند، امّا باید قیمت کاهی که از آن به دست می آید از پولی که برای خرید زراعت داده کسر نماید؛ مثلاً اگر زراعتی را پانصد تومان بخرد و قیمت کاه آن صد تومان باشد، فقط چهار صد تومان آن را می تواند جزء مخارج حساب کند.

مسأله 1875_ اگر برای کشت نیاز به ابزار از قبیل گاوآهن که در گذشته به کار می رفته یا ماشین آلات کشاورزی دارد، همه هزینه های صرف شده در این موارد _ مانند خرید و کرایه آن ها _ را می تواند جزء مخارج به حساب آورد؛ و در صورت خرید، هزینه استهلاک، تعمیر و امثال آن نیز جزء مخارج محسوب می شود.

مسأله 1876_ اگر در یک زمین جو، گندم و محصول دیگری مانند برنج و لوبیا که زکات آن واجب نیست بکارد، چنانچه مقصودش از زراعت کردن محصولی بوده که زکات ندارد و بعداً محصولی را که زکات دارد زراعت کرده، نباید مخارج را حساب کند؛ و اگر مقصودش زراعت کردن محصولی بوده که زکات دارد و بعداً چیزی را که زکات ندارد زراعت کرده،

می توانـد مخارج را حساب نمایـد و از حاصل کم کند؛ و در صورتی که مقصودش زراعت هر دو بوده، مخارجی را که کرده باید به هر دو تقسیم نماید، مثلاً اگر هر دو به یک اندازه بوده، می تواند نصف مخارج را از جنسی که زکات دارد، کم کند.

مسأله 1877_ اگر برای شخم زدن یا کار دیگری که تا چند سال برای زراعت فایده دارد خرجی کند، می تواند آن را جزء مخارج سال اوّل حساب کند.

مسأله 1878_ اگر انسان در چند شهر که فصل آن ها با یکدیگر اختلاف دارد و زراعت و میوه آن ها در یک وقت به دست نمی آید، گندم، جو، خرما یا انگور داشـته باشـد و همه آن ها محصول یک سال حساب شود، چنانچه چیزی که اوّل می رسد به اندازه نصاب باید زکات آن را موقعی که می رسد بدهد و زکات بقیه را هر وقت به دست می آید، ادا کند؛ و اگر آنچه اوّل می رسد به اندازه نصاب نباشد، در صورتی که یقین دارد با آنچه بعد به دست می آید به اندازه نصاب(1) می شود، باز هم واجب است زکات آنچه را که رسیده، همان وقت و زکات بقیه را موقعی که می رسـد بدهـد؛ و اگر یقین نـدارد که همه آن ها به انـدازه نصاب شود، صبر می کند تا بقیه آن برسد، پس اگر روی هم به مقدار نصاب شود، زکات آن واجب است و اگر به مقدار نصاب نشود، زکات آن واجب نیست.

مسأله 1879_ اگر درخت خرما یا انگور در یک سال دو مرتبه میوه دهـد، چنانچه روی هم به مقـدار نصاب باشـد، بنابر احتیاط زکات آن واجب است.

مسأله 1880_ اگر مقـداری خرما یا انگور تازه دارد که خشک آن به انـدازه نصاب می شود، می توانـد به قصـد زکات از تازه آن به قدری به مستحق بدهد که اگر خشک شود، به اندازه زکاتی باشد که بر او واجب است.

مسأله 1881_ اگر زکات خرمای خشک یا کشـمش بر او واجب باشـد، نمی توانـد زکات آن را خرمای تازه یا انگور بدهد؛ و نیز اگر زکات خرمای تازه یا انگور بر او واجب باشـد، نمی توانـد زکات آن را خرمای خشک یا کشـمش بدهد، اما اگر یکی از این ها یا چیز دیگری را به قصد قیمت زکات بدهد، مانعی ندارد.

1- 288 من، 45 مثقال کم (تقریباً 847/207 کیلوگرم).

مسأله 1882_ کسی که بدهکار است و مالی هم دارد که زکات آن واجب شده، اگر بمیرد باید اوّل تمام زکات را از مالی که زکات آن واجب شده بدهند، بعد قرض او را ادا کنند.

مسأله 1883_ کسی که بدهکار است و گندم، جو، خرما یا انگور هم دارد، اگر بمیرد و پیش از آن که زکات این ها واجب شود، ورثه قرض او را از مال دیگر بدهند، هر کدام که سهمشان به حد نصاب باید زکات بدهد؛ اگر پیش از آن که زکات این ها واجب شود قرض او را ندهند، چنانچه مال میت فقط به اندازه بدهی او باشد، واجب نیست زکات این ها را بدهند، و اگر مال میت بیشتر از بدهی او باشد، در صورتی که بدهی او به قدری است که اگر بخواهند ادا کنند، باید مقداری از گندم، جو، خرما و انگور را هم به طلب کار بدهند، آنچه را به طلب کار می دهند، زکات ندارد و بقیه مال ورثه است و هر کدام آنان که سهمش به اندازه نصاب شود، باید زکات آن را بدهد.

مسأله 1884_ اگر گندم، جو، خرما و کشمشی که زکات آن ها واجب شده خوب و بد دارد، احتیاط واجب آن است که زکات جنس خوب را از جنس بد ندهد.

نصاب طلا

مسأله 1885_ طلا دو نصاب دارد:

نصاب اوّل آن بیست مثقال شرعی است که هر مثقال آن 18 نخود است، پس وقتی طلا به این مقدار رسید باید یک چهلم آن را که نُه دهم (9/10) نخود می شود از بابت زکات بدهد؛ و اگر به این مقدار نرسد زکات آن واجب نیست.

و نصاب دوم آن، چهار مثقال شرعی است؛ یعنی اگر به نصاب اول که پانزده مثقال است سه مثقال اضافه شود، باید زکات تمام 18 مثقال را از قرار یک چهلم بدهد؛ و اگر کمتر از سه مثقال اضافه شود، فقط باید زکات 15 مثقال آن را بدهد و مقدار اضافه زکات ندارد؛ و به همین نسبت هر چه بالا رود، یعنی هر سه مثقال که اضافه شود، باید زکات همه آن را بدهد.

و به عبارت دیگر: نصاب دوم طلا 14 گرم است که اگر این مقـدار به نصاب اول که 70 گرم است افزوده شود، باید زکات تمام 84 گرم را که یک چهلم آن و برابر با دو و یک دهم گرم (1/2) می شود، بدهد و همین طور هر 14 گرم که به مقدار قبل اضافه شود، زکات به آن تعلق می گیرد؛ و اگر مقدار اضافه شده کمتر از 14 گرم باشـد، زکات به آن تعلق پیدا نمی کند و زکات هر 14 گرم، 350 میلی گرم (35/0 گرم) می باشد.

نصاب نقره

مسأله 1886_ نقره دو نصاب دارد:

نصاب اول آن 105 مثقال معمولی (1)، است؛ اگر مقدار نقره به این نصاب برسد و شرایط دیگر را هم داشته باشد، باید یک چهلم آن را که برابر با 2 مثقال و 15 نخود(2) است، به عنوان زکات بدهد؛ و اگر مقدار نقره به این میزان نرسد، زکات آن واجب نیست.

نصاب دوم نقره، 21 مثقال(3) و اگر این مقـدار به نصاب اول (105 مثقال) افزوده شود، بایـد زکات مجموع آن، یعنی 126 مثقال (4)را بپردازد؛ و اگر مقـدار اضافه شده بر نصاب اول کمتر از این مقدار (21 مثقال) باشد، زکات ندارد؛ به همین نسبت اگر هر 21 مثقال تمام بر مقدار قبل افزوده شود، باید زکات مجموع آن را بدهد، و اگر کمتر باشد زکات ندارد؛ و زکات 21 مثقال نقره، برابر با 45/2 گرم می باشد.

مسأله 1887_ کسـی که طلا یا نقره او به انـدازه نصاب است، اگرچه زکات آن را داده باشد، تا وقتی از نصاب اوّل کم نشده همه ساله، باید زکات آن را بدهد.

مسأله 1888_ زکات طلا و نقره در صورتی واجب می شود که آن را سـکّه زده باشـند و معامله با آن رایج باشد؛ و اگر طلا و نقره مذکور به صورت سکه نباشد و یا رایج نباشد، زکات ندارد.

1- برابر با 288 گرم.

2- برابر با 12/2 گرم.

3- تقریباً برابر با 98 گرم است.

4- برابر با 586 گرم

مسأله 1889_ طلا و نقره سکّه داری که زن ها برای زینت به کار می برند، در صورتی که معامله با آن رایج باشد، بنابر احتیاط زکات آن را بپردازد؛ و اگر معامله با آن رایج نباشد، ولی پول طلا و نقره به آن بگویند، بنابر احتیاط مستحب زکات آن را بدهد.

مسأله 1890_ کسی که طلا و نقره دارد، اگر هیچ کدام آن ها به اندازه نصاب اوّل نباشد، مثلاً 104 مثقال نقره و 14 مثقال طلا داشته باشد، زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1891_ زکات طلا و نقره _ چنانچه سابقاً گفته شد _ در صورتی واجب می شود که انسان یازده ماه مالک مقدار نصاب باشد و اگر در بین یازده ماه، طلا و نقره او از نصاب اوّل کمتر شود، زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1892_ اگر در بین یازده ماه طلا و نقره ای که دارد، با طلا یا نقره یا چیز دیگر عوض نماید یا آن ها را ذوب کند، زکات بر او واجب نیست، ولی اگر برای فرار از پرداخت زکات این کارها را بکند، احتیاط مستحب آن است که زکات را بدهد.

مسأله 1893_ اگر در ماه دوازدهم سکه ای که از طلا و نقره است ذوب کند، باید زکات آن ها را بدهد و چنانچه با ذوب شدن، قیمت آن ها کم شود، باید زکاتی که پیش از ذوب کردن بر او واجب بوده بدهد.

مسأله 1894_ اگر طلا و نقره ای که دارد خوب و بد داشته باشد، می تواند زکات هر کدام از خوب و بد را از خود آن بدهد، ولی بهتر است زکات همه آن ها را از طلا و نقره خوب بدهد.

مسأله 1895_ طلا و نقره ای که عیار سکه آن پایین تر از معمول باشد، به این صورت که نسبت طلا و یا نقره در آن کمتر از حد متعارف باشد، اگر در زمره مسکوکات طلاـ و نقره رایج بین مردم به شمار رود و معامله با آن رایج باشد، باید زکات آن را بدهد؛ و اگر از قبیل مسکوکات رایج طلا و نقره به شمار نمی رود و معامله با آن رایج نیست، زکات ندارد حتی اگر میزان طلا و نقره موجود در آن ها بیشتر از حد نصاب باشد.

مسأله 1896_ لازم است عیار طلایی که بابت زکات می دهد، با عیار طلایی که زکات بر آن واجب شده است یکی باشد، چناچه طلا و نقره ای که دارد به مقدار متعارف فلز دیگر با آن مخلوط باشد _ یعنی دارای عیار متعارف باشد _ نمی تواند زکات آن را از طلا و نقره ای بدهد که عیار آن پایین تر است؛ ولی اگر هنگام پرداخت زکات تعداد بیشتری سکه بدهد که مجموع طلا و نقره موجود در آن به اندازه زکاتی باشد که بر او واجب است، اشکال ندارد.

زکات شتر، گاو و گوسفند

اشاره

مسأله 1897_ زکات شتر، گاو و گوسفند غیر از شرط هایی که گفته شد دو شرط دیگر دارد:

اوّل: حیوان در بیشتر اوقات سال به کار گرفته نشود.

دوم: در تمـام سـال از علف بیابان بچرد، پس اگر تمام سال یا مقـداری از آن را از علف چیـده شـده، یا از زراعتی که ملک مالک، یا ملک کسـی دیگر است بچرد، زکـات نـدارد؛ ولی اگر در تمـام سـال یـک روز یا دو روز از علف مالک بخورد، بنابر احتیاط زکات آن واجب می باشد.

مسأله 1898_ اگر انسان برای شتر، گاو و گوسـفند خود چراگاهی را که کسـی نکاشته بخرد یا اجاره کند، یا برای چراندن در آن باج بدهد، بنابر احتیاط زکات آن ها را بدهد.

نصاب شتر

مسأله 1899_ شتر دوازده نصاب دارد:

اوّل: پنج شتر و زکات آن، یک گوسفند است و تا شماره شتر به این مقدار نرسد، زکات ندارد.

دوم: ده شتر و زکات آن، دو گوسفند است.

سوم: پانزده شتر و زکات آن، سه گوسفند است.

چهارم: بیست شتر و زکات آن، چهار گوسفند است.

پنجم: بیست و پنج شتر و زکات آن، پنج گوسفند است.

ششم: بیست و شش شتر و زکات آن، یک شتر است که داخل سال دوم شده باشد.

هفتم: سی و شش شتر و زکات آن، یک شتر است که داخل سال سوم شده باشد.

هشتم: چهل و شش شتر و زکات آن، یک شتر است که داخل سال چهارم شده باشد.

نهم: شصت و یک شتر و زکات آن، یک شتر است که داخل سال پنجم شده باشد.

دهم: هفتاد و شش شتر و زکات آن، دو شتر است که داخل سال سوم شده باشد.

یازدهم: نود و یک شتر و زکات آن، دو شتر است که داخل سال چهارم شده باشد.

دوازدهم: صـد و بیست و یک شتر و بالاتر از آن است، بایـد یا چهل تا چهل تا حساب کند و برای هر چهل تا، یک شتری بدهد که داخل سال سوم شـده باشـد، یا پنجاه تا پنجاه تا حساب کند و برای هر پنجاه تا، یک شتری بدهد که داخل سال چهارم شده باشد؛ و یا با چهل و پنجاه حساب کند،

ص: 300

ولی در هر صورت بایـد طوری حساب کند که چیزی باقی نماند، یا اگر چیزی باقی می ماند، از نُه تا بیشتر نباشد، مثلاً اگر 140 شتر دارد، بایـد برای صـد تا، دو شتری که داخل سال چهارم شـده و برای چهل تا، یک شتری که داخل سال سوم شـده باشد بدهد؛ و شتری که برای زکات می دهد، باید ماده باشد.

مسأله 1900_ زکات ما بین دو نصاب واجب نیست، پس اگر شماره شترهایی که دارد از نصاب اوّل که پنج تاست بگذرد، تا به نصاب دوم که ده تاست نرسیده، فقط باید زکات پنج تای آن را بدهد و هم چنین است در نصاب های بعد.

نصاب گاو

مسأله 1901_ گاو دو نصاب دارد:

نصاب اوّل آن، سـی تاست که وقتی شـماره گاو به سـی رسید، اگر شرایطی را که گفته شد داشته باشد، انسان باید یک گوساله ای که داخل سال دوم شده از بابت زکات بدهد.

و نصـاب دوم آن، چهـل است و زکـات آن یک گوساله مادّه ای است که داخل سال سوم شـده باشـد؛ و زکات ما بین سـی و چهل واجب نیست، مثلاً کسـی که سـی و نه گاو دارد، فقط بایـد زکات سـی تای آن ها را بدهـد؛ و نیز اگر از چهل گاو زیادتر داشـته باشد تا به شصـت نرسـیده، فقط بایـد زکات چهل تای آن را بدهـد، و بعـد از آن که به شـصت رسـید، چون دو برابر نصاب اوّل را دارد، باید دو گوساله ای که داخل سال دوم شـده بدهـد؛ و همچنین هر چه بالا رود، باید یا سـی تا سـی تا حساب کند، یا چهل تا چهل تا، یا با سـی و چهل حساب نمایـد و زکات آن را به دسـتوری که گفته شـده بدهـد، ولی باید طوری حساب کند که چیزی باقی نماند، یا اگر چیزی باقی می ماند از نُه تا بیشتر نباشد، مثلاً اگر هفتاد گاو دارد، باید به حساب سـی و چهل حساب کند و برای سـی تای آن زکات سی تا و برای چهل تای آن زکات چهل تا را بدهد، چون اگر به حساب سی تا حساب کند، ده تا زکات نداده باقی می ماند.

نصاب گوسفند

مسأله 1902_ گوسفند پنج نصاب دارد:

اوّل: چهل تاست و زکات آن، یک گوسفند می باشد؛ و تا گوسفند به چهل نرسد، زکات ندارد.

دوم: صد و بیست و یک است و زکات آن، دو گوسفند می باشد.

سوم: دویست و یک است و زکات آن، سه گوسفند می باشد.

چهارم: سیصد و یک است و زکات آن، چهار گوسفند می باشد.

پنجم: چهار صد و بالاتر از آن است که باید آن ها را صد تا صد تا حساب کند و برای هر صد تای آن ها، یک گوسفند بدهد؛ و لازم نیست زکات را از خود گوسفندها بدهد، بلکه اگر گوسفند دیگری بدهد، یا مطابق قیمت گوسفند پول یا جنس دیگر بدهد، کافی است.

مسأله 1903_ زکات ما بین دو نصاب واجب نیست، پس اگر شماره گوسفندهای کسی از نصاب اوّل که چهل است بیشتر باشد، تا به نصاب دوم که صد و بیست و یک است نرسیده، فقط باید زکات چهل تای آن را بدهد و زیادی آن زکات ندارد و همچنین است در نصاب های بعد.

مسأله 1904_ زکات شتر، گاو و گوسفندی که به مقدار نصاب برسد واجب است، چه همه آن ها نر باشند یا ماده، یا بعضی نر باشند و بعضی ماده.

مسأله 1905_ در زکات، گاو و گاومیش یک جنس حساب می شود و شتر عربی و غیر عربی یک جنس است؛ و همچنین بز و میش و شیشک در زکات با هم فرق ندارند.

مسأله 1906_ اگر گوسفند برای زکات بدهد، بنابر احتیاط واجب باید اقلاً داخل سال دوم شده باشد و اگر بُز بدهد، احتیاطاً باید داخل سال سوم شده باشد.

مسأله 1907_ گوسفندی را که بابت زکات می دهد، اگر قیمتش مختصری از گوسفندهای دیگر او کمتر باشد اشکال ندارد، ولی بهتر است گوسفندی را که قیمت آن از تمام گوسفندهایش بیشتر است بدهد؛ و همچنین است در گاو و شتر.

مسأله 1908_ اگر چند نفر با هم شریک باشند هر کدام آنان که سهمش به نصاب اوّل رسیده، باید زکات بدهد و بر کسی که سهم او کمتر از نصاب اوّل است، زکات واجب نیست.

مسأله 1909_ اگر یک نفر در چند جا گاو یا شتر و یا گوسفند داشته باشد و روی هم به اندازه نصاب باشند، باید زکات آن ها را بدهد.

مسأله 1910_ اگر گاو، گوسفند و شتری که دارد مریض و معیوب هم باشند، باید زکات آن ها را بدهد.

مسأله 1911_ اگر گاو، گوسفند و شتری که دارد همه مریض یا معیوب یا پیر باشند، می تواند زکات را از خود آن ها بدهد، ولی اگر همه سالم و بی عیب و جوان باشند، نمی تواند زکات آن ها را مریض، یا معیوب یا پیر بدهد، بلکه اگر بعضی از آن ها سالم و بعضی مریض و دسته ای معیوب و دسته دیگری بی عیب و مقداری پیر و مقداری جوان باشند، احتیاط واجب آن است که برای زکات آن ها سالم و بی عیب و جوان بدهد.

مسأله 1912_ اگر پیش از تمام شدن ماه یازدهم، گاو، گوسفند و شتری که دارد با چیز دیگر عوض کند، یا نصابی که دارد با مقدار نصاب از همان جنس عوض نماید _ مثلاً چهل گوسفند بدهد و چهل گوسفند دیگر بگیرد _ زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1913_ کسی که باید زکات گاو، گوسفند و شتر را بدهد، اگر زکات آن ها را از مال دیگرش بدهد، تا وقتی شماره آن ها از نصاب کم نشده، همه ساله باید زکات را بدهد؛ و اگر از خود آن ها بدهد و از نصاب اوّل کمتر شوند، زکات بر او واجب نیست، مثلاً کسی که چهل گوسفند دارد، اگر از مال دیگرش زکات آن ها را بدهد، تا وقتی که گوسفندهای او از چهل کم نشده، همه ساله باید یک گوسفند بدهد؛ و اگر از خود آن ها بدهد تا وقتی به چهل نرسیده، زکات بر او واجب نیست.

مصرف زکات

مسأله 1914_ انسان می تواند زکات را در هشت مورد مصرف کند:

اوّل: فقیر؛ و آن کسی است که مخارج سال خود و عیالاتش را ندارد، لذا کسی که صنعت یا ملک و یا سرمایه ای دارد که می تواند مخارج سال خود را بگذراند، فقیر نیست.

دوم: مسکین؛ و آن کسی است که از فقیر سخت تر می گذراند.

سوم: کسی که از طرف امام؟ع؟ یا نایب امام مأمور است که زکات را جمع و نگهداری کند و به حساب آن رسیدگی کند و آن را به امام یا نایب امام یا فقرا برساند.

چهارم: کافرهایی که اگر زکات به آنان بدهند، به دین اسلام مایل می شوند، یا در جنگ به مسلمانان کمک می کنند؛ یا مسلمانانی که صرف زکات در مصارف آنان، باعث رغبت این افراد به تشیع و جلب آنان، به مکتب و یا باعث تحکیم و حفظ ایمان و عقیده آن ها می شود.

پنجم: خریداری بنده ها و آزاد کردن آنان.

ششم: بدهکاری که نمی تواند قرض خود را بدهد.

هفتم: سبیل الله، یعنی کاری که منفعت عمومی دینی دارد _ مثل مسجد و مدرسه ای که علوم دینی در آن خوانده می شود _ و نیز کارهایی که فایده آن به همه مسلمانان می رسد، مانند ساختن مدارس، نشر کتب دینی و مفید، مرمت راه ها، تمیز کردن شهر و محله، ساختن بیمارستان و درمانگاه، ایجاد مراکز نگهداری سالمندان و کودکان بی سرپرست و امثال آن.

هشتم: ابن السبیل، یعنی مسافری که در سفر درمانده شده.

و احکام این ها در مسائل آینده گفته خواهد شد.

مسأله 1915_ احتیـاط واجب آن است که فقیر و مسـکین بیشتر از مخـارج سـال خود و عیالاتش را از زکات نگیرد و اگر مقـداری پول یا جنس دارد، فقط به اندازه کسری مخارج یک سالش زکات بگیرد.

مسأله 1916_ کسی که مخارج سالش را داشته، اگر مقداری از آن را مصرف کند و بعد شک کند که آنچه باقی مانده، به اندازه مخارج سال او هست یا نه، نمی تواند زکات بگیرد.

مسأله 1917_ صـنعت گر یا مالک و یا تاجری که درآمد او از مخارج سالش کمتر است، می تواند برای کسری مخارجش، زکات بگیرد و لازم نیست ابزار کار یا ملک یا سرمایه خود را به مصرف مخارج برساند.

مسأله 1918_ فقیری که خرج سال خود و عیالاتش را ندارد، اگر خانه ای دارد که ملک اوست و در آن نشسته، یا مال سواری دارد، چنانچه بـدون این هـا نتوانـد زنـدگی کنـد _ اگرچه برای حفـظ آبرویش باشـد _ می توانـد زکـات بگیرد؛ و همچنین است اثاث خانه، ظرف، لباس تابسـتانی و زمسـتانی و چیزهایی که به آن ها احتیاج دارد؛ و فقیری که این ها را ندارد، اگر به این ها احتیاج داشـته باشد، می تواند از زکات خریداری کند.

مسأله 1919_ فقیری که یاد گرفتن صـنعت یا انجام دادن کسب و کاری که می تواند هزینه زندگی او را تأمین کند، برای او مشـکل نیست، بنابر احتیاط واجب باید اقدام کند و با گرفتن زکات زندگی نکند، ولی تا وقتی مشغول یاد گرفتن است، می تواند زکات بگیرد.

مسأله 1920_ به کسی که قبلاً فقیر بوده و می گوید: فقیرم، اگر چه انسان از گفته او اطمینان پیدا نکند، می شود زکات داد.

مسأله 1921_ کسـی که می گویـد: فقیرم و قبلاًـ فقیر نبوده، یـا معلوم نیست فقیر بوده یا نه، چنانچه از گفته او اطمینان پیـدا نشود، احتیاط واجب آن است که به او زکات ندهند.

مسأله 1922_ کسی که باید زکات بدهد، اگر از فقیری طلب کار باشد، می تواند طلبی را که از او دارد بابت زکات حساب کند.

مسأله 1923_ اگر فقیر بمیرد و مال او به انـدازه قرضـش نباشد، انسان می تواند طلبی را که از او دارد بابت زکات حساب کند، ولی اگر مال او به اندازه قرضـش باشد و ورثه قرض او را ندهند، یا به جهت دیگر انسان نتواند طلب خود را بگیرد، بنابراحتیاط واجب نباید طلبی را که از او دارد، بابت زکات حساب کند.

مسأله 1924_ چیزی را که انسـان بـابت زکـات به فقیر می دهـد، لازم نیست به او بگویـد: زکـات است، بلکه اگر فقیر خجالت بکشـد، مستحب است به اسم پیش کش بدهد ولی باید قصد زکات کند.

مسأله 1925_ اگر به خیال این که شخصی فقیر است، به او زکات بدهد و بعد بفهمد فقیر نبوده است، یا از روی ندانستن مسأله به شخصی که می دانـد فقیر نیست زکات بدهد، کفایت نمی کند و باید دوباره زکات بدهد؛ ولی اگر در تشـخیص فقیر کوتاهی نکرده است و بر اساس یقین یا اطمینان و یا از روی حجت شرعی _ مانند شهادت دو نفر عادل _ به شخصی زکات داده است، چنانچه بعداً بفهمد آن شخص فقیر نبوده است، واجب نیست دوباره زکات بدهد، گرچه احتیاط مستحب آن است که دوباره آن را بپردازد.

مسأله 1926_ شخصـی که زکات می گیرد، اگر فقیر نباشد و متوجه باشد، مالی که به او می دهند بابت زکات بوده است، نمی تواند در آن تصرف کند؛ و اگر تصرف کند ضامن است و باید آن را برگرداند.

مسأله 1927_ شخصـی که بـدهکار است و نمی توانـد بدهی خود را بدهد، اگرچه مخارج سال خود را داشـته باشد، می تواند برای دادن قرض خود زکات بگیرد، ولی باید مالی را که قرض کرده در معصـیت خرج نکرده باشد، یا اگر در معصـیت خرج کرده از آن معصیت توبه کرده باشد.

مسأله 1928_ اگر به شخصـی که بـدهکار است و نمی توانـد بدهی خود را بدهد زکات بدهد، بعد بفهمد قرض را در معصـیت مصـرف کرده، چنانچه آن بـدهکار فقیر باشـد، می تواند آنچه را به او داده، بابت سـهم فقیر از زکات حساب کند؛ و بنابر احتیاط اگر او از معصـیت توبه نکرده است، چیزی را که به او داده، بابت زکات حساب نکند.

مسأله 1929_ شخصـی که بـدهکار است و نمی توانـد بـدهی خود را بدهد، اگرچه فقیر نباشد، انسان می تواند طلبی که از او دارد، بابت زکات حساب کند.

مسأله 1930_ مسافری که خرجی او تمام شده، یا وسیله سفرش از کار افتاده، چنانچه سفر او سفر معصیت نباشد و نتواند با قرض کردن، یا فروختن چیزی خود را به مقصد برساند و یا قرض کردن از شخص خاص، یا فروختن وسائل زندگی در شأن او نباشد، اگرچه در وطن خود فقیر نباشد، می تواند زکات بگیرد؛ ولی اگر بتواند در جای دیگر با قرض کردن یا فروختن چیزی، مخارج سفر خود را به صورتی که منافی با حیثیت او نباشد فراهم کند، فقط به مقداری که به آن جا برسد، می تواند زکات بگیرد.

مسأله 1931_ مسافری که در سفر درمانده شده و زکات گرفته، بعد از آن که به وطنش رسید، اگر چیزی از زکات زیاد آمده باشد، باید آن را به حاکم شرع بدهد و بگوید آن چیز زکات است.

شرایط کسانی که مستحق زکاتند

مسأله 1932_ کسی که زکات می گیرد، باید شیعه دوازده امامی باشد _ مگر در مورد مصرف چهارم از موارد مصرف زکات که شرح آن، در مسأله 1914 گذشت _ و اگر انسان کسی را شیعه بداند و به او زکات بدهد، بعد معلوم شود شیعه نبوده، باید دوباره زکات بدهد.

مسأله 1933_ اگر طفل یا دیوانه ای از شیعه فقیر باشد، انسان می تواند به ولی او زکات بدهد، به قصد این که آنچه را می دهد مِلک طفل یا دیوانه باشد.

مسأله 1934_ اگر به ولیّ طفل و دیوانه دسترسی ندارد، می تواند خودش یا به وسیله یک نفر امین زکات را به مصرف طفل یا دیوانه برساند؛ و باید موقعی که زکات به مصرف آنان می رسد، نیت زکات کنند.

مسأله 1935_ به فقیری که گدایی می کند، می شود زکات داد مگر آن که مصداق سؤال حرام باشد، مانند آن که گدایی را شغل خود قرار داده باشد، ولی به کسی که زکات را در معصیت مصرف می کند، نمی شود زکات داد.

مسأله 1936_ به کسی که معصیت کبیره را آشکارا به جا می آورد و یا دادن زکات سبب ترغیب او به معصیت باشد، احتیاط واجب آن است که زکات ندهند، ولی اگر دادن زکات موجب شود از معصیت دست بردارد یا آن را آشکار انجام ندهد، مانعی ندارد.

مسأله 1937_ به کسی که بدهکار است و نمی تواند بدهی خود را بدهد، اگرچه مخارج او بر انسان واجب باشد، می شود زکات داد.

مسأله 1938_ انسان نمی توانـد مخارج کسانی را که مثل اولاد خرجشان بر او واجب است از زکات بدهد، ولی اگر مخارج آنان را ندهد، دیگران می توانند به آنان زکات بدهند.

مسأله 1939_ اگر انسان زکات به پسرش بدهد که خرج زن، نوکر و کلفت خود کند، در حدی که بیشتر از شؤون او نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 1940_ اگر پسر به کتاب های علمی دینی احتیاج داشته باشد، پدر می تواند برای خریدن آن ها به او زکات بدهد.

مسأله 1941_ پدر می تواند به پسرش زکات بدهد که برای خود زن بگیرد؛ پسر هم می تواند برای آن که پدرش زن بگیرد، زکات خود را به او بدهد.

مسأله 1942_ به زنی که شوهرش مخارج او را می دهد، یا خرجی نمی دهد ولی ممکن است او را به دادن خرجی مجبور کنند، نمی شود زکات داد؛ اما اگر مخارج او را ندهد و اجبار او به دادن نفقه به زن غیر ممکن و یا مشکل باشد، می تواند به او زکات داد.

مسأله 1943_ زنی که صـیغه شـده اگر فقیر باشد، شوهرش و دیگران می توانند به او زکات بدهند، ولی اگر شوهرش در ضـمن عقد شـرط کنـد که مخارج او را بدهد، یا به جهت دیگری دادن مخارجش بر او واجب باشد، در صورتی که بتواند مخارج آن زن را بدهد، نمی شود به آن زن زکات داد؛ ولی اگر ندهد به شرحی که در مسأله قبل گذشت، می توان به او زکات داد.

مسأله 1944_ زن می تواند به شوهر فقیر خود زکات بدهد، اگرچه شوهر زکات را صرف مخارج خود آن زن کند.

مسأله 1945_ سیّد نمی تواند از غیر سیّد زکات بگیرد، ولی اگر خمس و سایر وجوهات، کفایت مخارج او را نکند و از گرفتن زکات ناچار باشد، می تواند از غیر سیّد زکات بگیرد.

مسأله 1946_ به کسی که معلوم نیست سیّد است یا نه، می شود زکات داد.

نیت زکات

مسأله 1947_ انسان باید زکات را به قصد قربت(1) بدهـد، و در نیت معین کنـد که آنچه را می دهد، زکات مال است یا زکات فطره، ولی اگر مثلاً زکات گندم و جو بر او واجب باشد، لازم نیست معین کند چیزی را که می دهد، زکات گندم است یا زکات جو.

1- یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم

مسأله 1948_ کسی که زکات چند مال بر او واجب شده، اگر مقداری زکات بدهد و نیت هیچ کدام آن ها را نکند، چنانچه چیزی را که داده، هم جنس یکی از آن ها باشد، زکات همان جنس حساب می شود و اگر هم جنس هیچ کدام آن ها نباشد، به همه آن ها قسمت می شود؛ پس کسی که زکات چهل گوسفند و زکات پانزده مثقال طلا بر او واجب است، اگر مثلاً یک گوسفند از بابت زکات بدهد و نیت هیچ کدام آن ها را نکند، زکات گوسفند حساب می شود، ولی اگر مقداری نقره بدهد به زکاتی که برای گوسفند و طلا بدهکار است، تقسیم می شود.

مسأله 1949_ اگر کسی را وکیل کند زکات مال او را به فقیر بدهد، همین مقدار که وکیل از طرف مالک به نیت زکات بدهد، کفایت می کند؛ و بنابر احتیاط زمانی که زکات را به وکیل می دهد، قصد کند آنچه که او بعداً به فقیر می دهد، زکات باشد.

مسأله 1950_ در پرداخت زکات، قصد انجام دادن فرمان خداوند و ادای تکلیف کفایت می کند و همین مقدار که اگر از او یا وکیل او بپرسند که انگیزه و غرض او در پرداخت آن مال چیست، بگوید: چون خدا فرمان داده است، کافی می باشد.

مسائل متفرقه زکات

مسأله 1951_ موقعی که گندم و جو را از کاه جدا می کند و موقع خشک شدن خرما و انگور، انسان باید زکات را به فقیر بدهد، یا از مال خود جدا کند. و زکات طلا، نقره، گاو، گوسفند و شتر را بعد از تمام شدن ماه یازدهم باید به فقیر بدهد، یا از مال خود جدا نماید؛ ولی اگر منتظر فقیر معینی باشد، یا بخواهد به فقیری بدهد که از جهتی برتری دارد، می تواند زکات را جدا نکند.

مسأله 1952_ بعد از جدا کردن زکات، لازم نیست فوراً آن را به مستحق بدهد، ولی اگر به کسی که می شود زکات داد دسترسی دارد، احتیاط مستحب آن است که دادن زکات را تأخیر نیندازد.

مسأله 1953_ کسی که می تواند زکات را به مستحق برساند، اگر ندهد و به سبب کوتاهی او از بین برود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 1954_ کسی که می تواند زکات را به مستحق برساند، اگر زکات را ندهد و بدون آن که در نگهداری آن کوتاهی کند از بین برود، چنانچه دادن زکات را به قدری تأخیر انداخته که نمی گویند فوراً داده است، باید عوض آن را بدهد؛ و اگر به این مقدار تأخیر نینداخته،

مثلاً دو سه ساعت تأخیر انداخته و در همان دو سه ساعت تلف شده، در صورتی که مستحق حاضر نبوده، چیزی بر او واجب نیست و اگر مستحق حاضر بوده، بنابر احتیاط واجب باید عوض آن را بدهد.

مسأله 1955_ اگر زکات را از مال خود کنار بگذارد، می تواند در بقیه آن تصرف کند؛ و اگر از مال دیگرش کنار بگذارد، می تواند در تمام مال تصرف نماید.

مسأله 1956_ انسان نمی تواند زکاتی که کنار گذاشته، برای خود بردارد و چیز دیگری به جای آن بگذارد.

مسأله 1957_ اگر از زکاتی که کنار گذاشته منفعتی ببرد _ مثلاً گوسفندی که برای زکات گذاشته برّه بیاورد _ مال فقیر است.

مسأله 1958_ اگر موقعی که زکات را کنار می گذارد مستحقّی حاضر باشد، بهتر است زکات را به او بدهد، مگر کسی را در نظر داشته باشد که دادن زکات به او از جهتی بهتر باشد.

مسأله 1959_ اگر با اجازه حاکم شرعی یا برای مصلحت زکات با عین مالی که برای زکات جدا کرده است تجارت کند، صحیح است و منافعی که به دست می آید در حکم زکات است؛ و اگر در این تجارت مخارجی کرده باشد، می تواند آن را از زکات بردارد؛ و اگر در تجارت ضرر کند، بدون آن که در انجام کار کوتاهی کرده باشد، ضامن مال از بین رفته نیست، گرچه احتیاط در جبران ضرر است.

مسأله 1960_ و اگر بدون اجازه حاکم و یا بدون رعایت مصالح زکات با آن تجارت کند و در تجارت خود ضرر کند، ضامن مال از دست رفته است و باید آن را جبران کند.

مسأله 1961_ اگر پیش از آن که زکات بر او واجب شود، چیزی بابت زکات به فقیر بدهد، زکات حساب نمی شود و بعد از آن که زکات بر او واجب شد، اگر چیزی را که به فقیر داده از بین نرفته باشد و آن فقیر هم به فقر خود باقی باشد، می تواند چیزی را که به او داده، بابت زکات حساب کند؛ و نیز می تواند مالی را به فقیر یا دیگر مستحقان زکات قرض دهد و بعد از واجب شدن زکات، آن را بابت زکات حساب کند.

مسأله 1962_ فقیری که می داند زکات بر انسان واجب نشده، اگر چیزی بابت زکات بگیرد و پیش او تلف شود ضامن است، پس موقعی که زکات بر انسان واجب می شود، اگر آن فقیر به فقر خود باقی باشد، می تواند عوض چیزی که به او داده بابت زکات حساب کند.

مسأله 1963_ فقیری که نمی داند زکات بر انسان واجب شده، اگر چیزی بابت زکات بگیرد و پیش او تلف شود، ضامن نیست و انسان نمی تواند عوض آن را بابت زکات حساب کند.

مسأله 1964_ مستحب است زکات گاو، گوسفند و شتر را به فقیرهای آبرومند بدهد؛ و در دادن زکات خویشان خود را بر دیگران و اهل علم و کمال را بر غیر آنان و کسانی که اهل سؤال نیستند، بر اهل سؤال مقدم بدارد؛ ولی اگر دادن زکات به فقیری از جهت دیگری بهتر باشد، مستحب است زکات را به او بدهد.

مسأله 1965_ بهتر است زکات را آشکارا و صدقه مستحبی را مخفی بدهند.

مسأله 1966_ اگر در شهر کسی که می خواهد زکات بدهد، مستحقّی نباشد و نتواند زکات را به مصرف دیگری هم که برای آن معین شده برساند، چنانچه امید نداشته باشد که بعداً مستحق پیدا کند، باید زکات را به شهر دیگر ببرد و به مصرف زکات برساند و می تواند مخارج بردن به آن شهر را از زکات بردارد؛ و اگر زکات در هنگام نقل تلف شود و او در نگهداری و حفظ آن کوتاهی نکرده باشد، ضامن نیست.

مسأله 1967_ اگر در شهر خودش مستحق پیدا شود، می تواند زکات را به شهر دیگر ببرد، ولی مخارج بردن به آن شهر را باید از خودش بدهد و اگر زکات تلف شود، ضامن است، مگر آن که با اجازه حاکم شرع برده باشد.

مسأله 1968_ اجرت وزن کردن و پیمانه نمودن گندم، جو، کشمش و خرمایی را که برای زکات می دهد با خود اوست.

مسأله 1969_ کسی که 2 مثقال و 15 نخود(1) نقره یا بیشتر از این بابت زکات بدهکار است، بنابر احتیاط کمتر از این مقدار و یا بهای آن را به یک فقیر ندهد؛ و نیز اگر غیر نقره چیز دیگری مثل گندم و جو بدهکار باشد و قیمت آن معادل 2/12 گرم نقره برسد، بنابر احتیاط به یک فقیر کمتر از آن ندهد.

مسأله 1970_ مکروه است انسان از مستحق درخواست کند، زکاتی را که از او گرفته به او بفروشد، ولی اگر مستحق بخواهد چیزی را که گرفته بفروشد، بعد از آن که به قیمت رساند، کسی که زکات را به او داده، در خریدن آن بر دیگران مقدم است.

مسأله 1971_ اگر شک کند زکاتی که بر او واجب بوده داده یا نه، در صورتی که عین مال موجود باشد، باید زکات آن را بدهد و اگر عین مال از بین رفته است، زکات واجب نیست.

1- تقریباً برابر 12/20 گرم

مسأله 1972_ فقیر نمی تواند زکات را به کمتر از مقدار آن صلح کند، یا چیزی را گران تر از قیمت آن بابت زکات قبول نماید، یا زکات را از مالک بگیرد و به او ببخشد، ولی کسی که زکات زیادی بدهکار است و فقیر شده و نمی تواند زکات را بدهد، چنانچه بخواهد توبه کند، فقیر می تواند زکات را از او بگیرد و به او ببخشد.

مسأله 1973_ انسان می تواند از زکات، قرآن یا کتاب دینی یا کتاب دعا بخرد و وقف کند، اگرچه بر فرزندان خود و بر کسانی وقف کند که خرج آنان بر او واجب است؛ و نیز می تواند تولیت وقف را برای خود یا فرزندان خود قرار دهد.

مسأله 1974_ انسان نمی توانـد از زکات مِلک بخرد و بر فرزندان خود یا بر کسانی که مخارج آنان بر او واجب است، وقف کند که عایدی آن را به مصرف مخارج خود برسانند.

مسأله 1975_ فقیر می توانـد برای رفتن به حج و زیارت و مانند این ها زکات بگیرد، ولی اگر به مقدار خرج سالش زکات گرفته باشد، برای زیارت و مانند آن نمی تواند زکات بگیرد.

مسأله 1976_ اگر مالک فقیری را وکیل کنـد که زکات مال او را بدهـد، چنانچه آن فقیر بدانـد و یا اطمینان داشـته باشد که قصد مالک این بوده که خود آن فقیر از زکات بر ندارد، نمی تواند چیزی از آن را برای خودش بردارد؛ و اگر یقین و یا اطمینان داشته باشد که قصد مالک این نبوده، برای خودش هم می تواند بردارد.

مسأله 1977_ اگر فقیر شتر، گاو، گوسـفند، طلا و نقره را بابت زکات بگیرد، چنانچه شرط هایی که برای واجب شدن زکات گفته شد در آن ها جمع شود، باید زکات آن ها را بدهد.

مسأله 1978_ اگر دو نفر در مالی که زکات آن واجب شـده با هم شـریک باشـند، یکی از آن ها زکات قسـمت خود را بدهد و بعد مال را تقسیم کنند، چنانچه بداند شریکش زکات سهم خود را نداده و بعداً هم تصمیم ندارد بدهد، تصرف او در سهم خودش هم اشکال دارد.

مسأله 1979_ کسـی که خمس یا زکات بـدهکار است و کفاره، نـذر و مانند این ها هم بر او واجب است و قرض هم دارد، چنانچه نتواند همه آن ها را بدهد، اگر مالی که خمس یا زکات آن واجب شده، از بین نرفته باشد، باید خمس و زکات را بدهد؛ و اگر از بین رفته باشد، می تواند خمس یا زکات را بدهد، یا کفاره، نذر، قرض و مانند این ها را ادا کند.

مسأله 1980_ کسی که خمس یا زکات بدهکار است و نذر و مانند این ها هم بر او واجب است و قرض هم دارد، اگر بمیرد و مال او برای همه آن ها کافی نباشد، چنانچه مالی که خمس و زکات آن واجب شده، از بین نرفته باشد، باید خمس یا زکات را بدهند و بقیه مال او را به چیزهای دیگری که بر او واجب است قسمت کنند؛ و اگر مالی که خمس و زکات آن واجب شده از بین رفته باشد، باید مال او را به خمس، زکات، قرض، نذر و مانند این ها قسمت نمایند، مثلاً اگر چهل تومان خمس بر او واجب است و بیست تومان به کسی بدهکار است، و همه مال او سی تومان است، باید بیست تومان بابت خمس و ده تومان بابت بدهکاری او بدهند.

مسأله 1981_ کسی که مشغول تحصیل علم است و اگر تحصیل نکند، می تواند برای معاش خود کسب کند، چنانچه تحصیل آن علم واجب یا مستحب باشد، می شود به او زکات داد؛ و اگر تحصیل آن علم واجب یا مستحب نباشد، زکات دادن به او اشکال دارد.

زکات فطره

مسأله 1982_ کسی که موقع غروب شب عید فطر، بالغ، عاقل و هوشیار است و فقیر و بنده کس دیگر نیست، باید برای خودش و کسانی که نان خور او هستند، هر نفری یک صاع(1) گندم، جو، خرما، کشمش، برنج، ذُرّت و مانند این ها به مستحق بدهد و اگر پول یکی از این ها را هم بدهد، کافی است.

مسأله 1983_ کسی که مخارج سال خود و عیالاتش را ندارد و کسبی هم ندارد که بتواند مخارج سال خود و عیالاتش را بگذارند، فقیر است و دادن زکات فطره بر او واجب نیست.

مسأله 1984_ انسان باید فطره کسانی را که در غروب شب عید فطر نان خور او حساب می شوند بدهد، کوچک باشند یا بزرگ، مسلمان باشند یا کافر، دادن خرج آنان بر او واجب باشد یا نه، در شهر خود او باشند یا در شهر دیگر.

مسأله 1985_ اگر کسی را که نان خور اوست و در شهر دیگر است، وکیل کند که از مال او فطره خود را بدهد، چنانچه اطمینان داشته باشد که فطره را می دهد، لازم نیست خودش فطره او را بدهد.

مسأله 1986_ فطره مهمانی که پیش از غروب شب عید فطر با رضایت صاحب خانه وارد شده، اگر نان خور(2) او حساب می شود بر او واجب است.

1- تقریباً سه کیلوگرم میباشد.

2- چنانچه زیر مجموعه و کفالت باشند.

مسأله 1987_ فطره مهمـانی که پیش از غروب شب عیـد فطر بـدون رضـایت صـاحب خانه وارد می شود و مـدّتی نزد او می مانـد، بنابر احتیاط واجب است؛ و همچنین فطره کسی که انسان را مجبور کرده اند که خرجی او را بدهد.

مسأله 1988_ فطره مهمـانی که بعـد از غروب شب عیـد فطر وارد می شـود، بر صـاحب خـانه واجب نیست، اگرچه پیش از غروب او را دعوت کرده باشد و در خانه او هم افطار کند.

مسأله 1989_ اگر کسی موقع غروب شب عید فطر دیوانه یا بیهوش باشد، زکات فطره بر او واجب نیست.

مسأله 1990_ اگر پیش از غروب یا مقارن غروب بچه بالغ شود، یا دیوانه عاقل گردد، یا فقیر غنی شود، در صورتی که شرایط واجب شدن فطره را دارا باشد، باید زکات فطره را بدهد.

مسأله 1991_ کسـی که موقع غروب شب عیـد فطر، زکات فطره بر او واجب نیست، اگر تا پیش از ظهر روز عید شـرط های واجب شدن فطره در او پیدا شود، مستحب است زکات فطره را بدهد.

مسأله 1992_ کافری که بعـد از غروب شب عیـد فطر مسـلمان شده، فطره بر او واجب نیست، ولی مسـلمانی که شـیعه نبوده، اگر بعد از دیدن ماه شیعه شود، باید زکات فطره را بدهد.

مسأله 1993_ کسی که فقط به اندازه یک صاع (1)گندم و مانند آن دارد، مستحب است زکات فطره را بدهد، چنانچه عیالاتی داشته باشد و بخواهـد فطره آن ها را هم بدهـد، می تواند به قصد فطره، آن یک صاع را به یکی از عیالاتش بدهد و او هم به همین قصد به دیگری بدهد و همچنین تا به نفر آخر برسد؛ و بهتر است نفر آخر چیزی را که می گیرد به کسی بدهد که از خودشان نباشد، اگر یکی از آن ها صغیر باشد، ولی او به جای او می گیرد و احتیاط آن است چیزی را که برای صغیر گرفته به کسی ندهد.

مسأله 1994_ اگر بعـد از غروب شب عیـد فطر بچه دار شود، یـا کسـی نـان خور او حساب شود، واجب نیست فطره او را بدهـد، اگرچه مستحب است فطره کسانی را که بعد از غروب تا پیش از ظهر روز عید نان خور او حساب می شوند بدهد.

مسأله 1995_ اگر انسان نان خور کسـی باشد و پیش از غروب یا مقارن غروب، نان خور کس دیگر شود، فطره او بر کسـی که نان خور او شده واجب است، مثلاً اگر دختر پیش از غروب به خانه شوهر رود، شوهرش باید فطره او را بدهد.

1- تقریباً سه کیلوگرم میباشد.

مسأله 1996_ کسی که دیگری باید فطره او را بدهد، واجب نیست فطره خود را بدهد.

مسأله 1997_ اگر فطره انسان بر کسی واجب باشد و او فطره را ندهد، بر خود انسان واجب نمی شود.

مسأله 1998_ اگر کسی که فطره او بر دیگری واجب است، خودش فطره را بدهد از کسی که فطره بر او واجب شده ساقط نمی شود.

مسأله 1999_ زنی که شوهرش مخارج او را نمی دهد، چنانچه نان خور کس دیگر باشد، فطره اش بر آن کس واجب است؛ و اگر نان خور کس دیگر نیست، در صورتی که فقیر نباشد، باید فطره خود را بدهد.

مسأله 2000_ کسی که سیّد نیست نمی تواند به سیّد فطره بدهد، حتّی اگر سیّدی نان خور او باشد، نمی تواند فطره او را به سیّد دیگر بدهد.

مسأله 2001_ فطره طفلی که از مادر یا دایه شیر می خورد، بر کسی است که مخارج مادر یا دایه را می دهد، ولی اگر مادر یا دایه مخارج خود را از مال طفل بر می دارد، فطره طفل بر کسی واجب نیست.

مسأله 2002_ انسان اگرچه مخارج عیالاتش را از مال حرام بدهد، باید فطره آنان را از مال حلال بدهد.

مسأله 2003_ اگر انسان کسی را اجیر نماید و شرط کند که مخارج او را بدهد، باید فطره او را هم بدهد، ولی چنانچه شرط کند که مقداری از مخارج او را بدهد _ مثلاً پولی برای مخارجش بدهد _ واجب نیست فطره او را بدهد.

مسأله 2004_ اگر کسی بعد از غروب شب عید فطر بمیرد، باید فطره او و عیالاتش را از مال او بدهند؛ ولی اگر پیش از غروب بمیرد، واجب نیست فطره او و عیالاتش را از مال او بدهند.

مصرف زکات فطره

مسأله 2005_ اگر زکات فطره را به یکی از هشت مصرفی که سابقاً برای زکات مال گفته شد برسانند کافی است، ولی احتیاط مستحب آن است که فقط به فقرای شیعه بدهند.

مسأله 2006_ اگر طفل شیعه ای فقیر باشد، انسان می تواند فطره را به مصرف او برساند، یا با پرداخت کردن به ولی طفل، ملک طفل کند.

مسأله 2007_ فقیری که فطره به او می دهند لازم نیست عادل باشد، ولی احتیاط واجب آن است که به شراب خوار و کسی که آشکارا معصیت می کند، و نیز کسی که نماز نمی خواند، فطره ندهند؛ ولی اگر دادن فطریه مشوق او به ترک گناه و خواندن نماز باشد، مانعی ندارد.

مسأله 2008_ به کسی که فطره را در معصیت مصرف می کند، نباید فطره بدهند.

مسأله 2009_ احتیاط واجب آن است که به یک فقیر، کمتر از یک صاع(1) فطره ندهند، ولی اگر بیشتر بدهند اشکال ندارد.

مسأله 2010_ اگر از جنسی که قیمتش دو برابر قیمت معمولی آن است _ مثلاً از گندمی که قیمت آن دو برابر قیمت گندم معمولی است _ نصف صاع بدهد کافی نیست؛ و اگر آن را به قصد قیمت فطره هم بدهد اشکال دارد.

مسأله 2011_ انسان نمی تواند نصف صاع را از یک جنس _ مثلاً گندم _ و نصف دیگر آن را از جنس دیگر _ مثلاً جو _ بدهد و اگر آن را به قصد قیمت فطره هم بدهد، اشکال دارد.

مسأله 2012_ مستحب است در دادن زکات فطره، خویشان فقیر خود را بر دیگران مقدم دارد، بعد همسایگان فقیر را، بعد اهل علم فقیر را، ولی اگر دیگران از جهتی برتری داشته باشند، مستحب است آن ها را مقدم بدارد.

مسأله 2013_ اگر انسان به خیال این که کسی فقیر است به او فطره بدهد، بعد بفهمد فقیر نبوده، چنانچه مالی را که به او داده از بین نرفته باشد، باید پس بگیرد و به مستحق بدهد و اگر نتواند بگیرد، باید از مال خودش فطره را بدهد؛ و اگر از بین رفته باشد، در صورتی که گیرنده فطره می دانسته آنچه را گرفته فطره است، باید عوض آن را بدهد و اگر نمی دانسته، دادن عوض بر او واجب نیست و انسان باید دوباره فطره را بدهد.

مسأله 2014_ اگر کسی بگوید: فقیرم، نمی شود به او فطره داد، مگر آن که از گفته او اطمینان پیدا شود، یا انسان بداند قبلاً فقیر بوده است.

مسائل متفرقه زکات فطره

مسأله 2015_ انسان باید زکات فطره را به قصد قربت (2)بدهد و موقعی که آن را می دهد، نیت دادن فطره کند.

1- تقریباً سه کیلوگرم میباشد.

2- یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم

مسأله 2016_ اگر پیش از ماه رمضان فطره را بدهد، صحیح نیست و احتیاط واجب آن است که در ماه رمضان هم فطره را ندهد، ولی اگر پیش از ماه رمضان یا در ماه رمضان به فقیر قرض بدهـد و بعـد از آن که فطره بر او واجب شد، طلب خود را بابت فطره حساب کند، مانعی ندارد.

مسأله 2017_ گندم یا چیز دیگری را که برای فطره می دهد، باید به جنس دیگر یا خاک مخلوط نباشد و چنانچه مخلوط باشد، اگر خالص آن به یک صاع (1)برسد، یا آنچه مخلوط شده به قدری کم باشد که قابل اعتنا نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 2018_ اگر فطره را از چیز معیوب بدهد، کافی نیست.

مسأله 2019_ کسـی که فطره چند نفر را می دهد، لازم نیست همه را از یک جنس بدهد و اگر مثلاً فطره بعضی را گندم و فطره بعض دیگر را جو بدهد، کافی است.

مسأله 2020_ کسـی که نماز عیـد فطر می خوانـد، بنابر احتیاط واجب باید فطره را پیش از نماز عید بدهد، ولی اگر نماز عید نمی خواند، می تواند دادن فطره را تا ظهر تأخیر بیندازد.

مسأله 2021_ اگر به نیت فطره مقداری از مال خود را کنار بگذارد و تا ظهر روز عید به مستحق ندهد، احتیاط واجب آن است که هر وقت آن را می دهد، نیت فطره کند.

مسأله 2022_ اگر موقعی که دادن زکات فطره واجب است، فطره را ندهـد و کنار هم نگـذارد، بعـداً بایـد بدون این که نیت ادا و قضا کند، فطره را بدهد.

مسأله 2023_ اگر فطره را کنار بگذارد، نمی تواند آن را برای خودش بردارد و مال دیگری را برای فطره بگذارد.

مسأله 2024_ اگر انسان مالی داشته باشد که قیمتش از فطره بیشتر است، چنانچه فطره را ندهد و نیت کند که مقداری از آن مال برای فطره باشد، اشکال دارد.

مسأله 2025_ اگر مالی را که برای فطره کنار گذاشـته از بین برود، چنانچه دسترسـی به فقیر داشته و دادن فطره را تأخیر انداخته، باید عوض آن را بدهد؛ و اگر دسترسی به فقیر نداشته و در نگهداری و حفظ آن کوتاهی نکرده است، ضامن نیست.

مسأله 2026_ اگر در محل خودش مستحق پیدا شود، احتیاط واجب آن است که فطره را به جای دیگر نبرد و اگر به جای دیگر ببرد و تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

1- تقریباً سه کیلوگرم میباشد.

احکام حج

مسأله 2027_ حج، زیارت کردن خانه خدا و انجام اعمالی است که دستور داده اند در آن جا به جا آورده شود؛ و در تمام عمر بر کسی که این شرایط را دارا باشد، یک مرتبه واجب می شود:

اوّل: بالغ باشد.

دوم: عاقل و آزاد باشد.

سوم: به سبب رفتن به حج مجبور نشود کار حرامی را انجام دهد، یا عمل واجبی را که از حج مهم تر است، ترک کند، پس اگر مجبور باشد از راه غصبی برود و راه دیگری هم نباشد، نباید حج برود، ولی اگر از راه غصبی به حج رفت حج او صحیح است، گرچه معصیت کرده است.

چهارم: مستطیع باشد؛ و مستطیع بودن به چند چیز است:

اوّل: توشه راه و مرکب سواری یا مالی که بتواند آن ها را تهیه کند داشته باشد.

دوم: سلامت مزاج و توانایی آن را داشته باشد که بتواند مکه رود و حج را به جا آورد.

سوم: در راه مانعی از رفتن نباشد و اگر راه بسته باشد، یا انسان بترسد که در راه جان یا عِرض او از بین برود، یا مال او را ببرند، حج بر او واجب نیست؛ ولی اگر از راه دیگری بتواند برود، اگرچه دورتر باشد در صورتی که مشقت زیاد نداشته باشد، باید از آن راه برود.

چهارم: به قدر رسیدن به مکه و درک اعمال حج وقت داشته باشد.

پنجم: مخارج کسانی را که خرجی آنان بر او واجب است _ مثل زن و بچّه _ و مخارج کسانی را که مردم خرجی دادن به آن ها را لازم می دانند، داشته باشد.

ششم: بعد از برگشتن کسب یا زراعت یا عایدی ملک و یا راه دیگری برای معاش خود داشته باشد که مجبور نشود به زحمت زندگی کند.

مسأله 2028_ کسی که بدون خانه ملکی رفع احتیاجش نمی شود، وقتی حج بر او واجب است که پول خانه را هم داشته باشد.

مسأله 2029_ زنی که می تواند مکه برود، اگر بعد از برگشتن، از خودش مال نداشته باشد و شوهرش هم مثلاً فقیر باشد و خرجی او را ندهد و ناچار شود که به سختی زندگی کند، حج بر او واجب نیست.

مسأله 2030_ اگر کسی توشه راه و مرکب سواری نداشته باشد و دیگری به او بگوید، حج برو من خرج تو و عیالات تو را هنگامی که در سفر حج هستی می دهم، در صورتی که او این بخشش را بپذیرد و در قبول آن، برای او ضرر یا مشقت غیر قابل تحمل نباشد، حج بر او واجب می شود؛ و اگر باعث منت گذاشتن، یا وهن شخصیت و یا منافی شأن او باشد، قبول آن واجب نیست.

مسأله 2031_ اگر خرجی رفتن و برگشتن و خرجی عیالات کسی را در مدّتی که مکه می رود و بر می گردد، به او ببخشند و با او شرط کنند که حج کند و او بپذیرد، حج بر او واجب می شود، اگرچه قرض داشته باشد و در موقع برگشتن هم مالی که بتواند با آن زندگی کند، نداشته باشد؛ ولی اگر مدت زمانی که برای رفت و برگشت و انجام اعمال حج صرف می کند، امکان کسب و کاری را در محل خود دارد که می تواند قرض خود را ادا کند و یا مخارج زندگی خود را در قسمتی از سال تأمین کند، حج بر او واجب نیست.

مسأله 2032_ اگر هزینه رفت و برگشت حج و هزینه خانواده او را هنگام سفر به او ببخشند، حج بر او واجب می شود؛ و نیز اگر این امکانات را برای رفتن به حج در اختیار او بگذارند، اگرچه به صورت هبه نباشد چنانچه اطمینان دارد از او پس نمی گیرند، حج بر او واجب می شود؛ و در صورتی که پذیرش این امکانات برای رفتن به حج برای او ضرری داشته باشد، یا مشقت غیر قابل تحمل ایجاد کند، یا مطابق شأن او نباشد و یا در این بذل منتی ببیند پذیرش آن واجب نیست.

مسأله 2033_ اگر مقداری مال که برای حج کافی است به کسی بدهند و با او شرط کنند، در راه مکه به کسی که مال را داده خدمت کند، حج بر او واجب نمی شود.

مسأله 2034_ اگر مقداری مال به کسی بدهند و حج بر او واجب شود، چنانچه حج انجام دهد هر چند بعداً مالی از خود پیدا کند، دیگر حج بر او واجب نیست.

مسأله 2035_ اگر برای تجارت مثلاً تا جدّه برود و مالی به دست آورد که اگر بخواهد از آن جا به مکه رود مستطیع باشد، باید حج کند و در صورتی که حج به جا آورد، اگرچه بعداً مالی پیدا کند که بتواند از وطن خود به مکه رود، دیگر حج بر او واجب نیست.

مسأله 2036_ اگر انسان اجیر شود که از طرف کس دیگر حج کند، چنانچه خودش نتواند برود و بخواهد دیگری را از طرف خودش بفرستد، باید از کسی که او را اجیر کرده اجازه بگیرد.

مسأله 2037_ اگر کسی مستطیع شود و مکه نرود و فقیر شود، باید به هر زحمتی که شده _ در حد تحمل خود _ بعداً حج کند؛ و اگر به هیچ قسم نتواند حج برود، چنانچه کسی او را برای حج اجیر کند، باید به مکه رود و حج کسی را که برای او اجیر شده به جا آورد و تا سال بعد در مکه بماند و برای خود حج کند، ولی اگر ممکن باشد که اجیر شود و اجرت را نقد بگیرد و کسی که او را اجیر کرده راضی شود که حج او در سال بعد به جا آورده شود، باید سال اوّل برای خود و سال بعد برای کسی که اجیر شده، حج کند.

مسأله 2038_ اگر در سال اولی که مستطیع شده، به مکه رود و در وقت معینی که دستور داده اند به عرفات و مشعر الحرام نرسد، چنانچه در سال های بعد مستطیع نباشد، حج بر او واجب نیست؛ ولی اگر از سال های پیش مستطیع بوده و نرفته است، چنانچه رفتن به حج همراه با مشقاتی باشد که عرفاً قابل تحمل نیست، تأخیر حج تا برطرف شدن آن ها جایز است، ولی حج از عهده او ساقط نمی شود.

مسأله 2039_ اگر در سال اولی که مستطیع شده حج نکند و بعد به سبب پیری یا مرض و ناتوانی نتواند حج انجام دهد و ناامید باشد از این که بعداً خودش حج کند، باید دیگری را از طرف خود بفرستد، بلکه اگر در سال اوّلی که به قدر رفتن حج مال پیدا کرده، به سبب پیری یا مرض یا ناتوانی نتواند حج انجام دهد، احتیاط مستحب آن است کسی را از طرف خود بفرستد که حج نماید.

مسأله 2040_ کسی که از طرف دیگری برای حج اجیر شده، باید طواف نساء را مانند دیگر افعال حج از طرف منوب عنه(1) به جا آورد؛ و اگر این طواف را ترک کند، زن بر آن اجیر _ نایب _ حرام می شود.

مسأله 2041_ اگر طواف نساء را درست به جا نیاورد یا فراموش کند، چنانچه بعد از چند روز یادش بیاید و از بین راه برگردد و به جا آورد، صحیح است؛ ولی اگر برگشت غیر ممکن یا باعث زحمت و مشقت است، می تواند نایب بگیرید و تا هنگامی که طواف نساء به وسیله نایب انجام نشده است، زن بر او حرام است.

1- کسی که از طرف او نایب شده.

احکام خرید و فروش

چیزهایی که در خرید و فروش مستحب است

مسأله 2042_ پنج چیز در خرید و فروش مستحب است:

اوّل: یاد گرفتن احکام آن.

حضرت صادق؟ع؟ فرمودند: کسی که می خواهد خرید و فروش کند، باید احکام آن را یاد بگیرد؛ و اگر پیش از یاد گرفتن احکام آن خرید و فروش کند، به سبب معامله های باطل و شبهه ناک به هلاکت می افتد.

و یادگیری این احکام به مقداری که مورد نیاز و احتیاج است _ که اگر مبادرت به فراگیری آن نکند به حرام می افتد _ واجب است.

دوم: در قیمت جنس بین مشتریان فرق نگذارد.

سوم: در قیمت جنس سخت گیری نکند.

چهارم: چیزی که می فروشد زیادتر بدهد و آنچه می خرد کمتر بگیرد.

پنجم: کسی که با او معامله کرده، اگر پشیمان شود و از او تقاضا کند که معامله را به هم بزند، برای به هم زدن معامله حاضر شود.

مسأله 2043_ اگر انسان نداند معامله ای که انجام داده صحیح است یا باطل، در صورتی که شک او در اثر ندانستن حکم مسأله باشد، نمی تواند در مالی که گرفته است، تصرف کند؛ ولی اگر حکم مسأله را در وقت معامله بداند و بعد از انجام آن شک کند که معامله صحیح است یا نه، تصرف او در مالی که گرفته است، مانعی ندارد.

مسأله 2044_ در صورت ندانستن حکم مسأله، اگر بداند طرف معامله راضی به تصرف در مال و یا جنسی است که دریافت کرده، تصرف در آن اشکالی ندارد.

مسأله 2045_ کسی که مالی ندارد و مخارجی، مانند هزینه خانواده بر او واجب است، باید کسب کند؛ و نیز اگر حفظ نظام اقتصادی جامعه اسلامی و بی نیازی آن، به دیگران متوقف بر مبادرت او به کسب _ اعم از تجارت یا تولید _ باشد و او هم توان لازم را برای کار داشته باشد، اقدام به آن واجب است. مبادرت به کسب و کار برای امور مستحب _ مانند گشایش در زندگی خانواده و دستگیری از فقرا _ مستحب است.

معاملات مکروه

مسأله 2046_ عمده معاملات مکروه از این قرار است:

اوّل: فروختن ملک، مگر آن که هدف او از فروش ملک، خرید ملک دیگری باشد.

دوم: قصابی.

سوم: کفن فروشی.

چهارم: معامله با مردمان پست.

پنجم: معامله بین اذان صبح و اوّل آفتاب.

ششم: کار خود را خرید و فروش گندم، جو و مانند این ها قرار دهد، مگر آن که مقصود او از این کار، رسیدن این قبیل ما یحتاج عمومی به دست مردم با قیمت مناسب و کوتاه کردن دست اخلال گران در این امر باشد.

هفتم: برای خریدن جنسی که دیگری می خواهد بخرد، داخل معامله او شود.

معاملات حرام

مسأله 2047_ معاملات حرام شش گونه است:

اوّل: خرید و فروش عین نجس، در صورتی که عین نجس دارای منافع محلّله مقصوده عقلائیه باشد؛ یعنی دارای منافعی باشد که از نظر شرع، منعی ندارد و از نظر عقلا نیز دارای مالیت و ارزش بوده و داد و ستد بر روی آن می شود _ خرید و فروش آن مانعی ندارد.

دوم: خرید و فروش مال غصبی.

سوم: خرید و فروش چیزهایی که مال نیست _ مثل حیوانات درنده _ و هر چیزی که از نظر عقلا مالیت و ارزش ندارد.

چهارم: معامله چیزی که منافع معمولی آن فقط کار حرام باشد، مانند اسباب قمار.

پنجم: معامله ای که در آن ربا باشد.

ششم: فروش جنسی که با چیز دیگر مخلوط است، در صورتی که آن چیز معلوم نباشد و فروشنده هم به خریدار نگوید، مثل فروختن روغنی که آن را با پیه مخلوط کرده است، این عمل را غش می گویند، پیغمبر اکرم؟صل؟ فرمود: از ما نیست کسی که در معامله با مسلمانان غش کند، یا به آنان ضرر بزند، یا تقلّب و حیله نماید و هر که با برادر مسلمان خود غش کند، خداوند برکت روزی او را می برد و راه معاش او را می بندد و او را به خودش واگذار می کند.

مسأله 2048_ فروختن چیز پاکی که نجس شده و آب کشیدن آن ممکن است، اشکال ندارد و اگر مشتری آن چیز را برای کاری بخواهد که شرط آن پاک بودن است _ مثلاً لباسی که می خواهد با آن نماز بخواند _ بنابر احتیاط واجب باید فروشنده نجس بودن آن را به او بگوید.

مسأله 2049_ اگر چیز پاکی _ مانند روغن و نفت _ که آب کشیدن آن ممکن نیست نجس شود، چنانچه آن را برای کاری بخواهند که شرطش پاک بودن است _ مثلاً روغن نجس را برای خوردن بخواهند _ فروش آن حرام است؛ و اگر برای کاری بخواهند که شرط آن پاک بودن نیست _ مثلاً بخواهند نفت نجس را بسوزانند _ فروش آن اشکال ندارد.

مسأله 2050_ خرید و فروش داروی نجس، در صورتی که نجس بودن آن را به مشتری خبر دهد، مانعی ندارد.

مسأله 2051_ خرید و فروش روغن، داروهای روان و عطرهایی که از سرزمین های غیر اسلامی می آورند، اگر نجس بودن آن ها معلوم نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 2052_ چرم و همه اجزایی که از حیوان گرفته می شود، اگر در کشورهای غیر اسلامی تولید شده باشد، در صورتی که یقین کند حیوان ذبح شرعی نشده است نجس می باشد، هر چند خرید و فروش آن با شرایطی که گفته شد، جایز و صحیح است؛ اما اگر احتمال دهد حیوان به دستور شرع ذبح شده است، پاک است. اگر این کالا خوراکی باشد، مادام که اطمینان به ذبح حیوان به دستور شرع پیدا نکند، خوردن آن حرام است.

مسأله 2053_ خرید و فروش مسکرات(1) ، حرام و معامله آن ها باطل است.

مسأله 2054_ فروختن مال غصبی، باطل است و فروشنده باید پولی که از خریدار گرفته به او برگرداند، البته چنانچه مالک مال غصبی بعد از فروش آن راضی به معامله و تصرف شود، معامله صحیح می باشد.

مسأله 2055_ اگر خریدار قصدش این باشد که پول جنس را ندهد، معامله اشکال دارد.

مسأله 2056_ اگر خریدار بخواهد پول جنس را بعداً از حرام بدهد، معامله صحیح است، ولی باید مقداری را که بدهکار است از مال حلال بدهد.

مسأله 2057_ خرید و فروش ابزار و آلاتی که فقط کاربرد در حرام دارد، حرام است؛ ولی ابزار و آلاتی که مصرف دوگانه در حلال و حرام دارد، اگر به قصد استفاده حلال بخرد و یا بفروشد، جایز است.

مسأله 2058_ اگر چیزی را که می شود استفاده حلال از آن ببرند، به قصد این بفروشد که آن را در حرام مصرف کنند _ مثلاً انگور را به این قصد بفروشد که از آن شراب تهیه کنند _ معامله آن حرام و باطل است؛ ولی اگر به قصد استفاده در حرام نمی فروشد، ولی می داند مشتری آن را در حرام مصرف می کند، معامله صحیح است.

مسأله 2059_ خرید و فروش مجسمه در روزگار ما که شایعه بت پرستی وجود ندارد، مانعی ندارد؛ و نیز خرید و فروش کالایی که بر روی آن نقوش برجسته نقش بسته باشد.

مسأله 2060_ خریدن چیزی که از قمار یا دزدی و یا از معامله باطل تهیه شده، حرام است و اگر کسی آن را بخرد، باید به صاحب اصلی اش برگرداند.

مسأله 2061_ اگر روغنی که با پیه مخلوط است بفروشد، چنانچه آن را معین کند، مثلاً بگوید: این یک مَن روغن را می فروشم، معامله به مقدار پیهی که در آن است، باطل می باشد و پولی که فروشنده برای پیه آن گرفته، مال مشتری و پیه مال فروشنده است و مشتری می تواند معامله روغن خالصی را هم که در آن است به هم بزند، ولی اگر آن را معین نکند بلکه یک مَن روغن بفروشد، بعد روغنی که پیه دارد بدهد، مشتری می تواند آن روغن را پس بدهد و روغن خالص مطالبه کند.

1- چیزهایی که انسان را مست میکند مانند شراب.

مسأله 2062_ اگر مقداری از جنسی را که با وزن یا پیمانه می فروشند، به زیادتر از همان جنس بفروشد _ مثلاً یک مَن گندم را به یک مَن و نیم گندم بفروشد _ ربا و حرام است (1)؛ بلکه اگر یکی از دو جنس، سالم و دیگری معیوب، یا جنس یکی خوب و جنس دیگری بد باشد، یا با یکدیگر تفاوت قیمت داشته باشند، چنانچه بیشتر از مقداری که می دهد بگیرد، باز هم ربا و حرام است، پس اگر مس درست را بدهد و بیشتر از آن مس شکسته بگیرد، یا برنج صدری را بدهد و بیشتر از آن برنج گرده بگیرد، یا طلای ساخته را بدهد و بیشتر از آن طلای نساخته بگیرد، ربا و حرام می باشد.

مسأله 2063_ اگر چیزی که اضافه می گیرد غیر از جنسی باشد که می فروشد _ مثلاً یک مَن گندم به یک مَن گندم و یک قِران پول بفروشد _ باز هم ربا و حرام است، بلکه اگر چیزی زیادتر نگیرد ولی شرط کند خریدار عملی برای او انجام دهد، ربا و حرام می باشد.

مسأله 2064_ اگر کسی که مقدار کمتر را می دهد چیزی علاوه کند، مثلاً یک مَن گندم و یک دستمال را به یک مَن و نیم گندم بفروشد، اشکال ندارد؛ و همچنین است اگر از هر دو طرف چیزی زیاد کنند، مثلاً یک مَن گندم و یک دستمال را به یک مَن و نیم گندم و یک دستمال بفروشد.

مسأله 2065_ اگر چیزی که با متر و ذرع می فروشند، _ مثل پارچه _ یا چیزی که با شماره معامله می کنند، _ مثل گردو و تخم مرغ _ بفروشد و زیادتر بگیرد _ مثلاً ده تا تخم مرغ بدهد و یازده تا بگیرد _ اشکال ندارد.

مسأله 2066_ جنسی که در بعضی از شهرها با وزن، یا پیمانه می فروشند و در بعضی از شهرها با شماره معامله می کنند، احتیاط آن است که آن جنس را به زیادتر از آن نفروشد.

مسأله 2067_ اگر چیزی که می فروشد و عوضی که می گیرد از یک جنس نباشد، زیادی گرفتن اشکال ندارد، پس اگر یک مَن برنج بفروشد و دو مَن گندم بگیرد، معامله صحیح است.

مسأله 2068_ اگر جنسی که می فروشد و عوضی که می گیرد، از یک چیز عمل آمده باشد، باید در معامله زیادی نگیرد، پس اگر یک مَن روغن بفروشد و در عوض آن یک مَن و نیم پنیر بگیرد، ربا و حرام است و احتیاط واجب آن است که اگر میوه رسیده را با میوه نارس معامله کند، زیادی نگیرد.

1- در روایات وارد شده گناه یک درهم ربا بزرگ تر از آن است که انسان هفتاد مرتبه با محرم خود زنا کند.

مسأله 2069_ جو و گنـدم در ربـا یک جنس حساب می شود، پس اگر یک مَن گنـدم بدهـد و یک مَن و پنـج سـیر جو بگیرد، ربا و حرام است؛ و نیز اگر مثلاً ده مَن جو بخرد که سـر خرمن ده مَن گندم بدهد، چون جو را نقد گرفته و بعد از مدّتی گندم را می دهد، مثل آن است که زیادی گرفته و حرام می باشد.

مسأله 2070_ اگر مسلمان از کافری که در پناه اسلام نیست ربا بگیرد، اشکال ندارد؛ و نیز پدر و فرزند و زن و شوهر می توانند از یکدیگر ربا بگیرند.

شرایط فروشنده و خریدار

مسأله 2071_ برای فروشنده و خریدار شش چیز شرط است:

اوّل: بالغ باشند.

دوم: عاقل باشند.

سوم: سفیه نباشند، یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند.

چهارم: قصد خرید و فروش داشته باشند، پس اگر مثلاً به شوخی بگوید: مال خود را فروختم، معامله باطل است.

پنجم: کسی آن ها را مجبور نکرده باشد.

ششم: جنس و عوضی را که می دهند مالک باشند. و احکام این ها در مسائل آینده گفته خواهد شد.

مسأله 2072_ معـامله بـا بچّه نابالغ باطل است، مگر در کالاهای کم قیمتی که معامله با بچه ممیز در آن ها معمول باشـد، اگرچه پـدر یا جـدّ آن بچه به او اجازه داده باشـند که معامله کنـد؛ اما اگر طفل وسـیله باشـد که پول را به فروشـنده بدهد و جنس را به خریدار برساند، یا جنس را به خریـدار بدهـد و پول را به فروشـنده برسانـد، چون واقعاً دو نفر بالغ با یکدیگر معامله کرده اند، معامله صـحیح است، ولی باید فروشنده و خریدار یقین داشته باشند که طفل جنس و پول را به صاحب آن می رساند.

مسأله 2073_ بچه ای که بالغ نشده شـرعاً نمی تواند در مال خود تصرف کند، اگرچه تصرف نوجوان در صورتی که به حد تمیز(1) رسیده باشد ، در مواردی مانند خرید و فروش چیزهای کم قیمت، یا وصیت برای ارحام و نزدیکان صحیح است.

1- یعنی خوب وبد را بفهمد

مسأله 2074_ اگر از بچّه نابالغ چیزی بخرد، یا چیزی به او بفروشد، باید جنس یا پولی را که از او گرفته به صاحب آن بدهد، یا از صاحبش رضایت بخواهد؛ و اگر صاحب آن را نمی شناسد و برای شناختن او هم وسیله ای ندارد، باید چیزی را که از بچّه گرفته، از طرف صاحب آن مظالم بدهد(1) ؛ و اگر مالک پول و یا جنس خود طفل باشد، باید آن را به ولی او برساند یا از او اجازه بگیرد.

مسأله 2075_ اگر کسی با بچّه نابالغ معامله کند و جنس یا پولی که به بچّه داده از بین برود، چنانچه طفل ممیز باشد می تواند جنس یا پولی را که طفل از بین برده، از ولی او یا بعد از بلوغ از خود او مطالبه کند.

مسأله 2076_ اگر خریدار یا فروشنده را به معامله مجبور کنند، چنانچه بعد از معامله راضی شود و بگوید: راضی هستم، معامله صحیح است، ولی احتیاط مستحب آن است که دوباره صیغه معامله را بخوانند.

مسأله 2077_ اگر انسان مال کسی را بدون اجازه او بفروشد، چنانچه صاحب مال به فروش آن راضی نشود و اجازه ندهد، معامله باطل است.

مسأله 2078_ پدر و جدّ پدری طفل، و نیز وصی پدر و وصی جدّ پدری می توانند مال طفل را اگر به مصلحت او باشد، بفروشند و مجتهد عادل هم می تواند مال دیوانه یا طفل یتیم و یا مال کسی را که غایب است با رعایت مصلحت طفل بفروشد.

مسأله 2079_ اگر کسی مالی را غصب کند و بفروشد و بعد از فروش صاحب مال معامله را برای خودش اجازه دهد، معامله صحیح است و چیزی را که غصب کننده به مشتری داده و منفعت های آن از موقع معامله، ملک مشتری است و چیزی را که مشتری داده و منفعت های آن از موقع معامله، ملک کسی است که مال او را غصب کرده اند.

مسأله 2080_ اگر کسی مالی را غصب کند و بفروشد به قصد این که پول آن مال خودش باشد، چنانچه صاحب مال معامله را اجازه نکند، معامله باطل است و اگر اجازه کند، معامله صحیح است و پول آن تعلق به مالک دارد نه غاصب.

1- مظالم جمع مظلمه عبارت است از چیزی که به ستم از کسی گرفته شده است و در اصطلاح اموال حرامی که در دست انسان است و صاحبان آن را نمی شناسد. در این صورت باید با اجازه مجتهد جامع شرایط و یا وکیل به فقیر بدهد.

شرایط جنس و عوض آن

مسأله 2081_ جنسی که می فروشند و چیزی که عوض آن می گیرند پنج شرط دارد:

اوّل: مقدار آن با وزن یا پیمانه یا شماره و مانند این ها معلوم باشد.

دوم: بتواند آن را تحویل دهد، بنابر این فروختن اسب یا حیوان دیگری که فرار کرده است، صحیح نیست؛ ولی اگر این امکان وجود داشته باشد که کالا ـ در اختیار مشتری قرار گیرد و او هم بتواند آن را به دست آورد _ هر چند فروشنده در وقت معامله توان تحویل دادن آن را نداشته باشد _ معامله صحیح است.

چنانچه حیوانی را که فرار کرده است یا جنسی که گم شده است و توان تحویل دادن آن را در وقت معامله ندارد، همراه با کالایی که توان تحویل دادن آن را دارد بفروشد، معامله صحیح است؛ اگرچه حیوان فراری و یا کالای گم شده پیدا نشود.

سوم: خصوصیاتی که در جنس و عوض هست و به سبب آن ها میل مردم به معامله فرق می کند، معین کند.

چهارم: کسی در جنس یا در عوض آن حقی نداشته باشد، پس مالی را که انسان پیش کسی گرو گذاشته، بدون اجازه او نمی تواند بفروشد.

پنجم: خود جنس را بفروشد نه منفعت آن را، پس اگر مثلاً منفعت یک ساله خانه را بفروشد، صحیح نیست؛ ولی چنانچه خریدار به جای پول، منفعت ملک خود را بدهد _ مثلاً فرشی را از کسی بخرد و عوض آن، منفعت یک ساله خانه خود را به او واگذار کند _ اشکال ندارد.

و احکام این ها در مسائل آینده گفته خواهد شد.

مسأله 2082_ جنسی که در شهری با وزن یا پیمانه معامله می کنند، در آن شهر انسان باید با وزن یا پیمانه بخرد، ولی می تواند همان جنس را در شهری که با دیدن معامله می کنند، با دیدن خریداری نماید.

مسأله 2083_ چیزی که با وزن خرید و فروش می کنند با پیمانه هم می شود معامله کرد، مثلاً اگر می خواهد ده مَن گندم بفروشد، با پیمانه ای که یک من گندم می گیرد ده پیمانه بدهد.

مسأله 2084_ اگر یکی از شرط هایی که گفته شد در معامله نباشد، معامله باطل است، ولی اگر خریدار و فروشنده راضی باشند که در مال یکدیگر تصرف کنند، تصرف آن ها اشکال ندارد.

مسأله 2085_ معـامله چیزی که وقف شـده باطل است، ولی اگر به طوری خراب شود که نتواننـد اسـتفاده ای را که مال برای آن ها وقف شده از آن ببرند، یا در معرض خرابی و از بین رفتن باشد _ مثلاً حصـیر مسـجد به طوری پاره شود که نتوانند روی آن نماز بخوانند _ فروش آن به وسـیله متولی یا اذن او و در صورت نداشـتن متولی با اذن حاکم شـرعی اشکال ندارد؛ و در صورتی که ممکن باشد باید پول آن را در همان مسجد به مصرفی برسانند که به مقصود وقف کننده نزدیک تر باشد.

مسأله 2086_ هر گـاه بین کسانی که مال را برای آنان وقف کرده انـد، به طوری اختلاف پیـدا شود که اگر مال وقف را نفروشـند، گمان آن برود که مال یا جانی تلف شود، می توانند آن مال را بفروشند و به مصرفی که به مقصود وقف کننده نزدیک تر است برسانند.

مسأله 2087_ خریـد و فروش ملکی که آن را به دیگری اجاره داده انـد، اشـکال ندارد ولی اسـتفاده آن ملک در مدت اجاره مال مسـتأجر است؛ و اگر خریـدار ندانـد که آن ملک را اجاره داده انـد، یا به گمان این که مـدت اجاره کم است ملک را خریده باشد، پس از اطلاع می تواند معامله خودش را به هم بزند.

صیغه خرید و فروش

مسأله 2088_ در خرید و فروش لازم نیست صیغه عربی بخوانند، مثلاً اگر فروشنده به فارسی بگوید: این مال را در عوض این پول فروختم و مشتری بگویـد: قبول کردم، معامله صـحیح است؛ ولی خریـدار و فروشـنده بایـد قصـد انشاء داشـته باشـند، یعنی به گفتن این دو جمله مقصودشان خرید و فروش باشد.

مسأله 2089_ اگر در موقع معامله صیغه نخوانند، ولی فروشنده در مقابل مالی که از خریدار می گیرد، مال خود را ملک او کند و او بگیرد، معامله صحیح است و هر دو مالک می شوند.

خرید و فروش میوه ها

مسأله 2090_ فروش میوه ای که گل آن ریخته و دانه بسته، به صورتی که حاصل درخت را هر چند به وسیله کارشناس بتواند تخمین بزند، پیش از چیدن صحیح است؛ و نیز فروختن غوره بر درخت اشکال ندارد.

مسأله 2091_ اگر بخواهنـد میوه ای که بر درخت است، پیش از آن که دانه ببنـدد و گلش بریزد بفروشـند، بایـد چیزی از حاصـل زمین _ مانند سبزی ها _ را با آن بفروشند، یا با مشتری شرط کنند میوه را پیش از دانه بستن بچینند، یا میوه بیشتر از یک سال را به او بفروشند.

مسأله 2092_ اگر خرمایی که زرد یا سـرخ شده بر درخت بفروشـند اشـکال ندارد، ولی نباید عوض آن را خرما بگیرند، امّا اگر کسی یک درخت خرما در خانه یا باغ کس دیگر داشـته باشـد، در صورتی که مقـدار آن را تخمین بزند و صاحب درخت آن را به صاحب خانه یا باغ بفروشد و عوض آن خرما بگیرد، چنانچه خرمایی را که می گیرد کمتر یا زیادتر از مقداری که تخمین زده اند نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 2093_ فروختن خیار، بادمجان، سبزی ها و ماننـد این ها که سالی چنـد مرتبه چیـده می شود، در صورتی که ظاهر و نمایان شده باشد و معین کنند که مشتری در سال چند دفعه آن را بچیند، اشکال ندارد.

مسأله 2094_ اگر خوشه گندم و جو را بعد از آن که دانه بسته، به چیز دیگری غیر گندم و جو بفروشند اشکال ندارد.

نقد و نسیه

مسأله 2095_ اگر جنسـی را نقـد بفروشـند، خریدار و فروشـنده بعد از معامله می توانند، جنس و پول را از یکدیگر مطالبه کرده و تحویل بگیرنـد. تحویل دادن خانه، زمین و مانند این ها به این است که آن را در اختیار خریدار بگذارند که بتواند در آن تصـرف کند. تحویل دادن فرش، لبـاس و ماننـد این هـا به این است که آن را طوری در اختیـار خریـدار بگذارنـد که اگر بخواهـد آن را به جـای دیگر ببرد، فروشـنده جلوگیری نکند.

مسأله 2096_ در معامله نسـیه باید مدت کاملاً معلوم باشد، پس اگر جنسـی را بفروشد که سـر خرمن پول آن را بگیرد، چون مدت کاملاً معین نشده، معامله باطل است.

مسأله 2097_ اگر جنسـی را نسیه بفروشد، پیش از تمام شدن مدتی که قرار گذاشته اند، نمی تواند عوض آن را از خریدار مطالبه کند، ولی اگر خریدار بمیرد و از خودش مال داشته باشد، فروشنده می تواند پیش از تمام شدن مدت، طلبی را که دارد از ورثه او مطالبه کند.

مسأله 2098_ اگر جنسی را نسیه بفروشد، بعد از تمام شدن مدتی که قرار گذاشته اند، می تواند عوض آن را از خریدار مطالبه کند، ولی اگر خریدار نتواند بپردازد، باید او را مهلت دهد؛ و اگر امکان پرداخت را در مهلت معقول نداشته باشد، معامله را فسخ کند.

مسأله 2099_ اگر به کسی که قیمت جنس را نمی داند، مقداری نسیه بدهد و قیمت آن را به او نگوید؛ معامله باطل است، ولی اگر به کسی که قیمت نقدی جنس را می داند، نسیه بدهد و گران تر حساب کند، مثلاً بگوید: جنسی را که به تو می دهم، تومانی یک ریال از قیمتی که نقد می فروشم گران تر حساب می کنم و او بپذیرد، اشکال ندارد.

مسأله 2100_ کسی که جنسی را نسیه فروخته و برای گرفتن پول آن مدتی قرار داده، اگر مثلاً بعد از گذشتن نصف مدت، مقداری از طلب خود را کم کند و بقیه را نقد بگیرد اشکال ندارد.

معامله سلف

اشاره

مسأله 2101_ معامله سلف آن است که مشتری پول را بدهد که بعد از مدتی جنس را تحویل بگیرد؛ و اگر بگوید: این پول را می دهم که مثلاً بعد از شش ماه فلان جنس را بگیرم و فروشنده بگوید: قبول کردم، یا فروشنده پول را بگیرد و بگوید: فلان جنس را فروختم که بعد از شش ماه تحویل بدهم، معامله صحیح است.

مسأله 2102_ اگر پولی را که از جنس طلا یا نقره است، سلف بفروشد و در عوض آن پول طلا و نقره _ مانند سکه های رایج _ بگیرد، معامله باطل است؛ ولی اگر جنس و یا پولی را که طلا و نقره نیست، سلف بفروشد و عوض آن را جنس دیگر و یا پول طلا و نقره بگیرد، معامله صحیح است؛ و احتیاط مستحب آن است در عوض جنسی که می فروشد، پول بگیرد و جنس دیگر نگیرد.

شرایط معامله سلف

مسأله 2103_ معامله سلف شش شرط دارد:

اوّل: خصوصیاتی که قیمت جنس به سبب آن ها فرق می کند، معین کنند ولی دقّت زیاد هم لازم نیست، همین قدر که مردم بگویند، خصوصیات آن معلوم شده کافی است، پس معامله سلف در نان، گوشت، پوست حیوان و مانند این ها که نمی شود خصوصیاتشان را کاملاً معین کرد، باطل است.

دوم: پیش از آن که خریدار و فروشـنده از هم جدا شوند، خریدار تمام قیمت را به فروشـنده بدهد، یا به مقدار پول آن از فروشنده طلب کار باشـد و طلب خود را بابت قیمت جنس حساب کنـد و او بپذیرد؛ چنانچه مقداری از قیمت آن را بدهد، اگرچه معامله به آن مقدار صـحیح است، ولی فروشنده می تواند معامله همان مقدار را به هم بزند.

سوم: مـدت را کاملاً معین کننـد و اگر مثلاً بگویـد: تا اوّل خرمن جنس را تحویل می دهم، چون مـدت کاملاً معلوم نشده، معامله باطل است.

چهارم: برای تحویل جنس زمانی را مشخص کنند که فروشنده در آن زمان توان تحویل آن را داشته باشد.

پنجم: بنابر احتیاط جای تحویل جنس را معین کنند، ولی اگر از حرف های آنان جای آن معلوم باشد، لازم نیست اسم آن جا را ببرند.

ششم: وزن یا پیمانه آن را معین کنند و جنسـی را هم که معمولاً با دیدن معامله می کنند، اگر سـلف بفروشـند اشکال ندارد، ولی باید مثل بعضـی از اقسام گردو و تخم مرغ تفاوت افراد آن به قـدری کم باشـد که مردم به آن اهمیت ندهند، یا مانند زمین در صورتی که مساحت و محل آن مشخص باشد؛ و در مجموع اوصاف جنس مورد نظر در حدی مشخص باشد که طرفین معامله مغبون نشوند.

احکام معامله سلف

مسأله 2104_ انسان نمی تواند جنسی را که سلف خریده پیش از تمام شدن مدت، بفروشد و بعد از تمام شدن مدت، اگرچه آن را تحویل نگرفته باشد، فروختن آن اشـکال ندارد؛ و نیز اگر جنس مذکور را قبل از تمام شدن مدت به خود فروشنده بفروشد و یا آن را به قیمت خرید معامله کند، مانعی ندارد؛ ولی فروختن غلّه _ مانند گندم و جو _ پیش از تحویل گرفتن آن، مکروه است.

مسأله 2105_ در معامله سـلف اگر فروشـنده جنسـی را که قرارداد کرده بدهـد، مشتری باید قبول کند؛ و نیز اگر بهتر از آنچه قرار گذاشـته بدهد و طوری باشد که از همان جنس حساب شود، مشتری باید بپذیرد.

مسأله 2106_ اگر جنسی که فروشنده می دهد، پست تر از جنسی باشد که قرارداد کرده، مشتری می تواند قبول نکند.

مسأله 2107_ اگر فروشنده به جای جنسی که قرارداد کرده، جنس دیگری بدهد، در صورتی که مشتری راضی شود اشکال ندارد.

مسأله 2108_ اگر جنسی که سلف فروخته در موقعی که باید آن را تحویل دهد، نایاب شود و نتواند آن را تهیه کند، مشتری می تواند صبر کند تا تهیه کند، یا معامله را به هم بزند و چیزی را که داده پس بگیرد.

مسأله 2109_ اگر جنسی را بفروشد و قرار بگذارد که بعد از مدتی تحویل دهد و پول آن را هم بعد از مدتی بگیرد، بنابر احتیاط واجب این معامله باطل است.

فروش طلا و نقره به طلا و نقره

مسأله 2110_ اگر طلا را به طلا، یا نقره را به نقره بفروشد، سکه دار باشند یا بی سکه، در صورتی که وزن یکی از آن ها زیادتر از دیگری باشد، معامله حرام و باطل است.

مسأله 2111_ اگر طلا را به نقره، یا نقره را به طلا بفروشد، معامله صحیح است و لازم نیست وزن آن ها مساوی باشد.

مسأله 2112_ اگر طلا یا نقره را به طلا یا نقره بفروشند، باید فروشنده و خریدار پیش از آن که از یکدیگر جدا شوند، جنس و عوض آن را به یکدیگر تحویل دهند؛ و اگر هیچ مقدار از چیزی را که قرار گذاشته اند تحویل ندهند، معامله باطل است.

مسأله 2113_ اگر فروشنده یا خریدار تمام چیزی را که قرار گذاشته تحویل دهد و دیگری مقداری از آن را تحویل دهد و از یکدیگر جدا شوند، اگرچه معامله به آن مقدار صحیح است، ولی کسی که تمام مال به دست او نرسیده، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2114_ اگر خاک نقره معدن را به نقره خالص، و یا خاک طلای معدن را به طلای خالص بفروشند، معامله باطل است، مگر آن که بداند مقدار طلا یا نقره موجود در خاک با مقدار نقره و طلای خالص که به عنوان عوض می گیرد برابر است؛ ولی فروختن خاک نقره به طلا و خاک طلا به نقره، اشکال ندارد.

مواردی که انسان می تواند معامله را به هم بزند

مسأله 2115_ حق به هم زدن معامله را خیار می گویند، خریدار و فروشنده در یازده صورت می توانند، معامله را به هم بزنند:

اوّل: خریدار و فروشنده از مجلس معامله متفرق نشده باشند؛ و آن را خیار مجلس می گویند.

دوم: خریدار یا فروشنده مغبون شده باشند، و آن را خیار غبن می گویند.

سوم: خریدار و فروشنده در معامله قرارداد کنند تا مدت معینی هر دو یا یکی از آنان، بتوانند معامله را به هم بزنند، و آن را خیار شرط می گویند.

چهارم: فروشنده یا خریدار مال خود را بهتر از آنچه هست نشان دهد، به گونه ای جلوه دهد که قیمت مال در نظر مردم زیاد شود، و آن را خیار تدلیس می گویند.

پنجم: فروشنده یا خریدار شرط کند کاری انجام دهد، یا شرط کند مالی را که می دهد طور مخصوصی باشد و به آن شرط عمل نکند، در این صورت هم می تواند معامله را به هم بزند، و آن را خیار تخلف شرط می گویند.

ششم: در جنس یا عوض آن عیبی باشد، و آن را خیار عیب می گویند.

هفتم: معلوم شود مقداری از جنسی که فروخته اند مال دیگری است، اگر صاحب آن به معامله راضی نشود، خریدار می تواند معامله را به هم بزند، یا پول آن مقدار را از فروشنده بگیرد؛ و نیز اگر معلوم شود مقداری از چیزی را که خریدار عوض قرار داده، مال دیگری است، صاحب آن راضی نشود فروشنده می تواند معامله را به هم بزند، یا عوض آن مقدار را از خریدار بگیرد، و آن را خیار شرکت می گویند.

هشتم: فروشنده خصوصیات جنس معینی را که مشتری ندیده به او بگوید، بعد معلوم شود طوری که گفته نبوده است، در این صورت مشتری می تواند معامله را به هم بزند؛ و نیز اگر مشتری خصوصیات عوض معینی را که می دهد بگوید، بعد معلوم شود طوری که گفته نبوده است، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند، و آن را خیار رؤیت می گویند.

نهم: مشتری پول جنسی را که نقد خریده تا سه روز ندهد و فروشنده هم جنس را تحویل ندهد، اگر مشتری شرط نکرده باشد دادن پول را تأخیر بیندازد، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند؛

ولی اگر جنسی را که خریده مثل بعضی از میوه ها باشد که اگر یک روز بماند ضایع می شود، چنانچه تا شب پول آن را ندهد و شرط نکرده باشد دادن پول را تأخیر بیندازد، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند، و آن را خیار تاخیر می گویند.

دهم: اگر مورد معامله حیوان باشد، خریدار تا سه روز می تواند معامله را به هم بزند؛ و اگر در عوض حیوانی که خریده، حیوان دیگری داده باشد، فروشنده هم تا سه روز می تواند معامله را به هم بزند، و آن را خیار حیوان می گویند.

یازدهم: فروشنده نتواند جنسی را که فروخته تحویل دهد، مثلاً اسبی را که فروخته فرار کند، در این صورت مشتری می تواند معامله را به هم بزند، و آن را خیار تعذّر تسلیم می گویند.

و احکام این ها در مسائل آینده گفته خواهد شد.

مسأله 2116_ اگر خریدار قیمت جنس را نداند، یا در موقع معامله غفلت کند و جنس را گران تر از قیمت معمولی آن بخرد، چنانچه به قدری گران خریده که مردم به آن اهمیت می دهند، می تواند معامله را به هم بزند؛ و نیز اگر فروشنده قیمت جنس را نداند، یا موقع معامله غفلت کند و جنس را ارزان تر از قیمت آن بفروشد، در صورتی که مردم به مقداری که ارزان فروخته اهمیت بدهند، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2117_ در معامله بیع شرط _ که مثلاً خانه هزار تومانی را به دویست تومان می فروشد و قرار می گذارند که اگر فروشنده سر مدت پول را بدهد، بتواند معامله را به هم بزند _ در صورتی که خریدار و فروشنده قصد خرید و فروش داشته باشند، معامله صحیح است.

مسأله 2118_ در معامله بیع شرط اگرچه فروشنده اطمینان داشته باشد که هر گاه سر مدت پول را ندهد، خریدار ملک را به او می دهد معامله صحیح است، ولی اگر سر مدت پول را ندهد، حق ندارد ملک را از خریدار مطالبه کند؛ و اگر خریدار بمیرد، نمی تواند ملک را از ورثه او مطالبه کند.

مسأله 2119_ اگر چای اعلا را با چای پست مخلوط کند و به اسم چای اعلا بفروشد، مشتری می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2120_ اگر در جنس یا عوض آن عیبی باشد و آن عیب پیش از معامله بوده و خریدار و یا فروشنده از آن خبر نداشته اند، در صورتی می تواند معامله را به هم بزند که تصرفی که مانع از پس دادن است

به وسیله هر یک از آن دو، در جنس یا عوض آن صورت نگرفته باشد؛ مانند آن که خانه ای که خریده است، به دیگری فروخته باشد، یا آن را به اجاره داده باشد، یا فروشنده بعد از تحویل گرفتن مال تغییری در آن به وجود آورده باشد که مانع رد باشد، مثل آن که همه یا قسمتی از بنای خانه را خراب کرده باشد؛ در همه این صورت ها فروشنده یا مشتری تنها می توانند، تفاوت قیمت سالم و معیوب را مطالبه کنند.

مسأله 2121_ اگر بعد از معامله و پیش از تحویل گرفتن مال عیبی در آن پیدا شود، خریدار می تواند معامله را به هم بزند؛ و نیز اگر در عوض مال بعد از معامله و پیش از تحویل گرفتن عیبی پیدا شود، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند، ولی اگر بخواهند تفاوت قیمت بگیرند اشکال دارد.

مسأله 2122_ اگر بعد از معامله عیب مال را بفهمد و فوراً معامله را به هم نزند، دیگر حق به هم زدن معامله را ندارد.

مسأله 2123_ هر گاه بعد از خریدن جنس عیب آن را بفهمد، اگرچه می تواند معامله را به هم بزند و برای به هم زدن معامله حضور فروشنده لازم نیست، مگر آن که بخواهد معامله را بر اساس خیار مجلس به هم بزند که در این صورت، حضور فروشنده و یا وکیل او اضافه بر دیگر شرایط لازم است.

مسأله 2124_ در چهار صورت اگر خریدار بفهمد مال عیبی دارد، نمی تواند معامله را به هم بزند، یا تفاوت قیمت بگیرد:

اوّل: موقع خریدن عیب مال را بداند.

دوم: به عیب مال راضی شود.

سوم: در وقت معامله بگوید: اگر مال عیبی داشته باشد، پس نمی دهم و تفاوت قیمت هم نمی گیرم.

چهارم: فروشنده در وقت معامله بگوید: این مال را با هر عیبی که دارد می فروشم، ولی اگر عیبی را معین کند و بگوید: مال را با این عیب می فروشم و معلوم شود عیب دیگری هم دارد، خریدار می تواند برای عیبی که فروشنده معین نکرده، مال را پس دهد، یا تفاوت قیمت بگیرد.

مسأله 2125_ در سه صورت اگر خریدار بفهمد مال عیبی دارد، نمی تواند معامله را به هم بزند، ولی می تواند تفاوت قیمت بگیرد:

اوّل: بعد از معامله در مال تصرف کند.

دوم: بعد از معامله بفهمد مال عیب دارد، اما هنگام معامله حق برگرداندن آن را ساقط کرده است.

سوم: بعد از تحویل گرفتن مال، عیب دیگری در آن پیدا شود، ولی اگر حیوان معیوبی را بخرد و پیش از گذشتن سه روز عیب دیگری پیدا کند، اگرچه آن را تحویل گرفته باشد، باز هم می تواند آن را پس دهد؛ و نیز اگر فقط خریدار تا مدتی حق به هم زدن معامله را داشته باشد و در آن مدت مال عیب دیگری پیدا کند، اگرچه آن را تحویل گرفته باشد، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2126_ اگر انسان مالی داشته باشد که خودش آن را ندیده و دیگری خصوصیات آن را برای او گفته باشد، چنانچه او همان خصوصیات را به مشتری بگوید و آن را بفروشد و بعد از فروش بفهمد که بهتر از آن بوده، می تواند معامله را به هم بزند.

مسائل متفرقه

مسأله 2127_ اگر فروشنده قیمت خرید جنس را به مشتری بگوید، باید تمام چیزهایی را که به سبب آن ها قیمت مال کم یا زیاد می شود بگوید، اگرچه به همان قیمت یا به کمتر از آن بفروشد، مثلاً باید بگوید که نقد خریده است یا نسیه.

مسأله 2128_ اگر انسان جنسی را برای فروش به کسی بدهد و قیمت آن را معین کند و بگوید: این جنس را به این قیمت بفروش و هر چه زیاد تر فروختی مال خودت باشد، چنانچه زیاده را به صورت جعاله برای او قرار دهد، زیاده به دلال تعلق دارد نه صاحب مال.

مسأله 2129_ اگر قصاب گوشت نر بفروشد و به جای آن گوشت ماده بدهد، معصیت کرده است؛ پس اگر آن گوشت را معین کرده و گفته این گوشت نر را می فروشم، مشتری می تواند معامله را به هم بزند و اگر آن را معین نکرده، در صورتی که مشتری به گوشتی که گرفته راضی نشود، قصاب باید گوشت نر به او بدهد.

مسأله 2130_ اگر مشتری به بزاز بگوید: پارچه ای می خواهم که رنگ آن نرود و بزاز پارچه ای به او بفروشد که رنگ آن برود، مشتری می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2131_ قسم خوردن در معامله، اگر راست باشد، مکروه است و اگر دروغ باشد، حرام است.

احکام شرکت

مسأله 2132_ اگر دو یا چند نفر بر اساس قرار داد مشخص، سرمایه ای را به صورت مشترک برای تحصیل سود اختصاص دهند، کار آن ها شرکت نامیده شده و صحیح است. هر یک از شرکا به تناسب سهمی که در شرکت دارند، در این سرمایه شریک بوده و به همین نسبت از سود آن بهرمنده می شوند.

سرمایه شرکت می تواند پول نقد، ملک، اعتبار و خدماتی باشد که در تحصیل سود مورد نظر مؤثر است؛ و همچنین این سرمایه می تواند در کسب، تجارت، تولید و خدمات به کار افتد؛ و هریک از شرکا به تناسب سهم خود بر اساس قرارداد از سود به دست آمده بهره مند می شوند.

مسأله 2133_ شرکا می توانند به هر زبانی که می خواهند بین خود قرار شرکت بگذارند، لذا لازم نیست صیغه شرکت به عربی خوانده شود، بلکه هر گونه قرارداد چه مکتوب و چه بر اساس تصمیم و اقدام عملی برای انعقاد شرکت، کفایت می کند.

مسأله 2134_ شرکا می توانند برای مشارکت با یکدیگر مبلغی را به صورت نقد اختصاص دهند؛ و نیز می توانند جنسی را از قبیل زمین، ساختمان و امثال آن با اعتبار خود و به صورت نسیه خریداری و آن را سهم خود، در سرمایه شرکت قرار دهند و به نسبت آن، در سود شرکت سهیم باشند، ولی تعهدی که برای آن ها در خرید آن به وجود آمده است، باید به وسیله خود آن ها پرداخت شود.

مسأله 2135_ کسانی که به سبب عقد شرکت با هم شریک می شوند، باید مکلف و عاقل باشند و از روی قصد و اختیار شرکت کنند؛ و نیز باید بتوانند در مال خود تصرف نمایند، پس آدم سفیهی _ که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند _ چون حق ندارد در مال خود تصرف نماید، اگر شرکت کند صحیح نیست.

مسأله 2136_ اگر در عقد شـرکت شـرط کنند کسـی که کار می کند یا بیشتر از شـریک دیگر کار می کند بیشتر منفعت ببرد، باید آنچه را شرط کرده اند به او بدهند، ولی اگر شـرط کنند کسـی که کار نمی کند یا کمتر کار می کند، بیشتر منفعت ببرد، شـرکت آنان اشـکال دارد؛ مگر آن که کسـی که کار نمی کند، دارای اعتباری باشد که در تحصـیل سود شـرکت و اطمینان افراد به معاملات آن مؤثر باشد، یا اهمیت کار کسی که کار کمتری انجام می دهد، در اعتبار و رشد شرکت اثر داشته باشد.

مسأله 2137_ اگر قرار بگذارند همه اسـتفاده را یک نفر ببرد، یا تمام ضرر، یا بیشتر آن را یکی از آنان بدهد، شرکت باطل است؛ مگر آنکه قرار بر اساس اغراض عقلایی گذاشـته شود؛ مانند آن که فردی از شـرکا که تصدی کارهای شـرکت را بر عهده دارد، برای آن که دسـتش در معاملات شرکت باز باشد، ضررهای محتمل و یا بخشی از آن را به عهده بگیرد.

مسأله 2138_ اگر شـرط نکنند که یکی از شریک ها بیشتر منفعت ببرد، چنانچه سرمایه آنان یک اندازه باشد، منفعت و ضرر را هم به یک اندازه می برند؛ و اگر سـرمایه آنان یک اندازه نباشد، باید منفعت و ضـرر را به نسـبت سـرمایه قسـمت کنند، مثلاً اگر دو نفر شرکت کنند و سرمایه یکی از آنان دو برابر سرمایه دیگری باشد، سهم او از منفعت و ضرر دو برابر سهم دیگری است، چه هر دو به یک اندازه کار کنند، یا یکی کمتر کار کند، یا هیچ کار نکند.

مسأله 2139_ اگر در عقد شـرکت شرط کنند که هر دو با هم خرید و فروش نمایند، یا هر کدام به تنهایی معامله کنند، یا فقط یکی از آنان معامله کند، باید به قرارداد عمل کنند.

مسأله 2140_ اگر معین نکنند کدام یک از آنان با سـرمایه خرید و فروش کند، هیچ یک از آنان بدون اجازه دیگری نمی تواند با آن سرمایه معامله کند.

مسأله 2141_ شـریکی که اختیار سـرمایه شرکت با اوست، باید به قرارداد شرکت عمل کند، مثلاً اگر با او قرار گذاشته اند که نسیه بخرد یا نقـد بفروشد، یا جنس را از محل مخصوصـی بخرد، باید به همان قرارداد رفتار کند؛ و اگر با او قراری نگذاشـته باشـند، باید به طور معمول معامله کند و داد و سـتدی نماید که برای شـرکت ضـرر نداشته باشد و کار او به عنوان مدیر عامل در جهت منافع شرکت و بر اساس روش های متعارف در معامله باشد؛ و اگر در این مسیر لازم باشد نسیه بخرد و یا نسیه بفروشد و یا اموالی از شرکت را در سفر همراه داشته باشد، می تواند این کار را انجام دهد.

مسأله 2142_ شـریکی که با سـرمایه شرکت معامله می کند، اگر بر خلاف قراردادی که با او کرده اند خرید و فروش کند و خسارتی برای شرکت پیش آیـد، ضـامن است، ولی اگر بعـداً به قراردادی که شـده معامله کنـد، صـحیح است؛ و نیز اگر با او قراردادی نکرده باشـند و بر خلاف معمول و مصلحت معامله کند، ضامن می باشد، امّا اگر بعداً مطابق معمول معامله کند، معامله او صحیح است.

مسأله 2143_ شریکی که با سرمایه شرکت معامله می کند، اگر زیاده روی نکند و در نگهداری سرمایه کوتاهی نکند و اتفاقاً مقداری از آن یا تمام آن تلف شود، ضامن نیست.

مسأله 2144_ شـریکی که با سـرمایه شـرکت معامله می کند، اگر ادعا کند که سـرمایه شـرکت یا بخشی از آن تلف شده است، اگر همه شرکاء امانت داری و دقت او را باور دارنـد، بایـد ادعای او را بپذیرنـد؛ و در غیر این صورت می توانند از او توضـیح بخواهند یا علیه او اقامه دعوا کنند.

مسأله 2145_ هر یک از شـریک ها زمانی می توانند در اموال شرکت تصرف کنند که دیگر شرکا اجازه تصرف در آن را به او داده باشند؛ و اگر یکی از آن ها راضی به تصرف دیگری نباشد، او نمی تواند در اموال مذکور تصرفی داشته باشد.

مسأله 2146_ هر وقت یکی از شـرکا خواستار انحلال شرکت و تقسیم سرمایه آن باشد، دیگر شرکا باید بپذیرند؛ ولی اگر تقاضای انحلال و تقسـیم در زمانی باشد که سـرمایه شرکت در جریان معاملاتی قرار گرفته است که توقف آن و تقسیم سرمایه باعث ضرر دیگر شرکا شود، آن ها باید در اولین فرصتی که لزوم ضرر منتفی می شود، اقدام به تقسیم سرمایه کنند.

مسأله 2147_ اگر یکی از شـریک ها بمیرد یا دیوانه شود و یا در حالت بیهوشـی قرار گیرد، شـریک های دیگر نمی توانند در مال شـرکت تصـرف کنند؛ و همچنین است اگر یکی از آنان سفیه (1)شود، یا از تصـرف در اموال خود به وسـیله حاکم شرع ممنوع شود البته بیهوشی موقت که در عمل های جراحی معمول است، مانع نفوذ اجازه شـریک در کارهای معمول شـرکت نیست و تنها حالت اغمایی که در اکثر موارد منجر به فوت می شود، مـانع تصـرف شـرکا دیگر در اموال شـرکت می شود. در موارد مـذکور چنـانچه توقف کارهای تجاری، تولید شرکت و یا جداسازی سهم

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف کند.

شریک مذکور، باعث ضـرر و زیان دیگر شرکا باشد، باید برای ادامه کار و تصرفات از افرادی که اجازه آن ها دارای اثر شرعی است _ مانند قیم، ولی یا حاکم شرع _ به حسب موارد اجازه گرفته شود.

مسأله 2148_ کسـی که از طرف دیگر شـرکا برای انجـام دادن کارهـا و معاملات مأمور می شود و از طرف آن ها اجازه تصـرف دارد، هر معامله ای که انجام دهد، همه شـرکا در نفع و ضـرر آن شـریک هستند؛ و لازم نیست فرد مذکور برای هر معامله ای از آن ها اجازه بگیرد؛ البته در معاملات با اهمیتی که نفع و ضـرر در آن، به بقای شـرکت و عدم آن می انجامد یا احتمال مخالفت شرکا را می دهد، باید آن ها را از تصمیم خود مطلع کند و موافقت آن ها را جلب نماید.

مسأله 2149_ اگر با سـرمایه شـرکت معامله ای کنند، بعد بفهمند شـرکت باطل بوده، چنانچه به گونه ای باشد که اگر می دانستند شرکت درست نیست، به تصرف در مال یکدیگر راضی بودند، معامله صحیح است و هر چه از آن معامله پیدا شود، مال همه آنان است؛ و اگر این گونه نباشد، چنانچه کسانی که به تصرف دیگران راضی نبوده اند، بگویند به آن معامله راضی هستیم، معامله صحیح و گرنه باطل می باشد؛ و در هر صورت هر کـدام آنان که برای شـرکت کاری کرده است، اگر به قصد مجانی کار نکرده باشد، می تواند مزد زحمت های خود را به اندازه معمول از شریک های دیگر بگیرد.

احکام صلح

مسأله 2150_ صلح آن است که انسان با دیگری سازش کند که مقداری از مال یا منفعت مال خود را ملک او کند، یا از طلب یا حق خود بگـذرد که او هم در عوض، مقداری از مال یا منفعت مال خود را به او واگذار کند، یا از طلب یا حقی که دارد بگذرد، بلکه اگر بدون آن که عوض بگیرد مقداری از مال، یا منفعت مال خود را به کسی واگذار کند، یا از طلب یا حق خود بگذرد، باز هم صلح صحیح است.

مسأله 2151_ دو نفری که چیزی را به یکدیگر صـلح می کنند، باید بالغ و عاقل باشـند و کسـی آن ها را مجبور نکرده باشد و قصد صـلح داشته باشند، و نیز ممنوع از تصرف در اموال خود نباشند.

مسأله 2152_ لازم نیست صـیغه صـلح به عربی خوانـده شود، بلکه با هر لفظی که بفهماند و یا هر اقدام عملی که به وضوح نشان دهد آن دو می خواهند به این وسیله با هم صلح و سازش کنند، صحیح است.

مسأله 2153_ اگر کسـی گوسـفندهای خود را به چوپان بدهد که مثلاً یک سال نگهداری کند و از شیر آن استفاده نماید و مقداری روغن بدهد، چنانچه شـیر گوسـفند را در مقابل زحمت های چوپان و آن روغن صـلح کند صحیح است، ولی اگر گوسفند را یک ساله به چوپان اجاره دهد که از شـیر آن اسـتفاده کند و در عوض مقداری روغن بدهد، اشکال دارد؛ زیرا این قرار داد به دلیل مشخص نبودن مال الاجاره، شرایط و خصوصیات اجاره را ندارد.

مسأله 2154_ اگر کسـی بخواهد طلب یا حق خود را به دیگری صلح کند، در صورتی صحیح است که دیگری بپذیرد، ولی اگر بخواهد از طلب یا حق خود بگذرد، قبول کردن او لازم نیست.

مسأله 2155_ اگر انسان مقـدار بـدهی خود را بدانـد و طلب کار او ندانـد، چنانچه طلب کار طلب خود را به کمتر از مقداری که هسـت صلـح کند _ مثلاً پنجاه تومان طلب کار باشد و طلب خود را به ده تومان صـلح کند _ زیادی برای بدهکار حلال نیست، مگر آن که مقدار بدهی خود را به او بگوید و او را راضی کند، یا به گونه ای باشد که اگر مقدار طلب خود را می دانست، باز هم به آن مقدار صلح می کرد.

مسأله 2156_ اگر بخواهنـد دو چیزی که از یک جنس و وزن آن ها معلوم است به یکـدیگر صـلح کنند، احتیاط واجب آن است که وزن یکی بیشتر از دیگری نباشـد، ولی اگر وزن آن هـا معلوم نباشـد، اگرچه احتمـال دهنـد که وزن یکی بیشتر از دیگری است، صـلح صـحیح است.

مسأله 2157_ اگر دو نفر از یک نفر طلب کار باشـند، یا دو نفر از دو نفر دیگر طلب کار باشـند و بخواهنـد طلب های خود را به یکـدیگر صلـح کننـد، چنانچه طلب آنان از یک جنس و وزن آن ها یکی باشـد _ مثلاً هر دو ده مَن گندم طلب کار باشـند _ مصالحه آنان صـحیح است؛ و همچنین است اگر جنس طلب آنان یکی نباشد _ مثلاً یکی ده مَن برنج و دیگری دوازده مَن گندم طلب کار باشد _ ولی اگر طلب آنـان از یـک جنس و چیزی باشـد که معمولاً ـ بـا وزن یـا پیمانه آن را معامله می کننـد، در صورتی که وزن یا پیمانه آن ها مساوی نباشـد، مصالحه آنان اشکال دارد.

مسأله 2158_ اگر از کسـی طلبی دارد که باید بعد از مدتی بگیرد، چنانچه طلب خود را به مقدار کمتری صـلح کند و مقصودش این باشد که از مقداری از طلب خود گذشت کند و بقیه را نقد بگیرد، اشکال ندارد.

مسأله 2159_ اگر دو نفر چیزی را با هم صـلح کنند، با رضایت یکدیگر می توانند صلح را به هم بزنند؛ و نیز اگر در ضمن معامله برای هر دو، یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را قرار داده باشند، کسی که آن حق را دارد می تواند صلح را به هم بزند.

مسأله 2160_ تا وقتی خریـدار و فروشـنده از مجلس معامله متفرق نشده اند، می توانند معامله را به هم بزنند؛ و نیز اگر مشتری حیوانی را بخرد، تا سه روز حق به هم زدن معامله را دارد؛ و همچنین است اگر پول جنسی را که نقد خریده تا سه روز ندهد و جنس را تحویل نگیرد، فروشـنده می تواند معامله را به هم بزند، ولی کسـی که مالی را صـلح می کند در این سه روز حق به هم زدن صـلح را ندارد؛ اما در هشت صورت دیگر که در احکام خرید و فروش گفته شد می تواند صلح را به هم بزند.

مسأله 2161_ اگر چیزی را که به صـلح گرفته معیوب باشد و گیرنده آن مطلع از عیب در وقت صـلح نباشد، می تواند صلح را به هم بزند، ولی اگر بخواهد تفاوت قیمت صحیح و معیوب را بگیرد، اشکال دارد.

مسأله 2162_ هر گاه مال خود را به کسـی صـلح نمایـد و با او شـرط کند که اگر بعد از مرگ وارثی نداشـتم، باید چیزی را که به تو صـلح کردم، وقف کنی و او هم این شرط را قبول کند، باید به شرط عمل کند.

ص: 343

احکام اجاره

اشاره

مسأله 2163_ اجاره دهنده و کسی که چیزی را اجاره می کند، باید مکلّف و عاقل باشند و به اختیار خودشان اجاره را انجام دهند؛ و نیز باید در مال خود حقّ تصرف داشته باشند، پس سفیه(1) به جهت این که حق ندارد در مال خود تصرف نماید، اگر چیزی را اجاره کند یا اجاره دهد صحیح نیست.

مسأله 2164_ انسان می تواند از طرف دیگری وکیل شود و مال او را اجاره دهد.

مسأله 2165_ اگر ولی یا قیم بچّه مال او را اجاره دهد، اشکال ندارد، ولی اگر مدّتی از زمان بالغ شدن او را جزء مدّت اجاره قرار دهد، بعد از آن که بچّه بالغ شد، می تواند بقیه اجاره را به هم بزند، ولی هر گاه طوری بوده که اگر مقداری از زمان بالغ بودن بچّه را جزء مدّت اجاره نمی کرد، بر خلاف مصلحت بچّه بود، نمی تواند اجاره را به هم بزند.

مسأله 2166_ اجاره دهنده و مستأجر لازم نیست صیغه عربی بخوانند، بلکه اگر مالک به کسی بگوید: ملک خود را به تو اجاره دادم و او بگوید: قبول کردم، اجاره صحیح است؛ و نیز اگر حرفی نزنند و مالک به قصد این که ملک را اجاره دهد، آن را به مستأجر واگذار کند و او هم به قصد اجاره کردن بگیرد، اجاره صحیح می باشد.

مسأله 2167_ اگر انسان بدون صیغه خواندن بخواهد برای انجام دادن عملی اجیر شود، همین که مشغول آن عمل شد، اجاره صحیح است.

1- کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف کند.

مسأله 2168_ کسی که نمی تواند حرف بزند، اگر با اشاره بفهماند که ملک را اجاره داده یا اجاره کرده، صحیح است.

مسأله 2169_ اگر خانه یا دکان یا اطاقی را اجاره کند و صاحب ملک با او شـرط کند که فقط خود او از آن ها استفاده نماید، مستأجر نمی تواند آن را به دیگری اجاره دهد؛ و اگر شـرط نکند می تواند آن را به دیگری اجاره دهد، ولی اگر بخواهد به زیادتر از مقداری که اجاره کرده آن را اجاره دهـد، بایـد در آن کاری _ مانند تعمیر و سـفید کاری _ انجام داده باشد و یا آن را به وسائلی اضافه بر آنچه تحویل گرفته است، تجهیز کند.

مسأله 2170_ اگر غیر از خانه، دکان، اطاق و اجیر، چیز دیگر _ مثلاً زمین، اتومبیل، کشتی و امثال آن _ را اجاره کند و مالک با او شـرط نکنـد که فقط خودش از آن اسـتفاده کنـد، اگرچه بیشتر از مقداری که اجاره کرده آن را اجاره دهد، اشـکال ندارد، مگر آن که در عرف این گونه معاملات اجاره مجدد، منوط به گرفتن اذن باشد.

مسأله 2171_ اگر خانه یا دکانی را مثلاً یک ساله به صد تومان اجاره کند و از نصف آن خودش استفاده نماید، می تواند نصف دیگر آن را به صـد تومان اجاره دهـد، ولی اگر بخواهد نصف آن را به زیادتر از مقداری که اجاره کرده _ مثلاً به صد و بیست تومان _ اجاره دهد، باید در آن کاری مانند تعمیر یا تجهیز انجام داده باشد.

شرایط مالی که آن را اجاره می دهند

مسأله 2172_ مالی را که اجاره می دهند چند شرط دارد:

اوّل: معین باشد، پس اگر بگوید: یکی از خانه های خود را اجاره دادم، درست نیست.

دوم: مستأجر آن را ببیند، یا کسی که آن را اجاره می دهد طوری خصوصیات آن را بگوید که کاملاً معلوم باشد.

سوم: تحویل دادن آن ممکن باشد، پس اجاره دادن اسبی که فرار کرده، باطل است.

چهارم: آن مال به سبب استفاده کردن از بین نرود، پس اجاره دادن نان، میوه و خوردنی های دیگر صحیح نیست.

پنجم: اسـتفاده ای که مال را برای آن اجاره داده اند ممکن باشد، پس اجاره دادن زمین برای زراعت، در صورتی که آب باران کفایت آن را نکند و از آب نهر هم مشروب نشود، صحیح نیست.

ششم: چیزی را که اجاره می دهـد، مال خود او باشـد و اگر مال کس دیگر را اجاره دهـد، در صورتی صـحیح است که صاحبش رضایت دهد.

مسأله 2173_ اجاره دادن درخت برای آن که از میوه اش اسـتفاده کنند، صحیح است؛ و نیز اجاره دادن حیوان، برای استفاده از شیر آن یا سواری با آن، و نیز اجاره چاه برای استفاده از آب آن.

مسأله 2174_ زن می تواند برای آن که از شـیرش اسـتفاده کنند، اجیر شود و لازم نیست از شوهر خود اجازه بگیرد، ولی اگر به سبب شیر دادن حق شوهر از بین برود، بدون اجازه او نمی تواند اجیر شود.

شرایط استفاده ای که مال را برای آن اجاره می دهند

مسأله 2175_ استفاده ای که مال را برای آن اجاره می دهند چهار شرط دارد:

اوّل: حلال باشد، بنابر این اجاره دادن دکان برای شـراب فروشـی یا نگهداری شـراب و کرایه دادن اتومبیل برای حمل و نقل شـراب، باطل است.

دوم: پول دادن برای آن استفاده در نظر مردم بیهوده نباشد.

سوم: اگر چیزی را که اجاره می دهند چند اسـتفاده دارد، استفاده ای را که مستأجر باید از آن ببرد معین کنند، مثلاً اگر حیوانی را که سواری می دهد و بار می برد اجاره دهند، باید در موقع اجاره معین کنند که سواری یا باربری آن، مال مستأجر است یا همه استفاده های آن.

چهارم: مـدت اسـتفاده را معین کننـد و اگر مدت معلوم نباشد، ولی عمل را معین کنند _ مثلاً با خیاط قرار بگذارند لباس معینی را به طور مخصوصی بدوزد _ کافی است.

مسأله 2176_ اگر ابتدای مدت اجاره را معین نکنند، ابتدای آن بعد از خواندن صیغه اجاره است.

مسأله 2177_ اگر خانه ای را _ مثلاً یک ساله _ اجاره دهند و ابتدای آن را یک ماه بعد از خواندن صـیغه قرار دهند، اجاره صـحیح اسـت اگرچه موقعی که صیغه می خوانند، خانه در اجاره دیگری باشد.

مسأله 2178_ اگر مدت اجاره را معلوم نکند و بگوید: هر وقت در خانه نشستی اجاره آن ماهی ده تومان است، اجاره صحیح نیست.

مسأله 2179_ اگر به مستأجر بگوید: خانه را ماهی ده تومان به تو اجاره دادم، یا بگوید: خانه را یک ماهه به ده تومان به تو اجاره دادم، بعد از آن هم هر قـدر بنشـینی، اجاره آن ماهی ده تومان است، در صورتی که ابتدای مدت اجاره را معین کنند یا ابتدای آن معلوم باشد، اجاره ماه اوّل صحیح است.

مسأله 2180_ خانه ای را که غریب و زوّار در آن منزل می کننـد و معلوم نیست چقدر در آن می مانند، اگر قرار بگذارند که مثلاً شبی یک تومان بدهند و صاحب خانه راضـی شود، استفاده از آن خانه اشکال ندارد، ولی چون مدت اجاره را معلوم نکرده اند، اجاره صحیح نیست و صاحب خانه هر وقت بخواهد می تواند آنان را بیرون کند.

مسائل متفرقه اجاره

مسأله 2181_ مالی را که مسـتأجر بابت اجاره می دهـد بایـد معلوم باشـد، پس اگر از چیزهایی است که با وزن معامله می کننـد، _ مثل گندم _ باید وزن آن معلوم باشد، و اگر از چیزهایی است که با شـماره معامله می کنند، _ مثل تخم مرغ _ باید شماره آن معین باشد و اگر مثل اسب و گوسفند است، باید اجاره دهنده آن را ببیند، یا مستأجر خصوصیات آن را به او بگوید.

مسأله 2182_ اگر زمینی را برای زراعت جو یا گنـدم اجاره دهد و مال الاجاره را جو یا گندم همان زمین قرار دهد، اجاره صـحیح نیست، ولی اگر مال الاجاره را کلی در ذمه قرار دهد و شرط کند از حاصل همان زمین باشد، اجاره صحیح است.

مسأله 2183_ کسی که چیزی را اجاره داده تا آن چیز را تحویل ندهد، حق ندارد اجاره آن را مطالبه کند؛ و نیز اگر برای انجام دادن عملی اجیر شده باشد، پیش از انجام دادن عمل حق مطالبه اجرت ندارد.

مسأله 2184_ هرگـاه چیزی را که اجـاره داده تحویـل دهـد، اگرچه مسـتأجر تحویـل نگیرد، یا تحویل بگیرد و تا آخر مـدت اجاره از آن استفاده نکند، باید مال الاجاره آن را بدهد.

مسأله 2185_ اگر انسان اجیر شود که در روز معینی کاری را انجام دهد و در آن روز برای انجام دادن آن کار حاضـر شود، کسـی که او را اجیر کرده اگرچه آن کار را به او مراجعه نکنـد، بایـد اجرت او را بدهـد، مثلاً اگر خیاطی را در روز معینی برای دوختن لباسـی اجیر کنـد و خیاط در آن روز آماده کار باشـد، اگرچه پارچه را به او ندهـد که بـدوزد، بایـد اجرتش را بدهـد، چه خیاط بیکار باشد، چه برای خودش یا دیگری کار کند.

مسأله 2186_ اگر بعد از تمام شدن مدت اجاره معلوم شود که اجاره باطل بوده، مسـتأجر باید مال الاجاره را به مقدار معمول به صاحب ملک بدهد، مثلاً اگر خانه ای را یک ساله به صد تومان اجاره کند

بعـد بفهمـد اجاره باطل بوده، چنانچه اجاره آن خانه معمولاً پنجاه تومان است، بایـد پنجاه تومان را بدهد و اگر دویست تومان است، باید دویست تومان را بپردازد؛ و نیز اگر بعـد از گذشـتن مقداری از مدت اجاره معلوم شود که اجاره باطل بوده، باید اجاره آن مدت را به مقدار معمول به صاحب ملک بدهد.

مسأله 2187_ اگر چیزی را که اجـاره کرده از بین برود، چنـانچه در نگهـداری آن کوتـاهی نکرده و در اسـتفاده بردن از آن هم زیاده روی ننموده ضامن نیست؛ و نیز اگر مثلاً پارچه ای را که به خیاط داده از بین برود، در صورتی که خیاط زیاده روی نکرده و در نگهـداری آن هم کوتاهی نکرده باشد، نباید عوض آن را بدهد.

مسأله 2188_ هر گاه صنعت گر چیزی را که گرفته ضایع کند، ضامن است.

مسأله 2189_ اگر قصاب سر حیوانی را ببُرَد و آن را حرام کند، چه مزد گرفته باشد، چه مجانی سر بریده باشد، باید قیمت آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2190_ اگر وسـیله نقلیه یا حیوان بارکشـی را اجاره کنـد و در اجاره مشـخص کنـد که چقـدر بار بر حسب وزن با آن حمل کنـد، چنانچه بیشتر از وزن مـذکور بار بزنـد و وسـیله نقلیه از کار بیفتـد یا معیوب شود، ضامن است؛ و یا حیوان بارکش بمیرد یا صـدمه ببینـد، ضامن است؛ و نیز اگر مقـدار مـذکور را در اجاره مشـخص نکنـد، ولی بیشتر از حد متعارف در حیوان و یا بیشتر از ظرفیت معیّن شده در وسیله نقلیه بار بزند و باعث خسارت شود، ضامن است.

مسأله 2191_ اگر حیوان بارکشی را برای بردن بار شکستنی اجاره دهد، چنانچه آن حیوان بلغزد، یا رم کند و بار را بشکند، صاحب حیوان ضامن نیست، ولی اگر به سبب زدن و مانند آن کاری کند که حیوان زمین بخورد و بار را بشکند، ضامن است.

مسأله 2192_ اگر کسی بچّه ای را ختنه کند و ضرری به آن بچّه برسد یا بمیرد، چنانچه فرد ختنه کننده متخصص و اهل فن باشد و از ابتدا تشـخیص نفع و ضـرر را بر عهده او گذاشـته باشند، و او تشخیص دهد ضرری ندارد، و بر اساس معیارهای معمول در فن خود کوتاهی در مقام تشخیص و عمل نداشته باشد، ضامن نیست.

مسأله 2193_ اگر دکـتر به دست خود به مریض دارو بدهـد، یـا درد و داروی مریض را به او بگویـد و مریض دارو را بخورد، چنـانچه در معالجه خطا کنـد و به مریض ضـرری برسـد یا بمیرد، دکتر ضامن است؛ ولی اگر فقط بگویـد: فلان دارو برای فلان مرض فایـده دارد و به سبب خوردن دارو ضرری به مریض برسد یا بمیرد، دکتر ضامن نیست.

مسأله 2194_ هر گاه دکتر به مریض یا ولیّ او بگوید که اگر ضرری به مریض برسد ضامن نباشد، در صورتی که دقت و احتیاط خود را بکند و به مریض ضرری برسد یا بمیرد، دکتر ضامن نیست.

مسأله 2195_ مستأجر و کسی که چیزی را اجاره داده، با رضایت یکدیگر می توانند معامله را به هم بزنند؛ و نیز اگر در اجاره شرط کنند که هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشته باشند، می توانند مطابق قرار داد اجاره را به هم بزنند.

مسأله 2196_ اگر اجاره دهنده یا مستأجر بفهمد که مغبون شده است، چنانچه در موقع خواندن صیغه ملتفت نباشد که مغبون است، می تواند اجاره را به هم بزند، ولی اگر در صیغه اجاره شرط کنند که اگر مغبون هم باشند حق به هم زدن معامله را نداشته باشند، نمی توانند اجاره را به هم بزنند.

مسأله 2197_ اگر چیزی را اجاره دهد و پیش از آن که تحویل دهد کسی آن را غصب کند، مستأجر می تواند اجاره را به هم بزند و چیزی را که به اجاره دهنده داده پس بگیرد، یا اجاره را به هم نزند و اجاره مدتی را که در تصرف غصب کننده بوده، به میزان معمول از او بگیرد، پس اگر حیوانی را یک ماهه به ده تومان اجاره کند و کسی آن را ده روز غصب کند و اجاره معمولی ده روز آن پانزده تومان باشد، می تواند پانزده تومان را از غصب کننده بگیرد.

مسأله 2198_ اگر چیزی را که اجاره کرده تحویل بگیرد و بعد دیگری آن را غصب کند، نمی تواند اجاره را به هم بزند و فقط حق دارد کرایه آن چیز را به مقدار معمول از غصب کننده بگیرد.

مسأله 2199_ اگر پیش از آن که مدت اجاره تمام شود ملک را به مستأجر بفروشد، اجاره به هم نمی خورد و مستأجر باید مال الاجاره را به فروشنده بدهد؛ و همچنین است اگر آن را به دیگری بفروشد.

مسأله 2200_ اگر پیش از شروع مدت اجاره ملک به طوری خراب شود که هیچ قابل استفاده نباشد، یا قابل استفاده ای که شرط کرده اند نباشد، اجاره باطل می شود و پولی که مستأجر به صاحب ملک داده به او بر می گردد، بلکه اگر طوری باشد که بتواند استفاده مختصری هم از آن ببرد، می تواند اجاره را به هم بزند.

مسأله 2201_ اگر ملکی را اجاره کند و بعد از گذشتن مقداری از مدت اجاره به طوری خراب شود که هیچ قابل استفاده نباشد، یا قابل استفاده ای که شرط کرده اند نباشد، اجاره مدتی که باقی مانده باطل می شود و اگر استفاده مختصری هم بتواند از آن ببرد، می تواند اجاره مدت باقی مانده را به هم بزند.

مسأله 2202_ اگر خـانه ای را که مثلاً دو اطـاق دارد اجـاره دهـد و یـک اطاق آن خراب شود، چنانچه فوراً آن را بسازد و هیـچ مقـدار از اسـتفاده آن از بین نرود، اجاره باطل نمی شود و مسـتأجر هم نمی توانـد اجاره را به هم بزنـد، ولی اگر ساختن آن به قـدری طول بکشد که مقداری از استفاده مستأجر از بین برود، اجاره به آن مقدار باطل می شود و مستأجر می تواند اجاره باقی مانده را به هم بزند.

مسأله 2203_ اگر اجاره دهنده یا مستأجر بمیرد، اجاره باطل نمی شود، ولی اگر خانه مال اجاره دهنده نباشد _ مثلاً دیگری وصیت کرده باشـد که تا او زنده است منفعت خانه مال او باشد _ چنانچه آن خانه را اجاره دهد و پیش از تمام شدن مدت اجاره بمیرد، از وقتی که مرده اجاره باطل است.

مسأله 2204_ اگر صـاحب کـار بنّـا را وکیـل کنـد برای او کارگر بگیرد، چنانچه بنّا کمتر از مقـداری که از صاحب کار می گیرد به کارگر بدهـد، زیادی آن بر او حرام است و باید آن را به صاحب کار بدهد، ولی اگر اجیر شود که ساختمان را تمام کند و برای خود اختیار بگذارد که خودش بسازد، یا به دیگری بدهد، در صورتی که کمتر از مقداری که اجیر شده به دیگری بدهد، زیادی آن بر او حلال می باشد.

مسأله 2205_ اگر رنگرز قرار بگذارد مثلاً پارچه را با نیل رنگ کند، چنانچه با رنگ دیگر رنگ نماید، حق ندارد چیزی بگیرد؛ و اگر کار او سبب خرابی و یا کم ارزش شدن پارچه شود، اضافه بر این که استحقاق مزد ندارد، ضامن هم هست.

احکام جعاله

مسأله 2206_ جُعاله آن است که انسان قرار بگذارد در مقابل کاری که برای او انجام می دهند مال معینی بدهد، مثلاً بگوید: هر کس گم شده مرا پیدا کند ده تومان به او می دهم(1).

مسأله 2207_ فرق بین جعاله و این که کسی را برای کاری اجیر کنند، این است که در اجاره بعد از خواندن صیغه، اجیر باید عمل را انجام دهد و کسی هم که او را اجیر کرده، اجرت را به او بدهکار می شود، ولی در جعاله عامل می تواند مشغول عمل نشود و تا عمل را انجام ندهد، جاعل بدهکار نمی شود.

مسأله 2208_ جاعل باید بالغ و عاقل باشد و از روی قصد و اختیار قرار داد کند و شرعاً بتواند در مال خود تصرف نماید، بنابر این جعاله آدم سفیهی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند، صحیح نیست.

مسأله 2209_ کاری را که جاعل می گوید برای او انجام دهند، باید حرام، بی فایده یا از واجباتی که انجام دادن آن بر عامل آن واجب است نباشد، پس اگر بگوید: هر کس شراب بخورد، یا در شب به جای تاریکی برود _ بدون آن که هیچ گونه غرض عقلایی بر آن مترتب باشد _ ده تومان به او می دهم، جعاله صحیح نیست.

مسأله 2210_ اگر مالی را که قرار می گذارد بدهد معین کند _ مثلاً بگوید: هر کس اسب مرا پیدا کند، این گندم را به او می دهم _ لازم نیست بگوید: آن گندم مال کجاست و قیمت آن چیست، ولی اگر مال را معین نکند _ مثلاً بگوید: شخصی که اسب مرا پیدا کند ده مَن گندم به او می دهم _ باید خصوصیاتی را که در ارزش آن تأثیر دارد، معین کند.

1- به کسی که این قرار را می گذارد جاعل و به کسی که کار را انجام میدهد «عامل» می گویند.

مسأله 2211_ اگر جاعل مزد معینی برای کار قرار ندهـد، مثلاً بگویـد: هر کس بچّه مرا پیـدا کند، پولی به او می دهم و مقدار آن را معین نکنـد، چنانچه کسـی آن عمل را انجام دهـد، بایـد مزد او را به مقداری که کار او در نظر مردم ارزش دارد بدهد، هر چند این معامله جعاله نیست.

مسأله 2212_ اگر عامل پیش از قرارداد کار را انجام داده باشد، یا بعد از قرارداد به قصد این که پول نگیرد انجام دهد، حقی در مزد ندارد.

مسأله 2213_ پیش از آن که عامل شروع به کار کند، جاعل می تواند جعاله را به هم بزند.

مسأله 2214_ بعـد از آن که عامل شـروع به کار کرد، اگر جاعل بخواهـد جعاله را به هم بزند، باید با جلب رضایت عامل جعاله را به هم بزند.

مسأله 2215_ عامل می توانـد عمل را ناتمام بگـذارد، ولی اگر تمام نکردن عمل اسـباب ضـرر جاعل شود، باید آن را تمام کند، مثلاً اگر کسـی بگوید: هر کس چشم مرا عمل کند، فلان مقدار به او می دهم و دکتر جراحی شروع به عمل کند، چنانچه طوری باشد که اگر عمل را تمام نکنـد، چشم معیوب می شود، باید آن را تمام نماید و در صورتی که ناتمام بگذارد، حقی برای جاعل نیست و به هر میزانی که اقدام ناقص او، باعث ضرر جاعل شود ضامن است.

مسأله 2216_ اگر عامل کار را ناتمام بگـذارد، چنانچه آن کار مثل پیـدا کردن اسب است که تا تمام نشود، برای جاعل فایده ندارد، عامل نمی توانـد چیزی مطالبه کند؛ همچنین است اگر جاعل مزد را برای تمام کردن عمل قرار بگذارد _ مثلاً بگوید: هر کس لباس مرا بدوزد ده تومان به او می دهم _ ولی اگر مقصودش این باشـد که هر مقدار از عمل که انجام گیرد، برای آن مقدار مزد بدهد، جاعل باید مزد مقداری را که انجام شده به عامل بدهد، اگر چه احتیاط این است که با مصالحه یکدیگر را راضی کنند.

احکام مزارعه

مسأله 2217_ مزارعه آن است که مالک با زارع به این قسم معامله کند که زمین را در اختیار او بگذارد، تا زراعت کند و مقداری از حاصل آن را به مالک بدهد.

مسأله 2218_ مزارعه چند شرط دارد:

اوّل: صاحب زمین به زارع بگوید: زمین را به تو واگذار کردم و زارع هم بگوید: قبول کردم، یا بدون این که حرفی بزنند مالک زمین را واگذار کند و زارع قبول کند، ولی در این صورت تا زارع مشغول کار نشده، مالک و زارع می توانند معامله را به هم بزنند.

دوم: صاحب زمین و زارع هر دو مکلف و عاقل باشند و با قصد و اختیار خود مزارعه را انجام دهند و سفیه نباشند(1) ؛ و نیز منع شرعی از تصرف در اموال خود نداشته باشند، مگر آن که قرارداد مزارعه مستلزم تصرف مالک یا زارع در اموالی نباشد که از تصرف در آن منع شده اند.

سوم: مالک و زارع از تمام حاصل زمین ببرند، پس اگر شرط کنند که آنچه اوّل یا آخر می رسد، مال یکی از آنان باشد، مزارعه باطل است.

چهارم: سهم هر کدام نصف یا ثلث حاصل و مانند این ها باشد، پس اگر مالک بگوید: در این زمین زراعت کن و هر چه می خواهی به من بده، صحیح نیست.

پنجم: مدتی را که باید زمین در اختیار زارع باشد، معین کنند و باید مدت به قدری باشد که در آن مدت دست آمدن حاصل ممکن باشد.

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند

ششم: زمین قابل زراعت باشد و اگر زراعت در آن ممکن نباشد، امّا بتوانند کاری کنند که زراعت ممکن شود، مزارعه صحیح است.

هفتم: اگر منظور هر کدام آنان زراعت مخصوصی است، چیزی را که زارع باید بکارد معین کنند، ولی اگر زراعت معینی را در نظر ندارند، یا زراعتی که هر دو در نظر دارند معلوم است، لازم نیست آن را معین کنند.

هشتم: مالک زمین را معین کند، پس کسی که چند قطعه زمین دارد و با هم تفاوت دارند، اگر به زارع بگوید: در یکی از این ها زراعت کن و آن را معین نکند، مزارعه باطل است.

نهم: مخارجی که هر کدام از آنان باید انجام بدهند معین کنند، ولی اگر مخارج هر کدام از آنان معلوم باشد، لازم نیست آن را معین کنند.

مسأله 2219_ اگر مالک با زارع قرار بگذارد، مقداری از حاصل برای او باشد و بقیه را بین خودشان قسمت کنند، چنانچه بدانند بعد از برداشتن آن مقدار چیزی باقی می ماند، مزارعه صحیح است.

مسأله 2220_ اگر مدت مزارعه تمام شود و حاصل به دست نیاید، چنانچه مالک راضی شود با اجاره یا بدون اجاره، زراعت در زمین او بماند و زارع هم راضی باشد، مانعی ندارد و اگر مالک راضی نشود، می تواند زارع را وادار کند زراعت را بچیند؛ و اگر برای چیدن زراعت ضرری به زارع برسد، لازم نیست عوض آن را به او بدهد، هر چند اگر زارع راضی شود به مالک چیزی بدهد، اما نمی تواند مالک را مجبور کند زراعت در زمین بماند.

مسأله 2221_ اگر به سبب پیش آمدی زراعت در زمین ممکن نباشد _ مثلاً آب از زمین قطع شود _ مزارعه به هم می خورد، ولی اگر زارع بدون عذر زراعت نکند، چنانچه زمین در تصرف او بوده و مالک در آن تصرفی نداشته است، باید اجاره آن مدت را به مقدار معمول به مالک بدهد.

مسأله 2222_ اگر مالک و زارع صیغه خوانده باشند، بدون رضایت یکدیگر نمی توانند مزارعه را به هم بزنند؛ و نیز اگر مالک به قصد مزارعه زمین را به کسی واگذار کند، بعد از آن که او مشغول عمل شد، جایز نیست بدون رضایت یکدیگر معامله را به هم بزنند، ولی اگر در ضمن خواندن صیغه مزارعه شرط کرده باشند که هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشته باشند، می توانند مطابق قراری که گذاشته اند معامله را به هم بزنند.

مسأله 2223_ اگر بعـد از قرارداد مزارعه، مالک یا زارع بمیرد، مزارعه به هم نمی خورد و وارثشان به جای آنان است، ولی اگر زارع بمیرد و شرط کرده باشند که خود زارع زراعت را انجام دهد، مزارعه به هم می خورد، چنانچه زراعت نمایان شده باشد، باید سهم او را به ورثه اش بدهند و حقوق دیگری هم که زارع داشته، ورثه او ارث می برند، ولی نمی توانند مالک را مجبور کنند که زراعت در زمین باقی بماند.

مسأله 2224_ اگر بعد از زراعت بفهمند که مزارعه باطل بوده، چنانچه تخم مال مالک بوده، حاصلی هم که به دست می آید، مال اوست و باید مزد زارع و مخارجی را که کرده و کرایه گاو یا حیوان دیگری را که مال زارع بوده و در آن زمین کار کرده، هزینه دیگر وسایل و ماشـین آلات کشاورزی که در زراعت خود به کار گرفته است، به او بدهـد؛ و اگر تخم مال زارع بوده زراعت هم مال اوست و بایـد اجاره زمین و خرج هایی که مالک کرده _ مانند کرایه گاو یا حیوان دیگری که مال او بوده و در آن زراعت کار کرده _ و دیگر هزینه ها را به او بدهد.

مسأله 2225_ اگر تخم و بـذر مال زارع باشـد و بعد از زراعت بفهمند مزارعه باطل بوده است، چنانچه مالک و زارع راضـی شوند زراعت بااجرت و یا بی اجرت در زمین باقی بماند، اشکالی ندارد؛ و اگر مالک راضی نشود، بنابر احتیاط واجب نمی تواند زارع را وادار کند زراعت را پیش از رسـیدن بچینـد، ولی می توانـد هزینه پرورش زرع در زمین خود را از زارع مطالبه کنـد؛ و اگر زارع را وادار کند زراعت را پیش از رسیدن بچیند، ضامن ضرر و زیان رسیده به زارع است.

مسأله 2226_ اگر بعـد از جمع کردن حاصل و تمام شـدن مـدت مزارعه، ریشه زراعت در زمین بمانـد و سال بعد دوباره حاصل بدهد، چنانچه مالک و زارع از زراعت صـرف نظر نکرده باشـند، حاصل سال دوم را هم باید مثل سال اوّل قسمت کنند؛ و اگر قرارداد مزارعه فقط برای یک سال باشد و مالک با زارع شرط اشتراک ریشه را نکرده باشد، حاصل سال دوم متعلق به مالک است.

احکام مساقات

اشاره

مسأله 2227_ اگر انسان با شخصی به این قسم معامله کند که درخت های میوه ای را که میوه آن مال خود اوست، یا اختیار میوه های آن با اوست، تا مدّت معینی به آن شخص واگذار کند تا تربیت نماید و آب دهد و به مقداری که قرار می گذارند از میوه آن بردارد، این معامله را مُساقات می گویند.

مسأله 2228_ معامله مساقات در درخت هایی که میوه نمی دهد، ولی برگ، گل و چوب شاخه های مازاد آن قابل استفاده و دارای مالیت قابل توجه می باشد، صحیح است.

مسأله 2229_ در معامله مساقات لازم نیست صیغه بخوانند، بلکه اگر صاحب درخت به قصد مساقات آن را واگذار کند و کسی که کار می کند به همین قصد مشغول کار شود، معامله صحیح است.

مسأله 2230_ مالک و کسی که تربیت درخت ها را به عهده می گیرد، باید مکلف و عاقل باشد و کسی آن ها را مجبور نکرده باشد، و نیز باید سفیه(1) نباشد همچنین منع شرعی از تصرف در اموال خود نداشته باشد، البته کسی که تربیت درخت ها را بر عهده دارد، اگر منع مذکور مستلزم تصرف در اموالی که موضوع منع است نباشد، مساقات صحیح است.

مسأله 2231_ مدت مساقات باید معلوم باشد و اگر اوّل آن را معین کنند و آخر آن را موقعی قرار دهند که میوه آن سال به دست می آید، صحیح است.

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند

مسأله 2232_ بایـد سـهم هر کـدام نصف یا ثلث حاصل و مانند این ها باشد و اگر قرار بگذارند مثلاً صد مَن از میوه ها مال مالک و بقیه مال کسی باشد که کار می کند، معامله باطل است.

مسأله 2233_ بایـد قرار معـامله مساقـات را پیش از ظـاهر شـدن میوه بگذارنـد، و اگر بعـد از ظاهر شـدن میوه و پیش از رسـیدن آن قرار بگذارنـد، چنانچه کاری ماننـد آبیاری که برای تربیت درخت لازم است، باقی مانده باشد، یا مراقبت از درخت در زیاد شدن میوه، یا سالم ماندن آن از آفات تأثیر دارد، معامله صحیح است.

مسأله 2234_ معامله مساقات در بوته خربزه، خیار و مانند این ها بنابر احتیاط صحیح نیست.

مسأله 2235_ درختی که از آب باران یا رطوبت زمین استفاده می کند و به آبیاری احتیاج ندارد، اگر به کارهای دیگر مانند بیل زدن و کود دادن محتاج باشد، معامله مساقات در آن صحیح است.

مسأله 2236_ دو نفری که مساقـات کرده انـد، با رضایت یکـدیگر می تواننـد معامله را به هم بزننـد؛ و نیز اگر در ضـمن خوانـدن صـیغه مساقات شـرط کنند، هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشـته باشـند، مطابق قراری که گذاشـته اند، به هم زدن معامله اشکال ندارد، بلکه اگر در معامله شرطی کنند و عملی نشود، کسی که برای نفع او شرط کرده اند، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2237_ اگر مالک بمیرد، معامله مساقات به هم نمی خورد و ورثه اش به جای او هستند.

مسأله 2238_ اگر کسـی که تربیت درخت ها به او واگذار شده بمیرد، چنانچه در عقد شـرط نکرده باشند که خودش آن ها را تربیت کند، ورثه اش به جای او هسـتند؛ چنانچه خودشان عمل را انجام ندهنـد و اجیر هم نگیرند، حاکم شـرع از مال میت اجیر می گیرد و حاصل را بین ورثه میت و مالک قسـمت می کنـد؛ و اگر شـرط کرده باشـند که خود او درخت ها را تربیت کرده و به دیگری واگذار نکند، با مردن او معامله به هم می خورد و اگر قرار نگذاشـته اند، مالک می تواند عقد را به هم بزند، یا راضـی شود که ورثه او، یا کسی که آن ها اجیرش می کنند درخت ها را تربیت کند.

مسأله 2239_ اگر شـرط کند تمام حاصل برای مالک باشد، مساقات باطل است و میوه مال مالک می باشد و کسـی که کار می کند نمی تواند مطالبه اجرت کند، ولی اگر باطل بودن مساقات به

جهت دیگر باشد، مالک باید مزد آبیاری و کارهای دیگر را به مقدار معمول به کسی که درخت ها را تربیت کرده بدهد.

مسأله 2240_ اگر زمینی را به دیگری واگذار کند تا در آن درخت بکارد و آنچه به عمل می آید مال هر دو باشد، این معامله در شکل مساقات باطل است. ولی چنانچه مالک زمین و عامل با هم قرار بگذارند، عامل در زمین درخت بکارد و در مقابل به نسبت معین در درخت، یا محصول آن در زمان معین، یا تا زمانی که درخت باقی است با مالک شریک باشد، این معامله صحیح است و مغارسه نام دارد. و در شکل مصالحه نیز می توان قراردادی با همین نتیجه بر قرار کرد.

کسانی که نمی توانند در مال خود تصرف کنند

مسأله 2241_ روییدن موی درشت در صورت، پشت لب، در سینه، زیر بغل، درشت شدن صدا و مانند این ها نشانه بالغ شدن نیست، مگر انسان به سبب این ها به بالغ شدن یقین کند.

مسأله 2242_ دیوانه و سفیه (1) نمی توانند در مال خود تصرف کنند.

مسأله 2243_ کسی که گاهی عاقل و گاهی دیوانه است، تصرفی که موقع دیوانگی در مال خود می کند، صحیح نیست.

مسأله 2244_ انسان می تواند در مرضی که به آن مرض از دنیا می رود، هر قدر از مال خود را به مصرف خود، عیال، مهمان و کارهایی که اسراف شمرده نمی شود، برساند؛ و نیز اگر مال خود را به قیمت بفروشد یا اجاره دهد اشکال ندارد، ولی اگر مثلاً مال خود را به کسی ببخشد، یا ارزان تر از قیمت بفروشد، چنانچه مقداری که بخشیده یا ارزان تر فروخته، به اندازه ثلث مال او یا کمتر باشد، تصرف او صحیح است و اگر بیشتر از ثلث باشد، در صورتی که ورثه اجازه بدهند، صحیح است و اگر اجازه ندهند، تصرف او در مقدار بیشتر از ثلث باطل می باشد.

1- یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند

احکام وکالت

مسأله 2245_ وکالت آن است که انسان کاری را که می توانـد در آن دخالت کنـد، به دیگری واگـذار نماید تا از طرف او انجام دهد، مثلاً کسـی را وکیل کند که خانه او را بفروشد، یا زنی را برای او عقد کند؛ پس آدم سـفیه(1) به دلیل این که حق ندارد در مال خود تصـرف کند، نمی تواند برای فروش آن کسی را وکیل کند.

مسأله 2246_ در وکالت لازم نیست صیغه بخوانند، لذا اگر انسان به دیگری بفهماند که او را وکیل کرده و او هم بفهماند قبول نموده _ مثلاً مال خود را به کسی بدهد که برای او بفروشد و او مال را بگیرد _ وکالت صحیح است.

مسأله 2247_ اگر انسان کسـی را که در شـهر دیگر است، وکیل کنـد و برای او وکالت نامه بفرسـتد و او بپذیرد، اگرچه وکالت نامه بعد از مدتی برسد، وکالت صحیح است.

مسأله 2248_ موکّل (2)بایـد بالغ و عاقل باشد و از روی قصد و اختیار اقدام کند، در وکیل بلوغ شـرط نیست و فرد نابالغ نیز می تواند در آنچه که از طفل ممیز(3) صحیح است، وکیل شود مانند وکالت در خواندن صیغه عقد با رعایت شرائط آن.

1- یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند

2- یعنی کسی که دیگری را وکیل می کند.

3- بچه ای که خوب و بد را می فهمد.

مسأله 2249_ کاری را که انسان نمی تواند انجام دهد، یا شرعاً نباید انجام دهد، نمی تواند برای انجام آن از طرف دیگری وکیل شود، مثلاً کسی که در احرام حج است، چون نباید صیغه عقد زناشویی را بخواند، نمی تواند برای خواندن صیغه از طرف دیگری وکیل شود.

مسأله 2250_ اگر انسان کسی را برای انجام تمام کارهای خودش وکیل کند صحیح است، ولی اگر برای یکی از کارهای خود وکیل کند و آن کار را معین نکند، وکالت صحیح نیست.

مسأله 2251_ اگر وکیل را عزل کند(1) بعد از آن که خبر به او رسید نمی تواند آن کار را انجام دهد، ولی اگر پیش از رسیدن خبر آن کار را انجام داده باشد، صحیح است.

مسأله 2252_ وکیل می تواند از وکالت کناره گیری کند و اگر موکّل غایب هم باشد، اشکال ندارد.

مسأله 2253_ وکیل نمی تواند برای انجام دادن کاری که به او واگذار شده دیگری را وکیل کند، ولی اگر موکل به او اجازه داده باشد، وکیل بگیرد؛ به هر نحو که به او دستور داده می تواند رفتار کند، پس اگر گفته باشد: برای من وکیل بگیر، باید از طرف او وکیل بگیرد و نمی تواند کسی را از طرف خودش وکیل کند.

مسأله 2254_ اگر وکیل با اجازه موکّل خودش، شخصی را از طرف موکل وکیل کند، وکیل اوّل نمی تواند آن وکیل را عزل کند؛ و اگر وکیل اوّل بمیرد یا موکّل او را عزل کند، وکالت دومی باطل نمی شود.

مسأله 2255_ اگر وکیل با اجازه موکّل، شخصی را از طرف خودش وکیل کند، موکّل و وکیلِ اوّل می توانند آن وکیل را عزل کنند؛ و اگر وکیل اوّل بمیرد یا عزل شود، وکالت دومی باطل می شود.

مسأله 2256_ اگر چند نفر را برای انجام دادن کاری وکیل کند و به آن ها اجازه دهد هر کدام به تنهایی در آن کار اقدام کنند، هر یک از آنان می تواند آن کار را انجام دهد، چنانچه یکی از آنان بمیرد، وکالت دیگران باطل نمی شود، ولی اگر نگفته باشد با هم یا به تنهایی انجام دهند، یا گفته باشد با هم انجام دهند، نمی توانند به تنهایی اقدام کنند؛ از این رو در صورتی که یکی از آنان بمیرد، وکالت دیگران باطل می شود.

مسأله 2257_ اگر وکیل یا موکل بمیرد، یا برای همیشه دیوانه و یا به بیهوش شود، وکالت باطل می شود؛ و اگر این حالات موقت باشد، بنابر اظهر وکالت باطل نمی شود؛ و نیز اگر چیزی که برای تصرف در آن وکیل شده است، از بین برود _ مثلاً گوسفندی که برای فروش آن وکیل شده بمیرد _ وکالت باطل می شود.

1- یعنی از کار برکنار نماید.

مسأله 2258_ اگر انسان کسی را برای کاری وکیل کند و چیزی برای او قرار بگذارد، بعد از انجام دادن آن کار، چیزی را که قرار گذاشته باید به او بدهد.

مسأله 2259_ اگر وکیل در نگهداری مالی که در اختیار اوست، کوتاهی نکند و غیر از تصرفی که به او اجازه داده اند، تصرف دیگری در آن ننماید و اتفاقاً آن مال از بین برود، نباید عوض آن را بدهد.

مسأله 2260_ اگر وکیل در نگهداری مالی که در اختیار اوست، کوتاهی کند یا غیر از تصرفی که به او اجازه داده اند، تصرف دیگری در آن بنماید و آن مال از بین برود، ضامن است؛ پس اگر لباسی را که گفته اند بفروش، بپوشد و آن لباس تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2261_ اگر وکیل غیر از تصرفی که به او اجازه داده اند، تصرف دیگری در مال بکند _ مثلاً لباسی را که گفته اند بفروش، بپوشد _ و بعداً تصرفی را که به او اجازه داده اند بنماید، آن تصرف صحیح است.

احکام قرض

مسأله 2262_ قرض دادن از کارهای مستحبی است که در آیات قرآن و اخبار راجع به آن زیاد سفارش شده است، از پیغمبر اکرم؟صل؟ روایت شده که هر کس به برادر مسلمان خود قرض بدهد، مال او زیاد می شود و ملائکه بر او رحمت می فرستند و اگر با بدهکار خود مدارا کند، بدون حساب و به سرعت از صراط می گذرد و کسی که برادر مسلمانش از او قرض بخواهد و ندهد، بهشت بر او حرام می شود.

مسأله 2263_ در قرض لازم نیست صیغه بخوانند، بلکه اگر چیزی را به نیت قرض به کسی بدهد و او هم به همین قصد بگیرد، صحیح است؛ ولی مقدار آن باید کاملاً معلوم باشد.

مسأله 2264_ هر وقت بدهکار بدهی خود را بدهد، طلب کار باید قبول کند.

مسأله 2265_ اگر در صیغه قرض برای پرداخت آن مدتی قرار دهند، احتیاط واجب آن است که طلب کار پیش از تمام شدن آن مدت طلب خود را مطالبه نکند، ولی اگر مدت نداشته باشد، طلب کار هر وقت بخواهد می تواند طلب خود را مطالبه کند.

مسأله 2266_ اگر طلب کار طلب خود را مطالبه کند، چنانچه بدهکار بتواند بدهی خود را بدهد، باید فوراً آن را بپردازد و اگر تأخیر بیندازد گناه کار است.

مسأله 2267_ اگر بدهکار غیر از خانه ای که در آن نشسته، اثاثیه منزل و چیزهای دیگری که به آن ها احتیاج دارد، چیزی نداشته باشد، طلب کار نمی تواند طلب خود را از او مطالبه کند، بلکه باید صبر کند تا بتواند بدهی خود را بدهد.

مسأله 2268_ کسی که بدهکار است و نمی تواند بدهی خود را بدهد، چنانچه بتواند کاسبی کند، واجب است کسب کند و بدهی خود را بدهد.

مسأله 2269_ کسی که دسترسی به طلب کار خود ندارد، چنانچه امید نداشته باشد که او را پیدا کند، باید با اجازه حاکم شرع طلب او را به فقیر بدهد، ولی اگر طلب کار او سیّد نباشد، احتیاط واجب آن است که طلب او را به سیّد فقیر ندهد.

مسأله 2270_ اگر مال میت بیشتر از خرج واجب کفن، دفن و بدهی او نباشد، باید مالش را به همین مصرف ها برسانند و به وارث او چیزی نمی رسد.

مسأله 2271_ اگر کسی مقداری پولِ طلا یا نقره قرض کند و قیمت آن کم شود، یا چند برابر گردد، چنانچه همان مقدار که گرفته پس بدهد کافی است، ولی اگر هر دو به غیر آن راضی شوند، اشکال ندارد.

مسأله 2272_ اگر مالی را که قرض کرده از بین نرفته باشد و صاحب مال آن را مطالبه کند، احتیاط مستحب آن است که بدهکار، همان مال را به او بدهد.

مسأله 2273_ اگر کسی که قرض می دهد شرط کند زیادتر از مقداری که می دهد بگیرد _ مثلاً یک مَن گندم بدهد و شرط کند، یک مَن و پنج سیر بگیرد، یا ده تخم مرغ بدهد یازده تا بگیرد _ ربا و حرام است، بلکه اگر قرار بگذارد بدهکار کاری برای او انجام دهد، یا چیزی را که قرض کرده با مقداری جنس دیگر پس دهد _ مثلاً شرط کند یک تومانی را که قرض کرده با یک کبریت پس دهد _ ربا و حرام است؛ و نیز اگر با او شرط کند چیزی را که قرض می گیرد به طور مخصوص پس دهد _ مثلاً مقداری طلای نساخته به او بدهد و شرط کند ساخته پس بگیرد _ باز هم ربا و حرام می باشد، ولی اگر بدون این که شرط کند خود بدهکار زیادتر از آنچه قرض کرده پس بدهد، اشکال ندارد بلکه مستحب است.

مسأله 2274_ ربا دادن مثل ربا گرفتن حرام است. کسی که قرض ربایی گرفته، مرتکب کار حرام شده است، ولی مالک آن می شود و می تواند در آن تصرف کند.

ولی قرض دهنده اضافه ای را که به عنوان ربا می گیرد، مالک نمی شود و نمی تواند در آن تصرف کند.

مسأله 2275_ اگر گندم یا چیزی مانند آن را به طور قرض رِبایی بگیرد و با آن زراعت کند، حاصلی که از آن به دست می آید مالک می شود.

مسأله 2276_ اگر کسی که قرض ربایی گرفته است، با آن و یا با پول مختلط با آن لباس بخرد، پوشیدن آن لباس و نماز خواندن با آن اشکال ندارد؛ تفاوت نمی کند فروشنده لباس بداند پول پرداختی به او از مالی است که با قرض ربایی گرفته یا نداند.

مسأله 2277_ اما اگر قرض دهنده با مقدار اضافه ای که به عنوان ربا گرفته است و یا با مال مختلط با آن لباس تهیه کند، پوشیدن آن لباس حرام و نماز با آن باطل است؛ در این صورت اگر لباس را به ذمه بخرد و بعداً پول آن را از اضافه ای که به عنوان ربا گرفته است بپردازد، پوشیدن لباس و نماز خواندن با آن اشکال ندارد.

مسأله 2278_ اگر انسان مقداری پول به تاجر بدهد که در شهر دیگر از طرف او کمتر بگیرد، اشکال ندارد و این را صرف برات می گویند.

مسأله 2279_ اگر مقداری پول به کسی بدهد که بعد از چند روز در شهر دیگر زیادتر بگیرد _ مثلاً نه صد و نود تومان بدهد که بعد از ده روز در شهر دیگر هزار تومان بگیرد _ ربا و حرام است، ولی اگر کسی که زیادی را می گیرد، در مقابل زیادی جنس بدهد یا عملی انجام دهد، اشکال ندارد.

مسأله 2280_ اگر در مقابل طلبی که از کسی دارد، سفته یا چک داشته باشد و بخواهد طلب خود را پیش از وعده آن به کمتر از آن بفروشد، اشکال ندارد.

احکام حواله دادن

مسأله 2281_ اگر انسان طلب کار خود را حواله بدهد که طلب خود را از دیگری بگیرد و طلب کار قبول کند، بعد از آن که حواله درست شد، کسی که به او حواله شده بدهکار می شود و دیگر طلب کار نمی تواند طلبی که دارد از بدهکار اوّلی مطالبه کند.

مسأله 2282_ بدهکار و طلب کار و کسی که به او حواله شده، باید مکلّف و عاقل باشند و کسی آن ها را مجبور نکرده باشد، و نیز باید سفیه(1) نباشند و نیز ممنوع از تصرف در اموال خود نباشد؛ اگر حواله دهنده مفلس و ممنوع از تصرف در اموال خود باشد، و کسی که به او حواله شده از افراد مدیون او نباشد و این حواله را قبول کند، حواله صحیح است.

مسأله 2283_ حواله دادن به کسی که بدهکار نیست، در صورتی صحیح است که او قبول کند؛ و نیز اگر انسان بخواهد به کسی که جنسی بدهکار است، جنس دیگر حواله دهد _ مثلاً به کسی که جو بدهکار است گندم حواله دهد _ بنابر احتیاط واجب تا او قبول نکند، حواله صحیح نیست.

مسأله 2284_ موقعی که انسان حواله می دهد باید بدهکار باشد، پس اگر بخواهد از کسی قرض کند، تا وقتی از او قرض نکرده، نمی تواند او را به کسی حواله دهد که آنچه را بعداً قرض می دهد از آن کس بگیرد.

مسأله 2285_ حواله دهنده و طلب کار باید مقدار حواله و جنس آن را بدانند، پس اگر مثلاً ده مَن گندم و ده تومان پول به یک نفر بدهکار باشد، به او بگوید: یکی از دو طلب خود را از فلانی بگیر و آن را معین نکند، حواله درست نیست.

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند

مسأله 2286_ اگر بـدهی واقعاً معین باشـد، ولی بـدهکار و طلب کار در موقع حواله دادن مقـدار آن یا جنس آن را ندانند، حواله صـحیح است، مثلاً اگر طلب کسی را در دفتر نوشته باشد و پیش از دیدن دفتر، حواله بدهد و بعد دفتر را ببیند و به طلب کار مقدار طلبش را بگوید، حواله صحیح است.

مسأله 2287_ طلب کار می تواند حواله را قبول نکند، اگرچه کسی که به او حواله شده فقیر نباشد و در پرداختن حواله هم کوتاهی نکند.

مسأله 2288_ اگر به کسی حواله بدهد که بدهکار نیست، چنانچه او حواله را قبول کند، پیش از پرداختن حواله می تواند مقدار حواله را از حواله دهنـده بگیرد، ولی اگر طلب کار طلب خود را به مقدار کمتری صـلح کند، کسـی که حواله را قبول کرده، همان مقدار را می تواند از حواله دهنده مطالبه کند.

مسأله 2289_ بعد از آن که حواله درست شد، حواله دهنده و کسـی که به او حواله شده، نمی توانند حواله را به هم بزنند؛ و هر گاه کسـی که به او حواله شده در موقع حواله فقیر نباشد، اگرچه بعداً فقیر شود و تمکن پرداخت آن را نداشته باشد، طلب کار هم نمی تواند حواله را به هم بزند؛ همچنین اگر موقع حواله فقیر باشد و طلب کار بداند فقیر است، ولی اگر نداند فقیر است و بعد بفهمد، اگر چه در آن وقت مالدار شده باشد، طلب کار می تواند حواله را به هم بزند و طلب خود را از حواله دهنده بگیرد.

مسأله 2290_ اگر بـدهکار، طلب کـار و کسـی که به او حواله شـده، یا یکی از آنان برای خود حق به هم زدن حواله را قرار دهنـد، مطابق قراری که گذاشته اند، می توانند حواله را به هم بزنند.

مسأله 2291_ اگر حواله دهنـده خودش طلب طلب کار را بدهـد، چنانچه به خواهش کسـی که به او حواله شـده، داده است و او مـدیون حواله دهنده بوده، می تواند چیزی را که داده از او بگیرد؛ و اگر بدون خواهش او داده و قصدش این بوده که عوض آن را نگیرد و یا او مدیون حواله دهنده نبوده است، نمی تواند چیزی را که داده از او مطالبه کند.

احکام رهن

مسأله 2292_ رهن آن است که بدهکار مقداری از مال خود را نزد طلب کار بگذارد که اگر طلب او را ندهد، طلبش را از آن مال به دست آورد.

مسأله 2293_ در رهن لازم نیست صیغه بخوانند و همین قدر که بدهکار مال خود را به قصد گرو، به طلب کار بدهد و طلب کار هم به همین قصد بگیرد، رهن صحیح است.

مسأله 2294_ گرو دهنده و کسی که مال را گرو می گیرد، باید مکلف و عاقل باشند و کسی آن ها را مجبور نکرده باشد، و نیز باید سفیه نباشند (1)و نیز ممنوع از تصرف در مالی که به گرو می گذارد نباشد.

مسأله 2295_ انسان مالی را می تواند گرو بگذارد که شرعاً بتواند در آن تصرف کند، لذا اگر مال شخص دیگر را گرو بگذارد، در صورتی صحیح است که صاحب مال بگوید: به گرو گذاشتن این مال راضی هستم.

مسأله 2296_ چیزی را که گرو می گذارند، باید خرید و فروش آن صحیح باشد، پس اگر شراب و مانند آن را گرو بگذارند، درست نیست.

مسأله 2297_ چیزی که به گرو گذاشته می شود اگر دارای منافعی باشد _ مانند حیوانی که شیر می دهد، یا درختی که میوه می دهد، یا خانه ای که فایده سکونت و یا اجاره دادن دارد _ این منافع متعلق به مالک آن است، چه مالک خود گرودهنده باشد یا شخص دیگر، و گروگیرنده در آن حقی ندارد.

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند

مسأله 2298_ طلب کار و بـدهکار نمی تواننـد مالی را که گرو گذاشـته شـده، بـدون اجازه یکـدیگر ملک کسـی کنند _ مثلاً ببخشـند یا بفروشند _ ولی اگر یکی از آنان آن را ببخشد یا بفروشد، بعد دیگری بگوید: راضی هستم، اشکال ندارد.

مسأله 2299_ اگر گروگیرنـده مـالی را که به گرو برداشـته است با اجازه مالک بفروشـد، بنابر اظهر رهن باطل می شود و پول آن مثل خود مال صورت گرو پیـدا نمی کنـد؛ مگر آن که اجازه فروش با این شـرط باشـد که پول آن به جای مال (جنس) فروخته شـده، گرو باشد؛ و به همین صورت است، اگر مالک مال آن را با اجازه گرو گیرنده بفروشد.

مسأله 2300_ اگر موقعی که باید بدهی خود را بدهد، طلب کار مطالبه کند و او ندهد، طلب کار می تواند مالی را که گرو برداشته بفروشد و طلب خود را بردارد و بایـد بقیه را به بـدهکار بدهـد، ولی اگر به حاکم شـرع دسترسـی دارد، بنابر احتیاط واجب برای فروش آن از حاکم شرع اجازه بگیرد.

مسأله 2301_ اگر بـدهکار غیر از خانه ای که در آن نشسـته و چیزهایی که محل احتیاج اوست _ ماننـد اثاثیه خانه _ چیز دیگری نداشـته باشـد، طلب کـار نمی توانـد طلب خود را از او مطـالبه کنـد، ولی اگر مالی را که گرو گذاشـته خانه و اثاثیه هم باشـد، طلب کار می تواند بفروشد و طلب خود را بردارد.

احکام ضامن شدن

مسأله 2302_ اگر انسان بخواهـد ضامن شود که بدهی کسـی را بدهد، ضامن شدن او در صورتی صـحیح است که به هر لفظی _ اگرچه عربی نباشـد _ به طلب کار بگوید: من ضامن شده ام طلب تو را بدهم و طلب کار هم رضایت خود را بفهماند، ولی راضـی بودن بدهکار شرط نیست.

مسأله 2303_ ضامن و طلب کار باید مکلف و عاقل باشند و کسی هم آن ها را مجبور نکرده باشد، و نیز باید سفیه نباشند (1) و یا ممنوع از تصـرف در اموال خود نباشـد، ولی این شـرط ها در بدهکار نیست، مثلاً اگر کسـی ضامن شود که بدهی بچه یا دیوانه را بدهد، صـحیح است.

مسأله 2304_ اگر کسـی بخواهد از دیگری مبلغی را قرض کند و ضامن بگوید: اگر قرض گیرنده ادا نکند، من ضامن قرض او هسـتم، این ضمان صـحیح است؛ در صورتی که قرض گیرنـده ادا نکند، طلب کار می تواند از ضامن مطالبه کند. و به همین صورت است اگر بگوید: این کار را به این شخص واگذار کن، اگر خیانتی از او سر بزند من ضامن او هستم.

مسأله 2305_ در صورتی انسان می تواند ضامن شود که طلب کار، بدهکار و جنس بدهی همه معین باشد، پس اگر دو نفر از کسی طلب کار باشـند و انسان بگوید: من ضامن هسـتم طلب یکی از شماها را بدهم، چون معین نکرده طلب کدام را می دهد، ضامن شدن او باطل است؛ و نیز اگر کسـی از دو نفر طلب کار باشد و انسان بگوید: من ضامن هسـتم بدهی یکی از آن دو نفر را به تو بدهم، چون معین نکرده بدهی کدام را می دهد، ضامن شدن او باطل است؛ همچنین اگر کسی از

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند

دیگری مثلاً ده مَن گنـدم و صـد تومان پول طلب کار باشـد و انسان بگویـد: من ضامن یکی از دو طلب تو هسـتم و معین نکند که ضامن گندم است یا ضامن پول، صحیح نیست.

مسأله 2306_ اگر طلب کار طلب خود را به ضامن ببخشد، ضامن نمی تواند از بدهکار چیزی بگیرد؛ و اگر مقداری از آن را ببخشد، نمی تواند آن مقدار را مطالبه کند.

مسأله 2307_ اگر انسان ضامن شود بدهی کسی را بدهد، نمی تواند از ضامن شدن خود برگردد.

مسأله 2308_ ضامن و طلب کار می توانند شرط کنند هر وقت بخواهند، ضامن بودن ضامن را به هم بزنند.

مسأله 2309_ هر گاه انسان در موقع ضامن شدن بتواند طلب طلب کار را بدهد _ اگرچه بعد فقیر شود _ طلب کار نمی تواند ضامن بودن او را به هم بزنـد و طلب خود را از بدهکار اوّل مطالبه کند؛ و همچنین است اگر در آن موقع نتواند طلب او را بدهد، ولی طلب کار بداند و به ضامن شدن او راضی شود.

مسأله 2310_ اگر انسان در موقعی که ضامن می شود، نتوانـد طلب طلب کار را بدهـد و طلب کار در آن وقت ندانـد و بعد ملتفت شود، می توانـد ضامن بودن او را به هم بزنـد، ولی اگر پیش از آن که طلب کار ملتفت شود، ضامن قـدرت پیدا کرده باشد، در این صورت طلب کار نمی تواند ضامن بودن او را به هم بزند.

مسأله 2311_ اگر کسی بدون اجازه بدهکار ضامن شود که بدهی او را بدهد، نمی تواند چیزی از او بگیرد.

مسأله 2312_ اگر کسـی با اجازه بـدهکار ضامن شود بـدهی او را بدهـد، می تواند مقداری را که ضامن شده از او مطالبه کند، ولی اگر به جای جنسـی که بـدهکار بوده جنس دیگری به طلب کار او بدهـد، نمی تواند چیزی را که داده از بدهکار مطالبه کند، مثلاً اگر ده مَن گندم بدهکار باشد و ضامن ده مَن برنج بدهد، نمی توند برنج را از بدهکار مطالبه کند، امّا اگر خودش راضی شود برنج بدهد، اشکال ندارد.

مسأله 2313_ چنانچه ضامن بدهی شخصی را ضمانت کند که ضامن قدرت بر پرداخت آن را نداشته باشد آن ضمانت صحیح نیست.

احکام کفالت

مسأله 2314_ کفـالت آن است که انسان متعهـد شود هر وقت طلب کار بـدهکار را خواست به دست او بدهـد؛ و به کسـی که این طور ضامن می شود، کفیل می گویند.

مسأله 2315_ کفالت در صورتی صـحیح است که کفیل به هر لفظی _ اگر چه عربی نباشـد _ به طلب کار بگویـد: من ضامن هسـتم هر وقت بـدهکار خود را بخواهی به دست تو بـدهم و طلب کار هم قبول کند یا با عملی به طلب کار بفهماند من متعهدم که هر وقت بدهکار خود را طلب کنی او را نزد تو حاضر کنم.

مسأله 2316_ کفیل باید مکلف و عاقل باشد و او را در کفالت مجبور نکرده باشند و بتواند کسی را که کفیل او شده حاضر کند.

مسأله 2317_ یکی از هفت چیز کفالت را به هم می زند:

اوّل: کفیل بدهکار را به دست طلب کار بدهد یا او خود، نزد طلب کار حاضر شود.

دوم: طلب طلب کار داده شود.

سوم: طلب کار از طلب خود بگذرد.

چهارم: بدهکار بمیرد.

پنجم: طلب کار کفیل را از کفالت آزاد کند.

ششم: کفیل بمیرد.

هفتم: صاحب حق طلب خود را به وسیله حواله و امثال آن، به شخص دیگر واگذار کند.

مسأله 2318_ اگر کسـی به زور بدهکار را از دست طلب کار رها کند، چنانچه طلب کار دسترسـی به او نداشته باشد، کسی که بدهکار را رها کرده باید او را به دست طلب کار بدهد.

احکام ودیعه (امانت)

مسأله 2319_ اگر انسان مال خود را به کسی بدهد و بگوید: نزد تو امانت باشد و او هم قبول کند، یا بدون این که حرفی بزنند، صاحب مال بفهماند که مال را برای نگهداری به او می دهد و او هم به قصد نگهداری کردن بگیرد، باید به احکام ودیعه و امانت داری که بعداً گفته می شود عمل نماید.

مسأله 2320_ امانت دار و کسی که مال را امانت می گذارد، باید بالغ و عاقل باشند، لذا اگر مالی را نزد بچه یا دیوانه امانت بگذارد، یا دیوانه و بچه مالی را پیش کسی امانت بگذارند، صحیح نیست؛ و نیز اگر سفیه (1)یا کسی که از تصرف در اموال خود منع شده _ مانند مفلس _ اموال خود را به امانت بگذارد، صحیح نیست؛ ولی اگر بچه ممیز(2) با اذن ولی خود مالی را نزد کسی به امانت بگذارد، صحیح است.

مسأله 2321_ اگر از بچه یا دیوانه چیزی را به طور امانت قبول کند، باید آن را به صاحبش بدهد و اگر آن چیز مال خود بچه یا دیوانه است، به ولی او برساند؛ چنانچه در رساندن مال به آنان کوتاهی کند و تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2322_ کسی که نمی تواند امانت را نگهداری کند، بنابر احتیاط واجب باید قبول نکند و اگر قبول کند و مال تلف شود، ضامن است.

1- یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند

2- بچه ای که خوب و بد را میفهمد.

مسأله 2323_ اگر انسان به صاحب مال بفهماند برای نگهداری مال او حاضر نیست، چنانچه او مال را بگذارد و برود و آن مال تلف شود، کسی که امانت را قبول نکرده ضامن نیست، ولی احتیاط مستحب آن است که اگر ممکن باشد آن را نگهداری کند.

مسأله 2324_ کسی که چیزی را امانت می گذارد، هر وقت بخواهد می تواند آن را پس بگیرد و کسی هم که امانت را قبول می کند، هر وقت بخواهد می تواند آن را به صاحبش برگرداند.

مسأله 2325_ اگر انسان از نگهداری امانت منصرف شود و ودیعه را به هم بزند، باید هر چه زودتر مال را به صاحب آن یا وکیل یا ولی صاحبش برساند، یا به آنان خبر دهد که به نگهداری حاضر نیست؛ و اگر بدون عذر مال را به آنان نرساند و خبر هم ندهد، چنانچه مال تلف شود باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2326_ کسی که امانت را قبول می کند، اگر برای آن جای مناسبی ندارد، باید جای مناسب تهیه کند و طوری آن را نگهداری کند که مردم نگویند در امانت خیانت کرده و در نگهداری آن کوتاهی نموده است؛ و اگر در جایی که مناسب نیست بگذارد و تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2327_ کسی که امانت را قبول می کند، اگر در نگهداری آن کوتاهی نکند و تعدّی (1)هم ننماید و اتّفاقاً آن مال تلف شود، ضامن نیست، ولی اگر آن را در جایی بگذارد که گمان می رود ظالمی بفهمد و آن را ببرد، چنانچه تلف شود باید عوض آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2328_ اگر صاحب مال برای نگهداری مال خود، جایی را معین کند و به کسی که امانت را قبول کرده، بگوید: باید مال را در این جا حفظ کنی و اگر احتمال هم بدهی که از بین برود، نباید آن را به جای دیگر ببری، چنانچه امانت دار احتمال دهد که در آن جا از بین برود و بداند چون آن جا در نظر صاحب مال برای حفظ بهتر بوده گفته است که نباید از آن جا بیرون ببری، می تواند آن را به جای دیگر ببرد و اگر در آن جا ببرد و تلف شود ضامن نیست، ولی اگر نداند به چه جهت گفته به جای دیگر نبر، چنانچه به جای دیگر ببرد و تلف شود، احتیاط واجب آن است که عوض آن را بدهد.

1- زیاده روی

مسأله 2329_ اگر صاحب مال برای نگهداری مال خود جایی را معین کند، ولی به کسی که امانت را قبول کرده نگوید آن را به جای دیگر نبر، چنانچه امانت دار احتمال دهد در آن جا از بین برود، می تواند آن را به جای دیگری که مال در آن جا محفوظ تر است ببرد؛ و چنانچه مال در آن جا تلف شود، ضامن نیست.

مسأله 2330_ اگر صاحب مال دیوانه شود، یا اراده و اختیار از او سلب شود _ مثلاً بیهوش شود _ کسی که امانت را قبول کرده، باید فوراً امانت را به ولی او برساند یا به ولی او خبر دهد؛ و اگر بدون عذر شرعی مال را به ولی او ندهد و از خبر دادن هم کوتاهی کند و مال تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2331_ اگر صاحب مال بمیرد، امانت دار باید مال را به وارث او برساند، یا به وارث او خبر دهد، چنانچه مال را به وارث او ندهد و از خبر دادن هم کوتاهی کند و مال تلف شود، ضامن است؛ ولی اگر برای آن که می خواهد بفهمد کسی که می گوید من وارث میتم، راست می گوید یا نه، یا میت وارث دیگری دارد یا نه، مال را ندهد و از خبر دادن هم کوتاهی کند و مال تلف شود، ضامن نیست.

مسأله 2332_ اگر صاحب مال بمیرد و چند وارث داشته باشد، کسی که امانت را قبول کرده، باید مال را به همه ورثه بدهد، یا به کسی بدهد که همه آنان گرفتن مال را به او واگذار کرده اند، پس اگر بدون اجازه دیگران تمام مال را به یکی از ورثه بدهد، ضامن سهم دیگران است.

مسأله 2333_ اگر کسی که امانت را قبول کرده بمیرد، یا دیوانه و یا بیهوش شود وارث یا ولی او باید هر چه زودتر به صاحب مال اطلاع دهد، یا امانت را به او برساند.

مسأله 2334_ اگر امانت دار نشانه های مرگ را در خود ببیند، چنانچه ممکن است باید امانت را به صاحب آن یا وکیل او برساند و اگر ممکن نیست، باید آن را به حاکم شرع بدهد، چنانچه به حاکم شرع دسترسی ندارد، در صورتی که وارث او امین است و از امانت او اطلاع دارد، لازم نیست وصیت کند؛ و گرنه باید وصیت کند و شاهد بگیرد و به وصی و شاهد اسم صاحب مال و جنس و خصوصیات مال و محل آن را بگوید.

مسأله 2335_ اگر امانت دار نشانه های مرگ را در خود ببیند و به وظیفه ای که در مسأله پیش گفته شد عمل نکند، چنانچه آن امانت از بین برود، باید عوضش را بدهد، اگرچه در نگهداری آن کوتاهی نکرده باشد و مرض او خوب شود، یا بعد از مدتی پشیمان شود و وصیت کند.

احکام عاریه

مسأله 2336_ عاریه آن است که انسان مال خود را به دیگری بدهد که از آن استفاده کند و در عوض چیزی هم از او نگیرد.

مسأله 2337_ لازم نیست در عاریه صیغه بخوانند، لذا اگر مثلاً لباس را به قصد عاریه به کسی بدهد و او به همین قصد بگیرد، عاریه صحیح است.

مسأله 2338_ عاریه دادن چیز غصبی و چیزی که مال انسان است، ولی منفعت آن را به دیگری واگذار کرده _ مثلاً آن را اجاره داده _ در صورتی صحیح است که مالک چیز غصبی یا شخصی که آن چیز را اجاره کرده، بگوید: به عاریه دادن راضی هستم.

مسأله 2339_ چیزی را که منفعتش مال انسان است _ مثلاً آن را اجاره کرده _ می تواند عاریه بدهد، ولی اگر در اجاره شرط کرده باشند که خودش از آن استفاده کند، نمی تواند آن را به دیگری عاریه دهد.

مسأله 2340_ اگر دیوانه و بچه مال خود را عاریه بدهند صحیح نیست، امّا اگر ولی بچه مصلحت بداند مال او را عاریه دهد و بچه آن مال را به دستور ولی به عاریه کننده برساند، اشکال ندارد؛ و همچنین سفیه (1)و مفلس نمی توانند مالی را که از تصرف در آن منع شده اند، عاریه دهند.

مسأله 2341_ اگر در نگهداری چیزی که عاریه کرده کوتاهی نکند و در استفاده از آن هم زیاده روی ننماید، و اتفاقاً آن چیز تلف شود، ضامن نیست، ولی چنانچه شرط کنند که اگر تلف شود عاریه کننده ضامن باشد، یا چیزی را که عاریه کرده طلا و نقره باشد، باید عوض آن را بدهد.

1- یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند

مسأله 2342_ اگر طلا و نقره را عاریه نماید و شرط کند اگر تلف شود ضامن نباشد، چنانچه تلف شود ضامن نیست.

مسأله 2343_ اگر عاریه دهنده بمیرد، عاریه گیرنده باید چیزی را که عاریه کرده به ورثه او بدهد.

مسأله 2344_ اگر عاریه دهنده طوری شود که شرعاً نتواند در مال خود تصرف کند _ مثلاً دیوانه یا بیهوش شود _ عاریه کننده باید مالی را که عاریه کرده به ولی او بدهد.

مسأله 2345_ کسی که چیزی را عاریه داده، هر وقت بخواهد می تواند آن را پس بگیرد و کسی هم که عاریه کرده، هر وقت بخواهد می تواند آن را پس دهد.

مسأله 2346_ عاریه دادن چیزی که استفاده حلال ندارد باطل است، ولی اگر استفاده دوگانه داشته باشد و برای استفاده حلال عاریه بدهد، مانعی ندارد.

مسأله 2347_ عاریه دادن گوسفند برای استفاده از شیر و پشم آن و عاریه دادن حیوان نر برای بارور کردن گوسفندان ماده، صحیح است.

مسأله 2348_ اگر چیزی را که عاریه کرده به مالک یا وکیل و یا ولی او بدهد و بعد آن چیز تلف شود، عاریه کننده ضامن نیست، ولی اگر بدون اجازه صاحب مال یا وکیل و یا ولی او آن را به جایی ببرد که صاحبش معمولاً به آن جا می برده _ مثلاً اسب را در اصطبلی که صاحبش برای آن درست کرده ببندد _ و بعد تلف شود، یا کسی آن را تلف کند، ضامن است.

مسأله 2349_ اگر چیز نجس را برای کاری که شرط آن پاکی است، عاریه دهد _ مثلاً لباس را عاریه دهد که با آن نماز بخوانند _ بنابر احتیاط واجب باید نجس بودن آن را به کسی که عاریه می کند اطلاع دهد.

مسأله 2350_ چیزی را که عاریه کرده بدون اجازه صاحب آن نمی تواند به دیگری اجاره یا عاریه دهد.

مسأله 2351_ اگر چیزی را که عاریه کرده با اجازه صاحب آن به دیگری عاریه دهد، چنانچه کسی که اوّل آن چیز را عاریه کرده بمیرد یا دیوانه شود، عاریه دومی باطل نمی شود.

مسأله 2352_ اگر بداند مالی را که عاریه کرده غصبی است، باید آن را به صاحبش برساند و نمی تواند به عاریه دهنده بدهد.

مسأله 2353_ اگر مالی را که می دانـد غصبی است عاریه کنـد و از آن اسـتفاده ای ببرد و در دست او از بین برود، مالک می توانـد عوض مال و عوض اسـتفاده ای را که عاریه کننده برده، از او یا از کسی که مال را غصب کرده، مطالبه کند و اگر از عاریه کننده بگیرد، او نمی تواند چیزی را که به مالک می دهد از عاریه دهنده مطالبه کند.

مسأله 2354_ اگر نداند مالی را که عاریه کرده غصبی است و در دست او از بین برود، چنانچه صاحب مال عوض آن را از او بگیرد، او هم می تواند آنچه را به صاحب مال داده از عاریه دهنده مطالبه کند؛ ولی اگر چیزی را که عاریه کرده طلا و نقره باشد، یا عاریه دهنده با او شرط کرده باشد که اگر آن چیز از بین برود عوضش را بدهد، نمی تواند چیزی را که به صاحب مال می دهد از عاریه دهنده مطالبه کند.

احکام نکاح یا ازدواج و زناشویی

اشاره

مسأله 2355_ به سبب عقد ازدواج زن به مرد حلال می شود و آن بر دو قسم است: دائم و غیر دائم.

عقد دائم آن است که مدّت زناشویی در آن معین نشود و زنی را که به این قسم عقد می کنند، دائمه گویند.

و عقد غیر دائم آن است که مدّت زناشویی در آن معین شود، مثلاً زن را به مدّت یک ساعت یا یک روز یا یک ماه یا یک سال و یا بیشتر عقد کنند؛ و زنی را که به این قسم عقد کنند، مُتعه و صیغه می نامند.

احکام عقد

مسأله 2356_ در زناشویی _ چه دائم و چه غیر دائم _ باید صیغه خوانده شود و تنها راضی بودن زن و مرد کافی نیست؛ و صیغه عقد را یا خود زن و مرد می خوانند یا دیگری را وکیل می کنند که از طرف آنان بخواند.

مسأله 2357_ وکیل لازم نیست مرد باشد، زن هم می تواند برای خواندن صیغه عقد از طرف دیگری وکیل شود.

مسأله 2358_ زن و مرد تا یقین نکنند که وکیل آن ها صیغه را خوانده است، نمی توانند با یکدیگر رفتار محرمانه داشته باشند و گمان به این که وکیل صیغه را خوانده است، کفایت نمی کند ولی اگر وکیل بگوید: صیغه را خوانده ام، کافی است.

مسأله 2359_ اگر زنی شخصی را وکیل کند که مثلاً ده روز او را به عقد مردی در آورد و ابتدای ده روز را معین نکند، آن وکیل می تواند هر وقت که بخواهد او را ده روزه به عقد آن مرد در آورد، ولی اگر معلوم باشد که زن روز یا ساعت معینی را قصد کرده، باید صیغه را مطابق قصد او بخواند.

مسأله 2360_ یک نفر می تواند برای خواندن صیغه عقد دائم یا غیر دائم از طرف دو نفر وکیل شود، و نیز انسان می تواند از طرف زن وکیل شود و او را برای خود به طور دائم یا غیر دائم عقد کند، ولی احتیاط مستحب آن است که عقد را دو نفر بخوانند.

دستور خواندن عقد دائم

مسأله 2361_ اگر صیغه عقد دائم را خود زن و مرد بخوانند، اوّل زن بگوید:

«زَوَّجْتُكَ نَفْسي عَلَي الصِّداقِ الْمَعلُوم» (یعنی خود را زن تو کردم به مهری که معین شده)، پس از آن بدون فاصله مرد بگوید: «قَبِلْتُ التَّزْويجَ» (یعنی قبول کردم ازدواج را)، عقد صحیح است.

اگر دیگری را وکیل کنند که از طرف آن ها صیغه عقد را بخواند، چنانچه مثلاً اسم مرد احمد و اسم زن فاطمه باشد، وکیل زن بگوید: «زَوَّجْتُ مُوَكِّلَتِي فاطِمةَ مُوَكِّلَكَ اَحْمَدَ عَلَي الصِّداقِ الْمَعْلُوم»، پس بدون فاصله وکیل مرد بگوید: «قَبِلْتُ لِمُوَكِّلي اَحْمَدَ عَلَي الصِّدَاقِ»، صحیح است.

بنابر احتیاط باید لفظی که مرد می گوید با لفظی که زن می گوید مطابق باشد، مثلاً اگر زن «زَوَّجتُ» می گوید مرد هم «قَبِلتُ التَزويجَ» بگوید.

دستور خواندن عقد غیر دائم

مسأله 2362_ اگر خود زن و مرد بخواهند صیغه عقد غیر دائم را بخوانند، بعد از آن که مدّت و مهر را معین کردند، چنانچه زن بگوید: «زَوَّجْتُكَ نَفْسي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَي الْمَهْرِ الْمَعلُوم»، بعد بدون فاصله مرد بگوید: «قَبِلْتُ»، صحیح است و اگر دیگری را وکیل کنند، اوّل وکیل زن به وکیل مرد بگوید: «مَتَّعْتُ مُوَكِّلَتِي مُوَكِّلَكَ فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَي الْمَهْرِ الْمَعْلُوم»، پس بدون فاصله وکیل مرد بگوید: «قَبِلْتُ لِمُوَكِّلي هكَذَا»، صحیح می باشد.

شرایط عقد

مسأله 2363_ عقد ازدواج چند شرط دارد:

اوّل: به عربی صحیح خوانده شود و اگر خود مرد و زن نتوانند صیغه را به عربی صحیح بخوانند، چنانچه ممکن باشد احتیاط واجب آن است کسی را که می تواند به عربی صحیح بخواند، وکیل کنند و اگر ممکن نباشد خودشان می توانند به غیر عربی بخوانند، امّا باید لفظی بگویند که معنای «زَوَّجْتُ» و «قَبِلْتُ» را بفهماند.

دوم: مرد و زن یا وکیل آن ها که صیغه را می خوانند، قصد انشاء داشته باشند، یعنی اگر خود مرد و زن صیغه را می خوانند، زن به گفتن «زَوَّجْتُكَ نَفْسي» قصدش این باشد که خود را زن او قرار دهد و مرد به گفتن «قَبِلْتُ التَّزويجَ» زن بودن او را برای خود قبول کند؛ و اگر وکیل مرد و زن صیغه را می خوانند، به گفتن «زَوَّجْتُ و قَبِلْتُ» قصدشان این باشد که مرد و زنی که آنان را وکیل کرده اند، زن و شوهر شوند.

سوم: کسی که صیغه را می خواند، باید عاقل و بنابر احتیاط بالغ باشد؛ و اگر ممیز(1) با حفظ شرائط صیغه را بخواند، کفایت می کند.

چهارم: اگر وکیل زن و شوهر یا ولی آن ها صیغه را می خوانند، باید در عقد، زن و شوهر را معین کنند، مثلاً اسم آن ها را ببرند یا به آن ها اشاره کنند، پس کسی که چند دختر دارد، اگر به مردی بگوید: «زَوَّجْتُكَ اِحَدي بَناتي» (یعنی زن تو کردم یکی از دخترانم را) و او بگوید: «قَبِلْتُ» (یعنی قبول کردم) چون در موقع عقد دختر را معین نکرده اند، عقد باطل است.

پنجم: زن و مرد به ازدواج راضی باشند، ولی اگر زن ظاهراً به کراهت اذن دهد و معلوم باشد قلباً راضی است، عقد صحیح است.

مسأله 2364_ اگر در عقد یک حرف غلط خوانده شود که معنای آن را عوض کند، عقد باطل است.

مسأله 2365_ کسی که دستور زبان عربی را نمی داند، اگر قرائتش صحیح باشد و معنای هر کلمه از عقد را جداگانه بداند و از هر لفظی معنای آن را قصد کند، می تواند عقد را بخواند.

مسأله 2366_ اگر زنی را برای مردی بدون اجازه آنان عقد کنند و بعداً زن و مرد بگویند به آن عقد راضی هستیم، عقد صحیح است.

مسأله 2367_ اگر زن و مرد یا یکی از آن دو را به ازدواج مجبور کنند و بعد از خواندن عقد راضی شوند و بگویند به آن عقد راضی هستیم، عقد صحیح است و لازم نیست دوباره صیغه خوانده شود.

مسأله 2368_ پدر و جدّ پدری می توانند برای فرزند نابالغ یا دیوانه خود که به حال دیوانگی بالغ شده است، ازدواج کنند و بعد از آن که آن طفل بالغ شد، یا دیوانه عاقل گردید، اگر ازدواجی که برای او کرده اند مفسده ای نداشته، نمی توانند آن را به هم بزنند و اگر مفسده ای داشته، می تواند آن را به هم بزنند.

1- بچه ای که خوب و بد را می فهمد.

مسأله 2369_ دختری که به حدّ بلوغ رسیده و رشیده است(1) اگر بخواهد شوهر کند، چنانچه باکره باشد، بنابر احتیاط واجب باید از پدر یا جدّ پدری خود اجازه بگیرد و اجازه مادر و برادر لازم نیست.

مسأله 2370_ اگر پدر و جدّ پدری غایب باشند یا دختر باکره نباشد، اجازه پدر و جد لازم نیست.

مسأله 2371_ اگر پدر یا جدّ پدری برای پسر نابالغ خود زن بگیرد، پسر باید بعد از بالغ شدن خرج آن زن را بدهد.

مسأله 2372_ اگر پدر یا جدّ پدری برای پسر نابالغ خود زن بگیرد، چنانچه پسر در موقع عقد مالی داشته، مهر زن را بدهکار است و اگر در موقع عقد مالی نداشته، پدر یا جدّ او باید مهر زن را بدهند.

عیب هایی که به سبب آن ها می شود عقد را به هم زد

مسأله 2373_ اگر مرد بعد از عقد بفهمد زن یکی از هفت عیب را دارد می تواند عقد را به هم بزند:

اوّل، دیوانگی؛ دوم، مرض خوره؛ سوم، مرض بَرَص؛ چهارم، کوری؛ پنجم، زمین گیر بودن؛ ششم، آن که افضا شده باشد(2) . هفتم، آن که گوشت، یا استخوانی در فرج (3) او باشد که مانع نزدیکی شود.

مسأله 2374_ اگر زن بعد از عقد بفهمد شوهر او دیوانه است، یا آلت مردی ندارد، یا مرضی دارد که نمی تواند وطی و نزدیکی کند، یا تخم های او را کشیده اند، می تواند عقد را به هم بزند.

مسأله 2375_ اگر مرد یا زن به سبب یکی از عیب هایی که در دو مسأله پیش گفته شد عقد را به هم بزند، باید بدون طلاق از هم جدا شوند.

مسأله 2376_ اگر به سبب آن که مرد نمی تواند نزدیکی کند، زن عقد را به هم بزند، شوهر باید نصف مهر را بدهد؛ ولی اگر به سبب یکی از عیب های دیگری که گفته شد، مرد یا زن عقد را به هم بزند، چنانچه مرد با زن نزدیکی نکرده باشد، چیزی بر او نیست و اگر نزدیکی کرده باید تمام مهر را بدهد.

عدّه ای از زن ها که ازدواج با آن ها حرام است

مسأله 2377_ ازدواج با زن هایی که مثل مادر، خواهر، مادر زن، عمه، خاله، زن پدر، دختر همسر، دختر خواهر و دختر برادر با انسان محرم هستند، حرام است.

1- یعنی مصلحت خود را تشخیص می دهد.

2- یعنی راه بول و حیض یا راه حیض و غائط او یکی شده باشد.

3- آلت تناسلی زنانه

مسأله 2378_ اگر شخصی زنی را برای خود عقد نماید، اگرچه با او نزدیکی نکند، مادر و مادر مادر آن زن و مادر پدر او هر چه بالا روند، به آن مرد محرم می شوند.

مسأله 2379_ اگر زنی را عقـد کند و با او نزدیکی نماید، دختر و نوه دختری و پسـری آن زن هر چه پایین روند، چه در وقت عقد باشـند یا بعداً به دنیا بیایند، به آن مرد محرم می شوند.

مسأله 2380_ اگر با زنی که برای خود عقـد کرده نزدیکی هم نکرده باشـد، تا وقتی که آن زن در عقـد اوست، نمی تواند با دختر او ازدواج کند.

مسأله 2381_ عمّه و خاله پدر، عمه و خاله پدر پدر، عمه و خاله مادر، عمه و خاله مادر مادر هر چه بالا روند، به انسان محرمند.

مسأله 2382_ پـدر و جدّ شوهر هر چه بالا روند و پسـر و نوه پسـری و دختری او هر چه پایین آیند، چه در موقع عقد باشـند یا بعداً به دنیا بیایند، به زن او محرم هستند.

مسأله 2383_ اگر زنی را برای خود عقد کند، دائمه باشد یا صیغه تا وقتی که آن زن در عقد اوست، نمی تواند با خواهر آن زن ازدواج کند.

مسأله 2384_ اگر زن خود را طلاق رجعی (1)دهـد، در بین عدّه نمی تواند خواهر او را عقد کند، بلکه در عدّه طلاق بائن(2) هم احتیاط مستحب آن است که از ازدواج با خواهر او خودداری کند.

مسأله 2385_ انسان نمی توانـد بدون اجازه زن خود با خواهر زاده و برادر زاده او ازدواج کند، ولی اگر بدون اجازه زنش آنان را عقد کند و بعداً زن بگوید: به آن عقد راضی هستم، اشکالی ندارد.

مسأله 2386_ اگر زن بفهمـد شوهرش برادرزاده یا خواهرزاده او را عقـد کرده و حرفی نزنـد، چنانچه بعـداً رضایت ندهـد عقد آنان باطل است.

مسأله 2387_ اگر انسـان پیش از آن که دختر عمّه یـا دختر خـاله خود را بگیرد با مادر آنان زنا کنـد، بنابر احتیاط واجب نمی توانـد با آنان ازدواج کند.

مسأله 2388_ اگر با دختر عمه یا دختر خاله خود ازدواج نمایـد و پیش از نزدیکی با آنان با مادرشان زنا کند، عقد صـحیح است و احتیاط مستحب آن است که با طلاق از دختر جدا شود.

1- معنای طلاق رجعی در کتاب طلاق گفته می شود.

2- معنای طلاق بائن در عده طلاق گفته می شود.

مسأله 2389_ اگر با زنی غیر از عمه و خاله خود زنا کنـد، احتیاط واجب آن است که با دختر او ازدواج نکند، ولی اگر زنی را عقد نماید و با او نزدیکی کنـد بعـد با مادر او زنا کنـد، آن زن بر او حرام نمی شود؛ و همچنین است اگر پیش از نزدیکی با او با مادر او زنا کنـد، ولی در این صورت احتیاط مستحب آن است که از آن زن جدا شود.

مسأله 2390_ زن مسـلمان نمی تواند به عقد کافر در آید، مرد مسلمان هم نمی تواند با زن های اهل کتاب به طور دائم بنابر نظر مشهور _ رضوان الله علیهم _ ازدواج کند، ولی صیغه کردن زن های اهل کتاب، _ مانند یهودی و مسیحی، _ مانعی ندارد.

مسأله 2391_ اگر با زنی که در عدّه طلاق رجعی است زنا کند، آن زن بنابر اظهر بر او حرام نمی شود و بعد از گذشت عده، می تواند او را عقـد کنـد؛ و اگر با زنی که در عـده متعه یا طلاق بائن یا عده وفات است زنا کند، بعداً می تواند او را عقد کند، اگرچه احتیاط مسـتحب آن است که با او ازدواج نکند (1).

مسأله 2392_ اگر با زن بی شوهری که در عده نیست زنا کند، بعداً می تواند آن زن را برای خود عقد کند، ولی احتیاط مسـتحب آن است که صبر کند تا آن زن حیض ببیند، بعد او را عقد نماید؛ همچنین است اگر دیگری بخواهد آن زن را عقد کند.

مسأله 2393_ اگر زنی را که در عـدّه دیگری است برای خود عقـد کند، چنانچه مرد و زن یا یکی از آنان بدانند عدّه زن تمام نشده و بدانند عقد کردن زن در عدّه حرام است، آن زن بر او حرام می شود، اگرچه مرد بعد از عقد با آن زن نزدیکی نکرده باشد.

مسأله 2394_ اگر زنی را برای خود عقـد کنـد و بعـد معلوم شود در عـدّه بوده، چنانچه هیچ کدام نمی دانسـته اند زن در عدّه است و نمی دانسته اند عقد کردن زن در عدّه حرام است، در صورتی که مرد با او نزدیکی کرده باشد، آن زن بر او حرام می شود.

مسأله 2395_ اگر انسان بداند زنی شوهر دارد و با او ازدواج کند، باید از او جدا شود و احتیاط واجب آن است که بعداً هم او را برای خود عقد نکند.

1- معنای طلاق رجعی و طلاق بائن و عدة متعه و عده وفات در احکام طلاق گفته خواهد شد.

مسأله 2396_ زن شوهردار اگر زنا بدهد بر شوهر خود حرام نمی شود و چنانچه توبه نکند و بر عمل خود باقی باشد، بهتر است که شوهر او را طلاق دهد، ولی باید مَهرش را بدهد.

مسأله 2397_ زنی را که طلاق داده اند و زنی که صیغه بوده و شوهرش مدّت او را بخشیده یا مدّتش تمام شده، چنانچه بعد از مدّتی شوهر کند و بعد شک کند موقع عقد شوهر دوم، عدّه شوهر اوّل تمام بوده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 2398_ مادر و خواهر و دختر پسری که لواط داده بر لواط کننده در صورتی که بالغ باشد حرام است.

ولی مادر و خواهر و دختر لواط کننده بر لواط داده حرام نیست چه بالغ باشد و چه غیر بالغ.

مسأله 2399_ اگر با مادر یا خواهر یا دختر شخصی ازدواج نماید و بعد از ازدواج، با آن شخص لواط کند آن ها بر او حرام نمی شوند.

مسأله 2400_ اگر شخصی در حال احرام _ که یکی از کارهای حج است _ با زنی ازدواج کند، عقد او باطل است و چنانچه می دانسته زن گرفتن بر او حرام است، دیگر نمی تواند آن زن را عقد کند.

مسأله 2401_ اگر زنی که در حال احرام است با مردی که در حال احرام نیست ازدواج کند، عقد او باطل است؛ و اگر زن می دانسته ازدواج کردن در حال احرام حرام است، احتیاط واجب آن است که بعداً با آن مرد ازدواج نکند.

مسأله 2402_ اگر مرد طواف نساء را _ که یکی از کارهای حج است _ به جا نیاورد، زنش بر او حرام می شود؛ و نیز اگر زن طواف نساء نکند، شوهرش بر او حرام می شود، ولی اگر بعداً طواف نساء را انجام دهند به یکدیگر حلال می شوند.

مسأله 2403_ زنی را که سه مرتبه طلاق داده اند بر شوهرش حرام می شود، ولی اگر _ با شرایطی که در کتاب طلاق گفته می شود _ با مرد دیگری ازدواج کند، شوهر اوّل می تواند دوباره او را برای خود عقد کند.

احکام عقد دائم

مسأله 2404_ زنی که عقد دائمی شده، نباید بدون اجازه شوهر از خانه بیرون رود و باید خود را برای هر لذّت متعارف جنسی که او می خواهد، تسلیم کند و بدون عذر شرعی از نزدیکی کردن

او جلوگیری نکنـد؛ و اگر در این هـا از شوهر اطاعت کنـد، تهیه غـذا، لباس و منزل او بر شوهر واجب است و اگر تهیه نکنـد _ چه توانایی داشته باشد یا نداشته باشد _ مدیون زن است.

مسأله 2405_ اگر زن در کارهـایی کـه در مسـأله پیش گفته شـد اطـاعت شـوهر را نکنـد، گناهکـار است و حـق همخـوابی نـدارد، ولی محرومیت او از غذا، لباس و مسکن مادامی که نزد شوهر است و همسر او به شمار می رود، محل تأمل است.

مسأله 2406_ مرد حق ندارد زن خود را به خدمت خانه مجبور کند.

مسأله 2407_ مخارج سـفر زن اگر بیشتر از مخارج وطن باشـد با شوهر نیست، ولی اگر شوهر مایل باشـد که زن را سـفر ببرد، باید خرج سفر او را بدهد.

مسأله 2408_ زنی که از شوهر اطاعت می کند و شوهر خرج او را نمی دهد، اگر ممکن است می تواند خرجی خود را بدون اجازه از مال او بردارد و اگر ممکن نیست، چنـانچه ناچـار باشـد معاش خود را تهیه کنـد، در موقعی که مشـغول تهیه معاش است، اطاعت شوهر بر او واجب نیست.

مسأله 2409_ مرد باید در هر چهار شب، یک شب نزد زن دائمی خود بماند.

مسأله 2410_ شوهر نمی تواند بیش از چهار ماه، نزدیکی با عیال دائمی خود را ترک کند.

مسأله 2411_ اگر در عقـد دائمی مَهر را معین نکننـد، عقـد صـحیح است و چنانچه مرد با زن نزدیکی کند، باید مَهر او را مطابق مَهر زن هایی که مثل او هستند بدهد.

مسأله 2412_ اگر موقع خوانـدن عقـد دائمی برای دادن مَهر مـدّتی معین نکرده باشـند، زن می توانـد پیش از گرفتن مَهر از نزدیکی کردن شوهر جلوگیری کنـد _ چه شوهر توانایی دادن مَهر را داشـته باشـد چه نداشـته باشد _ ولی اگر پیش از گرفتن مَهر به نزدیکی راضـی شود و شوهر با او نزدیکی کند، دیگر نمی تواند بدون عذر شرعی از نزدیکی شوهر جلوگیری کند.

متعه یا صیغه

مسأله 2413_ صیغه کردن زن اگر چه برای لذّت بردن هم نباشد، صحیح است.

مسأله 2414_ احتیاط واجب آن است که شوهر بیش از چهار ماه نزدیکی با متعه خود را ترک نکند.

مسأله 2415_ زنی که صیغه می شود اگر در عقد شرط کند، شوهر با او نزدیکی نکند، عقد و شرط او صحیح است و شوهر فقط می تواند لذّت های دیگر از او ببرد، ولی اگر بعداً به نزدیکی راضی شود، شوهر می تواند با او نزدیکی کند.

مسأله 2416_ زنی که صیغه شده، اگرچه آبستن شود حق خرجی ندارد، مگر آن که در وقت عقد تأمین هزینه های خود را شرط کرده باشد.

مسأله 2417_ زنی که صیغه شده حق همخوابی ندارد و از شوهر ارث نمی برد و شوهر هم از او ارث نمی برد، مگر آن که در وقت عقد ارث بردن را شرط کرده باشد.

مسأله 2418_ زنی که صیغه شده اگر نداند حق خرجی و همخوابی ندارد، عقد او صحیح است و برای آن که نمی دانسته، حقی به شوهر پیدا نمی کند.

مسأله 2419_ زنی که صیغه شده می تواند بدون اجازه شوهر از خانه بیرون برود، ولی اگر به سبب بیرون رفتن حق شوهر از بین می رود، بیرون رفتن او حرام است.

مسأله 2420_ اگر زنی مردی را وکیل کند، به مدّت و مبلغ معین او را برای خود صیغه نماید، چنانچه مرد او را به عقد دائم خود در آورد، یا به غیر از مدّت یا مبلغی که معین شده او را صیغه کند، وقتی آن زن فهمید اگر فوراً بگوید: راضی هستم، عقد صحیح وگرنه باطل است.

مسأله 2421_ اگر پدر و جدّ پدری برای محرم شدن، یک ساعت یا دو ساعت زنی را به عقد پسر نابالغ خود در آورد، کافی است؛ و نیز می تواند دختر نابالغ خود را برای محرم شدن به عقد کسی درآورد، ولی باید آن عقد برای دختر نفعی داشته باشد.

مسأله 2422_ اگر پدر یا جدّ پدری طفل خود را که در محل دیگری است و نمی داند زنده است یا مرده، برای محرم شدن به عقد کسی در آورد، بر حسب ظاهر محرم بودن حاصل می شود و چنانچه بعداً معلوم شود که در موقع عقد آن دختر زنده نبوده، عقد باطل است و کسانی که به واسطه عقد ظاهراً محرم شده بودند، نامحرمند.

مسأله 2423_ اگر مرد مدّت صیغه زن را ببخشد، چنانچه با او نزدیکی کرده، باید تمام چیزی را که قرار گذاشته به او بدهد و اگر نزدیکی نکرده، باید نصف آن را بدهد.

مسأله 2424_ مرد می تواند زنی که صیغه او بوده و هنوز عدّه اش تمام نشده، به عقد دائم خود درآورد.

احکام نگاه کردن

مسأله 2425_ نگاه کردن مرد به بدن زن نامحرم و دختری که نُه سالش تمام نشده، ولی خوب و بد را می فهمد و همچنین نگاه کردن به موی آنان، صورت و دست ها اگر به قصد لذّت باشد،

حرام است بلکه بنابر احتیاط بـدون قصد لذّت هم به آن ها نگاه نکند؛ و نیز نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم اگر به قصد لذت باشد، حرام می باشد.

مسأله 2426_ اگر انسان بدون قصد لذّت به صورت و دست های زن های اهل کتاب _ مثل زن های یهودی و مسـیحی _ و زن هایی که اهتمام به پوشش خود ندارند و اگر امر به پوشش شوند اعتنا نمی کنند نگاه کند، در صورتی که نترسد به حرام بیفتد، اشکال ندارد.

مسأله 2427_ زن باید بدن و موی خود را از مرد نامحرم بپوشاند، بلکه احتیاط آن است که بدن و موی خود را از پسـری هم که بالغ نشده، ولی خوب و بد را می فهمد بپوشاند.

مسأله 2428_ نگاه کردن به عورت مسـلمان بالغ، حرام است و بنابر احتیاط به عورت کافر و طفل نابالغ ممیز که خوب و بـد را می فهمد، نگاه نکند.

مسأله 2429_ مرد و زنی که با یکدیگر محرمند، اگر قصد لذّت نداشته باشند، می توانند غیر از عورت به تمام بدن یکدیگر نگاه کنند.

مسأله 2430_ مرد نباید به قصد لذّت به بدن مرد دیگر نگاه کند؛ و نگاه کردن زن هم به بدن زن دیگر، با قصد لذّت حرام است.

مسأله 2431_ عکس گرفتن و فیلم برداری مرد از زن نامحرم، اگر مسـتلزم نگاه کردن به نقاطی از بـدن او که شـرعاً منع شده نباشد، مانعی ندارد؛ و به همین صورت است، نگاه کردن به عکس یا تصویر او بر روی کاغذ، فیلم و یا تلویزیون.

مسأله 2432_ اگر زن بخواهـد زن دیگر یا مردی غیر از شوهر خود را مراقبت و پرسـتاری کنـد، یا عورت او را آب بکشـد، باید چیزی در دست کنـد که دست او به عورت آن مرد نرسـد؛ و همچنین است اگر مرد بخواهد مرد دیگر یا زنی غیر زن خود را تنقیه کند، یا عورت او را آب بکشد.

مسأله 2433_ اگر مرد برای معالجه زن نامحرم ناچار باشد او را نگاه کند و دست به بدن او بزند اشـکال ندارد، ولی اگر با نگاه کردن بتواند معالجه کند، نباید دست به بدن او بزند؛ و اگر با دست زدن بتواند معالجه کند، نباید او را نگاه کند.

مسأله 2434_ اگر انسان برای معالجه کسی ناچار شود به عورت او نگاه کند، بنابراحتیاط واجب باید آیینه را در مقابل گذاشته و در آن نگاه کند، ولی اگر چاره ای جز نگاه کردن به عورت نباشد، اشکال ندارد.

مسائل متفرقه زناشویی

مسأله 2435_ کسی که به واسطه نداشتن زن به حرام می افتد، واجب است زن بگیرد.

مسأله 2436_ اگر شوهر در عقد شرط کند زن باکره باشد و بعد از عقد معلوم شود باکره نبوده، می تواند عقد را به هم بزند.

مسأله 2437_ ماندن مرد و زن نامحرم در محل خلوتی که کسی در آن جا نیست و دیگری هم نمی تواند وارد شود، در صورتی که احتمال فساد برود، حرام است؛ چه به ذکر خدا مشغول باشند یا به صحبت دیگر، خواب باشند یا بیدار، ولی اگر طوری باشد که شخص دیگر بتواند وارد شود، یا بچّه ای که خوب و بد را می فهمد در آن جا باشد، اشکال ندارد.

مسأله 2438_ اگر مرد مَهر زن را در عقد معین کند و قصدش این باشد آن را ندهد، عقد صحیح است، ولی مَهر را باید بدهد.

مسأله 2439_ اگر زن پیش از آن که شوهرش با او نزدیکی کند _ به طوری که در مسأله پیش گفته شد _ مرتد شود، عقد او باطل می گردد؛ و همچنین اگر بعد از نزدیکی مرتد شود، ولی یائسه باشد اما اگر یائسه نباشد، باید به دستوری که در احکام طلاق گفته خواهد شد عدّه نگه دارد، پس اگر در بین عدّه مسلمان شود عقد باقی و اگر تا آخر عدّه مرتد بماند، عقد او باطل است.

مسأله 2440_ مردی که مسلمان زاده است، اگر مرتد شود زنش بر او حرام می شود و باید به مقداری که در احکام طلاق گفته می شود، عدّه وفات نگه دارد.

مسأله 2441_ مردی که از پدر و مادر غیر مسلمان به دنیا آمده و مسلمان شده، اگر پیش از نزدیکی با عیالش مرتد شود، عقد او باطل می گردد و اگر بعد از نزدیکی مرتد شود، چنانچه زن او در سن زن هایی باشد که حیض می بینند، باید آن زن به مقداری که در احکام طلاق گفته می شود عدّه نگه دارد، پس اگر پیش از تمام شدن عدّهٔ طلاق، شوهر او مسلمان شود، عقد باقی و گرنه باطل است.

مسأله 2442_ اگر زن در عقد با مرد شرط کند، او را از شهری بیرون نبرد و مرد هم قبول کند، نباید زن را از آن شهر بیرون ببرد.

مسأله 2443_ اگر زن انسان از شوهر دیگرش دختری داشته باشد، انسان می تواند آن دختر را برای پسر خود که از آن زن نیست، عقد کند؛ و نیز اگر دختری را برای پسر خود عقد کند، می تواند با مادر آن دختر ازدواج نماید.

مسأله 2444_ اگر زنی از زنا آبستن شود، در صورتی که خود آن زن، یا مردی که با او زنا کرده، یا هر دوی آنان مسلمان باشند، برای آن زن جایز نیست بچه را سقط کند.

مسأله 2445_ اگر کسی با زنی که شوهر ندارد و در عدّه کسی هم نیست زنا کند، چنانچه بعد او را عقد کند و بچه ای از آنان پیدا شود، در صورتی که ندانند از نطفه حلال است یا حرام، آن بچه حلال زاده است.

مسأله 2446_ اگر مرد نداند زن در عدّه است و با او ازدواج کند، چنانچه زن هم نداند و بچه ای از آنان به دنیا آید، حلال زاده است و شرعاً فرزند هر دو می باشد، ولی اگر زن می دانسته که در عدّه است، شرعاً بچه فرزند پدر است؛ و در هر دو صورت عقد آنان باطل است و به یکدیگر حرام می باشند.

مسأله 2447_ اگر زن بگوید: یائسه ام، نباید حرف او را قبول کرد، ولی اگر بگوید: شوهر ندارم، حرف او قبول می شود.

مسأله 2448_ اگر بعد از آن که انسان با زنی ازدواج کرد، کسی بگوید: آن زن شوهر داشته و زن بگوید: نداشتم، چنانچه شرعاً ثابت نشود زن شوهر داشته، باید حرف زن را قبول کرد.

مسأله 2449_ تا هفت سال دختر تمام نشده، پدر نمی تواند او را از مادرش جدا کند.

مسأله 2450_ مستحب است در شوهر دادن دختری که بالغه است (1)عجله کنند، حضرت صادق؟ع؟ فرمودند: یکی از سعادت های مرد آن است که دخترش در خانه او حیض نبیند.

مسأله 2451_ اگر زن مَهر خود را به شوهر صلح کند که زن دیگر نگیرد، واجب است زن مَهر را نگیرد و شوهر هم با زن دیگر ازدواج نکند.

مسأله 2452_ کسی که از زنا به دنیا آمده، اگر زن بگیرد و بچه ای پیدا کند، آن بچه حلال زاده است.

1- یعنی مکلف شده

مسأله 2453_ هر گـاه مرد در روزه ماه رمضان، یا در حال حیض زن با او نزدیکی کنـد معصـیت کرده، ولی اگر بچه ای از آنان به دنیا آید حلال زاده است.

مسأله 2454_ زنی که یقین دارد شوهرش در سفر مرده، اگر بعد از عدّه وفات(1) شوهر کند و شوهر اوّل از سفر برگردد، باید از شوهر دوم جـدا شود و به شوهر اوّل حلال است، ولی اگر شوهر دوم با او نزدیکی کرده باشـد، زن باید عدّه نگه دارد و شوهر دوم باید مَهر او را مطابق زن هایی که مثل او هستند بدهد، ولی نفقهٔ ایام عدّه بر شوهر دوم لازم نیست.

1- مقدار آن در احکام طلاق گفته خواهد شد.

احکام شیر دادن

اشاره

مسأله 2455_ اگر زنی بچه ای را با شرایطی که در مسأله 2465 گفته خواهد شد، شیر دهد، آن بچه به این عدّه محرم می شود:

اوّل: خود زن و آن را مادر رضاعی می گویند.

دوم: شوهر زن که شیر مال اوست و او را پدر رضاعی می گویند.

سوم: پدر و مادر آن زن هر چه بالا روند، اگرچه پدر و مادر رضاعی او باشند.

چهارم: بچه هایی که از آن زن به دنیا آمده اند، یا به دنیا می آیند.

پنجم: بچه های اولاد آن زن هر چه پایین روند، چه از اولاد او به دنیا آمده، یا اولاد او آن بچّه ها را شیر داده باشند.

ششم: خواهر و برادر آن زن، اگرچه رضاعی باشند، یعنی به سبب شیر خوردن با آن زن خواهر و برادر شده باشند.

هفتم: عمو و عمه آن زن، اگرچه رضاعی باشند.

هشتم: دایی و خاله آن زن، اگرچه رضاعی باشند.

نهم: اولاد شوهر آن زن که شیر مال آن شوهر است، هر چه پایین روند، اگرچه اولاد رضاعی او باشند.

دهم: پدر و مادر شوهر آن زن که شیر مال آن شوهر است، هر چه بالا روند.

یازدهم: خواهر و برادر شوهری که شیر مال اوست، اگرچه خواهر و برادر رضاعی او باشند.

دوازدهم: عمو، عمه، دایی و خاله شوهری که شیر مال اوست هر چه بالا روند، اگرچه رضاعی باشند؛ و نیز عدّه دیگری هم که در مسائل بعد گفته می شود، به سبب شیر دادن محرم می شوند.

مسأله 2456_ اگر زنی بچه ای را با شـرایطی که در مسأله «2465» گفته می شود، شـیر دهد پدر آن بچه، نمی تواند با دخترهایی که از آن زن به دنیا آمده اند ازدواج کند؛ و نیز نمی تواند دخترهای شوهری را که شـیر مال اوست، _ اگرچه دخترهای رضاعی او باشـند _ برای خود عقـد کنـد، ولی جـایز است بـا دخترهـای رضـاعی آن زن ازدواج کنـد، اگرچه احتیـاط مسـتحب آن است که با آنان ازدواج نکنـد و نگاه محرمانه(1) به آنان نکند.

مسأله 2457_ اگر زنی بچه ای را بـا شـرایطی که در مسـأله «2465» گفته می شود، شـیر دهـد، شوهر آن زن که صـاحب شـیر است به خواهرهای آن بچه محرم نمی شود، ولی احتیاط مسـتحب آن است که با آنان ازدواج نکنـد؛ و نیز خویشان شوهر به خواهر و برادر آن بچّه محرم نمی شوند.

مسأله 2458_ اگر زنی بچه ای را شـیر دهد، به برادرهای آن بچّه محرم نمی شود؛ و نیز خویشان آن زن، به برادر و خواهر بچّه ای که شـیر خورده محرم نمی شوند.

مسأله 2459_ اگر انسان با زنی که دختری را شـیر کامل داده، ازدواج کنـد و با آن زن نزدیکی نماید، دیگر نمی تواند آن دختر را برای خود عقد کند.

مسأله 2460_ اگر انسان با دختری ازدواج کند، دیگر نمی تواند با زنی که آن دختر را شیر کامل داده ازدواج کند.

مسأله 2461_ انسان نمی تواند با دختری که مادر، یا مادر بزرگ انسان، او را شـیر کامل داده، ازدواج کند؛ و نیز اگر زن پدر انسان از شـیر پدر او دختری را شـیر داده باشد، انسان نمی تواند با آن دختر ازدواج کند؛ و چنانچه دختر شـیر خواری را برای خود عقد کند، بعد مادر، یا مادر بزرگ، یا زن پدر او آن دختر را شیر دهد، عقد باطل می شود.

مسأله 2462_ با دختری که خواهر، یا زن برادر انسان او را شـیر کامل داده، نمی شود ازدواج کرد؛ و همچنین اگر خواهرزاده، یا برادرزاده، یا نوه خواهر، یا نوه برادر انسان آن دختر را شیر داده باشد.

مسأله 2463_ اگر زنی بچه دختر خود را شـیر دهد، آن دختر به شوهر خود، حرام می شود؛ و همچنین اگر بچه ای را که شوهر دخترش از زن دیگر دارد شیر دهد، ولی اگر بچه پسر خود را شیر دهد، زن پسرش که مادر آن طفل شیرخوار است، بر شوهر خود حرام نمی شود.

1- یعنی نگاهی که انسان میتواند به محرم های خود کند.

مسأله 2464_ اگر زن پدر دختری بچه شوهر آن دختر را شـیر دهد، آن دختر به شوهر خود حرام می شود، چه بچه از همان دختر یا از زن دیگر شوهر او باشد.

شرایط شیر دادنی که علت محرم شدن است

مسأله 2465_ شیر دادنی که علت محرم شدن است، هشت شرط دارد:

اوّل: بچه شیر زن زنده را بخورد، پس اگر از پستان زنی که مرده است شیر بخورد، فایده ندارد.

دوم: شـیر آن زن از حرام نباشد، پس اگر شـیر بچه ای را که از زنا به دنیا آمده به بچه دیگر بدهند، به سـبب آن شـیر بچه به کسی محرم نمی شود.

سوم: بچه شیر را از پستان بمکد، پس اگر شیر را در گلوی او بریزند نتیجه ندارد.

چهارم: شیر خالص و با چیز دیگر مخلوط نباشد.

پنجم: شـیر از یک شوهر باشد، پس اگر زن شیردهی را طلاق دهند، بعد شوهر دیگری کند و از او آبستن شود و تا موقع زاییدن شیری که از شوهر اوّل داشـته باقی باشـد _ مثلاً هشت دفعه پیش از زاییدن از شـیر شوهر اوّل و هفت دفعه بعد از زاییدن از شـیر شوهر دوم به بچّه ای بدهد _ آن بچّه به کسی محرم نمی شود.

ششم: بچّه به سبب مرض شیر را قی نکند و اگر قی کند، این شیر اثری در محرمیت ندارد.

هفتم: پانزده مرتبه، یا یک شبانه روز _ به طوری که در مسأله بعد گفته می شود _ شیر سیر بخورد، یا مقداری شیر به او بدهند که بگویند از آن شـیر اسـتخوانش محکم شده و گوشت در بدنش روییده است، بلکه اگر ده مرتبه هم به او شـیر دهند، احتیاط مستحب آن است کسانی که به واسطه شیر خوردن او، به او محرم می شوند، با او ازدواج نکنند و نگاه محرمانه هم به او ننمایند.

هشـتم: دو سال بچّه تمام نشده باشد و اگر بعد از تمام شدن دو سال او را شـیر دهند، به کسـی محرم نمی شود، بلکه اگر مثلاً پیش از تمام شدن دو سال چهارده مرتبه و بعد از آن، یک مرتبه شیر بخورد به کسی محرم نمی شود، ولی چنانچه از موقع زاییدنِ زن شیرده، بیشتر از دو سال گذشته باشد و شیر او باقی باشد و بچه ای را شیر دهد، آن بچه به کسانی که گفته شد محرم می شود.

مسأله 2466_ باید بچه در بین یک شبانه روز غذا یا شیر شخص دیگر را نخورد، ولی اگر کمی غذا بخورد که نگویند در بین یک شبانه روز غذا خورده، اشکال ندارد؛ و نیز باید پانزده مرتبه را از

شیر یک زن بخورد و در بین پانزده مرتبه شیر شخص دیگر را نخورد و در هر دفعه بدون فاصله شیر بخورد، ولی اگر در بین شیر خوردن نفس تازه کند، یا کمی صبر کند که از زمان اولی که پستان در دهان می گیرد تا وقتی سیر می شود یک دفعه حساب شود، اشکال ندارد.

مسأله 2467_ اگر زن از شیر شوهر خود بچه ای را شیر دهد، بعد شوهر دیگر کند و از شیر آن شوهر هم بچه دیگر را شیر دهد، آن دو بچه به یکدیگر محرم نمی شوند، اگرچه بهتر است با هم ازدواج نکنند و نگاه محرمانه به یکدیگر ننمایند.

مسأله 2468_ اگر زن از شیر یک شوهر چندین بچه را شیر دهد، همه آنان به یکدیگر و به شوهر و به زنی که آنان را شیر داده محرم می شوند.

مسأله 2469_ اگر کسی چند زن داشته باشد و هر کدام آنان با شرایطی که گفتیم بچّه ای را شیر دهد، همه آن بچه ها به یکدیگر و به آن مرد و به همه آن زن ها محرم می شوند.

مسأله 2470_ اگر کسی دو زن شیرده داشته باشد و یکی از آنان بچه ای را مثلاً هشت مرتبه و دیگری هفت مرتبه شیر بدهد، آن بچه به کسی محرم نمی شود.

مسأله 2471_ اگر زنی از شیر یک شوهر پسر و دختری را شیر کامل بدهد، پسر و دختر با هم محرم می شوند، ولی خواهر و برادر آن ها با یکدیگر محرم نمی شوند.

مسأله 2472_ انسان نمی تواند بدون اذن زن خود، با زن هایی که به سبب شیر خوردن، خواهرزاده یا برادرزاده زن او شده اند ازدواج کند، و نیز اگر با پسری لواط کند، احتیاط واجب آن است که با دختر و خواهر و مادر و مادر بزرگ آن پسر که رضاعی هستند(1) برای خود عقد نکند.

مسأله 2473_ زنی که برادر انسان را شیر داده به انسان محرم نمی شود، اگرچه احتیاط مستحب آن است که با او ازدواج نکند.

مسأله 2474_ انسان نمی تواند با دو خواهر اگرچه رضاعی باشند(2) ازدواج کند؛ و چنانچه دو زن را عقد کند و بعد بفهمد خواهر بوده اند، در صورتی که عقد آنان در یک وقت بوده، هر دو باطل است و اگر در یک وقت نبوده، عقد اولی صحیح و عقد دومی باطل است.

1- یعنی به واسطه شیر خوردن دختر و خواهر و مادر او شده اند.

2- یعنی به واسطه شیر خوردن خواهر یکدیگر شده باشند.

مسأله 2475_ اگر زن از شیر شوهر خود کسانی را که بعداً گفته می شود شیر دهد، شوهرش بر او حرام نمی شود، اگرچه بهتر آن است که احتیاط کنند:

اوّل: برادر و خواهر خود را.

دوم: عمو، عمه، دایی و خاله خود را.

سوم: اولاد عمو و اولاد دایی خود را.

چهارم: برادر زاده خود را.

پنجم: برادر شوهر یا خواهر شوهر خود را.

ششم: خواهر زاده خود یا خواهر زاده شوهرش را.

هفتم: عمو، عمّه، دایی و خاله شوهرش را.

هشتم: نوهٔ زن دیگر شوهر خود را.

مسأله 2476_ اگر کسی دختر عمه یا دختر خاله انسان را شیر دهد به انسان محرم نمی شود، ولی احتیاط مستحب آن است که از ازدواج با او خودداری کند.

مسأله 2477_ مردی که دو زن دارد، اگر یکی از آن دو زن، فرزند عموی زن دیگر را شیر دهد، زنی که فرزند عموی او شیر خورده، به شوهر خود حرام نمی شود.

آداب شیر دادن

مسأله 2478_ برای شیر دادن بچه، بهتر از هر کس مادر اوست، و سزاوار است مادر برای شیر دادن از شوهر خود، مزد نگیرد و خوب است شوهر مزد بدهد؛ و اگر مادر بخواهد بیشتر از دایه مزد بگیرد و شوهر توان پرداخت داشته باشد، مادر سزاوارتر به شیر دادن است.

مسأله 2479_ مستحب است دایه ای که برای طفل می گیرند، دوازده امامی، دارای عقل، عفّت و صورت نیکو باشد و مکروه است کم عقل، یا غیر دوازده امامی، یا بدصورت، یا بدخلق، یا زنازاده باشد، و نیز مکروه است دایه ای بگیرند که بچه ای که دارد، از زنا به دنیا آمده باشد.

مسائل متفرقهٔ شیر دادن

مسأله 2480_ مستحب است از زن ها جلوگیری کنند که هر بچه ای را شیر ندهند، زیرا ممکن است فراموش شود به چه کسانی شیر داده اند و بعداً دو نفر مَحرم با یکدیگر ازدواج کنند.

مسأله 2481_ کسانی که به سبب شیر خوردن خویشاوندی پیدا می کنند، مستحب است یکدیگر را احترام کنند، ولی از یکدیگر ارث نمی برند و حق های خویشاوندی که انسان با خویشان خود دارد برای آنان نیست.

مسأله 2482_ در صورتی که ممکن باشد، مستحب است بچه را دو سال تمام شیر بدهند.

مسأله 2483_ اگر به سبب شیر دادن حق شوهر از بین نرود، زن می تواند بدون اجازه شوهر بچه شخص دیگر را شیر دهد، ولی جایز نیست بچه ای را شیر دهد که به سبب شیر دادن به آن بچّه به شوهر خود حرام شود، مثلاً اگر شوهر او دختر شیر خواری را برای خود عقد کرده باشد، زن نباید آن دختر را شیر دهد، چون اگر آن دختر را شیر دهد، خودش مادر زن شوهر می شود و بر او حرام می گردد.

مسأله 2484_ اگر کسی بخواهد زن برادرش به او محرم شود، باید دختر شیر خواری را _ مثلاً دو روزه _ برای خود صیغه کند و در آن دو روز _ با شرایطی که در مسأله «2465» گفته شد _ زن برادرش آن دختر را شیر دهد.

مسأله 2485_ اگر مرد پیش از آن که زنی را برای خود عقد کند بگوید: به سبب شیر خوردن، آن زن بر او حرام شده، _ مثلاً بگوید: شیر مادر او را خورده، _ چنانچه تصدیق او ممکن باشد، نمی تواند با آن زن ازدواج کند؛ و اگر بعد از عقد بگوید و خود زن هم حرف او را قبول کند، عقد باطل است، پس اگر مرد با او نزدیکی نکرده باشد، یا نزدیکی کرده باشد ولی در وقت نزدیکی کردن زن بداند بر آن مرد حرام است، مَهر ندارد و اگر بعد از نزدیکی بفهمد بر آن مرد حرام بوده، شوهر باید مَهر او را مطابق زن هایی که مثل او هستند بدهد.

مسأله 2486_ اگر زن پیش از عقد بگوید: به سبب شیر خوردن بر مردی حرام شده، چنانچه تصدیق او ممکن باشد، نمی تواند با آن مرد ازدواج کند و اگر بعد از عقد بگوید، مثل صورتی است که مرد بعد از عقد بگوید که زن بر او حرام است و حکم آن در مسأله پیش گفته شد.

مسأله 2487_ شیر دادنی که علت محرم شدن است، به دو چیز ثابت می شود:

اوّل: خبر دادن عدّه ای که انسان از گفته آنان یقین پیدا کند.

دوم: شهادت دو مرد عادل یا چهار زن که عادل باشند، ولی باید شرایط شیر دادن را هم بگویند، مثلاً بگویند: ما دیده ایم که فلان بچه بیست و چهار ساعت از پستان فلان زن شیر خورده و چیزی هم در بین نخورده و همچنین سایر شرط ها را که در مسأله «2465» گفته شد شرح دهند.

مسأله 2488_ اگر شک کنند بچّه به مقداری که علت محرم شدن است شیر خورده یا نه، یا گمان داشته باشند که به آن مقدار شیر خورده بچه به کسی محرم نمی شود، ولی بهتر آن است که احتیاط کنند.

احکام طلاق

اشاره

مسأله 2489_ مردی که زن خود را طلاق می دهـد، بایـد بالغ و عاقل باشد و به اختیار خود، طلاق دهد و اگر او را مجبور کنند که زنش را طلاق دهد، طلاق باطل است، و نیز باید قصد طلاق داشته باشد، پس اگر صیغه طلاق را به شوخی بگوید، صحیح نیست.

مسأله 2490_ زن بایـد در وقت طلاق از خون حیض و نفاس، پاک باشد و شوهرش در آن پاکی با او نزدیکی نکرده باشد. تفصـیل این دو شرط در مسائل آینده گفته می شود.

مسأله 2491_ طلاق دادن زن در حال حیض یا نفاس در سه صورت صحیح است:

اوّل: شوهرش بعد از ازدواج با او نزدیکی نکرده باشد.

دوم: معلوم باشد آبستن است و اگر معلوم نباشد و شوهر در حال حیض طلاقش بدهد، بعد بفهمد آبستن بوده، احتیاط واجب آن است که دوباره او را طلاق دهد.

سوم: مرد به سبب غایب بودن زن و یا کتمان او نتواند بفهمد از خون حیض یا نفاس پاک است یا نه.

مسأله 2492_ اگر زن را از خون حیض پـاک بدانـد و طلاـقش دهـد، بعـد معلوم شود که موقع طلاق در حال حیض بوده، طلاق او باطل است و اگر او را در حیض بداند و طلاقش دهد، بعد معلوم شود پاک بوده، طلاق او صحیح است.

مسأله 2493_ کسی که می داند زنش در حال حیض یا نفاس است، اگر غایب شود _ مثلاً مسافرت کند _ و بخواهد او را طلاق دهد، باید تا مدتی که معمولاً زن ها از حیض یا نفاس پاک می شوند صبر کند.

مسأله 2494_ اگر مردی که غایب است بخواهد زن خود را طلاق دهد، چنانچه بتواند اطّلاع پیدا کند زن او در حال حیض یا نفاس است یـا نه _ اگرچه اطّلاع او از روی عادت حیض زن، یا نشانه های دیگری باشـد که در شـرع معین شـده _ بایـد تا مـدتی که معمولاً زن ها از حیض یا نفاس پاک می شوند صبر کند.

مسأله 2495_ اگر با عیالش که از خون حیض و نفاس پاک است نزدیکی کند و بخواهد طلاقش دهد، باید صبر کند تا دوباره حیض ببیند و پـاک شود، ولی زنی را که نُه سـالش تمـام نشـده یا آبسـتن است، اگر بعـد از نزدیکی طلاق دهنـد، اشـکال نـدارد، و همچنین اگر یائسـه باشد(1).

مسأله 2496_ اگر بـا زنی که از خون حیض و نفـاس پاک است نزدیکی کنـد و در همان پاکی طلاقش دهـد، چنانچه بعـد معلوم شود که موقع طلاق آبستن بوده، بنابر احتیاط واجب باید دوباره او را طلاق دهد.

مسأله 2497_ اگر با زنی که از خون حیض و نفاس پاک است نزدیکی کند و مسافرت نماید، چنانچه بخواهد در سفر طلاقش دهد، باید به قدری که زن معمولاً بعد از آن پاکی خون می بیند و دوباره پاک می شود صبر کند.

مسأله 2498_ اگر مرد بخواهد زن خود را که به سـبب مرض یا اصل خلقت یا مصرف دارو یا هر سبب دیگر حیض نمی بیند طلاق دهد، باید از وقتی که با او نزدیکی کرده تا سه ماه از جماع با او خودداری کند و بعد او را طلاق دهد.

مسأله 2499_ طلاق باید به صیغه عربی صحیح خوانده شود و دو مرد عادل آن را بشنوند؛ و اگر خود شوهر بخواهد صیغه طلاق را بخواند و اسم زن او مثلاً فاطمه باشـد، بایـد بگوید: «زَوْجَتي فاطِمَةُ طالِقٌ»؛ یعنی: زن من فاطمه رهاست؛ و نیز اگر زن در مجلس حاضـر باشد و شوهر بگوید: «اَنْتِ طالِقٌ» و یا «هذِهِ طالقٌ»، کافی است و اگر دیگری را وکیل کند، آن وکیل باید بگوید: «زَوْجَةُ مُوَكِّلِي فاطِمَةُ طالِقٌ».

مسأله 2500_ زنی که صـیغه شده _ مثلاً یک ماهه یا یک ساله او را عقد کرده اند _ طلاق ندارد و رها شدن او به این است که مدتش تمام شود، یا مرد مدت را به او ببخشد، به این ترتیب که بگوید: مدت را به تو بخشیدم، و شاهد گرفتن و پاک بودن زن از حیض لازم نیست.

1- یعنی اگر سیده است، بیشتر از شصت سال و اگر سیده نیست، بیشتر از پنجاه سال داشته باشد.

عدّهٔ طلاق

مسأله 2501_ زنی که نُه سالش تمام نشـده و زن یائسه، عـدّه نـدارد؛ یعنی اگرچه شوهرش با او نزدیکی کرده باشد، بعد از طلاق می تواند فوراً شوهر کند.

مسأله 2502_ زنی که نُه سالش تمام شـده و یائسه نیست، اگر شوهرش با او نزدیکی کنـد و طلاقش دهد، بعد از طلاق باید عدّه نگه دارد، یعنی بعد از آن که در پاکی طلاقش داد، به قدری صبر کند که دوبار حیض ببیند و پاک شود و همین که حیض سوم را دید، عدّه او تمام می شود و می تواند شوهر کند؛ ولی اگر پیش از نزدیکی کردن با او طلاقش بدهد عدّه ندارد، یعنی می تواند بعد از طلاق فوراً شوهر کند.

مسأله 2503_ زنی که حیض نمی بیند اگر در سن زن هایی باشد که حیض می بینند، چنانچه شوهرش او را طلاق دهد، باید بعد از طلاق تا سه ماه عدّه نگه دارد (1).

مسأله 2504_ زنی که عـدّه او سه ماه است، اگر اوّل ماه طلاقش بدهنـد، بایـد سه ماه هلالی(2) عـدّه نگه دارد؛ و اگر در بین ماه طلاقش بدهند، باید باقی ماه را با دو ماه بعد از آن، و نیز کسری ماه اوّل را از ماه چهارم عدّه نگه دارد تا سه ماه تمام شود، مثلاً اگر غروب روز بیستم مـاه طلاقش بدهنـد و آن ماه بیست و نُه روز باشـد، بایـد نُه روز باقی ماه را با دو ماه بعـد از آن و بیست روز از ماه چهارم عـدّه نگه دارد؛ و احتیاط مستحب آن است که از ماه چهارم بیست و یک روز عدّه نگه دارد تا با مقداری که از ماه اوّل عدّه نگه داشته، سی روز شود.

مسأله 2505_ اگر زن آبسـتن را طلاق دهنـد، عدّه اش تا دنیا آمدن، یا سـقط شدن بچّه اوست، بنابر این اگر مثلاً یک ساعت بعد از طلاق بچّه او به دنیا آید، عدّه اش تمام می شود.

مسأله 2506_ زنی که نُه سالش تمام شـده و یائسه نیست اگر صـیغه شود، _ مثلاً یک ماهه یا یک ساله شوهر کند _ چنانچه شوهرش با او نزدیکی نماید و مدّت آن زن تمام شود، یا شوهر مدّت را به او ببخشد، باید عدّه نگه دارد، پس اگر حیض می بیند بنابراحتیاط واجب باید به مقـدار دو حیض یا به مقدار دو پاکی هر کدام که بیشتر است، عدّه نگه دارد و شوهر نکند؛ و اگر حیض نمی بیند، احتیاط واجب آن اسـت که چهل و پنج روز از شوهر کردن خودداری کند.

1- یعنی از شوهر کردن خودداری کند.

2- یعنی از موقعی که ماه دیده می شود تا سه ماه

مسأله 2507_ ابتدای عدّه طلاق از موقعی است که خواندن صیغه طلاق تمام می شود، چه زن بداند طلاقش داده اند یا نداند، پس اگر بعد از تمام شدن عدّه بفهمد او را طلاق داده اند، لازم نیست دوباره عدّه نگه دارد.

عدّهٔ زنی که شوهرش مرده

مسأله 2508_ زنی که شوهرش مرده اگر آبستن نباشد، باید تا چهار ماه و ده روز عدّه نگه دارد(1) اگرچه یائسه یا صیغه باشد، یا شوهرش با او نزدیکی نکرده باشد؛ و اگر آبستن باشد، باید تا موقع زاییدن عدّه نگه دارد، ولی اگر پیش از گذشتن چهار ماه و ده روز، بچه اش به دنیا آید، باید تا چهار ماه و ده روز از مرگ شوهرش صبر کند. این عدّه را عدّه وفات می گویند.

مسأله 2509_ زنی که در عدّه وفات می باشد، حرام است لباس رنگارنگ بپوشد و سرمه بکشد و همچنین کارهای دیگری که زینت حساب شود، بر او حرام می باشد.

مسأله 2510_ اگر زن یقین کند شوهرش مرده و بعد از تمام شدن عدّه وفات شوهر کند، چنانچه معلوم شود شوهر او بعداً مرده است، باید از شوهر دوم جدا شود، در صورتی که آبستن باشد، به مقداری که در عدّه طلاق گفته شد، برای شوهر دوم عدّه طلاق و بعد برای شوهر اوّل عدّه وفات نگه دارد؛ و اگر آبستن نباشد، برای شوهر اوّل عدّه وفات و بعد برای شوهر دوم عدّه طلاق نگه دارد.

مسأله 2511_ ابتدای عدّه وفات از موقعی است که زن از مرگ شوهر مطلع شود.

مسأله 2512_ اگر زن بگوید: عدّه ام تمام شده، با دو شرط از او قبول می شود:

اوّل: مورد تهمت نباشد.

دوم: از طلاق یا مردن شوهرش به قدری گذشته باشد که در آن مدت تمام شدن عدّه ممکن باشد.

طلاق بائن و طلاق رجعی

مسأله 2513_ طلاق بائن آن است که بعد از طلاق، مرد حق ندارد به زن خود رجوع کند، یعنی بدون عقد او را به زنی بپذیرد. و آن بر پنج قسم است:

1- یعنی از شوهر کردن خودداری کند.

اوّل: طلاق زنی که نُه سالش تمام نشده باشد.

دوم: طلاق زنی که یائسه باشد (1).

سوم: طلاق زنی که شوهرش بعد از عقد با او نزدیکی نکرده باشد.

چهارم: طلاق سوم زنی که او را سه دفعه طلاق داده اند.

پنجم: طلاق خلع و مبارات. و احکام این ها بعداً گفته خواهد شد و غیر این ها طلاق رجعی است، به این معنا که بعد از طلاق تا وقتی زن در عدّه است، مرد می تواند به او رجوع کند.

مسأله 2514_ کسی که زنش را طلاق رجعی داده، حرام است او را از خانه ای که موقع طلاق در آن خانه بوده بیرون کند، ولی در بعضی از مواقع _ که در کتاب های مفصل گفته شده _ بیرون کردن او اشکال ندارد؛ و نیز حرام است زن برای کارهای غیر لازم از آن خانه بیرون رود.

احکام رجوع کردن

مسأله 2515_ در طلاق رجعی مرد به دو قِسم می تواند به زن خود رجوع کند:

اوّل: حرفی بزند که معنایش این باشد که او را دوباره زن خود قرار داده است.

دوم: کاری کند که از آن بفهمند رجوع کرده است.

مسأله 2516_ برای رجوع کردن لازم نیست مرد شاهد بگیرد، یا به زن خبر دهد، بلکه اگر بدون این که کسی بفهمد، بگوید: به زنم رجوع کردم صحیح است؛ ولی اگر بعد از تمام شدن عده بگوید: در عده رجوع کرده ام، باید ادعای خود را ثابت کند.

مسأله 2517_ مردی که زن خود را طلاق رجعی داده، اگر مالی از او بگیرد و با او صلح کند که دیگر به او رجوع نکند، حق رجوع او از بین نمی رود.

مسأله 2518_ اگر زنی را دو بار طلاق دهد و به او رجوع کند، یا دو بار او را طلاق دهد و بعد از هر طلاق عقدش کند، بعد از طلاق سوم آن زن بر او حرام است، ولی اگر بعد از طلاق سوم به دیگری شوهر کند، با چهار شرط به شوهر اوّل حلال می شود، یعنی می تواند آن زن را دوباره عقد کند:

اوّل: عقد شوهر دوم همیشگی باشد _ و اگر مثلاً یک ماهه یا یک ساله او را صیغه کند _ بعد از آن که از او جدا شد، شوهر اوّل نمی تواند او را عقد کند.

1- یعنی اگر سیده است، بیشتر از شصت سال و اگر سیده نیست، بیشتر از پنجاه سال داشته باشد.

دوم: شوهر دوم با او نزدیکی و دخول کند.

سوم: شوهر دوم طلاقش دهد یا بمیرد.

چهارم: عدّه طلاق یا عدّه وفات شوهر دوم تمام شود.

طلاق خلع

مسأله 2519_ به طلاق زنی که به شوهرش مایل نیست و مَهر یا مال دیگر خود را به او می بخشد که طلاقش دهد، طلاق خلع گویند.

مسأله 2520_ اگر شوهر بخواهد صیغه طلاق را بخواند، چنانچه اسم زن مثلاً فاطمه باشد، می گوید: «زَوجَتي فاطِمَةُ خالَعْتُها على ما بَذَلَتْ هي طالِقٌ». (یعنی زنم فاطمه را طلاق خلع دادم او رهاست).

مسأله 2521_ اگر زنی کسی را وکیل کند که مَهر او را به شوهرش ببخشد و شوهر همان شخص را وکیل کند که زن را طلاق دهد، چنانچه مثلاً اسم شوهر محمّد و اسم زن فاطمه باشد، وکیل صیغه طلاق را این طور می خواند: «عَنْ مُوَكِلتي فاطِمَةَ بَذَلْتُ مَهْرَهَا لِمُوَكِّلِي مُحَمَّدٍ لِيَخْلِعَها عَلَيْهِ» پس از آن بدون فاصله می گوید: «زَوْجَةُ مُوَكِّلِي خالَعْتُها عَلي ما بَذَلَتْ هِي طالِقٌ»؛ و اگر زنی کسی را وکیل کند غیر از مَهر، چیز دیگری را به شوهر او ببخشد که او را طلاق دهد، وکیل باید به جای کلمه «مهرها» آن چیز را بگوید، مثلاً اگر صد تومان داده باید بگوید: «بَذَلْتُ مَأَةَ تُومانْ».

طلاق مبارات

مسأله 2522_ اگر زن و شوهر یکدیگر را نخواهند و زن مالی به مرد بدهد که او را طلاق دهد، آن طلاق را مبارات گویند.

مسأله 2523_ اگر شوهر بخواهد صیغه مبارات را بخواند، چنانچه مثلاً اسم زن فاطمه باشد، باید بگوید: «بارَأْتُ زَوْجَتِي فاطِمَةَ عَلي مَهْرِها فَهِي طالِقٌ»؛ یعنی مبارات کردم زنم فاطمه را در مقابل مهر او پس او رهاست و اگر دیگری را وکیل کند، وکیل باید بگوید: «بارَأْتُ زَوْجَةَ مُوَكِّلي فاطِمَةَ عَلي مَهْرِها فَهِيَ طالِقٌ». و در هر دو صورت اگر به جای کلمه «عَلى مَهْرِها» «بِمَهْرِها» بگوید اشکال ندارد.

مسأله 2524_ صیغه طلاق خُلع و مُبارات باید به عربی صحیح خوانده شود، ولی اگر زن برای آن که مال خود را به شوهر ببخشد، مثلاً به فارسی بگوید: برای طلاق فلان مال را به تو بخشیدم، اشکال ندارد.

مسأله 2525_ اگر زن در بین عدّه طلاق خلع یا مُبارات از بخشش خود برگردد، شوهر می تواند رجوع کند و بدون عقد دوباره او را زن خود قرار دهد.

مسأله 2526_ مالی را که شوهر برای طلاق مبارات می گیرد، باید بیشتر از مهر نباشد، ولی در طلاق خلع اگر بیشتر باشد، اشکال ندارد.

احکام متفرقهٔ طلاق

مسأله 2527_ اگر با زن نامحرمی به گمان این که عیال خود اوست نزدیکی کند، چه زن بداند او شوهرش نیست، یا گمان کند شوهرش می باشد، باید عدّه نگه دارد.

مسأله 2528_ اگر با زنی که می داند عیالش نیست زنا کند، چه زن بداند آن مرد شوهر او نیست، یا گمان کند شوهرش می باشد، لازم نیست عدّه نگه دارد.

مسأله 2529_ اگر مرد زنی را گول بزند که از شوهرش طلاق بگیرد و زن او شود، طلاق و عقد آن زن صحیح است، ولی هر دو معصیت بزرگی کرده اند.

مسأله 2530_ هر گاه زن در ضمن عقد با شوهر شرط کند، اگر شوهر مسافرت نماید، یا مثلاً شش ماه به او خرجی ندهد اختیار طلاق با او باشد، این شرط باطل است، ولی چنانچه شرط کند اگر مرد مسافرت کند، یا مثلاً تا شش ماه خرجی ندهد، از طرف او برای طلاق خود وکیل باشد، یا بدون قید و شرط از طرف او برای طلاق خود وکیل باشد، شرط صحیح است.

مسأله 2531_ زنی که شوهرش گم شده، اگر بخواهد به دیگری شوهر کند، باید نزد مجتهد عادل برود و به دستور او عمل کند.

مسأله 2532_ پدر و جدّ پدری شخص دیوانه می توانند زن او را در صورتی که او دیوانه دائمی بوده و طلاق دادن زن به مصلحت او باشد، یا در بقای زوجیت احتمال ضرر نسبت به زن باشد، طلاق بدهند.

مسأله 2533_ اگر پدر یا جدّ پدری برای طفل خود زنی را صیغه کند، اگرچه مقداری از زمان تکلیف بچّه جزء مدّت صیغه باشد _ مثلاً برای پسر چهارده ساله خودش زنی را دوساله صیغه کند _ چنانچه صلاح بچّه باشد، می تواند مدّت صیغه آن زن را ببخشد، ولی زن دائمی او را نمی تواند طلاق دهد.

مسأله 2534_ اگر از روی علاماتی که در شرع معین شده، مرد دو نفر را عادل بداند و زن خود را پیش آنان طلاق دهد، دیگری که آنان را عادل نمی داند، می تواند آن زن را بعد از تمام شدن عدّه اش برای خود یا برای شخص دیگر عقد کند، اگرچه احتیاط مستحب آن است که از ازدواج با او خودداری کند و برای دیگری هم او را عقد نکند.

مسأله 2535_ اگر کسی زن خود را بدون این که بفهمد طلاق دهد، چنانچه مخارج او را مثل وقتی که زنش بوده بدهد، مثلاً بعد از یک سال بگوید: یک سال پیش تو را طلاق دادم و شرعاً هم ثابت کند، می تواند چیزهایی را که در آن مدت برای زن تهیه نموده و او مصرف نکرده است از او پس بگیرد، ولی چیزهایی را که مصرف کرده نمی تواند از او مطالبه کند.

مسائل تلقیح

«تلقیح» آن است که منی مرد را در رحم زن تزریق نمایند؛ و این عمل در مواردی جایز و در مواردی حرام می باشد که تفصیل آن در مسائل آینده بیان می شود.

مسأله 2536_ اگر مرد منی خود را در رحم همسر خود وارد نماید _ با هر وسیله ای که باشد _ اشکال ندارد؛ ولی باید از مقدمات حرام پرهیز نمایند. پس اگر مرد با رضایت همسر این کار را خودش انجام دهد و منی خود را به شکل حلالی به دست آورد و در رحم او تزریق نماید مانعی ندارد، و نوزاد حلال زاده و وابسته به همان زن و مرد می باشد.

مسأله 2537_ اگر منی مرد را در رحم همسرش وارد نمایند _ هرچند مقدمات آن حرام باشد _ و از آن بچه ای متولد شود، بدون اشکال کودک متعلق به آن زن و مرد است و همهٔ احکام فرزند بر او جاری می شود؛ یعنی هم مَحرم است وهم ارث می برد.

مسأله 2538_ جایز نیست منی مرد اجنبی را وارد رحم زن اجنبی نمایند؛ چه با اجازه زن باشد یا بدون اجازه، و چه شوهر داشته باشد یا نداشته باشد، و چه با اجازهٔ شوهر باشد یا بدون اجازه .

مسأله 2539_ اگر منی مردی را داخل رحم زن اجنبی نمایند و بر اثر آن بچه ای به دنیا آید دو صورت دارد:

الف _ اگر این کار با علم و عمد صورت گرفته باشد، باید در تمام مسائل احتیاط شود. ولی اگر بچه دختر باشد نمی تواند با مرد صاحب منی و مردان دیگری که اگر به عقد صحیح بود محرم او می شدند ازدواج کند؛ و اگر بچه پسر باشد نمی تواند با مادرش و نیز با زنان دیگری که اگر به عقد صحیح بود محرم او می شدند ازدواج نماید.

ب ـ اگر این عمل از روی شـبهه انجام گرفته باشـد ـ مثلا مرد گمان می کرده که زن خودش می باشـد و زن نیز گمان می کرده منی شوهر خودش است و بعد از عمل معلوم شود چنین نبوده ـ بچه شرعا از مرد صاحب منی و آن زن است و تمام احکام فرزندی را دارا می باشد.

مسأله 2540ـ اگر جنینی را در حـالی که نطفه است یـا به صورت علقه یا مضـغه و یا بعـد از دمیـده شـدن روح در آن به رحم زن دیگری منتقـل کننـد و در آن رحم رشـد و پرورش یابـد و متولـد شـود، زن اولی در جمیع احکـام مـادر او می باشـد، و زن دومی در غیر احکـام محرمیت و ازدواج مادر او محسوب نمی شود و در احکام محرمیت و ازدواج باید احتیاط شود.

ص: 406

سقط جنین

مسأله 2541_ سقط کردن جنین مطلقاً _ چه روح در آن دمیده باشد یا نه و چه جنین از حلال باشد یا از زنا _ حرام است و دیه نیز دارد؛ ولی اگر روح در جنین دمیده نشده باشد و به تشخیص پزشک حاذق و موثق زنده ماندن مادر متوقف بر سقط آن باشد، یا اینکه بقای آن در رحم مستلزم نقص عضو یا درد غیر قابل تحمل برای مادر باشد و زنده نگاه داشتن در خارج رحم نیز میسر نباشد اشکال ندارد؛ هرچند در این صورت باید دیه آن را بپردازد، و دیهٔ سقط جنین در احکام دیات گفته می شود.

مسأله 2542_ اگر حکومت صالح و شرعی احیاناً مصلحت جامعه را در کنترل و تنظیم خانواده تشخیص دهد، تشویق جامعه نسبت به آن با راهنمایی راههای حلال و منع از راههای حرام _ از قبیل سقط کردن جنین _ مانعی ندارد؛ ولی الزام افراد به محدود نمودن نسل جایز نیست.

مسأله 2543_ عقیم کردن زن و مرد چنانچه به طور دائمی و کلی باشد محل اشکال است؛ مگر در موارد ضرورت، یعنی مواردی که معالجه و سلامت زن یا مرد منحصراً متوقف بر آن باشد یا بدانند بچه ای که ممکن است متولد شود عقب ماندهٔ جسمی یا ذهنی خواهد بود.

نفقه

مسأله 2544_ «واجب النفقه» به کسی می گویند که مخارج او_به ترتیبی که بیان می شود_ بر انسان واجب باشد؛ وکسانی که واجب النفقه هستند سه دسته می باشند:

الف_ زن دائم؛ و همچنین زن موقتی که هنگام اجرای عقد شرط نفقه کرده باشد.

ب_ پدر و مادر و همچنین پدران و مادران آنان؛ هرچه بالا روند.

ج_ پسر و دختر و نیز اولاد آنان؛ هرچه پایین روند.

مسأله 2545_ بجز سه دسته ای که در مسأله قبل بیان شد خویشاوندان دیگر همچون: برادر، خواهر، عمو، عمه، دایی، خاله و اولاد آنان واجب النفقه نیستند؛ ولی مستحب است در صورتی که نیازمند باشند و انسان توانایی داشته باشد نفقه آنان را نیز بدهد.

مسأله 2546_ احکام نفقهٔ زن در مسأله 2404 و بعد از آن گذشت؛ ولی مخارج دو دسته دیگر در صورتی واجب می شود که خودشان مال و توانایی کسب و کار نداشته باشند و انسان علاوه بر توانایی، نزدیکترین فرد به آنان باشد و یا _به ترتیبی که در مسأله بعد گفته می شود_ نزدیکترین فرد مخارج آنان را ندهد.

مسأله 2547_ بنابر مشهور نفقه اولاد بر پدر و پدران او به ترتیب هرکدام که نزدیکترند واجب است؛ پس «پدر» بر«جدّ» و جدّ بر «پدر جدّ» مقدمند. و اگر هیچ یک از آنان نباشند یا نتوانند و یا به وظیفه خود عمل نکنند بر «مادر» واجب است؛ و اگر مادر نباشد یا نتواند و یا ندهد بر «مادر پدر» و «پدر مادر» و «مادر مادر» به شرکت و به طور مساوی واجب می شود.

همچنین اگر پدر و مادر انسان از کار افتاده شوند و دارایی نداشته باشند نفقه آنان بر اولاد و نیز فرزندان آنان که تمکن دارند، به ترتیب طبقات، هرچند پایین روند _پسری باشند

یا دختری_ واجب است. و اگر شـخص فقیر هم پدر و هم فرزند دارد باید نفقهٔ او را به شـرکت و به طور مساوی بپردازند و پسـر و دختر در این جهت فرقی ندارند؛ همچنین است بنابراحتیاط اگر شخص فقیر هم مادر و هم فرزند داشته باشد. و اگر پدر و اولادِ اولاد دارد نفقهٔ او بر پدر واجب است؛ و اگر مادر و اولادِ اولاد دارد بر مادر واجب است؛ و اگر اولادِ اولاد با جدّ و جدّه با هم باشـند باید نفقهٔ او را به شرکت و به طور مساوی بپردازند. و بنابراحتیاط واجب ترتیبی که در این مساله گفته شد رعایت شود.

مسأله 2548_ نفقهٔ خود انسان بر نفقهٔ زوجه مقدم است، و نفقهٔ زوجه بر نفقهٔ خویشانِ واجب النفقه مقدم می باشد. و در خویشان واجب النفقه نیز نفقهٔ فرد نزدیکتر بر فرد دورتر اولویت دارد؛ مثلاً نفقهٔ پدر بر نفقه جدّ، یا نفقهٔ اولاد بر نفقهٔ اولادِ اولاد مقدم می باشد.

مسأله 2549_ اگر فرزندِ صغیری خود اموال و دارایی داشته باشد ولی او می تواند از اموال خود او مخارجش را تأمین نماید.

مسأله 2550_ اگر شـخص متمکن از دادن نفقهٔ واجب النفقه امتناع نماید حاکم شـرع او را مجبور می کند تا نفقهٔ او رابدهد؛ و اگر ممکن نشد حاکم شرع از مال او برداشته و هزینهٔ زندگی آنان را تأمین می کند.

مسأله 2551_ انسان نمی تواند «زکات» و «خمس» و «کفارات» خود را به افراد واجب النفقهٔ خود بپردازد.

مسأله 2552_ علاوه بر تأمین مخارج فرزند، تربیت صـحیح و اشـراف بر امور او و آموزش خواندن و نوشـتن و شـنا و نیز تزویج او پس از بلوغ از حقوق فرزند بر پدر می باشد.

مسأله 2553_ در صورتی که فرزند نیاز شدید به ازدواج داشـته باشد _به طوری که با ترک آن به حرام می افتد_ بر پدر واجب است نسـبت به آن اقدام نماید؛ همچنین در صورت نیاز شدید پدر یا مادر به ازدواج و توانایی فرزند واجب است نسبت به آن اقدام نماید.

مسأله 2554_ سـزاوار نیست پـدر و مادر با تفاوت و تبعیض بین اولاد مالی را به آنان ببخشـند؛ مگر اینکه بعضـی از آنها نیازمند یا دارای مرجحات عقلی و شرعی باشند.

عقیقه

مسأله 2555_ عقیقه کردن برای نوزاد مستحبی است که راجع به آن بسیار سفارش شده؛ بلکه ظاهر بعضی از اخبار و فتاوی وجوب آن است؛ و در سلامت و بقای فرزند تأثیر به سزایی دارد. و اگر از روز هفتم تأخیر افتد ساقط نمی شود؛ بلکه اگر عقیقه را تا وقت بلوغ کودک تأخیر اندازند مستحب است خود او هرگاه توان داشته باشد عقیقه کند. بلکه اگر شک داشته باشد که برای او عقیقه کرده اند یا نه باز هم مستحب است عقیقه نماید؛ هر چند سن او زیاد باشد.

مسأله 2556_ حیوانی که برای عقیقه انتخاب می شود باید شتر یا گاو و یا گوسفند باشد. و بهتر است شرایط قربانی در آن رعایت شود؛ یعنی حیوان سالم و بدون عیب باشد و «شتر» حداقل پنج ساله و «گاو» دو ساله و «بز» بنابراحتیاط دوساله و «میش» یک ساله باشد. ولی رعایت این شرایط لازم نیست؛ بلکه چنانچه حیوان چاق و پرگوشت باشد کفایت می کند.

مسأله 2557_ عقیقه در نوزاد پسر و دختر فرقی نمی کند؛ ولی بهتر است عقیقه برای پسر حیوان نر، و برای دخترحیوان ماده باشد.

مسأله 2558_ بهتر است عقیقه را به طور ساده و با آب و نمک بپزند و حدّاقل ده نفر از مؤمنان را برای خوردن آن دعوت کنند تا از آن بخورند و برای نوزاد دعا کنند؛ و می توانند گوشت عقیقه را میان مؤمنان تقسیم نمایند و از آنان بخواهند تا برای نوزاد دعا کنند. همچنین مستحب است در تقسیم کردن، استخوانهای عقیقه را نشکنند. و مستحب است یک چهارم آن را برای قابله بفرستند.

مسأله 2559_ برای پدر و مادر نوزاد و عائله پدر مکروه است از عقیقه نوزادشان بخورند؛ و این کراهت برای مادر نوزاد بیشتر است.

مسأله 2560_ اگر به جای کشتن عقیقه پول آن را به فقرا بدهند کفایت نمی کند؛ ولی اگر پول آن را به فرد یا مؤسسه خیریه ای بدهد تا از آن پول عقیقه ای تهیه کرده و آن را بکشند و بین فقرا تقسیم نمایند کافی است.

مسأله 2561_ کسی که می خواهد در عید قربان قربانی کند اگر نیت عقیقه نیز بنماید کفایت می کند.

ص: 411

حق حضانت (نگهداری کودک)

مسأله 2562_ بنـابر مشـهور «حضانت» یعنی حفظ و پرورش نوزاد پسـر تا دو سال، و دختر تا هفت سال حق مادر است؛ به شـرط اینکه مسـلمان و عاقل و آزاد باشـد و به دیگری شوهر نکرده باشد؛ وگرنه پدر مقدم است، چنانکه پس از دوسال و هفت سال نیز حق پدر است؛ ولی اگر پدر مرده باشد، مادر_هرچند شوهر کرده باشد_ بر جدّ و دیگران مقدم است؛ و اگر مادر در زمانی که مسئول حضانت و نگهداری کودک است بمیرد پدر از دیگران برای نگهداری سزاوارتراست؛ و ترتیبی که بیان شد بنابراحتیاط واجب مراعات شود.

مسأله 2563_ چنانچه پدر و مادر هر دو بمیرند حق حضانت به جدّ پدری می رسد؛ و در صورت نبودن او وصـی پدر و سـپس وصی جدّ عهده دار تربیت و نگهداری کودک می شوند؛ و در صورتی که هیچ کدام از آنان نباشـند خویشاوندان کودک _مطابق مراتب ارث_ هرکدام که نزدیکتر باشند سزاوارتر خواهند بود؛ و در صورت تعدد و تساوی فامیل و عدم توافق، میان آنان قرعه کشی می شود.

مسأله 2564_ چنانچه مادر به هر دلیل شوهر دیگری کرده باشـد حق حضانت او با وجود پـدر از بین می رود؛ ولی چنانچه از شوهر دوم جـدا شود بعیـد نیست حق حضـانت و نگهـداری کودک دوباره به او برگردد؛ هرچنـد احوط آن است که در این مورد با یکـدیگر مصالحه نمایند.

مسأله 2565_ حق حضانت مادر با طلاق یا _نعوذ بالله_ زنا از بین نمی رود.

مسأله 2566_ پـدر و مادر می تواننـد از حق حضانت خود صـرف نظر کننـد؛ ولی نمی توانند نسـبت به نگهداری و تربیت فرزند کوتاهی نمایند؛ و در صورت کوتاهی، حاکم صالح آنان را ملزم به تأمین حق فرزند می کند.

مسأله 2567_ در صورتی که مادر از حق حضانت خود بگـذرد و به گونه ای باشـد که حق کودک از بین نمی رود، پـدر نمی توانـد او را به حضانت مجبور نماید.

مسأله 2568_ مـدتی که مادر عهـده دار حضانت و نگهداری فرزند است حق گرفتن اجرت را دارد؛ و چنانچه کودک ازخود دارایی و مال داشته باشد اجرت مادر از مال او برداشته می شود؛ و در غیر این صورت اجرت مادر بر عهدهٔ پدر است؛ و در هر صورت نفقهٔ فرزند از مال خود او یا پدرش می باشد.

مسأله 2569_ اگر پـدر یا مادر صـلاحیت نگهـداری و تربیت کودک را نداشـته و موجب فساد اخلاق و سوء تربیت دینی فرزند شود حق حضانت از او ساقط می شود؛ و در این صورت حق حضانت به ترتیب به افرادی که در مسألهٔ 2563 گفته شد منتقل می شود.

مسأله 2570_ پس از آنکه کودک _دختر باشد یا پسر_ به سن بلوغ و رشد فکری و جسمی رسید حق حضانت پایان می پذیرد و هیچ کس _حتی پدر و مادر_ حق حضانت بر او را ندارد.

مسأله 2571_ پیروی از امر پدر و مادر در غیر انجام کارهای حرام و ترک کارهای واجب عینی(1) بنابراحتیاط لازم است؛ و مخالفت آنان اگر موجب آزار و بی احترامی به آنان شود حرام است.

1- واجب عینی به واجبی میگوینـد که بر تک تک افراد واجب باشـد و با انجام دادن دیگران از انسان ساقط نشود؛ ماننـد: نماز و روزه و در مقابل واجب کفایی واجبی است که اگر فرد یا افرادی نسبت به آن اقدام نمایند از عهده دیگران ساقط می شود؛ مانند: تدفین میت مسلمان

احکام غصب

مسأله 2572_ غصب آن است که انسان از روی ظلم، بر مال یا حق کسی مسلّط شود؛ این یکی از گناهان بزرگ است که اگر کسی انجام دهد، در قیامت به عذاب سخت گرفتار می شود.

از حضرت پیغمبر اکرم؟صل؟ روایت شده هر شخصی که یک وجب از زمین دیگری غصب کند، در قیامت آن زمین را از هفت طبقه آن، مثل طوق به گردن او می اندازند.

مسأله 2573_ اگر انسان نگذارد مردم از مسجد، مدرسه، پل و جاهای دیگری که برای عموم ساخته شده استفاده کنند، حق آنان را غصب کرده؛ همچنین است اگر کسی در مسجد جایی برای خود بگیرد و دیگری نگذارد از آن جا استفاده کند.

مسأله 2574_ چیزی را که انسان پیش طلب کار گرو می گـذارد، باید پیش او بماند که اگر طلب او را ندهد، طلب خود را از آن به دسـت آورد، پس اگر پیش از آن که طلب او را بدهد آن چیز را از او بگیرد، حق او را غصب کرده است.

مسأله 2575_ مالی را که نزد کسـی گرو گذاشـته اند، اگر دیگری غصب کند، صاحب مال و طلب کار می توانند چیزی را که غصب کرده از او مطالبه کننـد و چنانچه آن چیز را از او بگیرنـد، باز هم در گرو است و اگر آن چیز از بین برود و عوض آن را بگیرند، آن عوض هم مثل خود آن چیز گرو می باشد.

مسأله 2576_ اگر انسان چیزی را غصب کند، باید به صاحبش برگرداند و اگر آن چیز از بین برود، باید عوض آن را به او بدهد.

مسأله 2577_ اگر از چیزی که غصب کرده منفعتی به دست آیـد، مثلاً از گوسـفندی که غصب کرده برّه ای پیـدا شود، مال صاحب مال است؛ و نیز کسی که مثلاً خانه ای را غصب کرده، اگرچه در آن ننشیند، باید اجاره آن را بدهد.

مسأله 2578_ اگر از بچه یا دیوانه چیزی را غصب کند، باید آن را به ولی او بدهد و اگر از بین رفته، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2579_ هر گاه دو نفر با هم چیزی را غصب کنند، اگر هر کدام از آن ها استیلای کامل بر چیزی که غصب کرده اند داشته باشد، به صورتی که هر تصرفی را می تواند در مورد آن انجام دهد، هر کدام از آن ها ضامن تمام آن چیز است.

مسأله 2580_ اگر چیزی را که غصب کرده با چیز دیگری مخلوط کند _ مثلاً گندمی را که غصب کرده با جو مخلوط نماید _ چنانچه جدا کردن آن ها ممکن است، اگرچه زحمت داشته باشد، باید جدا کند و به صاحبش برگرداند.

مسأله 2581_ اگر ظرف طلا و نقره یا چیز دیگری که ساختن و نگهـداری آن ها، برای مصارف حرام _ از قبیل خوردن و آشامیـدن _ حرام است، ولی برای مصـارف غیر حرام، حرام نیست و اسـتفاده از آن هـا به عنوان زینت جـایز است، غصب کنـد و به آن خسارت وارد کنـد، نسبت به مقدار طلا و نقره و دیگر مواد به کار رفته در آن، و نیز نسبت به مزد ساختن آن، ضامن است.

مسأله 2582_ اگر چیزی را که غصب کرده به طوری تغییر دهـد که از اوّلش بهـتر شود، مثلاً طلاـیی را که غصب کرده گوشواره بسـازد، چنانچه صاحب مال بگویـد: مال را به همین صورت بده، باید به او بدهد و نمی تواند برای زحمتی که کشـیده مزد بگیرد، بلکه بدون اجازه مالـک حق نـدارد آن را به صورت اوّلش در آورد؛ و اگر بـدون اجـازه او آن چیز را مثل اوّلش کنـد، بایـد مزد ساختن آن را هم به صاحبش بدهد.

مسأله 2583_ اگر چیزی را که غصب کرده به طوری تغییر دهـد که از اوّلش بهتر شود و صـاحب مـال بگویـد: بایـد آن را به صورت اوّل درآوری و برای او غرض خاص عقلایی در این درخواست باشد، واجب است آن را به صورت اولش در آورد؛ و چنانچه قیمت آن به سبب

تغییر دادن از اوّلش کمتر شود، باید تفاوت آن را به صاحبش بدهد، پس طلایی را که غصب کرده، اگر گوشواره بسازد و صاحب آن بگوید: باید به صورت اوّلش درآوری، در صورتی که بعد از آب کردن قیمت آن از پیش از گوشواره ساختن کمتر شود، باید تفاوت آن را بدهد.

مسأله 2584_ اگر در زمینی که غصب کرده، زراعت کند یا درخت بنشاند زراعت، درخت و میوه آن مال خود اوست؛ چنانچه صاحب زمین راضی نباشد که زراعت و درخت در زمین بماند، کسی که غصب کرده باید فوراً زراعت یا درخت خود را اگرچه ضرر نماید، از زمین بکند؛ و نیز باید اجاره زمین را در مدّتی که زراعت و درخت در آن بوده به صاحب زمین بدهد و خرابی هایی را که در زمین پیدا شده درست کند، مثلاً جای درخت ها را پُر نماید؛ و اگر به واسطه این ها قیمت زمین از اوّلش کمتر شود، باید تفاوت آن را هم بدهد؛ و نمی تواند صاحب زمین را مجبور کند که زمین را به او بفروشد، یا اجاره دهد؛ و نیز صاحب زمین نمی تواند او را مجبور کند که درخت یا زراعت را به او بفروشد.

مسأله 2585_ اگر صاحب زمین راضی شود که زراعت و درخت در زمین او بماند، کسی که آن را غصب کرده لازم نیست درخت و زراعت را بکند، ولی باید اجاره آن زمین را از وقتی که غصب کرده تا وقتی که صاحب زمین راضی شده بدهد.

مسأله 2586_ اگر چیزی را که غصب کرده است از بین برود، در صورتی که قیمت آن چیز با نظائر آن تفاوت چندانی ندارد، باید قیمت آن را به مالک آن بپردازد، ولی اگر دارای خصوصیاتی است که قیمت را با نظائر آن، متفاوت می کند _ مانند بعضی از انواع فرش، یا دیگر اشیاء کار دست، و عتیقه هایی که ممکن است هنرهایی در آن به کار رفته باشد _ در این صورت غصب کننده، ضامن قیمت خاص آن است. چنانچه تفاوت قیمت زمان غصب تا زمان پرداخت زیاد باشد، مثل آن که مدت نگهداری چیزی را که غصب کرده است طولانی شده باشد، یا پرداخت قیمت را از زمان از بین رفتن، مدتی طولانی به تأخیر بیندازد، باید قیمت و ارزش آن را در زمان ادا بدهد.

مسأله 2587_ اگر چیزی را که غصب کرده و از بین رفته، مانند گندم و جو باشد که قیمت اجزایش با هم فرق ندارد، باید مثل همان چیزی را که غصب کرده بدهد، ولی چیزی را که می دهد باید خصوصیاتش مثل چیزی باشد که آن را غصب کرده و از بین رفته است.

مسأله 2588_ اگر چیزی را که _ مثـل گوسـفند _ قیمت اجزای آن با هم فرق دارد، غصب کنـد و از بین برود، چنانچه قیمت بازار آن فرق نکرده باشـد، ولی در مدّتی که پیش او بوده مثلاً چاق شده باشد، باید قیمت وقتی را که چاق بوده بدهد، ولی اگر این چاقی در اثر رسـیدگی بهتر غاصب باشد، لازم نیست افزایش قیمت آن را بپردازد.

مسأله 2589_ اگر چیزی را که غصب کرده دیگری از او غصب کنـد و از بین برود، صاحب مال می توانـد عوض آن را از هر کـدام از آنان بگیرد، یـا از هر کـدام آنـان مقـداری از عوض آن را مطـالبه کنـد، چنانچه عوض مال را از اوّلی بگیرد، اوّلی می توانـد آنچه را داده از دومی بگیرد، ولی اگر از دومی بگیرد، او نمی تواند آنچه را داده از اوّلی مطالبه نماید.

مسأله 2590_ اگر چیزی را که می فروشـند یکی از شـرط های معامله در آن نباشـد _ مثلاً چیزی را که بایـد با وزن خرید و فروش کنند، بدون وزن معامله نمایند _ معامله باطل است، چنانچه فروشـنده و خریدار با قطع نظر از معامله راضی باشند در مال یکدیگر تصرف کنند، اشـکال نـدارد وگرنه چیزی را که از یکـدیگر گرفته انـد، مثل مال غصبی است و باید آن را به هم برگردانند؛ و در صورتی که مال هر یک در دست دیگری تلف شود، چه بداند معامله باطل است چه نداند، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2591_ هر گاه مالی را از فروشـنده بگیرد که آن را ببینـد یا مدّتی نزد خود نگه دارد تا اگر پسـندید بخرد، در صورتی که آن مال تلف شود، باید عوض آن را به صاحبش بدهد.

تقاص

اشاره

مسأله 2592_ در مواردی که صاحب حق قادر به دریافت حق خود از راههای متعارف نیست می تواند به هرشکل که قادر است حق خود را از مال مـدیون بردارد؛ ولی بنابر احتیاط از حاکم شـرع یا نمایندهٔ او_هرچند به طور اجمال_ اجازه بگیرد. و این نوع احقاق حق را در فقه «تقاص» می گویند.

مسأله 2593_ اگر بدهکار مالی نزد طلبکار دارد و پس از مطالبهٔ طلبکار از دادن بدهی خود بدون عذر کوتاهی می کند، ظاهراً طلبکار می توانـد به مقـدار طلب خود از مـال او بردارد؛ ولی اگر بـدهکار مال خود را نزد طلبکار امانت گذاشـته است بنابر احتیاط در امانت تصـرف نکند. همچنین اگر کسی مال شخص دیگری را غصب نماید، صاحب حق می تواند به مقدار حق خود از مال غاصب بردارد.

مسأله 2594_ تقاص از مالی که بین بدهکار و دیگری مشترک است جایز نمی باشد؛ مگر اینکه شریک اجازه دهد.

مسأله 2595_ اگر کسی مال مشترکی را غصب کند هریک از دو شریک می تواند به مقدار سهم خود تقاص نماید.

مسأله 2596_ اگر بعـد از تقاص خطا و اشـتباهِ تقاص کننده معلوم شود باید جبران گردد؛ و چنانچه مال مورد تقاص از بین رفته باشد باید قیمت آن را بپردازد.

مسأله 2597_ در موارد زیر تقاص کردن جایز نیست:

1. اگر طرف منکر حق او نباشـد و در پرداخت آن اهمال نورزد و به هنگام مطالبه حاضـر به پرداخت باشد؛ هرچند طلبکار از مطالبه شـرم داشته باشد.

2. اگر انکار طرف از این جهت باشد که خود را مُحق می داند و یا در حقانیت مدعی تردید داشته باشد.

3. اگر بدهکار نزد حاکم شرع با تقاضای طلبکار قسم یاد کرده باشد که مدیون نیست.

ص: 420

احکام مالی که انسان آن را پیدا می کند

مسأله 2598_ مالی که انسان پیدا می کند اگر نشانه ای نداشته باشد که به واسطه آن صاحبش معلوم شود، می تواند به قصد این که ملک خودش شود آن را بر دارد، ولی احتیاط مستحب آن است که از طرف صاحبش صدقه بدهد.

مسأله 2599_ اگر مالی پیدا کند که نشانه دارد و قیمت آن از 6/12 نخود نقره سکه دار کمتر است، چنانچه صاحب آن معلوم باشد و انسان نداند راضی است یا نه، نمی تواند بدون اجازه او بردارد؛ و اگر صاحب آن معلوم نباشد، می تواند به قصد این که ملک خودش شود بردارد و احتیاط واجب آن است که هر وقت صاحبش پیدا شد، عوض آن را به او بدهد.

مسأله 2600_ هر گاه چیزی که پیدا کرده نشانه ای دارد که با آن می تواند صاحبش را پیدا کند، اگر چه صاحب آن سنی یا کافری است که در امان مسلمانان است، در صورتی که قیمت آن چیز به 6/12 نخود نقره سکه دار برسد، باید از روزی که آن را پیدا کرده، تا یک هفته روزی دو مرتبه و بعد تا یک ماه هفته ای یک مرتبه و بعد تا یک سال ماهی یک مرتبه در محل اجتماع مردم اعلان کند.

مسأله 2601_ اگر انسان خودش نخواهد اعلان کند، می تواند به کسی که اطمینان دارد بگوید از طرف او اعلان نماید.

مسأله 2602_ اگر تا یک سال اعلان کند و صاحب مال پیدا نشود، می تواند آن را برای خود بردارد به قصد این که هر وقت صاحبش پیدا شد، عوض آن را به او بدهد، یا برای او نگهداری کند که هر وقت پیدا شد به او بدهد، ولی احتیاط مستحب آن است که از طرف صاحبش صدقه بدهد.

مسأله 2603_ اگر بعد از آن که یک سال اعلان کرد و صاحب مال پیدا نشد، مال را برای صاحبش نگهداری کند و از بین برود، چنانچه در نگهـداری آن کوتاهی نکرده و تعـدّی هم ننموده ضامن نیست، ولی اگر از طرف صاحبش صدقه داده باشد، یا برای خود برداشـته باشد، در هر صورت ضامن است.

مسأله 2604_ کسـی که مالی را پیـدا کرده، اگر عمداً _ به دسـتوری که گفته شد _ اعلان نکند، گذشـته از این که معصـیت کرده، باز هم واجب است اعلان کند.

مسأله 2605_ اگر بچه نابالغ چیزی پیدا کند، ولی او باید اعلان کند.

مسأله 2606_ اگر انسان در بین سالی که اعلان می کنـد از پیـدا شـدن صاحب مال ناامید شود و بخواهد آن را صدقه بدهد، بنابر احتیاط واجب با اذن حاکم شرع می تواند آن را صدقه دهد.

مسأله 2607_ اگر در بین سـالی که اعلان می کنـد مال از بین برود، چنانچه در نگهـداری آن کوتاهی کرده یا تعـدی(1) کرده باشد، باید عوض آن را به صاحبش بدهد و اگر کوتاهی نکرده و زیاده روی هم ننموده، چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 2608_ اگر مـالی را که نشـانه دارد و قیمت آن به 6/12 نخود نقره سـکه دار می رسـد، در جایی پیـدا کند که معلوم است با اعلان صاحب آن پیـدا نمی شود، می تواند در روز اوّل آن را از طرف صاحبش صدقه بدهد؛ و چنانچه صاحبش پیدا شود و به صدقه دادن راضـی نشود، باید عوض آن را به او بدهد و ثواب صدقه ای که داده مالِ خود اوست.

مسأله 2609_ اگر چیزی را پیـدا کند و به خیال این که مالِ خود اوست بردارد، بعد بفهمد مال خودش نبوده، باید تا یک سال اعلان کند؛ و همچنین است اگر مثلاً پای خود را به گم شده ای بزند و آن را از جای خودش حرکت دهد.

مسأله 2610_ لازم نیست در وقت اعلان، همه مشـخصات چیزی را که پیدا کرده است بیان کند، بلکه لازم است اعلان به صورتی باشـد که اگر صاحب مال شنید متوجه آن شود، مثلاً جنس آن را بگوید و دیگر مشخصات را نگوید.

1- زیاده روی

مسأله 2611_ اگر شخصـی چیزی را پیدا کند و دیگری بگوید: مالِ من است، در صورتی باید به او بدهد که نشانه های آن را بگوید، ولی لازم نیست نشانه هایی را که بیشتر اوقات صاحب مال هم ملتفت آن ها نیست بگوید.

مسأله 2612_ اگر قیمت چیزی که پیدا کرده به 6/12 نخود نقره سـکه دار برسد، چنانچه اعلان نکند و در مسجد یا جای دیگری که محل اجتماع مردم است، بگذارد و آن چیز از بین برود یا دیگری آن را بردارد، کسی که آن را پیدا کرده، ضامن است.

مسأله 2613_ هر گاه چیزی پیـدا کند که اگر بماند فاسد می شود، باید با اجازه حاکم شـرع یا وکیل او، قیمت آن را معین کند و بفروشد و پولش را نگه دارد؛ و اگر صاحب آن پیدا نشد از طرف او صدقه بدهد.

مسأله 2614_ اگر چیزی را که پیدا کرده موقع وضو گرفتن و نماز خواندن همراه او باشد، در صورتی که قصدش این باشد که صاحب آن را پیدا کند، اشکال ندارد.

مسأله 2615_ اگر کفش او را ببرند و کفش دیگری به جای آن بگذارند، چنانچه بداند کفشـی که مانده مالِ کسی است که کفش او را برده، می توانـد به جای کفش خودش بر دارد، ولی اگر قیمت آن از کفش خودش بیشتر باشد، باید هر وقت صاحب آن پیدا شد، زیادی قیمت را به او بدهد؛ چنانچه از پیدا شدن او ناامید شود، باید با اجازه حاکم شـرع زیادی قیمت را از طرف صاحبش صدقه بدهد؛ و اگر احتمال دهد کفشـی که مانـده، مالِ کسـی نیست که کفش او را برده، در صورتی که قیمت آن از 6/12 نخود سـکه دار کمتر باشـد، می تواند برای خود بردارد و اگر بیشتر باشد، باید تا یک سال اعلان کند و بعد از یک سال احتیاطاً از طرف صاحبش صدقه بدهد.

مسأله 2616_ اگر مـالی را که کمتر از 6/12 نخود نقره سـکه دار ارزش دارد، پیدا کند و از آن صـرف نظر نماید و در مسجد یا جای دیگر بگذارد، چنانچه کسی آن را بردارد برای او حلال است.

احکام سر بریدن و شکار کردن حیوانات

اشاره

مسأله 2617_ اگر حیوان حلال گوشت را _ به دستوری که بعداً گفته می شود _ سر ببرند، وحشی باشد یا اهلی، بعد از جان دادن گوشت آن حلال و بدن آن پاک است، ولی حیوانی که انسان با آن وطی و نزدیکی کرده و حیوانی که نجاست خوار شده، اگر _ به دستوری که در شرع معین نموده اند _ آن را استبراء نکرده باشند، بعد از سر بریدن گوشت آن حلال نیست.

مسأله 2618_ حیوان حلال گوشت وحشی _ مانند آهو، کبک و بُزِ کوهی _ و حیوان حلال گوشتی که اهلی بوده و بعداً وحشی شده _ مثل گاو و شتر اهلی که فرار کرده و وحشی شده است _ اگر به دستوری که بعداً گفته می شود آن ها را شکار کنند پاک و حلال است، ولی حیوان حلال گوشت اهلی _ مانند گوسفند و مرغ خانگی _ و حیوان حلال گوشت وحشی که با تربیت کردن اهلی شده است، با شکار کردن پاک و حلال نمی شود.

مسأله 2619_ حیوان حلال گوشت وحشی در صورتی با شکار کردن پاک و حلال می شود که بتواند فرار کند یا پرواز نماید، بنابر این بچّه آهو که نمی تواند فرار کند و بچّه کبک که نمی تواند پرواز نماید، با شکار کردن پاک و حلال نمی شود؛ و اگر آهو و بچّه اش را که نمی تواند فرار کند، با یک تیر شکار نمایند آهو حلال و بچه اش حرام است.

مسأله 2620_ حیوان حلال گوشتی که _ مانند ماهی _ خون جهنده ندارد(1) ، اگر به خودی خود بمیرد پاک است، ولی گوشت آن را نمی شود خورد.

1- یعنی اگر سر آن را ببرند، خون جستن نمی کند.

مسأله 2621_ حیوان حرام گوشتی که خون جهنده ندارد _ مانند مار _ با سر بریدن حلال نمی شود، ولی مرده آن پاک است.

مسأله 2622_ سگ و خوک به واسطه سر بریدن و شکار کردن، پاک نمی شوند و خوردن گوشت آن ها هم، حرام است و حیوان حرام گوشتی را که درنده و گوشت خوار است _ مانند گرگ و پلنگ _ اگر به دستوری که گفته می شود سر ببرند، یا با تیر و مانند آن شکار کنند پاک است، ولی گوشت آن حلال نمی شود و اگر با سگ شکاری آن را شکار کنند، پاک شدن بدنش هم اشکال دارد.

مسأله 2623_ حیواناتی مانند فیل، خرس، بوزینه و موش که دارای خون جهنده(1) هستند، مرده آن ها نجس است؛ و اگر این حیوانات را شکار یا ذبح کنند، پاک می شوند هر چند گوشت آن ها حلال نیست؛ و حیواناتی مانند مار، سوسمار و تمساح که دارای خون جهنده نیستند به هر صورتی که بمیرند، مرده آن ها پاک است.

مسأله 2624_ اگر از شکم حیوان زنده بچه مرده ای بیرون آید یا آن را بیرون آورند، خوردن گوشت آن حرام است.

دستور سر بریدن حیوانات

مسأله 2625_ دستور سر بریدن حیوان آن است که مجرای تنفس (نای) آن ها، و نیز مجری بلع (مری) سرخ رگ و سیاه رگی که خون را از قلب به اعضاء برده و بر می گرداند _ که در اصطلاح به آن، چهار رگ می گویند _ با هم بریده شود. بریدن این چهار رگ زمانی محقق می شود که بریدن از پایین برآمدگی زیر گلو باشد.

مسأله 2626_ اگر بعضی از چهار رگ را ببرند و صبر کنند تا حیوان بمیرد، بعد بقیه را ببرند فایده ندارد، بلکه اگر به این مقدار هم صبر نکنند، ولی به طور معمول چهار رگ را پشت سر هم نبرند، اگرچه پیش از جان دادن حیوان بقیه رگ ها را ببرند، اشکال دارد.

مسأله 2627_ اگر گرگ گلوی گوسفند را به طوری بکند که از چهار رگی که در گردن است و باید بریده شود، چیزی نماند آن حیوان حرام می شود، ولی اگر مقداری از گردن را بکند و چهار رگ باقی باشد، یا جای دیگر بدن را بکند، در صورتی که گوسفند زنده باشد و به دستوری که گفته می شود سر آن را ببرند، حلال و پاک است.

1- یعنی اگر رگ آنها را ببرند، خون جستن می کند.

شرایط سر بریدن حیوان

مسأله 2628_ سر بریدن حیوان پنج شرط دارد:

اوّل: کسی که سر حیوان را می برد چه مرد باشد چه زن، باید مسلمان باشد و اظهار دشمنی با اهل بیت پیغمبر؟صل؟ نکند؛ و بچّه مسلمان هم اگر ممیز باشد(1) می تواند سر حیوان را ببرد.

دوم: سر حیوان را با چیزی ببرند که از آهن، یا هر وسیله تیزی که بریدن با آن، متعارف است باشد، پس بریدن سر حیوان با تیغه استیل مانعی ندارد.

سوم: در موقع سر بریدن صورت، دست و پا و شکم حیوان رو به قبله باشد؛ و کسی که می داند باید رو به قبله سر ببرد، اگر عمداً حیوان را رو به قبله نکند، حیوان حرام می شود، ولی اگر فراموش کند، یا مسأله را نداند، یا قبله را اشتباه کند، یا نداند قبله کدام طرف است، یا نتواند حیوان را رو به قبله کند، اشکال ندارد.

چهارم: وقتی می خواهد سر حیوان را ببرد، یا کارد به گلویش بگذارد، به نیت سر بریدن، نام خدا را ببرد؛ و همین قدر که بگوید: «بسم الله» کافی است و اگر بدون قصد سر بریدن نام خدا را ببرد، آن حیوان پاک نمی شود و گوشت آن هم حرام است، ولی اگر از روی فراموشی نام خدا را نبرد اشکال ندارد. در مواردی که سر بریدن حیوان با ماشین انجام می شود و ذبح چند حیوان با هم به وسیله دستگاه صورت می گیرد، یک بار بردن نام خدا به نیت سر بریدن برای همه آن ها، کفایت می کند؛ و اگر دستگاه به طور مرتب کار می کند، مرتب ذکر خدا را تکرار کند.

پنجم: حیوان در وقت ذبح زنده باشد و با بریدن رگ ها جان دهد؛ حیوانی که زنده بودن آن مشکوک است، حرکت چشم یا دست نشانه زنده بودن آن است؛ و اگر زنده بودن حیوان مسلم است، حرکت کردن اعضا ضرورت ندارد؛ و نیز بنابر احتیاط واجب باید خون از بدن حیوان به اندازه معمول بیرون آید، ولی در مواردی که حیوان قبل از ذبح آسیبی دیده و دچار خونریزی شده است، اگر در وقت ذبح خون به اندازه متعارف از بدن آن خارج نشود، مانعی ندارد.

1- یعنی خوب و بد را بفهمد

دستور کشتن شتر

مسأله 2629_ اگر بخواهند شتر را بکشند که بعد از جان دادن پاک و حلال باشد، باید علاوه بر پنج شرطی که برای سر بریدن حیوانات گفته شد، کارد یا چیز دیگری را که از آهن و برنده باشد، در گودی بین گردن و سینه اش فرو کنند.

مسأله 2630_ وقتی می خواهند کارد را به گردن شتر فرو ببرند، بهتر است که شتر ایستاده باشد، ولی اگر در حالی که زانوها را به زمین زده، یا به پهلو خوابیده و دست و پا و سینه اش رو به قبله است، کارد را در گودی گردنش فرو کنند اشکال ندارد.

مسأله 2631_ اگر به جای این که کارد را در گودی گردن شتر فرو کنند، سر آن را ببرند، یا گوسفند، گاو و مانند این ها را مثل شتر کارد در گودی گردنشان فرو کنند، گوشت آن ها حرام و بدن آن ها نجس است، ولی اگر چهار رگ شتر را ببرند و تا زنده است به دستوری که گفته شد کارد در گودی گردنش فرو کنند، گوشت آن حلال و بدن آن پاک است؛ و نیز اگر کارد در گودی گردن گاو یا گوسفند یا مانند این ها فرو کنند و تا زنده است سر آن را ببرند، حلال و پاک می باشد.

مسأله 2632_ اگر حیوانی سرکش شود و نتوانند آن را به دستوری که در شرع معین شده بکشند، یا مثلاً در چاه بیفتد و احتمال بدهند که در آن جا بمیرد و کشتن آن به دستور شرع ممکن نباشد، هر جای بدنش را که زخم بزنند و در اثر زخم جان بدهد، حلال می شود؛ و رو به قبله بودن آن لازم نیست، ولی باید شرط های دیگری را که برای سر بریدن حیوانات گفته شد دارا باشد.

چیزهایی که موقع سر بریدن حیوانات مستحب است

مسأله 2633_ چند چیز در سر بریدن حیوانات مستحب است:

اوّل: موقع سر بریدن گوسفند، دو دست و یک پای آن را ببندند و پای دیگرش را باز بگذارند؛ و موقع سر بریدن گاو چهار دست و پایش را ببندند و دم آن را باز بگذارند؛ و موقع کشتن شتر دو دست آن را از پایین تا زانو، یا تا زیر بغل به یکدیگر ببندند و پاهایش را باز بگذارند؛ مستحب است مرغ را بعد از سر بریدن، رها کنند تا پر و بال بزند.

دوم: کسی که حیوان را می کشد رو به قبله باشد.

سوم: پیش از کشتن حیوان آب جلوی آن بگذارند.

چهارم: کاری کنند که حیوان کمتر اذیت شود، مثلاً کارد را خوب تیز کنند و با عجله سر حیوان را ببرند.

چیزهایی که در کشتن حیوانات مکروه است

مسأله 2634_ چند چیز در کشتن حیوانات مکروه است:

اوّل: کارد را پشت حلقوم فرو کنند و به طرف جلو بیاورند که حلقوم از پشت آن بریده شود.

دوم: پیش از بیرون آمدن روح، سر حیوان را از بدنش جدا کنند، ولی اگر از روی غفلت یا به واسطه تیز بودن کارد بی اختیار سر حیوان جدا شود، مکروه نیست.

سوم: پیش از بیرون آمدن روح، پوست حیوان را بکنند.

چهارم: پیش از آن که روح از بدن حیوان بیرون رود، مغز حرام را که در تیره پشت است ببرند.

پنجم: در جایی حیوان را بکشند که حیوان دیگر آن را ببیند.

ششم: در شب یا پیش از ظهر روز جمعه سر حیوان را ببرند، ولی در صورت احتیاج عیبی ندارد.

هفتم: خود انسان چهارپایی را که پرورش داده است، بکشد.

احکام شکار کردن با اسلحه

مسأله 2635_ اگر حیوان حلال گوشت وحشی را با اسلحه شکار کنند، با پنج شرط حلال و بدنش پاک است:

اول: اسلحه شکار مثل کارد، شمشیر و نیزه برنده و تیز باشد که به وسیله تیزی بدن حیوان را پاره کند؛ لذا اگر به وسیله دام، چوب، سنگ و مانند آن حیوانی را شکار کنند، پاک نمی شود و خوردن آن هم حرام است.

اگر حیوانی را با سلاحی مانند تفنگ شکار کنند، چنانچه مانند سلاح های معمولی یا شکاری و ساچمه ای، گلوله و ساچمه در بدن حیوان فرو رود و جراحتی ایجاد کند که منجر به کشتن حیوان شود، کفایت می کند؛ و فشار ناشی از شلیک که باعث فرو رفتن گلوله، یا ساچمه در بدن حیوان است، یا حرارتی که به طور معمول از شلیک و حرکت پرشتاب در هوا ایجاد می شود، اشکالی در پاک و حلال بودن حیوان ایجاد نمی کند، زیرا مرگ حیوان مستند به جراحتی است که به علت فرو رفتن گلوله در بدن حاصل شده است.

دوم: کسی که شکار می کند باید مسلمان باشد یا بچه مسلمان باشد که خوب و بد را بفهمد؛ و اگر کافر یا کسی که اظهار دشمنی با اهل بیت پیغمبر؟عهم؟ می کند، حیوانی را شکار کند، آن شکار حلال نیست.

سوم: اسـلحه را به قصـد شـکار کردن حیوان به کـار ببرد، پس اگر جـایی را نشـانه بگیرد و اتفاقـاً حیوانی را بکشـد، آن حیوان پاک نیست و خوردن آن هم حرام است؛ ولی اگر به قصـد شـکار، حیوانی را نشـانه بگیرد و در اثر خطـا و یا جابه جایی حیوان دیگری مورد اصابت قرار گیرد، آن حیوان پاک و خوردن آن حلال است.

چهارم: در وقت به کار بردن اسـلحه، نام خـدا را ببرد و چنانچه عمداً نام خدا را نبرد، شـکار حلال نمی شود ولی اگر فراموش کند، اشـکال ندارد.

پنجم: وقتی به حیوان برسد که مرده باشد، یا اگر زنده است به اندازه سر بریدن آن، وقت نباشد و چنانچه به اندازه سر بریدن وقت باشد و سر حیوان را نبرد تا بمیرد، حرام است.

مسأله 2636_ اگر دو نفر حیوانی را شـکار کنند، یکی از آنان مسـلمان و دیگری کافر باشد، یا یکی از آن دو نام خدا را ببرد و دیگری عمداً نام خدا را نبرد، اگر با دقت معلوم شود مرگ حیوان مسـتند به گلوله ای است که مسـلمان و یا گوینده نام خدا شلیک کرده است، آن حیوان حلال است.

مسأله 2637_ اگر حیوانی را با تیر بزننـد و در آب بیفتـد و جان دهد، سـپس شک کنند حیوان به سـبب اصابت تیر جان داده یا خفگی در آب، در صورتی این حیوان حلال است که احراز شود جان دادن آن، مستند به اصابت تیر بوده است.

مسأله 2638_ اگر با سگ غصبی یا اسـلحه غصبی حیوانی را شـکار کند، شکار حلال است و مال خود او می شود، ولی گذشته از این که گناه کرده، باید اجرت اسلحه یا سگ را به صاحبش بدهد.

مسأله 2639_ اگر با شمشیر یا چیز دیگری که شکار کردن با آن صحیح است با شرط هایی که در «مسأله 2635» گفته شد، حیوانی را دو قسـمت کنند، به گونه ای که سر و گردن در یک قسمت بماند، انسان وقتی به حیوان برسد که جان داده باشد، هر دو قسمت حلال است؛ و همچنین اگر حیوان زنده باشد، ولی به اندازه سر بریدن وقت نباشد، امّا اگر به اندازه سر بریدن وقت باشد و ممکن باشد مقداری زنده بماند، قسـمتی که سـر و گردن ندارد، حرام می باشد و قسـمتی که سـر و گردن دارد، اگر سـر آن را به دستوری که در شرع معین شده ببرند، حلال وگرنه آن هم حرام می باشد.

مسأله 2640_ اگر با چوب، سـنگ یا چیز دیگری که شـکار کردن با آن صـحیح نیست، حیوانی را دو قسمت کنند، قسمتی که سر و گردن ندارد، حرام است و قسمتی که سر و گردن دارد،

اگر زنده باشد و ممکن باشد که مقداری زنده بماند تا سر آن را به دستوری که در شرع معین شده ببرند حلال، وگرنه آن قسمت هم حرام است.

مسأله 2641_ اگر حیوانی را شکار کنند، یا سر ببرند و بچّه زنده ای از آن بیرون آید، چنانچه آن بچه را به دستوری که در شرع معین شده سر ببرند حلال، وگرنه حرام است.

مسأله 2642_ اگر حیوانی را شکار کنند یا سر ببرند و بچّه مرده ای از شکمش بیرون آورند، چنانچه خلقت آن بچّه کامل باشد و مو یا پشم در بدنش روییده باشد، پاک و حلال است.

شکار کردن با سگ شکاری

مسأله 2643_ اگر سگ شکاری حیوان وحشی حلال گوشتی را شکار کند، پاک بودن و حلال بودن آن حیوان شش شرط دارد:

اوّل: سگ به طوری تربیت شده باشد که هر وقت آن را برای گرفتن شکار بفرستند، برود و هر وقت از رفتن جلوگیری کنند، بایستد؛ و نیز عادتش این باشد که تا صاحبش نرسد از شکار نخورد، ولی اگر اتفاقاً شکار را بخورد و یا عادت به خوردن خون شکار داشته باشد، مانعی ندارد.

دوم: صاحبش آن را بفرستد؛ و اگر سگ پیش خود دنبال شکار رود و حیوانی را شکار کند، خوردن آن حیوان حرام است، بلکه اگر پیش خود دنبال شکار رود و بعداً صاحبش بانگ بزند که زودتر آن را به شکار برساند، اگرچه با صدای صاحبش شتاب کند، بنابر احتیاط واجب باید از خوردن آن شکار خودداری کنند.

سوم: کسی که سگ را می فرستد باید مسلمان باشد، یا بچّه مسلمان باشد که خوب و بد را بفهمد؛ و اگر کافر یا کسی که اظهار دشمنی با اهل بیت پیغمبر؟صل؟ می کند سگ را بفرستد، شکار آن سگ حرام است.

چهارم: وقت فرستادن سگ نام خدا را ببرد؛ و اگر عمداً نام خدا را نبرد آن شکار حرام است، ولی اگر فراموش کند اشکال ندارد.

پنجم: شکار به واسطه زخمی که از دندان سگ پیدا کرده بمیرد، پس اگر سگ شکار را خفه کند، یا شکار از دویدن یا ترس بمیرد، حلال نیست.

ششم: کسی که سگ را فرستاده وقتی برسد که حیوان مرده باشد، یا اگر زنده است به اندازه سر بریدن آن وقت نباشد، چنانچه وقتی برسد که به اندازه سر بریدن وقت باشد _ مثلاً حیوان چشم یا دُم خود را حرکت دهد یا پای خود را به زمین بزند _ چنانچه سر حیوان را نبرد تا بمیرد، حلال نیست.

مسأله 2644_ کسی که سگ را فرستاده اگر وقتی برسد که بتواند سر حیوان را ببرد، چنانچه مثلاً به سبب بیرون آوردن کارد و مانند آن وقت بگذرد و آن حیوان بمیرد حلال است، ولی اگر چیزی همراه او نباشد که با آن سر حیوان را ببرد و حیوان بمیرد، احتیاط واجب آن است که از خوردن آن خودداری کنند، ولی اگر در این حال سگ را وادار کند حیوان را بکشد حلال است.

مسأله 2645_ اگر چند سگ را بفرستد و با هم حیوانی را شکار کنند، چنانچه همه آن ها دارای شرط هایی که در «مسأله 2643» گفته شده بوده اند، شکار حلال است و اگر یکی از آن ها دارای آن شرط ها نبوده، شکار حرام است.

مسأله 2646_ اگر سگ را برای شکار حیوانی بفرستد و آن سگ حیوان دیگری را شکار کند، آن شکار حلال و پاک است؛ و نیز اگر آن حیوان را با حیوان دیگری شکار کند، هر دوی آن ها حلال و پاک هستند.

مسأله 2647_ اگر چند نفر با هم سگ را بفرستند و یکی از آن ها کافر باشد، یا عمداً نام خدا را نبرد، آن شکار حرام است و نیز اگر یکی از سگ هایی را که فرستاده اند، به طوری که در «مسأله 2643» گفته شد تربیت شده نباشد، آن شکار حرام می باشد.

مسأله 2648_ اگر باز یا حیوان دیگری غیر سگ شکاری، حیوانی را شکار کند، آن شکار حلال نیست، ولی اگر وقتی برسند که حیوان زنده باشد و به دستوری که در شرع معین شده سر آن را ببرند، حلال است.

صید ماهی

مسأله 2649_ اگر ماهی فلس دار را زنده از آب بگیرند و بیرون آب جان دهد، پاک و خوردن آن حلال است، چنانچه در آب بمیرد پاک است، ولی خوردن آن حرام می باشد؛ ولی اگر دامی برای صید ماهی در داخل آب نصب کنند و ماهی بعد از افتادن در دام، داخل آب بمیرد خوردن آن حلال است. ماهی بی فلس را اگرچه زنده از آب بگیرند و بیرون آب جان دهد، حرام است.

مسأله 2650_ اگر ماهی از آب بیرون بیفتـد، یا موج آن را بیرون بینـدازد، یا آب فرو رود و ماهی در خشـکی بماند، چنانچه پیش از آن که بمیرد، با دست یا به وسیله دیگر شخصی آن را بگیرد، بعد از جان دادن حلال است.

مسأله 2651_ شخصی که ماهی را صید می کند، لازم نیست مسلمان باشد و در موقع گرفتن نام خدا را ببرد، ولی مسلمان باید گرفتن آن را دیده باشد.

مسأله 2652_ ماهی مرده ای که معلوم نیست آن را زنـده از آب گرفته انـد یا مرده، چنانچه در دست مسـلمان باشد، یا از بازار مسـلمانان خریده شود، حلال است و اگر دست کافر باشد، اگرچه بگوید: آن را زنده گرفته ام، حرام می باشد؛ مگر آن که از گفته او یا از راه های دیگر اطمینان پیدا کنند ماهی خارج از آب یا داخل تور مرده است.

مسأله 2653_ بنابر احتیاط باید از خوردن ماهی زنده خودداری کرد.

مسأله 2654_ اگر ماهی زنده را بریان کنند، یا در بیرون آب پیش از جان دادن بکشند، خوردن آن جایز است ولی بهتر است از خوردن آن خودداری کنند.

مسأله 2655_ اگر ماهی را بیرون آب دو قسـمت کننـد و یک قسـمت آن در حالی که زنده است در آب بیفتد، بنابر احتیاط قسـمتی را که بیرون آب مانده نباید خورد.

صید ملخ

مسأله 2656_ اگر ملـخ را با دست یا به وسـیله دیگری زنده بگیرند، بعد از جان دادن خوردن آن حلال است و لازم نیست کسـی که آن را می گیرد، مسلمان باشد و در موقع گرفتن نام خدا را ببرد؛ ولی اگر ملخ مرده ای در دست کافر باشد و معلوم نباشد که آن را زنده گرفته یا نه، اگرچه بگوید: زنده گرفته ام، حلال نیست؛ مگر آن که انسان اطمینان پیدا کند آن را زنده گرفته اند.

مسأله 2657_ خوردن ملخی که بال در نیاورده و نمی تواند پرواز کند، حرام است.

احکام خوردنی ها و آشامیدنی ها

اشاره

مسأله 2658_ پرندگان حرام گوشت را می توان از پرندگان حلال گوشت به یکی از سه خصوصیت زیر تشخیص داد:

1_ پرندگانی که دارای چنگال و درنده هستند؛ مانند عقاب، شاهین، کرکس و... .

2_ پرندگانی که در وقت پرواز بال های خود را صاف نگاه می دارند و اگر بال می زنند، بال زدن آن ها کمتر از بال نزدن و صاف نگاه داشتن است.

3_ پرندگانی که چینه دان یا سنگ دان و یا خار پشت پا ندارند.

هر پرنـده ای که یکی از این سه نشانه را داشـته باشـد، جزو پرندگان حرام گوشت است، بنابراین خوردن گوشت مرغ خانگی، کبک، قمری، قرقاول، طیهو، کبوتر، گنجشک، بلبل، سار، چکاوک، شترمرغ، طاووس و... حلال است. خفاش از رده پرنـدگان نیست و گوشت آن حرام است؛ و احتیاط واجب آن است که از گوشت انواع کلاغ اجتناب شود و خوردن گوشت هدهد و پرستو مکروه است.

مسأله 2659_ اگر چیزی را که روح دارد از حیوان زنـده جـدا کننـد _ مثلاً دنبه یا مقـداری گوشت از گوسـفند زنـده ببرند _ نجس و حرام است.

مسأله 2660_ پانزده چیز از حیوانات حلال گوشت حرام است:

1. خون؛ 2. فضله؛ 3. نری؛ 4. فرج؛ 5. بچّه دان؛ 6. غدد که آن را دشول می گویند؛ 7. تخم که آن را دنبلان می گویند؛ 8. چیزی که در مغز کله است و به شـکل نخود می باشد؛ 9. مغز حرام که در میـان تیره پشت است؛ 10. پی کـه در دو طرف تیره پشت است؛ 11. زهره دان؛ 12. سپرز (طحال)؛ 13. بول دان (مثانه)؛ 14. حدقه چشم بنابر احتیاط؛ 15. بنابر احتیاط چیزی که در میان سم است و به آن ذات الاشاجع می گویند. در حیوانات کوچک _ مانند گنجشک _ که بعضی از موارد ذکر شده قابل تشخیص نیست، خوردن آن اشکال ندارد.

مسأله 2661_ خوردن سرگین، بول حیوان، آب دماغ و چیزهای خبیث دیگر که طبیعت انسان از آن متنفر است، حرام می باشد، ولی اگر پاک باشد و مقداری از آن به طوری با چیز حلال مخلوط شود که در نظر مردم حساب نیاید، خوردن آن اشکال ندارد.

مسأله 2662_ خوردن خاک حرام است، ولی خوردن کمی از تربت حضرت سید الشهداء؟ع؟ برای شفا، خوردن گلِ داغستان و گِل ارمنی برای معالجه، اشکال ندارد.

مسأله 2663_ فرو بردن آب بینی و خلط سینه که در دهان آمده، حرام نیست؛ و نیز فرو بردن غذایی که موقع خلال کردن، از لای دندان بیرون می آید، اگر طبیعت انسان از آن متنفر نباشد اشکال ندارد.

مسأله 2664_ خوردن چیزی که برای انسان ضرر دارد، حرام است.

مسأله 2665_ خوردن گوشت اسب، قاطر و الاغ مکروه است و اگر کسی با آن ها وطی کند(1) حرام می شوند و باید آن ها را از شهر بیرون ببرند و در جای دیگر بفروشند.

مسأله 2666_ اگر با حیوان حلال گوشتی _ مانند گاو و گوسفند _ نزدیکی کنند، بول و سرگین آن ها نجس می شود و آشامیدن شیر آن ها هم حرام است و باید فوری آن حیوان را بکشند و بسوزانند و کسی که با آن وطی کرده، پول آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2667_ آشامیدن شراب، حرام و در بعضی از اخبار بزرگ ترین گناه شمرده شده است؛ و اگر کسی آن را حلال بداند، کافر است.

از حضرت امام جعفر صادق؟ع؟ روایت شده است که فرمودند: شراب ریشه بدی ها و منشأ گناهان است، و کسی که شراب می خورد، عقل خود را از دست می دهد و در آن موقع خدا را نمی شناسد، و از هیچ گناهی باک ندارد، و احترام هیچ کس را نگه نمی دارد، و حق خویشان نزدیک را رعایت نمی کند، و از زشتی های آشکار رو نمی گرداند، و روح ایمان و خدا شناسی از بدن او بیرون می رود، و روح ناقص خبیثی که از رحمت خدا دور است در او می ماند، و خدا و فرشتگان و پیغمبران و مؤمنین او را لعنت می کنند، و تا چهل روز نماز او قبول نمی شود، و روز قیامت روی او سیاه است، و زبان از دهانش بیرون می آید، و آب دهان او به سینه اش می ریزد، و فریاد تشنگی او بلند است.

1- یعنی نزدیکی کند.

مسأله 2668_ نشستن سر سفره ای که در آن شراب می خورند، اگر انسان یکی از آنان حساب شود، حرام و چیز خوردن از آن سفره نیز حرام است.

مسأله 2669_ بر هر مسلمان واجب است، مسلمان دیگر یا هر انسان دیگری که خونش محترم است و نزدیک است از گرسنگی یا تشنگی بمیرد، نان و آب داده و او را از مرگ نجات دهد.

چیزهایی که موقع غذا خوردن مستحب است

مسأله 2670_ چند چیز در غذا خوردن مستحب است:

اوّل: هر دو دست را پیش از غذا بشوید.

دوم: بعد از غذا دست خود را بشوید و با دستمال خشک کند.

سوم: میزبان پیش از همه شروع به غذا خوردن کند و بعد از همه دست بکشد، پیش از غذا اوّل میزبان دست خود را بشوید، بعد کسی که طرف راست او نشسته و همین طور تا برسد به کسی که طرف چپ او نشسته، بعد از غذا اوّل کسی که طرف چپ میزبان نشسته دست خود را بشوید و همین طور تا به طرف راست میزبان برسد.

چهارم: در اوّل غذا «بسم الله» بگوید، ولی اگر سر یک سفره چند جور غذا باشد، در وقت خوردن هر کدام آن ها گفتن «بسم الله» مستحب است.

پنجم: با دست راست غذا بخورد.

ششم: با سه انگشت یا بیشتر غذا بخورد و با دو انگشت نخورد.

هفتم: اگر چند نفر سر یک سفره نشسته اند، هر کسی از غذای جلوی خودش بخورد.

هشتم: لقمه را کوچک بردارد.

نهم: سر سفره زیاد بنشیند و غذا خوردن را طول بدهد.

دهم: غذا را خوب بجود.

یازدهم: بعد از غذا خداوند عالم را حمد کند.

دوازدهم: انگشت ها را بلیسد.

سیزدهم: بعد از غذا خلال کند، ولی با چوب انار، چوب ریحان، نی و برگ درخت خرما خلال نکنند.

چهاردهم: آنچه بیرون سفره می ریزد جمع کند و بخورد، ولی اگر در بیابان غذا بخورد، مستحب است آنچه می ریزد برای پرندگان و

حیوانات بگذارد.

ص: 436

پانزدهم: در اوّل روز و اوّل شب غذا بخورد و در بین روز و در بین شب غذا نخورد.

شانزدهم: بعد از خوردن غذا به پشت بخوابد و پای راست را روی پای چپ بیندازد.

هفدهم: در اوّل غذا و آخر آن نمک بخورد.

هجدهم: میوه را پیش از خوردن با آب بشوید.

چیزهایی که در غذا خوردن مکروه است

مسأله 2671_ چند چیز در غذا خوردن مکروه است:

اوّل: در حال سیری غذا خوردن.

دوم: پر خوردن، در خبر است که خداوند عالم بیشتر از هر چیز از شکم پر بدش می آید.

سوم: نگاه کردن به صورت دیگران در موقع غذا خوردن.

چهارم: خوردن غذای داغ.

پنجم: فوت کردن چیزی که می خورد یا می آشامد.

ششم: بعد از گذاشتن نان در سفره، منتظر چیز دیگر شدن.

هفتم: پاره کردن نان با کارد.

هشتم: گذاشتن نان زیر ظرف غذا.

نهم: پاک کردن گوشتی که به استخوان چسبیده به طوری که چیزی در آن نماند.

دهم: پوست کندن میوه.

یازدهم: دور انداختن میوه پیش از آن که کاملاً آن را بخورد.

مستحبات آب آشامیدن

مسأله 2672_ در آشامیدن آب چند چیز مستحب است:

اوّل: آب را به طور مکیدن بیاشامد.

دوم: در روز ایستاده آب بخورد.

سوم: پیش از آشامیدن آب «بسم الله» و بعد از آن «الحمد لله» بگوید.

چهارم: به سه نفس آب بیاشامد.

ص: 437

پنجم: از روی میل آب بیاشامد.

ششم: بعد از آشامیدن آب حضرت ابا عبدالله؟ع؟ و اهل بیت ایشان را یاد کند و قاتلان آن حضرت را لعنت نماید.

مکروهات آب آشامیدن

مسأله 2673_ زیاد آشامیدن آب، آشامیدن آن بعد از غذای چرب و در شب به حال ایستاده مکروه است؛ و نیز آشامیدن آب با دست چپ و همچنین از جای شکسته کوزه و جایی که دسته آن است، مکروه می باشد.

ص: 438

احکام نذر و عهد

مسأله 2674_ نذر آن است که انسان بر خود واجب کند، کار خیری را برای خدا به جا آورد، یا کاری را که نکردن آن بهتر است، برای خدا ترک کند.

مسأله 2675_ در نـذر باید صـیغه خوانده شود و لازم نیست آن را به عربی بخوانند، پس اگر بگوید: «چنانچه مریض من خوب شود، برای خدا بر من است که ده تومان به فقیر بدهم»، نذر او صحیح است.

مسأله 2676_ نذرکننده باید مکلف و عاقل باشد و به اختیار و قصد خود نذر کند، بنابر این نذر کردن کسـی که او را مجبور کرده اند، یا به سبب عصبانی شدن بی اختیار نذر کرده صحیح نیست.

مسأله 2677_ آدم سـفیهی که مال خود را در کارهای بیهوده مصـرف می کند، اگر مثلاً نذر کند چیزی به فقیر بدهد صـحیح نیست، و نیز کسی که منع شرعی از تصرف در اموال خود دارد، نمی تواند چیزی از آن اموال را نذر کند.

مسأله 2678_ اگر شوهر از نذر کردن زن جلوگیری کند، زن نمی تواند نذر کند؛ و اگر با جلوگیری شوهر نذر کند، نذر او باطل است.

مسأله 2679_ اگر زن با اجازه شوهر نذر کند، شوهرش نمی تواند نذر او را به هم بزند، یا او را از عمل کردن به نذر جلوگیری کند.

مسأله 2680_ اگر فرزنـد با اجازه پـدر نذر کند، باید به آن نذر عمل نماید، بلکه اگر بدون اجازه او نذر کند، بنابر احتیاط عمل کردن به آن نذر واجب است، ولی اگر از نذر کردن او نهی کند، نذر صحیح نیست.

مسأله 2681_ انسان کاری را می تواند نذر کند که انجام دادن آن برایش ممکن باشد، بنابر این کسی که نمی تواند پیاده کربلا برود، اگر نذر کند که پیاده برود، نذر او صحیح نیست.

مسأله 2682_ اگر نذر کند که کار حرام یا مکروهی را انجام دهد، یا کار واجب یا مستحبی را ترک کند، نذر او صحیح نیست.

مسأله 2683_ اگر نـذر کنـد که کار مباحی را انجام دهـد یا ترک کنـد، چنانچه به جا آوردن آن و ترکش از هر جهت مساوی باشد، نذر او صحیـح نیست؛ و اگر انجام دادن آن از جهتی بهتر باشـد و انسان به قصـد همان جهت نـذر کنـد _ مثلاً نـذر کند غذایی را بخورد که برای عبادت قوّت بگیرد _ نـذر او صـحیح است؛ و نیز اگر ترک آن از جهتی بهتر باشـد و انسان برای همان جهت نذر کند که آن را ترک نماید _ مثلاً برای این که دود مضر است، نذر کند که آن را استعمال نکند _ نذر او صحیح می باشد.

مسأله 2684_ اگر نـذر کند نماز واجب خود را در جایی بخواند که به خودی خود، ثواب نماز در آن جا زیاد نیست _ مثلاً نذر کند نماز را در اطاق بخواند _ چنانچه نماز خواندن در آن جا از جهتی بهتر باشد، مثلاً به واسـطه این که خلوت است انسان حضور قلب پیدا می کند، نذر صحیح است.

مسأله 2685_ اگر نـذر کنـد عملی را انجام دهد، باید همان طور که نذر کرده به جا آورد، پس اگر نذر کند که روز اوّل ماه صدقه بدهد، یا روزه بگیرد، یا نماز اوّل ماه بخوانـد، چنانچه قبل از آن روز یا بعد از آن به جا آورد کفایت نمی کند؛ و نیز اگر نذر کند وقتی مریض او خوب شد صدقه بدهد، چنانچه پیش از آن که خوب شود صدقه را بدهد، کافی نیست.

مسأله 2686_ اگر نـذر کنـد روزه بگیرد، ولی وقت و مقـدار آن را معین نکند، چنانچه یک روز روزه بگیرد کافی است؛ و اگر نذر کند نماز بخواند و مقدار و خصوصیات آن را معین نکند، اگر یک نماز دو رکعتی بخواند کفایت می کند؛ و اگر نذر کند صدقه بدهد و جنس و مقدار آن را معین نکند، اگر چیزی بدهد که بگویند صدقه داده، به نذر عمل کرده است؛ و اگر نذر کند کاری برای خدا به جا آورد، در صورتی که یک نماز بخواند یا یک روز روزه بگیرد، یا چیزی صدقه بدهد، نذر خود را انجام داده است.

مسأله 2687_ اگر نـذر کنـد روز معینی را روزه بگیرد، بایـد همان روز را روزه بگیرد و نمی توانـد در آن روز مسافرت کند؛ و اگر به سـبب مسافرت روزه نگیرد، باید گذشته از قضای آن روز بنابر

احتیاط کفاره هم بدهد؛ یعنی یک بنده آزاد کند یا به شصت فقیر طعام دهد یا دو ماه پی درپی روزه بگیرد، ولی اگر ناچار شود که مسافرت کند، یا عذر دیگری ـ مثل مرض یا حیض ـ برای او پیش آید، قضای تنها کافی است.

مسأله 2688ـ اگر انسان از روی اختیار به نذر خود عمل نکند، باید به مقداری که در مسأله پیش گفته شد، کفاره بدهد.

مسأله 2689ـ اگر نـذر کنـد که تا وقت معینی عملی را ترک کنـد، بعـد از گذشـتن آن وقت، می تواند آن عمل را به جا آورد و اگر پیش از گذشـتن وقت از روی فراموشـی یـا ناچاری انجام دهـد، چیزی بر او واجب نیست، ولی باز هم لازم است که تا آن وقت، آن عمل را به جا نیاورد، چنانچه دوباره پیش از رسـیدن آن وقت، بـدون عـذر آن عمل را انجام دهـد، بایـد به مقـداری که در دو مسأله پیش گفته شد، کفاره بدهد.

مسأله 2690ـ کسی که نذر کرده عملی را ترک کند و وقتی برای آن معین نکرده است، اگر از روی فراموشی یا ناچاری، یا ندانستن آن عمل را انجام دهـد، کفاره بر او واجب نیست؛ ولی بعداً هر وقت از روی اختیار آن را به جا آورد، باید به مقداری که در سه مسأله پیش گفته شد، کفاره بدهد.

مسأله 2691ـ اگر نذر کند که در هر هفته روز معینی ـ مثلاً روز جمعه ـ را روزه بگیرد، چنانچه یکی از جمعه ها عید فطر یا قربان باشد یا در روز جمعه عذر دیگری ـ مانند حیض ـ برای او پیدا شود، باید آن روز را روزه نگیرد و قضای آن را به جا آورد.

مسأله 2692ـ اگر نذر کند که مقدار معینی صدقه بدهد، چنانچه پیش از دادن صدقه بمیرد، باید آن مقدار را از مال او صدقه بدهند.

مسأله 2693ـ اگر نـذر کند که به فقیر معینی صدقه بدهد، نمی تواند آن را به فقیر دیگر بدهد؛ و اگر آن فقیر بمیرد، بنابر احتیاط باید به ورثه او بدهد.

مسأله 2694ـ اگر نذر کند که به زیارت یکی از امامان ـ مثلاً به زیارت حضرت اباعبدالله؟ع؟ ـ مشرّف شود، چنانچه به زیارت امام دیگر برود، کافی نیست؛ و اگر به سبب عذری نتواند آن امام را زیارت کند، چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 2695ـ کسی که نذر کرده زیارت برود و غسل زیارت و نماز آن را نذر نکرده، لازم نیست آن ها را به جا آورد.

مسأله 2696_ اگر برای حرم یکی از امامان یا امام زادگان چیزی نذر کند، باید آن را در تعمیر، روشنایی، فرش حرم و مانند این ها مصرف کند، یا به زوار و خدام آنان بدهد.

مسأله 2697_ اگر برای خود امام؟ع؟ چیزی نـذر کنـد، چنانچه مصـرف معینی را قصد کرده، باید به همان مصـرف برساند و اگر مصـرف معینی را قصـد نکرده، بایـد به فقرا و زوّار بدهـد، یـا مسـجد و ماننـد آن بسـازد و ثواب آن را هـدیه آن امـام کنـد و یـا در اموری که باعث بزرگداشت نام و آثار آن بزرگوار است، مصرف کند، همچنین اگر چیزی را برای امام زاده ای نذر کند.

مسأله 2698_ گوسـفندی را که برای صدقه، یا برای یکی از امامان نذر کرده اند، اگر پیش از آن که به مصـرف نذر برسد، شـیر بدهد یا بچه بیاورد و یا هر گونه منافعی داشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید به مصرف نذر برساند.

مسأله 2699_ هر گاه نـذر کنـد که اگر مریض او خوب شود، یا مسافر او بیایـد، عملی را انجام دهـد، چنانچه معلوم شود که پیش از نـذر کردن مریض خوب شده، یا مسافر آمده است، عمل کردن به نذر لازم نیست.

مسأله 2700_ اگر پدر یا مادر نذر کند که دختر خود را به سـید شوهر دهد، بعد از آن که به تکلیف رسید، اختیار با خود اوست و نذر آنان اعتبار ندارد.

مسأله 2701_ هر گاه با خـدا عهـد کند که اگر به حاجت شـرعی خود برسد، کار خیری را انجام دهد، بعد از آن که حاجتش برآورده شد، باید آن کار را انجام دهد؛ و نیز اگر بدون آن که حاجتی داشته باشد، عهد کند که عمل خیری را انجام دهد، آن عمل بر او واجب می شود.

مسأله 2702_ در عهـد هم مثل نـذر، باید صـیغه خوانده شود؛ و نیز کاری را که عهد می کند انجام دهد، باید یا عبادت باشد _ مثل نماز واجب و مستحب _ یا کاری باشد که انجام آن بهتر از ترکش باشد.

مسأله 2703_ اگر به عهد خود عمل نکند، باید کفاره بدهد؛ یعنی شصت فقیر را سیر کند، یا دو ماه روزه بگیرد، یا یک بنده آزاد کند.

احکام قسم خوردن

مسأله 2704_ اگر قسم بخورد کـاری را انجـام دهـد یـا ترک کنـد _ مثلاً قسم بخورد روزه بگیرد، یا دود اسـتعمال نکنـد _ چنانچه عمـداً مخالفت کنـد، بایـد کفاره بدهـد، یعنی یک بنده آزاد کند، یا ده فقیر را سـیر کند، یا آنان را بپوشاند و اگر این ها را نتواند، باید سه روز روزه بگیرد.

مسأله 2705_ قسم چند شرط دارد:

اوّل: کسـی که قسم می خورد، باید بالغ و عاقل باشد و از روی قصد و اختیار قسم بخورد، پس قسم خوردن بچّه، دیوانه، مست، کسـی که مجبورش کرده اند و کسی که در حالات غیر عادی مانند عصبانیت شدید قسم بخورد، درست نیست.

دوم: کاری را که قسم می خورد انجام دهد، باید حرام یا مکروه نباشد، بلکه باید واجب یا مسـتحب باشد؛ و اگر قسم بخورد کار مباحی را انجام دهـد، باید این کار به نحوی دارای رجحان باشد _ مثل آن که انجام آن در نظر مردم بهتر از ترک آن باشد، یا در انجام آن مصـلحت و غرض و فائده ای برای کسی که قسم می خورد باشد _ و نیز اگر قسم بخورد کار مباحی را ترک کند، باید این رجحان در ترک آن باشد.

سوم: به یکی از اسم های خداونـد عالم قسم بخورد که به غیر ذات مقـدس او گفته نمی شود، ماننـد خـدا و الله؛ و نیز اگر به اسـمی قسـم بخورد که به غیر خـدا هم می گوینـد، ولی به قدری به خدا گفته می شود که هر وقت کسـی آن اسم را بگوید، ذات مقدس حق در نظر می آید _ مثل آن که به خالق و رازق قسم بخورد _ صحیح است.

ص: 443

چهارم: قسم را به زبان بیاورد و اگر در قلبش آن را قصد کند صحیح نیست، ولی اگر قسم را از روی قصد بنویسد یا آدم لال با اشاره قسم بخورد، صحیح است.

پنجم: عمل کردن به قسم برای او ممکن باشد، اگر موقعی که قسم می خورد ممکن باشد و بعداً از عمل به آن عاجز شود، از وقتی که عاجز می شود، قسم او به هم می خورد؛ همچنین است اگر عمل کردن به نذر به قدری مشقّت پیدا کند که نشود آن را تحمّل کرد.

مسأله 2706_ اگر پدر از قسم خوردن فرزند جلوگیری کند، یا شوهر از قسم خوردن زن جلوگیری نماید، قسم آنان صحیح نیست.

مسأله 2707_ اگر فرزند بدون اجازه پدر و زن بدون اجازه شوهر قسم بخورد، پدر و شوهر می توانند قسم آنان را به هم بزنند.

مسأله 2708_ اگر انسان از روی فراموشی، یا ناچاری به قسم عمل نکند، کفّاره بر او واجب نیست، همچنین است اگر مجبورش کنند که به قسم عمل نکند. قَسمی که آدم وسواسی می خورد _ مثل این که می گوید «و الله» الآن مشغول نماز می شوم و به واسطه وسواس مشغول نمی شود _ اگر وسواس او طوری باشد که بی اختیار به قسم عمل نکند کفاره ندارد.

مسأله 2709_ کسی که قسم می خورد، اگر حرف او راست باشد قسم خوردن او مکروه است و اگر دروغ باشد، حرام و از گناهان بزرگ می باشد، ولی اگر برای این که خودش یا مسلمان دیگری را از شرّ ظالمی نجات دهد، قسم دروغ بخورد اشکال ندارد، بلکه گاهی واجب می شود؛ اما اگر بتواند توریه کند(1) بنابر احتیاط واجب باید توریه کند، مثلاً اگر ظالمی بخواهد کسی را اذیت کند و از انسان بپرسد که او را ندیده ای و انسان یک ساعت قبل او را دیده باشد، احتیاط آن است که بگوید: او را ندیده ام و قصد کند که از پنج دقیقه پیش ندیده ام.

مسأله 2710_ قسم انسان وسواسی که مرتب بی اختیار قسم می خورد کفّاره ندارد.

1- یعنی موقع قسم خوردن طوری نیت کند که دروغ نشود.

احکام وقف

مسأله 2711_ اگر کسی چیزی را وقف کند، از ملک او خارج می شود، لذا خود او و دیگران نمی توانند، آن را ببخشند یا بفروشند و کسی هم از آن ملک ارث نمی برد.

هرچند اگر چیزی را که وقف کرده است به صورتی در آید که قابلیت استفاده برای هدف و غرضی که مقصود واقف بوده است، از دست داده باشد، یا بین کسانی که مال برای آنان وقف شده است، به صورتی اختلاف پیدا شود که اگر مال وقف را نفروشند ترس از تلف مالی یا جانی باشد، فروختن آن اشکالی ندارد. و در صورت فروش، باید عوض آن به شکلی که غرض واقف را تأمین کند و این مشکلات را بر طرف کند، بلا فاصله جایگزین شود.

مسأله 2712_ لازم نیست صیغه وقف را به عربی بخوانند، بلکه اگر مثلاً بگوید: «خانه خود را وقف کردم»، کفایت می کند.

مسأله 2713_ در وقف قبول لازم نیست، چه در وقف عام و چه در وقف خاص؛ و وقف به فعل نیز تحقق پیدا می کند، مانند آن که فرشی را به قصد وقف در مسجد بیندازد، بدون آن که هیچ لفظی را در این خصوص به کار ببرد.

مسأله 2714_ اگر ملکی را برای وقف معین کند و پیش از خواندن صیغه وقف پشیمان شود یا بمیرد، وقف درست نیست.

مسأله 2715_ اگر بخواهد مالی را وقف کند، همین مقدار که قصد وقف داشته باشد، کافی است و قصد قربت(1) شرط تحقق آن نیست.

1- انجام دادن عمل برای رضای خدا.

مسأله 2716_ چنانچه قصد کند چیزی از مال خود را برای مدت محدودی در اختیار مصرف خاصی بگذارد، به آن حبس می گویند و این کار صحیح است؛ در تمام مدتی که مشخص می کند آن چیز از ملک او خارج و منافع آن در اختیار مصرف مشخص شده، از طرف او قرار می گیرد و بعد از تمام شدن مدت، آن چیز به ملک او و در صورت فوت به ملک ورثه او باز می گردد.

مسأله 2717_ همچنین برای آن که چیزی از مال خود را بعد از مرگ خود وقف کند، می تواند وصیت به وقف نماید؛ و در این صورت، کسی که او را به عنوان وصی تعیین می کند، مکلف است آن مال را پس از مرگ وصیت کننده به صورت دائمی وقف کند؛ و در مورد وصیت به وقف لازم است، ارزش مال مورد نظر از ثلث ما یملک او بیشتر نباشد؛ و اگر بیشتر بود، باید از ورثه اجازه بگیرد.

مسأله 2718_ در وقف خاص که مال خود را برای افراد به خصوصی _ مانند اولاد خود _ وقف می کند، لازم است که مال وقف را به تصرف آنان یا تصرف وکیل یا ولی آنان بدهد؛ و تصرف طبقه اول و موجودین از کسانی که مال برای آنان وقف شده است، کفایت می کند.

مسأله 2719_ و اگر چیزی را برای اولاد صغیر خود وقف کند، خود او از طرف آنان می تواند مال را تصرف و نگهداری کند.

مسأله 2720_ در وقف عام _ مانند وقف مسجد، حسینیه، مدرسه و بیمارستان _ قبض معتبر نیست و به مجرد خواندن صیغه به نیت وقف و یا اقدام به عملی که این قصد را برساند، وقف محقق می شود.

مسأله 2721_ وقف کننده باید مکلف، عاقل، با قصد و اختیار باشد و شرعاً بتواند در مال خود تصرف کند، بنابراین سفیهی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند، چون حق ندارد در مال خود تصرف کند، اگر چیزی را وقف کند صحیح نیست.

مسأله 2722_ اگر مالی را برای کسانی که به دنیا نیامده اند، وقف کند درست نیست، ولی اگر برای زندگان و بعد از آن ها برای کسانی که بعداً به دنیا می آیند، وقف نماید _ مثلاً چیزی را بر اولاد خود وقف کند که بعد از آنان، وقف نوه های او باشد و هر دسته ای بعد از دسته دیگر از وقف استفاده کند _ صحیح است.

مسأله 2723_ اگر چیزی را برای خودش وقف کنـد _ مثل آن که دکانی را وقف کند که عایدی آن را بعد از مرگ او خرج مقبره اش کنند _ صحیح نیست؛ همچنین می تواند وصیت به وقف کند، به این صورت که وصیت کند بعد از مرگ او، وصی از ثلث اموال او ملکی تهیه کند و یا ملکی از املاک او را اختصاص دهد تا عایدی آن صرف نگهداری محل دفن او شود.

مسأله 2724_ اگر مالی را برای فقرا وقف کند و خودش فقیر شود، می تواند از منافع وقف استفاده کند.

مسأله 2725_ اگر برای چیزی کـه وقـف کرده متـولی معین کنـد، بایـد مطـابق قرارداد او رفتـار کننـد و اگر معین نکنـد، چنـانچه بر افراد مخصوصـی _ مثلاًـ بر اولاد خود _ وقف کرده باشـد و آن ها بالغ باشـند، اختیار با خود آنان است و اگر بالغ نباشـند، اختیار با ولی ایشان است؛ و برای استفاده از وقف اجازه حاکم شرع لازم نیست.

مسأله 2726_ اگر ملکی را مثلاً بر فقرا یا سادات وقف کند، یا وقف کند که منافع آن به مصرف خیرات برسد، در صورتی که برای آن ملک متولی معین نکرده باشد، اختیار آن با حاکم شرع است.

مسأله 2727_ اگر ملکی را بر افراد مخصوصـی _ مثلاًـ بر اولاد خود _ وقف کنـد که هر طبقه ای بعـد از طبقه دیگر از آن اسـتفاده کننـد، چنانچه متولی ملک آن را اجاره دهـد و بمیرد، اجاره باطل نمی شود، ولی اگر متولی نداشـته باشـد و یک طبقه از کسانی که ملک بر آن ها وقف شـده، آن را اجاره دهنـد و در بین مدّت اجاره بمیرند، اجاره باطل می شود؛ و در صورتی که مسـتأجر مال الاجاره تمام مدّت را داده باشد، مال الاجاره از زمان مردنشان تا آخر مدّت اجاره را از مال آنان می گیرد.

مسأله 2728_ اگر ملک وقف خراب شود، از وقف بودن بیرون نمی رود.

مسأله 2729_ ملکی که مقداری از آن وقف است و مقداری از آن وقف نیست، اگر تقسیم نشده باشد، حاکم شرع یا متولی وقف می تواند با نظر خبره سهم وقف را جدا کند.

مسأله 2730_ اگر متولی وقف خیانت کند و عایدات آن را به مصـرفی که معین شده نرساند، حاکم شـرع می تواند به جای او متولّی امینی معین کند.

مسأله 2731_ فرشی که برای حسینیه وقف کرده اند، نمی شود برای نماز به مسجد ببرند، اگرچه آن مسجد نزدیک حسینیه باشد.

مسأله 2732_ اگر ملکی را برای تعمیر مسجدی وقف کنند، چنانچه آن مسجد احتیاج به تعمیر ندارد و انتظار هم نمی رود که تا مدتی احتیاج به تعمیر پیدا کند، می توانند عایدات آن ملک را به مصرف مسجدی که احتیاج به تعمیر دارد برسانند.

مسأله 2733_ اگر ملکی را وقف کند که عایدی آن را خرج تعمیر مسجد کنند و به امام جماعت و به کسی که در آن مسجد اذان می گوید بدهند، در صورتی که بدانند یا گمان داشته باشند که برای هر یک چه مقدار معین کرده، باید همان طور مصرف کنند و اگر یقین یا گمان نداشته باشند، باید اوّل مسجد را تعمیر کنند و اگر چیزی زیاد آمد، بین امام جماعت و کسی که اذان می گوید به طور مساوی قسمت کنند؛ و بهتر آن است که این دو نفر در تقسیم با یکدیگر صلح کنند.

احکام حبس

مسأله 2734_ انسان می توانـد ملک خود را بـدون اینکه وقف کنـد برای انجام کارهای خیریه یا عبادت حبس کند. و اگر این امور محقق شد نمی تواند آن را به هم بزند.

و اگر برای مدت معین مثلاً ده سال حبس کرده باشد پس از انقضای آن مدّت به ملکیت او یا ورّاث او بر می گردد.

مسأله 2735_ در حبس شرائط عمومی مانند عقل و بلوغ و عدم سفاهت و عدم حجر شرط است.

مسأله 2736_ در وقف، واقف نمی توانـد در موقوف کمترین تصـرّفی نمایـد حتی اگر منافی با منافع موقوف علیه نباشـد اما در حبس فقط تصرّفاتی جایز نیست که منافی با منافع محبّس علیه باشد لذا فروختن عین حبس شده جایز است.

ص: 449

احکام وصیت

مسأله 2737_ وصیت آن است که انسان سفارش کند بعد از مرگش برای او کارهایی انجام دهند، یا بگوید: بعد از مرگش چیزی از مال او ملک کسی باشد، یا در خیرات و امور عام المنفعه صرف شود یا برای اولاد خود و کسانی که اختیار آنان با اوست، قیم و سرپرست معین کند. شخصی را که به او وصیت می کنند، وصی می گویند.

مسأله 2738_ شخصی که نمی تواند حرف بزند، اگر با اشاره مقصود خود را بفهماند، برای هر کاری می تواند وصیت کند؛ و کسی هم که می تواند حرف بزند، اگر در کارهای کوچک و کم ارزش با اشاره ای که مقصودش را بفهماند، وصیت کند صحیح است، ولی در کارهای بزرگ _ مثل آن که بخواهد وصیت کند مبلغ زیادی به کسی بدهند _ اشاره فایده ندارد، مگر این اشاره در جایی باشد که حرف زدن برای او محذوری ایجاد می کند و به طور دقیق قابل فهم باشد.

مسأله 2739_ اگر نوشته ای به امضا یا مهر میت ببینند، چنانچه مقصود او را بفماند و معلوم باشد که برای وصیت کردن نوشته، باید مطابق آن عمل کنند، حتی اگر معلوم شود آن را به منظور وصیت ننوشته، ولی اطمینان پیدا شود که قصد داشته بر اساس آن وصیت کند، بنابر احتیاط واجب باید مطابق آن عمل شود.

مسأله 2740_ کسی که وصیت می کند، باید بالغ و عاقل باشد و از روی اختیار وصیت کند، و نیز باید سفیه نباشد(1) و همچنین باید ممنوع از تصرف در مالی که به آن وصیت می کند نباشد، هر

1- یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکند.

چند وصـیت سفیه و مفلس در امور مربوط به تجهیز و دفن، نافذ است؛ و غیر بالغ ممیز(1) در صورتی که برای امور خیر و عام المنفعه، یا برای ارحام و خویشاوندان خود وصیت کند، نافذ است.

مسأله 2741_ کسـی که از روی عمد مثلاً زخمی به خود زده یا سمّی خورده است که به سبب آن، یقین یا گمان به مردن او پیدا می شود، اگر وصـیت کند که مقداری از مال او را به مصرفی برسانند، صحیح نیست؛ ولی وصیت او در غیر مسائل مالی _ مانند تجهیز و دفن _ نافذ است.

مسأله 2742_ اگر انسان وصـیت کنـد چیزی را بعد از مرگ او به کسـی بدهند، همین مقدار که او وصـیت را رد نکند، کفایت می کند چه قبل از فوت وصیت کننده باشد یا بعد از آن.

مسأله 2743_ وقتی انسان نشانه های مرگ را در خود دید، باید فوراً امانت های مردم را به صاحبانش برگرداند و اگر به مردم بدهکار است و موقع دادن آن بدهی رسـیده، باید بدهد و اگر خودش نمی تواند بدهد یا موقع دادن بدهی او نرسـیده، باید وصـیت کند و بر وصـیت شاهد بگیرد، ولی اگر بدهی او معلوم باشد، وصیت کردن لازم نیست.

مسأله 2744_ کسـی که نشـانه های مرگ را در خود می بینـد اگر خمس، زکات و مظالم بـدهکار است، بایـد فوراً بدهـد و اگر نمی تواند بدهـد، چنانچه از خودش مال دارد، یا احتمال می دهـد کسـی آن ها را ادا کنـد، باید وصـیت کند؛ و همچنین است اگر حج بر او واجب باشد.

مسأله 2745_ کسـی که نشانه های مرگ را در خود می بیند، اگر نماز و روزه قضا دارد، باید وصیت کند که از مال خودش برای آن ها اجیر بگیرند، بلکه اگر مال نداشـته باشد ولی احتمال بدهد کسـی بدون آن که چیزی بگیرد آن ها را انجام می دهد، باز هم واجب است وصـیت کنـد؛ و اگر قضـای نماز و روزه او به تفصـیلی که در «مسأله 1383» گفته شـد، بر پسـر بزرگ ترش واجب باشـد، باید به او اطلاع دهد یا وصیت کند که برای او به جا آورند.

مسأله 2746_ کسـی که نشانه های مرگ را در خود می بینـد، اگر مالی پیش کسـی دارد یا در جایی پنهان کرده است که ورثه نمی داننـد، چنانچه به سـبب ندانسـتن حقّشان از بین برود، باید به آنان اطلاع دهد؛ و لازم نیست برای بچّه های صغیر خود قیم و سرپرست معین کند، ولی اگر بدون قیم مالشان از بین می رود یا خودشان ضایع می شوند، باید برای آنان قیم امینی معین کند.

1- بچه ای که خوب و بد را می فهمد.

مسأله 2747_ وصی باید مسلمان، بالغ، عاقل و مورد اطمینان باشد.

مسأله 2748_ اگر کسی چند وصی برای خود معین کند، چنانچه اجازه داده باشد که هر کدام به تنهایی به وصیت عمل کنند، لازم نیست در انجام دادن وصیت از یکدیگر اجازه بگیرند؛ و اگر اجازه نداده باشد _ چه گفته باشد که هر دو با هم به وصیت عمل کنند یا نگفته باشد _ باید با نظر یکدیگر به وصیت عمل کنند؛ و اگر حاضر نشوند که با یکدیگر به وصیت عمل کنند، حاکم شرع آن ها را مجبور می کند و اگر اطاعت نکنند، به جای آنان دیگران را معین می کند.

مسأله 2749_ اگر انسان از وصیت خود برگردد _ مثلاً بگوید: ثلث مالش را به کسی بدهند، بعد بگوید: به او ندهند _ وصیت باطل می شود؛ و اگر وصیت خود را تغییر دهد _ مثل آن که قیمی برای بچّه های خود معین کند، بعد دیگری را به جای او قیم کند _ وصیت اوّلش باطل می شود و باید به وصیت دوم او عمل کنند.

مسأله 2750_ اگر کاری کند که معلوم شود از وصیت خود برگشته _ مثلاً خانه ای را که وصیت کرده به کسی بدهند بفروشد، یا دیگری را برای فروش آن وکیل کند _ وصیت باطل می شود.

مسأله 2751_ اگر وصیت کند چیز معینی را به کسی بدهند، بعد وصیت کند که نصف همان را به دیگری بدهند، باید آن چیز را دو قسمت کنند و به هر کدام از آن دو نفر یک قسمت آن را بدهند.

مسأله 2752_ اگر شخصی در مرضی که به آن مرض می میرد، مقداری از مالش را به شخصی ببخشد و وصیت کند بعد از مردن او هم مقداری به شخص دیگر بدهند، چنانچه روی هم بیشتر از ثلث نباشد یا اگر بیشتر است، ورثه اجازه بدهند که گفته او عملی شود، باید آنچه را در حالت مرض بخشیده است، از اصل اموال او خارج کنند و نیاز به اجازه ورثه ندارد؛ و آنچه را که وصیت کرده است، از ثلث اموال محاسبه می شود و نیز نیاز به اجازه ورثه ندارد، تنها در صورتی که آنچه وصیت کرده از ثلث اموال او بیشتر شود، باید در مقدار بیشتر از ورثه اجازه بگیرند و اگر اجازه ندهند، وصیت تنها در مقدار ثلث نافذ است.

مسأله 2753_ اگر وصیت کند که ثلث مال او را نفروشند و عایدی آن را به مصرفی برسانند، باید مطابق گفته او عمل کنند.

مسأله 2754_ اگر در مرضـی که به آن مرض می میرد، بگویـد: مقداری به کسـی بدهکار است، چنانچه متهم باشد که برای ضـرر زدن به ورثه گفته است، بایـد مقـداری را که معین کرده از ثلث او بدهنـد؛ و اگر متهم نباشـد و کسـی هم منکر گفته او نشود، بایـد از اصل مالش بدهند.

مسأله 2755_ اگر وصـیت کند به کسـی چیزی بدهند، باید آن شخص موجود باشد، پس اگر وصیت کند به بچه ای که ممکن است فلان زن حامله شود، چیزی بدهند باطل است، ولی اگر وصـیت کند به بچه ای که در شـکم مادر است چیزی بدهند، اگرچه هنوز روح نداشـته باشد، وصیت صحیح است؛ پس اگر زنده به دنیا آمد، باید آنچه را که وصیت کرده به او بدهند و اگر مرده به دنیا آمد، وصیت باطل می شود و آنچه را که برای او وصیت کرده، ورثه میان خودشان قسمت می کنند.

مسأله 2756_ اگر انسان بفهمـد کسـی او را وصـی خود کرده، چنانچه به وصـیت کننـده خبر دهد که برای انجام دادن وصـیت او حاضـر نیست، لازم نیست بعد از مردن او به وصـیت عمل کند، ولی اگر پیش از مردن او نفهمد که او را وصـی کرده، یا بفهمد و به او اطلاع ندهد که برای عمل کردن به وصـیت حاضر نیست، در صورتی که مشقّت نداشته باشد، باید وصیت او را انجام دهد؛ و نیز اگر وصی پیش از مرگ وصیت کننده موقعی متوجه شود که وصیت کننده به سبب شدت مرض نتواند به دیگری وصیت کند، باید وصیت او را بپذیرد.

مسأله 2757_ اگر کسـی که وصـیت کرده بمیرد، وصـی نمی تواند دیگری را برای انجام دادن کارهای میت معین کند و خود از کار کناره بگیریـد، ولی اگر بدانـد مقصود میت این نبوده که خود وصـی آن کـار را انجـام دهـد، بلکه مقصودش فقـط انجام دادن کار بوده، می تواند دیگری را از طرف خود وکیل کند.

مسأله 2758_ اگر کسـی دو نفر را وصـی کنـد، چنانچه یکی از آن دو بمیرد یا دیوانه و یا کافر شود، حاکم شـرع یک نفر دیگر را به جای او معین می کند؛ و اگر هر دو بمیرند یا دیوانه و یا کافر شوند، حاکم شرع دو نفر دیگر را معین می کند، ولی اگر یک نفر بتواند وصیت را عملی کند، معین کردن دو نفر لازم نیست.

مسأله 2759_ اگر وصی نتواند به تنهایی کارهای میت را انجام دهد، حاکم شرع برای کمک او یک نفر دیگر را معین می کند.

مسأله 2760_ اگر مقداری از مال میت در دست وصی تلف شود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی یا تعدّی (1)کرده _ مثلاً میت وصیت کرده است که فلان مقـدار به فقرای فلان شـهر بده و او مال را به شـهر دیگر برده و در راه از بین رفته _ ضامن است؛ و اگر کوتاهی یا تعدّی نکرده، ضامن نیست.

مسأله 2761_ هر گاه انسان شخصـی را وصـی کند و بگوید: اگر آن شـخص بمیرد فلانی وصـی باشد، بعد از آن که وصی اوّل مُرد وصی دوم باید کارهای میت را انجام دهد.

مسأله 2762_ حجی که بر میت واجب است، بـدهکاری و حقـوقی را که _ مثـل خمس و زکـات و مظـالم _ ادا کردن آن هـا واجب می باشد، باید از اصل مال میت بدهند، اگرچه میت برای آن ها وصیت نکرده باشد.

مسأله 2763_ اگر مال میت از بـدهی و حـج واجب و حقوقی که _ مثل خمس و زکات و مظالم _ بر او واجب است زیاد بیایـد، چنانچه وصـیت کرده باشد که ثلث یا مقداری از ثلث را به مصـرفی برسانند، باید به وصـیت او عمل کنند و اگر وصیت نکرده باشد، آنچه می ماند مال ورثه است.

مسأله 2764_ اگر مصـرفی را که میت معین کرده از ثلث مال او بیشتر باشد، وصیت او در بیشتر از ثلث در صورتی صحیح است که ورثه حرفی بزننـد، یا کاری کننـد که معلوم شود عملی شـدن وصـیت را اجازه داده انـد و تنها راضـی بودن آنان، کافی نیست و اگر مدتی بعد از مردن او هم اجازه بدهند، صـحیح است؛ چنانچه بعضـی از ورثه اجازه دهند و بعضـی قبول نکنند وصیت در سهم کسانی که اجازه داده، نافذ است.

مسأله 2765_ اگر مصرفی را که میت معین کرده از ثلث مال او بیشتر باشد و پیش از مردن او ورثه اجازه بدهند که وصیت او عملی شود، بعد از مردن او نمی توانند از اجازه خود برگردند.

مسأله 2766_ اگر وصـیت کند از ثلث او خمس، زکات یا بدهی دیگر او را بدهند، برای نماز و روزه او اجیر بگیرند و کار مسـتحبی هم _ مثل اطعام به فقرا _ انجام دهنـد، بایـد اوّل بدهی او را از ثلث بدهند و اگر چیزی زیاد آمد، برای نماز و روزه او اجیر بگیرند و اگر از آن هم زیاد آمد، به مصـرف کار مسـتحبی که معین کرده برسانند، چنانچه ثلث مال او فقط به اندازه بدهی او باشد، ورثه هم اجازه ندهند که بیشتر از ثلث مال مصرف شود، وصیت برای نماز و روزه و کارهای مستحبی باطل است.

1- زیاده روی.

مسأله 2767_ اگر وصیت کند بدهی او را بدهند و برای نماز و روزه او اجیر بگیرند و کار مستحبی هم انجام دهند، چنانچه وصیت نکرده باشد که این ها را از ثلث بدهند، باید بدهی او را از اصل مال بدهند و اگر چیزی زیاد آمد، ثلث آن را به مصرف نماز و روزه و کارهای مستحبی که معین کرده برسانند، در صورتی که ثلث کافی نباشد، اگر ورثه اجازه بدهند، باید وصیت او عملی شود و اگر اجازه ندهند، باید نماز و روزه را از ثلث بدهند و اگر چیزی زیاد آمد، به مصرف کار مستحبی که معین کرده برسانند.

مسأله 2768_ اگر شخصی بگوید: «میت وصیت کرده فلان مبلغ به من بدهند»، چنانچه دو مرد عادل گفته او را تصدیق کنند، یا قسم بخورد و یک مرد عادل هم گفته او را تصدیق کند، یا یک مرد عادل و دو زن عادله، یا چهار زن عادله به گفته او شهادت دهند، باید مقداری را که می گوید به او بدهند؛ و اگر یک زن عادله شهادت دهد، باید یک چهارم چیزی را که مطالبه می کند، به او بدهند و اگر دو زن عادله شهادت دهند، نصف آن را به او بدهند و اگر سه زن عادله شهادت دهند، باید سه چهارم آن را به او بدهند؛ و نیز اگر دو مرد کافر ذمّی که در دین خود عادل باشند، گفته او را تصدیق کنند _ در صورتی که میت ناچار بوده است که وصیت کند و مرد و زن عادلی هم در موقع وصیت نبوده _ باید چیزی را که مطالبه می کند به او بدهند.

مسأله 2769_ اگر شخصی بگوید: «من وصی میتم که مال او را به مصرفی برسانم، یا میت مرا قیم بچه های خود قرار داده»، در صورتی باید حرف او را قبول کرد که دو مرد عادل گفته او را تصدیق کنند.

مسأله 2770_ اگر وصیت کند چیزی به کسی بدهند و آن شخص پیش از آن که قبول کند یا رد نماید بمیرد، تا وقتی ورثه او وصیت را رد نکرده اند، می توانند آن چیز را قبول کنند، ولی این در صورتی است که وصیت کننده از وصیت خود برنگردد، وگرنه حقی به آن چیز ندارند.

احکام ارث

اشاره

مسأله 2771_ کسانی که به سبب خویشاوندی ارث می برند، سه دسته هستند:

دسته اوّل: پدر، مادر و اولاد میت است و با نبودن اولاد، اولادِ اولاد هر چه پایین روند هر کدام آنآن که به میت نزدیک تر است، ارث می برد و تا یک نفر از این دسته هست، دسته دوم ارث نمی برند.

دسته دوم: جد _ یعنی پدر بزرگ _ و جده _ یعنی مادر بزرگ _ چه از طرف مادر _ یعنی جد و جده مادری _ و چه از طرف پدر _ یعنی جد و جده پدری _ و خواهر و برادر است و با نبودن برادر و خواهر، اولاد ایشان هر کدام آنان که به میت نزدیک تر است، ارث می برد و تا یک نفر از این دسته هست، دسته سوم ارث نمی برند.

دسته سوم: عمو، عمه، دایی، خاله و اولاد آنان است و تا یک نفر از عموها، عمه ها، دایی ها و خاله های میت زنده اند، اولاد آنان ارث نمی برند، ولی اگر میت عموی پدری و پسر عموی پدر و مادری داشته باشد، ارث به پسر عموی پدر و مادری می رسد و عموی پدری ارث نمی برد.

مسأله 2772_ اگر عمو، عمه، دایی، خاله میت و اولاد آنان و اولاد اولاد آنان نباشند، عمو، عمه، دایی، خاله پدر و مادر میت، ارث می برند و اگر این ها نباشند، اولادشان ارث می برند و اگر این ها هم نباشند عمو، عمه، دایی، خاله جد و جده میت؛ و اگر این ها نباشند، اولادشان ارث می برند.

مسأله 2773_ زن و شوهر به تفصیلی که بعداً گفته می شود، از یکدیگر ارث می برند.

ارث دسته اوّل

مسأله 2774_ اگر وارث میت فقط یک نفر از دسته اوّل باشد، مثلاً پدر یا مادر یا یک پسر یا یک دختر باشد، همه مال میت به او می رسد؛ و اگر چند پسر یا چند دختر باشند، همه مال به طور

مساوی بین آنان قسمت می شود؛ و اگر یک پسر و یک دختر باشد، مال را سه قسمت می کنند، دو قسمت را پسر و یک قسمت را دختر می برد؛ و اگر چند پسر و چند دختر باشند، مال را طوری قسمت می کنند که هر پسری دو برابر دختر ببرد.

مسأله 2775_ اگر وارث میت فقط پدر و مادر او باشند، مال سه قسمت می شود: دو قسمت آن را پدر و یک قسمت را مادر می برد، ولی اگر میت دو برادر یا چهار خواهر یا یک برادر و دو خواهر داشته باشد که همه آنان پدری باشند (1)اگرچه تا میت پدر و مادر دارد این ها ارث نمی برند، اما به سبب بودن افراد مذکور، مادر شش یک (1/6) مال را می برد و بقیّه (5/6) را به پدر می دهند.

مسأله 2776_ اگر وارث میت فقط پدر و مادر و یک دختر باشد، چنانچه میت دو برادر یا چهار خواهر یا یک برادر و دو خواهر پدری نداشته باشد، مال را پنج قسمت می کنند: پدر و مادر هر کدام یک قسمت و دختر سه قسمت آن را می برد؛ و اگر دو برادر یا چهار خواهر یا یک برادر و دو خواهر پدری داشته باشد، مال را شش قسمت می کنند: پدر و مادر هر کدام یک قسمت و دختر سه قسمت می برد و یک قسمت باقی مانده را چهار قسمت می کنند: یک قسمت را به پدر و سه قسمت را به دختر می دهند، مثلاً اگر مال میت را به 24 قسمت کنند، 15 قسمت آن را دختر و 5 قسمت آن را به پدر و 4 قسمت آن را به مادر می دهند.

مسأله 2777_ اگر وارث میت فقط پدر و مادر و یک پسر باشد، مال را شش قسمت می کنند: پدر و مادر هر کدام یک قسمت و پسر چهار قسمت آن را می برد؛ و اگر چند پسر یا چند دختر باشند، آن چهار قسمت را به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند؛ و اگر پسر و دختر باشند، آن چهار قسمت را طوری تقسیم می کنند که هر پسری دو برابر دختر ببرد.

مسأله 2778_ اگر وارث میت فقط پدر و یک پسر یا مادر و یک پسر باشد، مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت آن را پدر یا مادر و پنج قسمت را پسر می برد.

مسأله 2779_ اگر وارث میت فقط پدر یا مادر با پسر و دختر باشد، مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت آن را پدر یا مادر می برد و بقیه را طوری قسمت می کنند که هر پسری دو برابر دختر ببرد.

1- یعنی پدر آنان با پدر میت یکی باشد، خواه مادرشان هم با مادر میت یکی باشد یا نه.

مسأله 2780_ اگر وارث میت فقط پدر و یک دختر یا مادر و یک دختر باشد، مال را چهار قسمت می کنند: یک قسمت آن را پدر یا مادر و بقیه را دختر می برد.

مسأله 2781_ اگر وارث میت فقط پدر و چند دختر یا مادر و چند دختر باشد، مال را پنج قسمت می کنند: یک قسمت را پدر یا مادر می برد و چهار قسمت را دخترها به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند.

مسأله 2782_ اگر میت اولاد نداشته باشد، نوه پسری او اگرچه دختر باشد، سهم پسر میت را می برد و نوه دختری او اگرچه پسر باشد، سهم دختر میت را می برد، مثلاً اگر میت یک پسر از دختر خود و یک دختر از پسرش داشته باشد، مال را سه قسمت می کنند، یک قسمت را به پسر دختر و دو قسمت را به دختر پسر می دهند.

ارث دسته دوم

مسأله 2783_ دسته دوم از کسانی که به سبب خویشاوندی ارث می برند، جد _ یعنی پدر بزرگ _ جده _ یعنی مادر بزرگ _ برادر و خواهر میت است و اگر برادر و خواهر نداشته باشد، اولادشان ارث می برند.

مسأله 2784_ اگر وارث میت فقط یک برادر یا یک خواهر باشد، همه مال به او می رسد؛ و اگر چند برادر پدر و مادری یا چند خواهر پدر و مادری باشد، مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود؛ و اگر برادر و خواهر پدر و مادری با هم باشند، هر برادری دو برابر خواهر می برد، مثلاً اگر دو برادر و یک خواهر پدر و مادری دارد، مال را پنج قسمت می کنند، هر یک از برادرها دو قسمت و خواهر یک قسمت آن را می برد.

مسأله 2785_ اگر میت برادر و خواهر پدر و مادری دارد، برادر و خواهر پدری که از مادر با میت جداست، ارث نمی برد؛ و اگر برادر و خواهر پدر و مادری ندارد، چنانچه فقط یک خواهر یا یک برادر پدری داشته باشد، همه مال به او می رسد؛ و اگر چند برادر یا چند خواهر پدری داشته باشد، مال را به طور مساوی بین آنان قسمت می شود؛ و اگر هم برادر و هم خواهر پدری داشته باشد، هر برادری دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2786_ اگر وارث میت فقط یک خواهر یا یک برادر مادری باشد که از پدر با میت جداست، همه مال به او می رسد؛ و اگر چند برادر مادری یا چند خواهر مادری یا چند برادر و خواهر مادری باشند، مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود.

مسأله 2787_ اگر میت برادر و خواهر پدر و مادری و برادر و خواهر پدری و یک برادر یا یک خواهر مادری داشته باشد، برادر و خواهر پدری ارث نمی برند و مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت آن را به برادر یا خواهر مادری و بقیه را به برادر و خواهر پدر و مادری می دهند، و هر برادری دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2788_ اگر میت برادر و خواهر پدر و مادری، برادر و خواهر پدری و برادر و خواهر مادری داشته باشد، برادر و خواهر پدری ارث نمی برند، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت آن را برادر و خواهر مادری به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند، بقیه را به برادر و خواهر پدر و مادری می دهند، و هر برادری دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2789_ اگر وارث میت فقط برادر و خواهر پدری و یک برادر مادری یا یک خواهر مادری باشد، مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت آن را برادر یا خواهر مادری می برد، بقیه را به برادر و خواهر پدری می دهند، و هر برادری دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2790_ اگر وارث میت فقط برادر و خواهر پدری و چند برادر و خواهر مادری باشد، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت آن را برادر و خواهر مادری به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند، بقیه را به برادر و خواهر پدری می دهند، و هر برادری دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2791_ اگر وارث میت فقط برادر، خواهر و زن او باشد، زن ارث خود را به تفصیلی که بعداً گفته می شود، می برد و خواهر و برادر به طوری که در مسائل گذشته گفته شد، ارث خود را می برند؛ و نیز اگر زنی بمیرد و وارث او فقط خواهر، برادر و شوهر او باشد، شوهر نصف مال را می برد و خواهر و برادر به طوری که در مسائل پیش گفته شد، ارث خود را می برند، ولی برای آن که زن یا شوهر ارث می برد از سهم برادر و خواهر مادری چیزی کم نمی شود، و از سهم برادر و خواهر پدر و مادری یا پدری کم می شود، مثلاً اگر وارث میت شوهر، برادر و خواهر مادری و برادر و خواهر پدر و مادری او باشد، نصف مال به شوهر می رسد، یک قسمت از سه قسمت اصل مال را به برادر و خواهر مادری می دهند، آنچه می ماند مال برادر و خواهر پدر و

مادری است، پس اگر همه مال او شش تومان باشد، سه تومان به شوهر و دو تومان به برادر و خواهر مادری و یک تومان به برادر و خواهر پدر و مادری می دهند.

مسأله 2792_ اگر میت خواهر و برادر نداشته باشد، سهم ارث آنان را به اولادشان می دهند، سهم برادرزاده و خواهرزاده مادری به طور مساوی بین آنان قسمت می شود و از سهمی که به برادرزاده و خواهرزاده پدری یا پدر و مادری می رسد، هر پسری دو برابر دختر می برد.

مسأله 2793_ اگر وارث میت فقط یک جد یا یک جده است _ چه پدری باشد یا مادری _ همه مال به او می رسد، و با بودن جد میت پدر جد او ارث نمی برد.

مسأله 2794_ اگر وارث میت فقط جد و جده پدری باشد، مال سه قسمت می شود: دو قسمت را جد و یک قسمت را جده می برد؛ و اگر جد و جده مادری باشد، مال را به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند.

مسأله 2795_ اگر وارث میت فقط یک جد یا جده پدری و یک جد یا جده مادری باشد، مال سه قسمت می شود: دو قسمت را جد یا جده پدری و یک قسمت را جد یا جده مادری می برد.

مسأله 2796_ اگر وارث میت جد و جده پدری و جد و جده مادری باشد، مال سه قسمت می شود: یک قسمت آن را جد و جده مادری به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند و دو قسمت آن را به جد و جده پدری می دهند که جد دو برابر جده می برد.

مسأله 2797_ اگر وارث میت فقط زن، جد و جده پدری و جد و جده مادری او باشد، زن ارث خود را به تفصیلی که گفته می شود، می برد و یک قسمت از سه قسمت اصل مال را به جد و جده مادری می دهند که به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند و بقیه را به جد و جده پدری می دهند که جد دو برابر جده می برد؛ و اگر وارث میت شوهر و جد و جده باشد، شوهر نصف مال را می برد و جد و جده به دستوری که در مسائل گذشته گفته شد، ارث خود را می برند.

ارث دسته سوم

مسأله 2798_ دسته سوم عمو، عمه، دایی، خاله و اولاد آنان است به تفصیلی که گفته شد که اگر از طبقه اوّل و دوم کسی نباشد، این ها ارث می برند.

مسأله 2799_ اگر وارث میت فقط یک عمو یا یک عمه است، چه پدر و مادری باشد(1) یا پدری باشد یا مادری، همه مال به او می رسد؛ و اگر چند عمو یا چند عمه باشند و همه پدر و مادری، یا همه پدری باشند، مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود؛ و اگر عمو و عمه هر دو باشند و همه پدر و مادری، یا همه پدری باشند، عمو دو برابر عمه می برد، مثلاً اگر وارث میت دو عمو و یک عمه باشد، مال را پنج قسمت می کنند، یک قسمت را به عمه می دهند و چهار قسمت را عموها به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند.

مسأله 2800_ اگر وارث میت فقط چند عموی مادری یا چند عمه مادری یا عمو و عمه مادری باشند، مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود.

مسأله 2801_ اگر وارث میت عمو و عمه باشد و بعضی پدری و بعضی مادری و بعضی پدری و مادری باشند، عمو و عمه پدری ارث نمی برند، پس اگر میت یک عمو یا یک عمه مادری دارد، مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت را به عمو یا عمه مادری و بقیه را به عمو و عمه پدر و مادری می دهند، و عموی پدر و مادری دو برابر عمه پدر و مادری می برد؛ و اگر هم عمو و هم عمه مادری دارد، مال را سه قسمت می کنند: دو قسمت را به عمو و عمه پدر و مادری می دهند و عمو دو برابر عمه می برد و یک قسمت را به عمو و عمه مادری می دهند که به طور مساوی بین خودشان قسمت کنند، و احتیاط آن است که در تقسیم با یکدیگر صلح کنند.

مسأله 2802_ اگر وارث میت فقط یک دایی یا یک خاله باشد، همه مال به او می رسد؛ و اگر هم دایی و هم خاله باشد و همه پدر و مادری، یا پدری، یا مادری باشند، مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود، و احتیاط آن است که در تقسیم با یکدیگر صلح کنند.

مسأله 2803_ اگر وارث میت فقط یک دایی یا یک خاله مادری یا دایی و خاله پدر و مادری یا دایی و خاله پدری باشد، دایی و خاله پدری ارث نمی برد و مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت را به دایی یا خاله مادری می دهند و دایی و خاله پدر و مادری باقیمانده را به طور مساوی بین خود تقسیم کنند.

1- یعنی با میت از یک پدر و مادر باشد.

مسأله 2804_ اگر وارث میت فقط دایی و خاله پدری، دایی و خاله مادری و دایی و خاله پدر و مادری باشد، دایی و خاله پدری ارث نمی برد و باید مال را سه قسمت کنند: یک قسمت آن را دایی و خاله مادری به طور مساوی بین خودشان قسمت کنند، و بقیه را به دایی و خاله پدر و مادری بدهند و آن ها مال را به طور مساوی بین خود تقسیم کنند؛ و بنابر احتیاط مستحب در تقسیم آن با یکدیگر مصالحه کنند.

مسأله 2805_ اگر وارث میت یک دایی یا یک خاله و یک عمو یا یک عمه باشد، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت را دایی یا خاله و بقیه را عمو یا عمه می برد.

مسأله 2806_ اگر وارث میت یک دایی یا یک خاله و عمو و عمه باشد، چنانچه عمو و عمه پدر و مادری یا پدری باشند، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت را دایی یا خاله می برد و از بقیه دو قسمت به عمو و یک قسمت به عمه می دهند، بنابراین اگر مال را نُه قسمت کنند، سه قسمت را به دایی یا خاله و چهار قسمت را به عمو و دو قسمت را به عمه می دهند.

مسأله 2807_ اگر وارث میت یک دایی یا یک خاله و یک عمو یا یک عمه مادری و عمو و عمه پدر و مادری یا پدری باشد، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت آن را به دایی یا خاله می دهند و دو قسمت باقی مانده را شش قسمت می کنند، یک قسمت را به عمو یا عمه مادری و بقیه را به عمو و عمه پدر و مادری یا پدری می دهند، و عمو دو برابر عمه می برد؛ بنابراین اگر مال را نُه قسمت کنند: سه قسمت را به دایی یا خاله و یک قسمت را به عمو یا عمه مادری و پنج قسمت دیگر را به عمو و عمه پدر و مادری یا پدری می دهند.

مسأله 2808_ اگر وارث میت یک دایی یا یک خاله، عمو و عمه مادری و عمو و عمه پدر و مادری یا پدری باشد، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت را دایی یا خاله می برد و دو قسمت باقی مانده را سه سهم می کنند، یک سهم آن را به طور مساوی بین عمو و عمه مادری قسمت می کنند و دو سهم دیگر را بین عمو و عمه پدر و مادری یا پدری قسمت می کنند، و عمو دو برابر عمه می برد؛ بنابر این اگر مال را نُه قسمت کنند: سه قسمت آن سهم خاله یا دایی و دو قسمت سهم عمو و عمه مادری و چهار قسمت سهم عمو و عمه پدر و مادری یا پدری می باشد.

مسأله 2809_ اگر وارث میت چند دایی و چند خاله باشد که همه پدر و مادری یا پدری یا مادری باشند و عمو و عمه هم داشته باشد، مال سه سهم می شود: دو سهم آن را به دستوری

که در مسـأله پیش گفته شـد، عمو و عمه بین خودشان قسـمت می کننـد و یک سـهم آن را دایی ها و خاله ها به طور مساوی بین خودشان قسمت می نمایند.

مسأله 2810_ اگر وارث میت دایی یا خاله مادری، چند دایی و خاله پدر و مادری یا پدری و عمو و عمه باشد، مال سه سهم می شود: دو سهم آن را به دسـتوری که سابقاً گفته شـد عمو و عمه بین خودشان قسـمت می کنند، پس اگر میت یک دایی یا یک خاله مادری دارد، یک سهم دیگر آن را شـش قسـمت می کنند: یک قسـمت را به دایی یا خاله مادری می دهند و بقیه را به دایی و خاله پدر و مادری یا پدری می دهند که بنابر احتیاط باید در تقسـیم آن با هم صلح کنند؛ و اگر چند دایی مادری یا چند خاله مادری یا هم دایی مادری و هم خاله مادری دارد، آن یک سهم را سه قسمت می کنند: یک قسمت را دایی ها و خاله های مادری به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند و بقیه را به دایی و خاله پدر و مادری یا پدری می دهند که بنابر احتیاط در تقسیم آن با هم صلح می کنند.

مسأله 2811_ اگر میت عمو، عمه، دایی و خاله نداشته باشد، مقداری که به عمو و عمه می رسد، به اولاد آنان و مقداری که به دایی و خاله می رسد، به اولاد آنان داده می شود.

مسأله 2812_ اگر وارث میت عمو، عمه، دایی و خاله پدر و عمو، عمه، دایی و خاله مادر او باشند، مال سه سهم می شود: یک سهم آن را عمو، عمه، دایی و خاله مادر میت به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند و دو سهم دیگر آن را سه قسمت می کنند: یک قسمت آن را دایی و خاله پدر میت به طور مساوی بین خودشان قسـمت می کنند و دو قسمت دیگر آن را به عمو و عمه پدر میت می دهند، و عمو دو برابر عمه می برد.

ارث زن و شوهر

مسأله 2813_ اگر زنی بمیرد و اولاد نداشـته باشـد، نصف همه مال را شوهر او و بقیه را ورثه دیگر می برنـد؛ و اگر از آن شوهر یا از شوهر دیگر اولاد داشته باشد، یک چهارم (1/4) همه مال را شوهر و بقیه را ورثه دیگر می برند.

مسأله 2814_ اگر مردی بمیرد و اولاد نداشـته باشد، یک چهارم (1/4) مـال را زن، و بقیه را ورثه دیگر می برنـد، و اگر از آن زن یـا از زن دیگر اولاد داشته باشد، یک هشتم (1/8) مال را زن و بقیه را ورثه دیگر می برند، و زنی که از میت فرزند ندارد از زمین خانه ارث نمی برد؛ نه از خود زمین و نه از قیمت آن

ولی از قیمت هوایی آن ارث می برد، چنان که از سایر ترکه میت ارث می برد، اما زنی که از میت فرزند دارد، از همه اموال او ارث می برد.

مسأله 2815_ اگر زن بخواهد در چیزهایی که از آن ها ارث نمی برد _ مانند زمین خانه مسکونی _ تصرف کند، باید از ورثه دیگر اجازه بگیرد؛ و نیز احتیاط واجب آن است که ورثه تا سهم زن را نداده اند، در چیزهایی که زن از قیمت آن ها، ارث می برد _ مانند بنا و درخت _ بدون اجازه او تصرف نکنند، چنانچه پیش از دادن سهم زن این ها را بفروشند، در صورتی که زن معامله را اجازه دهد، صحیح وگرنه معامله نسبت به سهم او باطل است.

مسأله 2816_ اگر بخواهند بنا، درخت و مانند آن را قیمت کنند که سهم زن را از آن قیمت بدهند، باید به این صورت حساب کنند که اگر آن ها بدون اجاره در زمین بمانند تا از بین برود، چقدر ارزش دارند و یا بر اساس نظر کارشناسان قیمت گذاری کنند و سهم زن را از آن قیمت بدهند.

مسأله 2817_ مجرای آب قنات و مانند آن، حکم زمین را دارد؛ و آجر و چیزهایی که در آن به کار رفته، در حکم ساختمان است.

مسأله 2818_

اگر میت بیش از یک زن داشته باشد، چنانچه اولاد نداشته باشد، یک چهارم (1/4) مال و اگر اولاد داشته باشد، یک هشتم (1/8) مال به شرحی که گفته شد، به طور مساوی بین زن های او قسمت می شود، اگرچه شوهر با هیچ یک از آنان یا بعض آنان نزدیکی نکرده باشد، ولی اگر در مرضی که به آن مرض از دنیا رفته، زنی را عقد کرده و با او نزدیکی نکرده است، آن زن از او ارث نمی برد و حق مَهر هم ندارد، ولی بنابر احتیاط ورثه با او در مَهر و ارث مصالحه کنند؛ و نیز بنابر احتیاط آن زن عدّه وفات نگه دارد.

مسأله 2819_ اگر زن در حال مرض شوهر کند و به همان مرض بمیرد، شوهرش اگرچه با او نزدیکی نکرده باشد از او ارث می برد.

مسأله 2820_ اگر زن را به ترتیبی که در احکام طلاق گفته شد، طلاق رجعی بدهند و در بین عدّه بمیرد، شوهر از او ارث می برد؛ و نیز اگر شوهر در بین عدّه زن بمیرد، زن از او ارث می برد، ولی اگر بعد از گذشتن عدّه رجعی، یا در عدّه طلاق بائن یکی از آنان بمیرد، دیگری از او ارث نمی برد.

مسأله 2821_ اگر شوهر در حـال مرض، عیالش را طلاق دهـد و پیش از گذشـتن دوازده ماه هلالی بمیرد، زن با سه شـرط از او ارث می برد:

اوّل: در این مدت شوهر دیگر نکرده باشد.

دوم: به سـبب بی میلی به شوهر مـالی به او نـداده باشـد که به طلاـق دادن راضـی شود، بلکه اگر چیزی هم به شوهر ندهـد ولی طلاـق به تقاضای زن باشد، باز هم ارث بردنش اشکال دارد.

سوم: شوهر در مرضـی که در آن مرض زن را طلاق داده، به سـبب آن مرض یا به جهت دیگری بمیرد، پس اگر از آن مرض خوب شود و به جهت دیگری از دنیا برود، زن از او ارث نمی برد.

مسأله 2822_ اگر شوهر، لباسـی را که زن به عنوان نفقه حق مطالبه آن را دارد به او بدهـد، بعـد از مردن شوهر، این لباس و نیز همه زینت آلات و لوازمی که شوهر برای او گرفته است، از اموال زن محسوب می شود.

مسائل متفرقه ارث

مسأله 2823_ قرآن، انگشتری، سـلاح و لباسـی را که میت از آن ها استفاده می کرده، یا برای استفاده خود تهیه کرده است، متعلق به پسر ارشد اوست؛ چنانچه تعداد آن ها بیش از حد معمول و شأن او باشد، پسر بزرگ تر باید در مورد آن ها با دیگر ورثه مصالحه کند.

مسأله 2824_ اگر پسر بزرگ میت بیش از یکی باشد _ مثلاً از دو زن او در یک وقت دو پسر به دنیا آمده باشد یا دو قلو و چند قلو باشند _ باید لباس، قرآن، انگشتری و شمشیر میت را به طور مساوی بین خودشان قسمت کنند.

مسأله 2825_ اگر میت قرض داشته باشد، چنانچه قرضش به اندازه مال او یا زیادتر باشد، باید چهار چیزی هم که مال پسر بزرگ تر است _ و در مسأله پیش گفته شـد _ به قرض او بدهنـد؛ و اگر قرضـش کمتر از مال او باشـد، باید از آن چهار چیزی هم که به پسـر بزرگ تر می رسـد به نسـبت به قرض او بدهنـد، مثلاً اگر همه دارایی او شـصت تومان است و به مقـدار بیست تومان آن از چیزهایی است که مال پسـر بزرگ تر است و سی تومان هم قرض دارد، پسر بزرگ باید به مقدار ده تومان از آن چهار چیز را بابت قرض میت بدهد.

مسأله 2826_ مسلمان از کافر ارث می برد، ولی کافر اگرچه پدر یا پسر میت باشد از او ارث نمی برد.

مسأله 2827_ اگر کسی یکی از خویشان خود را عمداً و به ناحق بکشد، از او ارث نمی برد، ولی اگر از روی خطا و یا شبه عمد باشد _ مثل آن که سنگ را به هوا بیندازد و اتفاقاً به یکی از خویشان او بخورد و او را بکشد _ از او ارث می برد، ولی ارث بردن او از دیه قتل _ که بعداً گفته می شود _ محل اشکال است.

مسأله 2828_ هر گاه بخواهند ارث را تقسیم کنند، برای بچه ای که در شکم است که اگر زنده به دنیا بیاید ارث می برد، سهم دو پسر را کنار می گذارند، ولی اگر احتمال بدهند بیشتر است، مثلاً احتمال بدهند که زن سه بچّه حامله باشد، سهم سه پسر را کنار می گذارند و چنانچه مثلاً یک پسر یا یک دختر به دنیا آمد، زیادی را ورثه بین خودشان تقسیم می کنند.

احکام دیه

مسأله 2829_ اگر کسی عمداً و به ناحق دیگری را بکشد، ولیّ شخصی که کشته شده و می تواند قاتل را عفو کند یا بکشد یا _ مقداری که در مسأله بعد گفته می شود _ از او دیه بگیرد؛ اما اگر از روی خطا بکشد _ مثلاً برای حیوانی تیر بیندازد و اشتباهاً کسی را بکشد _ ولیّ شخصی که کشته شده حق ندارد او را بکشد، اما می تواند دیه بگیرد.

مسأله 2830_ دیه ای که قاتل باید بدهد، یکی از شش چیز است:

اوّل: صد شتر که داخل سال ششم شده باشند.

دوم: دویست گاو.

سوم: هزار گوسفند.

چهارم: دویست حُلّه، هر حُلّه متشکل از دو پارچه ای است که در یمن می بافند.

پنجم: هزار مثقال شرعی طلا که هر مثقال آن 18 نخود است، تقریباً برابر با سه کیلو و چهار صد و هشتاد و سه گرم؛ بر اساس برابری هر نخود با 5/193 میلی گرم یا سوت.

ششم: ده هزار درهم که هر درهمی6/12 نخود نقره سکه دار است، مجموعاً برابر با 24 کیلو سیصد و هشتاد و یک گرم.

مسأله 2831_ دیه چند چیز مثل دیه کشتن است که مقدار آن در مسأله پیش گفته شد:

اوّل: دو چشم شخصی را کور کند، یا چهار پلک چشم او را از بین ببرد؛ و اگر یک چشم او را کور کند، باید نصف دیه کشتن را بدهد.

دوم: دو گوش کسی را ببرد، یا کاری کند که هر دو گوش او کر شود؛ و اگر یک گوش او را ببرد یا کر کند، باید نصف دیه کشتن را بدهد؛ و اگر نرمه گوش او را ببرد، باید ثلث دیه کشتن را بدهد.

سوم: تمام بینی یا نرمه بینی کسی را ببرد یا کاری کند که حس بویایی او از بین برود.

چهارم: زبان کسی را از بیخ ببرد و اگر مقداری از آن را ببرد، باید به نسبت دیه بدهد، مثلاً اگر نصف زبان را ببرد، باید نصف دیه کشتن را بدهد.

پنجم: تمام دندان های کسی را از بین ببرد، و دیه هر کدام از دوازده دندانِ جلوی دهان که شش عدد بالا و شش عدد پایین می باشد، پنجاه مثقال شرعی طلا، برابر با 150/174 گرم می باشد و می تواند به جای آن، 500 درهم نقره سکه دار بدهد که برابر با یک کیلو و 050/219 گرم نقره می باشد؛ و اگر یکی از شانزده دندان عقب را که هشت عدد آن ها بالا و هشت عدد پایین است از بین ببرد، باید بیست و پنج مثقال شرعی طلا، برابر با 075/87 گرم طلا بدهد و می تواند به جای آن، 250 درهم نقره سکه دار بدهد که برابر با 525/609 گرم نقره است.

ششم: هر دو دست کسی را از بند جدا کند و اگر یک دست را از بند جدا کند، باید نصف دیه کشتن را بدهد.

هفتم: ده انگشت کسی را ببرد و دیه هر انگشت، یک دهم (1/10) دیه کشتن است.

هشتم: پشت کسی را طوری بشکند که دیگر درست نشود.

نهم: هر دو پستان زنی را ببرد و اگر یکی از آن ها را ببرد، باید نصف دیه کشتن را بدهد.

دهم: هر دو پای کسی را تا مفصل، یا همه ده انگشت پا را ببرد و دیه هر انگشت یک دهم (1/10) دیه کشتن است.

یازدهم: تخم های مردی را از بین ببرد.

دوازدهم: طوری به شخصی آسیب برساند که عقل او از بین برود.

سیزدهم: به شخصی صدمه ای بزند که دیگر بوی خوب و بد را نفهمد، یا منی از او خارج نشود.

مسأله 2832_ اگر اشتباهاً شخصی را بکشد، باید دیه او را بدهد و یک بنده آزاد کند؛ و اگر نتواند بنده آزاد کند، دو ماه روزه بگیرد، اگر این را هم نتواند، شصت فقیر را سیر کند؛ و اگر عمداً و به ناحق بکشد، در صورت عفو یا گرفتن دیه، باید دو ماه روزه بگیرد و شصت فقیر را سیر کند و یک بنده آزاد کند.

مسأله 2833_ شخصی که سوار حیوان است، اگر کاری کند که آن حیوان به شخصی آسیب برساند، ضامن است؛ و نیز اگر دیگری کاری کند که حیوان به سوار خود، یا به شخص دیگر صدمه بزند، ضامن می باشد.

مسأله 2834_ اگر انسان کاری کند که زن حامله سقط کند، چنانچه چیزی که سقط شده نطفه باشد، دیه اش بیست مثقال شرعی(1) طلایی است و اگر علقه (یعنی خون بسته) باشد، چهل مثقال _ برابر با 320/139 گرم طلا _ ؛ و اگر مضغه (یعنی پاره گوشت) باشد، شصت مثقال _ برابر با 98/208 گرم طلا _ ؛ و اگر استخوان تشکیل و شکل گرفته باشد، هشتاد مثقال _ برابر با 64/278 گرم طلا _ ؛ و اگر گوشت آورده ولی هنوز روح در او دمیده نشده، صد مثقال _ برابر با 3/348 گرم طلا _ ؛ و اگر روح در او دمیده شده، چنانچه پسر باشد، دیه او هزار مثقال _ برابر با سه کیلو و چهارصد و هشتاد و سه گرم طلا _ و اگر دختر باشد، دیه او پانصد مثقال _ برابر با یک کیلو و هفتصد و چهل و یک و نیم گرم طلا _ شرعی طلا است.

مسأله 2835_ اگر زن حامله کاری کند که بچّه اش سقط شود، باید دیه آن را _ به تفصیلی که در مسأله پیش گفته شد _ به وارث بچّه بدهد و به خود زن چیزی از آن نمی رسد.

مسأله 2836_ اگر شخصی زن حامله را بکشد، باید دیه زن و بچه را بدهد.

مسأله 2837_ اگر پوست سر یا صورت مردی را پاره کند، باید یک شتر به او بدهد؛ و اگر به گوشت برسد و قدری از آن را هم ببرد، باید دو شتر بدهد؛ و اگر خیلی از گوشت را پاره کند، باید سه شتر بدهد؛ و اگر به پرده نازک استخوان برسد، چهار شتر؛ و اگر استخوان نمایان شود، پنج شتر؛ و اگر استخوان بشکند، ده شتر؛ و اگر بعضی از ریزه های استخوان از جای خود بیرون آید، پانزده شتر؛ و اگر به پرده مغز سر برسد، باید سی و سه شتر بدهد.

مسأله 2838_ اگر به صورت شخصی سیلی یا چیز دیگر بزند به طوری که صورت او سرخ شود، باید یک مثقال و نیم شرعی طلا _ که هر مثقالی 18 نخود است _ برابر با 224/5 گرم بدهد؛ و اگر کبود شود سه مثقال، برابر با 449/10 گرم؛ و اگر سیاه شود، باید شش مثقال شرعی طلا برابر با 898/20 گرم بدهد، ولی اگر جای دیگر بدن کسی را با زدن، سرخ یا کبود یا سیاه کند، باید نصف آنچه را که گفته شد بدهد.

1- هر مثقال آن 18 نخود تقریباً برابر با 70 گرم طلا

مسأله 2839_ اگر به حیوان حلال گوشت شخصی زخم بزند، یا چیزی از بدن آن را ببرد، باید تفاوت قیمت سالم و معیوب آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2840_ اگر انسان سگ شکاری شخصی را بکشد، باید بیست و یک مثقال معمولی نقره سکه دار، برابر با 524/97 گرم به او بدهد؛ و اگر سگی که نگهداری خانه را می کند، یا سگ گله شخصی را تلف کند، باید ده مثقال برابر با 762/48 گرم و نیم نقره سکّه دار بدهد؛ و اگر سگی که پاسبانی زراعت را می کند بکشد، باید نُه مَن و نیم و سه سیر و چهارده مثقال و نیم گندم که تقریباً 29 کیلو و 75 گرم می شود بدهد.

مسأله 2841_ اگر حیوان، زراعت یا مال کسی را از بین ببرد، چنانچه صاحب حیوان در نگهداری آن کوتاهی کرده باشد، باید مقداری را که ضرر زده به صاحب مال یا زراعت بدهد.

مسأله 2842_ اگر بچّه یکی از گناهان کبیره را انجام دهد، ولیّ طفل یا معلم باید با مهربانی و ملاطفت او را ارشاد و از تکرار آن گناه باز دارند؛ و هر گونه قهر و غضب در صورتی است که راه های دیگر تأدیب مؤثر نباشد.

مسأله 2843_ اگر شخصی بچّه ای را طوری بزند که دیه واجب شود، دیه مال طفل است؛ و اگر مرده، باید به ورثه او بدهد، چنانچه مثلاً پدر بچّه به قدری او را بزند که بمیرد، دیه او را ورثه دیگرش می برند و به خود پدر از دیه چیزی نمی رسد.

مسائل متفرقه

مسأله 2844_ اگر ریشه درخت همسایه در ملک انسان بیاید، می تواند از آن جلوگیری کند، چنانچه ضرری هم از ریشه درخت به صاحب ملک برسد، می تواند از صاحب درخت بگیرد.

مسأله 2845_ جهیزیه ای که پدر به دختر می دهد، اگر مثلاً به سبب صلح یا بخشش، ملک او کرده باشد، نمی تواند از او پس بگیرد و اگر ملک او نکرده باشد، پس گرفتن آن اشکال ندارد.

مسأله 2846_ اگر کسی بمیرد، ورثه بالغ او می توانند از سهم خودشان خرج عزاداری میت کنند، ولی از سهم صغیر نمی شود چیزی برداشت.

مسأله 2847_ اگر انسان غیبت مسلمانی را کند، احتیاط واجب آن است که اگر مفسده ای پیدا نشود، از آن مسلمان خواهش کند که او را حلال نماید، چنانچه ممکن نباشد، باید برای او از خدا طلب آمرزش کند و اگر به واسطه غیبتی که کرده، توهینی از آن مسلمان شده، در صورتی که ممکن است، باید آن توهین را برطرف کند.

مسأله 2848_ انسان نمی تواند بدون اذن حاکم شرع از مال شخصی که می داند خمس نمی دهد، خمس را بردارد و به حاکم شرع برساند.

مسأله 2849_ آوازی که مخصوص مجالس لهو است، غنا و حرام می باشد؛ و اگر نوحه یا روضه یا قرآن را هم با غنا بخوانند، حرام است ولی اگر آن را با صدای خوب بخوانند که غنا نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 2850_ کشتن حیوانی که اذیت می رساند و مال شخصی نیست، اشکال ندارد.

مسأله 2851_ جایزه ای را که بانک به بعضی از کسانی که در صندوق پس انداز حساب دارند می دهد، چون برای تشویق مردم از خودش می دهد و ضرر آن به کسی نمی رسد، حلال است.

مسأله 2852_ اگر چیزی را به صـنعت گری بدهند که درست کند و صاحب آن نیاید آن را ببرد، چنانچه صـنعت گر جست و جو کند و از پیدا کردن صاحب آن ناامید شود، باید آن را به نیت صاحبش صدقه بدهد.

مسأله 2853_ سـینه زدن در کوچه و بازار با این که زن ها عبور می کنند، در صورتی که سینه زن پیراهن پوشیده باشد، اشکال ندارد؛ و نیز اگر جلوی جمعیت عزاداری بیرق و مانند آن ببرند مانعی ندارد، ولی باید استعمال آلات لهو نشود.

مسأله 2854_ گذاشتن دندان طلا و دندانی که روکش طلا دارد برای زن مانعی ندارد، ولی اگر زینت حساب شود برای مرد جایز نیست.

مسأله 2855_ حرام است انسان استمناء کند، یعنی با خود کاری کند که منی از او بیرون آید.

مسأله 2856_ تراشیدن ریش و ماشین کردن آن، اگر مثل تراشیدن باشد، بنابر احتیاط حرام است.

مسأله 2857_ احتیاط واجب آن است که ولیّ بچّه پیش از آن که بچّه بالغ شود، او را ختنه کنـد و اگر او را ختنه نکنـد، بعد از بالغ شدن بر خود بچه، واجب است.

مسأله 2858_ اگر پدر و مادر فقیر باشند و نتوانند کاسبی کنند، فرزند آنان اگر بتواند باید خرجی آنان را بدهد.

مسأله 2859_ اگر شخصـی فقیر باشد و نتواند کاسبی کند، پدر او باید خرجی او را بدهد و اگر پدر ندارد، یا نمی تواند خرجی او را بدهد، چنانچه فرزنـدی هم نداشـته باشـد که بتوانـد خرجی او را بدهـد، جـد پـدری او باید خرجی او را بدهد و اگر جد پدری ندارد یا نمی تواند خرجی او را بدهـد، مادرش بایـد خرجی او را بدهـد و اگر مادر هم ندارد، یا نمی تواند خرجی او را بدهد، باید مادر پدر و مادر مادر و پدر مادر با هم خرجی او را بدهند، و اگر مادر پدر و مادر مادر ندارد، پدر مادر باید خرجی او را بدهد.

مسأله 2860_ دیواری که مال دو نفر است، هیچ کدام آنان حق ندارد بدون اذن شـریک دیگر آن را بسازد، یا سـر تیر یا پایه عمارت خود را روی آن دیوار بگذارد، یا به دیوار میخ بکوبد، ولی کارهایی که معلوم است شـریک راضی است _ مانند تکیه دادن به دیوار و لباس انداختن روی آن _ اشکال ندارد، اما اگر شریک او بگوید: به این کارها راضی نیستم، انجام این ها هم جایز نیست.

مسأله 2861_ درخت میوه ای که شاخه آن از دیوار باغ بیرون آمده، اگر انسان نداند صاحبش راضـی است، بنابر احتیاط نمی تواند از میوه آن بچیند؛ و نیز بنابر احتیاط اگر میوه آن روی زمین ریخته باشد، آن را بر ندارد.

درباره مرکز

بسمه تعالی

جَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه موفق به تولید نرم‌افزارهای تلفن همراه، کتاب‌خانه‌های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملا مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیباني مي‌شود.

براي خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می‌دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوییم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک 129/34- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 88318722 ـ 021

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹